

მკერე ქაჯანია

ეკონომიკა

ბრძოლის

გზაზე



გამომცემლობა „საპოტა საქართველო“

თბილისი — 1977

ნაშრომში დახასიათებულია ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის ტერიტორია, ბუნებრივი პირობები, მოსახლეობა და ადმინისტრაციული წყობა; მიმოხილულია ქვეყნის სოციალ-ეკონომიკური და პოლიტიკური განვითარების ძირითადი ეტაპები; შესწავლილია ეგვიპტელი ხალხის ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის პირობები, მამოძრავებელი ძალები და მსვლელობა 50-იან — 60-იან წლებში, ნაჩვენებია მისი ბრძოლა ეროვნული დამოუკიდებლობის შენარჩუნებისა და განმტკიცებისათვის; გამოკვლეულია ეგვიპტის არაჰაპიტალისტურ გზით განვითარების ფორმები და მეთოდები; გაშუქებულია მარქსისტული მოძრაობის განვითარების ცალკეული ეტაპები და პოლიტიკური აზრის ევოლუცია; განხილულია თანამედროვე ეგვიპტის ლიტერატურისა და ხელოვნების განვითარების აქტუალური საკითხები.

ნაშრომი დაწერილია არაბული პირველწყაროების, უცხოურ ენებზე არსებული სპეციალური ლიტერატურის გამოყენებისა და ავტორის მიერ ეგვიპტეში ხანგრძლივი სამსახურის დროს მიღებული პირადი შთაბეჭდილებების საფუძველზე. წიგნი განკუთვნილია როგორც სპეციალისტებისათვის, ისე მკითხველთა ფართო წრისათვის, რომელიც ინტერესით აღევნებს თვალყურს თანამედროვე ეგვიპტეში მიმდინარე რთულ ისტორიულ პროცესებს.

შესავალი

✱ ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკა არაბული აღმოსავლეთის ყველაზე დიდი ქვეყანაა. ის მდებარეობს ჩვენი სამყაროს ორი დიდი ნაწილის — აზიისა და აფრიკის შესაყარზე.

\ ქვეყნის სახმელეთო საზღვრები ისეთია, თითქოს ბუნებას საგანგებოდ შეუქმნია იგი იმისათვის, რომ არავინ მიეპაროს მას და არ ხელჰყოს იგი: უდაბნოები, ძნელად გასავლელი რაიონები გარს ერტყმის სახელმწიფოს.

ეგვიპტის ტერიტორიის კონფიგურაცია კვადრატს მოგვაგონებს, მისი ტერიტორია 994 ათას კვ. კილომეტრს უდრის, მიწა-წყლის 96% უდაბნოებია. ქვეყნის მხოლოდ მცირე ნაწილია დასახლებული და სწორედ აქ არის გაშლილი მისი დიდი სამეურნეო ცხოვრება. ნილოსის ველის ვიწრო ზოლი ქვეყნის ჩრდილოეთ ნაწილში ბოლოვდება დიდი დელტით (საერთო სიგრე 245 კმ, ხოლო ფართობი 35 ათასი კვ. კილომეტრია). აქ ცხოვრობს მოსახლეობის 97% და მისი სიმჭიდროვე შეადგენს 750—770 კაცს ერთ კვ. კილომეტრზე.

უდაბნოებში განლაგებულია ისეთი დიდი ოაზისები, როგორიცაა, სივა, ფარაფრა, ხარგა, ბახა-

რია და დახლა. აქვეა დიდი ბუნებრივი ღრმულები: კატარას — 19,5 კვ. კილომეტრის ფართობით (იგი 50 მეტრით დაბლაა ზღვის დონეზე); სივა — 800 კვ. კილომეტრი (სიღრმე 17 მეტრი); ფაიუმი — 700 კვ. კილომეტრი (სიღრმე 45 მეტრი).

ქვეყანა მდიდარია ისეთი წიაღისეულით, როგორცაა, რკინა, მანგანუმი, სპილენძი, თუთია, ტყვია, ნავთობი, ფოსფორიტები, მარილი, კირი, სოდა, მარმარილო და სხვა. გარდა ამისა, საბჭოთა გეოლოგების დახმარებით აღმოჩენილია ქვანახშირის საბადოები სინას ნახევარკუნძულზე.

ცხელი და გვალვიანი ჰავის გამო ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის მოსახლეობის მთელი სამეურნეო საქმიანობა უძველესი დროიდან დღემდე ძირითადად დამოკიდებულია წყლის გამოყენებაზე.

ნილოსი დედაქალაქის ერთ-ერთი უდიდესი მდინარეა. ეგვიპტის ტერიტორიაზე მისი სიგრძე ათას კილომეტრს აღემატება და კაიროდან ასუანამდე ნაოსნობისათვის გამოსადეგია. ასუანის ძველი კაშხალიდან მალევე ახალ კაშხალამდე (11-კმ-დე) ნილოსი ვერ ატარებს გემებს, ხოლო მალევე კაშხალიდან სუდანამდე მდინარე კვლავ სანაოსნოა.

ნილოსის წყლის მარეგულირებელ ნაგებობათა არსებული სისტემა შექმნილია XIX—XX საუკუნეებში. ამ ნაგებობათა შორის უდიდესია ასუანის მალევი კაშხალი. დიდი ეკონომიკური მნიშვნელობა აქვს მიწისქვეშა წყლებს, რომლებზეც დამოკიდებულია ოაზისების (სივა, ფაიუმი, დახლა და სხვები) მოსახლეობა. აქ არის ისეთი დიდი ტბები.

როგორიცაა, კარუნი, ვალ ან-ნატრუნი, ალ-მანზალა, მარიუტი, იდფუ და სხვ.

სევენიტის არაბთა რესპუბლიკის ტერიტორიაზე კონტინენტური ტროპიკული ჰავაა. ამ ქვეყნისათვის დამახასიათებელია მაღალი ტემპერატურა და სრულიად მშრალი ჰაერი, თითქმის უღრუბლოცა, ზოგან ძალზე იშვიათი ნალექით და ზოგან სრულიად უნალექო აზინდია. ხმელთაშუა ზღვის სანაპიროს სუბტროპიკული ჰავა, მშრალი და მზიანი ზაფხული, ოდნავ ნოტიო ზამთარი სასიამოვნოა ყოველთვის. აქ ძალზე საგრძნობია ტემპერატურის მკვეთრი ცვალებადობა დღე-ღამის განმავლობაში. სივას ოაზისში ყოფნისას შევნიშნეთ, რომ დღისით 45° სიცხეს უჩვენებდა, ღამით კი თითქმის სიცივემ აგვიტანა, მხოლოდ 2° სიბოროყო. აპრილ-მაისში წთელი 50 დღის განმავლობაში უბერავს სამხრეთ-აღმოსავლეთის ცხელი და მშრალი ქარი „ხაშინი“ (არაბულად ქარის სახელია, რაც ქართულად „ორმოცდაათდღიანს“ ნიშნავს). ეს ქარი ძალზე საშიშია სიცოცხლისათვის, ჯანსაყუთრებით უდაბნო ადგილებში, რადგან ქვიშით ფარავს გზებს, ქვიშის კორიანტელი ტრიალებს ჰაერში და სუნთქვა ძნელდება.

სივას ოაზისში ყოფნისას, რომელიც 650 კმ დაშორებული ქ. ალექსანდრიას და 300 კილომეტრით არის ყოველმხრივ მოწყვეტილი გარე სამყაროს, მამუტამ (პოლიციის ადგილობრივი განყოფილების უფროსმა, რომელიც ამავე დროს ოაზისში ადმინისტრაციულ ხელისუფლებას განახორციელებს), გვიამბო, რომ 1964 წლის გაზაფხულზე სივაში ჩამოვიდა ამერიკელი ტურისტის საკუთარი მანქანით. უკან დაბრუნებისას მან უარი თქვა ადგილობრივ გაჟყოლზე (ეს აუცილებელი კანონია უდაბნოში მოგზაურობისას). გზაში „ხაშინმა“ დაუბერა, ქვიშით დაფარა გზები, მტვრის ბული დადგა ირგვლივ და ტურისტი განწირული იყო და-

საღუპავად; იგი შემთხვევით იპოვეს ადგილობრივმა მექარავნებმა, ქანცპილუული და მონაკვდავი. ასე სჯის „ხამსინი“ ჯიუტებსა და ბრიყვ ამაყებს, — დაასკვნა მაჰურამ.

ბევრი არაბის რწმენით, ქვეყნის მკაცრი კლიმატი მოითხოვს იმას, რომ ეგვიპტელის ოჯახი რაც შეიძლება მრავალრიცხოვანი იყოს, რათა საარსებო საშუალებათა მოპოვებაში მეტი მუშახელი ჩაეხმოს. 1974 წლის ბოლოსათვის რესპუბლიკის მოსახლეობამ 36. 400. 000 კაცს მიაღწია. 1969—1970 წლებში — 15 თვის განმავლობაში მოსახლეობა გაიზარდა 1 მილიონი კაცით.

მოსახლეობის კლასობრივ სტრუქტურაში შეინიშნება მუშათა კლასის რაოდენობრივი ზრდა, რასაც ზეღს უწყობდა სოციალისტური ქვეყნების, პირველ რიგში კი საბჭოთა კავშირის ეკონომიკური და ტექნიკური დახმარება. ეს დახმარება ხელს უწყობდა პროლეტარიატის არა მარტო რაოდენობრივ ზრდას, არამედ კეთილშეოფელ გავლენას ახდენდა მის სტრუქტურაზე. საერთოდ აქ მუშათა კლასის სტრუქტურა ხასიათდება როგორც თავისებურებებით, რომლებიც მნიშვნელოვნად აფერხებს მჭიდროდ დარაზმული პროლეტარიატის ფორმირების პროცესს. ეს თავისებურებანი შემდეგში მდგომარეობს:

— ქარბოძს მსუბუქსა და კვების მრეწველობაში დასაქმებულ მუშათა რაოდენობა, რაც თავის დაღს ასვამს მუშათა მოძრაობას (ეგვიპტის სამრეწველო მუშების 33% კვებისა და საფეიქრო მრეწველობაშია დასაქმებული). ქიმიურ მრეწველობაში აშეამად დასაქმებულია სამრეწველო მუშათა 23 პროცენტი, სათოთმომპოვებელ მრეწველობაში — 22 პროცენტი, ელექტრომრეწველობაში — 18 პროცენტი (52, გვ. 29) და ა. შ.

— სამრეწველო მუშებს ჯერ კიდევ მჭიდრო კავშირი აქვთ სოფელთან — მიწასთან. ეგვიპტის

არაბთა რესპუბლიკის მშენებელი მუშების დიდი ნაწილი ფაქტიურად ფელაჰებია. ვინაიდან ეგვიპტელი ფელაჰი ბიწის სიმცირის გამო სასოფლო-სამეურნეო სამუშაოებზე დასაქმებულია საშუალოდ წელიწადში მხოლოდ 165 დღეს, იძულებულია სამუშაოს საძებნელად ქალაქში წავიდეს და ამდენად ის მხოლოდ ნაწილობრივ არის მუშა.

50-იანი წლების ეგვიპტეში სამრეწველო მუშათა კონცენტრაციის დონე დაბალი იყო. სახელოსნოებში, კუსტარულ სარეწებსა და წერილ საწარმოებში კი დასაქმებულთა ხვედრითი წონა, პირიქით, მეტი იყო. თუ 1960 წელს სახელმწიფო სექტორის თითოეულ საწარმოში საშუალოდ მხოლოდ 150 კაცი (98, გვ. 57) მუშაობდა, 1967 წელს მათმა რაოდენობამ 370 მიაღწია.

— სამრეწველო მუშათა უმეტესობის პროფესიული და ჯანდაცო განათლების დონე არ შეესაბამება ამ ქვეყნის წინაშე მდგარი განვითარების ამოცანებს. შეიმჩნევა არაკვალიფიციური სამუშაო ძალის სიჭარბე. ეს საკითხი მწვავედ დგას. შრომითი რეზერვების მომზადების საქმეში საბჭოთა კავშირის გამოცდილების გამოყენების შედეგად ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკაში იმ დასკვნამდე მივიდნენ, რომ აუცილებელია ამ სფეროში გეგმური საწყისის დანერგვა.

ეროვნების მიხედვით ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის მოსახლეობა შედარებით ერთფეროვანია. მისი 95 პროცენტი ეგვიპტელებია, რომლებმაც ასიმილაცია განიცადეს აქ მოსულ არაბებთან, მიიღეს არაბული ენა და ისლამის რელიგია, მოსახლეობის 5 პროცენტი კობტები (ქრისტიანები) არიან.

სხვა ეროვნულ უმცირესობათაგან აქ ცხოვრობენ ბერძნები (40 ათასი), სირიელი არაბები

(60 ათასამდე), იტალიელები (20 ათასამდე), სომხები (20 ათასამდე), ნუბიელები (50 ათასამდე), მომთაბარე ბეჯას ტომი (20 ათასამდე), ბერბერები (5 ათასამდე) და ებრაელები (5 ათასი).

\ ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის მოსახლეობის 40% ქალაქად ცხოვრობს. ქალაქის მოსახლეობის 45% კი კაიროსა და ალექსანდრიაშია თავმოყრილი. ამ ქვეყნის დიდი ქალაქებია:

კაირო	4,5 მლნ კაცი
ალექსანდრია	1,9 „
პორტ-საიდი	245 ათასი
სუეცი	204
ტანტა	184
მაჰალა ალ-ქუბრა	178
ალ-ჰანსურა	152

კაირო...

ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის დედაქალაქი, ქვეყნის მთავარი საპრეზენტო ცენტრი, ეგვიპტური კულტურის, მეცნიერებისა და ხელოვნების დიდი ტაძარი, ქალაქი-მუზეუმი, სადაც თავმოყრილია ეგვიპტელი ხალხის მიერ მრავალი ათასი წლის მანძილზე შექმნილი უბრწყინვალესი ძეგლები.

კაიროს მნიშვნელობა დიდი ხანია გასცდა ეგვიპტის საზღვრებს. ის უდიდეს როლს თამაშობს მთელს არაბულ აღმოსავლეთში როგორც პოლიტიკური და კულტურული ცენტრი.

ალექსანდრია...

საზღვაო ჰიშკარი ეგვიპტისა, ქალაქი-კურორტი, ქალაქი კომერციისა და ბიზნესმენებისა, ფაბრიკებისა და ბირეების კონცენტრაციის ადგილი. ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის მეორე სამრეწვე-

ლო ცენტრი. აქ აწარმოებენ მთელი ეროვნული სამრეწველო პროდუქციის ერთ მეოთხედს, იგი არის მეცნიერული კვლევა-ძიებისა და უმაღლესი სასწავლებლების დიდი ცენტრი.

ეგვიპტის არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის მოსახლეობის სალაპარაკო ენა არაბული ენის ეგვიპტური დიალექტია, ხოლო ოფიციალური სახელმწიფო (პრესის, ლიტერატურის, რადიოსა და ტელევიზიის, პოლიტიკური თუ ეკონომიკური ცხოვრების) — არაბული ლიტერატურული ენაა. ეგვიპტური დიალექტი ძალზე ახლო დგას სუდანისა და სირიის დიალექტთან. ეს ფაქტიური ორენოვნობა ერთგვარად ართულებს სწავლის პროცესს და ადამიანთა შორის ურთიერთობას. უბრალო ეგვიპტელი ლიტერატურულ ენაზე მოსაუბრეს გარკვეული უნდობლობით უყურებს, ვინაიდან ეს უკანასკნელი აუცილებლად აკადემიური განათლების მქონე პირია, რაც უბრალო ეგვიპტელში ერთგვარ ანტიპატიას იწვევს, ვინაიდან ის ინსტიტუტურად აიგივებს განათლებულ კაცს ჰველი ფაშებისა და კაპიტალისტების შთაჰომავლებთან.

ორენოვნობა ართულებს აგრეთვე ურთიერთობას უცხოელსა და ადგილობრივ რიგით ეგვიპტელს შორის. პირველი კითხვა, რომელსაც ეგვიპტელი უსვამს უცხოელს, ესაა — რა ენაზე ვილაპარაკოთ: „ალ-ლუღა ალ-ყამია“ („ხალხური ენა“) თუ „ალ-ლუღა ალ-ფუსხა“? („ლიტერატურული ენა“). „ალ-ლუღა ალ-ყამიაზე“ ლაპარაკი იწვევს რაღაც შინაგან სიმპატიას, რასაც ეგვიპტე-

ლი მშრომელი თავისი გულახდილობის გამო პირ-
დაპირ გამოთქვამს, უშუალოდ გაგრძნობინებს.

არაბული ენა ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის
სინამდვილეში ვითარდება ლიტერატურული და
ხალხური ენის შერწყმის საფუძველზე. ამ პროცე-
სის ძირითადი ტენდენცია იმაში მდგომარეობს,
რომ ლიტერატურული ენის გამოყენების სფერო
სწრაფად ფართოვდება, ვინაიდან მოზარდი თაო-
ბისათვის საყოველთაო დაწყებითი სწავლა (6
წელი) სავალდებულოა, სწავლება კი მხოლოდ ლი-
ტერატურულ ენაზე მიმდინარეობს. \

ეგვიპტის ისტორიის მნიშვნელოვანი ეტაპები

ეგვიპტე მსოფლიოს ერთ-ერთი უძველესი ქვეყანაა; როგორც სახელმწიფო ჩამოყალიბდა ძველი წელთაღრიცხვის მეოთხე ათასწლეულის ბოლოს.

ეგვიპტელმა ხალხმა თავისი მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის მანძილზე დიდი და რთული გზა გაიარა. ხშირი ძმათამკვლელი ომები, ტომების დაყოფა ანტაგონისტურ ჯგუფებად, მარტივი სახელმწიფოებრივი გაერთიანების წარმოქმნა, აი რა იყო დამახასიათებელი ეგვიპტის უძველესი პერიოდისათვის.

ამ პერიოდს მოჰყვა ნილოსის ველზე მცხოვრები ტომების გაერთიანება დაახლოებით 3000 წ. ძველი წელთაღრიცხვით. აქედან იწყება ეგვიპტის დინასტიური ანუ ისტორიული ეპოქა ეს დიდი მოვლენა იყო, რადგან გაერთიანებული ტომების არსებობა ბელს უწყობდა მიწათმოქმედების განვითარებას, შრომის სპეციალიზაციასა და დაყოფას, ხელოსნობისა და აღებმცემობის განვითარებას. ამ პერიოდში, რომელსაც ადრეულ საწეფოს უწოდებენ, ეგვიპტე გადაიქცა ცენტრალიზებულ ადრემონათმფლობელურ სახელმწიფოდ, პირველყოფილი თემური წყობილების გადმონაშთებით.

უძველესი სამეფოს ეპოქა (დაახლოებით 2800—2250 წლები ძველი წელთაღრიცხვით), რომელიც მესამე-მეექვსე დინასტიების წარმომადგენელთა მმართველობის ხანას მოიცავს, ხასიათდებოდა მიწათმოქმედების აყვავებით, სარწყავი არხების მშენებლობით. ვითარდებოდა მიწის დამუშავების ტექნიკური საშუალებანი, თოხი შეცვალა გუთანმა, გაიზარდა შრომის ნაყოფიერება.

ამ ეპოქაში შეიქმნა ძველი სამყაროს ისეთი გრანდიოზული

ძეგლი, როგორცაა, პირამიდები, აგებული ქ. კაიროს გარეუბანში, გიზაში. IV დინასტიის მეფეების — ხეოპსის, ხეფრენისა და მენკაურის — უკვდავსაყოფად აღმართულია ხეოპსის პირამიდა, რომლის სიმაღლე 146 მეტრია, ხოლო სიგანე საფუძველში 230 მეტრი. დღეს იგი გაძარცვულია, მხოლოდ პირამიდის მწვერვალს (ათიოდ მეტრის სიგარძისა) შემორჩა გამჭვირვალე ალუბასტრის საფარი, რომლითაც მთლიანად მოპირკეთებული იყო პირამიდა, მაგრამ ინგლისელთა ბატონობის პერიოდში ალუბასტრი შემოაცალეს პირამიდას, გაზიდეს იგი მეტროპოლიაში ძვირფასი ნაგებობების დასამშენებლად.

შუა სამეფოს ეპოქა (2050—1700 წლები) ეგვიპტური კულტურის აყვავების პერიოდია. ამ დროს შეიქმნა კლასიკური ენა, რომელზეც დაიწერა უამრავი ლიტერატურული ძეგლი, საუკუნეთა მანძილზე რომ ითვლებოდა ლიტერატურის ნიმუშებად ამ დროიდან წოდწია მსოფლიოში პირველმა მეცნიერულმა ტექსტებმა, რომლებიც ადასტურებენ, რომ ეგვიპტელებმა, პერძნებზე ადრე, გაცილებით უკეთ იცოდნენ გეომეტრიის რთული საკითხები, გარკვეული წარმოდგენა ჰქონდათ ალგებრის პრინციპებზე და ერკვეოდნენ მედიცინის საკითხებში. ამ პერიოდის არქიტექტურა და სახვითი ხელოვნება ხომ ახლაც მნახველთა განცვიფრებას იწვევს.

ახალი სამეფოს ეპოქაში (1580—1070 წლები) შეიქმნა ვრცელი იმპერია, რომელშიც გაერთიანებული იყო ხმელთაშუა ზღვის მთელი ჩრდილო-აღმოსავლეთი სანაპირო. ეგვიპტის საზღვრებმა ნილოსის სამხრეთ დინებამდე მიაღწია.

ამ პერიოდში ქვეყნის პოლიტიკურ ვითარებაში მოხდა მრავალი ცვლილება, რომლებიც ფარაონმა ამენჰოტეპ IV (1419—1400 წწ. ძვ. წ.) გაატარა. განსაკუთრებით საინტერესოა რელიგიური რეფორმა. რომელიც მიზნად ისახავდა მონოთეისტური რელიგიის გაბატონებულ რელიგიად გამოცხადებას.

ფარაონმა რამზეს II (1317—1251 წ. ძვ. წ.) კვლავ აღადგინა ეგვიპტის მიერ ფარაონ ტუტანჰამონის მმართველობის დროს დაკარგული ძლიერება. რამზეს II დროს ეგვიპტემ დაიბრუნა დაკარგული ტერიტორიები.)

ეგვიპტეში დიდძალი სიმდიდრე შემოდიოდა დაპყრობილი ქვეყნებიდან, რამაც გამოიწვია მისწრაფება ფუფუნებისაკენ, ამან კი თავის მხრივ, განაპირობა გამოყენებითი ხელოვნების აღმავლობა.

დიდი ყურადღება ექცეოდა ლიტერატურისა და ხელოვნების განვითარებას. მეორე მხრივ, ეხნატონის რელიგიურმა რეფორმებმა, რომელთაც უარყვეს არსებული კანონები, დასაბამი მისცა ეგვიპტელ ხელოვანთა შემოქმედებაში რეალიზმის ნაკადის შემოჭრას.

გვიანდელი ანუ ლიბიურ-საიჭური და სპარსული პერიოდისათვის (XI საუკუნე — 332 წ. ძვ. წ.) დამახასიათებელია კლასობრივი ბრძოლის გამწვავება მონებსა და თავისუფალთა შორის, მიწათმოქმედთა მდგომარეობის გაუარესება, ხელოსანთა გაღატაკება. არსებულმა შინაგანმა წინააღმდეგობებმა დაასუსტა ეგვიპტე, რამაც განაპირობა უცხოური ლიბიური და ეთიოპური დინასტიების გაბატონება. მალე ეგვიპტეს ასურელთა მეფე ასარქადონი შემოესია. ასურეთის დაცემის შემდეგ ეგვიპტელები იბრძოდნენ ბაბილონისა და სირიის დაპყრობისათვის, მაგრამ მოხდა ისე, რომ 525 წ. ძვ. წ. თვითონ აღმოჩნდნენ დაპყრობილი სპარსეთის მეფე კამბიზის მიერ.

ეგვიპტის შეერთება სპარსეთის იმპერიასთან არცთუ ისე ცუდი აღმოჩნდა ეგვიპტელებისათვის. ქვეყანა ჩაერთო სამყაროს სხვა ქვეყნებთან ურთიერთობაში, გაძლიერდნენ ვაჭართა ფენები. შემოღებულ იქნა ფული. სპარსეთის მეფე დარიოს I (522—485 წწ. ძვ. წ.) დროს დამთავრდა არხის მშენებლობა ნილოსსა და წითელ ზღვას შორის. აშენდა ფლოტი.

332 წ. ძვ. წ. ალექსანდრე მაკედონელმა სპარსელები განდევნა ეგვიპტიდან და აქედან იწყება ეგვიპტის ისტორიის ბერძნულ-რომაული პერიოდი. რომელიც გაგრძელდა 395 წლამდე ახალი წელთაღრიცხვით.

ბერძენი დამპყრობლები უსაზღვროდ მდიდრდებოდნენ ადგილობრივი მოსახლეობის ყველფის ხარჯზე. არმიასა და სახელმწიფო აპარატში ყველა ხელმძღვანელი პოსტი ბერძნებს ეკუთვნოდათ, მათ შემოიღეს გადასახადების რთული და მძიმე სისტემა. ვაჭრობისა და ფულადი მიმოქცევის გაფართოებას მოჰყვა მევახშეობა და კაბალური მონობის გავრცელება.

ბერძენთა მძიმე ბატონობას ვერ შეეგუენ თავისუფლებისმოყვარე ეგვიპტელები. 295 წ. ძვ. წ. ალექსანდრიაში მოხდა დიდი აჯანყება, რომელიც ბერძენთა არმიის მიერ პასტიკად იქნა ჩახშობილი. ძველი წელთაღრიცხვის მეორე საუკუნის შუა წლებში ეგვიპტელები კიდევ ერთხელ შეეცადნენ განედევნათ ბერძენ-

ბი, მაგრამ უშედეგოდ. ძვ. წ. 31 წელს ეგვიპტეს მოადგნენ რომაელები, მათთან ბრძოლაში განადგურდა ეგვიპტის საზღვაო ფლოტი, დედოფალმა კლეოპატრამ თავი მოიკლა. ამით დამთავრდა ბერძენთა ბატონობა ეგვიპტეში.

ეგვიპტე დაიპყრო ოქტავიანე ავგუსტუსმა და ის რომის პროვინციად აქცია. აქედან მოკიდებული 395 წლამდე ახალი წელთაღრიცხვით ეგვიპტის ისტორიის რომაული პერიოდია. ამ ხნის განმავლობაში ბევრი რამ შეიცვალა ეგვიპტეში: განვითარდა საგარეო ვაჭრობა, ხელოსნური წარმოება, მიწათმოქმედება, გაფართოვდა საირიგაციო სამუშაოები, ალექსანდრიის ნავსადგური მნიშვნელოვანი სავაჭრო ცენტრი გახდა, აშენდა ნავსადგურები წითელ ზღვაზე. ამასთან ერთად რომაელები სასტიკი ექსპლუატაციას უწევდნენ ადგილობრივ მოსახლეობას, რაც მათ ხშირ აჯანყებებს იწვევდა. 292 წელს ახალი წელთაღრიცხვით ადგილი ჰქონდა აჯანყებას, რომლის ჩახშობასაც რომაელები სამი წელი მოუხდნენ.

ახალი წელთაღრიცხვის მეოთხე საუკუნის დასაწყისში ფართოდ გავრცელდა ქრისტიანობა. 390 წელს კი კერძოთაყვანისცემლობა ოფიციალურად აიკრძალა. ფანატიკოსმა ქრისტიანებმა ანტიკური მწერლების ალექსანდრიის ბიბლიოთეკაში დაცული უამრავი ხელნაწერი გაანადგურეს და დაანგრეს ეს უდიდესი ბიბლიოთეკაც.

ეგვიპტის ისტორიის ბიზანტიური პერიოდი 395 წლიდან 640 წლამდე გაგრძელდა. ეს პერიოდი მძიმე ხანაა ეგვიპტის ისტორიაში. ბიზანტიის მმართველი წრეები სასტიკად ავიწროებდნენ ადგილობრივ მოსახლეობას, მათ ~~მძიმე ხარკი~~ დაუკისრეს. ამავე დროს ეგვიპტელთა დიდმა ნაწილმა მიიღო მონოფიზიტობა (კოპტური ეკლესია), რასაც მტრულად ეკიდებოდა ბიზანტიის მართლმადიდებელი ეკლესია: ანან გამოიწვია დიდი მღელვარება ქვეყანაში. სწორედ ამიტომ იყო, რომ ეგვიპტელები 639 წელს მეგობრულად შეხვდნენ არაბებს, რადგან მათში ბიზანტიის ბატონობისაგან მხსნელებს ზედადგნენ.

არაბების მიერ ეგვიპტის დაპყრობით სიზმარივით გაქრა ძველი და მდიდარი წარსული. არაბულმა მომავალმა გაახუნა ეგვიპტის ძველი ისტორიის დიდებული და ნაირფერი ფურცლები.

არაბთა ბატონობა (640—1250 წლები) ეგვიპტის ისტორიაში მეტად თავისებური პერიოდია, თუნდაც იმიტომ, რომ ის, რაც ვერ-

მოახერხებს ბერძნებმა და რომაელებმა ცხრა საუკუნის განმავლობაში, არაბებმა შეძლეს სულ რაღაც ორასიოდე წლის მანძილზე.

ბერძნებსა და რომაელებს სურდათ ჩაეკლათ ეგვიპტელებში სიყვარული თავისი კულტურის, წარსულისა და თავისი ერისადმი, მაგრამ ვერ შეძლეს, არაბებმა კი ეს მოახერხეს. რატომ? იმიტომ, რომ ცხრაასზე მეტი წლის მანძილზე ბრძოლამ მოქანცა ხალხი და ეგვიპტელები მიენდვნენ არაბებს, რომლებიც მდიდარ ეგვიპტურ კულტურას ცეცხლითა და მახვილით კი არ დაერივნენ, როგორც ბერძნები და რომაელები, არამედ დაპყრობილი ქვეყნის მდიდარ წარსულს დაუპირისპირეს ჭერ კიდევ ახალი რელიგია, ისლამი, რომელიც მის მიმდევართა რიგების გაფართოებით უფრო იყო დაინტერესებული, ვიდრე ძველის ნგრევით. ამან ეგვიპტელების ნდობა და სიმპათია გამოიწვია.

640 წლის ივლისის ბრძოლა აინ-შამსთან ეგვიპტის ისტორიაში ახალი ხანის დასაწყისია. ამ თვეს დაიპყრეს არაბებმა ეგვიპტე და ის არაბული სახალიფოს შემადგენელ ნაწილად გადაიქცა.

დაიპყრეს რა ეგვიპტე, არაბებმა ხელი არ ახლეს ადგილობრივი მმართველობის ძველ სისტემას. ბიზანტიის იმპერატორთა კუთვნილი მიწები სახელმწიფოს მფლობელობაში გადავიდა. დამპყრობლებმა ძალაში დატოვეს აგრეთვე ჰსხვილი მიწათმფლობელობისა და საგადასახდო სისტემები, გლეხობა ისევ ძველებურად მიწაზე დარჩა მიჯაჭვული.

როგორც აღვნიშნეთ, არაბი დამპყრობლები უფრო გონიერი აღმოჩნდნენ ბერძნებთან შედარებით. მაშინ როცა ეს უკანასკნელნი სისხლითა და მახვილით ცდილობდნენ ქრისტიანობის გავრცელებას, ანადგურებდნენ და სპობდნენ კერპთაყვანისმცემლობის ძეგლებს, არაბებმა სულ სხვა ხერხს მიმართეს: ისინი ისლამის გავრცელებას მშვიდობიანი გზით შეუდგნენ. არაარაბ მოსახლეობას ანუ მავალებს, გარდა მიწის გადასახადისა (ხარაჯა), შეაწერეს აგრეთვე სულადობრივი გადასახადი (ჯიზია), მაშინ როდესაც არაბები ანუ მუსლიმანები თავისუფალნი იყვნენ ყოველგვარი გადასახადისგან. ეს ორი სახის გადასახადი იანე მძიმე აღმოჩნდა მავალებისათვის, რომ ისინი უყოყმანოდ გადადიოდნენ ისლამის რჯულზე. ასე შეძლეს არაბებმა გაარაბების და გამუსლიმების მშვიდობიან გზით დაჩქარება.

აუტანელი გადასახადები მოსახლეობის დიდ აღშფოთებას იწ-

ვევდა: 881 წელს ეგვიპტეში იფეთქა დიდმა აჯანყებამ. აჯანყებულებს სასტიკად გაუსწორდნენ: მამაკაცები გაჟლიტეს, ქალები და ბავშვები კი მონებად გაჰყიდეს.

ფატიმიანთა დროს (969—1171 წწ.) ეგვიპტეში შედარებით სიმშვიდე სუფევდა. გლეხობა დაუბრუნდა მიწათმოქმედებას, ხელი მოკიდა ტექნიკური კულტურების მოვლა-მოშენებას, გაფართოვდა სააღრიგაციო სისტემა. არსებული კერძო მიწათმფლობელობის ბიზანტიური ფორმა თანდათანობით გაუქმდა, სახელმწიფო მიწები მიწათმფლობელობის გაბატონებულ ფორმად იქცა. გლეხებს მიწები ეძლეოდათ დასამუშავებლად და იგი მათ უნდა გამოესყიდათ გარკვეული წლების მანძილზე.

ფატიმიანთა დროს კაიროში აშენდა დიდებული მეჩეთი ალ-აზ-ჰარი (970—972 წწ.). მალე, 999—1013 წწ. აშენდა მეორე, ასევე ულამაზესი მეჩეთი ალ-ჰაქიმა. ამ ორ მეჩეთსა და ადრე აშენებულ იბნ-ტულუნის მეჩეთს შეეძლო დაეთია მთელი კაიროს მოსახლეობა პარასკეობით ლოცვის დროს. დიდი ყურადღება ექცეოდა ასევე საცხოვრებელი სახლების ნაშენებლობას. იმდროინდელი მოგზაურები გადმოგვცემენ, რომ ფატიმიანთა დროს კაიროში სულთნის მფლობელობაში იმყოფებოდა 8000 საცხოვრებელი სახლი, რომელსაც აქირავებდნენ ყოველთვიური იჯარის გადახდის პირობით.

იმდროინდელი არქიტექტურის ბრწყინვალე ნიმუშია სულთნის სასახლე, ე. წ. კაიროს ციტადელი. ის ქალაქის ცენტრში იდგა და შემოვლებული ჰქონდა მაღალი გალავანი, რომლის შიგნით იმდენი შენობა იყო, რომ აღამიანს ეს ციტადელი მთელი ქალაქი ეგონებოდა. ციტადელს ყოველ ღამე ათასი კაცი იცავდა, მათ შორის ზუთასი მხედარი და ხუთასი ქვეითი.

კაიროში არსებობდა თავდაცვის მთელი სისტემა, რომელიც მასიური და უმძიმესი ლოდებისაგან იყო აგებული. საერთოდ ფატიმიანთა დროინდელი არქიტექტურა ხასიათდება მონუმენტური სტილით, რომელსაც ლამაზად ერწყმის ორნამენტები, ჩუქურთმა, მოხატულობა.

ფატიმიანებმა სცადეს აღედგინათ ეგვიპტის წარსული, გამოეყენებინათ ის მდიდარი ტრადიციები, რომლებიც ეგვიპტელ ხალხს გააჩნდა.

ფატიმიანები აიუბელებმა შეცვალეს. მათ ეგვიპტეში იბატონეს 1250 წლამდე. აიუბელთა პირველი წარმომადგენელი სალახ-დინი მეტად პოპულარული ფიგურაა ეგვიპტის ისტორიაში. მის დროს ეგვიპტელებმა დაიპყრეს იემენი, ტრიპოლი (აფრიკაში), სირია, პალესტინა და სხვ. განამტკიცეს ნუბიის ვასალური მდგომარეობა.

აიუბიანთა დროს დიდი ყურადღება ექცეოდა მიწათმოქმედების კულტურის ამაღლებას; გადასახადები საგრძნობლად შეშვიტდა. იმის გამო, რომ ამ დროისათვის ძირითადად დასარულებული იყო მოსახლეობის გამუსლიმებისა და გაარაბების პროცესი, სულადობრივი გადასახადი — ჯიზია — თითქმის აღარ იყრიფებოდა. დიდი გასაქანი მიეცა ხელოსნობას. აიუბელები საგრძნობ ყურადღებას უთმობდნენ მშენებლობასა და არქიტექტურის განვითარებას, აშენდა დიდებული მეჩეთები და სასახლეები, ქარვასლე-ში და ბაზრები, მდიდრული აბანოები და საცხოვრებელი სახლები კოპწია აივნებით. აღმავლობის გზაზე იდგა ვაჭრობა. იმდროინდელი მოგზაურები აღნიშნავდნენ, რომ კაიროში ოციათასზე მეტი სავაჭრო ფარდული და დუქანი არსებობდა.

ფატიმიანებმა დინასტიის მმართველობის დასრულება ნიშნავდა არაბთა მმართველობის დამთავრებას. რა იყო ყველაზე დამახასიათებელი ამ არაბული პერიოდისათვის. ეს იყო მისწრაფება ეგვიპტის ძველი წარსულის აღდგენისაკენ, მისწრაფება იმისაკენ, რომ ახალი ეგვიპტე გადაექციათ ძველი ეგვიპტის ტრადიციების მემკვიდრედ. მაგრამ ამოდ ჩაიარა ყოველივე ამან: არაბული პერიოდი მოჩვენებითი აღდგენა წარსულისა.

ახალი უბედურება დაატყდა თავს ეგვიპტეს ხელისუფლების სათავეში მამლუქთა მოსვლის შემდეგ. უბედური სხვას როგორ მოუტანს ბედნიერებასო, — ამბობენ ეგვიპტელები, მამლუქთა ბატონობას რომ იგონებენ.

მამლუქები 1250 წლიდან გაბატონდნენ ეგვიპტეში. მათი მმართველობის პერიოდში ორი ეტაპი აღინიშნება. ადრეული ანუ სპარსელი მამლუქების მმართველობა — 1250—1320 წწ. და ბურჯების დინასტიისა 1320—1517 წლები.

მამლუქებმა ქვეყნის ჰაზინდირე და დოვლათი დარბევითი და დაპყრობითი ომების წარმოებას მოახმარეს. ისინი არბევდნენ მეზობელ ქვეყნებს, წინა აზიის ხალხებს, ყველას — ყველგან, სა-

დაც კი ხელი მიუწვდებოდათ. ხალხი გადატაცდა ომებისათვის საჭირო მძიმე გადასახადების შეწერით, საზღვაო ფლოტის აღდგენით, ახალი არსენალების მშენებლობით და ომებისათვის საჭირო სხვა ხარჯების გაღებით.

სამხედრო-ფეოდალური იერარქია სასტიკად ავიწროებდა მშრომელ მოსახლეობას, უღმობელმა ექსპლუატაციამ ემართა მხრიდან მოადუნა საწარმოო ძალების აქტივობა, ამასთან ერთად იმატა მამლუქთა მპართელობით გამოწვეულმა საერთო უკმაყოფილებამ. მშრომელმა მოსახლეობამ არაერთგზის აღიმალა ხმა ტირანთა წინააღმდეგ, 1253, 1301—1302, 1313—1314 წლებში აღდილი ჰქონდა აჯანყებებს, რომელთა მამოძრავებელი ძალა მომთაბარე ბედუინები იყვნენ. ეს აჯანყებანი მამლუქთათვის ჩვეული სისასტიკით იქნა ჩახშობილი.

ხალხის გადატაცების, მეურნეობის მოშლისა და მისი დეგრადაციის ფასად დაუჯდა ეგვიპტეს თავისი საერთაშორისო ავტორიტეტის განმტკიცება მამლუქთა მაერ ჩატარებული დაპყრობითი თუ დარბევითი ომების შედეგად. მამლუქები გრძნობდნენ ამას, მაგრამ მიუხედავად ამისა ცდილობდნენ მეურნეობის აღდგენას არა ხალხის საკეთილდღეოდ, არამედ ახალი ომების გასაჩაღებლად. მიღებულ იქნა ზომები არსებული სარწყავი სისტემის აღსადგენად, ახალი მიწების ასათვისებლად, მაგრამ ეს არ აღმოჩნდა საკმარისი, ვინაიდან ქვეყნის ეკონომიკა მთლიანად მოშლილი იყო.

მდგომარეობას ართულებდა შინაგანი ბრძოლა მამლუქთა სხვადასხვა დაჯგუფებებს შორის. მამლუქთა შინაგანი პოლიტიკა ხომ უნდობლობის, ღალატისა და ჟრთიერთთავდასხმის იდეას ქადაგებდა.

ასეთ ვითარებაში არ იყო სტაბილური შინაპოლიტიკური მდგომარეობა. ამით ისარგებლა მამლუქთა ერთმა ჯგუფმა, რომელიც კაცასიური წარმოშობისა იყო, და ხელისუფლების სათავეში მოექცა. ასე დაიწყო ბურჯების დინასტიის მამლუქების ბატონობა ეგვიპტეში, რომელიც 1320 წლიდან 1517 წლამდე გაგრძელდა.

ეგვიპტის ისტორიის აღნიშნული პერიოდი ჩასიათდება სახელმწიფო აპარატის გაძლიერებითა და მისი სრული მილიტარიზაციით. ყველა მთავარ ადმინისტრაციულ თანამდებობაზე მამლუქები ინიშნებოდნენ, ადგილობრივ მკვიდრთ კი უნდობლობა ჰქონდათ გამოცხადებული.

გლეხობა გალატაკების გზაზე იდგა, დაეცა მიწათმოქმედება. ხალხის ისედაც მძიმე მდგომარეობას მიმოქცევაში არსებული ფულის გაუფასურება ართულებდა, რაც თავის მხრივ ფასებისა და რენტის ზრდას იწვევდა. სახელმწიფო ხაზინის შევსების მიზნით, მამლუქებმა მავალების (არამუსლიმანების) ყვლიფა გააძლიერეს. ამან კიდევ უფრო გაამწვავა შინაპოლიტიკური მდგომარეობა. გახშირდა მღელვარებანი ქალაქებში, ბედუინთა გამოსვლები სოფლებში. გიზაში იფეთქა ზანგი მონების დიდმა აჯანყებამ (ეს მონები შაქრის ლერწმის სულთნისეულ პლანტაციებში მუშაობდნენ). აჯანყებულები მიზნად ისახავდნენ მამლუქთა რეჟიმის დამხობას და თავიანთი ხელისუფლების დაპყრობას. არც ფელაქები იყვნენ კმაყოფილი თავიანთი ბედით.

ცხადი გახდა, რომ მამლუქთა მოშლილი სახელმწიფო დიდხანს ვერ იარსებებდა და მის საბოლოო დაცემას ხელი შეუწყო ოსმალეთის არმიის გამოჩენამ ეგვიპტის სამფლობელოების საზღვრებთან. 1516 წლის აგვისტოში ოსმალეთის ჯარი სირიაში შეიჭრა და დაამარცხა იქ მდგომი მამლუქთა არმია, ხოლო 1517 წლის იანვარში თურქების არმია კაიროში შევიდა. მამლუქთა ბატონობა ეგვიპტეში ამით დასრულდა. აქედან მოყოლებული ეგვიპტე ოსმალეთის იმპერიის ერთ-ერთ არაბულ პროვინციად იქცა. სრული გალატაკების გზას დაადგა ეგვიპტის მეურნეობა. თურქთა ბატონობის პერიოდში ეგვიპტე სოფლის მეურნეობის იმ პროდუქციის მეოთხედს აწარმოებდა, რასაც ანტიკურ ეპოქაში იძლეოდა ქვეყნის მიწათმოქმედება. ფეოდალურმა ექსპლუატაციამ დიდად დააყოვნა ეგვიპტის ქალაქების განვითარება, ეს კი თავის მხრივ საგრძნობლად აფერხებდა კაპიტალისტურ ურთიერთობათა განვითარებას. ქვეყანას თურქეთის სულთნის ნაცვალი — ფაშა — განაგებდა, ხოლო ნაცვლის ხელისუფლების შეზღუდვის მიზნით ეგვიპტე დაყოფილ იქნა 24 პროვინციად, რომელთაც მამლუქი ემირები (ბეგები) განაგებდნენ: ისინი თავის მხრივ ემორჩილებოდნენ საბჭოს, რომელიც შვიდი გენერლისაგან შედგებოდა.

XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში, როდესაც ოსმალეთის იმპერიას დაცემისა და დაქვეითების ნიშნები დაეტყო, ეგვიპტის მამლუქმა ბეგებმა კვლავ აღიმადღეს ხმა და თითქმის აღარც კი ემორჩილებოდნენ ოსმალეთის თურქ ფაშას.

1763 წ. ეგვიპტეში აღზევდა წარმოშობით ქართველი, მამლუ-

ქი ემირი ალი-ბეი, რომელიც ყმაწვილკაცობისას ანაკლიიდან გა-
უტაციათ და თურქეთში მონად გაუყდიათ. ალი-ბეი 1772
წლამდე მართავდა ეგვიპტეს, ოსმალეთის სულთანმა ის ფაშადაც
ქი დაამტკიცა. 1769 წელს ალი-ბეიმ ისარგებლა რა რუსეთ-ოსმა-
ლეთის ომით, ეგვიპტე დამოუკიდებელ ქვეყნად გამოაცხადა. მან
კავშირი დაამყარა სირიაში აჯანყებულ არაბებთან და ხმელთაშუა
ზღვაში მყოფ რუსეთის ესკადრასთან.

ალი-ბეიმ შემოიერთა არაბეთი, სირია და პალესტინა. მან ბევ-
რი რამ კარგის გაკეთება განიზრახა ეგვიპტეში: გააძლიერა არმია,
დიდ ყურადღებას უთმობდა მეურნეობის აღდგენას, მაგრამ ქვეყნის
გამგებელს არ ჰქონდა სოციალური საფუძველი, რომელზეც შეეძ-
ლებოდა დაყრდნობა. იგი იმდენად ძლიერი პიროვნება იყო, რომ
1771 წელს სულთანმა მას ეგვიპტის სულთნის ტიტული უბოძა. მაგ-
რამ ისე, როგორც სხვა მამლუქებს, ბედმა ალი-ბეისაც უმუხტლა.
იგი შეთქმულების მსხვერპლი გახდა და 1773 წელს კაიროში გარ-
დაიცვალა მძიმე ჭრილობებისაგან.

სულ უფრო და უფრო აშკარა ხდებოდა, რომ ეგვიპტე კარ-
გავდა თავის აღრინდელ მდგომარეობას, ქვეყანა განწირული იყო
დასაღუპავად. ეს იყო უამი დაკნინებისა.

✓ XVIII საუკუნის დამლევისათვის ევროპის სახელმწიფოთა
ბრძოლა კოლონიებისათვის ახალ სტადიაში შევიდა, არაბული
აღმოსავლეთის მდიდარი რაიონი კოლონიზატორთა განსაკუთრე-
ბულ ყურადღებას იპყრობდა და ასეთ პირობებში აბა ვის გამოო-
ჩებოდა მხედველობიდან ეგვიპტე. ევროპის ორი დიდი სახელმწი-
ფო, საფრანგეთი და ინგლისი, ერთმანეთს ეჭიშვებოდა ეგვიპტის
ხელყოფაში. მათ მისწრაფებებს აღვივებდა ის გარემოებაც, რომ
შესაძლებელი იყო ქვეყნის დაპყრობა დიდი დანაკარგების გარე-
შე, ვინაიდან ეგვიპტეში სტაბილური არ იყო შინაპოლიტიკური
მდგომარეობა, სუფევდა ფეოდალური შუღლი, შური და გაუტან-
ლობა, ხოლო მამლუქთა არმია მცირერიცხოვანი და უდისციპლინო
იყო. ამას ხელს უწყობდა ასევე ოსმალეთის მხოლოდ ფორმალ-
რი ძალაუფლება ეგვიპტეზე.

✓ კოლონიზატორთა ამ ქიშპობაში საფრანგეთს ბედმა არგუნა
უპირატესობა და 1798 წლის 1 ივლისს ნაპოლეონ ბონაპარტის
არმია ალექსანდრიაში გადმოსხდა. 23 დღე დასჭირდა ნაპოლეონის

არმიას მამლუქთა ჯარების განადგურებისათვის და 24 ივლისს ფრანგებმა კაირო დაიკავეს.

მამლუქთა ხელისუფლება გაუქმდა, ეგვიპტის ტერიტორია ფრანგების ხელში გადავიდა, მაგრამ ეს ეგვიპტის ხალხის დამორჩილებას როდი ნიშნავდა. ნაპოლეონ ბონაპარტმა ეგვიპტელთა დამორჩილების თავისებური ტაქტიკა შეიშუშავა. მან განაცხადა, რომ მისი ლაშქრობის ამოცანაა დაიკავას ისლამი და ეგვიპტე მამლუქთა ბატონობისაგან. ამ ტაქტიკამ არცთუ ისე გაუმართლა ნაპოლეონს, მან შეძლო კაიროსა და ალექსანდრიის შეიხებისა¹ და ულემების² ძხოლოდ მცირე ნაწილის გადმობირება თავის მხარეზე. ეგვიპტელთა უმრავლესობა მტრულად შეხვდა ფრანგ ოკუპანტებს. ფრანგები ორწყალშუა აღმოჩნდნენ, ფრთი მხრივ მათ ემუქრებოდა ინგლისი და თურქეთი, ხოლო მეორე მხრივ — ეგვიპტელთა წინააღმდეგობა.

ფრანგმა ოკუპანტებმა მალე დაივიწყეს ლოზუნგი თავიანთი „გამათავისუფლებელი მისიის“ შესახებ. მათ მძიმე და აუტანელი წესები და კანონები შემოიღეს ეგვიპტეში. დააწესეს გადასახადი ქონებაზე, 40-ათასიანი საოკუპაციო არმიის შენახვის მიზნით ისინი ყოველგვარი საფასურის გარეშე მოსახლეობას ართმევდნენ პირუტყვს, საკვებ პროდუქტებს. ყოველივე ამან ეგვიპტის მოსახლეობის აღშფოთება გამოიწვია და 1798 წლის 22 ოქტომბერს კაიროში აჯანყებამ იფეთქა. ფრანგებმა სისხლში ჩაახშეს ეს გამოსვლები. 1800 წლის მარტში ისევ იფეთქა აჯანყებამ. აჯანყებულები თავს დაესხნენ ფრანგთა სამხედრო ბანაკებს, მაგრამ შეამბოხეთა რიგებში ლალატმა იჩინა თავი, რის შედეგად ფრანგებმა მოახერხეს აჯანყებულები კაპიტულაციაზე დაეთანხმებინათ და ღიდი ხარკი შეაწერეს კაიროს მოსახლეობას.

1801 წლის მარტში ინგლისის საზღვაო ექსპედიცია გადმოსხდა აბუ-კირში³ და ფრანგებს შეუტია ქ. რაშიდის (ამჟამად როზეტის) რაიონში⁴. ინგლისელებმა გაიმარჯვეს და გზა განაგრძეს კაიროსაკენ. პატარა ქალაქ როზეტაში, რომელიც მდ. ნილოსის რა-

¹ არაბული ტომის, სოფლის უხუცესი.

² მუსლიმანური რელიგიის სასულიერო პირები.

³ აბუ-კირი — მყუდრო ყურეა ხმელთაშუა ზღვაზე ქ. ალექსანდრიიდან აღმოსავლეთით, 10 კმ დაშორებით.

⁴ ქალ. როზეტა აბუ-კირიდან 25 კმ მანძილზეა აღმოსავლეთით.

შიდის ტოტის შესართავთან მდებარეობს ხმელთაშუა ზღვაზე, ამაჟამად არსებობს მუზეუმი, რომლის ექსპონატებიც თვალნათლივ მოუთხრობენ მნახველებს ეგვიპტელთა მამაცობაზე ფრანგების წინააღმდეგ ბრძოლაში.

ინგლისელებთან ერთად კაიროსაკენ გამოემართა თურქეთის ასიათასიანი არმია. 1801 წლის აგვისტოში ფრანგები დანებდნენ ინგლისელებს და ეგვიპტეში ფრანგთა ბატონობასაც ბოლო მოელა. ინგლისელთა მიერ ეგვიპტის ოკუპაცია 1803 წლის მარტამდე გაგრძელდა. თანახმად ამიენის ტრაქტატისა, ეგვიპტე ისევ თურქეთის ვასალურ მდგომარეობაში აღმოჩნდა.

1805 წლის მაისში ალბანელთა რაზმის⁵ სარდალმა მუჰამედ ალიმ ხელთ იგდო ძალაუფლება კაიროში და მიაღწია იმას, რომ თურქეთის ხონთქარმა იგი ეგვიპტის ფაშად დანიშნა. მისი მმართველობა გაგრძელდა 1849 წლამდე. მუჰამედ ალი წლების მანძილზე ებრძოდა მამლუქებს და ეს ბრძოლა ამ უკანასკნელთა სრული ფიზიკური განადგურებით დამთავრდა. მუჰამედ ალიმ შექმნა მემამულეებისა და ვაჭრების აბსოლუტური ფეოდალური სახელმწიფო. გაწმინდა ეგვიპტე უცხოელ დამპყრობთაგან; გაატარა რეფორმები, რომლებიც ხელს უწყობდნენ ვაჭრობის, მრეწველობის, სოფლის მეურნეობის, განსაკუთრებით კი მებაღეობის, განვითარებას. ის ყოველნაირად ცდილობდა ეგვიპტე დადგომოდა განვითარების ახალ გზას, ქვეყანაში დანერგილიყო წარმოების კაპიტალისტური ურთიერთობანი. მან განახორციელა საგადასახო სისტემის რეფორმა: სახელმწიფოს ხელში თავი მოუყარა გადასახადების აკრეფას, მამლუქთა ბეგებს ჩამოართვა მამულები, პრაქტიკული ზომები გაატარა სწავლა-განათლების შემოღებისა და განვითარების მიზნით. ეგვიპტის დამოკიდებულება თურქეთზე ამ პერიოდში მარტოოდენ იმაში გამოიხატებოდა, რომ მუჰამედ ალი ოსმალეთის ხონთქარს მხოლოდ ყოველწლიურ არცთუ ისე მძიმე ხარკს უხდიდა.

მუჰამედ ალი შორსმჭვრეტელი პოლიტიკოსი გამოდგა. მიუხედავად იმისა, რომ მან წერა-კითხვა არ იცოდა, კარგად ესმოდა, რომ პორტა ამ დროისათვის დაკნინების გზაზე იდგა და ცდილობდა ეს გარემოება ეგვიპტის საკეთილდღეოდ გამოეყენებინა. სწო-

⁵ ამ რაზმში შედიოდნენ ოსმალეთის სულთნის სამხედრო სამსახურში მყოფი ალბანელები.

რედ ამან უკარნახა მძლავრი დამოუკიდებელი ეგვიპტის შექმნის იდეა. ამ ამოცანის რეალიზაციის მიზნით მუჰამედ ალიმ შექმნა ევროპულ ყაიდაზე გაწრთენილი არმია და იმ დროისათვის ძლიერი ფლოტი. მან დაიპყრო ნუბია, არაბეთის ნაწილი, წაართვა თურქეთს სირია და კუნძული კრეტა. მანვე წარმატებით ჩაატარა 1831—1833 წლებში და 1839 წ. ორი ომი თურქეთთან, რომლებიც თურქეთის სრული მარცხით დამთავრდებოდა. მეფის რუსეთი და ინგლისი რომ არ ჩარეულიყვნენ ამ კონფლიქტში. მუჰამედ ალიმ ამ ომის შედეგად მიიერთა მთელი სირია პალესტინითურთ, აღმოსავლეთი სუდანის და არაბეთის ნახევარკუნძული.

მიუხედავად ამისა, მუჰამედ ალის იმპერია არ იყო მტკიცე. ის წარმოადგენდა ეგვიპტესთან ძალდატანებით მიტპასანილი ქვეყნების გაერთიანებას, რომელთაც არ ჰქონდათ ერთმანეთთან არც ეკონომიკური და არც პოლიტიკური მტკიცე ურთიერთკავშირი. ამ ქვეყნების ფეოდალური წრეები მუჰამედ ალის რეფორმების უკმაყოფილო იყვნენ. მშრომელი მოსახლეობა იტანჯებოდა მძიმე გადასახადებისა და საოკუპაციო ჯარების ძალმომრეობისაგან. ყოველივე ეს უდაოდ ხელს აძლევდა თურქეთს მუჰამედ ალისთან საბრძოლველად.

გასული საუკუნის 40-იანი წლების დასაწყისში კონფლიქტი თურქეთსა და ეგვიპტეს შორის გამწვავდა. ეგვიპტის ასეთი აღზევება ინგლისს, პრუსიას, ავსტრიას და მეფის რუსეთს ხელს არ აძლევდა. 1840 წლის 19 აგვისტოს მათ ულტიმატუმში წაუყენეს მუჰამედ ალის და დაეპუქრნენ, რომ განახორციელებდნენ ინტერვენციას მის წინააღმდეგ. თუ იგი არ დათანხმდებოდა დარჩენილიყო ეგვიპტის მემკვიდრე მმართველად. რაც შეეხება პალესტინას, მას შეეძლო განეგო მანამ, სანამ ცოცხალი იქნებოდა. მოხუცმა მუჰამედ ალიმ უარყო ეს ულტიმატუმში, რითაც საბაბი მისცა ინგლისსა და ავსტრიას თავისი ფლოტი გაეგზავნათ ეგვიპტის ნაპირებისაკენ. მუჰამედ ალი იძულებული გახდა ასეთ დიდ ძალას დაემორჩილებოდა. მთელი მისი დაპყრობითი ომების შედეგები გაქარწყლებულ იქნა.

ინგლისელმა კოლონიზატორებმა იგრძნეს რა მუჰამედ ალის სისუსტე, უფრო გააძლიერეს დაწოლა ეგვიპტის მმართველ წრეებზე. ინგლისმა ამ პერიოდში მიაღწია თურქეთსა და ეგვიპტეში არსებულ საგარეო ვაჭრობაზე სახელმწიფო მონოპოლიის მოსპობას და

მოახერხა ეგვიპტის საშინაო ბაზრის ხელში ჩაგდება. ამან კი ძირითადი გამოუთხარა ეგვიპტის დამოუკიდებელ ეკონომიურ განვითარებას, ხელი შეუწყო ევროპის კოლონიზატორთა კაპიტალის თანდათანობით შეჭრას ეგვიპტეში.

ევროპის სახელმწიფოთა მიერ ეგვიპტის ეკონომიური დაკაბადების პროცესი განსაკუთრებით დაჩქარდა მუჰამედ ალის მემკვიდრეების აბას, საიდ და ისმაილ ფაშების დროს. ქვეყნის კაპიტალისტურ საწყისებზე მოქცევის მუჰამედ ალისეული ტემპებს ჯერ კიდევ ინერციით ინარჩუნებდნენ, რაც დიდ ხარჯებს მოითხოვდა. საჭირო შეიქმნა რკინიგზების, საირიგაციო არხების ფართო ქსელის, სუეცის არხის მშენებლობა. საამისოდ დიდი თანხები იყო საჭირო, რაც არ გააჩნდა ეგვიპტეს და რამაც აიძულა ქვეყნის მმართველი წრეები ჯერ კიდევ 1863 წელს წახუთოყვნენ ინგლისელი და ფრანგი ბანკირების კარზე სესხის სათხოვნელად.

ეგვიპტის დამოკიდებულება თურქეთზე ამ დროისათვის აშკარად ფორმალურ ხასიათს ატარებდა, სამაგიეროდ ევროპის დიდი სახელმწიფოები ხელს ითბობდნენ ეგვიპტის ბაზარზე. ქვეყანა თანდათანობით უცხო სახელმწიფოების ეკონომიკური და ფინანსური კონტროლის ქვეშ მოექცა, განსაკუთრებით კი სუეცის არხის გაყვანის შემდეგ. მართალია, 1873 წელს ხელიშემა⁶ ისმაილმა მიაღწია იმას, რომ მიიღო უფლება ეგვიპტეს დამოუკიდებლად დაედო ფინანსური ხელშეკრულება უცხო სახელმწიფოსთან, რის გამოც ქვეყნის ფინანსები ავტონომიური გახდა, მაგრამ ეს პრივილეგია ხანმოკლე გამოდგა. ისარგებლა რა ეგვიპტის ფინანსური სიძნელებით, ინგლისმა 1875 წელს 400 მილიონ ფრანკად (4 მლნ გირვანქა სტერლინგად) შეისყიდა სუეცის არხის კომპანიის ეგვიპტის კუთვნილი აქციების 44 პროცენტი. ამ დროისათვის ინგლისელმა კაპიტალისტებმა ხელთ იგდეს აგრეთვე ეგვიპტური ბამბის ექსპორტი, ძირითადი რკინიგზები და ეგვიპტის კრედიტორები გახდნენ. იმავე წელს ინგლისის გაიძევრულმა კოლონიურმა პოლიტიკამ თავს მოახვია ეგვიპტეს კომისია, რომელსაც ევალებოდა ამ ქვეყნის ფინანსური მდგომარეობის შესწავლა და კონტროლი. ანალოგიური კომისია გაგზავნა ეგვიპტეში საფრანგეთმაც. 1876 წელს უკვე ოფიციალურად დაინიშნენ ინგლისისა და საფრანგეთის კონტროლიო-

⁶ ხელიშემა ეგვიპტის მეფეების ტიტული იყო.

რები, რომლებიც თვითონ აწესრიგებდნენ ქვეყნის შემოსავალსა და გასავალს. ეს უკვე ფაქტიურად ეკონომიური დამოუკიდებლობის დაკარგვას ნიშნავდა და ასეც მოხდა. 1878 წელს ამ კონტროლიორების დაუფინანსებელი მოთხოვნით შეიქმნა საერთაშორისო კომისია ეგვიპტის ეკონომიკის შესაწავლად. კომისიამ, რომელშიც მთავარ როლს ინგლისელი ჩინოვნიკი რ. ვილსონი ასრულებდა, მოითხოვა, რომ ოსმალეთს ჩამოერთმეოდა ქვეყნის მართვის უფლება და ეს ფუნქციები გადაეცემოდა „პასუხისმგებელ“ კაბინეტს, რომლის შემადგენლობაშიც უცხოელები უნდა შესულიყვნენ. მართლაც შეიქმნა მთავრობა, რომელშიც უმეტესად. ევროპელი ჩინოვნიკები შევიდნენ, მთავრობას სათავეში ჩაუდგა წარმომადგენელი ლორდები, ინგლისელ და ფრანგ ბანკირებთან დაახლოებული კომპარადორი ნუბარ-ფაშა, ხოლო თვით რ. ვილსონი ეგვიპტის ფინანსთა მინისტრი გახდა.

ასე დაკარგა ეგვიპტემ სისხლით მოპოვებული დამოუკიდებლობა. „ევროპული“ მთავრობის შექმნამ ეგვიპტის მოსახლეობის ყველა ფენის სამართლიანი გულისწყრომა გამოიწვია. ამ მთავრობის ძირითადი მიზანი იმაში მდგომარეობდა, რომ ნებისმიერი საშუალებებით წაეგლიჯათ ეგვიპტის მშრომელი მოსახლეობისათვის სახსრები, რაც საჭირო იყო იმ სახელმწიფო ვალის დასაფარავად. ეგვიპტეს ინგლისის ბანკებისა რომ ემართა. სახსრების ამოღება ხდებოდა ფელაჰებისაგან ოთხმაგად გაზრდილი გადასახადების აკრეფით. ამასთან მომავალი ოთხი თვის გადასახადს ერთად წინასწარ ახდევინებდნენ.

უცხოელთა ძალმომრეობამ და რეაქციულმა რეჟიმმა ეგვიპტის საზოგადოების ყველა ფენა აღაშფოთა. განმათავისუფლებელ მოძრაობას სათავეში ჩაუდგნენ ჯერ კიდევ სუსტი ეროვნული ბურჟუაზიის წარმომადგენლები, ინტელიგენცია და ოფიცრები, მათ მიემხრნენ ასევე ოპოზიციურად განწყობილი მემაჟულები და სასულიერო პირები. 1881 წელს შეიქმნა პირველი ეროვნული პოლიტიკური ორგანიზაცია „ხიზბ ალ-ვატანი“ (ეროვნული პარტია). მათ წამოაყენეს ლოზუნგი „ეგვიპტე ეგვიპტელებისათვის“, ასახუთებდნენ რა ამით ეგვიპტის პოლიტიკური დამოუკიდებლობის აღსადგენად. სწორედ ამ პოლიტიკური ორგანიზაციის ზეგავლენით 1881 წლის იანვარში ადგილი ჰქონდა ეგვიპტის არმიის ოფიცრების გამოსვლებს, რომლებიც მოითხოვდნენ სამხედრო მინისტრის გადადგომას. მთავრობა იძულებული გახდა დაეკმაყოფილებინა კატა-

ნისტოა ეს მოთხოვნა. იმავე წლის სექტემბერში კვლავ განმეორდა არმიის შეიარაღებული გამოსვლა. ახლა აჯანყებულები მოითხოვდნენ კაბინეტის მთელი შემადგენლობის გადადგომას, ახალი კონსტიტუციის შემოღებას. 1882 წლის თებერვალში შეიქმნა ეროვნული მთავრობა და სამხედრო მინისტრად დაინიშნა პოლკოვნიკი არაბი-ფაშა, რომელიც ეროვნულ მოძრაობის ერთ-ერთ ლიდერად ითვლებოდა. ახალმა მთავრობამ მრავალი საინტერესო და პროგრესული ღონისძიება გაატარა, პირველ რიგში კი გააუქმა ინგლის-საფრანგეთის კონტროლი ქვეყნის ფინანსებზე.

ახალ ეროვნულ მთავრობას მხარი დაუჭირა ეგვიპტის გლეხობამ. არაბი-ფაშას ავტორიტეტის ზრდამ შეაშინა შინაგანი რეაქციული ძალები, მათ შეთქმულება მოაწყვეს, რომელსაც მხარი დაუჭირეს ინგლისმა და საფრანგეთმა, ეს საკმარისი აღმოჩნდა იმისათვის, რომ მთელ ეგვიპტეს მხარი დაეჭირა არაბი-ფაშასათვის. ინგლისმა და საფრანგეთმა სამხედრო ხომალდები გაგზავნეს ალექსანდრიაში არაბი-ფაშასა და ეგვიპტის ხელის შორის კონფლიქტის მოგვარების საბაბით, ფაქტიურად კი ეს აქცია მიმართული იყო ამ ქვეყნის წინააღმდეგ შეიარაღებული ინტერვენციის მოსაწყობად. 1882 წლის ივლისში ინგლისის ფლოტი 10 საათის განმავლობაში ყუმბარებს უშენდა ალექსანდრიას, ხოლო 25-ათასიანმა ინგლისის არმიამ ალექსანდრია დაიკავა. არაბი-ფაშა შეებრძოლა ინგლისელებს, მაგრამ იმავე წლის 13 სექტემბერს დამარცხდა ტელ ალ-ქებირთან. 14 სექტემბერს ინგლისელებმა კაირო აიღეს და არაბი-ფაშა დააპატიმრეს.

ასე მარცხით დამთავრდა პირველი დიდი განმათავისუფლებელი ბრძოლა ეგვიპტის ისტორიაში. ეგვიპტე ფაქტიურად ინგლისის კოლონიად იქცა.

ამ მარცხმა საბოლოოდ გაფანტა მითი იმის შესახებ, რომ ინგლისელი კოლონიზატორები კეთილი მისიით მოვიდნენ ეგვიპტეში.

ინგლისელ კოლონიზატორთა ბატონობა ეგვიპტეში ამ ქვეყნის ისტორიის შავი ფურცელია. ქვეყანა დაუძლურდა და გაღატაკდა, ადრე დიდი კულტურის აკვანი ჩამორჩენილ მხარედ იქცა. უცხოელთა მონოპოლიებმა შეაჩერეს ქვეყნის კაპიტალისტური განვითარება, ეგვიპტის ეკონომიკა დამოკიდებული გახდა ინგლისის კაპიტალზე, რომელმაც შეაღწია ქვეყნის სამეურნეო ცხოვრების ძირითად დარგებში. ბანკებისა და საექსპორტო-საიმპორტო ფირმების

მეშვეობით ინგლისელ კოლონიზატორებს ეგვიპტიდან გაჰქონდათ ეროვნული სიმდიდრე. უცხოელ კომპანიათა მოგებამ ეგვიპტის ეროვნულ შემოსავალს გადააჰარბა, რაც საშუალებას აძლევდა ინგლისელ იმპერიალისტებს მოესყიდათ ეგვიპტის კომპრადორული მსხვილი ბურჟუაზია და ფეოდალ-მემანულები.

მშრომელი მასები ულმობელ ექსპლუატაციას განიცდიდნენ, მოკლებული იყვნენ ყოველგვარ პოლიტიკურ უფლებებს, არ გააჩნდათ საკუთარი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ორგანიზაციები. პირველმა მსოფლიო ომმა კიდევ უფრო გააუარესა მშრომელი მასების ისედაც მძიმე მდგომარეობა, ვინაიდან ინგლისი სამხედრო მიზნებისათვის საჭირო სახარების შოვნას ცდილობდა ეგვიპტის მშრომელი მოსახლეობის ხარჯზე. იზრდებოდა მშრომელთა უკმაყოფილება.

ასეთ ვითარებაში დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის განმათავისუფლებელი იდეები სულ უფრო და უფრო ფართოდ ვრცელდებოდა ეგვიპტეში. ეს ორი ზენით აღნიშნული ფაქტორი განაპირობებდა ეგვიპტელი ხალხის რევოლუციური პოტენციალის რეალურ ძალად გარდაქმნას, ეროვნული ძალების პოლიტიკური აქტივობის გამოფხიზლებას.

ეროვნული ბურჟუაზია ამ პერიოდისათვის პოლიტიკურ სარბიელზე გამოვიდა, იგი მოითხოვდა ეგვიპტეზე ინგლისის მეურვეობის გაუქმებასა და ქვეყნის ოკუპაციის შეწყვეტას. ამ შემთხვევაში მას თავისი კლასობრივი ინტერესები ამოძრავებდა. ეროვნულ ბურჟუაზიას ძალა არ შესწევდა გამკლავებოდა ინგლისის კაპიტალისტთა კონკურენციას, რაც თავის მხრივ განაპირობებდა მის ანტიკოლონიურ პოზიციას. აღვივებდა მასში სამშობლოს დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის სურვილს.

ორი ძალის (მშრომელებისა და ბურჟუაზიის) ერთიანი ფრონტით გამოსვლა ინგლისელ კოლონიზატორთა წინააღმდეგ საბრძოლველად ამ პერიოდისათვის რეალური იყო. ოღონდ არ არსებობდა ისეთი პოლიტიკური ორგანიზაცია, რომელიც ამ ბრძოლას უხელმძღვანელებდა.

ყოველივე ამას ემატებოდა სახალხო მასების სასტიკი ექსპლუატაცია ადგილობრივი ფაშების მხრივ. აუტანელი იყო ჯარისკაცების მდგომარეობა არმიაში. ეგვიპტელი ოფიცრები ვერ ურიგდებოდნენ ინგლისელ ოფიცერთა მბრძანებლობას. პატრიო-

ტულად განწყობილი ადგილობრივი ოფიცრები აშკარად გამოდიოდნენ ეგვიპტის მეფე ფარუკისა და ინგლისელთა წინააღმდეგ. ჯერ კიდევ 1942 წელს საშუალო და უმცროს ეგვიპტელ ოფიცერთა გაჯგვებულ წრეებში შეიქმნა ორგანიზაცია „ად-დუბატ ალ-აჰრარ“ („თავისუფლებისმოყვარე ოფიცრები“) მაიორ გამალ აბდელ ნასერის ხელმძღვანელობით, რომელაც ამოცანად ისახავდა „ტირანიისაგან ქვეყნის განთავისუფლებას“.

ზემოაღნიშნულმა ორგანიზაციამ 1952 წლის 23 ივლისს მოაწყო რევოლუციური გადატრიალება და ხელში აიღო ძალაუფლება. 26 ივლისს მეფე ფარუკი ქვეყნიდან გააძევეს. ეს იყო ეგვიპტის დიდი ანტიფეოდალური, ანტიიმპერიალისტური რევოლუცია, რომელიც გამარჯვებით დაგვირგვინდა.

ამ რევოლუციის შედეგად ხელისუფლების სათავეში მოვიდნენ ეროვნული ბურჟუაზიის ის რევოლუციური წრეები, რომელთაც ინგლისელ კოლონიზატორთა წინააღმდეგ ბრძოლის უნარი შესწევდათ. მათ ისეთი ძნელი ამოცანები უნდა გადაეწყვიტათ, რომლებიც მოითხოვდნენ დიდ ენერგიასა და რევოლუციურ შემართებას.

1953 წლის 18 ივნისს ეგვიპტე რესპუბლიკად გამოცხადდა და დაისვა საკითხი კოლონიური და ფეოდალური ჩაგვრის აღმოფხვრის შესახებ. რევოლუციურმა მთავრობამ პარველ რიგში მიაღწია შეთანხმებას ეგვიპტიდან ინგლისის ჯარების ევაკუაციის თაობაზე.

1954 წლის 18 აპრილს შეიქმნა ეგვიპტის მთავრობა გამალ აბდელ ნასერის მეთაურობით გამალ აბდელ ნასერი (გამალ აბდ ან-ნასერი) დაიბადა 1918 წლის 15 იანვარს სოფელ ბენი მორში (ასიუტის პროვინცია, ეგვიპტე). გაშალის მამა ფოსტის წვრილი მოხელე იყო, დბალი განათლების მქონე. მამამ გადაწყვიტა, ჯადაც უნდა დაჯდომოდა, სწავლა-განათლება ჩიცა მისი ოთხი ვაჟიშვილიდან უფროსისათვის — გამალისათვის, და იგი მან კაიროს სკოლაში განაწესა.

ქაბუკი გამალი თავის თანატოლებისაგან გამოირჩეოდა წივნისადნეი დიდი სიყვარულით, განსაკუთრებით კი ისტორიულ ლიტერატურისადმი მისწრაფებით. მასში აღრე გამოვლიანდა რევოლუციური მეთაურის თვისებები. 16 წლის ასაკში მან მოაწყო მოსწავლეთა გამოსვლა, ხელმძღვანელობდა დემონსტრაციას, რომელიც მიმართული იყო ინგლისელთა ბატონობის წინააღმდეგ.

1937 წელს გამალი შედის სამეფო სამხედრო აკადემიაში. მისი

მიღება სამხედრო აკადემიაში განაპირობა იმ გარემოებამ, რომ 1936 წლის ინგლის-ეგვიპტის ხელშეკრულებების საფუძველზე ეგვიპტის თავის საშინაო საქმეების გადწყვეტის ერთგვარი დამოუკიდებლობა მიენიჭა. ამან კი თავის მხრივ ეგვიპტის არმიის რიცხოვნობა ზრდის, მისი რიგების უბრალო ოჯახებიდან გამოსული ახალგაზრდებით შევსების შესაძლებლობა შექმნა. ხალხის ნაწებოდან გამოსულ ქაბუკებს საშუალება მიეცათ ესწავლათ ოფიცერთა სასწავლებლებში. 1937 წელს სამხედრო სასწავლებელში მიღებულთა რიგებიდან გამოვიდნენ მომავალი რევოლუციის ლიდერები.

სამხედრო აკადემიაში შესვლის 400 მსურველიდან მიღებულ იქნა მხოლოდ 40, მათ შორის იყო ნასერიც. სწავლის დამთავრების შემდეგ ის გაიგზავნა ოცეულის მეთაურად მე-3 ქვეით ბრიგადაში, რომელიც დაბანაკებული იყო მშობლიურ პროვინცია ასიუტში. აქ ის გაეცნო ანვარ სადათს (ეგვიპტის ახლანდელ პრეზიდენტს). 1939 წელს ნასერი გადაიყვანეს ალექსანდრიაში. ამ წლებში პატრიოტულად განწყობილმა ახალგაზრდა ოფიცრებმა შექმნეს მომავალი რევოლუციური ორგანიზაციის ძირითადი ბირთვი, რომლის სული და გული, ტვინი და გონება იყო ნასერი. მან აქ გადაწყვიტა მთელი თავისი სიცოცხლე შეეწირა ეგვიპტელი ხალხის ინგლისელთა ბატონობისაგან განთავისუფლებას საქმიანათვის.

1942 წელს, მეორე მსოფლიო ომის ქაჩაცეცხლში, როდესაც რომმელს არმია ემუქრებოდა ეგვიპტეს, ახალგაზრდა ლეიტენანტი ნასერი მსახურობდა ალექსანდრიაში მე-5 ქვეით ბრიგადაში. მალე ის გადაიყვანეს მიყრუებულ გარნიზონში ჯებელ ალ-აულიაში, სუდანში. რამდენიმე თვის შემდეგ ის დაინიშნა ახალ თანამდებობაზე — კაიროს სამხედრო აკადემიაში მასწავლებლად. სამხედრო ცოდნის გაღრმავების მიზნით ნასერი ერთდროულად შედის არმიის სამტაბო კოლეჯში და მას წარჩინებით ამთავრებს. ამ დროიდან გამალი კაიროში ცხოვრობს, სამხედრო აკადემიაში ასწავლის ტაქტიკას. საზოგადოებაში მას ჯერ კიდევ არ იცნობენ, მაგრამ მისი სახელი კარგადაა ცნობილი ოფიცერთა კორპუსში, ის ასწავლის ახალგაზრდა ოფიცრებს, ბევრ ოფიცერს პირადად იცნობს და მათთან ახლო ურთიერთობა აქვს.

ამ წლების განმავლობაში 1952 წლამდე ნასერი გულმოდგინედ, დიდი სიფრთხილითა და მოხერხებულობით ქმნის ოფიცერთა ფარულ (სარაღეგაღურ) ორგანიზაციას, რომელსაც ბედად ეწერა

მომავალში მოეხდინა რევოლუცია. იგი მოთმინებითა და მეთოდურად არჩევს ყველაზე საიმედო პირებს. 1948 წლის პალესტინის ომის დროისათვის ორგანიზაცია, რომელმაც მიიღო „თავისუფალი ოფიცრების“ სახელწოდება, თავის რიგებში უკვე 700 კაცს ითვლიდა. ორგანიზაციის თვითმუშა წევრს მარტო ნასერი იცნობდა, მარტო მისთვის იყო ცნობილი ღრმად კონსპირირებული საზოგადოების მთლიანი შემადგენლობა. აღნიშნულ ორგანიზაციას ეგვიპტეში „საიდუმლოების დაცვის შედეგის“ უწოდებენ და მართლაც ამ ორგანიზაციაში ერთი მოღვაწეც კი არ აღმოჩნდა, მისი მხილება ვერ შეძლო მეფის პოლიციამ.

პალესტინის ომის პერიოდი ნასერმა ფრონტზე გაატარა. ის ბრძოლის ყველაზე მძიმე და რთულ უბნებზე იყო. მისი ნაწილი ალყაში, ე. წ. „ფალუჯის ტომარაში“ მოექცა, დაკარგა კავშირი ეგვიპტის არმიასთან. ყველა მიხვდა, რომ ომი წაგებულია. ისრაელის სარდლობამ მოითხოვა, ალყაშემორტყმულების დანებება, მაგრამ ეგვიპტელები არ ნებდებოდნენ. განაგრძეს მტკიცე ბრძოლა „ტომარაში“ დაზავებამდე. ეს ეპიზოდი ეგვიპტის არმიის ისტორიაში ერთ-ერთ სანიშნო სამხედრო ოპერაციად არის ცნობილი. ნასერი ამ ომში მხარში დაიჭრა. ბრძოლებში ჩადენილი მამაცობისა და გმირობისათვის არმიაში მას „ფალუჯის ვეფხვი“ შეარქვეს.

იქ, ფალუჯაში, ალყის პირობებში, ნასერმა „თავისუფალი ოფიცრების“ პირველი კრება ჩაატარა. პალესტინის ომმა გარდამტეხი როლი შეასრულა როგორც ნასერის, ასევე „თავისუფალი ოფიცრების“ მთელი ორგანიზაციის მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბებაში. ნათელი გახდა აღმაშფოთებელი ფაქტები: ეგვიპტის მეფის უახლოესი წრეები ფრონტს უვარჯის იარაღს აწვდიდნენ და ამ გზით აუარებელ სიმდიდრეს იხვეჭდნენ. ოფიცრების რწმენა მეფე ფარუკისადმი შეირყა. ისინი დარწმუნდნენ, რომ ეგვიპტის განთავისუფლება იმპერიალიზმისაგან შეუძლებელი იყო გახრწნილი სამეფო მმართველი წრეების ფანადგურების გარეშე. პალესტინის ომის შემდეგ ნასერი, რომელმაც ამ დროისათვის პოლკოვნიკის წოდება მიიღო, კაიროს სამხედრო აკადემიას დაუბრუნდა. აქ მან უკვე საბოლოოდ ჩამოაყალიბა „თავისუფალი ოფიცრების“ ორგანიზაციის მიზნები: მეფის ხელისუფლების წინააღმდეგ შეიარაღებული გამოსვლა, მონარქიის დამხობა, ახალი რესპუბლიკური, დემოკრატიული ანტიიმპერიალისტური რეჟიმის დამყარება.

იმ პერიოდში შექმნილ პოლიტიკურ ვითარებაში ნასერის ასეთი გადაწყვეტილება ერთადერთი სწორი და აუცილებელიც იყო. 1952 წლისათვის რევოლუციური სიტუაცია მომწიფდა. სამეფო კარი და ეგვიპტის მთავრობა ხალხისათვის საძულველი და აუტანელი გახდა. რევოლუცია კარზე იყო მომდგარი, მაგრამ არ არსებობდა პოლიტიკური ძალა, რომელსაც შეეძლო ეხელმძღვანელა რევოლუციისათვის. აევანგარდის როლი ასეთ ვითარებაში იკისრა „თავისუფალი ოფიცრების“ ორგანიზაციამ. ისეთ პირობებში, როდესაც ქვეყანაში არ არსებობდა ორგანიზებული და გავლენიანი მემარცხენე მოძრაობა, ხოლო ბურჟუაზიული პარტიები არაეფექტური ავტორიტეტით არ სარგებლობდნენ, ეროვნული ინტერესებისა და ეგვიპტელი ხალხის ნებასურვილის გამომხატველად არმია გამოვიდა.

1952 წლის 23 ივლისის სახელმწიფო გადატრიალება ნასერის მიერ ჩაფიქრებული იყო ყველა წვრილმანის გათვალისწინებით. მეორე დღესვე ნათელი შეიქმნა ამ რევოლუციური მოვლენის, რომელსაც ნასერმა სამხედრო ოპერაციის ხასიათი მისცა, სრული წარმატება. 26 ივლისს ეგვიპტის მეფე ფარუკი გადადგა, ხელისუფლება გადავიდა რევოლუციის ხელმძღვანელობის საბჭოს ხელში, რომელსაც ნასერი ხელმძღვანელობდა.

1954 წლის აპრილ-მაისში ნასერის მთავრობამ გაატარა მთელი რიგი ეკონომიური ღონისძიებანი მშრომელი მასების საპარგებლოდ: შემოკლდა აგრარული რეფორმის გატარების ვადები, გადაწყდა ხალხს გადასცემოდა მეფის ოჯახის მთელი სიმდიდრე. მართალია, ამ ღონისძიებათა მასშტაბი დიდი არ იყო, მაგრამ მათ ნასერის ავტორიტეტი აამაღლეს. 1954 წლის დეკრეტები 1960—1964 წლების ღრმა სოციალ-ეკონომიური გარდაქმნების წინამძღვრები იყო.

1955 წლისათვის ბრძოლა შინაური და საგარეო მტრების წინააღმდეგ კიდევ უფრო გამწვავდა. ამავე წლის 28 მარტს ნასერმა პირველად ჩამოაყალიბა ეგვიპტის რევოლუციის ექვსი პრინციპი: 1) იმპერიალიზმის, 2) ფეოდალიზმის, 3) კაპიტალისტური მონოპოლიების და მათი პოლიტიკური ძალზომრეობის ლიკვიდაცია, 4) სოციალური სამართლიანობის დამყარება, 5) ძლიერი ეროვნული არმიის შექმნა, 6) არსებითად დემოკრატიული სისტემის შექმნა.

1956 წლის 23 ივნისს პლებისციტის საშუალებით დამტკიცდა

ეგვიპტის რესპუბლიკის კონსტიტუცია. ამით დამთავრდა ე. წ. გარ-
დამავალი პერიოდი, რომელიც 1952 წლის 23 ივლისს დაიწყო. კონ-
სტიტუციამ დაამტკიცა ეგვიპტელი ხალხის ძირითადი მონაპოვარი
დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლაში/

ნასერის მთავრობამ დაიწყო დამოუკიდებელი საგარეო პოლი-
ტიკის გატარება, რასაც ხელს უწყობდა საერთაშორისო სარბიელ-
ზე პოლიტიკურ ძალთა ახალი განლაგება, მსოფლიო სოციალიზ-
ტური სისტემის ძლიერების განმტკიცებით რომ იყო გამოწვეული.

ეგვიპტის ახალი რეჟიმის სიმტკიცე ნათლად გამოვლინდა 1956
წლის ოქტომბერ-ნოემბერში ინგლის-საფრანგეთ-ისრაელის მიერ
ეგვიპტის წინააღმდეგ მოწყობილი სამხედრო ავანტიურის დროს.
ამ აგრესიის აღაგმვაში დიდი როლი შეასრულა საბჭოთა კავშირმა;
მან 1956 წლის 4 ნოემბერს იდენს, გი მოლესა და ბენ გურიონს
გაუგზავნა გაფრთხილება, რომელშიც აღნიშნული იყო, რომ საბ-
ჭოთა მთავრობას მტკიცედ აქვს გადაწყვეტილი „ძალის გამოყენე-
ბით გაანადგუროს აგრესორები და აღადგინოს მშვიდობა აღმოსავ-
ლეთში“. ამ გაფრთხილებამ შეცვალა ვითარება და 6 ნოემბერს ინ-
გლისის მთავრობამ აუწყა გაერთიანებული ერების ორგანიზაციას,
რომ ის წყვეტდა საომარ მოქმედებას ეგვიპტის წინააღმდეგ.

რაკი აგრესიამ იმპერიალისტებისათვის სასურველი შედეგი
ვერ გამოიღო, ახლა ეგვიპტის წინააღმდეგ ეკონომიური ბლოკადის
მოწყობა განიზრახეს. მათ ყადაღა დაადეს ეგვიპტის კაპიტალს ინ-
გლისისა და აშშ ბანკებში, შეამცირეს ბამბის ფასი მსოფლიო ბა-
ზარზე, უცხოელთა ბანკებმა უარი განაცხადეს დაეფინანსებინათ
ბამბის გაყიდვასთან დაკავშირებული ოპერაციები ეგვიპტეში, შე-
წყდა ინვლაციისა და საფრანგეთის ვაჭრობა ეგვიპტესთან, აშშ თით-
ქმის შეწყვიტა ეგვიპტისათვის საქონლის მიწოდება. დასავლეთი
ცდილობდა ამ გზით ეგვიპტე მიეყვანა ეკონომიურ ბანკროტობამ-
დე და აეძულებინა იგი კაპიტულაციაზე წასულიყო. მაგრამ ეგვი-
პტის რესპუბლიკა შედგრად იბრძოდა იმპერიალისტთა მიერ ორ-
განიზებული ეკონომიური ბლოკადის წინააღმდეგ.

იმპერიალისტებმა ვერ გაითვალისწინეს, რომ იმხანად საერთა-
შორისო სარბიელზე ძალთა ახალი თანაფარდობა შეიქმნა. სოცია-
ლიზმის ქვეყნები მხარში ამოუდგნენ ეგვიპტეს, გაუწიეს მას ეკო-
ნომიური დახმარება, გააფართოეს ეკონომიურ-ტექნიკური თანამ-
შრომლობა და სავაჭრო ურთიერთობა ეგვიპტესთან, რამაც ჩაფუ-

შე დასავლეთის ეკონომიური ბლოკადა. ამ ეკონომიური სანქციების საწინააღმდეგოდ ეგვიპტემ შეამცირა იმპორტი დასავლეთის ქვეყნებიდან და შეცვალა საგარეო ვაჭრობის გეოგრაფიული განაწილება. გეზი აიღო სოციალისტურ ქვეყნებთან ვაჭრობის გაფართოებაზე. 1956 წელს სსრ კავშირი ეგვიპტური ბაზის დიდი იმპორტიორი გახდა, აქაურ ბანბას ყიდულობდნენ აგრეთვე ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკა, გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკა, იუგოსლავია. 1957 წ. ხელი მოაწერეს საბჭოთა კავშირ-ეგვიპტის სავაჭრო ხელშეკრულებას. 1958 წლისათვის სოციალისტური ქვეყნების ხვედრითმა წილმა ეგვიპტის საგარეო ვაჭრობაში 41,5% შეადგინა.

1956—1960 წლებში ეგვიპტის მთავრობას ჩაშუალება მიეცა დაეწყო ეგვიპტეში უცხოური კაპიტალის ბატონობის ლიკვიდაცია და შედგომოდა ეროვნული ეკონომიკის განმტკიცებას. ამ საქმეში დიდი როლი შეასრულა სუეის არხის ნაციონალიზაციამ 1956 წლის ივლისში, იმავე წლის დეკემბერში ყადაღა დაედო ინგლისელთა, ფრანგთა ქონებასა და აქციებს ეგვიპტეში. 1957 წლის იანვარ-აპრილში ნაციონალიზებულ იქნა ყველა ინგლისური და ფრანგული ბანკი და სადაზღვევო საზოგადოება, ხოლო მეორე ყველა სამრეწველო სატრანსპორტო, საწმენებლო და სხვა კომპანიები. დაბოლოს, 1960—1961 წლებში ნაციონალიზებულ იქნა ბელგიური და იტალიური ბანკები და კომპანიები. სახელმწიფო და ნახევრად-სახელმწიფო საწარმოების მართვის მიზნით შეიქმნა სახელმწიფო ეკონომიური ორგანიზაცია. ყველა ამ ღონისძიებამ განაპირობა სახელმწიფო სექტორის შექმნა ქვეყნის ეკონომიკაში.

1957—1961 წლებში ეგვიპტის რესპუბლიკა ორ ფრონტზე იბრძოდა. ერთი მხრივ, იბრძოდა ქვეყნის ეკონომიკის შექმნისა და აღმავლობისათვის, ხოლო მეორე მხრივ, ენერგიულად იცავდა თავის ეროვნულ დამოუკიდებლობას, იბრძოდა დამოუკიდებელი საგარეო პოლიტიკის გატარებისათვის. ეს მეორე უბანი ძალზე რთული იყო. ვინაიდან დასავლეთის იმპერიალისტებმა ამ პერიოდში წამოაყენეს ე.წ. „ეიზენჰაუერის დოქტრინა“, რომელიც ფაქტურად მიმართული იყო ეგვიპტის წინააღმდეგ.

ასეთ რთულ ვითარებაში არც ეგვიპტესა და არც სხვა რომელიმე არაბულ სახელმწიფოს არ შეეძლო მართო თავისი ძალებით გამკლავებოდა დასავლეთის ინტრიგებსა და შეთქმულებებს. დღის

წესრიგში დადგა არაბთა ერთიანობის მიღწევისათვის პრაქტიკული ნაბიჯების გადადგმა. ჯერ კიდევ 1956 წლის ივლისში სირიის მინისტრთა საბჭომ და დეპუტატთა პალატამ მიიღეს დადგენილება დაეწყოთ მოლაპარაკება ეგვიპტესთან ამ ორ სახელმწიფოს შორის ფედერალური კავშირის დამყარების შესახებ. 1957 წლის 18 ნოემბერს სირიის დეპუტატთა პალატამ და ეგვიპტის ყოვსუნლმა კრებამ მიიღეს დადგენილება ეგვიპტისა და სირიის ერთ სახელმწიფოდ გაერთიანების შესახებ. პრეზიდენტ ნასერის მოლაპარაკება სირიის პრეზიდენტ შუქრი კუათლისთან დადებითი შედეგებით დამთავრდა. 1958 წლის 1 თებერვლისათვის გამოცხადდა ახალი უნიტარული სახელმწიფო — არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკა.

ახალმა სახელმწიფომ მხოლოდ სამწელ-ნახევარი იარსება. 1961 წლის 28 სექტემბერს სირია გამოვიდა არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის შემადგენლობიდან. ნიზეზები ამ უნიტარული სახელმწიფოს დაშლისა მრავალია და მათ შორის მთავარი იყო ის, რომ ახალგაზრდა სახელმწიფოს შექმნის პირველსავე თვეებში დაშვებულ იქნა უხეში პოლიტიკური და ეკონომიური შეცდომები. გამალებული ტემპებით დაიწყო სირიის საზოგადოებრივი და სახელმწიფოებრივი სტრუქტურის გარდაქმნა ეგვიპტის ყაიდაზე ისე, რომ მხედველობაში არ იყო მიღებული სირიის ტრადიციები და სპეციფიკური პირობები. უკვე 1958 წლის 12 მარტს გამოიცა დეკრეტი, რომელიც კრძალავდა ყოველგვარი პოლიტიკური პარტიების არსებობას სირიაში, ამის ნაცვლად სირიაში დაარსდა ეგვიპტის ეროვნული კავშირის ფილიალი. თუ 1953 წელს პოლიტიკური პარტიების აკრძალვა ეგვიპტეში გამართლებული იყო და მას ერთგვარი დადებითი მნიშვნელობა ჰქონდა, ამ ღონისძიების მექანიკურ გადატანას სირიაში მხოლოდ რეაქციული ზასიათი მიეცა.

1958 წლის ბოლოსათვის სირიის კომუნისტებმა მოითხოვეს პოლიტიკური პარტიების აღდგენა, პრესის თავისუფლება და ეროვნული კრების არჩევნების ჩატარება. ამ მოთხოვნებს მხარი დაუჭირეს ეგვიპტელმა კომუნისტებმაც.

სირიის ეკონომიკის განვითარებას სათანადო ყურადღება არ ეთმობოდა. უმუშევრობამ სირიაში არნახულ მასშტაბებს მიაღწია, მრავალი ფაბრიკა-ქარხანა დაიკეტა, მრეწველობა მთლიანად დაქვეითების გზაზე იდგა, ყურადღება არ ექცეოდა სამრეწველო გან-

ვითარებას, სირიული საქონელი ვერ უძლებდა უფრო იაფი ეგვიპტური საქონლის კონკურენციას. სირიას წაერთვა მისი ტრადიციული საგარეო ბაზრები ერაყსა და საუდის არაბეთში. სოფლის მეურნეობის აღმავლობისათვის მცირე კაპიტალდაბანდებანი იქნა გამოყოფილი. სირია, ხორბლისა და ცოცხალი პირუტყვის ექსპორტიორი, თავის ხალხსაც ვერ აკმაყოფილებდა პროდუქტებით.

დიდი და რამდენადმე მნიშვნელოვანი თანაშემდეგობები სირიის სახელმწიფო აპარატსა და არმიაში ეგვიპტელებს ეკავათ, რომელთა რიცხვიც 1961 წლისათვის 30 ათას კაცს აღემატებოდა.

სირიის გამოსვლამ არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის შემადგენლობიდან სახელმწიფოს მმართველ წრეებს დაანახვა, რომ მათი საშინაო პოლიტიკა სტაბილური არ იყო და სახალხო მასები მხარს არ უჭერდნენ მას. ზომხდარი მოვლენებიდან რესპუბლიკის მეთაურებმა ერთი სწორი დასკვნა გამოიტანეს. ისინი დარწმუნდნენ, რომ მსხვილი და საშუალო ბურჟუაზია მათი პოლიტიკის საწინააღმდეგოდ მოქმედებდა და სწორედ ამიტომ საჭირო იყო მათი ალაგმვა, მათი პოლიტიკური და ეკონომიური ძალების შეზღუდვა.

ამან განაპირობა 1961 წლის ისტორიული ივლისის დეკრეტები, რომელთაც არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში მეორენაირად „ივლისის სოციალისტურ კანონებსაც“ უწოდებენ. ამ კანონების ძალით სახელმწიფოს ხელში გადავიდა ყველა კერძო ბანკი და სადაზღვევო კომპანია, 142 მსხვილი საპრეწველო და სავაჭრო კომპანია (მთლიანად ან ნაწილობრივ), გამოცხადდა სახელმწიფო მონოპოლია ბამბის ექსპორტსა და მთელს იმპორტზე; შემოღებულ იქნა სისტემა, რომლის თანახმადაც არავის ჰქონდა უფლება 10 ათას ეგვ. გირვანქაზე მეტი აქციების მფლობელი ყოფილიყო, დაწესდა პროგრესული გადასახადი დიდთანხიან შემოსავალზე, მიწისმფლობელობის მინიმუმი განისაზღვრა 100 ფედანი⁷ (ოჯახის წევრთა გარდა), ხოლო 1962 წელს მინიმუმი 100 ფედანი უკვე ზოგჯერ დაწესდა. დაწესდა 7-საათიანი სამუშაო დღე. საწარმოების მოგების 25 პროცენტი მუშებს შორის უნდა განაწილებულიყო, მათ შორის 10 პროცენტი მუშებისათვის უნდა მიეცათ პრემიების სახით, ხოლო 15 პროცენტი მოხმარდებოდა მუშებისათვის ბინების მშენე-

⁷ 1 ფედანი=0,42 ჰა-ს.

ბლობას და სხვა სოციალური და საყოფაცხოვრებო ხასიათის დაწესებულებების აშენებას და მოწყობას.

აღნიშნული ღონისძიებები შეესაბამებოდა მშრომელთა მასების ინტერესებს და მათ მყარი საფუძველი შექმნეს უფრო ღრმა სოციალურ-ეკონომიური გარდაქმნებისათვის. შემოღებულ იქნა ყოველწლიური ფასიანი შვებულება მუშებისათვის და მათი საპენსიო უზრუნველყოფა; მუშებისათვის დაწესდა ხელფასის მინიმუმი 25 პიასტრი (100 პიასტრი = 1 ეგვ. ფუნტს) დღეში; გადიდდა მუშათა წარმომადგენლობა (2-დან 4-მდე) სამრეწველო კომპანიების გამგეობის საბჭოში; დაწესდა მტკიცე ხელფასი სასოფლო-სამეურნეო მუშებისათვის, მათ წება დაერთო შეექმნათ პროფკავშირები.

სოციალურ-ეკონომიური რეფორმების გატარების შედეგად ძირეული ცვლილებები მოხდა ქვეყნის კლასობრივ ძალთა განლაგებაში. ლიკვიდირებულ იქნა მემამულე-ფეოდალთა და აგრეთვე კომპრადორული ბურჟუაზიის კლასი, ბოლო მოეღო მსხვილი ბურჟუაზიისა და ასევე საშუალო ბურჟუაზიის დიდი ნაწილს ბატონობას ქვეყნის პოლიტიკურ და ეკონომიურ სარბიელზე. საგრძნობლად შეიცვალა წვრილი და დარჩენილი საშუალო ბურჟუაზიის მდგომარეობა. ინდუსტრიალიზაციის პოლიტიკის გატარების შედეგად საგრძნობლად გაიზარდა მუშათა კლასის რიცხოვნობი რაოდენობა, რომელიც სულ უფრო და უფრო აქტიურ როლს თამაშობდა ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებაში. რიცხოვნობად გაიზარდა ქალაქის საშუალო ფენებიც და წვრილ მიწათმფლობელთა რაოდენობა სოფელში, რომლებიც უკვე სოფლის მოსახლეობის 95 პროცენტს შეადგენდნენ. საბოლოო ჯამში გატარებულმა სოციალურ-ეკონომიურმა გარდაქმნებმა კიდევ უფრო გააძლიერეს ანტიკაპიტალისტური ტენდენციები არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში.

ეგვიპტელ მარქსისტთა ორგანიზაციული და იდეური პრტიანობისათვის ბრძოლის ისტორიიდან

1 ეგვიპტელი ხალხის ბრძოლამ ეროვნული დამოუკიდებლობისათვის, დაწყებული გასული საუკუნის 80-იანი წლებიდან აღმავლობისა და დაქვეითების არაერთი ეტაპი განვლო. ამ ბრძოლამ რუსეთში ოქტომბრის რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ უფრო აქტიური და ორგანიზებული ხასიათი მიიღო კოლონიური ჩაგვრის უაღრესად მკაცრი ფორმები, რომლებსაც ინგლისელები ეგვიპტეში მიმართავდნენ, მშრომელი მასების უღმრთელი ექსპლუატაცია კაპიტალისტებისა და ფეოდალების მიერ, ქვეყანაში კაპიტალიზმის არასრული განვითარება, მრეწველობის ცალმხრივი განვითარება და მონოკულტურაზე დამყარებული სოფლის მეურნეობა, ადგილობრივი მრეწველობის განვითარების ხელოვნური შეფერხება, ხელფასის ერთ დონეზე გაყინვა, ეგვიპტელთა და უცხოელთა შრომის ანაზღაურებაში არსებული მკვეთრი სხვაობა, რაც მორალურად და მატერიალურად აკნინებდა ადგილობრივ მუშებს — აი ის შინაგანი ფაქტორები, რომლებიც ხელს უწყობდნენ მშრომელი მოსახლეობის გალაშქრებას არსებული პოლიტიკური და სოციალ-ეკონომიური წესების წინააღმდეგ.

1 ეგვიპტის სინამდვილემ ხალხთა მასების რევოლუციური სულძკევეთების აღმავლობის ვითარებაში მწვავედ დააყენა საკითხი იმის შესახებ, რომ საჭირო იყო ისეთი პოლიტიკური ორგანიზაციის შექმნა, რომელიც სათავეში ჩაუდგებოდა საყოველთაო-სახალხო ბრძოლას თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის. სწორედ ამით უნდა აიხსნას ის ფაქტი, რომ 1917 წელს ეგვიპტეში

წარმოადგენდა პირველი სოციალისტური წარეები/ შემდგომში ეს წარეები თავიანთ თავს კომუნისტურ ჯგუფებს უწოდებდნენ. 1919 წლის მარტის აჯანყების შემდეგ მთელ ქვეყანაში გაფანტულმა კომუნისტურმა ჯგუფებმა, რომლებიც არ იყვნენ ერთმანეთთან დაკავშირებულნი, დაიწყეს ურთიერთშორის კონტაქტების დამყარება. 1920 წელს გაიმართა სოციალისტური ჯგუფების პირველი ყრილობა და გამოცხადდა ეგვიპტის სოციალისტური პარტიის შექმნა. ახლად დაარსებულმა პარტიამ დიდი პოლიტიკური მუშაობა გაშალა მუშებს შორის/ 1921 წლის მარტში პარტიამ შეძლო მოეწვია სრულიად ეგვიპტის მუშათა კონფერენცია, რომელმაც დასაბამი მისცა ეგვიპტის შრომის კონფედერაციას (30, გვ. 50). კონფერენციის საორგანიზაციო კომიტეტში პარტიის სამი წარმომადგენელი შევიდა. ეგვიპტის შრომის კონფედერაცია მიიღეს პროფკავშირების საერთაშორისო გაერთიანებაში (პროფინტერნში) როგორც ეროვნული სექცია.

1921 წლის 20 დეკემბერს, კომინტერნში შეხვლამდე, ეგვიპტის სოციალისტურმა პარტიამ გამოაქვეყნა თავისი პოლიტიკური პლატფორმა (42, გვ. 34). იგი შეიცავდა მსოფლიოს ყველა მუშისადმი მოწოდებას დაეგმოთ ბრიტანეთის სამხედრო და კოლონიურ ხელისუფალთა თვითნებობა. ამ დოკუმენტში აღნიშნული იყო, რომ „...ეგვიპტის სოციალისტური პარტია თვითონ მონახავს თავის ადგილს ეროვნული მოძრაობის ავანგარდში“ (42, გვ. 34). ამის მიზეზს პარტია ხედავდა იმაში, რომ „სოციალისტური იდეები, რომლებიც აღორძინების გზაზე დამდგარი მთელი მსოფლიოს ხალხთა მისწრაფებებს გამოხატავენ, ეგვიპტის პოლიტიკურ ცხოვრებაშიც მკლავდება“ (42, გვ. 34).

პოლიტიკურ პლატფორმაში ფაქტიურად ჩამოყალიბებული იყო პარტიის საპროგრამო საკითხები. პარტია მოითხოვდა რევოლუციური სამუშაო დღის დაწესებას, პროფკავშირების შექმნის თავისუფლებას, ადგილობრივი და უცხოელი მუშების შრომის თანაბარ ანაზღაურებას, საწარმოო და სამომხმარებლო კოოპერატივების შექმნას, სუდანთან კავშირის დამყარებას, სუეცის არხის ნაციონალიზაციას, ყველა სახელმწიფო ვალის გაუქმებას, უცხოელთა პრივილეგიებისა და ექსპლუატაციური უფლებების აკრძალვას. აგრარული ურთიერთობის დარგში პარტიამ დასახა ამოცანა, გაუქმებული იმ გლეხთა ვალები, რომლებიც 30 ფუნდანზე ნაკლებ მიწას

ფლობდნენ, ხოლო გლეხებს, რომლებსაც 15 ფედანზე ნაკლები მიწა ჰქონდათ, არ გადაეხადათ იჯარა. წამოყენებული იყო მოთხოვნა მსხვილი მიწათმფლობელობის 100 ფედანით განაზღვრის შესახებ (42, გვ. 34).

[1922 წელს სოციალისტური პარტია შევიდა კომუნისტურ ინტერნაციონალში როგორც ეროვნული პარტია და მიიღო ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის სახელწოდება] (30, გვ. 50).

ამ პერიოდიდან 1923 წლამდე კომუნისტური პარტია ლეგალურად მუშაობდა. თავის რიგებში იგი ითვლიდა დაახლოებით 2.000 კაცს (12, გვ. 40). 1923 წლის დამლევსათვის და 1924 წლის დამლევსათვის კომუნისტურმა პარტიამ განიცადა დარბევა. პარტიის აქტიური წევრები დააპატიმრეს და გააპატიმრეს. ცენტრალური კომიტეტის ერთ-ერთი წევრი, პარტიის გენერალური მდივანი და კომუნისტური პროფკავშირების ლიდერი ა. მარუნი წაყვებით, მოკლეს კაიროს ღილეგში (30, გვ. 58).

1924 წლის დამლევს კომუნისტური პარტია გონს მოვიდა რეაქციის ძლიერი დარტყმისაგან და შეუდგა მოქმედებას არალეგალურ პირობებში. მიუხედავად იმისა, რომ პარტიას მუშაობა უხდებოდა მძიმე პირობებში და არ ჰყავდა გამოცდილი მუშაკები, მან დაიწყო თავისი ორგანოს — გაზეთ „ალ-ჰისაბის“ გამოშვება (სულ გამოვიდა 8 ნომერი). პარტიული პრესის ფურცლებზე მთავარი ყურადღება ეთმობოდა პროფკავშირების შექმნისა და განმტკიცების, შრომის ორგანიზაციისა და ხელფასის შრომის კანონმდებლობის საკითხებს.

პარტია თანდათან აბამდა საქმიან კავშირს მუშების იმეთ ორგანიზაციებთან, როგორიც იყო: კაიროს ტრამვაის მუშათა, სავაჭრო მოსამსახურეთა, საგზაო მუშათა და მეთაბაქოეთა კავშირი, ალექსანდრიის ნავსადგურის მუშათა კავშირი, სუეცის არხის მუშათა და პორტ-საიდის ტრანსპორტელთა კავშირი.

1924 წლის დამლევს და 1925 წლის დამლევს ეგვიპტელი კომუნისტები გაათვისუფლეს პატიმრობიდან, რამაც საშუალება მისცა პარტიას გამოეცოცხლებინა თავისი მუშაობა. გაზეთის გარდა პარტია უშვებდა არალეგალურ ყოველთვიურ ორგანოს „ალ-ალამ ალ-აჰმარს“ („წითელი დროშა“) და მთელ რიგ ბროშურებს, მოაწყო საკუთარი სტამბა. პარტიამ დაამყარა კონტაქტი სირიისა და პალესტინის კომუნისტურ პარტიებთან.

კომუნისტების მუშაობის გამოცოცხლების საპასუხოდ ეგვიპტის ხელისუფლებამ დაიწყო რეპრესიები. კომუნისტებს ითხოვდნენ სამუშაოდან. შინაგან საქმეთა მინისტრმა გამოსცა საიდუმლო განკარგულება, რომელიც უკრძალავდა სტამბების პატრონებს დაებეჭდათ კომუნისტური ლიტერატურა. ეს განკარგულება ითვალისწინებდა აგრეთვე პარტიის ორგანოს, სტამბისა და შრიფტის კონფისკაციას. კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის მთელი შემადგენლობა დააპატიმრეს (30, გვ. 60). გაასამართლეს 18 კაცი. კომუნისტებს ბრალად წაუყენეს ძარგამომზრელი იდეების პროპაგანდა, სისხლის სამართლის დანაშაულთა ჩადენის წაქეზება.

მუშებმა დიდი ინტერესი გამოიჩინეს კომუნისტური პარტიის წევრთა პროცესისადმი და გამოხატეს სიზპათია დაპატიმრებულების, განსაკუთრებით კაიროს ტრამვაის მუშათა კავშირის წევრებისადმი.

ეგვიპტის მთავრობამ განახორციელა რეპრესიები არა მარტო კომუნისტების, არამედ მთელი მუშათა კლასის წინააღმდეგ. გაფიცვები აკრძალეს და მათ ძალით ახშობდნენ. ალექსანდრიის პურისმცხობელთა გაფიცვა, რომელიც 1925 წლის დამდეგს გაიმართა, სასტიკად იქნა ჩახშობილი. პოლიცია და კაიროდან სპეციალურად ჩაყვანილი შტრაიკბრეხერები დაერივნენ გაფიცულებს, ბევრი მუშა მოკლეს და დაჭრეს.

1925 წლის მაისიდან 1926 წლის ივლიამდე პოლიტიკური ტერორი მძვინვარებდა. ამ ხნის მანძილზე მუშათა და კომუნისტური მოძრაობა მინელდა. პროფკავშირები ქაღალდზე არსებობდნენ. ამ დარტყმამ ისედაც ორგანიზაციულად სუსტ პარტიაში დიდი არევდარევა შეიტანა, დააშინა პარტიასთან ახლო მდგომი მუშები და ინტელაგენცია. ცალკეულ კომუნისტურ ჯგუფებს შორის კავშირი დაირღვა. ყველა ხელმძღვანელი მუშაკი დააპატიმრეს. კომუნისტების წინააღმდეგ საბრძოლველად მთავრობამ შექმნა სპეციალური ბიურო (30, გვ. 60), რომელიც უთვისაღებდა მუშებს. კომუნისტობაში ექვემდებარებოდნენ პირებს აპატიმრებდნენ, სამუშაოდან ითხოვდნენ, ქალაქიდან ასახლებდნენ.

1927 წელს იმ კომუნისტებმა, რომლებიც გადაურჩნენ რეპრესიებს, ააღორძინეს პარტიული ორგანიზაციები, დაიწყეს აქტიური მუშაობა პროფკავშირებში, მაგრამ გამოცდილი და გამობრძმედილი კადრების უყოლობა აფერხებდა კომუნისტური პარტიის მუშა-

ობის გამოცოცხლებას. იმავე წელს კომუნისტებმა იმდენი ილო-
ნეს, რომ კვლავ შექმნეს ეგვიპტის მუშების საყოველთაო გაერ-
თიანება.

1928 წელს კვლავ ძლიერი რეპრესიები განიცადეს კომუნის-
ტებმა. მაგრამ ეგვიპტის კომუნისტური პარტია მონაწილეობას
იღებდა წლის განმავლობაში მომხდარ ყველა დიდ გაფიცვაში.
მოეწყო კაიროს ტრამვაის მუშათა, ალექსანდრიის რკინიგზელთა და
მეთამბაქოეთა გაფიცვები.

კომინტერნის VI კონგრესზე 1928 წლის აგვისტოში ეგვიპტის
კომუნისტურ პარტიას წარმოადგენდა ჰაიდარი — პალესტინის კო-
მუნისტური პარტიის წარმომადგენელი, ხოლო კომინტერნის აღ-
მასრულებელი კომიტეტის წევრობის კანდიდატად აირჩიეს შაუქი,
რომელიც წარმოადგენდა ეგვიპტის, სირიისა და პალესტინის კო-
მუნისტურ პარტიებს (31, вып. 5, გვ. 140).

კომინტერნის VI კონგრესის ოცდამეორემეტე სხდომაზე 1928
წლის 16 აგვისტოს ჰაიდარი, ლაპარაკობდა რა ეგვიპტის კომუნის-
ტური პარტიის მუშაობაზე, აღნიშნავდა: „ეგვიპტის კომუნისტურ-
მა პარტიამ თავისი მუშაობა, თავისი საქმიანობა დაიწყო არა ეგვიპ-
ტის „გომინდანთან“ — ვაფდთან ერთობლივი მუშაობით, არამედ
ნის წინააღმდეგ მიმართული მძაფრი კრიტიკის გაშლით“ (31, вып.
4, გვ. 146). შემდეგ თავის გამოსვლაში ჰაიდარი ამბობდა: „...ეგ-
ვიპტის კომუნისტური პარტიის იზოლაციამ გამოიწვია... ის, რომ
ეგვიპტის მუშების ჰეგემონი და ბელადი ვაფდი გახდა“ (31, вып.
4, გვ. 146).

დაშვებული შეცდომების გამოსწორების უმნიშვნელოვანეს სა-
შუალებად კომუნისტებს მიაჩნდა არა ვაფდთან გაერთიანება, არა-
მედ მასთან გარკვეული მუდმივი კონტაქტის დამყარება (31, вып.
4, გვ. 146).

კომინტერნის VI კონგრესის თეზისებში „კოლონიურ და ნა-
ხევრადკოლონიურ ქვეყნებში რევოლუციური მოძრაობის შესა-
ხება“, რომლებიც მიღებულ იქნა კონგრესის 1928 წლის 1 სექტემ-
ბრის სხდომაზე, მითითებული იყო ეგვიპტის კომუნისტების მიერ
დაშვებული შეცდომების დაძლევის გზები. „ეგვიპტელი კომუნის-
ტების ერთ-ერთი არსებითი ნაკლი წარსულში ის იყო, რომ ისინი
მუშაობდნენ მხოლოდ და მხოლოდ ქალაქის მუშათა შორის. აგრ-
არული საკითხის სწორი დაყენება, რევოლუციურ ბრძოლაში სა-

სოფლო-სამეურნეო მუშებისა და გლეხობის ფართო მასების ჩაბმა და მათი შეკავშირება — აი პარტიის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ამოცანა“ (31, Вых. 6, გვ. 155—156).

ჩვენი საუკუნის 30-იანი წლების დასაწყისი ეგვიპტელი ხალხის ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ისტორიაში აღინიშნა რევოლუციური აღმავლობით (91, № 1—2, 1932, გვ. 102). აღმავლობა, უწინარეს ყოვლისა, გამოიხატა იმით, რომ გაიზარდა მუშებისა და გლეხების რევოლუციური აქტიურობა, რომლებმაც მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს 1930—1931 წლების რევოლუციურ ბრძოლებში. კიდევ იყო მასების რევოლუციური პათოსი და გამოცდილი რევოლუციური ზელმძღვანელობის უყოლობის მიუხედავად, მასების აქტიურობა სულ უფრო იზრდებოდა. 1930 წლის ივლისის ბრძოლები, რომლებსაც სტიქიური და არაორგანიზებული ხასიათი ჰქონდა, პარტიზანთა შეიარაღებული განოკვლები ქალაქებსა და სოფლებში. რომლებიც ზოგჯერ არმიასთან და პოლიციასთან აშკარა ბრძოლებად იქცეოდნენ ხოლმე (მაგალითად, ქალაქ ბენ-სუეიფში და სხვ.), 1931 წლის მაისის გამირული აჯანყება კაიროში — ნათლად გვიჩვენებს რევოლუციური დინამიკით აღსავსე ვზას, რომელიც მშრომელთა მასებმა წელიწადზე ნაკლები დროის განმავლობაში განვლეს.

ეგვიპტის რევოლუციური ძალების იგაქტიურებაში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს ეგვიპტელმა მუშებმა. ამ მხრივ სასარგებლო მუშაობას ეწეოდა ეგვიპტის კომუნისტური პარტია, რომელმაც 1931 წელს მოიშორა მარტოოდენ ინტრიგებითა და კინკლაობით გართული ძველი ზელმძღვანელობა და ღრმად გააანალიზა ქვეყანაში შექმნილი მდგომარეობა (21, გვ. 159). კომუნისტურმა პარტიამ განსაზღვრა ეგვიპტეში ანტიიმპერიალისტური რევოლუციის უმნიშვნელოვანესი ამოცანები, მიუთითა, რომ აუცილებელია ბრძოლა ანტიმონარქიული და ანტიფეოდალური რევოლუციისათვის, ამოცანად დაისახა ჩამოეშორებინა მასები ვაფდის მოღალატე ნაციონალურ-რეფორმისტული პარტიისაგან, რომელიც ეგვიპტის ბურჟუაზიისა და მემამულეთა მიზნებს იცავდა.

ამ პერიოდის ყველა რევოლუციურ მოვლენაში ეგვიპტის პროგრესული ძალები — მუშათა კლასი, კომუნისტური პარტიის წევრები მოწინავე ხაზზე იმყოფებოდნენ. მუშათა კლასმა პირველი პოლიტიკური ნაბიჯები გადადგა იმისათვის, რომ 1931 წლის

მაისის აჯანყებისა იმპერიალიზმის წინააღმდეგ მასების რევოლუციური ბრძოლის პეგმონი გამხდარიყო. იმპერიალიზმების შეთქმულებებსა და პროვოკაციებს მუშათა კლასი პოლიტიკური გაფიცვებით უპასუხებდა, ხოლო მხეტურ დახვერტებს — ბარკადებით. მუშები მტერს ხელჩართულ ბრძოლას უმართავდნენ.

1931 წლის მაისის ამბებმა ცხადყვეს, რომ ეგვიპტის პროლეტარიატმა თავისი მოწინავე რაზმის — კაიროს კონუნისტების, რეზიზანტების სახელოსნოების და საქალაქო ტრანსპორტის ეშუათა სახით, სუსტი ორგანიზებულობის მიუხედავად, დიდად გაუსწრო ეგვიპტელი ხალხის ვაფდელ „თვითმარქვია“ ბელადებს, რომლებიც ცდილობდნენ მუშათა კლასის რევოლუციურ-კლასობრივი ენერგია მხოლოდ რეფორმისტული ბრძოლის კამპანიით წარემართათ.

1930 წლის ივლისის და 1931 წლის მაისის სინხლიანი დღეები აღინიშნა მთელი რევოლუციურ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის შემდგომი უფრო მაღალ საფეხურზე ასვლის დასაწყისით (15. გვ. 111). ამავე დროს ამ ამბებმა დაანახვეს პროგრესულ ძალებს, რომ ისტორიული ამოცანის შესრულებისათვის მათ უნდა პყავდეთ თავიანთი პოლიტიკური ავანგარდი, რომელსაც ექნება უნარი უხელმძღვანელოს ყოველდღიურ ბრძოლას, განსაზღვროს რევოლუციური ბრძოლის სწორი გზა. მოვლენებმა ნათელი გახადა, რომ ეგვიპტელ მუშებს „ესაჭიროებათ მებრძოლი მასობრივი კომუნისტური პარტია, ესაჭიროებათ სახალხო რევოლუციის საბრძოლო პროგრამა“ (21, გვ. 174—175).

ამეთი პარტია ხალხის რევოლუციური მოძრაობის ხელმძღვანელობისათვის მეტად აუცილებელი იყო, ვინაიდან ეგვიპტის პროლეტარიატი ამ დროს ყოველად უშეგავსო სპეკულაციისა და დემაგოგიის ობიექტად გახადეს ნაციონალურ-რეფორმისტულმა ბურჟუაზიამ და მისმა წვრილბურჟუაზიულმა აგენტურამ, რომლებიც ჭიუტად ებლაუქებოდნენ და არ თმობდნენ თავიანთ გავლენას მუშათა კლასსა და მის ორგანიზაციებში. ბრძოლა მუშათა კლასის მოტყუებასათვის, მისი რევოლუციური ენერგიის „ლეგარული“ მოთხოვნების კალაპოტში ნოქცევისათვის არ ცხრებოდა. მუშათა კლასის მისწრაფებას — შეექმნა თავისი კლასობრივი ორგანიზაცია — მოხერხებულად იყენებდნენ სხვადასხვა ბურჟუაზიულ პარტიებში მოკალათებული პოლიტიკური ავანტიურისტები, რომლებაც ცდილობდნენ აეცდინათ მუშათა კლასი რევოლუციური ბრძოლის

ქვეშარიტი გზიდან. ამ პოლიტიკური ვიგინდარების ძირითადი ამოცანა იყო თავიანთ მხარეზე გადაებირებინათ მუშათა ორგანიზაციები და ამით გამანადგურებელი ლახვარი ჩაეცათ ვაფდის მმართველი ნაციონალურ-რეფორმისტული პარტიისათვის. მაგალითად, პრინცპაბას-ჰილმიმ სცადა შეექმნა „მუშათა“ პარტია. აღსანიშნავია, რომ ვაფდნაც ურჩია პრინცს ხელი მოეკიდა ვაფდისტურ კავშირებში მუშების გაერთიანებისათვის და არ ჩაეთრია ისინი პოლიტიკაში (42, გვ. 40).

მაგრამ 30-იანი წლების ეგვიპტეში საერთო რევოლუციური აღმავლობის პირობებში ეგვიპტის კომუნისტურმა პარტიამ ვერ შეძლო სათავეში ჩადგომოდა მუშათა კლასის ბრძოლას. მიუხედავად იმისა, რომ პარტიამ შეცვალა ოპორტუნისტული ხელმძღვანელობა, შეიმუშავა პარტიის პროგრამა (91, № 1—2, 1932) და გააანალიზა პარტიაში შექმნილი მდგომარეობა, მან ვერ შეძლო წარემართა თანმიმდევრული ბრძოლა დასახული ღონისძიებების განხორციელებისათვის. იგი დასჯერდა მხოლოდ პროპაგანდისტულ გამოსვლებს. ორგანიზაციული თვალსაზრისით პარტია სუსტად გამოიყურებოდა.

ეგვიპტის კომპარტიის პროგრამა, რომელიც ძირითადად სწორად განაზღვრავდა მუშათა კლასის ბრძოლის უკანასკნელი ეტაპის საერთო ამოცანებს, არ ითვალისწინებდა კონკრეტული ამოცანების დასახვას შექმნილ შინაპოლიტიკურ მდგომარეობასთან დაკავშირებით. ინგლისის იმპერიალიზმი ეძებდა გამოსავალს 30-იანი წლების პირველ ნახევარში ეგვიპტეში შექმნილი მდგომარეობიდან და ამ მიზნით ცდილობდა შეექმნა ადგილობრივი მთავრობა, რომელშიც წარმოდგენილი იქნებოდა მემამულეთა და ბურჟუაზიის რამდენადმე უფრო ფართო წრეები. ფაქტიურად ეს ნიშნავდა ქვეყნის ეროვნულ-პატრიოტული და პროგრესული ძალების ერთმანეთისაგან გათიშვას, რათა შემდეგში ადვილი ყოფილიყო დამორჩილებული დაჯგუფებების მხრივ მხარდაჭერის მოპოვება. ინგლისის იმპერიალისტები ცდილობდნენ გაეთიშათ, განხეთქილება შეეტანათ ვაფდის პარტიაში, ჩამოეშორებინათ მისგან ბურჟუაზიისა და მემამულეთა ის ნაწილი, რომელიც ყველაზე უფრო იყო დაშინებული მუშათა და გლეხთა მხარდი აქტივობით, გაეღვივებინათ ცალკეულ ეროვნულ-პოლიტიკურ პარტიებსა და ჯგუფებს შორის პოლიტი-

კური ინტრიგები და სიძულვილი, რათა გაადვილებულიყო ბრძოლა ერთმანეთისაგან გათიშული ძალების წინააღმდეგ.

ქვეყანაში შექმნილი შინაპოლიტიკური მდგომარეობა მოითხოვდა ისეთი გაერთიანებული ეროვნული ძალის შექმნას, რომელიც შეძლებდა წინააღმდეგობა გაეწია იმპერიალისტების ასეთი ზრახვებისათვის. იმ დროის ეგვიპტის სინამდვილეში არსებობდნენ კიდეც გავლენიანი ძალები, რომლებიც დაინტერესებული იყვნენ ქვეყნის ქეშმარიტი დამოუკიდებლობით, მაგრამ მათ არ ჰქონდათ ერთმანეთთან კავშირი. არც ერთი საზოგადოებრივი ძალა არ გამოდიოდა იმის მოთავედ, რომ შექმნილიყო გაერთიანებული ანტიიმპერიალისტური ფრონტი ინგლისელი კოლონიზატორების წინააღმდეგ საბრძოლველად.

ეგვიპტელმა კომუნისტებმა ვერ უჩვენეს მაგალითი სხვა პარტიებს. ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის შეცდომები სწორედ იმაში მდგომარეობდა, რომ მან ერთგვარად უგულვებელყო კომუნისტური ინტერნაციონალის VII კონგრესის გადაწყვეტილება, რომელიც მოითხოვდა ერთიანი სახალხო ფრონტის შექმნას მოახლოებული საშიშროების — საერთაშორისო იმპერიალიზმის გაძლიერების წინააღმდეგ საბრძოლველად.

სახალხო ფრონტის შექმნის იდეამ ახლო აღმოსავლეთში მიიღო ეროვნული, ანტიიმპერიალისტური ფრონტის ხასიათი, ვინაიდან მთავარ მიზანს წარმოადგენდა სწორედ ეროვნული და ანტიიმპერიალისტური ძალების შეკავშირება, ბრძოლა არა შინაური ბურჟუაზიის, არამედ უცხოელთა ბატონობის, იმპერიალისტების წინააღმდეგ.

იმ პერიოდის ეს თავისებურება არ იყო მხედველობაში მიღებული. ეგვიპტელი კომუნისტები 30-იანი წლების განმავლობაში არ ემყარებოდნენ იმ დებულებას, რომ ეგვიპტელი ხალხი, რომელიც აღშფოთებული იყო ბრიტანეთის იმპერიალიზმის პოლიტიკით და მხურვალედ უჭერდა მხარს იტალიელი ფაშისტების წინააღმდეგეთიოპიის ხალხის გმირულ ბრძოლას, აღდგა თავისი დამოუკიდებლობის დასაცავად, ინგლისის ბატონობის წინააღმდეგ საბრძოლველად. დემონსტრაციების, მანიფესტაციების, სახალხო გამოსვლების, სტუდენტთა გაფიცვების ტალღამ მთელ ქვეყანას გადაუარა, მასებმა წამოაყენეს ლოზუნგები: „გაუმარჯოს რევოლუციას“, „ძირს იმპერიალიზმი“, „გაუმარჯოს ეგვიპტის დამოუკიდებლობას“ (91,

№ 1, 1936, გვ. 59). პოლიტიკასთან პირველად შეტაკებების დროს 1935 წლის ოქტომბერში ასევე მეტი კაცი დაიჭრა. „ტაიმის“ ეგვიპტელი კორესპონდენტიც კი იძულებული იყო ელიარებინა, რომ „ქვეყანაში უკმაყოფილონი არიან იმით, რომ ეგვიპტე განიხილება როგორც ვასალური სახელმწიფო“ (101, 15. IX. 1936).

ინგლისელი იმპერიალისტების წინააღმდეგ საერთო-ეროვნულ ბრძოლაში ერთგვარი პოზიტიური როლი შეასრულა ეგვიპტის ეროვნულმა ბურჟუაზიამ თავისი პარტიის — ვაფდის სახით, რომელიც გარკვეული გავლენით სარგებლობდა ეგვიპტელ ხალხში. მასების ზემოქმედებით ეს პარტია იძულებული გახდა დადგომოდა ეგვიპტის დიქტატორის, ინგლისის აგენტის — სიდკი ფაშას მიერ გაუქმებულ 1923 წლის კონსტიტუციის აღდგენისათვის და ეგვიპტის დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის გზას.

უნდა აღინიშნოს, რომ ვაფდის პარტია ერთგვაროვანი არ იყო. პარტიის შიგნით არსებობდა დაჯგუფებები, რომლებიც უგულვეტელყოფდნენ იმპერიალიზმის წინააღმდეგ ერთობლივი ბრძოლის საერთო-ეროვნულ ამოცანებს, მაგრამ პარტიის წევრთა უმრავლესობა მხარს უჭერდა ეროვნული დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის იდეას (28, გვ. 77). ამასვე „ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის სამოქმედო პროგრამაში“, ნათქვამი იყო: „ეროვნულ-რეფორმისტულ ბურჟუაზიას (იგულისხმება ვაფდი — ო. ქ.), რასაკვირველია აქვს ინგლისის იმპერიალიზმის საწინააღმდეგო ინტერესები“ (21, გვ. 174).

მაგალითად. ვაფდის საპარლამენტო კომიტეტმა თავის სხდომაზე 1935 წელს მიიღო რეზოლუცია, რომ იგი უარს აცხადებს ითანამშრომლოს ინგლისელებთან, რომლებმაც ქვეყანას წაართვეს კონსტიტუცია და დამოუკიდებლობა. ამასთანავე ვაფდის ფრაქცია იმუქრებოდა, რომ მხარს არ დაუჭერდა ეგვიპტის მთავრობას, ვიდრე იგი ინგლისთან ითანამშრომლებდა (91, № 1, 1936, გვ. 70).

თუ ეგვიპტის დამოუკიდებლობისათვის და ინგლისელთა კოლონიური ბატონობის წინააღმდეგ ბრძოლის საკითხებში ვაფდის პარტია გამოდიოდა ასე თუ ისე თანმიმდევრულად, ჩამინათ ცხოვრებაში იგი ახორციელებდა მუშათა კლასისა და მშრომელი ფეოდალების მოძრაობის დათრგუნვის პოლიტიკას. ამგვარად რამდენადაც ვაფდის პარტიას ესაჭიროებოდა პროგრესული ძალებისა და მთლიანად სახალხო მასების მხარდაჭერა, ამიტომ მას უნდა ეცადა, რომ

განეხორციელებინა მოქნილი ტაქტიკა, რათა პროგრესული ძალები გააერთიანებინა რეაქციის წინააღმდეგ საბრძოლველად.

მაგრამ ყოველივე ეს ვაფდის მიერ გათვალისწინებული არ ყოფილა და შემუშავდა სრულიად მოუქნელი პოლიტიკური პლატფორმა, რომელიც მოუწოდებდა მუშებს „არ ჩარეულაყვნენ ვაფდისა და სიდკის შორის წარმოებულ „ბრძოლაში“, მოითხოვდა მათგან დაეკავებინათ ნეიტრალური პოზიცია“ (91, № 5, 1933, გვ. 81). ასეთი პოლიტიკის შედეგად მუშების, ფელაპების, ქალაქის წვრილი ბურჟუაზიის და ეროვნული ბურჟუაზიის ნძლავრი აღმავლობა არ იქნა გამოყენებული ეროვნული დამოუკიდებლობის მოპოვებისათვის, თუმცა „ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის სამოქმედო პროგრამაში“ ნათლად იყო ჩაწერილი, რომ „ბრძოლა დამოუკიდებლობისათვის მუშათა კლასის უმნიშვნელოვანესი და უპირველესი ამოცანაა“ (21, გვ. 178). არ დამყარებულა კონტაქტი პატრიოტულ ძალებთან, რათა თავიდან აეცდინათ ვაფდის გარიგება ინგლისის იმპერიალიზმთან. ეს გარიგება მაინც მოხდა, იგი დაგვირგვინდა ინგლის-ეგვიპტის 1936 წლის ხელშეკრულების დადებით.

ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის სამოქმედო პროგრამაში აღნიშნული იყო, რომ ეგვიპტე დიდი ხანია დაიმონა უცხოეთმა, რომ ბრძოლა იმპერიალიზმის წინააღმდეგ, ბრძოლა დამოუკიდებლობისათვის აუცილებელი იყო, რომ ეგვიპტის წინაშე იდგა „პირდაპირი და უშუალო ამოცანა — მოეხდინა ანტიიმპერიალისტური და ანტიფეოდალური რევოლუცია“ (21, გვ. 175). მაგრამ ეროვნული ბურჟუაზიის როლის შეფასება სექტანტური პოზიციებიდან სავსებით უგულვებელყოფდა იმ დებულებას, რომ ეგვიპტის ეროვნული ბურჟუაზია დიანტერესებული იყო ფეოდალურ-მონარქისტული ეგვიპტის დამოუკიდებელი განვითარებით და ნას, თავისი არამყარი ხასიათის მიუხედავად, უთუოდ შეეძლო შეესრულებინა დადებითი როლი ეგვიპტის პოლიტიკური დამოუკიდებლობის მოპოვებისათვის და ეროვნულ ეკონომიკის აღმავლობისათვის ბრძოლის საქმეში (9, გვ. 357).

პროგრესულმა ძალებმა მხარი არ დაუჭირეს ვაფდის პარტიის უცხოელთა ბატონობის წინააღმდეგ ბრძოლაში და იგი 1936 წელს სათავეში ჩაუდგა რეაქციული პარტიების კოალიციას, რათა „ეგვიპტელი ხალხის“ სახელით ხელი მოეწერა ინგლის-ეგვიპტის კაბალუ-

რი „სამოკავშირეო“ ხელშეკრულებაზე, რომელიც აკანონებდა სუეცის არხის ზონის და მთელი ეგვიპტის ოკუპაციას.

ინგლის-ეგვიპტის 1936 წლის კაბალური ხელშეკრულების დადების შემდეგ ხალხის მასების რევოლუციური აღმავლობა ეგვიპტეში მიწვდებოდა. ეგვიპტელი ხალხის თავდადებული ბრძოლის ასეთი შედეგი ორმა მიზეზმა განაპირობა:

პირველი და მთავარი მიზეზი იყო კომუნისტური პარტიის ჩაღრმავება და გამოუცდებლობა, მისი უუნარობა სწორი გზით წარმართა ხალხის რევოლუციური ბრძოლა (7, გვ. 65—83). ეგვიპტის კომუნისტური პარტია არ ეწეოდა გადაწყვეტ ბრძოლას მის რიგებში მყოფი იმ წვრილბურჟუაზიული ელემენტების წინააღმდეგ, რომლებიც ხელს უშლიდნენ პარტიას გამხდარიყო მუშათა კლასის ნამდვილი რევოლუციური ავანგარდი და შეექმნა პარტიის არალეგალური აპარატი.

ამან განაპირობა ის მდგომარეობა, რომ კომუნისტური პარტია თავის პრაქტიკულ მუშაობაში ბაძავდა ბურჟუაზიული პარტიებისა და, კერძოდ, ვაფდის ორგანიზაციულ პრინციპებს, დაკავშირებული არ იყო ხალხის მასებთან, არ არსებობდა პარტიული დემოკრატია.

პარტიაში იგნორირებული იყო პარტიულ-აღმზრდებლობითი მუშაობა პარტიის რიგით წევრებთან. პარტიის ხელმძღვანელები უფრო მეტად გატაცებული იყვნენ ცირკულარებით, დადგენილებებითა და დირექტივებით, რითაც ხშირად ცვლიდნენ ადგილობრივი ორგანიზაციებისადმი კონკრეტულ ხელმძღვანელობას (31, გვ. 156). ყოველივე ამან იმოქმედა პარტიის ორგანიზაციულ წყობაზე, მის დისციპლინასა და რიგითი წევრების ბრძოლისუნარიანობაზე. ლეგალიზმი სასტიკი რეაქციის პირობებში და სუსტი პარტიული კონსპირაცია საშუალებას აძლევდა ავანტიურისტებს და პროვოკატორებს შეელწიათ პარტიაში და მის შიგნით ძირგამომთხრელი მუშაობა ეწარმოებინათ. 1938 წელს შეიქმნა ტროცკისტული ჯგუფი გეორგ ჰუნანის და ანვარ ქამილის მეთაურობით. ეს ჯგუფი უშვებდა გაზეთ „ათ-თათავარს“ („განვითარება“). მაგრამ ჯგუფმა ერთ წელიწადსაც ვერ იარსება.

შეცდომა იყო დაშვებული, როცა ეგვიპტის შრომის კონფედერაციის მუშაობა მექანიკურად პარტიის მუშაობით შეცვალეს. იყო შემთხვევები, როცა ეგვიპტის კონფედერაციაში შემავალი კავშირების წევრებად მიღებული მუშები თავიანთ თავს პარტიის

წევრებადაც სთვლიდნენ. პარტიის წევრობის ასეთი გაგება მოწონებული იყო. ამიტომ საბოლოოდ მუშათა მოძრაობას აღარ შერჩა თავისი პოლიტიკური ორგანიზაცია.

გლესთა მოძრაობის მასობრივი აღმავლობა გაცილებით უფრო მალე მიწვდებოდა, ვიდრე ქალაქად მუშათა კლასის მოძრაობა. ამის მიზეზი იყო, ერთი მხრივ, კომუნისტური პარტიის სუსტი კავშირი გლეხობასთან და, მეორე მხრივ, ფელაპებზე ზემოქმედების იმ საშუალებების უდიდესი ძალა, რომლებსაც იმპერიალისტებთან კავშირში მყოფი ფეოდალები ფლობდნენ (31, წყ. 6, გვ. 155).

გარდა ამისა, მხედველობაში არ იყო მიღებული ქვეყნის შიგნით კლასობრივ ძალთა განლაგება, უგულებელყოფილი იყო ეროვნული ძალები, რომლებიც ანტიიმპერიალისტურად იყვნენ განწყობილი და ესწრაფოდნენ პოლიტიკური დამოუკიდებლობის მოპოვებას.

ეგვიპტის ბურჟუაზიის მოღალატური პოლიტიკის შედეგად ძალზე გაუარესდა ნახევარმილიონი სამრეწველო მუშებისა და გარბიბებულ ხელოსანთა მრავალათასიანი არმიის მდგომარეობა. სამრეწველო მუშები მოკლებული იყვნენ დემოკრატიული ხასიათის ყოველგვარ ელემენტარულ უფლებებს. უცხოელი მონოპოლისტები და მათთან მჭიდროდ დაკავშირებული ადგილობრივი მსხვილი ბურჟუაზია ყოველნაირად უშლიდნენ ხელს მუშათა კანონმდებლობის შემოღებას. მართალია, ეგვიპტის მთავრობამ 1942 წელს ოფიციალურად აღიარა, რომ მუშებს აქვთ დარგობრივი პროფკავშირების შექმნის უფლება, მაგრამ 1942 წლის კანონი ნებას არ აძლევდა მუშებს შეექმნათ გაერთიანებული პროფკავშირები სრულიად ეგვიპტის მასშტაბით. აკრძალული ჰქონდათ პროფკავშირების შექმნა სახელმწიფო დაწესებულებებისა და თვითმმართველობის ადგილობრივი ორგანოების მუშებსა და მოსამსახურეებს, აგრეთვე საზღვაო ფლოტისა და სამოქალაქო ავიაციის მუშებს. კანონი კრძალავდა აგრეთვე სასოფლო-სამეურნეო მუშებისა და მოქამაგირეების გაერთიანებას პროფკავშირებში. ასეთი შეზღუდვა დასაბუთებული იყო იმით, თითქოს სასოფლო-სამეურნეო მუშების გაფიცვას შეუძლია მოადუნოს სოფლის მეურნეობა, გამოიწვიოს კონფლიქტები ამ მუშებსა და მოიჯარე ფელაპებს შორის და ხელი შეუწყოს კომუნისტური იდეების გავრცელებას (68, გვ. 268).

ანტიიმპერიალისტური და ანტიფეოდალური რევოლუციის გა-

მარჯვეთი დანტერესებული ეროვნული ძალების დაქსაქსულობამ გამოიწვია ქვეყანაში უცხოური მონოპოლისტური კაპიტალის გაბატონება, რომელთანაც თანამშრომლობდა მსხვილი ბურჟუაზია. ეს უკანასკნელი კი მთავრობისაგან მოითხოვდა მუშების დათრგუნვის გაძლიერებას. მსხვილი ბურჟუაზია მოითხოვდა „მუშების წინააღმდეგ მკაცრი პოლიტიკის გამოყენებას, მუშების პოლიტიკური აქტივობის გამოვლინების და მთავრობაზე მუშათა კლასის ზემოქმედების აღკვეთას, მუშების გაერთიანების აკრძალვას“ (112, 1946, VI, გვ. 83).

ეგვიპტის შინაეკონომიური და შინაპოლიტიკური განვითარების თავისებურება იმაში მდგომარეობდა, რომ კოლონიური ძარცვა, ინგლისელების მიერ მრეწველობის ძირითადი დარგების ხელში ჩაგდება, სოფლად ნახევრადფეოდალური ურთიერთობის არსებობა, გლეხების მსყიდველობითი უნარის დაქვეითება, გადამამუშავებელი და მსუბუქი მრეწველობის ცალმხრივი განვითარება, შინაური ბაზრის შეზღუდულობა იწვევდა იმას, რომ ადგილობრივ კაპიტალს არ ჰქონდა ეროვნული მრეწველობის ინვესტირების საშუალება, რის შედეგად ეგვიპტის მსხვილი ბურჟუაზია ახლა მომსახურებას უწევდა საზღვარგარეთის მონოპოლიებს, ეწეოდა შუამავლობას უცხოელთა მეწარმეობაში. ხდებოდა ადგილობრივი კაპიტალის უცხოურ კაპიტალთან შეზრდა.

ქვეყნის მსხვილი ბურჟუაზიისა და უცხოელი იმპერიალისტების ინტერესების ასეთმა დამთხვევამ ეგვიპტის მსხვილი ბურჟუაზია გადააქცია რეაქციულ ძალად და გამოიწვია უკმაყოფილება ეროვნული ბურჟუაზიის დანარჩენ ნაწილში, რომელსაც სახელი არ ჰქონდა გატეხილი უცხოელებთან კავშირით. ეროვნული ბურჟუაზიის ეს ნაწილი (მათ შორის წვრილი და საშუალო მიწათმფლობელები, წვრილი მეწარმეობლები და მეწარმეები), თუმცა აშკარად არა, მაგრამ მაინც იბრძოდა ინგლისელთა ბატონობისა და მსხვილი ფეოდალ-მიწათმფლობელთა პრივილეგიების წინააღმდეგ. ამ ძალას შეეძლო მონაწილეობა მიედო ერთიან ეროვნულ ანტიიმპერიალისტურ ფრონტში.

ეგვიპტის პირობებში, როცა ღვივდებოდა საერთო სიძულვილი ინგლისელი იმპერიალისტების ბატონობის წინააღმდეგ, წარმოიშვა ბევრი პოლიტიკური პარტია (28, გვ. 75), მაგრამ ამის მიუხედავად, მაშინ ეგვიპტელი ხალხის განმათავისუფლებელ და ანტიიმპერიალი-

სტურ მოძრაობას არ ჰყავდა თავისი გამოცდილი ხელმძღვანელი, რომელიც სათავეში ჩაუდგებოდა ამ ბრძოლას.

ეგვიპტელმა კომუნისტებმა ეროვნული განთავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის სხვა პოლიტიკურ პარტიებთან ერთობლივი ბრძოლის ხელსაყრელი პირობები მთელი სისრულით ვერ გამოიყენეს. კომუნისტური ჯგუფების დაქსაქსულობა და იდეოლოგიურ, ორგანიზაციულ თუ ტაქტიკურ საკითხებში ერთიანობის უქონლობა ჰეგემარიტ კომუნისტებს არ აძლევდა თავისუფლებისათვის მებრძოლთა ავანგარდში ჩადგომის საშუალებას. დაქსაქსულობის დაძლევის მიზნით 1941—1942 წლის ზამთარში კაიროსა და ალექსანდრიაში შეიქმნა „მარქსიზმის შემსწავლელი წრეები“ (42, გვ. 42), რომლებიც უნდა გადაქცეულიყვნენ მონოლითური კომუნისტური პარტიის ბირთვად ეგვიპტეში. ამ წრეებიდან შემდეგში წარმოიშვა ოთხზე მეტი სხვადასხვა დაჯგუფება, რომლებსაც უნდა შეედგინათ ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის საფუძველი. 1945 წლისათვის უფრო მკაცრად გამოიხატა ორი დაჯგუფება — „ეგვიპტის ეროვნული განთავისუფლების მოძრაობა“ და „აშ-შარარა“ („ნაპერწყალი“).

ორივე დაჯგუფება აერთიანებდა 150 წევრს. ისინი სუსტად იყვნენ დაკავშირებული ეგვიპტის მშრომელ მოსახლეობასთან. მაგალითად, „აშ-შარარის“ წევრთა 22 პროცენტს შეადგენდნენ ინტელიგენციის წარმომადგენლები. ამდენსავე პროცენტს წარმოადგენენ სტუდენტები, 40 პროცენტი კი იყვნენ ეგვიპტეში მცხოვრები უცხოელები (42, გვ. 214). მაგრამ ამ მცირერიცხოვან ჯგუფებს ერთმანეთს შორის დაუსრულებელი დავა ჰქონდათ ეგვიპტეში კომუნისტური მოძრაობის ძირითადი საკითხის გარშემო — კომუნისტური პარტია უნდა გახდეს ნამდვილი მებრძოლი პარტია, თუ დარჩეს ორგანიზაციად, რომელიც მარტო კადრების მარქსისტულ განათლებას უხელმძღვანელებს.

„ეგვიპტის ეროვნული განთავისუფლების მოძრაობის“ ჯგუფს ეკავა უფრო სწორი პოზიცია და მოუწოდებდა შეექმნათ მებრძოლი პარტია, რომელშიც უფრო ფართოდ იქნებოდნენ წარმოდგენილი ადგილობრივი მუშები და სხვა მშრომლები, „აშ-შარარა“ კი აყენებდა მარტო კადრების განათლების ლოზუნგს და უფრო ემხრობოდა ინტელიგენციას. სხვადასხვა დაჯგუფებები, მათ შორის: „ატ-ტალია“ („ავანგარდი“), „თაჰირ აშ-შააბი“ („ხალხის განთავი-

სუფლება“), „ალ-ფაჟარ ალ-ჯადიდი“ („ახალი განთიადი“) და სხვ. ბრალს დებდნენ „ეგვიპტის ეროვნული განთავისუფლების მოძრაობის“ ჯგუფს იმაში, რომ იგი რევოლუციურ ბრძოლებში უპირატესობას ანიჭებდა მხოლოდ პროლეტარიატს, რომ იგი შესაძლებლად მიიჩნევდა წვრილი ბურჟუაზიის დაბალი ფენების რევოლუციურ მოქმედებას და რომ სახალხო ფრონტის შექმნა უცხოელ დამმონებელთა წინააღმდეგ გადახვევაა მარქსიზმ-ლენინიზმის პოზიციებიდან. X

„ეგვიპტის ეროვნული განთავისუფლების მოძრაობის“ ჯგუფის გავლენა პარტიულ მასებზე სულ უფრო ძლიერდებოდა, ვინაიდან ამ ჯგუფმა წამოაყენა იმპერიალიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის ლოზუნგი იმის გათვალისწინებით, რომ ანტიიმპერიალისტური მოძრაობა ამ დროისათვის სულ უფრო იზრდებოდა. სტალინგრადათან ჰიტლერულ ფაშისტებზე საბჭოთა ხალხის ისტორიულმა გამარჯვებამ, ამ პერიოდიდან ომის მსვლელობაში დაწყებულმა გარდატეხამ და საბჭოთა არმიის მიერ ფაშიზმის საბოლოო განადგურებამ მძლავრი სტიმული მისცა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის აღმავლობას (42, გვ. 43).

1946—1947 წლების ზამთარში ამ ორი კომუნისტური ჯგუფის ლიდერებმა გამართეს მოლაპარაკება ერთ პარტიად გაერთიანების თაობაზე. 1947 წლის მაისში ისინი შეთანხმდნენ „ეგვიპტის ეროვნული განთავისუფლების მოძრაობის“ და „აშ-შარარის“ გაერთიანების შესახებ. გაერთიანებულ კომუნისტურ ორგანიზაციას ეწოდა „დემოკრატიული მოძრაობა ეროვნული განთავისუფლებისათვის“ ანუ არაბულად „ხადითუ“ X

ფრაქციული ბრძოლისა და მცირერიცხოვანი კომუნისტური დაჯგუფებების არსებობის პირობებში „დემოკრატიული მოძრაობა ეროვნული განთავისუფლებისათვის“ („ჰარაქათ აღ-დიმუ-კრატია ლი-თაჰირი ალ-ვატანი“) განაგრძობდა მოღვაწეობას ეროვნული ძალების ერთიანი ფრონტის შექმნისათვის, მაგრამ თვით ამ ორგანიზაციის რიგები არ იყო მტკიცედ შეკავშირებული და ეს ძლიერ აფერხებდა ამ საკითხის გადაჭრას.

1946 წლიდან 1953 წლამდე ეგვიპტის ცალკეულ კომუნისტურ ჯგუფებში ფრაქციული ბრძოლა წარმოებდა. შინაპარტიული დაქსაქსულობა და ფრაქციული ბრძოლა დაძლეულ იქნა 1953 წლის ზაფხულში. ეგვიპტის კომუნისტური ჯგუფები შეუთანხმ-

დნენ ზოგიერთი პროგრესულ ელემენტს, რომლებიც ვაფდის დამ-
ლილ პარტიაში შედიოდნენ და შექმნეს ანტიიმპერიალისტური
ფრონტი — „გაერთიანებული დემოკრატიული ეროვნული ფრონ-
ტი“, რომელიც უშვებდა თავის გაზეთს „ალ-გაბას“.

ეს ფრონტი, რომელიც თავის რიგებში აერთიანებდა უმთავ-
რესად კაიროს და ალექსანდრიის სტუდენტობას და ინტელიგენ-
ციას, უპირველეს მნიშვნელობას ანიჭებდა ანტიიმპერიალისტურ
ბრძოლას, მაგრამ მან სავსებით ნათლად ვერ განსაზღვრა თავისი
პოზიცია ეგვიპტის ეროვნული ბურჟუაზიის მიმართ. რომელიც
1952 წლის ივლისში ხელისუფლების სათავეში მოექცა. თავის
პროპაგანდისტულ პუბლიკაციებში ფრონტი ბრალს დებდა „თა-
ვისუფალ ოფიცრებს“, რომ ისინი დაუკავშირდნენ დასავლეთის
იმპერიალისტებს და გამოდიოდნენ მემარცხენე ხასიათის მოწო-
ლებებით.

ასეთი დოგმატური შეცდომისათვის ზოგიერთი კომუნისტ-
ლიდერი 1954 წლის აგვისტოში დაპატიმრეს (102, XII, 1954) და
ეგვიპტის მთავრობამ მათ სამხედრო ტრიბუნალის სასამართლო გა-
უმართა.

ხელმძღვანელთა დაპატიმრების მიუხედავად ფრონტი განაგრ-
ძნობდა არსებობას, მაგრამ დასკვნები არ გააკეთა და სექტანტური
შეცდომები არ გამოასწორა. ფრონტის ორგანიზატორები, მათ შო-
რის კომუნისტებიც, უფრო მწვავედ ილაშქრებდნენ მთავრობა-
წინააღმდეგ. ყოველივე ამან თანდათანობით შელახა მათი ავტორი-
ტეტი იმ პირთა შორის, რომლებიც თანაუგრძნობდნენ ამ ფრონტს.

კომუნისტების დაპატიმრებანი ფრაქციულობის განახლების
მიზეზი გახდა და შეირყა კომუნისტური მოძრაობისა და სახალხო
ფრონტის ერთიანობა. გაერთიანებული დემოკრატიული ფრონტი
დაიშალა 1954 წლის დამლევს. „ეროვნული განთავისუფლების დე-
მოკრატიულმა მოძრაობამ“ შექმნა ახალი დემოკრატიული ფრონტი
(102, XII, 1954), რომელმაც იკისრა 1951 წლის ეროვნული პაქტის
შესრულება. ცალკეულმა კომუნისტურმა ჯგუფებმაც შექმნეს სხვა-
დასხვა ფრონტები.

მაგრამ ამ ფრონტებმა არ გამოიღეს რაიმე პოლიტიკური შე-
დეგი, ისინი უფრო დაობდნენ ერთმანეთს შორის ინგლის-ეგვიპ-
ტის 1954 წლის ხელშეკრულების ერთ-ერთი იმ მუხლის გაგების
გარშემო, რომელიც ითვალისწინებდა საჰაეროების შემთხვევაში

ეგვიპტეში ინგლისის ჯარების დაბრუნების შესაძლებლობას. ამ მუხლს სხვადასხვა ჯგუფებში შემავალი კომუნისტები განიხილავდნენ როგორც ეგვიპტის ეროვნული ბურჟუაზიის დათმობას ინგლისის იმპერიალიზმის მიმართ და ეგვიპტელ ნაციონალისტებს ახასიათებდნენ როგორც საერთაშორისო იმპერიალიზმის აგენტებს. მეორე მხრივ, ეგვიპტელი კომუნისტები, იდგნენ რა სექტანტურ პოზიციებზე, დაქსაქსული იყვნენ, მათ შორის არ არსებობდა ერთიანობა, რამაც გაუადვილა კომუნისტებისადმი ოპოზიციურად განწყობილ ძალებს აღედგინათ თავიანთი პოლიტიკური გავლენა ხალხში იმით, რომ ეფარებოდნენ ეროვნულ-განმათავისუფლებელი და ანტიიმპერიალისტური ბრძოლის ლოზუნგებს (102, XII. 1954).

ეგვიპტელი კომუნისტების წინაშე დაისახა ყველა კომუნისტური ჯგუფის ერთ მონოლითურ პარტიად გაერთიანების სერიოზული ამოცანა. 1955 წელს „ეროვნული განთავისუფლების დემოკრატიული მოძრაობის“ და ექვსი სხვა კომუნისტური ჯგუფის გაერთიანების შედეგად შეიქმნა ეგვიპტის გაერთიანებული კომუნისტური პარტია (105,5. XII. 1957).

ეგვიპტის გაერთიანებულმა კომუნისტურმა პარტიამ, რომელიც ღრმა იატაკქვეშეთში იმყოფებოდა, სერიოზულად გადასინჯა თავისი ტაქტიკური ხაზი, თავისი დამოკიდებულება ეგვიპტის ეროვნული ბურჟუაზიის მიმართ და მხარი დაუჭირა ეროვნული ერთიანობის პლატფორმას (105, 16. III. 1956).

ეგვიპტის გაერთიანებული კომუნისტური პარტიის ახალ პოლიტიკურ პლატფორმაში აღნიშნული იყო, რომ ეგვიპტის 1952 წლის რევოლუცია და მისი შედეგები მოითხოვდნენ მშვიდობიანი ეროვნული საგარეო პოლიტიკის განხორციელებას. ნასერის მთავრობაში კომუნისტური პარტია ხედავდა ძალას, რომელსაც შეეძლო გაეტარებინა ასეთი პოლიტიკა. კომუნისტური პარტია, როცა იღებდა გადაწყვეტილებას ეროვნული მოძრაობისადმი თავისი პოლიტიკური პოზიციის შეცვლის შესახებ, გამოდიოდა იქიდან, რომ იმ დროს არსებობდნენ რეაქციული ძალები, რომლებიც ილაშქრებდნენ ნასერის მთავრობის პოლიტიკის წინააღმდეგ და ელაციცებობდნენ იმპერიალისტებს. კომუნისტური პარტია ამაში ხედავდა დიდ საშიშროებას მოპოვებული დამოუკიდებლობის განმტკიცებისათვის და ამოცანად ისახავდა ბრძოლას იმისათვის, რათა

ქვეყანაში არსებული რეჟიმი დაყრდნობოდა ხალხის მასებს, რის შედეგადაც ჩაიფუშებოდა იმპერიალისტების შეთქმულება ეგვიპტის წინააღმდეგ და ქვეყანას საშუალება მიეცემოდა წასულიყო ეროვნული დამოუკიდებლობის გზით.

ამასთან დაკავშირებით კომუნისტურმა პარტიამ საჭიროდ ჩათვალა 1953 წელს შექმნილი დემოკრატიული ეროვნული ფრონტის საქმიანობის გამოცოცხლება, რათა გაერთიანებულიყო არმიის ოფიცრების პროგრესული ნაწილი და ქვეყნის პატრიოტული ძალები.

ეგვიპტის გაერთიანებულმა კომუნისტურმა პარტიამ მოითხოვა აგრეთვე, რომ ხალხისათვის გარანტირებული ყოფილიყო დემოკრატიული თავისუფლებანი, ბოლო მოღებოდა სახალხო მოძრაობის წინააღმდეგ მიმართულ რეპრესიებს და გაეთავისუფლებინათ პოლიტიკური პატიმრები. შემდეგ კომუნისტური პარტიის განცხადებაში აღნიშნული იყო, რომ „მასების ფართო და აქტუალური მონაწილეობა ეგვიპტის ეროვნულ რევოლუციაში წარმოადგენდა მთავარ პრობლემას, რომელიც სწრაფად უნდა გადაჭრილიყო“ (105, 16. III. 1956).

განსაზღვრავდა რა თავის ტაქტიკას, კომუნისტური პარტია გამოდიოდა იქიდან, რომ, ერთი მხრივ, ნასერის მშვიდობიან ეროვნულ პოლიტიკას და, მეორე მხრივ, კომუნისტური პარტიის ახალ პოლიტიკას შეუძლიათ დასახონ ქვეყნის ეროვნული და სახალხო ძალების ერთიანობის კონკრეტული პერსპექტივა (105, 16. III. 1956).

პარტიას, რომლის რიგებში მტკიცე წევრების გარდა იმყოფებოდნენ მერყევი კომუნისტები, დოგმატიკოსები და ფრაქციონერები, არ შეეძლო ეწარმოებინა ორგანიზატორული და აღმზრდელობითი მუშაობა არა მარტო მშრომელ მასებთან, არამედ თავის წევრებთანაც კი. ასეთი მდგომარეობის შედეგად 1956 წლის დამლევისათვის ეს პარტია დაიშალა ცალკე ფრაქციებად და ჯგუფებად. მაგრამ. ძირითადი პარტიული კადრები და ძალები შენარჩუნებულ იქნა მომავალი ბრძოლისათვის (105, 5. XII. 1957). 1957 წლის დამლევისათვის ეგვიპტეში არსებობდა სამი კომუნისტური პარტია: 1. ეგვიპტის კომუნისტური პარტია. 2. ეგვიპტის გაერთიანებული კომუნისტური პარტია და 3. მუშათა და გლეხთა ავანგარდი (105, 5. XII. 1957). ამ კომუნისტურმა ორგანიზაციამ 1957

წლის მარტში. თავის ყრილობაზე მიიღო ეგვიპტის მუშათა და გლეხთა კომუნისტური პარტიის სახელწოდება.

აღნიშნული პარტიები არსებობდნენ კარჩაკეტილად. მათ შორის არ იყო კავშირი და ურთიერთგაგება. ამ ორგანიზაციების გაერთიანების აუცილებლობა გამოწვეული იყო იმით, რომ ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის რიგებში იმყოფებოდნენ იდეოლოგიურად და პოლიტიკურად მომზადებული კადრები. ეგვიპტის გაერთიანებულ კომუნისტურ პარტიას ახასიათებდა მოქნილობა და პოლიტიკური გამბედაობა, ხოლო ეგვიპტის მუშათა და გლეხთა კომუნისტურ პარტიას კარგად ესმოდა მშრომელთა წინაშე, უწინარეს ყოვლისა, მუშათა კლასის წინაშე მდგარი პრობლემები. ყველა ამ სამი ძვირფასი თვისების შეერთება ხელს შეუწყობდა პარტიის ორგანიზაციულ განმტკიცებას. 1957 წლის ივლისში გაერთიანდა ეგვიპტის კომუნისტური პარტია და ეგვიპტის გაერთიანებული კომუნისტური პარტია. ახალ ორგანიზაციას ეწოდა ეგვიპტის ერთიანი კომუნისტური პარტია (105, 5. XII, 1957).

ამგვარად გადაიდგა პირველი ნაბიჯები მუშათა კლასის ერთიანი პარტიის შესაქმნელად. ამ დროისათვის ეგვიპტეში ფაქტიურად მოქმედებდა უკვე ორი კომუნისტური პარტია: ეგვიპტის ერთიანი კომუნისტური პარტია და ეგვიპტის მუშათა და გლეხთა კომუნისტური პარტია, რომელსაც არ ჰქონდა სერიოზული პრინციპული უთანხმოებანი ეგვიპტის ერთიან კომუნისტურ პარტიასთან.

ახლადშექმნილმა ეგვიპტის ერთიანმა კომუნისტურმა პარტიამ, რომელმაც თავის საქმიანობას საფუძვლად დაუდო 1956 წელს მიღებული გადაწყვეტილება ეროვნული ბურჟუაზიის მიმართ კომუნისტური პარტიის დამოკიდებულების შეცვლის შესახებ, 1957 წლის ნოემბერში გამოაქვეყნა პარტიის პროგრამა, რომელმაც ზუსტად განსაზღვრა ქვეყანაში არსებული პოლიტიკური მდგომარეობა და აღნიშნა, რომ „მთავარი მტრები არიან: ა) იმპერიალიზმი, ბ) ფეოდალური გადმონაშთები და გ) კაპიტალისტური მონოპოლიები“ (55).

თავის პროგრამაში პარტია აღნიშნავდა, რომ მოპოვებული ეროვნული დამოუკიდებლობისა და მშვიდობის დაცვისათვის, ფეოდალიზმის გადმონაშთებისა და მონოპოლიების ლიკვიდაციისათვის, დემოკრატიულ თავისუფლებათა გარანტირებისათვის, ჯანსაღი ეკონომიკის შექმნისათვის, მოსახლეობის კულტურული და

საარსებო დონის ამალგებისა და ხელფასის გადიდებისათვის, ჯანმრთელობის დაცვისა და განათლების მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის და არაბთა ერთიანობის განმტკიცებისათვის საჭიროა: განხორციელდეს მშვიდობისა და ნეიტრალიტეტის პოლიტიკა, გაიშალოს ბრძოლა იმპერიალიზმისა და მისი შეთქმულებების წინააღმდეგ, შეიქმნას ერთიანი ფრონტი, განმტკიცდეს მეგობრობა სოციალისტური სისტემის ქვეყნებთან და ბანდუნგის კონფერენციის მონაწილე ქვეყნებთან;

წარმართოს ბრძოლა სამხედრო პაქტებისა და ბლოკების წინააღმდეგ, ატომური და ბირთვული იარაღის გამოყენების წინააღმდეგ;

გატარდეს უფრო თანმიმდევრული მიწის რეფორმა და ამ მიზნით 1952 წლის მიწის კანონი შეიცვალოს ახალი კანონით;

დაწესდეს კონტროლი ეგვიპტეში ბანკების საქმიანობაზე;

განხორციელდეს სახელმწიფო აპარატის რეფორმა დემოკრატიულ საფუძველზე, შეიქმნას ხელსაყრელი პირობები პოლიტიკური პარტიებისა და პროფკავშირების ჩამოყალიბებისათვის. ეროვნული კავშირი გარდაიქმნას ერთიანი ფრონტის პოლიტიკურ ორგანიზაციად, განხორციელდეს მრეწველობის მოდერნიზაცია, აღორძინდეს სოფლის მეურნეობა, ეროვნული კაპიტალი მოხმარდეს ქვეყნის ეკონომიკის აღმავლობას, დაწესდეს ხელფასის მინიმუმი, ნებადართულ იქნეს ზუსათა პროფკავშირების შექმნა, გაძლიერდეს პროფკავშირების საყოველთაო კავშირისა და სრულიად არაბეთის პროფკავშირული ფედერაციის მუშაობა, შემუშავდეს შრომის ახალი კანონი და ა. შ. (55).

პროგრამაში დასმული იყო არაბთა ერთიანობის საკითხი. ეგვიპტის ერთიანი კომუნისტური პარტია გამოდიოდა იქიდან, რომ არაბთა ცალკეულ ქვეყნებს არ შესწევდა ძალა წინააღმდეგობა გაეწიათ საერთაშორისო იმპერიალიზმისათვის და ამიტომ პარტია ისახავდა ამოცანად „ეგვიპტისა და სირიის გაერთიანებას ფედერაციულ საფუძველზე“ (55). პარტიას მიაჩნდა, რომ სირიისა და ეგვიპტის ფედერაციული კავშირი განამტკიცებდა მოპოვებულ პოლიტიკურ დამოუკიდებლობას და ხელს შეუწყობდა ეკონომიურ დამოუკიდებლობის მოპოვებას.

ეგვიპტის ერთიანი კომუნისტური პარტიის მეორე მნიშვნელოვანი დოკუმენტია მისი მიმართვა საფრანგეთის, ინგლისისა და

იტალიის კომუნისტური პარტიებისადმი იმ დღეებში, როცა ეგვიპტეს დაემუქრა დასავლეთის სახელმწიფოთა სამხედრო ინტერვენციის საშიშროება (105, 16. IX. 1956). ამ დოკუმენტში ეგვიპტელი კომუნისტები აფრთხილებდნენ ქვეყნის ყველა პატრიოტს, რომ სუეცის პრობლემას შეუძლია გამოიწვიოს აგრესია ეგვიპტის წინააღმდეგ და რომ საჭიროა ქვეყნის დამოუკიდებლობის განმტკიცებით დაინტერესებული ეროვნული ძალების ერთიანობა.

ამ დოკუმენტში ნათქვამი იყო: „იმპერიალისტური ძალები ილაშქრებენ ჩვენი თავისუფლებისმოყვარე და მშვიდობისმოყვარე ქვეყნის წინააღმდეგ და სამხედრო ინტერვენციით ემუქრებიან მას“. (105, 16. IX. 1956). კომუნისტური პარტია გამოთქვამდა რწმენას, რომ აგრესიას მოელოდა სრული კრაზი, რასაც ასაბუთებდა იმით, რომ „ხალხთა მისწრაფება მშვიდობისაკენ დაამარცხებს ომის გამჟაღებლებს“, (105, 16. IX. 1956), და რომ „მთელი მსოფლიოს მოძმე კომუნისტურმა პარტიებმა თავიანთი სრული სოლიდარობა განუცხადეს ეგვიპტელ ხალხს“ (105, 16. IX. 1956).

ეგვიპტის წინააღმდეგ აგრესიის დაწყების წინ პარტიამ მიმართა მთელი მსოფლიოს მოძმე კომუნისტურ პარტიებს და განაცხადა, რომ იგი „მადლობას უხდის საფრანგეთის, ინგლისისა და იტალიის კომუნისტურ პარტიებს ფასდაუდებელი წვლილისათვის, რომელიც მათ შეაქვეთ ეგვიპტის დამოუკიდებლობისა და განმტკიცების საქმეში“ (105, 16. IX. 1956).

ეგვიპტელი კომუნისტების ამ პარტიულ დოკუმენტში მოცემულია შექმნილი სიტუაციის სწორი გაგება, რამაც განაპირობა მასების ორიენტირება და ეგვიპტის მმართველი წრეების გაფრთხილება მოახლოებული საშიშროების შესახებ.

არალეგალური მუშაობის პირობებში პარტიას არ შეეძლო გამოეყენებინა შინაური და საგარეო რეაქციის წინააღმდეგ ბრძოლის სხვა ფორმები გარდა განცხადებების, მიმართვებისა და სხვა დოკუმენტების გამოქვეყნებისა.

ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებაში მომხდარმა ამბებმა, ეგვიპტეზე დასავლეთის ქვეყნების ზემოქმედების გაძლიერებამ, საერთაშორისო რეაქციის მხრივ შეთქმულებათა გახშირებამ ეგვიპტელი კომუნისტების წინაშე დააყენა მათი რიგების დაუყოვნებლივი გაერთიანების ამოცანა. ცალ-ცალკე არსებული კომუნისტური პარტიები მოწონებით შეხვდნენ ამ გადაწყვეტილებას და 1957

წლის დეკემბერში შეთანხმდნენ ეგვიპტის ერთიანი კომუნისტური პარტიისა და ეგვიპტელი მუშებისა და გლეხების კომუნისტური პარტიის გაერთიანების შესახებ (105, 5. XII. 1957). აქედან მოყოლებული ყველა დამოუკიდებლად არსებული კომუნისტური პარტია გაერთიანდა და პარტიას ეწოდა „ეგვიპტის გაერთიანებული კომუნისტური პარტია“. ამით დაგვირგვინდა „10-თეიანი დიქსუსია იდეოლოგიურ და პოლიტიკურ საკითხებზე“. ამ დისკუსიის შედეგად ეგვიპტელი კომუნისტების უდიდესი უმრავლესობა დარწმუნდა, რომ ერთიანობა აუცილებელია და რომ უნდა არსებობდეს ერთი კომუნისტური პარტია, რომელიც შეძლებს გააერთიანოს ქვეყნის მთელი კომუნისტური ძალები“ (105, 1. II. 1958) ნათქვამი იყო ეგვიპტის გაერთიანებული კომუნისტური პარტიის განცხადებაში. 1958 წლის 8 იანვარს კაიროში გაიმართა ეგვიპტის ახალი გაერთიანებული კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პირველი პლენუმი. პლენუმზე აირჩიეს ახალი ხელმძღვანელობა (სამდივნო, პოლიტბიურო 20 კაცის შემადგენლობით. მუდმივი კომიტეტი 3 კაცის შემადგენლობით) და პარტიას შემოკლებულად ეწოდა ეგვიპტის კომუნისტური პარტია. მიიღეს პროგრამა-მინიმუმი, რომელიც ითვალისწინებდა პარტიის მხარდაჭერას ხელისუფლების სათავეში მდგომი ეროვნული ბურჟუაზიის მთავრობისადმი. მის ბრძოლას იმპერიალიზმის წინააღმდეგ და იმ ღონისძიებებს, რომლებსაც მთავრობა განახორციელებდა ქვეყნის დამოუკიდებლობის განმტკიცებისა და ეკონომიკის აღმავლობისათვის.

ეგვიპტის კომუნისტურმა პარტიამ სერიოზული ყურადღება დაუთმო პარტიის ორგანიზაციული სტრუქტურის განმტკიცებას. გადაიდგა ნაბიჯები 15 რაიონული ორგანიზაციის შესაქმნელად. კაირო გაიყო სამ რაიონად (გიზა, შუბრა და აბუ-ზენიმი).

განისაზღვრა პარტიაში მიღების მტკიცე წესი. ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის წევრებად მიიღებოდნენ ის პირები, რომლებიც აღიარებდნენ პარტიის პროგრამას. ეწეოდნენ აქტიურ პარტიულ მუშაობას და იხდიდნენ ჟოველთვითურად პარტიულ საწევრო შესატანს — დღიურ საშოვარს (ვინც იღებდა თვეში 50 გირვანქაზე მეტს) და დღიური საშოვარის 25 პროცენტს, თუ იგი არ აღემატებოდა 50 გირვანქას თვეში. პარტიის წევრებს ეძლეოდათ პარტიული ბილეთები.

ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა

პარტიის წევრებად მიღების საქმეში შემოიღო შეზღუდვა იმ პირების მიმართ, ვინც ეგვიპტის მოქალაქენი არ არიან და არ იციან არაბული ენა. არაბი ეროვნების პირთა მიღება პარტიაში ეგვიპტის კომუნისტური მოძრაობის მტკიცეული საკითხი იყო, ვინაიდან ცალკეული კომუნისტური ჯგუფების, წრეებისა და თვით პარტიების არსებობის ყველა შემთხვევაში პარტიის წევრთა ეროვნულ შემადგენლობაში ყოველთვის სჭარბობდნენ არაადგილობრივი მოსახლეობის წარმომადგენლები. განსაკუთრებით დიდი იყო უცხოელთა პროცენტი (42, გვ. 44). ყოველივე ეს მშრომელი მოსახლეობის ერთ ნაწილში ტოვებდა შთაბეჭდილებას, თითქმის კომუნისტური ჯგუფები, წრეები და პარტიები უცხოელთა ორგანიზაციები იყო. რაც თავის მხრივ აძნელებდა არაბების ჩაბმას კომუნისტურ მოძრაობაში.

ამ ღონისძიებებმა საშუალება მისცა პარტიას შეექმნა დახვეწილი ორგანიზაციული სტრუქტურა, თავისი ორგანიზაციების მეშვეობით არაორგანიზებულ მოსახლეობასთან მუშაობა ეწარმოებინა ისეთი მასშტაბით, რაც არაღეგალური მდგომარეობის პირობებში იყო შესაძლებელი. და დახმარებოდა მშრომელებს ეგვიპტის კომუნისტურ პარტიაში შესვლის საქმეში.

პარტია უშვებდა თავის ნაბეჭდ ორგანოს — გაზეთს „ოთთიჰად აშ-შააბ“ („ხალხის ერთიანობა“). რომელიც გამოდიოდა 20 ფურცელზე თვეში ორჯერ 10 ათასი ეგზემპლარის ტირაჟით. ეს გაზეთი ვრცელდებოდა პარტიის წევრთა მეშვეობით ქარხნებსა და ფაბრიკებში, ქალაქებში. გარდა ამისა ასეთივე პერიოდულობით გამოდიოდა ამ გაზეთის დამატება, რომელშიც შექდებოდა პარტიის პოლიტიკის ძირითადი საკითხები. თვეში ერთხელ პარტიის ცენტრალური კომიტეტი უშვებდა შინაპარტიულ საინფორმაციო ბიულეტენს.

ერთი თვე არც კი იყო გასული გაერთიანებული კომუნისტური პარტიის შექმნის დღიდან. რომ ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის პოლიტიბიურომ 1958 წლის 24 იანვარს მიიღო რეზოლუცია, რომელმაც დაგმო ახლად შექმნილი გამთიშველი პარტია, ეგვიპტის კომუნისტური პარტია (ბოლშევიკებისა) (105, 5. II. 1958). ეს პარტია წარმოიშვა ორი დაჯგუფების „დემოკრატიული ავანგარდის“ და „კომუნისტების ერთიანობის“ შეერთების შედეგად (105, 5. II. 1958). ამ ბოლო ჯგუფში შედიოდნენ ის პირები, რომლე-

ბმაც თავის დროზე მიატოვეს ის დაჯგუფებანი, რომელთა ბირთვი-
დან უფრო გვიან შეიქმნა ეგვიპტის კომუნისტური პარტია (105,
5. II. 1958).

რეზოლუციამ მკაცრად დაგმო ამ გამთიშველი პარტიის შექ-
მნა, რადგან ასეთი პარტიის შექმნა მიჩნეული იყო უკიდურეს ს-
შიშროებად ეგვიპტის კომუნისტური მოძრაობისათვის. რეზოლუ-
ციაში ნათქვამი იყო, რომ გამთიშველი პარტია მიზნად ისახავს
„შეიტანოს არევე-დარევა მუშათა კლასის ერთიანობაში, გათიშოს
ეროვნული ფრონტის ერთიანობა ეგვიპტეში, როცა ილაშქრებს თა-
ვისი ეროვნული მთავრობის წინააღმდეგ და აბდელ ნასერს უწო-
დებს „ამერიკის იმპერიალიზმის დაქირავებულ აგენტს. ამ გამ-
თიშველი მოძრაობის მემარცხენე და პროვოკაციული გადახრა მო-
ითხოვს ჩვენგან მოვეპყრათ ამ მოძრაობის მონაწილეებს როგორც
იმპერიალიზმის დაქირავებულ აგენტებს და ენერგიულად ვამხი-
ლოთ ისინი“ (105, 5. II. 1958).

ეს ჭგუფი ერთბაშად დაიშალა, მაგრამ მან ძალზე უარყოფი-
თი კვალი დააჩნია კომუნისტების ავტორიტეტს ქვეყანაში.

ეგვიპტის კომუნისტურმა პარტიამ 1958 წლის 15 მარტს გა-
მოუშვა თავისი პირველი დოკუმენტი სახელწოდებით „ხალხის ერ-
თიანობა“.

ეს პარტიული დოკუმენტი არ უპირისპირდებოდა არაბთა გაერ-
თიანებული რესპუბლიკის მთავრობას. მასში ხაზგასმული იყო. რომ:
„დამოუკიდებლობისათვის იმპერიალიზმის წინააღმდეგ ბრძო-
ლის ისტორია არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის ორივე რა-
იონში მუდამ არის დაკავშირებული ბრძოლასთან დემოკრატიული
თავისუფლებისათვის“ (105, 5. II. 1958), და ასეთ შემთხვევაში
ყველა ეროვნული ძალის საქმიანობის ძირითადი საკითხია ბრძო-
ლა დემოკრატიისათვის. რომელიც „წარმოადგენს არა მარტო თა-
ვისუფლებისა და დამოუკიდებლობის გარანტიას, არამედ ხალხის
უპირველეს მოთხოვნილებასაც“ (116, 16. III. 1958).

ეგვიპტის კომუნისტურმა პარტიამ არაბთა გაერთიანებული
რესპუბლიკის შექმნის შემდეგ სწორად განსაზღვრა თავისი ტაქ-
ტიკა ეროვნული ბურჟუაზიის მთავრობის მიმართ. ზემოხსენე-
ბულ დოკუმენტში აღნიშნული იყო: ვინაიდან არაბთა გაერთიანე-
ბული რესპუბლიკის შექმნის შემდეგ გაძლიერდა იმპერიალისტურ
სახელმწიფოთა შეთქმულებანი სირიისა და ეგვიპტის ხალხებს შო-

რის მიღწეული ერთიანობის ლიკვიდაციის მიზნით, „საჭიროა გაძლიერდეს ყველა ეროვნული ძალის სიფხიზლე“ (116, 16, III. 1958) და ამ მიზნით „არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის მთავრობა ვალდებულია გააგებინოს ხალხს საშიშროება, რომელიც ქვეყანას ემუქრება“. კომუნისტები მოუწოდებდნენ მთავრობას, რომ მას ეთანამშრომლა ყველა სახალხო ძალასთან და დაერაზმა ხალხები ამ შეთქმულების ჩასაფუშავად (116, 16. III. 1958).

ეგვიპტელი კომუნისტების ასეთ სწორ პოზიციას განსაზღვრავდა ის გარემოება, რომ მაშინ არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის კომპარტიის დღის წესრიგში იდგა საგარეო რეაქციასთან და არა ეროვნულ მთავრობასთან ბრძოლის საკითხი. ისინი მოითხოვდნენ არსებულ დემოკრატიულ თავისუფლებათა გაფართოებას (116, 16. III. 1958).

მართალია, კომუნისტური პარტია არ ილაშქრებდა არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის მთავრობის წინააღმდეგ, მაგრამ აღნიშნავდა, რომ ეგვიპტის საპატიმროებში არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის ქეშმარიტი პატრიოტების, კერძოდ, ეგვიპტელი კომუნისტების ყოფნა ეწინააღმდეგება დემოკრატიულ პრინციპებს და მოითხოვდა მათ განთავისუფლებას. ისეთ პირობებში, როცა არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში „უნდა შემუშავდეს დემოკრატიული კონსტიტუცია, რომელიც განსაზღვრავს პარლამენტის არსს, პატრიოტებს შეუძლიათ დიდი სამსახური გაუწიონ მთავრობას“ (116, 16. III. 1958). — აცხადებდა პარტია.

ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის ცხოვრებაში მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო პარტიის ბრძოლა ორგანიზაციული განმტკიცებისათვის და საშინაო და გარეშე რეაქციის წინააღმდეგ ბრძოლაში აუცილებელი თეორიული და პოლიტიკური ხასიათის საკითხების განსაზღვრა.

ამასთან დაკავშირებით გარკვეულ ინტერესს წარმოადგენს ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის დოკუმენტი — „ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის ბარათი. ზოგიერთი თეორიული და პოლიტიკური საკითხი, რომლებიც ჩვენს პარტიას აინტერესებს“. ბარათი დათარიღებულია 1958 წლის აპრილით.

ბარათში აღნიშნულია, რომ ძირითად საშუალებად, რომელიც უზრუნველყოფდა წარმატებას რეაქციის წინააღმდეგ ბრძოლაში, პარტიას მიაჩნია თავისი რიგების შეკავშირება და ამ მიზნით იგი:

აყენებს პირველი რიგის ამოცანას — „ბოლო მოვლის დაქსაქულობას, რომელიც ემუქრება პარტიის ერთიანობას“.

ამასთან ერთად პარტიამ დასახა ამ ამოცანის განხორციელების გზები. იგი მიუთითებდა, რომ „პარტიის გაწმენდა ყველა სუსტი და მერყევი ელემენტისაგან, დემოკრატიული ცენტრალიზმის გამოყენება, კრიტიკისა და თვითკრიტიკის განმტკიცება და კოლექტიური ხელმძღვანელობის განხორციელება ამ პრობლემის გადაჭრის ძირითადი პირობა იქნებოდა“.

ამ ამოცანის გადაჭრაში პირველი ადგილი პარტიის წევრებს ეთმობოდა. ამასთან დაკავშირებით პარტია მოითხოვდა პარტიის წევრებთან, მთელ მშრომელ მოსახლეობასთან ორგანიზატორულა და აღმზრდელობითი მუშაობის გაძლიერებას. ბარათში მითითებული იყო, რომ პარტიის ბირთვს წარმოადგენენ მტკიცე პროფესიული რევოლუციონერები, ხალხის მასებიდან გამოსული კომუნისტები.

პარტია ამოცანად ისახავდა ორგანიზაციული სტრუქტურისა და პარტიულ კადრების შემადგენლობის ისეთნაირ გარდაქმნას. რომ „პარტიის თითოეულ განყოფილებაში ადგილებზე წარმოდგენილი ყოფილიყო ორი სახის კადრი — პარტიის ახალი წევრები და პროფესიული რევოლუციონერები, რომლებსაც გააჩნდათ თეორიული ცოდნის მინიმუმი, პოლიტიკური და ორგანიზაციული გამოცდილება, რათა გაეერთიანებინათ და წარემართათ საქმიანობა ადგილებზე“.

იბრძოდა რა პარტიის წევრებისათვის კოლექტივიზმის გრძნობის ჩანერგვისა და მტკიცე პარტიული დისციპლინის დამკვიდრებისათვის, ეგვიპტის კომუნისტური პარტია ამ დოკუმენტში ავალებდა პარტიის წევრებს შესულიყვნენ სხვადასხვა მასობრივ ორგანიზაციაში, სადაც პირობები ამის საშუალებას იძლეოდა და დამორჩილებოდნენ იმ ორგანიზაციის წესებს.

ეგვიპტის კომუნისტური პარტია მიუთითებდა, რომ საჭიროა „პარტიამ არ განსაზღვროს თავისი საქმიანობა მარტო ფურცლებისა და პოპულარული გაზეთის გავრცელებით. უნდა წარმოებდეს კონსპირაციული მუშაობა იქ, სადაც არ შეიძლება ლეგალურად მუშაობა. ჩვენ უნდა ვიზიდავდეთ ყველა პატიოსან და აქტიურ ელემენტს და ვაწყობდეთ პარტიაში მიღების კამპანიას იმ პირთა რიცხვიდან, რომლებმაც თავი გამოიჩინეს ამ საქმიანობის დროს“.

ვინაიდან ეგვიპტის მოსახლეობის 70 პროცენტი წერა-კითხვის უცოდინარი იყო, პარტია მოუწოდებდა თავის წევრებს, მასებამდე პარტიის პოლიტიკური ხაზის დაყვანისათვის, საშინაო და გარეშე რეაქციის წინააღმდეგ საბრძოლველად მათი მობილიზაციისა და შეკავშირებისათვის გამოეყენებინათ მასებზე იდეური ზემოქმედების ისეთი ფორმები, როგორიცაა, „ხალხური სიმღერები, ხალხური სპექტაკლები, კონფერენციები, საუბრები, ზეპირი სიტყვა, მოხსენებები“.

ქვეყნის მშრომელ მოსახლეობასთან აღმზრდელობითი, ორგანიზატორული და პოლიტიკური მუშაობის გაუმჯობესების, აგრეთვე პარტიასა და ხალხს შორის მჭიდრო ურთიერთობის დამყარების მიზნით პარტია მოითხოვდა თავისი წევრებისაგან გულმოდგინედ „შეესწავლათ მუშათა კლასისა და სხვა მშრომელი ჯგუფების მოთხოვნილებანი“. ამაში პარტია ხედავდა მუშათა პროფკავშირებში თავისი გავლენის გაძლიერების საშუალებას. ასეთი მუშაობა საშუალებას მისცემდა პარტიის წევრებს ფეხი მოეკიდებინათ დიდ ქარხნებში.

გლეხობასთან მუშათა კლასის კავშირის განმტკიცების მიზნით პარტიას საჭიროდ მიაჩნდა, „მუშათა კლასი გასცნობოდა გლეხობის წინაშე მდგარ ამოცანებს“, რომ „ზუსტად და დაწვრილებით ყოფილიყო შესწავლილი გლეხობის მოთხოვნილებანი“. მიზნად უსახავდა რა თავის წევრებს ამოცანის განხორციელებას, პარტია მოითხოვდა მათგან მოქმედების სიმძიმის ცენტრის გადატანას პროვინციულ ქალაქებში, უშუალოდ სოფლებში.

უნდა აღინიშნოს, რომ სერიოზული ყურადღება ეთმობოდა უპარტიოთა შორის მუშაობასაც. პარტია აყენებდა ამოცანას, რომ თითოეულ რაიონში, სადაც არსებობდა პარტიული ორგანიზაციები, შესწავლილიყო კოოპერაციული, კულტურული, სპორტული ორგანიზაციების ურთიერთკავშირი. ეს საჭიროა იმისათვის, — განმარტავდა დოკუმენტი, — რომ გაადვილდეს პარტიის წევრთა და უპარტიოთა შორის კავშირის დამყარება, გააქტიურდეს ამ ორგანიზაციების საქმიანობა და ამაღლდეს მათი წევრების პოლიტიკური შეგნება.

თავისი მუშაობის დიდმნიშვნელოვან ამოცანად პარტიას მიაჩნდა ქვეყნის მოსახლეობასთან ახსნა-განმარტებითი და პროპაგანდისტული მუშაობის წარმოება. აქედან გამომდინარე, პარტია მოით-

ხოვდა თავისი წევრებისაგან კარგად გარკვეულიყვნენ მთელი ქვეყნის საერთო საკითხებში, რათა შესძლებოდათ განემარტათ პარტიის პოლიტიკა და გეგმები სასოფლო-სამეურნეო რეფორმის, მრეწველობის განვითარების, დაგეგმვისა და ფასების ზრდის, საბინაო მშენებლობის საკითხებში. ამ მუშაობის ჩატარება ნავარაუდევია იყო ფართო მასებში ისეთი ბროშურების გავრცელებით, რომლებიც განმარტავდნენ პარტიის პოლიტიკურ ხაზს, კომუნისტური პარტიის მიერ მთავრობის მხარდაჭერის მიზეზებს, კომუნისტური პარტიისა და მთავრობის პოზიციების სხვაობას დემოკრატიისა და ეროვნული ფრონტის საკითხებში.

პარტია განმარტავდა, რომ ეროვნული ფრონტის შექმნა, რომელშიც წარმოდგენილი იქნებოდნენ მუშათა და გლეხთა ფართო მასები, წარმოადგენდა არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის წინააღმდეგ იმპერიალისტთა შეთქმულების ჩაფუშვის მტკიცე გარანტიას. ამასთან პარტია დასძენდა, რომ „ფრონტის საკითხი არ იქნებოდა მარტო კომუნისტებისა და მთავრობის საკითხი“.

ამ თვალსაზრისით დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა პარტიის მითითებას იმის შესახებ, რომ ეროვნული ფრონტის შექმნის საკითხის პროპაგანდის დროს საჭიროა იმის განმარტება, რომ ფრონტის შექმნით დაინტერესებულია ყველა კლასი და მოსახლეობის ყველა ფენა და რომ იგი (ეროვნული ფრონტი — ო. ქ.) არ უნდა ჩაითვალოს ისეთ საკითხად, რომლითაც მხოლოდ კომუნისტები არიან დაინტერესებული.

განსაზღვრავდა რა ეროვნული ფრონტის არსს, კომუნისტური პარტია ამით აღიარებდა ერთიან ანტიიმპერიალისტურ ეროვნულ ფრონტში ეროვნული ბურჟუაზიის მონაწილეობის აუცილებლობას. ბარათში ხაზგასმული იყო, რომ საქმე ეხება შეთანხმებას იმპერიალიზმის წინააღმდეგ საერთო ბრძოლის საკითხებზე და არა იდეოლოგიური თანამშრომლობის საკითხების შესახებ.

ამასთან პარტია გამოდიოდა იმის მომხრედ, რომ პარტიის წევრებსა და მთლიანად პარტიას გამოეაშკარავებინათ ბურჟუაზიის უარყოფითი მხარეები და გაეკრიტიკებინათ იგი. ბარათში ნათქვამი იყო, რომ პარტიული მუშაობის მთავარი ამოცანაა „...ხელისუფლების სხვადასხვა ელემენტების და სახელმწიფო აპარატის მოქმედების მხილება, რათა ისინი იზოლირებული იყვნენ და გავლენას არ ახდენდნენ მასებზე“.

მაგრამ გავიდა მცირეოდენი ხანი და მემარჯვენე ოპორტუნისტული განცხადებით გამოვიდა ეგვიპტის კომუნისტური მოძრაობის ფრაქციული ჯგუფი — ეგვიპტის გაერთიანებული კომუნისტური პარტია, რომლის განცხადებაც გავრცელდა ეგვიპტეში 1958 წლის მაისში.

ფრაქციული პარტია წარმოიშვა ეგვიპტის კომუნისტური მოძრაობის რიგებში რევეზიონისტების ყოფნის შედეგად. მათ განსაკუთრებით გააქტიურეს თავიანთი საქმიანობა მას შემდეგ, რაც სკკპ XX ყრილობამ გააკრიტიკა სექტანტური მიდგომა ანტიიმპერიალისტურ და განმათავისუფლებელ ბრძოლაში ეროვნული ბურჟუაზიის როლის შეფასებისადმი.

ეგვიპტელმა რევეზიონისტებმა ვერ გაიგეს ის დებულება, რომ სკკპ XX ყრილობა აკრიტიკებდა სექტანტობას, რომელიც ამტკიცებდა, თითქოს ეროვნული ბურჟუაზია ყოველთვის და ყოველგვარ პირობებში ღალატობს თავისი ქვეყნის ინტერესებს და ეროვნული განთავისუფლების იდეებს. დაიწყეს მტკიცება, რომ არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის ეროვნული ბურჟუაზია ისწრაფვის აშენოს ქვეყანაში სოციალისტური საზოგადოება, ხოლო ეგვიპტის მტკიცე კომუნისტებს რევეზიონისტები ბრალს დებდნენ იმაში, რომ ისინი უარყოფენ ბურჟუაზიის მიერ სოციალისტური საზოგადოების აშენების შესაძლებლობას. ამ ფრაქციული ჯგუფის განცხადებაში ნათქვამი იყო: „პირველად ეროვნული ბურჟუაზია ოფიციალურ დოკუმენტში¹ ადასტურებს თავის სურვილს შექმნას სოციალისტური საზოგადოება. პირველად გადაწყვიტა ბურჟუაზიამ დაამყაროს სოციალიზმი, რომელიც მოითხოვს ექსპლუატაციის ლიკვიდაციას. ეს დიდი პროგრესია იმ ქვეყნების ეროვნული ბურჟუაზიის აზროვნებაში, რომლებმაც ბოლო დროს მოიპოვეს დამოუკიდებლობა (ეგვიპტე და სირია)... ნამდვილ ხელმძღვანელებს იმ ქვეყნებში, რომლებიც ახლახან დაადგნენ დამოუკიდებლობის გზას. არ შეუძლიათ არ ჩაუფიქრდნენ სოციალიზმზე გადასვლის საკითხს. უეჭველია, რომ ისინი განიხილავენ სოციალიზმს თავისი კლასობრივი თვალსაზრისით, როგორც უეჭველია ისიც, რომ მათი

¹ აქ იგულისხმება ნასერის ოფიციალური გამოსვლა 1957 წელს კოპერატორთა IV ყრილობაზე და შემდგომი გამოსვლები, როცა ის აცხადებდა, რომ „არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის ხალხები შეუდგნენ სოციალისტური დემოკრატიული კოოპერაციული საზოგადოების აშენებას“.

სოციალიზმი ძალიან განსხვავდება ჩვენი სოციალიზმისაგან. მაგრამ მათ გარდუვალად რომ მიაჩნიათ სოციალიზმი და მზად არიან მონაწილეობა მიიღონ ამ გარდაქმნაში, ეს სოციალიზმის საქმის ნამდვილი გამარჯვებაა“. (64).

ცხადია, ეგვიპტელ რევოლუციონისტებს არ ესმოდათ, რომ ეგვიპტის ეროვნული ბურჟუაზია ცდილობდა თავისი ვიწროკლასობრივი ინტერესები გაესაღებინა მთელი ერის ინტერესებად და ამ მიზნით აყენებდა იგი სოციალისტურ ლოზუნგებს.

ამ სერიოზული შეცდომის ახსნა არ შეიძლება იმით, თითქოს ფრაქციონერები და რევოლუციონისტები ვარაუდობდნენ, რომ ასეთი განცხადების შემდეგ მთავრობა შეანელებდა რეპრესიებს კომუნისტების წინააღმდეგ. თავისთავად ცხადია, რომ არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის მთავრობა იმ დროს ვერავითარ შემთხვევაში ვერ გადადგამდა ასეთ ნაბიჯს. ვინაიდან ჯერ კიდევ 1952 წლიდან აკრძალული იყო პოლიტიკური პარტიების საქმიანობა.

ფრაქციული ჯგუფების აღნიშნული განცხადებით გამოსვლის ფაქტი იმის მაჩვენებელი იყო, რომ ეგვიპტის კომუნისტურ პარტიას დამთავრებული არ ჰქონდა თავისი რიგების ერთიანობის განმტკიცების პროცესი და არ იყო გამომუშავებული ერთიანი აზრი ეროვნულ ბურჟუაზიასთან კომუნისტების დამოკიდებულების საკითხშიც.

ეგვიპტის კომუნისტური პარტია 1958 წლის აპრილის მერე (სამი თვის შემდეგ) კიდევ ერთხელ დაუბრუნდა ქვეყნის კომუნისტურ მოძრაობაში ერთიანობის აუცილებლობის საკითხს. 1958 წლის 24 ივლისს პარტიის წევრთა შორის მან გაავრცელა ფურცელი სახელწოდებით: „ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის განცხადება ფრაქციონერთა ანტიპარტიული საქმიანობის შესახებ“.

ამ განცხადებაში მოცემულია ქვეყნის და პარტიის შიგნით შექმნილი მდგომარეობის ანალიზი. აქვე აღნიშნულია, რომ „პარტიამ დასძლია მრავალი სიძნელე და მიაღწია შესამჩნევ ძვრებს პოლიტიკურ და ორგანიზაციულ სფეროებში“ (65).

პარტიის წარმატებანი პოლიტიკურ სფეროში გამოიხატებოდა იმით, რომ „პარტიის ხელმძღვანელობა იბრძოდა, რათა პარტიის პოლიტიკა ყოფილიყო ეროვნული ფრონტის პოლიტიკა იმპერიალიზმის წინააღმდეგ და მთელ მსოფლიოში მშვიდობის გან-

მტკიცებისათვის მეზობლო პარტიული და პროგრესული ძალების კონსოლიდაციის პოლიტიკა, არაბთა საყოველთაო ერთიანობის მიღწევის პოლიტიკა“ (65).

განცხადებაში ცენტრალური კომიტეტი აღნიშნავდა, რომ მთელ თავის მუშაობას პარტია წარმართავდა ეროვნული ბურჟუაზიის მიწართ ერთიანი პოზიციის შესამუშავებლად. უნდა აღინიშნოს, რომ ეგვიპტის კომუნისტების მიერ ამ საკითხის დაყენება დროული იყო, ვინაიდან იმ პერიოდში, როცა ის-ის იყო შეიქმნა არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკა და როცა ფაქტიურად ხორციელდებოდა არაბთა ერთიანობა, ეგვიპტელი კომუნისტები ვალდებული იყვნენ განესაზღვრათ თავიანთი დამოკიდებულება ეროვნული ბურჟუაზიისადმი. სწორედ ამიტომ განცხადებაში აღნიშნული იყო, რომ პარტია ცდილობს თავისი ურთიერთობა ეროვნულ ბურჟუაზიასთან ააგოს მასთან კავშირისა და ამავე დროს მის წინააღმდეგ ბრძოლის პრინციპზე, თანაც პარტია იძლეოდა გაფრთხილებას, რომ ეროვნული ძალების კავშირი ან ფრონტი არ უნდა წარმოადგენდეს არც ეროვნული ბურჟუაზიის პარტიას, არც კონუნისტურ ორგანიზაციას. პარტია იმის წინააღმდეგიც იყო, რომ ასეთი კავშირი ან ფრონტი სახელმწიფო ორგანიზაციად გადაქცეულიყო (65).

საგულისხმოა, რომ ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა ამასთან დაკავშირებით გადაწყვიტა მოეხდინა თავისი სტრუქტურის რეორგანიზაცია და ამიტომ ცენტრალურ კომიტეტში შეიქმნა: პროპაგანდის ცენტრალური ბიურო, რომელიც უძღვებოდა ქვეყნის შიგნით ყველა ეროვნული ძალის შეკავშირების იდეისა და პარტიის სხვა გადაწყვეტილებების პროპაგანდას, არაბთა საკითხების ბიურო, რომელიც მუშაობდა არაბთა ერთიანობის საკითხებზე. სწავლობდა სხვადასხვა მიმდინარეობას არაბთა განმათავისუფლებელ მოძრაობაში და ამუშავებდა არაბთა ერთიანობის თეორიულ საკითხებს, მშვიდობის ბიურო, რომელიც სწავლობდა მშვიდობისათვის მოძრაობის საკითხებს და ამასთანავე განმარტავდა, რომ პარტია იმის წინააღმდეგია. მშვიდობისათვის მოძრაობას ჰქონდეს კომუნისტური ორგანიზაციის ან მთავრობის პოლიტიკური ორგანიზაციის სახე.

შექმნილი იყო აგრეთვე პროფკავშირების ბიურო, პატიმართა

საქმეების ბიურო, პრესბიურო, ქალთა განყოფილება, ეკონომიური განყოფილება და სხვ. (65).

ეს იმას მოწმობს, რომ ეგვიპტის კომუნისტური პარტია ნამდვილად იყო დაინტერესებული ეროვნული ძალების ერთიანობით და ეძებდა ამ პრობლემის გადაჭრის გზებსა და ფორმებს.

მაგრამ ამავე დროს პარტიის რიგებში აღმოჩნდნენ რევინიონისტები და ფრაქციონერები, რომლებიც არ დაემორჩილნენ კომუნისტური პარტიის სწორ პოლიტიკურ ბაზს, დაადგნენ ფრაქციული ბრძოლის გზას და კომუნისტური იდეების ნაცვლად ქადაგებდნენ მემარჯვენე ოპორტუნიტულ და რევინიონისტული იდეებს.

რევინიონისტული ელემენტები და ფრაქციონერები მოითხოვდნენ, რომ ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის ყველა წევრი შესულიყო ეროვნულ კავშირში (65), რომელიც ფაქტიურად ისახავდა ეროვნული ბურჟუაზიის ინტერესების დაცვის ამოცანას. ასეთ მოთხოვნას ისინი ასაბუთებდნენ იმით, რომ საკითხისადმი მსგავსი მიდგომა წარმოადგენს „ეროვნულ ბურჟუაზიასთან კავშირის დამყარების და გაერთიანებული ეროვნული ფრონტის შექმნის გზას“ (65).

კომპარტიის ხელმძღვანელობამ უარყო ეს იდეა, რადგან ეს მოდა, რომ ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის წევრთა შესვლა ამ ორგანიზაციაში არ გამოიწვევდა ეროვნული ფრონტის შექმნას. ამიტომ კომუნისტური პარტია მიუთითებდა, რომ ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის წევრთა ასეთი მოქმედება „გამოიწვევს კომუნისტური პარტიის როგორც ასეთის, ლიკვიდაციას, მის იზოლაციას მუშათა კლასისა და გლეხობისაგან და მის გათქვეფას ბურჟუაზიის პარტიის შიგნით“ (65).

როცა ეროვნული ბურჟუაზია შეეცადა თავს მოეხვია პროფკავშირული მოძრაობისათვის თავისი ბატონობა და ჩარეულიყო პროფკავშირების საქმეებში, რევინიონისტებმა და ფრაქციონერებმა ამ ცდების შეფასების საკითხში დაიკავეს ისეთი პოზიცია, რომელიც არაფრით არ განსხვავდებოდა თვით ბურჟუაზიის პოზიციისაგან. მათ მხარი დაუჭირეს იდეას პროფკავშირების გასახელმწიფოების აუცილებლობის შესახებ, აგრეთვე მუშათა პროფკავშირული მოძრაობის ერთიანობის მიღწევის აუცილებელ პირობად მიიჩნიეს ეროვნული ბურჟუაზიის წარმომადგენელთა მო-

ნაწილეობა პროფკავშირულ გაერთიანებებში. ისინი ურჩევდნენ მუშათა პროფკავშირებს წასულიყვნენ მთავრობის მიმართ პრინციპულ დათმობებზე, ვითომდა იმ მიზნით, რომ არ მოეხვეჭათ „მეამბოხისა და მოუსვენარი სოციალური ძალის სახელი“. მაგრამ პარტიამ დაგმო რევიზიონისტების ასეთი ნაბიჯი: „ფრაქციონერები მიემხრნენ პროფკავშირული მოძრაობის შიგნით მომუშავე ეროვნული ბურჟუაზიის აგენტებთან თანამშრომლობის თეორიას, რომელიც უცხოა მარქსიზმ-ლენინიზმისათვის“ (65).

მარტო რევიზიონისტების დაგმობა არ აღმოჩნდა საკმარისი. ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის პოლიტიკური ბიუროს წინაშე წამოიჭრა პარტიის ორგანიზაციული ერთიანობისა და იდეოლოგიური სიწმინდის დაცვისათვის ზომების მიღების აუცილებლობა. 1958 წლის 4 ივლისს მან მიიღო მთელი რიგი გადაწყვეტილებანი ეროვნული ბურჟუაზიისადმი პარტიის დამოკიდებულების საკითხზე და მათ შორის პარტიის ცენტრალური კომიტეტის რეკომენდაცია პარტიიდან და ცენტრალური კომიტეტის წევრთა შემადგენლობიდან ზოგიერთი პირის გარიცხვის შესახებ (65).

საჭიროა აღინიშნოს, რომ კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის ასეთი გადაწყვეტილება მოიწონა პარტიის წევრთა დიდმა უმრავლესობამ. მაგრამ გადაწყვეტილებას ჰქონდა თავისი უარყოფითი მხარეც, რაც იმაში მდგომარეობდა, რომ პარტიის ყველა წევრს როდი ესმოდა რევიზიონისტებისა და ფრაქციონერთა შეხედულებების მცდარობა და პარტიის წევრთა ერთმა ნაწილმა, განსაკუთრებით კი იმათ, ვინც ადრე ეგვიპტის გაერთიანებული კომუნისტური პარტიის და ეგვიპტის ერთიანი კომუნისტური პარტიის წევრები იყვნენ, ეს გადაწყვეტილება გაიგეს როგორც მათდამი უნდობლობა. ამან, რა თქმა უნდა, გააძნელა მუშაობა კომუნისტური პარტიის ასეთ წევრთა შორის.

მთავრობის საშინაო პოლიტიკაში რეაქციული ტენდენციების წინააღმდეგ ბრძოლის კონკრეტული საკითხები ერთვოდა ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის მთელ რიგ მნიშვნელოვან დოკუმენტებს. რომლებიც მოწმობდნენ ეგვიპტის მტკიცე კომუნისტების გამობრძმედილობას, ცხადყოფდნენ, რომ მათ ღრმად და სწორად ესმით რეაქციის წინააღმდეგ არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის ხალხთა ბრძოლის ძირითადი საკითხები. ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის ყველა ამ პოლიტიკურ დოკუმენტს ძალიან დიდი მნიშ-

უნელობა ჰქონდა ხალხთა შეკავშირებისათვის, როგორც საშინაო, ისე საგარეო რეაქციის თავდასხმების მოგერიებისათვის.

ეგვიპტის კომუნისტური მოძრაობის ასეთ დოკუმენტთა შორის დიდ ინტერესს წარმოადგენენ: 1. „მშრომელთა საარსებო დონის ამაღლების პროგრამა-მინიმუმი“, რომელიც ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა მიიღო 1958 წლის მაისში; 2. „არაბთა საკითხი“ — ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის განცხადება, რომელიც გამოქვეყნდა პრესაში 1958 წლის 14 იელისს; 3. „ეროვნული კავშირის შესახებ, ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის პოლიტიბუროს 1958 წლის 19 დეკემბრის პასუხი ბატონ ანვარ სადათს“, 4. „ეგვიპტელი კომუნისტები უპასუხებენ ნასერს, ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის 1959 წ. 9 იანვრის დეკლარაცია“; 5. „დემოკრატიული პროგრამა არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკისათვის“, 1959 წლის 9 იანვრის დეკლარაციის მეორე ნაწილი; 6. „პარტიის წინაშე მდგარი ზოგიერთი იდეოლოგიური და ორგანიზაციული საკითხი“, ცენტრალური სამდივნოს მოხსენება ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პლენუმს, რომელიც გაიმართა 1960 წლის მარტში და 7. „ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პლენუმის განცხადება“ (1960 წლის მარტი).

„მშრომელთა საარსებო დონის ამაღლების პროგრამა-მინიმუმი“ იყო ახლადშექმნილი კომუნისტური პარტიის მნიშვნელოვანი პოლიტიკური დოკუმენტი. მასში დასახული იყო ქვეყნის მოსახლეობის ეკონომიური მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის ბრძოლის ამოცანა და ჩამოყალიბებული იყო პარტიის ცენტრალური კომიტეტის მოწოდება პარტიის ყველა წევრისადმი ყურადღებით მოკიდებოდნენ ხალხის მასების აზრს და განეხილათ იგი პარტიულ ორგანიზაციებში, რათა პარტიას გამოეტანა სათანადო დასკვნები ხალხის მასების გამოცდილებიდან (117, 6. VI. 1958).

პროგრამაში მითითებული იყო, რომ: „დადგა დრო, რომელიც მოითხოვს ყველა პროგრესული ძალის გაერთიანებას, რათა თვითონ გადაწყვიტონ დამოუკიდებლობის, ეკონომიური, სოციალური და კულტურული დონის პრობლემები. ამ ერთიანობის მიზანია აგრძნობინოს მშრომელ მასებს მათ მიერ არჩეული თავისუფლება, აზიაროს ისინი ეროვნული დამოუკიდებლობის ნაყოფს

და შეაკავშიროს საარსებო დონის ამალღებისათვის ბრძოლაში“ (117, 6. VI. 1958).

პარტიას ეს მიაჩნდა უპირველეს ამოცანად ვინაიდან „თუ შევხედავთ ჩვენს შინაურ მდგომარეობას, — აცხადებდა იგი, — დავინახავთ მშრომელი კლასების ცხოვრების ძალიან დაბალ დონეს და ძირითად დემოკრატიულ თავისუფლებათა შეზღუდულობას. ეს აფერხებს ხალხის შემოქმედებითი ძალების განვითარებას, აძნელებს ეროვნულ ხელმძღვანელობას და ხალხის მასებთან ერთად აქტიურ მონაწილეობას მშენებლობის პრობლემების გადაჭრაში“ (117, 6. VI. 1958).

ამ ამოცანის გადასაჭრელად პარტიამ წამოაყენა ლოზუნგი: „მხარი დავუჭიროთ ეროვნულ ეკონომიკას და ეროვნულ ბურჟუაზიას“ (117, 6. VI, 1958). რასაც ასაბუთებდა იმით, რომ „ეროვნული ბურჟუაზიის და ხალხის მასების კავშირს შეუძლია საკმარისი სარგებლობა მოუტანოს ყველა ეროვნულ კლასს“ (117, 6. VI. 1958). ამასთან ერთად პარტია მიუთითებდა, რომ „ასეთი კავშირი უნდა იყოს ხალხის მასების საარსებო დონის ამალღების გარანტია და თუ ასეთი კავშირი არ მიაწივებს ხალხის მასებს უპირატესობას, ამით ეს კავშირი თვითონ შეარყევს იმ საფუძველს, რომელსაც იგი ემყარება“ (117, 6. VI. 1958).

ამ ამოცანის გადაჭრის რეალური შესაძლებლობა იმაში მდგომარეობს, — ნათქვამი იყო პროგრამა-მინიმუმში, — რომ საჭირო იყო გამოეჩინათ ინიციატივა და ყველა ღონე ეხმარათ იმისათვის, რომ შეეჩერებინათ საარსებო დონის დაქვეითება, განეხორციელებინათ ფასების შემცირება, გაედიდებინათ ხელფასი, შეენელებინათ უმუშევრობის ზრდა, სამრეწველო მუშეებში შეეცვალა საგადასახადო სისტემა და დაეკმაყოფილებინათ გლეხობის საარსებო საჭიროებანი (117, 6. VI. 1958).

წამოყენებული იყო აგრეთვე მოთხოვნა, რომ დაწესებული ყოფილიყო სამრეწველო მუშეების ხელფასის მინიმალური ღონე, ხოლო სავაჭრო და სასურსათო საწარმოებში დღიური ხელფასის მინიმუმი უნდა განესაზღვრათ სულ ცოტა 25 პიასტრის ოდენობით. პროგრამა მოითხოვდა აგრეთვე სამედიცინო მომსახურების გაუმჯობესებას, საცხოვრებელი ფართობის გადიდებას, სამუშაოზე კვების ორგანიზაციას და სხვ. (117, 6. VI. 1958).

ეგვიპტის კომუნისტური პარტია მიუთითებდა, რომ ბრძოლას

მშრომელთა ეკონომიური მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის იმ შემთხვევაში ექნება წარმატება, თუ ეს ბრძოლა მჭიდროდ დაუკავშირდება მუშათა კლასისა და მშრომელი გლეხობის პოლიტიკურ ბრძოლას. ამასთან დაკავშირებით პარტია მოუწოდებდა ხალხის მასებს ებრძოლათ არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის ეროვნული კრების მოწვევისათვის, ხოლო „თუ წარმოიშვება სიძნელენი (არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის ეროვნული კრების მოწვევაში — ო. ქ.), მაშინ საჭიროა მოვიწვიოთ ეგვიპტის ეროვნული კრებისა და სირიის პარლამენტის ერთობლივი სხდომა“ (117, 6. VI. 1958).

მშრომელი ხალხის ეკონომიური ბრძოლის გააღვივების მიზნით პარტიამ წამოაყენა მოთხოვნები: გაუქმებულებს საგანგებო მდგომარეობა და კონტროლი პრესისადმი (117, 6. VI. 1958), გაუქმებულებს რეაქციული კანონები, რომლებიც მემკვიდრეობით გადმოვიდა იმპერიალიზმისაგან და ახშობდა ხალხთა თავისუფლებას (117, 6. VI. 1958). პარტია მოითხოვდა არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის საზოგადოებრივი ცხოვრების დემოკრატიზაციის მიზნით „თავისუფლების უზრუნველყოფას ეროვნული და სახალხო პარტიების, მათ შორის კომუნისტური პარტიის შესაქმნელად“ (117, 6. VI. 1958). ყველა ამ პარტიამ უნდა შეადგინოს ეროვნული ფრონტის საფუძველი — განპარტებული იყო პროგრამა-მინიმუმში.

ეგვიპტელი კომუნისტები აცხადებდნენ, რომ ეროვნული ფრონტი უნდა შეიქმნას ისე სწრაფად, რამდენადაც კი ეს შესაძლებელია და რომ იგი უნდა შედგებოდეს იმპერიალიზმისადმი ოპოზიციური კლასებისაგან — მუშათა კლასისა და გლეხებისაგან. წვრილი ბურჟუაზიისა და ეროვნული ბურჟუაზიისაგან (106, ტ. 5, № 32, 1958, გვ. 497). ამ ამოცანის გადაჭრაში სიძნელეები იქნება. — მიუთითებდა პარტია, — ვინაიდან „ლოგიკურია ვივარაუდოთ ერთგვარი ოპოზიცია სხვადასხვა მიმართულებათა შორის (106, ტ. 5, № 32, 1958, გვ. 497). მაგრამ პარტია ასწავლიდა თავის წევრებს, საჭიროა ბრძოლა იმისათვის, რათა ეს კონფლიქტები მიმდინარეობდეს არაბი ერის ინტერესების ფარგლებში, რომ არაბი ხალხის შემადგენელი სხვადასხვა კლასების ურთიერთწინააღმდეგობანი და წინააღმდეგობანი სხვადასხვა იდეოლოგიებსა და სხვადასხვა ინტერესებს შორის არ იყვნენ აყვანილი იმ ძირითად წი-

ნაალმდეგობათა დონემდე, რომლებიც თიშავენ ხალხს“ (106, ტ. 5, № 32, 1958, გვ. 497).

ამ ამოცანის გადაჭრისათვის პარტია მოუწოდებდა თავის წევრებს განეხილათ კრიტიკა და თვითკრიტიკა დემოკრატიული ეროვნული ფრონტის შიგნით (106, ტ. 5, № 32, 1958, გვ. 497).

იბრძოდა რა ეროვნული ძალების ფრონტის შექმნის ამოცანის განხორციელებისათვის, პარტიამ გაილაშქრა არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის ეგვიპტის რაიონის ეროვნული კავშირის, როგორც ბურჟუაზიის პოლიტიკური ორგანიზაციის წინააღმდეგ.

არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის დროებითი კონსტიტუცია ითვალისწინებდა ეროვნული კავშირის შექმნას, როგორც ერთადერთი პოლიტიკური ორგანიზაციისა, რომელსაც ხელმძღვანელობას და კონტროლს გაუწევდა მთავრობა.

ეროვნული კავშირი გახდა წინამორბედი „განთავისუფლების ორგანიზაციის“ მემკვიდრე. ეს ორგანიზაცია დაარსდა 1953 წლის იანვარში. ახასიათებდნენ რა მას როგორც ხალხის „კლასგარეშე“ გაერთიანებას, ამ ორგანიზაციის ხელმძღვანელები ხაზს უსვამდნენ, უწინარეს ყოვლისა, მის სოციალურ ფუნქციებს. გამოცხადებული იყო, რომ ეს ორგანიზაცია ღვას „პოლიტიკის მიღმა“ და ცდილობს უზრუნველყოს ქვეყანაში სოციალური სამართლიანობა. წესდებაში ნათქვამი იყო, რომ „მოისპობა ყველა სხვაობა მოქალაქეთა შორის“ და ამ ორგანიზაციის ფარგლებში ისინი „მკიდროდ იქნებიან დაკავშირებული თანამშრომლობით და სიყვარულით“. „განთავისუფლების ორგანიზაციის“ პოლიტიკური ხასიათის შესახებ შეგვიძლია წარმოდგენა ვიქონიოთ ეგვიპტის ოფიციალური წარმომადგენელის განცხადების მიხედვით, რომელიც აშკარად აღიარებდა, რომ „ორგანიზაციის“ მიზანია ბრძოლა კომუნისმის წინააღმდეგ. ეს ორგანიზაცია დაშლილ იქნა 1958 წლის დასაწყისში.

პრეზიდენტ ნასერის 1957 წლის 28 მაისის ბრძანებულებით დაარსდა ეგვიპტის ეროვნული კავშირი. ბრძანებულება განსაზღვრავდა, რომ პრეზიდენტი მეთაურობს ამ კავშირს და რომ ეროვნულ კავშირს ენიჭება ეროვნული კრების კანდიდატთა წამოყენების განსაკუთრებული უფლება.

უფრო გვიან, ნოემბერში, გამოქვეყნდა ეროვნული კავშირის

წესდება, რომელიც შედგებოდა 11 თავად გაერთიანებული 64 მუხლიდან.

კავშირის მიზნები ასე იყო განსაზღვრული წესდებით: „ეროვნული კავშირი მიზნად ისახავს განახორციელოს 1952 წლის 23 ივლისის რევოლუციის ამოცანები და ყველა ღონე იხმაროს, რათა შექმნას ცხოველუნარიანი ერი, რომელიც ააშენებს პოლიტიკური, სოციალური და ეკონომიური ექსპლუატაციისაგან თავისუფალ სოციალისტურ, დემოკრატიულ და კოოპერაციულ საზოგადოებას“ (53, გვ. 11) და საბოლოოდ „გადაჭრის ყველა პრობლემას, მთლიანად დაავიკრიფინებს რევოლუციას“ (54, გვ. 14).

მაგრამ კავშირის ორგანიზაციული სტრუქტურა და მიზნები მოწმობდნენ, რომ მისი შექმნა მოასწავებდა ეროვნული ბურჟუაზიის პოლიტიკური პარტიის შექმნის დასაწყისს, თუმცა ეროვნული კავშირის ხელმძღვანელები და არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის მთელი პროპაგანდისტული მანქანა ამტკიცებდნენ, რომ „ეროვნული კავშირი არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება ჩაითვალოს პარტიად, ვინაიდან პარტია დაინტერესებული არ არის ეროვნული ერთიანობით“ (109, 17. VII. 1960).

ეროვნული კავშირი მიზნად ისახავდა მის შემდგომ გადაქცევის პარტიად, რასაც ამ კავშირის ორგანიზაციული სტრუქტურა ადასტურებდა. ეროვნული კავშირი იქმნებოდა ყველა სოფელსა და ქალაქში, ყველა პროვინციასა და საგუბერნატოროში, შემდეგ კი რესპუბლიკაში (115, 16. II. 1960). ყოველ კავშირს თავისი აღმასრულებელი საბჭო ჰყავდა სოფელში, ქალაქში, პროვინციაში, საგუბერნატოროში, რაიონში. დაბოლოს იყო რესპუბლიკური საბჭო (53, გვ. 19). ეროვნული კავშირის ხელმძღვანელი ორგანოების სტრუქტურა იძლეოდა მთელი ძალაუფლების ხელში ჩაგდების და ამ კავშირის ეროვნული ბურჟუაზიის მძლავრ პარტიად გადაქცევის შესაძლებლობას.

არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის ეროვნულ კავშირს მეთაურობდნენ: თავმჯდომარე (ნასერი), გენერალური მდივანი (ანვარ სადათი). კონკრეტული ხელმძღვანელობისათვის შექმნილი იყო ბიუროები: შრომის საკითხების; ინფორმაციისა და პრესის; იდეოლოგიური საკითხების; ფინანსების, ორგანიზაციული ბიურო, რომელიც შედგებოდა ახალგაზრდობის, პროფკავშირების, კოოპერაციული საკითხების ბიუროებისაგან და სხვ. (53, გვ. 19). 1960

წლის ივნისში ყველა ეს ბიურო გარდაიქმნა იმავე საკითხების კომიტეტებად, რომლებსაც აერთიანებდა გენერალური კომიტეტი.

ეროვნული კავშირი არ შეიძლებოდა ყოფილიყო ეროვნული ფრონტი, ვინაიდან თავდაპირველად იგი არ ისახავდა ასეთ ამოცანას. პირიქით, კავშირის წესდებაში ნათქვამი იყო: „არის თუ არა იგი (ეროვნული კავშირი — ო. ქ.) ფრონტი? — არა. ეროვნული კავშირი არის ფრონტებზე მალა მდგომი კავშირი“ (53, გვ. 11).

ეგვიპტელი კომუნისტები გამოდიოდნენ ეროვნული კავშირის წინააღმდეგ. ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის პოლიტიკურმა ბიურომ 1958 წლის 19 დეკემბერს ეროვნული კავშირის საკითხზე მიიღო სპეციალური გადაწყვეტილება, რომელსაც ეწოდება: „ეროვნული კავშირის შესახებ. პასუხი ბატონ ანვარ სადათს“.

ამ დოკუმენტში ნათქვამია: „რაც შეეხება ეროვნულ კავშირს, როგორც პარტიას, აქ საქმე სავსებით ნათელია, ვინაიდან ჯერ ერთი, არაერთგზისი აღიარებანი ადასტურებენ, რომ იგი (ეროვნული კავშირი — ო. ქ.) არ არის ეროვნული ფრონტი; მეორე, რომ ეროვნულ კავშირი ეროვნული ბურჟუაზიის წარმომადგენელია და ახორციელებს მის იდეებს, იცავს მის ინტერესებს და იყენებს მისი მოქმედების მეთოდებს“ (63, გვ. 13).

კომუნისტური პარტია მიუთითებდა, რომ ეგვიპტის სინამდვილეში „არ არსებობს არც ერთი კლასი, რომელსაც შეუძლია მარტო თვითონ უხელმძღვანელოს ბრძოლას იმპერიალიზმის წინააღმდეგ“ (63, გვ. 13). ამ დებულებაზე დაყრდნობით დოკუმენტში აღნიშნული იყო, რომ „კომუნისტები არაერთგზისი აცხადებდნენ, რომ ისინი ამჟამად (1958 წლის დასასრული — ო. ქ.) არ ფიქრობენ ხელისუფლებაზე და რომ მათი საზრუნავია, უწინარეს ყოვლისა, ეროვნული ძალების ერთიანობა“ (63, გვ. 13).

პარტიის ცენტრალური კომიტეტის ამ დოკუმენტში აღნიშნულია, რომ კომუნისტური პარტიის ბრძოლის ძირითადი საკითხი იყო ბრძოლა დემოკრატიისათვის, ბრძოლა არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ ცხოვრებაში, ანტიიმპერიალისტურ ჭიდილში ხალხის მასების ფართო მონაწილეობისათვის. ამასთან დაკავშირებით კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პოლიტიბიუროს აღნიშნულ გადაწყვეტილებაში ხაზგასმული იყო: „ჩვენ, კომუნისტებს, კარგად გვესმის, რომ იმპერიალისტური აგრესიის საშიშროება არსებობს მუდამ, სანამ არ-

სებობს იმპერიალიზმი და რომ გვმართებს სიფხიზლე. ჩვენ აგრეთვე ვიცით. რომ ხალხის მასების შეკავშირება თავიანთ ორგანიზაციებში შეესაბამება მათს ინტერესებს და მათს თავისუფლებას, ხოლო ყოველივე ეს აგრესორთა მოგერიების ქმედითი გარანტიაა“ (63, გვ. 18).

ხალხის შეკავშირებაში ეგვიპტელი კომუნისტები ხელდაუდნენ გამარჯვების საწინდარს: „ჩვენ ნამდვილად მტკიცედ ვართ დარწმუნებული იმაში, რომ სრული გამარჯვება ჩვენს ეროვნულ ბრძოლაში მიღწეული იქნება ეროვნული ძალების შეკავშირების ზრდის კვალობაზე“ (63, გვ. 19).

ამ ამოცანის განხორციელების მიზნით ეგვიპტელი კომუნისტები შესაძლებლად მიიჩნევდნენ მხარი დაეჭირათ იმპერიალიზმზე გამარჯვებით დაინტერესებული ყველა ძალისათვის იმ შემთხვევაშიც კი, თუ ეს ძალები კეთილად არ იქნებოდნენ განწყობილი კომუნისტების მიმართ. სწორედ ამაშია კომუნისტების ღრმა ეროვნული ფესვები, აცხადებდნენ ეგვიპტელი კომუნისტები. „კომუნისტების პატრიოტიზმი გამოსკვივის მათი პოზიციიდან ეროვნული მთავრობის (იგულისხმება არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის მთავრობა — ო. ქ.) მხარდაჭერის საქმეში, იმ მთავრობისა, რომელიც ახლაც ავსებს ციხეებს კომუნისტებით და უდაბნოში ასახლებს მათ, იმ მთავრობისა, რომელიც დევნის ყველა კომუნისტს, იქნება ის მუშა თუ მოხელე, მამაკაცი თუ ქალი“ (63, გვ. 20).

ამასთან კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტი მიუთითებდა: „ჩვენ არ წავალთ დათმობაზე ეროვნული მთავრობის მიმართ მისი ეროვნული პოზიციის გამო. ჩვენ არ ვისახავთ მიზნად ვაამოთ მას“ (63, გვ. 20). „კომუნისტები ვსელმძღვანელობა რწმენით, რომ საჭიროა წინა პლანზე დავაყენოთ საერთო ეროვნული და არა ვიწროკლასობრივი ინტერესები“ (63, გვ. 21).

პოლიტიურის გადაწყვეტილებებში აღნიშნული იყო, რომ საერთო-ეროვნული ამოცანების განხორციელება მოითხოვს მსხვერპლს, გმირობას, თავდადებულ ბრძოლას. ამის გამო „ჩვენ (ეგვიპტელი კომუნისტები — ო. ქ.) ხშირად არ ვაქცევთ ყურადღებას ჩვენს გაჭირვებას და ტანჯვას, ბევრ რამეს ვაკლებთ საკუთარ თავს სამშობლოს გულისათვის“ (63, გვ. 21).

ეგვიპტელი კომუნისტები ფრთხილად ეკიდებოდნენ არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის შიგნით ეროვნული ძალების ერ-

თიანობის საკითხს და ტაქტიკური მოსაზრებებით არ გამოთქვამდნენ თავიანთ აზრს საერთო-ეროვნული ამოცანების გადაჭრაში ჰეგემონის შესახებ. „ჩვენთან, ეგვიპტეში, საკითხი ისე კი არ დგას, თუ ვინ ახორციელებს ჩვენს ეროვნულ მიზნებს — აბდელ ნასერი თუ კომუნისტები, არამედ პრობლემა ის არის, რომ თვით ეს პრობლემები გადაიჭრას“ (63, გვ. 20).

ეგვიპტის მემარცხენე ძალებმა ბრძოლა რეაქციის წინააღმდეგ გააძლიერეს 1958 წლის დეკემბრის შემდეგაც, როცა მოხდა ეგვიპტელი და სირიელი კომუნისტების მასობრივი დაპატიმრებანი.

ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის 1959 წლის 9 იანვრის განცხადებაში მოცემული იყო არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში 1958 წლის დამლევისათვის შექმნილი მდგომარეობის ღრმა ანალიზი და ქვეყანაში მომხდარი ცვლილებების კონკრეტული დახასიათება.

იმ მიზეზთა შორის, რომლებმაც არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში შინაპოლიტიკური მდგომარეობის გართულება გამოიწვიეს, ეგვიპტის კომუნისტურმა პარტიამ გამოყო ოთხი ფაქტორი: 1. „ჩვენი ხალხი ღვრიდა საკუთარ სისხლს და თვითებული მისი შვილი მსხვერპლად ეწირებოდა საერთო საქმეს, დამოუკიდებლობის ნაყოფი კი იოლი შემოსავლის წყაროდ გაიხადეს ერთმა მუჰამსხვილმა კაპიტალისტებმა, რომლებიც მდიდრდებოდნენ და ერთიორად ზრდიდნენ თავიანთ მოგებას“ (106, № 12, 1959, გვ. 147); 2. „მთავრობამ ფაქტიურად გააუქმა დემოკრატიული ცხოვრება და წაართვა ხალხებს უფლება შექმნან პოლიტიკური პარტიები, რომლებიც მათს ინტერესებს გამოხატავენ. მთავრობა ბოროტად იყენებს პროფკავშირული ორგანიზაციის თავისუფლებას და მთავრობის პარტიის ზოგიერთ ზღვას“ (106, ტ. 6, № 12, 1959, გვ. 147) (იგულისხმება ეროვნული კავშირი — ო. ქ.). 3. „ჩვენი ქვეყანა შევიწროებას განიცდის მოქმედი ანტიდემოკრატიული კონსტიტუციისაგან, რომელმაც გააუქმა ქვეყნის საპარლამენტო ინსტიტუტები და დაამყარა სრულიად გაუმართლებელი სამხედრო მმართველობის რეჟიმი. ხალხის მასებს ეგვიპტეში აღარ შეუძლიათ მუდამ იცხოვრონ ასეთ პირობებში. ისინი განრისხდნენ, ისინი მოქმედებენ!“ (106, ტ. 6, № 12, 1959, გვ. 147). 4. „გალაშქრება კომუნისტების წინააღმდეგ ხელსაყრელია მსხვილი ბიზნესმენებისა და მონოპოლიებისათვის“ (106, ტ. 6, № 12, 1959, გვ. 148), და საბოლოოდ შეიქმნა

ისეთი მდგომარეობა, როცა „მთავრობის წინააღმდეგ სულ უფრო ძლიერდება სირიისა და ეგვიპტის არაბი ხალხის დიდი უმრავლესობის ოპოზიცია“ (106, ტ. 6, № 12, 1959, გვ. 148).

ამ დოკუმენტში აღნიშნული იყო, რომ არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში შექმნილი მდგომარეობიდან ერთადერთი გამოსავალი არის „...ეროვნული და დემოკრატიული პოლიტიკის განხორციელება, რასაც ესწრაფიან აგრეთვე მშრომელები, ჟურნალისტები, სახელმწიფო მოხელეები, ინტელიგენცია“ (106, ტ. 6, № 18, გვ. 217).

პარტიამ დაუსახა ეროვნულ ძალებს ამოცანა, შეეჩერებინათ მთავრობის პოლიტიკაში მოსალოდნელი საშიში ტენდენციები (106, ტ. 6, № 18, გვ. 217). ამისათვის საჭირო იყო ბრძოლა ხალხის წარმომადგენელი დამფუძნებელი კრების თავისუფალი არჩევისათვის; რესპუბლიკის კონსტიტუციის შემუშავებისათვის; არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის ორივე რაიონის ადგილობრივი ავტონომიის მიღწევისათვის, თვითოეულ რაიონში ადგილობრივი პარლამენტისა და ადგილობრივი მთავრობისათვის და ცენტრალური მთავრობისათვის (106, ტ. 6, № 18, გვ. 218). ამასთან ერთად პარტია აღნიშნავდა, რომ ჩამოთვლილი ამოცანების გადაჭრის აუცილებელი პირობაა სამხედრო წესების, პრესისა და ბეჭდვითი სიტყვის ცენზურის გაუქმება; დაპატიმრებული კომუნისტების გათავისუფლება და მიმდინარე სასამართლო პროცესებისა და წამების შეწყვეტა; მშრომელი მასებისათვის პოლიტიკური და პროფკავშირული ორგანიზაციების შექმნის უფლების მინიჭება (106, ტ. 6, № 18, გვ. 218).

მუშათა კლასის ეკონომიური და პოლიტიკური ბრძოლის ლოზუნგები ერთმანეთთან მჭიდროდ იყო დაკავშირებული. მათში ხაზგასმული იყო, რომ ეკონომიური ხასიათის ამოცანები შეიძლებოდა გადაჭრილიყო მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მშრომელი კლასები, უწინარეს ყოვლისა, გადაწყვეტდნენ პოლიტიკური ხასიათის ამოცანებს, ე. ი. თუ ისინი თავიანთი ბრძოლის შედეგად მიადწევდნენ ქვეყნის საზოგადოებრივი ცხოვრების დემოკრატიზაციას.

ეგვიპტელი კომუნისტები ამ დოკუმენტში აღნიშნავდნენ, რომ შეიძლებდნენ ნამდვილი დემოკრატიული პოლიტიკის გატარებას იმ შემთხვევაში, თუ ბრძოლა ასეთი პოლიტიკისათვის დაემყარებოდა ბრძოლას „მშრომელი მასების საარსებო დონის გაუმჯობესე-

ბის მიზნით ქვეყნის განვითარების გეგმის შემუშავებისათვის“ (106, ტ. 6, № 18, გვ. 218).

1959 წლის მაისში გამოიცა ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის კიდევ ერთი დოკუმენტი „პოლიტიკური ტაქტიკის პროექტი“ (56). მასში აღნიშნული იყო, რომ „კომუნისტური პარტიის ბრძოლა წარმოადგენს რეალურ პირობას ეროვნული დემოკრატიული რევოლუციის ამოცანების განხორციელებისათვის“ (56). მასში კონკრეტულად იყო განსაზღვრული ის პირობები და ფაქტორები, რომლებიც უზრუნველყოფენ „კომუნისტური პარტიისათვის დაკისრებული დიდმნიშვნელოვანი ისტორიული მისიის განხორციელებას“ (56): 1. პარტიის გულწრფელი მხარდაჭერა, ქეშმარიტი სიმამაცის, სიმტკიცისა და ხალხისადმი ერთგულების გამოჩენა მტრებთან ბრძოლაში; 2. პარტიის იდეოლოგიური არსენალის (საფუძვლის) დაცვა იმ დამახინჯებებისაგან, რომლებსაც საერთაშორისო იმპერიალისტები და მმართველი ბურჟუაზია ავრცელებენ. ყველა ეს დამახინჯება მიმართულია მარქსიზმ-ლენინიზმის წინააღმდეგ; 3. პარტიის საფუძვლებისა და მისი ორგანიზაციული წყობის აუცილებელი განმტკიცება მშრომელთა მასებზე, განსაკუთრებით კი მუშათა და გლეხთა მასებზე დაყრდნობით; 4. პარტიის რიგების შემჭიდროებისა და იდეოლოგიური ერთიანობის შენარჩუნება; 5. სწორი პოლიტიკა, რომელიც უნდა გამომდინარეობდეს სამხედრო საჭიროებებიდან და ხალხის უფართოესი მასების მოთხოვნილებებიდან ამ ისტორიულ ეტაპზე“ (56).

შემდეგ აღნიშნული იყო: „ეს არის მთავარი პირობები, რომლებიც იმის გარანტიაა, რომ კომუნისტური პარტია გახდეს მებრძოლი ხალხის ხელმძღვანელი და ორგანიზატორი. უფრო მეტიც, ამ პირობებმა საბოლოო ანგარიშით უნდა უზრუნველყონ ქვეყანაში ისეთი პოლიტიკური ცხოვრების განვითარება, რომელიც სამსახურს გაუწევს მშვიდობის, დამოუკიდებლობის, დემოკრატიისა და სოციალიზმის ინტერესებს“ (56). ამასთან ცენტრალური კომიტეტი აფრთხილებდა თავის წევრებს, რომ „ზემოაღნიშნულ პირობებს პროლეტარიატის პარტია ვერ განახორციელებს ერთბაშად, სწრაფად. ისინი შესრულდება თანდათან, შეუპოვარი ბრძოლით, რომლის დროსაც შეიძლება იყოს როგორც წარმატება, ისე წარუმატებლობა“ (56).

შემდეგში ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის ბრძოლა რეაქცი-

ის წინააღმდეგ მიმდინარეობდა მეტად ძნელ პირობებში, ვინაიდან 1958 წლის დამლევდიან 1959 წლის ბოლომდე ქვეყანაში ტარდებოდა ანტიკომუნისტური კამპანია, რომელიც სასტიკი რეპრესიებით ხასიათდებოდა.

ასეთ მძიმე პირობებში ეგვიპტელი კომუნისტები იძულებული გახდნენ გადასულიყვნენ სრულ არალეგალურ და უაღრესად კონსპირაციულ მუშაობაზე. ამის მიუხედავად პარტია ეწეოდა გარკვეულ მუშაობას, ფრანგულ და ინგლისულ ენებზე უშვებდა ბიულეტენს: „სოლიდარობა. ეგვიპტელი პოლიტიკური პარტიების დაცვისათვის მებრძოლი ორგანო“. ცენტრალური კომიტეტის წევრები და სხვა ხელმძღვანელი მუშაკები, რომლებიც დაპარტიმრებული არ იყვნენ, ამხილებდნენ იტალიის, ლიბანის, ერაყისა და სხვა ქვეყნების კომუნისტური და პროგრესული პრესის ფურცლებზე რეაქციის მოქმედებას არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში.

1960 წლის მარტში გაიმართა ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პლენუმი. პლენუმმა განიხილა შემდეგი საკითხები: 1. პოლიტიკური მდგომარეობის ზოგიერთი მნიშვნელოვანი საკითხი. 2. ცენტრალური სამდივნოს მიერ წარმოდგენილი ანგარიში: „პარტიის წინაშე მდგარი ზოგიერთი იდეოლოგიური და ორგანიზაციული საკითხი“ (57).

მეორე საკითხისადმი მიძღვნილ მოხსენებაში ჩამოყალიბებული იყო კომუნისტური პარტიის მუშაობის გაუმჯობესების გზები და საშუალებანი.

ცენტრალური კომიტეტის ანგარიშში აღნიშნული იყო, რომ მიმდინარე მომენტისათვის დღის წესრიგში არ მდგარა სოციალიზმისათვის უშუალო ბრძოლის საკითხი და რომ ძირითადი მიზანი იყო ბრძოლა ფეოდალიზმის ძლიერი ნაშთების, საერთაშორისო იმპერიალიზმის საშინაო აგენტის — მსხვილი ბურჟუაზიის წინააღმდეგ. „ჩვენი პარტია მიზნად ისახავდა მოცემულ ეტაპზე არა სოციალიზმის ან კომუნიზმის დამყარებას, არამედ ეროვნული დემოკრატიული რევოლუციის დაგვირგვინებას“ (57). ნათქვამი იყო ანგარიშში.

ამასთან დაკავშირებით პარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა დააყენა საკითხი ეროვნული ბურჟუაზიისადმი კომუნისტური პარტიის დამოკიდებულების შესახებ. იგი აღნიშნავდა, რომ არაბთა

განმათავისუფლებელ ბრძოლაში ეროვნული ბურჟუაზიის როლის შეფასებისას კომუნისტური პარტია უშვებდა შეცდომებს.

ეგვიპტელ კომუნისტთა შორის არ არსებობდა ერთიანი აზრი ამ საკითხში. განმათავისუფლებელ ბრძოლაში ეროვნული ბურჟუაზიის როლის შეფასებისას ეგვიპტელი კომუნისტები იდგნენ როგორც მემარჯვენე — ოპორტუნიტულ, ისე მემარცხენე პოზიციებზე. მემარჯვენე ოპორტუნიტებთან საქმე შედარებით ადვილად დაბოლოვდა. ამას ხელი შეუწყო თვით ბურჟუაზიამ, ვინაიდან „როცა მმართველმა ბურჟუაზიამ დაიწყო ძლიერი თავდასხმები ქვეყნის დემოკრატიულ ძალებზე და თავისი დარტყმები განსაკუთრებით კომუნისტების წინააღმდეგ მიმართა, პარტიის ხელმძღვანელობამ მოსპო მემარჯვენე გადახრის ნაშთები“ (56).

ეგვიპტელი კომუნისტები აღიარებდნენ, რომ ეგვიპტის კომუნისტურმა პარტიამ მეტისმეტი ყურადღება დაუთმო მემარჯვენე გადახრის ლიკვიდაციას და „ამავე დროს არ ეწეოდა კამპანიას, რათა ემხილებინა მემარცხენე გადახრის საშიშროება, რომელიც 1959 წლის პირველი თვეების განმავლობაში გაძლიერდა“ (23). მემარცხენე გადახრის საშიშროება ვლინდებოდა იმით, რომ „დაიწყეს იმის მტკიცება, თითქოს ბურჟუაზია და არა იმპერიალიზმი არის ახლა მთავარი მტერი“ (54). მართალია, პარტიამ ძალიან მკვეთრად და გადაჭრით გაილაშქრა მემარცხენე გადახრის წინააღმდეგ 1959 წლის მაისში გამოქვეყნებულ „პოლიტიკური ტაქტიკის პროექტში“ მაგრამ თვით ეგვიპტელი კომუნისტები აღიარებდნენ, რომ „იდეოლოგიური გადახრების ლიკვიდაციისათვის საკმარისი არ არის მარტო პოლიტიკური დოკუმენტის გამოცემა, არამედ საჭიროა თანმიმდევრული, შეუპოვარი და შეუწელებელი ბრძოლა გადახრის ამოძირკვისათვის“ (56).

ცენტრალური კომიტეტის ანგარიშში მარტის პლენუმზე განსაზღვრული იყო ხასიათი ნაკლოვანებებისა, რომლებსაც წარმოშობენ მემარჯვენე ოპორტუნიზმი და მემარცხენე ტენდენციები ეგვიპტის კომუნისტურ მოძრაობაში, და დასახული იყო მათი აღმოფხვრის გზები. „1. რამდენადაც პარტიაში ადგილი ჰქონდა მცდარ მტკიცებებს და მოსაზრებებს მმართველი ბურჟუაზიის ხასიათის, ხალხის მასებთან მისი კავშირის შესახებ, მაშასადამე ზუსტად არ იყო განსაზღვრული პარტიის პოზიცია მმართველი ბურჟუაზიის მიმართ. 2. მსგავსი პოზიცია გამოიხატა იმით, რომ პარტი-

ის ხელმძღვანელობა სუსტი აღმოჩნდა და ვერ მიიღო რევოლუციური და დროული ზომები მმართველი ბურჟუაზიის შეთქმულებების წინააღმდეგ, რომელთა მიზანი იყო პარტიის ერთიანობისათვის ძირის გამოთხრა. 3. პარტიამ არ განახორციელა საჭირო ღონისძიებანი, რათა პარტიაში მიღებული ყოფილიყო ასობით და ათასობით ახალი წევრი, რომლებიც ახალ ძალას შემატებდნენ პარტიას, შეეზრდებოდნენ მას და განამტკიცებდნენ მის ორგანულ კავშირს ფართო მასებთან, განსაკუთრებით სასოფლო რაიონებში და ცენტრალურ მსხვილ სამრეწველო საწარმოებში“ (56).

კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის ანგარიშში მოცემული იყო ცდა სწორი პოზიციებიდან საბოლოოდ და დახვეწილად ყოფილიყო განსაზღვრული ეროვნული ბურჟუაზიის ხასიათი და მის მიმართ პარტიის დამოკიდებულება. ანგარიშში ნათქვამი იყო: „დამოკიდებულ და კოლონიურ ქვეყნებში ერთმანეთს უპირისპირდება ინტერესები ეროვნული ბურჟუაზიისა და ინტერესები იმპერიალიზმისა ან უცხოური ბურჟუაზიისა, რომელიც გაბატონებულია ქვეყანაში და ართმევს ეროვნულ ბურჟუაზიას საკუთარ საშინაო ბაზრებს. ამიტომ გარკვეულ პირობებში ეროვნული ბურჟუაზია ცდილობს ხელმძღვანელობა გაუწიოს ბრძოლას იმპერიალიზმის წინააღმდეგ“ (56).

გამომდინარე აქედან, ეგვიპტელი კომუნისტები არ ილაშქრებდნენ სახალხო ფრონტში ეროვნული ბურჟუაზიის მონაწილეობის წინააღმდეგ. „წინააღმდეგობანი ეროვნულ ბურჟუაზიასა და იმპერიალიზმს შორის საჭიროდ ხდიან ეროვნული ბურჟუაზიის ჩაბმას ფართო სახალხო ფრონტში, მუშებისა და გლეხების ფრონტში, რომელიც მტრულადაა განწყობილი იმპერიალიზმის მიმართ“ (56).

ანგარიშში დახასიათებული იყო ძალთა განლაგება ეროვნული ბურჟუაზიის შიგნით. „ეროვნული ბურჟუაზია, როგორც მესაქუთრეთა კლასი, არ შეიძლება იყოს ისეთი კლასი, რომელშიც ყველანი თანაბრად ისარგებლებენ საერთო დოვლათით, პირიქით, ამ კლასის შიგნით არსებობს წინააღმდეგობა სხვადასხვა ფენებს: მრეწველთა, ვაჭართა, მიწათმფლობელთა და ინტელიგენციას შორის. ეს აიძულებს ეროვნულ ბურჟუაზიას იმპერიალიზმის წინააღმდეგ საყოველთაო-სახალხო ბრძოლისას ბლოკი შეკრას მათთან. იმპერიალიზმი თავის მხრივ ზეგავლენას ახდენს ეროვნულ ბურჟუაზია-

ზე. ცდილობს, მიიმხროს იგი და ამ მიზნით კისრულობს დათმობებს და მისთვის ხელსაყრელ ვალდებულებებს“ (56).

ამ დებულებიდან გამომდინარე, კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტი განუმარტავდა ყველა პატიოსან პატრიოტს, რომ ეგოისტური მიზნები აიძულებენ ეროვნულ ბურჟუაზიას ეცადოს დაეუფლოს ეროვნული ბრძოლის შედეგებს, რომელშიც მონაწილეობდა დიდი ძალა-შემრომელი მასები, მუშები და გლეხები (56).

ამხილებდა რა ეროვნული ბურჟუაზიის ორჭოფულ არსს, ცენტრალური კომიტეტი აღნიშნავდა, რომ „ეროვნული ბურჟუაზიის დიდ რეაქციულ ნაწილს (მემარჯვენეებს) ეშინია ხალხის რისხვის გაძლიერებისა და გადადის იმპერიალიზმისა და რეაქციის ძალების მხარეზე ან ყოველ შემთხვევაში ამჟღავნებს მათთან დაზავების მიდრეკილებას“ (54). ამასთან ცენტრალური კომიტეტი აღნიშნავდა, რომ ეს დებულება არ ვრცელდება ეროვნული ბურჟუაზიის ყველა ფენაზე: „ეროვნული ბურჟუაზიის შედარებით უფრო რევოლუციური ნაწილი უერთდება ეროვნული მოძრაობის რიგებს, ეროვნულ ბრძოლაში მოქმედებს მუშათა კლასთან და გლეხობასთან ერთად“ (56).

მთლიანად ასე იყო დახასიათებული ეროვნული ბურჟუაზია ცენტრალური კომიტეტის ანგარიშში: „მებრძოლი ბურჟუაზიის განმასხვავებელი ნიშანია მისი მერყეობა და ორჭოფული ხასიათი. ეს აიხსნება იმით, რომ საზოგადოებაში მას უკავია ისეთი კლასის მდგომარეობა, რომელიც ცხოვრობს პირობებში, როცა მხედველობაშია მისაღები, ერთი მხრივ, მუშებისა და გლეხების არსებობა და, მეორე მხრივ, ის, რომ იგი (ეროვნული ბურჟუაზია) იდეოლოგიურად მტკიცედაა დაკავშირებული მსოფლიო ბურჟუაზიასთან“ (56).

ანგარიშის დასკვნაში აღნიშნული იყო სამი მთავარი დებულება ეროვნული ბურჟუაზიის როლის შეფასებაში: „1. რევოლუციურ მარქსიზმ-ლენინიზმში არაფერია ნათქვამი იმპერიალიზმისა და რეაქციის წინააღმდეგ ბრძოლაში ეროვნული ბურჟუაზიის ე. წ. სიმტკიცის შესახებ. თავისი რიგების სიმტკიცით გამოირჩევა მხოლოდ მუშათა კლასი, რომელიც არ არის თანახმა დაუზავდეს არც იმპერიალიზმს. არც რეაქციას, და არ არის მათთან ვაჭრობის მომხრე. 2. ეროვნული ბურჟუაზია თავისთავად არ წარმოად-

გენს ერთიან ბლოკს, მასში არის შედარებით უფრო რეაქციული და უფრო რევოლუციური ნაწილები. 3. ბურჟუაზიის მემარჯვენე ფრთის მოდუნებასა და მის იზოლაციაში, აგრეთვე ბურჟუაზიის პროგრესული ნაწილის ჩამოყალიბებაში დასაყრდენს წარმოადგენს მუშათა კლასის პოლიტიკის გავლენა, რაც ძირითადად გამოიხატება მშრომელი ხალხის სხვა კლასებთან და, უწინარეს ყოვლისა, გლეხობასთან მუშათა კლასის კავშირის სიმტკიცით“ (56).

ამგვარად, ეგვიპტის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის მარტის პლენუმზე მკაფიოდ განისაზღვრა ეროვნული ბურჟუაზიისადმი კომუნისტური პარტიის პოზიციის საკითხი.

კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის ხსენებულმა პლენუმმა მიიღო დადგენილება, რომელშიც აღნიშნული იყო, რომ პარტიის ცენტრალური კომიტეტი მოითხოვდა პარტიის ყველა წევრისაგან ყველა ღონე იხმარონ მარქსიზმ-ლენინიზმის შესწავლისათვის (72 ა). ცენტრალური კომიტეტი მოითხოვს, რომ პარტიის ყველა წევრს შეესწავლა მარქსიზმის ისტორია. მატერიალისტური ფილოსოფია, პოლიტიკური ეკონომიის საფუძვლები (72).

ცენტრალური კომიტეტი ავალებდა პარტიის ყველა წევრს შეესწავლა მოძმე კომუნისტური პარტიების, განსაკუთრებით კი საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის და სხვა მოძმე პარტიების ყრილობების მასალები (72 ა). დადგენილებაში აღნიშნული იყო, რომ კომუნისტებს უნდა დაევალოს სოციალისტურ ქვეყნებში ახალი ცხოვრების მშენებლობის გამოცდილების შესწავლა (72 ა).

ცენტრალურმა კომიტეტმა მოსთხოვა აგრეთვე პარტიულ ორგანიზაციებს ეწარმოებინათ ბრძოლა პარტიული კადრების დასაცავად, შექმნილი პირობების შესაბამისად გამოეყენებინათ ლეგალური და არალეგალური მუშაობის ყველა ფორმა: შეექმნათ ახალი პარტიული ორგანიზაციები იქ, სადაც ეს შესაძლებელი იყო, პრაქტიკაში დაენერგათ მიღებული გადაწყვეტილებების შესრულების შემოწმება, გაეძლიერებინათ მუშაობა უპარტიო მასებთან, განსაკუთრებით სასოფლო რაიონებში (72 ა) და სხვ.

ამგვარად, ეგვიპტეში კომუნისტური მოძრაობის ორგანიზაციული და პოლიტიკური განმტკიცების პროცესი გრძელდებოდა მეტად ხანგრძლივი დროის განმავლობაში. ეს გავლენას ახდენდა პარტიის ბრძოლაზე რეაქციის წინააღმდეგ.

გეგმვა და არაბთა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის თანამედროვე პრობლემები

ჩვენი ეპოქის ძირითადი შინაარსი არის კაპიტალიზმიდან სოციალიზმზე გადასვლა. ამ ისტორიული მისიის შესრულება კი ევალება მსოფლიო რევოლუციურ პროცესს, რომელიც თავის მხრეც სამი შემადგენელი ნაწილის — მსოფლიო სოციალისტური სისტემის, კაპიტალისტურ ქვეყნებში მუშათა რევოლუციური ბრძოლისა და დამონებული ხალხების ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობისაგან შედგება.

სამივე შემადგენელი ნაწილი თავის დამოუკიდებელ ამოცანას წყვეტს. მათი სტრატეგია და ტაქტიკაც მხოლოდ ცალკეულისათვის არის დამახასიათებელი. მიუხედავად ამისა, სამივე ნაწილი ურთიერთდამოკიდებულია და ერთ მიზანს — კაპიტალიზმის სრულ მოსპობას ემსახურება. სწორედ ამიტომ თითოეული ნაწილის წარმატება საბოლოო ჯამში მსოფლიო რევოლუციური პროცესის გამარჯვებაც არის.

ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ძირითადი მიზანია ყველა დამონებული ხალხის იმპერიალიზმის ბატონობისაგან განთავისუფლება. თანამედროვე ეტაპზე ამ მოძრაობის მთავარ ამოცანებს წარმოადგენს ბრძოლა ეროვნული ერთიანობისათვის, დედამიწის სხვადასხვა რეგიონის ანტიიმპერიალისტური განმათავისუფლებელი მოძრაობის დარაზმვა, ეროვნული საერთო-დემოკრატიული პროგრამის დასრულება, განვითარების პერსპექტიული გზის შერჩევა — არაკაპიტალისტური განვითარების გზაზე გადასვლა და ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის მსოფლიო სოციალისტურ სისტემასთან მტკიცე კავშირის დამყარება.

ეროვნული ერთიანობის მიღწევის შესაძლებლობა განმათავისუფლებელი მოძრაობის თანამედროვე ეტაპზე რეალურად არსებობს. საქმე ისაა, რომ განვითარებადი ქვეყნების წინაშე დგას ერთი საერთო ამოცანა — საბოლოოდ თავი დააღწიონ იმპერიალისტურ სახელმწიფოთა ეკონომიურ დამოკიდებულებას. ეს მარტო ეკონომიური ხასიათის ამოცანა როდია, იგი ასევე მოიცავს სოციალურ და პოლიტიკურ პრობლემებს, რომელთა გადაწყვეტაც ამ ქვეყნების მოსახლეობის ყველა ფენას აინტერესებს. მართალია, მათ თავიანთი მიზნებიც გააჩნიათ, მაგრამ ყველა მიზნის ძირითადი შინაარსი თანამედროვე ეტაპზე მაინც ერთია — ანტიიმპერიალისტური ბრძოლა ქვეყნის სრული ეკონომიური დამოუკიდებლობის მოპოვებისათვის.

განვითარებადი ქვეყნების მოსახლეობის სოციალური სტრუქტურა ერთგვაროვანი არ არის. აქ საზოგადოება შედგება, ერთი მხრივ, ექსპლუატატორთა (ბურჟუაზია, ფეოდალები, მემამულეები) და, მეორე მხრივ, ექსპლუატირებულთა (გლეხობა, სამრეწველო პროლეტარიატი, სასოფლო-სამეურნეო მუშეები) კლასებისაგან. ასეთ ვითარებაში ეროვნული კონსოლიდაციის მიღწევა მეტად ძნელია, მაგრამ იგი მაინც შესაძლებელია. ერთიანობის მიღწევას ხელს უწყობს ის, რომ იმპერიალიზმმა თავისი პოლიტიკა სუსტად განვითარებული ხალხების მიმართ მხოლოდ გარეგნულად შეცვალა, არსებითად კი იგი უცვლელი დატოვა. მარტო ეს გარემოება, რომ მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ პერიოდში კოლონიზატორებმა 34 ახალგაზრდა ეროვნული სახელმწიფოს წინააღმდეგ გააჩაღეს ომი, აშკარად უჩვენებს განვითარებადი ქვეყნების ხალხებს, თუ ვინ არის მათი მტერი. იმპერიალისტთა პოლიტიკას ნათელს ხდის ასევე ის ფაქტი, რომ მარტო აშშ-მა 1960—1966 წლებში განვითარებად ქვეყნებში დააბანდა 3,2 მილიარდი დოლარი და 16,2 მილიარდი დოლარი მოგება მიიღო, აქედან 13,6 მილიარდი დოლარი აშშ-ში იქნა გატანილი.

ამრიგად ანტიიმპერიალისტური ბრძოლის ლოზუნგი ძალაში რჩება, რაც მოითხოვს ეროვნულ კონსოლიდაციას საერთო მტრის წინააღმდეგ ბრძოლაში.

ამ ქვეყნებში ეროვნულ ერთიანობას განაპირობებს პოლიტიკურ ძალთა განლაგება. ერთიანობის მიღწევის პირობები ძლიერია იქ, სადაც მოსახლეობის სოციალურ სტრუქტურაში ნათლადაა გა-

მოკვეთილი პროგრესული პოლიტიკური ძალების პოტენციური შესაძლებლობანი. აქვე უნდა ითქვას, რომ თანამედროვე ეტაპზე საკითხი ჭერ ისე არ დგას, რომ მუშათა კლასმა მშრომელ გლეხობასთან ერთად უკვე ჰეგემონის როლი ითამაშოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობაში ყველგან და ყველა პირობებში.

განვითარებად ქვეყნებში მუშათა კლასი რიცხობრივად იზრდება, სულ უფრო და უფრო ორგანიზებული, დარაზმული ხდება, იგი თანდათანობით გრძნობს თავის ისტორიულ მისიას ეროვნული და სოციალური აღორძინების საქმეში. ამას ხელს უწყობს მრეწველობის, მშენებლობის, ტრანსპორტის, კავშირგაბმულობისა და ეკონომიკის სხვა დარგების განვითარება. მუშა კლასის რიცხობრივად და მისი პოლიტიკური შეგნებულობის ზრდასთან ერთად იზრდება კომუნისტური პარტიის გავლენაც. გასაგებია, რომ ამ შემთხვევაში საქმე როდღი ეხება მარტო კომუნისტური და მუშათა პარტიების რიცხობრივ რაოდენობას, რაც უკანასკნელ ათწლეულში საგრძნობლად გაიზარდა და რაც თავისთავად ძალზედ ნიშანდობლივია „მესამე სამყაროს“ ქვეყნების საზოგადოებრივი პროცესის დახასიათებისათვის. მთავარია ის, რომ კომუნისტური და მუშათა პარტიები სულ უფრო მეტ იდეურ გავლენას ახდენენ ეროვნული განთავისუფლების რევოლუციურ პროცესზე. ამადღა როლი. რომელსაც ისინი ასრულებენ როგორც მოწინავე ძალა იმპერიალიზმისა და რეაქციის წინააღმდეგ ბრძოლაში.

ახალგაზრდა ქვეყნებში მუშათა კლასის პოზიციების განმტკიცებას ხელს უწყობს ის, რომ იმ ხალხებისათვის, რომლებიც დაადგნენ ღრმა სოციალ-ეკონომიკური გარდაქმნების გზას, პროლეტარული ავანგარდის ფუნქციას ასრულებს მსოფლიო სოციალისტური სისტემა — სოციალიზმის ქვეყნების მაგალითის გარეშე, მათი მატერიალური და პოლიტიკური მხარდაჭერის გარეშე რევოლუციური დემოკრატიის პროგრესულ პოტენციას სოციალისტური პერსპექტივა არ ექნებოდა.

ეროვნული ერთიანობის მიღწევის მნიშვნელოვანი პირობაა გლეხობის როლის ამადღება განვითარებადი ქვეყნების საზოგადოებრივ-პოლიტიკურსა და სამეურნეო ცხოვრებაში. ეს გასაგებია, ვინაიდან, ერთი მხრივ, პროგრესულ ძალებსა (მუშათა კლასისა და რევოლუციურ-დემოკრატიული წრეების სახით) და, მეორე მხრივ, რეაქციულ ძალებს (ბურჟუაზიულ-მემამულური ბლოკის

სახით) შორის, მიმდინარეობს მძაფრი ბრძოლა გლეხობასა და წვრილ ბურჟუაზიაზე პოლიტიკური ხელმძღვანელობის მოპოვებისათვის. იმაზე, თუ ვის გაყვებიან გლეხობა, სოფლისა და ქალაქის წვრილ-ბურჟუაზიული ფენები არსებითად არის დამოკიდებული სოციალური და ეკონომიკური ხასიათის პრობლემების კარდინალური გადაწყვეტა.

ეროვნული ერთიანობის მიღწევის საქმეში ასევე მნიშვნელოვანია განვითარებადი ქვეყნების თავისი შემადგენლობით არაერთგვაროვანი ადგილობრივი ბურჟუაზიის პოზიციების გარკვევა. ერთი ფენაა მსხვილი ბურჟუაზია, რომელიც სამოქალაქო და სამხედრო ბიუროკრატიათან ერთად და მემამულეებთან კავშირში იბრძვის კაპიტალისტური განვითარებისათვის. იგი განუდგას ანტიიმპერიალისტური ბრძოლისაგან და ამიტომ მისი როლი ეროვნული ერთიანობის მიღწევაში არამარტო ნეგატიური, არამედ რეაქციულიცაა.

მეორე ფენაა ეროვნული ბურჟუაზია (საშუალო ბურჟუაზიის დაბალი ფენები და წვრილი ბურჟუაზიის მაღალი წრეები), რომელიც იბრძვის თავისი მოგების უზრუნველყოფისათვის და, ბუნებრივია, დაინტერესებულია ეროვნული მრეწველობის, ვაჭრობის, ხელოსნობის განვითარებით. ამიტომ ის გამოდის უცხოური პოლიტიკური და ეკონომიკური ბატონობის წინააღმდეგ. ეროვნული ბურჟუაზია შეიძლება იდგეს ანტიიმპერიალისტურ პოზიციებზე; მაგრამ არ გამოდიოდეს შრომის ექსპლოატაციის წინააღმდეგ და თავისი ეკონომიკური მიზნების მიღწევას სწილავს, შესაძლოა, განუდგეს ეროვნული ერთიანობისა და ანტიიმპერიალისტური ბრძოლის საქმეს. მაგრამ მისი პოზიციის ასეთი ორჭოფული ხასიათი და შინაგანი წინააღმდეგობა არ უარყოფს ეროვნული ბურჟუაზიის რევოლუციურ პოტენციას და მისი რეაქციულ ძალად წარმოდგენა სწორი არ არის. ასევე მცდარია დებულება, რომ ეროვნული ბურჟუაზია ყოველთვის დალატობს ეროვნულ ინტერესებს და იმპერიალიზმთან ერთად შეთქმულებას აწყობს განმათავისუფლებელი მოძრაობის წინააღმდეგ. არანაკლები შეცდომაა ეროვნული ბურჟუაზიის რევოლუციური შესაძლებლობის გაზვიადება, იმის მტკიცება, რომ იგი თითქოსდა ყოველთვის, ყველა ეტაპზე ეროვნული ინტერესების თანმიმდევრული დამცველია, რომ მას ძალუძს მშრომელ მასებთან ერთად განახორციელოს პროგრესული სოციალ-ეკონომიკური გარდაქმნები, რომლებიც სოციალისტურ ხასიათს ატარებენ.

ეროვნულ-განმათავისუფლებელი რევოლუციების მნიშვნელოვანმა მიღწევებმა, კოლონიური სისტემის რღვევამ, აზიასა და აფრიკაში ათობით ახალგაზრდა ეროვნული სახელმწიფოს შექმნამ და ზოგიერთ ასეთ ქვეყანაში პროგრესული სოციალ-ეკონომიკური გარდაქმნების გატარებამ ეროვნული ბურჟუაზიის რევოლუციური შესაძლებლობის პერმანენტულობის ილუზია წარმოქმნა.

ცალკეული კლასების და მათ შორის ეროვნული ბურჟუაზიის როლის შეფასების ერთადერთ მეცნიერულ კრიტერიუმად ითვლება ისტორიზმის პრინციპი. ამა თუ იმ სოციალური ფენის რევოლუციურობისა თუ რეაქციულობის სწორი განსაზღვრისათვის, უპირველეს ყოვლისა, აუცილებელია დადგინდეს, თუ რომელ ისტორიულ ეტაპზე იმყოფება ეს ქვეყანა, როგორია მისი სოციალ-ეკონომიკური განვითარების დონე და სახალხო მასების აქტიურობა და ორგანიზებულობა.

თუ კი ქვეყანა უცხოელთა ჩაგვრას განიცდის და წინა პლანზე გამოდის იმპერიალიზმის წინააღმდეგ ეროვნული დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის აუცილებლობა, თუ კი ქვეყანა დაუძლურებულია ფეოდალური გადმონაშთებით, რომლებიც ამუხრუჭებენ მის ეკონომიკურ აღმავლობას, მაშინ არა მარტო მშრომელი მასები, არამედ ეროვნული ბურჟუაზიაც დაინტერესებულია მეწარმოებრივი მოქმედების თავისუფლებით. ასეთ შემთხვევაში მას შეუძლია შეასრულოს გარკვეული რევოლუციური როლი და მონაწილეობა მიიღოს ანტიიმპერიალისტურსა და ანტიფეოდალურ ბრძოლაში, თუმცა მისი მონაწილეობის ინტენსიურობის ხარისხიც სხვადასხვაა და დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად აქტიური არიან ფართო სახალხო მასები — მუშათა კლასი და გლეხობა. ეროვნული ბურჟუაზია, საერთო ეროვნულ ბრძოლაში რომ მონაწილეობს, ცდილობს განსაზღვრულ ჩარჩოებში მოაქციოს და თავის მიზნებს დაუმორჩილოს სახალხო მასების აქტიურობა, შეასრულოს ხელმძღვანელი როლი. ყველაფერს აკეთებს იმისათვის, რომ მხოლოდ მან, ერთპიროვნულად, მონოპოლიურად ისარგებლოს ეროვნული განთავისუფლებისა და მისი ეკონომიკური მოქმედების ზემოქმედებით. ვ. ი. ლენინი აღნიშნავდა, რომ, მართალია, დამონებული ერების ბურჟუაზია მხარს უჭერს ეროვნულ მოძრაობას, მაგრამ ამასთან ერთად იგი იმპერიალისტურ ბურჟუაზიასთან შეთანხმებით იბ-

რძვის ყველა რევოლუციური მოძრაობისა და რევოლუციური კლასების წინააღმდეგ.

ხელისუფლების სათავეში მოსვლისა და თავის მიზნების განხორციელების შემდეგ ეროვნული ბურჟუაზია ყოველმხრივ ცდილობს თავისი კლასობრივი ინტერესები „საერთო ეროვნულ“ ინტერესებად გაასაღოს.

ეროვნული ერთიანობის მიღწევისათვის ბრძოლის პროცესში თვალსაჩინოა მოსახლეობის საშუალო წვრილბურჟუაზიული ფენების როლი. ეს ფენაც ერთგვაროვანი როდია. მის უმრავლესობას წარმოადგენს ქალაქის წვრილი ბურჟუაზია-ხელოსნები, წვრილი ვაჭრები, პატარა რესტორნებისა და სასაუზმეების მებატრონეები, წვრილი მეწარმეები, ადმინისტრაციული დაწესებულებების დაბალხელფასიანი მოსამსახურეები, ფოსტისა და ბანკის წვრილი პოხელეები, სკოლის მასწავლებლები, ადვოკატები, არმიის დაბალი ოფიცრები და სხვები. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ინტელიგენციის როლი, რომელიც ეროვნული თვითმყოფადი კულტურის, მაგალითად, ეროვნული დედაენის განვითარებისათვის ბრძოლით ცდილობს თავი დააღწიოს უცხოელთა კულტურულ მონოპოლიას, კრიტიკულად უდგება ყოფილი მეტროპოლიის მიერ შემუშავებულ იდეურ მიმართულებებს, აყალიბებს ახალ. ორიგინალურ იდეოლოგიურ კონცეფციებს, სოციალური გარდაქმნების პროგრამებს.

მაშინ, როცა განთავისუფლებულ ქვეყნებში ჯერ კიდევ არ არის გაბატონებული პროგრესული იდეოლოგია, როცა მათ იდეურ ცხოვრებაში ადგილი აქვს არქაული რელიგიურ-ფილოსოფიური წარმოდგენების მექანიკურ და ზოგჯერ ქაოსურ აღრევას თანამედროვე პროგრესულ იდეურ მიმართულებებთან, ასეთ პირობებში ეროვნული ერთიანობის მიღწევის საკითხში ერთგვარ პოზიტიურ როლს ასრულებს წინად დამონებული ხალხების ბურჟუაზიული ნაციონალიზმი. ვინაიდან, როგორც ვ. ი. ლენინი აღნიშნავდა, დამონებული ერის ბურჟუაზიული ნაციონალიზმი შეიცავს ჩაგვრის წინააღმდეგ მიმართულ საერთო დემოკრატიულ შინაარსს.

საქმე ისაა, რომ ხანგრძლივ კოლონიურ ჩაგვრას არ შეუძლია არ გამოიწვიოს ეროვნული გრძნობის გამწვავება, ეროვნული ინტერესებისა და ახალგაზრდა სუვერენული ქვეყნების უფლებების ოდნავი უგულებელყოფის ფაქტებისადმი გადაჭარბებული მგრძნობელობა. მისწრაფება იმისაკენ, რომ მოიპოვოს საკუთარი ეროვნული

უფლებები, რომლებსაც მოკლებულნი იყვნენ წინათ დამონებული ხალხები. ხშირად იწვევს საკუთარი ეროვნული „განსაკუთრებულობის“ გამოცხადებას. ამგვარად. ეროვნული ერთიანობისათვის ბრძოლის ბუნებრივი და კანონზომიერი პროცესის დროს, და ისეთ პირობებში, როდესაც იმპერიალიზმი აბუჩად იგდებს განვითარებადი ქვეყნების სუვერენულ უფლებებს, როდესაც ამ პროცესის ჰეგემონად ბურჟუაზია გამოდის — წარმოიშება ნაციონალიზმი.

ბურჟუაზია. ისე როგორც სხვა შეძლებული კლასები, დაინტერესებულია თავისი პოზიციების განმტკიცებისათვის გამოიყენოს იმპერიალისტური ექსპანსიით გამოწვეული საერთო სახალხო „ეროვნული“ აღშფოთება და იგი ნაციონალიზმის გზაზე დააყენოს; ასეთი გზით ის ცდილობს მიაღწიოს ეროვნულ „ერთიანობას“, დაარწმუნოს სხვები, თითქოს ექსპლუატირებულებსა და ექსპლუატატორებს საერთო ინტერესები გააჩნდათ, ყოველივე ეს კი ერთგვარ საშუალებას აძლევს ბურჟუაზიას სახალხო მასები სულიერ მორჩალებში იყოლიოს.

ცხადია, რომ არ შეიძლება ნაციონალიზმისა და ეროვნული სპეციფიკურობის ერთმანეთში აღრევა. თავიანთი დამოუკიდებლობისათვის მებრძოლი ქვეყნების ეროვნული თავისებურებების გათვალისწინება აუცილებელია იქ მიმდინარე პროცესების სწორი გაგებისათვის, მაგრამ შეუძლებელია ეროვნული თავისებურებების აბსოლუტიზაციის დაშვება და სხვა ხალხის ინტერესებისადმი მათი დაპირისპირება.

განვითარებად ქვეყნებში საერთო ეროვნული ამოცანების გადაწყვეტისათვის ბრძოლისას, ეროვნულსა და სოციალურ-კლასობრივს შორის შეფარდებაში პირველ ადგილზე გამოდის ეროვნული, ისე როგორც ნაციონალიზმის არსში საერთო დემოკრატიულსა და რეაქციულს შორის შეფარდებაში პირველ ადგილზე გამოდის საერთო დემოკრატიული. სწორედ ამიტომ პროგრესული ძალები, მათ შორის მარქსისტულ-ლენინური პარტიები, დროებით და ზუსტად განსაზღვრულ ფარგლებში მხარს უჭერდნენ მოძრაობას, რომელსაც მეთაურობდნენ ნაციონალისტები.

უფრო გვიან, როცა დღის წესრიგში დგება განთავისუფლებული ქვეყნის მომავალი განვითარების გზის არჩევის საკითხი, სოციალური ფაქტორების როლი იზრდება და ეს გარემოება განაპირობებს ნაციონალიზმის კრიზისს, ვინაიდან ამ დროს ნაციონალი-

ზმის შინაარსს განსაზღვრავს ქვეყნის შიგნით კლასობრივ ძალთა განლაგება.

ნაციონალიზმის კრიზისის არსი ჯერ ერთი იმაში მდგომარეობს, რომ ნაციონალიზმში, რომელიც განვითარებად ქვეყნებში წარმოდგენილია როგორც საერთო ეროვნული იდეოლოგია და პოლიტიკა, წინა პლანზე გამოდის ეს უკანასკნელი, მეორე თავისებურება კი ისაა, რომ მიმდინარეობს ნაციონალიზმის მიმდევართა რიგების დანაწევრება. ერთნი მთლიანად გადადიან ნაციონალიზმის რეაქციულ არსის მიმდევართა პოზიციებზე, ხოლო მეორენი ცდილობენ ნაციონალიზმის დემოკრატიული არსი ძირეულ სოციალურ-დემოკრატიულ გარდაქმნებს დაუკავშირონ.

ასე მაგალითად, უკანასკნელი ათი წლის განმავლობაში მიმდინარეობს არაბული ნაციონალიზმის კრიზისი, რაც ასე მკვეთრად გამოიხატა ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკაში. აქ ფეოდალურ არისტოკრატიასთან და ეროვნული ბურჟუაზიის იმ მემარჯვენე წრეებთან, რომლებიც მხარს უჭერენ არაბული ნაციონალიზმის რეაქციულ მხარეს, დაკავშირებული ელემენტები უცხოელ იმპერიალისტებთან კონტაქტებს ამყარებენ იმ მიზნით, რომ არ დაუშვან თავიანთი ქვეყნის არაკაპიტალისტური განვითარება. მეორე მხრივ, კი ის კლასები და მოსახლეობის ის ფენა, რომლებიც ნაციონალიზმის საერთო დემოკრატიულ პოზიციებზე დგანან და იცავენ სახალხო მასების ინტერესებს, შეშუპდროვდნენ ეროვნული მოქმედების ქარტიის ბაზაზე, რათა თავიანთი ქვეყანა წაიყვანონ პროგრესის გზით. ისინი განვითარების სოციალისტური ორიენტაციის მოწინააღმდეგე არიან.

ასეთ პირობებში პროგრესულ ძალებს — მუშათა კლასისა და პატრიოტულ რევოლუციურ-დემოკრატიული წრეების სახით, ერთი მხრივ, და მეორე მხრივ, რეაქციულ ძალებს — ბურჟუაზიულ-მემანეღლური ბლოკის სახით, შოკის მიმდინარეობს გააფთრებული ბრძოლა მოსახლეობის ძირითადი მასის — გლეხობისა და წვრილი ბურჟუაზიის გადმობირებისათვის. იმაზე, თუ ვის მხარეზე აღმოჩნდება გლეხობა, ქალაქისა და სოფლის წვრილბურჟუაზიული ელემენტები, ბევრად არის დამოკიდებული ახალგაზრდა ქვეყნების მომავალი განვითარების გზის არჩევა.

ამიტომ ეროვნული ერთიანობისა და ასეთი ერთიანობის მიღწევის ყველაზე საიმედო ფორმისათვის — პატრიოტული ძალების ანტიიმპერიალისტური ეროვნული ფრონტის შექმნისათვის ბრძო-

ლა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის თანამედროვე ეტაპის მნიშვნელოვანი პრობლემაა. კომუნისტების, ყველა პროგრესული ანტიიმპერიალისტური ეროვნული ძალების დარაზმვა თანამედროვეობის ყველაზე მთავარი, ყველაზე გადაუდებელი ამოცანაა. იბრძვიან, რა ანტიიმპერიალისტური ფრონტის განმტკიცებისათვის, განვითარებადი ქვეყნების კომუნისტები, აღნიშნულია კომუნისტური და მუშათა პარტიების მოსკოვის საერთაშორისო თათბირის დოკუმენტში, იცავენ თავიანთი ხალხების თავისუფლებას, ეროვნულ დამოუკიდებლობასა და სოციალისტურ მომავალს.

მშრომელთა სოციალური და ეროვნული განთავისუფლებათვის თანმიმდევრულად მებრძოლი კომუნისტების თანამშრომლობა რევოლუციური დემოკრატიის ფართო ფენებთან პატრიოტული ეროვნული ფრონტის საფუძველია. ისტორიული გამოცდილება ამტკიცებს საერთაშორისო კომუნისტური მოძრაობის დასკვნას იმის თაობაზე, რომ რევოლუციური პროლეტარიატისა და რევოლუციური დემოკრატიის მჭიდრო მეგობრული ურთიერთობა და თანამშრომლობა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი რევოლუციის სოციალ-ეკონომიკური და პოლიტიკური გარდაქმნების მიმართულე-ბით გაღრმავების ცენტრალური პრობლემაა.

ამ ძალების ერთიანობა ეროვნული ერთიანობის პრობლემის გადაწყვეტასაც ნიშნავს. ასეთი ერთიანობა მრავალგვარ ფორმაში ვლინდება. ეს არის სხვადასხვა ეროვნული ძალების ერთობლივი მოქმედების დაახლოება, გაერთიანებული ფრონტისა და პროგრესული ეროვნული ფრონტის შექმნა. რომელიც მიმართულია იმპერიალიზმისა და შინაგანი რეაქციის წინააღმდეგ, პროგრესული მონაპოვრების დაცვისაკენ. სხვადასხვა პოლიტიკური მიმართულებების ეროვნული პარტიების ერთობლივი დეკლარაციები და შეთანხმებანი საერთო ეროვნული ამოცანების ძირითადი საკითხების გადაწყვეტის მიზნით, ეროვნულ-პატრიოტული და პროგრესული ძალების წარმომადგენელთა საკონსულტაციო საბჭოებისა და კომიტეტების შექმნა საკანონმდებლო და მთავრობების დონეზე და ა. შ. დაახლოების, თანამშრომლობისა და ერთობლივი მოქმედების ამა თუ იმ ფორმის არჩევა დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორია პროგრესული და რევოლუციური ძალების პოზიციები და გადაწყვეტილებები, როგორ ესმით მათ თავიანთი პასუხისმგებლობა და როლი ხალხის სამსახურის საკითხებში.

ასე მაგალითად, ერაყში 1973 წლის ივლისის თვეში შეიქმნა ეროვნული პროგრესული ფრონტი, რომელშიც ერაყის მმართველ პარტიასთან — არაბთა სოციალისტური აღორძინების პარტიასთან (ბაასი) ერთად შევიდა ერაყის კომუნისტური პარტია. იმავე წლის 17 ივლისს ერაყის არაბთა სოციალისტური აღორძინების პარტიის ხელმძღვანელობის გენერალურმა მდივანმა აჰმედ ჰასან ალ-ბაჰრმა და ერაყის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პირველმა მდივანმა აზიზ მუჰამედმა ხელი მოაწერეს ერთობლივ კომუნიკეს ნაციონალური პროგრესული ფრონტის შემადგენლობაში ამ პარტიების თანამშრომლობის პრინციპების შესახებ. ეს ორი პარტია, — აღნიშნულია კომუნიკეში, — მხარს უჭერს ამ ფრონტში ქურთისტანის დემოკრატიული პარტიის თანამშრომლობას. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ შეთანხმების მიღწევამდე ერაყის კომუნისტურმა პარტიამ დიდი მოსამზადებელი მუშაობა ჩაატარა. ჯერ კიდევ 1968 წელს კომპარტიამ შეიმუშავა „ეროვნული ძალების თანამშრომლობის ქარტია“, რომელშიც ჩამოყალიბებული იყო თანამშრომლობის პრინციპები და წარუდგინა იგი ბაასის პარტიას განსახილველად. სწორედ ამის შემდეგ იქნა ხელმოწერილი აღნიშნული შეთანხმება.

ეროვნული ფრონტის შექმნის დიდი გამოცდილება დააგროვა სირიის კომუნისტურმა პარტიამ. ჯერ კიდევ 1954 წელს სირიელი კომუნისტების აქტიური მონაწილეობით შეიქმნა სირიის ეროვნული ფრონტი კომუნისტური პარტიის მონაწილეობით. ამ ფრონტის განმტკიცებაში კომუნისტებმა აქტიური მონაწილეობა მიიღეს და ამან განაპირობა ის, რომ პირველად არაბული აღმოსავლეთის ისტორიაში კომუნისტი, სირიის კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივანი, ამხ. ჰალედ ბალდაში არჩეულ იქნა პარლამენტის დეპუტატად. მომდევნო წლებში სირიელმა კომუნისტებმა დიდი მუშაობა ჩაატარეს პროგრესული ეროვნული ფრონტის შესაქმნელად. რომელშიც შევიდნენ ბაასი, კომპარტია და სხვა პოლიტიკური ორგანიზაციები. ფრონტმა დიდი გამარჯვება მოიპოვა. სირიის არაბთა რესპუბლიკის უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანოს — სახალხო კრების დეპუტატთა ორ მესამედზე მეტი პროგრესული ეროვნული ფრონტის წარმომადგენელი იყო, მათ შორის ხუთი კომპარტიის წევრი იყო ამ პარტიის ცკ გენერალური მდივნის ამხ. ჰ. ბალდაშის მეთაურობით.

უკანასკნელი წლების განმავლობაში ძალთა ახალი თანაფარდობა შეიქმნა მსოფლიო პოლიტიკურ სარბიელზე. მშვიდობის პროგრესისა და სოციალიზმის ძალების შემდგომი ზრდისა და განმტკიცების, მათი დახმარებისა და მხარდაჭერის შედეგად ეროვნულ-განმათავისუფლებელმა მოძრაობამ ეროვნული რევოლუციის გაღრმავებისათვის უფრო ფართო ხასიათი მიიღო.

მართალია, ნეოკოლონიალისტთა პოლიტიკამ — ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ზონის ქვეყნების წინააღმდეგ ლოკალური ხასიათის ომებმა — ბრძოლებმა ინდოჩინეთის სუბკონტინენტზე, ისრაელის სიონისტური მმართველი წრეების აგრესიამ არაბული ქვეყნების წინააღმდეგ და სხვა — მეტად გაართულა რევოლუციის გაღრმავებისათვის ბრძოლის პროცესი, მაგრამ, მეორე მხრივ, იმპერიალისტთა ასეთმა პოლიტიკამ კიდევ უფრო შეაძვივროვა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ცალკეული რეგიონების ძალები. ეს მეორე მომენტი კი მნიშვნელოვანი მოვლენაა განთავისუფლებულ ხალხთა ანტიიმპერიალისტურ ბრძოლაში იმდენად, რამდენადაც იმპერიალისტები და მათი დამქაშები — ნეოკოლონიალისტები — დიდ ძალასა და მონდომებას ხარჯავენ იმის მტკიცებისათვის, თითქოს ცალკეული რეგიონების ხალხებს არა აქვთ საერთო ინტერესები და მათი ერთობლივი მოქმედებაც შეუძლებელია.

სამაგალითოა ამ მხრივ არაბული აღმოსავლეთი. მიუხედავად რთული მდგომარეობისა, არაბულმა აღმოსავლეთმა დაამტკიცა თავისი დიდი მისწრაფება ერთიანობისაკენ იმპერიალისტური სიონისტური აგრესიის წინააღმდეგ ბრძოლაში, ამან თავის მხრივ დიდად შეუწყო ხელი ეროვნული რევოლუციის გაღრმავებას, რომლის გადაწყვეტაც ბევრადაა დამოკიდებული არაბთა შორის ერთიანობის დამყარებაზე. არაბთა ერთიანობის ლოზუნგი შექმნილია და ობიექტურად განუხორციელებელი ლოზუნგი როდია. მრავალი ისტორიული, ეთნოგრაფიული, პოლიტიკური, ეკონომიური, ენობრივი ფაქტორი, და, რაც მთავარია, დღევანდელ ვითარებაში ყველა არაბული ქვეყნის ბრძოლის ერთი მიზანი — ანტიიმპერიალისტური ბრძოლა, რეალურ საფუძველს ქმნიან არაბთა ერთიანობისათვის.

ასეთი ერთიანობის მიღწევა დღეს შესაძლებელია არაბული ქვეყნების პროგრესული ძალების ერთიანი ფრონტის შექმნით. არაბული ქვეყნები უნდა გაერთიანდნენ იმპერიალისტების წინააღ-

მდეგ ბრძოლაში. ეს ის პირობაა, რომლის გარეშეც შეუძლებელია იმპერიალიზმზე გამარჯვება — აღინიშნა ჯერ კიდევ კომინტერნის VII კონგრესზე. არაბული ქვეყნების კომუნისტური პარტიების წარმომადგენელთა თათბირმა, რომელიც 1966 წლის აპრილში გაიმართა, აღნიშნა, რომ „არაბი ხალხების ბრძოლა დღეს, ისე როგორც არასოდეს, მიუხედავად მათ შორის არსებული წინააღმდეგობებისა, მოითხოვს მთელი პროგრესული, პატრიოტული ძალების დარაზმულობასა და არაბების ერთობლივ მოქმედებას იმ მიზნით, რომ იმპერიალისტებს საკადრისი პასუხი მიეზღოთ“ (107, 22. V. 1966).

არაბთა ერთიანობა სრულიადაც არ ნიშნავს ყველა არაბული ქვეყნის ერთ სახელმწიფოდ გაერთიანებას, რასაც ასე თავგამოდებით ქადაგებენ დასავლეთის პროპაგანდისტული ორგანოები და აღმოსავლეთის რეაქციული წრეები. ერთიანობის ასეთი ვერსია მათ ესაქიროებათ იმისათვის, რომ ცალკეული არაბული ქვეყნების ხალხები დააშინონ იმით, რომ თითქოსდა უფრო განვითარებული არაბული ქვეყანა შთანთქავს შედარებით სუსტს. პრეზიდენტი ნასერი განმარტავდა რა არაბთა ერთიანობის არსს. აღნიშნავდა, რომ არაბთა ერთიანობა არავითარ შემთხვევაში არ გულისხმობს ყველა არაბული ქვეყნის აუცილებელ კონსტიტუციურ ერთიანობას ერთი სახელმწიფოს ფარგლებში.

რეალური პირობები არსებობს ანტიიმპერიალისტურ ბრძოლაში პროგრესული ძალების მობილიზაციისათვის. ძალთა ასეთი მობილიზება და მათი ერთობლივი მოქმედება ბევრადაა დამოკიდებული იმ პოლიტიკური ძალების პოზიციებზე, რომლებიც. ერთი მხრივ, ცალკეული არაბული ქვეყნებისა და, მეორე მხრივ, ამა თუ იმ რეგიონის მასშტაბით მოქმედებენ.

საინტერესოა ამ მხრივ არაბული აღმოსავლეთი. სწორ პოზიციებზე დგანან ის არაბული პოლიტიკური ეროვნული ძალები. რომელნიც ობიექტურად აფასებენ მოვლენებს და განუმარტავენ მასებს, რომ პოლიტიკურ და მშვიდობიან საშუალებებს, რომელთაც ძალუძთ ახლო აღმოსავლეთის კრიზისის გადაჭრა ომის გარეშე. არ ამოუწურავთ თავიანთი შესაძლებლობანი. მათ კარგად აქვთ შეგნებული, რომ იმპერიალისტურმა წრეებმა ახალი სამხედრო შეტევა არაბულ ქვეყნებსა და ისრაელს შორის შეიძლება გამოიყენონ ახალი მსოფლიო ომის გასაჩაღებლად. ისინი განასხვავებენ

რა ერთმანეთისაგან ისრაელის მშრომელ ხალხსა და ისრაელის მმართველ წრეებს, სამართლიანად აღნიშნავენ, რომ ახლო აღმოსავლეთში არსებული დაძაბულობის მთავარ მიზეზს წარმოადგენს არა ებრაელი ხალხი და მისი სახელმწიფო, არამედ ისრაელის ნაციონალისტურ-სიონისტური წრეები, რომლებიც მჭიდროდ არიან დაკავშირებული უცხოეთის მსხვილ მონოპოლიებთან.

აღნიშნულ ძალებს შორის გამოირჩევიან არაბი კომუნისტები. არაბული აღმოსავლეთის ქვეყნების კომუნისტური პარტიების თათბირზე (1968 წ. ივლისი) აღნიშნული იყო: „...1967 წლის ივნისის აგრესიის შემდგომმა პერიოდმა დაგვანახა, რომ პოლიტიკური ბრძოლის ფორმებმა და მეთოდებმა კი არ ამოწურეს ყველა თავისი შესაძლებლობანი, არამედ მათ უკვე მოუტანეს და კიდევ შეუძლიათ მოუტანონ დიდი სარგებლობა არაბთა ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობას“. (89, 26. IX. 1968; 107, 4. VIII. 1968).

არაბი კომუნისტები ივლისის თათბირზე სასტიკად აკრიტიკებდნენ მემარცხენე ავანტიურისტულ ტენდენციებს. ისინი აღნიშნავდნენ, რომ არაბული ქვეყნების გარკვეულმა ძალებმა დაკარგეს უნარი სწორად განჭვრიტონ მომავალი, რადგან მათ აკლიათ საზოგადოებრივი განვითარების მეცნიერული ცოდნა. ამიტომ, — აღნიშნული იყო თათბირზე, — ხშირად ადგილი ქონდა ისეთი ლოზუნგების წამოყენებას, რომლებიც უარყოფდნენ ორგანიზებული მასობრივი ბრძოლის მნიშვნელობას. ფართო პოლიტიკური მოღვაწეობისა და ბრძოლის ყველა შესაძლებელი ფორმებისა და მეთოდების გამოყენების ალტერნატივად აცხადებდნენ მხოლოდ ერთადერთ მეთოდს, — სამხედრო ძალის გამოყენებას. (107, 4. VIII. 1968).

ახლო აღმოსავლეთში არსებობენ ძალები, რომელთაც შეუძლიათ დიდი ზიანი მიაყენონ აქ არსებული კრიზისის სამართლიანი გადაჭრის საქმეს და უარყოფითად იმოქმედონ ანტიიმპერიალისტურ ძალთა ერთიანობაზე. ისინი ამტკიცებენ, რომ ახლო აღმოსავლეთის კონფლიქტის მოგვარება შესაძლებელია მხოლოდ სამხედრო გზით, ისრაელის, როგორც სახელმწიფოს, განადგურების გზით, მშვიდობიანი გზა კი უვარგისიაო. ეს მემარცხენე ავანტიურისტული პოზიციაა.

ამ პოზიციებზე მდგარ პოლიტიკურ მოღვაწეთა რიცხვი ერთ-

ფეროვანი როლია. მათ შორის ბევრია, რომლებიც სცდებიან, რადგან არა აქვთ პოლიტიკური ბრძოლის გამოცდილება, ზოგიერთ შემთხვევაში ისინი ეროვნული აღორძინებისა და პროგრესის მომხრენი არიან. მათ შორის უნდა აღინიშნოს ახალგაზრდობის საგრძნობი ნაწილი. შინაგანი რეაქციული ძალები თამაშობენ რა ახალგაზრდობის ეროვნულ გრძნობებზე, უნერგავენ მათ „ექვსდღიან ომში“ დამარცხებისათვის შურისძიების გრძნობას და ცდილობენ გამოიყენონ ისინი თავიანთი ინტერესებისათვის. მაგრამ არიან ისეთებიც, ვინც ახალი კონფლიქტის პროვოცირების საშუალებით ცდილობს ძირი გამოუთხაროს პროგრესულ რეჟიმს არაბულ აღმოსავლეთში. მათ, როგორც წესი, მხარს უჭერენ იმპერიალისტური ძალები.

არაბულ სამყაროში შეინიშნება აგრეთვე მემარჯვენე კაპიტულანტური პოზიცია, რომელიც „ეროვნული არსებობის“ შენარჩუნების აუცილებლობის ლოზუნგის საფარით ფაქტიურად პროგრესული სოციალური გარდაქმნების უარყოფისაკენ არის მიმართული. ეს პოზიცია მეტად საზიანოა, ვინაიდან იგი ამართლებს ამერიკის იმპერიალიზმთან ახლო კავშირსა და მორიგების დამყარებას იმ მოტივით. თითქოს ახლო აღმოსავლეთის კონფლიქტის მოწესრიგების გასაღები აშშ მმართველი წრეების ხელთ იყოს.

ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ცალკეული ქვეყნებისა და რეგიონების პროგრესული ძალების ერთიანი მოქმედების აშკარა ტენდენცია განპირობებულია იმით, რომ არსებობს ამისათვის საჭირო ობიექტური და სუბიექტური საფუძვლები. სუბიექტურ პოლიტიკურ საფუძვლად შეიძლება ჩაითვალოს ეროვნულ ძალებში შემაჯავლი კლასებისა და სოციალური ფენების ინტერესების დამთხვევა ეროვნულ-დემოკრატიული რევოლუციის ამოცანებთან, ხოლო ობიექტურ სოციალურ-ეკონომიური საფუძველს შეადგენს განმათავისუფლებელი მოძრაობის საერთო ეროვნული დემოკრატიული ამოცანები, რომლებიც ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის დღევანდელი ეტაპის ასევე ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხია.

საერთო ეროვნული დემოკრატიული ამოცანების ძირითადი აზრი იმაში მდგომარეობს, რომ მათი გადაწყვეტა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის შემდგომი გაღრმავების მთავარი პირობაა. პოლიტიკური დამოუკიდებლობის განმტკიცება, აგრარუ-

ლი რევოლუციების ჩატარება გლეხობის ინტერესების შესაბამისად. იმპერიალიზმის ბატონობის ეკონომიკური საფუძვლების ძირფესვიანი აღმოფხვრა, უცხოეთის მონოპოლიების შეზღუდვა და მათი განდევნა ეკონომიკიდან, ეროვნული მრეწველობის შექმნა და განვითარება, მოსახლეობის საარსებო დონის ამაღლება, საზოგადოებრივი ცხოვრების დემოკრატიზაცია, დამოუკიდებელი მშვიდობისმოყვარე საგარეო პოლიტიკის გატარება, სოციალისტურ და სხვა მეგობრულ ქვეყნებთან ეკონომიკური და კულტურული თანამშრომლობის განმტკიცება განაპირობებს განმათავისუფლებელი მოძრაობის შემდგომ უფრო მაღალ საფეხურზე ასვლას. ყოველივე ეს ქმნის იმის პირობებს, რომ მზადდება წინამძღვრები განვითარებული კაპიტალიზმის სტადიის გვერდის ავლით სოციალიზმზე გადასვლისათვის.

მარქსისტულ-ლენინური მოძღვრება განვითარების არაკაპიტალისტური გზის შესახებ შემოქმედებითი მარქსიზმის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი თეორიული საკითხია.

ეყრდნობოდა რა კ. მარქსისა და ფ. ენგელსის თეორიულ დებულებებს, ვ. ი. ლენინმა განვითარების არაკაპიტალისტური გზის თეორია ახალი დებულებებით გაამდიდრა და ეს თეორია უშუალო პრაქტიკული ბრძოლის იარაღად აქცია. ლენინი არაკაპიტალისტურ განვითარებას განიხილავდა უწინარეს ყოვლისა როგორც სოციალური პროგრესის, სოციალისტური განვითარების საკითხს და მაშასადამე ამ პრობლემას უკავშირებდა მსოფლიო სოციალისტური რევოლუციის საკითხს.

ვ. ი. ლენინი, ისე როგორც კ. მარქსი და ფ. ენგელსი, დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა ხელსაყრელ საერთაშორისო ვითარებას როგორც არაკაპიტალისტური განვითარებისათვის სათანადო პირობების შექმნაში, ისე მის რეალიზაციაში. ვ. ი. ლენინის აზრით, ხელსაყრელი საერთაშორისო ვითარება მდგომარეობს იმაში, რომ მოწინავე ქვეყნების პროლეტარიატს შეუძლია დაეხმაროს და კიდევაც უნდა დაეხმაროს ჩამორჩენილი ქვეყნების მშრომელ მასებს, რათა თავი დააღწიონ უძრაობას და დაადგენენ პროგრესის გზას.

სოციალისტური რევოლუციის თეორიას რომ ავითარებდა. ვ. ი. ლენინმა, წინააღმდეგ ოპორტუნიზმებისა, მეცნიერულად დამტკიცა კაპიტალიზმის გვერდის ავლით სოციალიზმის მშენებლობაზე გადასვლის შესაძლებლობა. კომინტერნის II კონგრესზე იგი

ამბობდა: „შეგვიძლია თუ არა მართებულად ჩავთვალოთ იმის მტკიცება, რომ სახალხო მეურნეობის განვითარების კაპიტალისტური სტადია აუცილებელია იმ ჩამორჩენილი ხალხებისათვის, რომელნიც ახლა თავისუფლდებიან და რომელთა შორის დღეს, ომის შემდეგ, შესამჩნევი სდება პროგრესის გზით მოძრაობა. ჩვენ ამ კითხვაზე უარყოფითად ვუპასუხეთ“. „...მოწინავე ქვეყნების პროლეტარიატის დახმარებით ჩამორჩენილ ქვეყნებს შეუძლიათ გადავიდნენ საბჭოთა წყობილებაზე და განვითარების განსაზღვრული საფეხურების შემდეგ — კომუნიზმზე, ისე რომ არ გაიარონ განვითარების კაპიტალისტური სტადია“. (1, გვ. 290—291).

საზოგადოებრივ-ეკონომიკური ფორმაციების ურთიერთშეცვლის პროცესის არსის ლენინური ანალიზი მოწმობს, რომ საზოგადოებრივ-ეკონომიკური ფორმაციების თანმიმდევრული ცვლის. როგორც მსოფლიო ისტორიის განვითარების კანონზომიერი პროცესის აღიარება, სრულიადაც არ ეწინააღმდეგება კაპიტალიზმიდან სოციალიზმზე გარდამავალ ეპოქაში დამოუკიდებელი, ახლად განთავისუფლებული ქვეყნების არაკაპიტალისტური გზით განვითარების შესაძლებლობის აღიარებას.

ვ. ი. ლენინი აღნიშნავდა ყოფილი კოლონიებისა და ნახევრად კოლონიების არაკაპიტალისტური განვითარების პრობლემის სხვადასხვა მხარეს: ამ განვითარების მრავალ თავისებურებასა და მისი კონკრეტული ფორმების ნაირსახეობას, არაკაპიტალისტური გზის ფარგლებში მთელი რიგი სპეციფიკური სოციალურ-ეკონომიკური ფაზების აუცილებლობას. არაკაპიტალისტური განვითარება ლენინს მიაჩნდა სოციალიზმისაკენ წამყვანი გზების მრავალფეროვნების გამოვლინებად. ვ. ი. ლენინი წერდა „ყველა ერი განახორციელებს სოციალიზმს, ეს აუცილებელია, მაგრამ ყველა განახორციელებს არა საესებით ერთნაირად; თვითოეული შეიტანს თავისებურებას დემოკრატიის ამა თუ იმ ფორმაში, პროლეტარიატის დიქტატურის ამა თუ იმ სახესხვაობაში, საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვადასხვა მხარეთა სოციალისტური გარდაქმნის ამა თუ იმ ტემპში“ (2, გვ. 81). ლენინის ამ გენიალური დებულებიდან ლოგიკურად გამომდინარეობს დასკვნა განვითარების არაკაპიტალისტური გზის შესახებ.

მოძღვრება განვითარების არაკაპიტალისტური გზის შესახებ სოციალისტური ჩვეულებების ლენინური თეორიის, სტრატეგიი-

სა და ტაქტიკის შემადგენელი ნაწილია. ვ. ი. ლენინი თვლიდა, რომ იმ ხალხების გადასვლა სოციალიზმზე, რომლებიც ცხოვრობენ ყოფილ კოლონიურ სამყაროში, სადაც მკიდროდ არის გადახლართული ნახევარფეოდალური, ე. ი. კაპიტალიზმამდელი საზოგადოების დამახასიათებელი ნიშნები, შესაძლებელია, მაგრამ ეს მოხდება არა უშუალოდ, არამედ ნამდვილი რევოლუციური გარდაქმნების გარკვეული ეტაპების გავლით; იგი აღნიშნავდა, რომ კაპიტალიზმამდელი ურთიერთობის მქონე ქვეყნებისათვის გარდუვალია სოციალიზმზე გადასვლის შუალედი საფეხურები, სოციალიზმზე უშუალოდ გადასვლის ამოცანების გადასაწყვეტად, — გვასწავლიდა ვ. ი. ლენინი, — უნდა გვესმოდეს, თუ რა შუალედი რგოლები, ხერხები, საშუალებები, სახსრებია საჭირო კაპიტალიზმამდელი ურთიერთობის გადასასვლელად სოციალიზმზე.

ეს აუცილებლობა ჩამორჩენილი ქვეყნების ხალხთა წინაშე აყენებს მრავალ რთულ პრობლემას, რომელთა გადაწყვეტაც მოწინავე ქვეყნების მშრომელთაგან განსხვავებულ დამოკიდებულებას მოითხოვს. ამ საკითხთან დაკავშირებით აღმოსავლეთის ხალხთა კომუნისტური ორგანიზაციების ყრილობაზე ვ. ი. ლენინი ამბობდა: „აქ თქვენ წინაშე დგას ამოცანა, რომელიც წინათ არ იდგა მთელი მსოფლიოს კომუნისტების წინაშე: ზოგად-კომუნისტურ თეორიასა და პრაქტიკაზე დაყრდნობით თქვენ, იმ თავისებურ პირობებთან შეფარდებით, რომლებიც არ არსებობს ევროპის ქვეყნებში, უნდა შესძლოთ ამ თეორიისა და პრაქტიკის გამოყენება ისეთ პირობებში, როცა მთავარ მასას გლეხობა წარმოადგენს, როცა საჭიროა არა კაპიტალის წინააღმდეგ, არამედ შუასაუკუნეობრიობის ნაშთების წინააღმდეგ ბრძოლის ამოცანის გადაჭრა“ (3. გვ. 178).

ვ. ი. ლენინმა ჩამოაყალიბა ახალი თეორიული დებულება, რომ ჩამორჩენილი ქვეყნების ხალხები სოციალიზმზე გადასვლის პროცესში გაივლიან რამდენიმე ეტაპს როგორც პოლიტიკურ, ისე ეკონომიკურ და სოციალურ ცხოვრებაში. იგი აღნიშნავდა, რომ ისეთი პრობლემები წინათ ჩაგრული ხალხების ცხოვრებაში, როგორიც არის პოლიტიკური ძალაუფლება, ხელისუფლების კლასობრივი არსი. საერთო-დემოკრატიული ამოცანების, იდეოლოგიური საკითხების გადაწყვეტა და სხვ. წყდება არა პირდაპირ, პროლეტარიატის დიქტატურის დამყარების გზით, არამედ თანდათანობით, გარკვეული შუალედი ეტაპების გავლის პროცესში. ამავე დროს, ლე-

ნინს წინასწარ არ განუსაზღვრავს (და ამის გაკეთება შეუძლებელიც იყო) ის საშუალებანი, რომელთა მეშვეობითაც განხორციელდებოდა აღნიშნულ ხალხთა გადასვლა სოციალიზმზე: „...თუ რა გამეშვევებული გზები, ხერხები, საშუალებები, ხელშემწყობი პირობებია საჭირო წინაკაპიტალისტურ ურთიერთობათა გადასასვლელად სოციალიზმზე“ (4, გვ. 442), წინასწარ ამის თქმა შეუძლებელია. ამას პრაქტიკული გამოცდილება გვიკარნახებს.

ლენინური მოძღვრება განვითარების არაკაპიტალისტური გზის შესახებ საფუძვლად დაედო საერთაშორისო კომუნისტური მოძრაობის და მისი საბრძოლო შტაბის კომინტერნის პოზიციას ეროვნულ-კოლონიურ საკითხში.

კომინტერნის VI კონგრესის თეზისებში „რევოლუციური მოძრაობა კოლონიურ და ნახევრად კოლონიურ ქვეყნებში“ კომუნისტების დამოკიდებულება განმათავისუფლებელ მოძრაობასთან განსაზღვრულია იმით, რომ ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის გაქანებას განაპირობებს არა კაპიტალისტური განვითარების ხანგრძლივი პერიოდის პერსპექტივა, არამედ, პირიქით, კაპიტალიზმის დამხობის გარდუვალობა, კაპიტალიზმისა, რომელმაც „უკვე შეასრულა თავისი პროგრესული ისტორიული როლი, უკვე გადაიქცა მუხრუჭად შემდგომი განვითარებისა, უკვე იმყოფება გახრწნის პროცესში, უკვე ადგილს უთმობს პროლეტარიატის დიქტატურას (საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირი) და მიჰყავს კაცობრიობა ახალი და ახალი კატასტროფებისაკენ... ეს ნიშნავს, რომ გამარჯვებული პროლეტარიატის დიქტატურის ქვეყნების მხრივ მხარდაჭერის პირობებში, არსებობს ჩამორჩენილი კოლონიების არაკაპიტალისტური გზით განვითარების ობიექტური შესაძლებლობა. მოწინავე კოლონიებში ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუციების პროლეტარულ სოციალისტურ რევოლუციად გადაზრდის შესაძლებლობა“ (27^ა, გვ. 59).

კომინტერნმა არა მარტო დასახა განვითარების არაკაპიტალისტური გზისათვის მხარდაჭერის ამოცანა, არამედ განსაზღვრა ის ფაქტორებიც, რომელთა მეშვეობით ამ გზით რეალურად ვითარდებიან წინათ დამონებული ხალხები. კომინტერნი აღნიშნავდა, რომ „საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირთან და იმპერიალისტური ქვეყნების რევოლუციურ პროლეტარიატთან კავ-

შირი ყველა ჩამორჩენილი კოლონიური და ნახევრად კოლონიური ქვეყნის მშრომელებისათვის... ქმნის კაპიტალისტური წყობილების ბატონობის ან საერთოდ კაპიტალისტური ურთიერთობის განვითარების სტადიის გაუვლელად დამოუკიდებელი თავისუფალი ეკონომიური და კულტურული განვითარების შესაძლებლობას“ (27^ა, გვ. 58—59).

ამავე დროს კომინტერნი იძლეოდა გაფრთხილებას, რომ დებულება ჩამორჩენილი ქვეყნების არაკაპიტალისტური გზით განვითარების რეალური შესაძლებლობის შესახებ უშუალოდ და მჭიდროდ არის დაკავშირებული „გამარჯვებული პროლეტარიატის დიქტატურის ქვეყნების მხრივ“ მხარდაჭერასთან, სრულიადაც არ ნიშნავს, თითქოს ეს შესაძლებლობა სინამდვილეში განხორციელდება მხოლოდ „პროლეტარიატის დიქტატურის ქვეყნების“ ძალღონით. ამასთან დაკავშირებით კომინტერნის VI კონგრესი აღნიშნავდა: „ხელსაყრელ ობიექტურ პირობებში ეს შესაძლებლობა (არაკაპიტალისტური განვითარება. — ო. ქ.) სინამდვილედ გადაიქცევა, ამასთან განვითარების რეალურ მსვლელობას განსაზღვრავს ბრძოლა და მხოლოდ ბრძოლა“ (27^ა, გვ. 59).

განვითარების არაკაპიტალისტურ გზას აქვს თავისი სპეციფიკა. იგი, უწინარეს ყოვლისა, იმაში მდგომარეობს, რომ სოციალისტური გარდაქმნებისათვის საჭირო ბევრი მატერიალური და სხვა სახის წინამძღვარი, რომლებიც კაპიტალისტური განვითარების პირობებში სტიქიურად წარმოიშობიან, ისინი ამ შემთხვევაში იქმნებიან თვით არაკაპიტალისტური განვითარების მსვლელობაში, ამასთან ყოველივე ამას ანხორციელებენ რევოლუციური ხელისუფლება და რევოლუციური მასები. რა დიდი და აშკარა თავისებურებებითაც არ უნდა ხასიათდებოდეს ახლად განთავისუფლებული ქვეყნების განვითარების არაკაპიტალისტური გზა, თანამედროვე პირობებში არაკაპიტალისტური განვითარება, უწინარეს ყოვლისა, ნიშნავს ეროვნული რევოლუციის გაღრმავებას იმ ზომამდე, რომ უზრუნველყოფილ იქნას მისი გადაზრდა სოციალისტურ რევოლუციად. ეს არის ახლად განვითარებული ქვეყნების სოციალიზმისაკენ კაპიტალიზმის გაუვლელად მოძრაობის განსაკუთრებული ფორმა.

საერთოდ, არაკაპიტალისტური განვითარების არსის განსაზღვრა უნდა ემყარებოდეს იმას, რომ მისი ძირითადი შინაარსია პრო-

გრესული პოლიტიკური, იდეოლოგიური და სოციალურ-ეკონომიკური გარდაქმნები.

განვითარების არაკაპიტალისტური გზის განხორციელებისას პოლიტიკური გარდაქმნების დარგში ორი მიმართულებაა მნიშვნელოვანი: ცვლილებანი საშინაო და საგარეო პოლიტიკაში. პირველი გულისხმობს ცვლილებებს პოლიტიკურ ხელისუფლებაშიც, რომლებიც თანდათან, შუალედი საფეხურების გავლით, უზარუნველყოფენ სოციალისტური რევოლუციის განხორციელებას.

საკითხს, თუ რა ხასიათისაა ხელისუფლება, უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს. ხელისუფლების ხასიათში ვლინდება არაკაპიტალისტური განვითარების სახელმწიფოს პოლიტიკური არსი. ეს სახელმწიფო წარმოადგენს კაპიტალიზმიდან სოციალიზმზე გადასვლის ეპოქის საზოგადოების პოლიტიკური ორგანიზაციის ერთ-ერთ გარდამავალ ფორმას. ისტორიული გამოცდილება მოწმობს, რომ ეს არის ხალხის, ე. ი. არაპროლეტარული, ნახევრადპროლეტარული და პროლეტარული მშრომელი მასების, აგრეთვე წვრილი და საშუალო ბურჟუაზიის გარკვეული ფენების რევოლუციურ-დემოკრატიული დიქტატურის სახელმწიფო, რომელმაც სხვადასხვა ქვეყანაში სოციალიზმის გამარჯვებისას შეიძლება ნაირნაირი ფორმები მიიღოს.

საერთო პოლიტიკური გარდაქმნების დარგში დიდი მნიშვნელობა აქვს აგრეთვე იმას, რომ ასეთი ეროვნულ-დემოკრატიული სახელმწიფო საგარეო-პოლიტიკურ საქმიანობას ახალ საფუძველზე აგებს. ახალგაზრდა სახელმწიფოების საერთაშორისო ურთიერთობის საკითხების ანალიზისას უნდა ვეყრდნობოდეთ ლენინურ დებულებას იმის შესახებ. რომ საგარეო პოლიტიკა გამომდინარეობს საშინაო პოლიტიკიდან და, თავის მხრივ, სერიოზულ ზეგავლენას ახდენს მასზე. არაკაპიტალისტური განვითარების ახალგაზრდა სახელმწიფოებში საშინაო პოლიტიკური გარდაქმნების შედეგად მათი საგარეო პოლიტიკაც იცვლება და მას საფუძვლად ნეიტრალიტეტისა და მიუმხრობლობის პრინციპები დაედო. ამ პოლიტიკის დასაყრდენს საერთაშორისო ასპექტში წარმოადგენს ძალთა ახალი თანათარდობა, რაც შეიქმნა სოციალიზმის მსოფლიო სისტემის წარმოშობის შედეგად, ხოლო საშინაო ასპექტში — საზოგადოების ეკონომიკური მოთხოვნების, ხალხის ფართო მასების,

განსაკუთრებით მუშათა კლასისა და გლეხობის განწყობილების გათვალისწინების აუცილებლობა.

ახალგაზრდა სახელმწიფოების ნეიტრალიზმისა და მიუმხრობლობის პოლიტიკა ხელს უწყობს მშვიდობიანი თანაარსებობის პოლიტიკის განხორციელებას. ამ სახელმწიფოთა მიერ დამოუკიდებელი საგარეო პოლიტიკის გატარება წარმოადგენს კაპიტალისტური სამყაროს გათიშვის თავისებურ ფორმას, რამდენადაც კვეცავს იმპერიალისტური პოლიტიკის მოქმედების სფეროს და ამწვავებს კაპიტალიზმის კრიზისს.

არაკაპიტალისტური განვითარების გზაზე ღონისძიებათა მთელი კომპლექსი ხორციელდება სოციალური გარდაქმნების დარგში. ეს ღონისძიებანი მიმართულია, უწინარეს ყოვლისა, იმისაკენ, რომ შეცვლილ იქნას წინა პერიოდიდან შემორჩენილი სოციალური სტრუქტურა და შეიქმნას ახალი სოციალური სტრუქტურა, რომელიც მთელი საერთო-ეროვნული ამოცანის გადაწყვეტას შეძლებს; ამ ცვლილებათა არსი ის არის, რომ: — საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და ეკონომიკური ცხოვრებიდან გამოირაყონ ფეოდალური და რეაქციული ბურჟუაზიული ელემენტები;

— განახლდეს სახელმწიფო აპარატი, შემუშავდეს სახელმწიფოს ეკონომიკური და ადმინისტრაციული ფუნქციების ისეთი სამართლებრივი საფუძველი, რომლებიც ხალხის ინტერესებს უპასუხებენ;

— შეიქმნას იმის წანამძღვრები, რომ მშრომელმა ხალხმა სულ უფრო ფართო მონაწილეობა მიიღოს ქვეყნის პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ცხოვრებაში; ამ მიზნით ისპობა ადამიანის მიერ ადამიანის ექსპლუატაციის შესაძლებლობანი, კანონმდებლობით წესრიგდება მუშებისა და სამრეწველო და სხვა საწარმოთა ადმინისტრაციის ურთიერთობა, წარმოებს ბრძოლა ღრმა კულტურული გარდაქმნებისათვის.

მაგრამ დიდი შეცდომა იქნებოდა იმის მტკიცება, რომ ყველა ჩამოთვლილ ღონისძიებათა ერთობლიობა თითქოს ავტომატურად უზრუნველყოფდეს ახლად განთავისუფლებული ქვეყნების გადასვლას განვითარების არაკაპიტალისტურ გზაზე. ამისათვის საჭიროა ორგანიზებული და მიზანსწრაფული ბრძოლა ასეთი განვითარებით დაინტერესებული მთელი ეროვნული ძალების კოორდინაციისათვის, რათა ცალკეული ეროვნული ძალების საქმიანობა წარიმარ-

თოს ამ საერთო-ეროვნული ამოცანის განხორციელებისათვის და გამოირიცხონ რომელიმე მათგანის მიერ ვიწროკლასობრივი ინტერესების საერთო-ეროვნულ ინტერესებზე მაღლა დაყენება. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ საჭიროა ისეთი გარკვეული პოლიტიკური ორგანიზაცია, რომელიც შეძლებდა ავანგარდული მისიის შესრულებას არაკაპიტალისტურ გარდაქმნებში. ასეთი პოლიტიკური ძალა შეიძლება იყოს ეროვნულ პროგრესულ ძალთა კოალიცია, რომელიც იღებს სხვადასხვანაირ ორგანიზაციულ ფორმას (ეროვნული ფრონტი, პროგრესული ბლოკი, პროგრესულ ძალთა კავშირი, სოციალისტურ ძალთა კავშირი და სხვ.), რაც განპირობებულია თითოეული ქვეყნის სპეციფიკური პირობებით.

ეროვნულ ძალთა მტკიცე კოალიციის უქონლობა უარყოფითად მოქმედებს ქვეყნის არაკაპიტალისტური გზით განვითარებაზე. ამავე დროს გასათვალისწინებელია ისიც, რომ არაკაპიტალისტურ განვითარებაზე გადასვლა სხვადასხვა ქვეყანაში სხვადასხვანაირად ხდება და ამ პროცესში წარმოშობილი პრობლემების გადაწყვეტას ცალკეულ შემთხვევებში ახლავს შეცდომები. ეს მნიშვნელოვნად აძნელებს და აფერხებს ახალი გზით განვითარებას, მეორე მხრივ, ამ შეცდომებს მოხერხებულად იყენებენ როგორც ცალკეული ქვეყნების შიგნით არსებული რეაქციული ძალები, ასევე საერთაშორისო იმპერიალიზმი. ეს ორი ფაქტორი განაპირობებს განვითარების არაკაპიტალისტური გზის სიძნელეებს.

ბურჟუაზიის დამცველები განგებ უგულვებელყოფენ იმ საყოველთაოდ ცნობილ ფაქტს, რომ საზოგადოების ორგანიზაციის ახალ ფორმაზე გადასვლა ბუნებრივად იწვევს დროებით გართულებებს ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ცხოვრებაში.

ფაქტები გვიჩვენებენ, რომ თუ პოლიტიკური დამოუკიდებლობის მოპოვება ეროვნულ-რევოლუციურ ბრძოლაში შეიძლება მშვიდობიანი ან შეიარაღებული გზით. იმპერიალისტური მონოპოლიების განდევნით და ძალადობის ძატი აპარატის დამსხვრევით, რაც შედარებით მცირე დროს საჭიროებს, ეკონომიკური დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლა მოიცავს დროის დიდ მონაკვეთს. ახალი სახელმწიფო-ეკონომიკური, მეცნიერული, ტექნიკური, კულტურული საქმიანობის სპეციფიკური ფორმებისა და მეთოდების ხანგრძლივად გამოყენებას, მშრომელი მასების კეთილდღეობის ამაღლებას და ხალხის ინტერესების შესაბამისად ღრმა სოციალური გარ-

დაქმნების განხორციელებას. ამასთან ეკონომიკური დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლა სრულიადაც არ წარმოადგენს მხოლოდ ეკონომიკურ ბრძოლას. იგი ამავე დროს არის ღრმა პოლიტიკური, საბოლოო ანგარიშით, მძაფრი კლასობრივი ბრძოლა. ეკონომიკური ბრძოლის სწორედ ამ პოლიტიკური მხარის რამდენადმე უგულვებელყოფა არაკაპიტალისტური გზით მიმავალი ქვეყნების მმართველი წრეების მხრივ წარმოშობს შეცდომებს, რომლებსაც უმაღლვე მოხერხებულად იყენებენ შინაგანი და გარეშე რეაქციის ძალები თავიანთი ინტერესებისათვის.

აღნიშნულის გამო პროგრესული რეჟიმის დაცვისა და განმტკიცების საქმისადმი სწორ რევოლუციურ ხელმძღვანელობას მეტად დიდი მნიშვნელობა აქვს. ასეთი ხელმძღვანელობის წარმატება დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ გადაწყვიტა მან ორი მთავარი ამოცანა: ეროვნული ეკონომიკის განთავისუფლება იმპერიალიზმის ბატონობისაგან, ეკონომიკური რესურსების განვითარება მშრომელთა ინტერესების შესაბამისად და ქეშმარიტი დემოკრატიის დამყარება.

თუ დამოუკიდებელი მთავრობა ყოველივე ამას ვერ უზრუნველყოფს. ხალხი პასიური იქნება. მისი აქტიურობა უზრუნველყოფილი იქნება და განუხრელად გაიზრდება მხოლოდ მაშინ, თუ მუშები და გლეხები, ხალხის ეს უდიდესი უმრავლესობა, საკუთარი გამოცდილებით დარწმუნდებიან, რომ არსებული რეჟიმი განასაზიერებს და იცავს მათს ინტერესებს, მისწრაფვის იმისაკენ, რომ უზრუნველყოს მათი მომავალი, ხორცს ასხამს მათს ოცნებას მომავალ ცხოვრებაზე.

არაკაპიტალისტური გზით ქვეყნის წარმატებითი თანმიმდევრული განვითარების პირობაა აგრეთვე სახელმწიფოს კლასობრივი სტრუქტურის ძირეული შეცვლა, სახელმწიფოს მუშაობის ძველი მეთოდებისა და ხერხების სრულყოფა და ახალი ფორმებისა და საშუალებების შემოღება. რომელიც მას მშრომელი მასების სახელმწიფოდ გადააქცევს.

განვითარების არაკაპიტალისტურ გზაზე სიძნელეთა შემსუბუქებისა და შეცდომების თავიდან აცილების მნიშვნელოვანი პირობაა სოციალისტური ბანაკის ქვეყნებთან არაკაპიტალისტური განვითარების გზით მიმავალი ქვეყნების არა მარტო ეკონომიკური და მეცნიერულ-ტექნიკური თანამშრომლობის შემდგომი განვი-

თარება და განმტკიცება, არამედ აგრეთვე სოციალისტურ ქვეყნებთან მჭიდრო პოლიტიკური თანამშრომლობა, ცალკეული დიდი პოლიტიკური და სოციალური პრობლემის გადაწყვეტაში მათი გამოცდილების გამოყენება. ისტორიული გამოცდილება დამაჯერებლად მოწმობს, რომ აზიისა და აფრიკის ცალკეული ქვეყნების არაკაპიტალისტური განვითარების პროცესი მით უფრო წარმატებითია, ხოლო ამ პროცესში სოციალისტური პერსპექტივები მით უფრო რეალურია, რაც უფრო მჭიდროდ უკავშირდებათ ეს ქვეყნები საბჭოთა კავშირს და სხვა სოციალისტურ ქვეყნებს.

სოციალიზმის ძალებთან განვითარების არაკაპიტალისტური გზით მიმავალი ქვეყნების ერთიანობისა და მჭიდრო კავშირის უქონლობა იწვევს იმას, რომ იმპერიალიზმს შესაძლებლობა ეძლევა განვითარების არაკაპიტალისტური გზა ჩაახშოს, უხეშად ან შემოვლითი გზით ხელი ააღებინოს ახალგაზრდა სახელმწიფოებს არაკაპიტალისტური ხასიათის ღრმა პოლიტიკურ და სოციალურ-ეკონომიკურ გარდაქმნებზე და დააყენოს ისინი განვითარების კაპიტალისტურ გზაზე. ისტორიული გამოცდილება მოწმობს, რომ სოციალიზმის მსოფლიო სისტემამ შეცვალა და იგი ახლაც ცვლის ძალთა თანაფარდობას მსოფლიო ასპარეზზე პროგრესის სასარგებლოდ. ქმნის ხელსაყრელ ვითარებას იმისათვის, რომ შემდგომ გაფართოვდეს და გაღრმავდეს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი რევოლუციები. რომ დამოუკიდებელი განვითარების გზაზე გამოსულმა ქვეყნებმა გააჩაღონ ბრძოლა სოციალიზმისათვის კაპიტალიზმის სტადიის გაუვლელად.

ამჟამად უფრო ხელსაყრელი პირობებია არაკაპიტალისტური განვითარებისათვის. მსოფლიო სოციალისტური სისტემის ეკონომიკური. პოლიტიკური და სამხედრო ძლიერების განმტკიცების, მისი პრესტიჟისა და ავტორიტეტის ზრდის, მთელ მსოფლიოში საზოგადოებრივი განვითარების პროცესებზე მისი გავლენის გადიდების შედეგად იმპერიალიზმსა და ახალგაზრდა ქვეყნების შინაგან რეაქციას სულ უფრო უძნელებათ ამ ქვეყნების მსოფლიო კაპიტალისტურ სისტემაში შენარჩუნება.

ჩვენს დროში ქვეყნები, რომლებიც არაკაპიტალისტური გზით მიდიან, მნიშვნელოვან პრობლემას წყვეტენ — იბრძვიან ეკონომიკური დამოუკიდებლობის მოსაპოვებლად. ამ ბრძოლაში უდიდეს როლს ასრულებს მსოფლიო სოციალისტური სისტემის დახმარე-

ბა. პრობლემის ძირითადი საკითხია მუშათა კლასის ჩამოყალიბება ამ ქვეყნებში, რამდენადაც ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ტენდენცია მუშათა კლასის როლის განუხრელი ამაღლებათაა. ამავე დროს განვითარებადი ქვეყნების უმეტესობაში მუშათა კლასს ჯერ კიდევ არ მოუპოვებია ხელმძღვანელი როლი.

ამისათვის ორი პრობლემის გადაჭრაა საჭირო: პირველი — სამრეწველო მუშების რაოდენობის გადიდება, პროლეტარიატის სტრუქტურის შეცვლა და მეორე — მუშათა კლასობრივი შეგნების, პოლიტიკური აქტივობისა და ორგანიზებულობის დონის ამაღლება.

ეკონომიკური და ტექნიკური დახმარება, რომელსაც სოციალისტური ქვეყნები და, უპირველეს ყოვლისა, საბჭოთა კავშირი განთავისუფლებულ ქვეყნებს უწყევნ, დიდად უწყობს ხელს ეროვნული მუშათა კლასის შექმნას.

მაგალითად, სოციალისტური ქვეყნების მიერ გაწეული ეკონომიკური და ტექნიკური დახმარებით არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში დაახლოებით 200 სამრეწველო საწარმო აშენდა, სადაც მუშაობა დაიწყო მრავალმა ათასმა, ადრე დაუსაქმებელმა მუშამ.

შრომითი რეზერვების მომზადების საქმეში სოციალისტური ქვეყნების გამოცდილების გამოყენების შედეგად განვითარებადი ქვეყნები იმ დასკვნამდე მიდიან, რომ აუცილებელია ამ სფეროში გეგმური საწყისის დანერგვა. „განვითარებადმა ქვეყნებმა ადამიანთა რესურსების დაგეგმვა ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ძირითად ღონისძიებად უნდა აქციონ“ (35, გვ. 27), — აცხადებს ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის ეკონომისტი აბდელ მაჟიდ ალ-აბდი.

მუშათა კლასის სწრაფი რაოდენობრივი ზრდა განამტკიცებს მუშებში საკუთარი ძალებისადმი რწმენას. ამის შედეგად ისინი თამამად და ორგანიზებულად იბრძვიან თავიანთ ეკონომიკური ინტერესებისათვის, ეკონომიკურ საკითხებს პოლიტიკური ხასიათის მოთხოვნებს უკავშირებენ.

მუშათა კლასის რაოდენობრივი ზრდა და სტრუქტურული ცვლილებები მნიშვნელოვნად განაპირობებს ყველა მშრომელის კლასობრივ შეგნებასა და პოლიტიკურ აქტივობას, მუშათა ორგანიზებულობის ამაღლებას, მუშათა კლასის მიერ განმათავისუფლებელ

მოძრაობაში ხელმძღვანელი როლის მოპოვებას, მაგრამ მხოლოდ ეს, ცხადია, არ ჯმარა, საჭიროა პოლიტიკური ბრძოლის გამოცდილება, რასაც უხვად იღებენ სოციალისტური ქვეყნების ისტორიიდან.

არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის ეროვნული მოქმედების ქარტიაში მითითებულია, რომ რევოლუცია ქვეყნის ცხოვრების ყველა სფეროში ერთადერთი საშუალებაა საუკუნეობრივი ჩამორჩენილობის დასაძლევად. ამასთან, ხაზგასმითაა აღნიშნული ის, რომ ეგვიპტის რევოლუციის წარმატება მხოლოდ მსოფლიოში მიმდინარე ცვლილებების გათვალისწინებითაა შესაძლებელი. ქარტია ისტორიული მნიშვნელობის მოვლენად განმარტავს კომუნისტური ბანაკის შექმნას, რომელსაც დიდი ძალა, დღითიდღე მზარდი მატერიალური და მორალური ხვედრითი წონა აქვს და გააჩნია უნარი ეფექტიანად დაუპირისპირდეს კაპიტალისტურ ბანაკს.

უნდა აღინიშნოს, რომ სოციალისტური ქვეყნების გამოცდილების გადატანა მექანიკურად არ ხდება, ასევე ადგილი არა აქვს ამა თუ იმ ფორმის, მეთოდის, საშუალების ბრმა კოპირებას: გამოცდილების გაზიარებისას გათვალისწინებულია მათი ეროვნული სპეციფიკა. ქარტიაში აღნიშნულია, რომ მსოფლიოში მიმდინარე ცვლილებებს თან სდევს ახალი გარემოებანი, რომლებიც გავლენას ახდენს ეროვნულ ბრძოლაზე, აუცილებელს ხდის ეროვნული ამოცანების გადაწყვეტის ახალი ფორმების ძიებას.

განვითარებადი ქვეყნების პროგრესულ ძალებს კარგად ესმით კოლონიური მემკვიდრეობის რევოლუციური მსხვერვეის აუცილებლობა, ეროვნული პრობლემების გადაჭრის რეფორმისტული გზების არაეფექტიანობა.

აზიისა და აფრიკის ახალგაზრდა სახელმწიფოთა მრავალ საპროგრამო დოკუმენტში კონკრეტული და ზუსტი პასუხია გაცემული კითხვაზე, — როგორი გზით უნდა წავიდნენ ეს ქვეყნები, — რეფორმიზმისა თუ რევოლუციური ბრძოლის გზით. კერძოდ, აღნიშნულ ქარტიაში მითითებულია, რომ ეგვიპტის არაბულ რესპუბლიკაში — „...ქვეშარიტად რევოლუციური შეგნება აღსდგა რეფორმის მქადაგებელთა ლოგიკის წინააღმდეგ“, რომ მან ყველა სფეროში საყოველთაო რევოლუციის გზა აიჩია. (78, გვ. 47).

სოციალისტური ქვეყნების პოლიტიკური გამოცდილების გავ-

ლენის უდავო შედეგია ისიც, რომ რევოლუციური გარდაქმნებისა და დემოკრატიისათვის ბრძოლას ამ ქვეყნების მოწინავე პოლიტიკური ძალების კლასობრივი ბრძოლის თვალსაზრისით განიხილავენ. ქართლში მითითებულია, რომ „არ შეიძლება კლასებს შორის გარდუვალი ბრძოლის იგნორირება და უარყოფა“. (78, გვ. 63).

ახალგაზრდა ქვეყნებში დემოკრატიის საკითხები კლასობრივ ბრძოლასთან კავშირში განიხილება, ხოლო ეს უკანასკნელი გაგებულია, როგორც მწვავე წინააღმდეგობა რეაქციულ (მსხვილი ბურჟუაზიისა და მემამულეთა ბლოკის სახით) და ეროვნულ ძალებს შორის. რადგან არსებობს მსხვილი ბურჟუაზიისა და მემამულეთა კავშირი იმპერიალიზმთან, პროგრესული პოლიტიკური ძალები მიდიან იმ დასკვნამდე, რომ ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა კავშირშია კლასობრივ ბრძოლასთან. კლასობრივი ბრძოლა აქ განხილულია, როგორც განმათავისუფლებელი მოძრაობის შემდგომი გაღრმავების აუცილებელი პირობა.

სოციალისტური სისტემის პოლიტიკური ბრძოლის გამოცდილება იმ მიმართულებითაც ახდენს ზეგავლენას, რომ განთავისუფლებული ქვეყნების მუშათა კლასის ეკონომიკურმა ბრძოლამ თავიდანვე იმპერიალიზმისა და მისი აგენტურის — ადგილობრივი რეაქციის წინააღმდეგ პოლიტიკური ბრძოლის ხასიათი მიიღოს. ეს განვითარებადი ქვეყნების მუშათა მოძრაობის დამახასიათებელი თავისებურებაა.

ეკონომიკური ბრძოლის გადაზრდა პოლიტიკურ ბრძოლაში იწვევს მუშათა კლასის შეგნებულობის, პოლიტიკური ორგანიზებულობის ამაღლებას, მის მიერ ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობაში საკუთარი წამყვანი როლისა და მნიშვნელობის შეცნობას. ამას განთავისუფლებულ ქვეყნებში კომუნისტური პარტიებისა და მუშათა პროფკავშირული ორგანიზაციების შექმნა, ზრდა და განმტკიცება ადასტურებს.

მსოფლიო სოციალისტურმა სისტემამ არა მარტო შესაძლებელი გახადა ყოფილი კოლონიების არაკაპიტალისტური განვითარება, არამედ შეუქმნა მათ ეკონომიკური დამოუკიდებლობის მოპოვებისა და განმტკიცების რეალური პერსპექტივები.

ისტორიული გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ ახალგაზრდა სახელმწიფოების ჩამორჩენილობის ლიკვიდაცია შესაძლებელია ამ ქვეყნებში მრავალდარგოვანი ეროვნული სამრეწველო წარმოების

შექმნა-განვითარების გზით, რაც დამოუკიდებელი ეკონომიკის მატერიალურ-ტექნიკურ ბაზას წარმოადგენს. სრული დამოუკიდებლობის მოპოვებისათვის არაა აუცილებელი, რომ ეს ქვეყნები ჯერ საწარმოო ძალების განვითარების მხრივ მოწინავე ინდუსტრიულ სახელმწიფოებს გაუთანასწორდნენ და მერე იბრძოლონ სრული დამოუკიდებლობისათვის, ამისათვის საკმარისია ეკონომიკის ძლიერი სახელმწიფო სექტორის შექმნა და ინდუსტრიალიზაციის განხორციელებაში სოციალისტური ქვეყნების დახმარება.

ეკონომიკის გადამწყვეტ დარგებში სახელმწიფო სექტორის ზრდა მნიშვნელოვნად ზღუდავს კერძოკაპიტალისტური ურთიერთობის სფეროს. იგი საშუალებას იძლევა სახელმწიფოს ხელში კონცენტრირებულ იქნეს დიდძალი სახსრები, რომელიც მოხმარდება არა ყველაზე მაღალმომგებიანი დარგების განვითარებას, არამედ იმ დარგებს, რომლებიც ეკონომიკის აღმავლობის შემდგომ დაჩქარებას განსაზღვრავს.

არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში, სახელმწიფო სექტორის შექმნის ოთხი წლისთავზე. ქვეყნის სამრეწველო წარმოების უდიდესი ნაწილი უკვე ამ სექტორში იქნა მოქცეული, რითაც მთელი ეკონომიკის მტკიცე საფუძველი შეიქმნა. 1968 წელს სახელმწიფო სექტორი მთელი პროდუქციის 70 პროცენტს აწარმოებდა. დაგეგმვა არაკაპიტალისტური განვითარების გზაზე მყოფი ახალგაზრდა სახელმწიფოების ეკონომიკური დამოუკიდებლობის მოპოვებისა. და განმტკიცების მნიშვნელოვანი ფაქტორია. დაგეგმვას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ჩამორჩენილობის დასაძლევად შიდა-ეროვნული რესურსების სრულად მობილიზებისათვის. ამიტომ დაგეგმვის საკითხები ახალგაზრდა სახელმწიფოების ყურადღების ცენტრშია.

განთავისუფლებული ქვეყნების ეკონომიკური და სოციალური პროგრესისათვის უდიდესი მნიშვნელობა აქვს აგრარულ-გლეხური საკითხის გადაჭრას.

სოციალისტურ ქვეყნებში ამ საკითხის გადაჭრის გამოცდილებამ ბევრად განსაზღვრა 'არაკაპიტალისტური გზით მიმავალ ქვეყნებში აგრარულ გარდაქმნათა ხასიათი.

ასე, მაგალითად, ეგვიპტის არაბული რესპუბლიკის ისტორიის პირველ წლებში მსხვილ ფეოდალთა მიწების ექსპროპრიაცია სა-

ხელმწიფო პოლიტიკად იქცა. გლეხებმა მიწა თითქმის გამოსყიდვის გარეშე მიიღეს.

ითვალისწინებენ რა გლეხთა კოოპერირების სოციალისტურ გამოცდილებას, არაკაპიტალისტური განვითარების გზით მიმავალი ქვეყნების მთავრობები დიდ ყურადღებას უთმობენ სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების ორგანიზაციის საკითხს. ამ ქვეყნების პირობებში სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაცია წარმატებით შეიძლება იქნეს გამოყენებული ღრმა სოციალური გარდაქმნებისა და საწარმოო ძალების განვითარებისათვის. კოოპერაციის დახმარებით შეიძლება განხორციელდეს გლეხთა მრავალმილიონიანი მასის ჩაბმა საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში, მათში კოლექტივიზმის გრძნობის განვითარება და, რაც მთავარია, სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივები შეიძლება გამოყენებულ იქნეს როგორც გლეხთა მასობრივი საზოგადოებრივი ორგანიზაცია, რომელიც გარკვეულწილად განაპირობებს სოფლის მეცხოვრებათა ძალების მობილიზაციას აგრარული გარდაქმნებისათვის, გლეხთა თვითშეგნების ამაღლებისა და ფეოდალიზმის გადმონაშთების საბოლოო ლიკვიდაციისათვის.

განსაკუთრებული ყურადღება ექცეოდა კოოპერირების საკითხს არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში. აქ გლეხური კოოპერატივები სოფლის მეურნეობის სამინისტროს კონტროლს ექვემდებარება. დადგენილია, რომ კოოპერატივების გამგეობის წევრთა 1/5-ს ფელაპები უნდა შეადგენდნენ, რომლებიც 5 ფედანზე (ფედანი-0,42 ჰა-ს) მეტ მიწას არ ფლობენ. ამ კოოპერატივების ფუნქციებს უმთავრესად მომარაგება-გასაღება შეადგენს. მნიშვნელოვნად იზრდება აგრეთვე მიწების ერთობლივი დამუშავების ამხანაგობები და წარმოებითი ხასიათის კოოპერატივები, რომლებიც აგრარული რეფორმის კანონით განაწილებულ მიწებზე არსდებან.

უდიდეს როლს ასრულებს ახალგაზრდა ქვეყნების ეკონომიური ურთიერთობის გაფართოება სოციალისტური სისტემის ქვეყნებთან. ამ ურთიერთობის მთავარი მიზანია განთავისუფლებული ქვეყნებისადმი უანგარო დახმარება, რაც მათ იმპერიალისტური ქვეყნების ეკონომიკური და პოლიტიკური ზეგავლენის თავიდან აცილების გარანტიას უქმნის.

სოციალისტურ ქვეყნებთან განვითარებადი ქვეყნების მყა-

რი და .ორმხრივ სასარგებლო ეკონომიკური კავშირი ხელს უწყობს მათი სამეურნეო პროგრამების შესრულებას, განამტკიცებს მათ პოზიციებს საერთაშორისო ვაჭრობაში, ზრდის არაექვივალენტურ გაცვლასთან მათი ბრძოლის ეფექტიანობას, გამორიცხავს კაპიტალისტ-შუამავლებს, რომლებიც სპეკულაციურ კომბინაციებს ახორციელებენ.

კაიროს გავლენიანი გავლენის „ალ-ახბარის“ განცხადებით სოციალისტური ქვეყნებისაგან ეროვნული ეკონომიკის განვითარებისათვის სესხებისა და კრედიტის მიღების პირობები გაცილებით უფრო ხელსაყრელია მათი გადახდის ვადების, ასევე პროცენტის თვალსაზრისითაც, ვიდრე პირობები, რომლის მიხედვითაც დასავლეთის სახელმწიფოები იძლევიან სესხებს (108, 15. III. 1965).

მყარი ეკონომიკისათვის ახალგაზრდა ქვეყნების ბრძოლაში დიდ როლს ასრულებს სოციალისტურ ქვეყნებთან ვაჭრობა. სოციალისტური ქვეყნები ეხმარებიან ახალგაზრდა ქვეყნებს ეროვნული საქონლის გასაღების ბაზრის გაფართოებაში და ამით ხელსაყრელ პირობებს უქმნიან ეროვნული მრეწველობის განვითარებას.

სოციალისტური სისტემის ძლიერების ზრდისა და ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის გაშლის კვალობაზე სოციალისტური ქვეყნებისა და ახალგაზრდა სახელმწიფოების ეკონომიკური თანამშრომლობა სულ უფრო ფართოვდება და მრავალმხრივი ხდება.

ამრიგად, აზიისა და აფრიკის ბევრ ხალხს დღეს აღარ სტანჯავს კოლონიალიზმი. გარდასულ დღეთა ეს მანკიერი მოვლენა ისტორიას ჩაბარდა. ამჟამად ამ ორი კონტინენტის უმრავლეს ქვეყანაში კოლონიური სისტემა სულს კი არ ღაფავს, ის დასამარდა. მაგრამ ძველი დროების მოტრფიალებს მოსვენებას არ აძლევს დაკარგული ძლიერების აღდგენის სურვილი. ატომის ეპოქაში შეუძლებელია დამონებისა და ძარცვის ძველი მეთოდების გამოყენება და ამიტომ იმპერიალიზმი ახალი ფორმებისა და საშუალებების ძიების ციებ-ცხელებით არის შეპყრობილი.

**პოლიტიკური აზრის ევოლუცია არაბთა
გაერთიანებულ რესპუბლიკაში და ეროვნულ
მოძრაობათა ქარტია**

პოლიტიკური თვალსაზრისით არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის შემადგენლობიდან სირიის გამოსვლამ საგრძნობი ზიანი მიაყენა არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის მთავრობის ავტორიტეტს როგორც შინაგან, ისე საერთაშორისო სარბიელზე, ხოლო წმინდა პრაქტიკული თვალსაზრისით, ამ ფაქტმა ეგვიპტის მმართველი წრეები იმ დასკვნამდე მიიყვანა, რომ საჭირო იყო გულმოდგინედ გაეანალიზებინათ ახალგაზრდა სახელმწიფოს მიერ მოპოვებული წარმატებები და მის ხელმძღვანელთა მიერ დაშვებული შეცდომები, „ჩვენ იმის წინააღმდეგი ვართ, რომ ერთიანობის განმტკიცების მიზნით გამოვიყენოთ სამხედრო ძალა ან სამოქალაქო ომი“ (108, 4. X. 1961), — მიუთითებდა პრეზიდენტი გ. ა. ნასერი 1961 წლის სექტემბერში სირიაში მომხდარი ამბების შემდეგ.

გ. ა. ნასერის 1961 წლის 16 ოქტომბრის გამოსვლაში კაიროს რადიოთი და ტელევიზიით მოცემული იყო მომხდარი ამბების ღრმა ანალიზი. „საჭიროა მოვიკრიბოთ გამბედაობა და კეთილშობილება ჩვენს მიერ დაშვებული შეცდომების აღიარებაში...“ (110. 17. X. 1961), — აღნიშნავდა პრეზიდენტი. თავის გამოსვლაში გ. ა. ნასერმა არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის მთავრობის მიერ დაშვებულ უამრავ შეცდომათაგან გამოყო ხუთი მთავარი.

პრეზიდენტი სრულიად სამართლიანად მიუთითებდა ისეთ შეცდომებზე, როგორიც არის, შინაგანი და გარეშე რეაქციის წინააღმდეგ ბრძოლის შეწყვეტა, არსებული სახალხო პოლიტიკური

ორგანიზაციების სისუსტე და დაუზრუნველობა, ხალხის მასების როლის უგულებელყოფა, საზოგადოების თითოეულ წევრში პასუხისმგებლობის გრძნობის სუსტი აღზრდა (თითოეული ვერ საზოგადოება თავის ადგილს საზოგადოებაში) და სუსტი მუშაობა ახალი სახელმწიფოებრივი აპარატის შესაქმნელად (110, 17. X. 1961).

ეროვნულ მოქმედებათა ქარტიაში, რომელიც პრეზიდენტმა გახლ აბდელ ნასერმა არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის სახალხო ძალების ეროვნულ კონგრესს 1962 წლის 21 მაისს წარუდგინა, მოცემული იყო ქვეყანაში ახალი საზოგადოების აგების კონკრეტული პროგრამა. ცალკეულ წინააღმდეგობათა, ბუნდოვანი, ხოლო ზოგჯერ მცდარი დებულებების მიუხედავად, ქარტია მთლიანად წარმოადგენდა პოლიტიკურ დოკუმენტს, რომელსაც დიდი თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა ჰქონდა.

ქარტიის ძირითადი მნიშვნელობა ის იყო, რომ მასში ახლებურად დასვეს ბევრი საკითხი, რომელთა გადაწყვეტა ხელს შეუწყობდა ქვეყნის განვითარებას პროგრესული გზით. ქარტიაში (ეგვიპტის პოლიტიკური აზროვნების მთელი ისტორიის მანძილზე პირველად) გაცემული იყო პასუხი კითხვაზე — როგორი გზით უნდა ევლოთ — რეფორმიზმისა თუ რევოლუციური ბრძოლის გზით? „გამოცდილებამ გვიჩვენა და გვიჩვენებს დღემდე, რომ რევოლუცია არის ერთადერთი სწორი გზა, რომელსაც უნარი შესწევს არაბების ბრძოლა წარმართის მომავლისაგან. რევოლუცია — ეს არის ერთადერთი საშუალება, რომლის მეშვეობითაც არაბებს შეუძლიათ მიაღწიონ განთავისუფლებას შემოქმედი ბორკილებისაგან და წარსულისაგან, მემკვიდრეობით მიღებული მძიმე გადმონაშთებისაგან“ (78, გვ. 17). — აღნიშნული იყო მასში.

ქარტიაში გამოთქმული იყო აზრი იმის შესახებ, რომ კოლონიური წარსულის მძიმე მემკვიდრეობა რევოლუციამ უნდა დაამსხვრიოს. ამასთან ის ხაზს უსვამდა იმ ფაქტორებს, ურომლისოდაც რევოლუციის გამარჯვება შეუძლებელია. რევოლუციის მთავარ მომძრაველ ძალად ქარტია აცხადებდა ხალხის მასების შეგნებულობას, რომელიც „დაფუძნებული იქნება მეცნიერულ რწმენაზე, ჯანსაღ აზრსა და თავისუფალი იქნება ფანატიზმისა და ტერორისაგან“ (78, გვ. 18).

ქარტია რევოლუციას აცხადებდა ეგვიპტის საუკუნეობრივი ჩამორჩენილობის დაძლევის ერთადერთ საშუალებად და ამასთან

ზაზს უსვამდა იმას, რომ ეგვიპტის რევოლუცია წარმატებებს მიაღწევს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ გაითვალისწინებს მსოფლიოში ზომხდარ ცვლილებებს. ამ დიდ მნიშვნელოვან ცვლილებებს შორის ქარტია პირველ რიგში ასახელებდა სოციალიზმის მსოფლიო ბანაკის შექმნას, რომლის მატერიალური და მორალური მნიშვნელობა ყოველდღიურად იზრდება (78, გვ. 20).

მსოფლიოში მომხდარ ცვლილებებს, — მითითებული იყო ქარტიაში, — თან ახლავს ახალი გარემოებანი, რომლებიც გავლენას ახდენენ ეროვნულ ბრძოლაზეც, იწვევენ ეროვნული ამოცანების მიღწევის ახალი ფორმების და მათი განხორციელების ახალი გზის ძიებას. ამ სწორი წინამძღვრიდან გამომდინარე აკეთებდნენ დასკვნას, რომ „ახალი გზის აუცილებლობა კი არ არის განპირობებული მხოლოდ განახლების სუბიექტური სურვილებით და ეროვნული ღირსების უბრალო მოსაზრებებით“ (78, გვ. 19), არამედ ფრიად მნიშვნელოვანია ის, რომ ცვლილებანი მსოფლიოში და ეროვნული რევოლუციები ურთიერთმოქმედებენ (78, გვ. 21). და ეს ურთიერთმოქმედება ბევრად განსაზღვრავს ბრძოლის ფორმების ხასიათსა და შინაარსს. აქედან გამომდინარე ქარტია გამოდიოდა ძველი ფორმების წინააღმდეგ, რეფორმიზმის წინააღმდეგ, იმპერიალისტებთან თანამშრომლობის წინააღმდეგ. ხალხებს „...აღარა სჭერათ, რომ თავისუფლება შეიძლება მიღწეულ იქნას იმპერიალისტთა მომადლიერებით ან მათთან გარიგებით“ (78, გვ. 22) — აღნიშნული იყო მასში.

განვითარების ახალი გზის განსაზღვრაში ქარტია მნიშვნელოვან ადგილს უთმობდა თავისუფლებისათვის მებრძოლი სხვა ხალხების მიერ დაგროვილი გამოცდილების გამოყენებას. „არაბულმა რევოლუციამ უნდა გამოიმუშაოს ახალი მიდგომა, რომელიც არ იფარგლება თეორიათა ვიწრო ჩარჩოებით, — ...მან არავითარ შემთხვევაში არ უნდა დაიკეტოს მისასვლელი სხვა მებრძოლი ქვეყნების მიერ შემუშავებული გამოცდილების მდიდარი საგანძურისაკენ“ (78, გვ. 23).

ქარტიაში დაწვრილებით არის გაანალიზებული რეფორმიზმის მავნე არსი და რევოლუციურ გარდაქმნათა აუცილებლობა. თანამედროვე პირობებში „...ნამდვილი რევოლუციური შეგნება აღსდგა რეფორმების მაცნეების ლოგიკის წინააღმდეგ და აირჩია ყველა დარგში საყოველთაო რევოლუციის გზა“ (78, გვ. 47). რეფორ-

მიზმმა დრო მოჰამა, — მითითებული იყო მასში, — იმის მსგავსად, როგორც „დაძველებული შენობის აღდგენა შეუძლებელია ბრჯენებითა და საღებავებით (78, გვ. 47), რადგანაც ძველი შენობა საბოლოოდ დაღბა და დაინგრა ახალი გამოცდილების თვალწინ“ (78, გვ. 47). ასევე რეფორმიზმს არ ძალუძს გააჩანსადოს ძველი საზოგადოება.

რევოლუციურ გარდაქმნათა არსი ქარტიაში განმარტებული იყო მათში ხალხის მასების მონაწილეობისა და ამ გარდაქმნათა პროგრესულობის თვალსაზრისით. „რევოლუცია არ არის ერთი კაცი მოქმედება... არ არის აგრეთვე პიროვნებათა ცალკეული ჯგუფების მოქმედება... ნამდვილი რევოლუციის ღირებულება იზომება მისი ხალხურობით, იზომება იმით, თუ რას ამბობენ ხალხის ფართო მასები ამ რევოლუციაზე“ (78, გვ. 51).

/ ქარტიაში მითითებული იყო, რომ საზოგადოების რევოლუციური სულისკვეთება უმოქმედო ძალად დარჩება, თუ მას არ ექნება მოქმედების სიერცე, ეროვნული პრობლემების რევოლუციური გადაწყვეტის მნიშვნელოვანი პირობა, როგორც ქარტიაში იყო აღნიშნული, არის დემოკრატია, რომელიც რევოლუციას ანიჭებს ნამდვილად სახალხო ხასიათს (78, გვ. 52)✓

ქარტიაში სწორად კი განსაზღვრეს რევოლუციურ გარდაქმნათა არსი, მაგრამ გააზვიადეს ეროვნული გამოცდილება. ამასთან ერთად მითითებული იყო, რომ „ერთი ხალხის პრობლემების ნამდვილი გადაწყვეტა არ შეიძლება მიღწეულ იქნეს სხვა ხალხის გამოცდილებით“ (78, გვ. 55) ან „სოციალური მოქმედების ობიექტური კანონების არსებობის აღიარება არავითარ შემთხვევაში არ ნიშნავს მზა თეორიების მიღებას...“ (78, გვ. 54).

ქარტია უარყოფდა რეფორმიზმს, როგორც პოლიტიკურ მიმდინარეობას, რომელიც არ შეესაბამება ხალხის მასების ინტერესებს. მასში მოცემული იყო ეროვნული პრობლემების რევოლუციური გადაწყვეტის ხელშემწყობი ფაქტორების ხასიათის განსაზღვრის ცდა. ასეთ ფაქტორებს შორის პირველად დასახელებული იყო „დემოკრატია, რომელიც მთელ ძალაუფლებას ხალხს გადასცემს“ (78, გვ. 62).

დემოკრატიას, როგორც რევოლუციურ გარდაქმნათა მძლავრ იარაღს, ქარტიის მიხედვით ჰქონდა ორი მხარე — პოლიტიკური და სოციალური. დემოკრატიის პოლიტიკურ მხარეში იგულისხმებოდა

ხალხის მასების პოლიტიკური თავისუფლებანი და სახელმწიფოს პოლიტიკური სისტემა მთლიანად. ამასთან, ქარტიაში განმარტებული იყო, რომ დემოკრატიის პოლიტიკური არსის მნიშვნელოვანი საფუძველია ქვეყნის არსებული ეკონომიკური წყობილება. „უდავო ფაქტია ის, რომ პოლიტიკური სისტემა ყოველ სახელმწიფოში არის მხოლოდ გაბატონებული ეკონომიკური მდგომარეობის პირდაპირი ასახვა“ (78, გვ. 56). „როგორც არის ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობის ხასიათი, ისეთივეა, დემოკრატიის ხასიათიც... თუ ფეოდალიზმი არის ერთ-ერთ ქვეყანაში გაბატონებული ეკონომიკური ძალა, მაშინ პოლიტიკური თავისუფლება ამ ქვეყანაში შეიძლება იყოს მხოლოდ ფეოდალური თავისუფლება“ (78, გვ. 57).

დემოკრატიის პოლიტიკური ასპექტის მნიშვნელოვან ელემენტად ქარტია ასახელებდა „სახალხო ორგანიზაციების“ შექმნისა და მათი მოღვაწეობის თავისუფლებას. ამ გზით. — განმარტებული იყო ქარტიაში, — უზრუნველყოფილი იქნება სახალხო მასების წარმომადგენელთა აქტიური მონაწილეობა სახელმწიფო მართვის ორგანოებში. იგი, — აღნიშნული იყო ქარტიაში. — ნათლად ვლინდება სახელმწიფო მართვის ორგანოებში არჩევნების მოწყობის დემოკრატიულობის წყალობით. ამ არჩევნებში მუშებისა და გლეხების მონაწილეობა უნდა იყოს თავისუფალი, არ უნდა იყოს შეზღუდული არც პოლიტიკური, არც ეკონომიკური პირობებით (78, გვ. 59).

ბრძოლას რევოლუციური გარდაქმნებისა და დემოკრატიისათვის ეგვიპტის არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის პოლიტიკური აზრი განიხილავდა კლასობრივი ბრძოლის პრიზმაში. უნდა აღინიშნოს, რომ თავის აღრინდელ ნაშრომში „რევოლუციის ფილოსოფია“ გ. ა. ნასერი აღიარებდა კლასობრივი ბრძოლის არსებობას ეგვიპტის საზოგადოებაში. იგი წერდა: „სოციალური რევოლუციის პროცესში ცალკეული კლასები ერთმანეთს შორის ეწევიან ბრძოლას მანამდე, სანამ არ დამყარდება სტაბილური პირობები, რაც აუცილებელია სამართლიანობის დასამყარებლად სამშობლოს ყველა შვილისათვის“. (61, გვ. 30) უნდა აღინიშნოს, რომ „სტაბილური პირობების დამყარებაში“ ნაგულისხმევი იყო კლასობრივ წინააღმდეგობათა შენელება, ერთმანეთისადმი მტრულად განწყობილი ცალკეული კლასების შერიგება, ხოლო ყოველივე ეს გამოყენებული იყო როგორც თეორიული საფუძველი დებულებისა კლასობრივი ჰარმონიის შესახებ არაბთა გაერთიანებულ რესპუბ-

ლიკაში, რასაც ფართო პროპაგანდას უწევდნენ ეგვიპტის რევოლუციის პირველ წლებში.

ქარტიაში კი კლასობრივი ბრძოლის არსი სხვა ინტერპრეტაციაში იყო მოცემული. თუ რევოლუციის შემდეგ პირველ წლებში ამტკიცებდნენ დებულებას იმის თაობაზე, რომ კლასებს შორის ბრძოლა თუმცა წარმოებს, მაგრამ ეს ბრძოლა არ არის გარდუვალი და ახალი საზოგადოების მშენებლობაში შეიძლება იგი არ გავითვალისწინოთ, რამდენადაც კლასობრივი ჰარმონია აქარწყლებს წინააღმდეგობებს კლასებს შორისო, ქარტიაში უკვე მითითებული იყო, რომ „არ შეიძლება უგულვებლევყოთ და უარყოთ კლასებს შორის ბრძოლის გარდუვალობა და ბუნებრიობა“ (78, გვ. 63).

ამასთან ქარტიაში ხაზს უსვამდნენ იმას, რომ კლასობრივი ბრძოლა არ ცხრება (მასში კლასობრივი ჰარმონია ნახსენებიც კი არ არის) და არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის პირობებში იგი „...უნდა გადაწყდეს მშვიდობიანი გზით“ (78, გვ. 63). ხოლო „კლასობრივი ბრძოლის მშვიდობიანი გადაწყვეტა შეიძლება მიღწეულ იქნეს მხოლოდ ისეთი ერთადერთი პირობით, როცა რეაქცია მოკლებული იქნება თავის იარაღს“ (78, გვ. 63). ე. ი. პოლიტიკურ ძალაუფლებას, ეკონომიკურ ბატონობასა და იდეოლოგიურ გავლენას.

უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ქარტია კლასობრივი ბრძოლის პრობლემების მშვიდობიან გადაწყვეტას ერთადერთ ხერხად არ თვლიდა. მაშინ არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის პოლიტიკურ ხელმძღვანელებს ნათლად ესმოდათ, რომ რეაქციული ძალების არსებობამ შეიძლება გამოიწვიოს კლასობრივი ბრძოლის არამშვიდობიანი ფორმა. „კლასობრივი ბრძოლის სიმძაფრე, შიში სისხლისმღვრელი ხასიათი ფაქტიურად რეაქციის საქმეა“ (78, გვ. 63), აღნიშნული იყო ქარტიაში.

არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში სრული დემოკრატიის საკითხები სწორად იყო განხილული კლასობრივ ბრძოლასთან კავშირში. კლასობრივი ბრძოლა ქარტიაში გაგებულია. უწინარეს ყოვლისა, როგორც მწვავე წინააღმდეგობა ეროვნულსა და რეაქციულ ძალებს შორის. ამასთან მემამულეები და მსხვილი ბურჟუაზია იგულისხმებოდა როგორც ერთ ბლოკში შემავალი რეაქციული ძალები. ქარტიაში ასევე ხაზგასმული იყო მსხვილი ბურჟუაზიისა და მემამულეთა კავშირი იმპერიალიზმთან. ეს კი მიუთითებდა კლა-

სობრივი ბრძოლის კავშირზე ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობასთან. ამან განაპირობა ის, რომ ამ პერიოდში ეგვიპტეში კლასობრივი ბრძოლა გაგებული იყო არა როგორც ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის ხელშემშლელი მომენტი, არამედ როგორც ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის შემდგომი გაღრმავების აუცილებელი პირობა. „ზოგიერთი სახალხო მოძრაობა ვერ განვითარდა იმ მიზეზით, რომ უცხოურ დაწოლაზე პირველ გამარჯვებას შეცდომით განიხილავდნენ როგორც მათი რევოლუციური ამოცანების განხორციელებას... ამასთან ივიწყებენ, რომ შინაგანი ექსპლოატატორული ელემენტები ძალზე მკიდროდ არიან დაკავშირებული გარეგანი დაწოლის ძალებთან, ხოლო მათ შორის კავშირი და თანამშრომლობა ურთიერთხელსაყრელია, რასაც აღწევენ ხალხის მასების ხარჯზე“ (78, გვ. 54), — მითითებულია ქარტიაში.

ქარტიაში საკმაოდ ზუსტად იყო განსაზღვრული რეაქციის გავლენის ეკონომიკური, პოლიტიკური და იდეოლოგიური შესაძლებლობანი, ეს კი მიუთითებდა იმაზე, რომ ქარტია თანდათანობით უახლოვდებოდა მარქსისტულ გაგებას კლასობრივი ბრძოლის სამი ასპექტის (პოლიტიკური, ეკონომიკური, იდეოლოგიური) შესახებ, როგორც ეს მითითებულია საბჭოთა ავტორების მონოგრაფიაში (პროფ. რ. ა. ულიანოვსკის რედაქციით) „აფრიკის ქვეყნების განვითარების არაკაპიტალისტური განვითარების გზა“. ქარტიაში მოყვანილი დებულება, რომ შესაძლებელია არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის ექსპლუატატორული კლასების ბლოკირება არაბული აღმოსავლეთის რეაქციულ ძალებთან, ამ ქვეყანაში კლასობრივი ბრძოლის საერთაშორისო მნიშვნელობის ნათელი გაგების მაჩვენებელია.

თუმცა ამასთან უნდა აღინიშნოს, რომ ქარტიაში არ არის მოცემული კლასობრივი ბრძოლის არსის მკაფიო და ნათელი განსაზღვრა. არასოციალისტური საზოგადოების პირობებში კლასობრივი ბრძოლის ძირითადი ღერძია მესაჯუთრეთა და ღარიბთა ანტაგონისტურ კლასებს შორის ბრძოლა, ეს არის აგრეთვე ბრძოლა ეკონომიკის დარგში, ბრძოლა კაპიტალისტური და სოციალისტური განვითარების იდეებს შორის, ე. ი. იდეოლოგიური ბრძოლა. ასეთ პირობებში კლასობრივი ბრძოლის ძირითადი ამოცანაა მესაჯუთრეთა კლასის შევიწროება ღარიბთა კლასის ინტერესების შესაბამისად

და არა „კლასებს შორის განსხვავების მოსპობა“ (78, გვ. 63), როგორც ეს მითითებულია ქარტიაში. უნდა აღინიშნოს, რომ არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში ეს შეეწროება შეცდომით ესმოდათ, როგორც შეიარაღებული ძალადობა, ხოლო მესაკუთრეთა კლასის პოლიტიკური და სოციალური იზოლაცია ამ კლასის წარმომადგენელ პიროვნებათა ფიზიკური ლიკვიდაციად იყო გაგებული.

კლასობრივ წინააღმდეგობათა მოსპობა შესაძლებელია ისეთ პირობებში, როდესაც საზოგადოებაში არ არსებობენ ანტაგონისტური კლასები, მათთვის ჩვეული დაუძლეველი წინააღმდეგობებით. ასეთი მდგომარეობა 50—50-იანი წლების ეგვიპტეში არ შეიმჩნეოდა და მაშასადამე არაკანონზომიერი იყო „კლასობრივ წინააღმდეგობათა დაძლევის“ ამოცანის დაყენება.

კლასობრივი ბრძოლის მარქსისტულ-ლენინური თეორია მიუთითებს, რომ საზოგადოების რეაქციული ძალები (მესაკუთრეთა კლასები) თვითნებურად არ მიდიან თავიანთი პოლიტიკური და ეკონომიკური უფლებების შეზღუდვასა და საბოლოო ჯამში ლიკვიდაციაზე, რადგანაც ყოველივე ეს მოასწავებს საზოგადოებაში მათი პრივილეგირებული მდგომარეობის დაკარგვას. რეაქციული ძალების ინტერესები ძირეულად განსხვავდება მშრომელი მასების ინტერესებისაგან. ეს ქარტიაშიც იყო აღიარებული. „რეაქციის ინტერესები, ნათქვამია ქარტიაში. — უპირისპირდება მთელი ხალხის ინტერესებს იმასთან დაკავშირებით, რომ იგი (რეაქცია) ქვეყნის მთელი სიმდიდრის საკუთარ ხელში მონოპოლიზაციას ახდენს“ (78, გვ. 63). მაშასადამე კონფლიქტებისა და ინტერესების შეჯახების თავიდან აცილება შეუძლებელია, სანამ რეაქციული ძალები რევოლუციური გზით არ იქნება ჩახშობილი.

საჭიროა აგრეთვე აღინიშნოს, რომ ასეთი არათანმიმდევრულობის მიუხედავად ქარტიაში მაინც არის აღიარებული ის მდგომარეობა, რომ თუ კლასობრივ წინააღმდეგობათა თავიდან აცილება შეუძლებელია მშვიდობიანი გზით, მაშინ ასეთ „...შემთხვევაში არსებული კონფლიქტები შეიძლება გადაიჭრას მხოლოდ სამოქალაქო ომის საშუალებით“ (78, გვ. 64). ამასთან არასასურველად, მაინც კი არის მიჩნეული კლასობრივი ბრძოლის პრობლემების გადაწყვეტა საომარი ძალის გამოყენებით.

მაშ ასე, არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის მმართველი

ლიდერები და პოლიტიკური მოღვაწეები თავიდან უარყოფდნენ კლასობრივ ბრძოლას, მაგრამ ცხოვრების კარნახის შედეგად მაინც მივიდნენ (თუმცა არათანმიმდევრულად) იმ დასკვნამდე, რომ აუცილებელია ქვეყნის შიგნით კლასობრივი ბრძოლის პრობლემების გადაწყვეტა. ამ პრობლემის გადაწყვეტისას არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში უპირატესობას ანიჭებდნენ მშვიდობიან ფორმებს, რაც აგრეთვე იმაზე მიუთითებს, რომ არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში პოლიტიკური აზრი ვითარდებოდა მომავალი სოციალისტური რევოლუციის მშვიდობიანი განვითარების შესაძლებლობის აღიარების მიზართულებით.

ფართო დემოკრატიის დანერგვის აუცილებელ პირობად ქარტია ასახელებდა ეროვნული ერთიანობის მიღწევას. არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის ხელმძღვანელთა ცდა, მიეღწიათ ეროვნული და ანტიიმპერიალისტური ძალების გაერთიანებისათვის, აქ, არსებული კლასების პოლარიზაციის მაღალი დონის მეშვეობით, ნათლად მეტყველებს იმაზე, რომ მათ ადგილობრივი საზოგადოების რეაქციული ექსპლუატატორული ზედაფენა არ შეჰყავდათ ეროვნული ერთიანობის მცნებაში. თუმცა ქარტიაში ნახმარი იყო ტერმინი „ეროვნული ერთიანობა“, ქარტიის ანალიზიდან ჩანს, რომ ამ ტერმინის შინაარსს წარმოადგენს ხალხის მშრომელი ძალების კავშირის იდეა.

საპირთა აღინიშნოს ისიც, რომ ქარტიის მიერ ხალხის მშრომელი ძალების რევოლუციური ერთიანობის კლასობრივი სტრუქტურის გაგება ყოველთვის არ იყო თანმიმდევრული და მეცნიერული. ამასთან დაკავშირებით ყურადღებას იპყრობს ქარტიაში მოცემული ხალხის რევოლუციური ძალების შემადგენელი ნაწილების განსაზღვრა. ქარტიის განსაზღვრით ხალხის მშრომელი ძალების შემადგენლობაში შედიან თელაპები (გლეხები), მუშები, ჯარისკაცები, ინტელიგენცია და ეროვნული ბურჟუაზია (78, გვ. 63). ქარტიაში არ არის ზუსტად განსაზღვრული, ეროვნული ბურჟუაზიის რომელი წარმომადგენლები შედიან სახალხო ძალების შემადგენლობაში. თუმცა არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის სამეცნიერო და პოლიტიკურ ლიტერატურაში იყო ამ ხარვეზის გამოსწორების ცდები. პოლიტიკურ მეცნიერებათა დოქტორი. კაიროს უნივერსიტეტის ეკონომიკურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის პროფესორი მალაქ ავდა ასე განსაზღვრავს სახალხო

ძალების შემადგენლობას: „ახალ ძალებს წარმოადგენენ ფერმერები (ფელაჰები), მუშები, ჯარისკაცები, ინტელიგენცია და ის წვრილი კაპიტალისტები, რომლებიც პატრიოტულად არიან განწყობილნი და არ ეწევიან ექსპლუატაციას“ (78, გვ. 80). კლასების გაგება აქ გარკვეულად არეულია პოლიტიკურად ერთგვაროვნად მოაზროვნე ჯგუფების მცნებასთან. ქარტიის ერთ-ერთი დებულება მსხვილი კაპიტალის წარმომადგენლებს არ აკუთვნებს ხალხის მშრომელ ძალებს, რადგანაც ისინი. ექსპლუატატორული კაპიტალის წარმომადგენლები არიან და უპირისპირდებიან ეროვნულ კაპიტალს, ეს დებულება ქმნის ისეთ შთაბეჭდილებას, თითქმის ეროვნული ბურჟუაზია არაექსპლუატატორი იყოს.

მთლიანად ნათელი არ არის აგრეთვე ქარტიის პოზიცია ხალხის ჰეგემონის საკითხში, თუმცა ქარტიაში ზოგჯერ ლაპარაკია იმაზე, რომ გლეხები და მუშები დგანან ხალხის ძალების სათავეში (78, გვ. 46), რომ ახალ პირობებში მუშათა კლასის და მისი ორგანიზაციის როლი ძლიერდება და ფართოვდება (78, გვ. 97). მაგრამ ეს მითითება აქვე ქარტიის სხვა დებულებით უქმდება. მასში ნათქვამი იყო, რომ „ეგვიპტის ხალხმა უარყო ყოველი კლასის დიქტატურა“ (78, გვ. 12).

ეროვნული ერთიანობის როგორც მნიშვნელოვანი ფაქტორის მიღწევისა და მისი შემდგომი გაფართოების შესახებ დასმულ ზოგად-თეორიულ დებულებებთან ერთად ქარტიაში განსაზღვრული იყო ამ პრობლემის გადაწყვეტის კონკრეტული გზები. მასში მითითებული იყო, რომ ეროვნული ძალების კონსოლიდაციის მიღწევა შესაძლებელია სახალხო პოლიტიკური ორგანიზაციების შექმნის გზით (78, გვ. 64), ისინი უნდა შექმნან თავისუფალი და პირდაპირი არჩევნების გზით, მათში კანონმდებლობითი წესით ადგილების ნახევარი უნდა დაეთმოს მუშებსა და გლეხებს (78, გვ. 65). ხალხის პოლიტიკური ორგანიზაციების სხვადასხვა ფორმებს შორის ქარტია განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობდა არაბთა სოციალისტურ კავშირს, — „...ძალას, რომელიც წარმოადგენს ხალხს, რევოლუციურ მოქმედებათა მამოძრავებელ ძალას და ნამდვილი დემოკრატიის დამცველს“ (78, გვ. 64).

ამ ორგანიზაციასთან ერთად ქარტია მნიშვნელოვან ადგილს უთმობდა „არჩევით სახალხო საბჭოებს“ (78, გვ. 65.) ეს საბჭოები, ადგილობრივი საბჭოებისაგან განსხვავებით, რომელთა წევრების

ნაწილი აირჩეოდა, ხოლო ნაწილი ინიშნებოდა, იქმნებოდა არაბთა სოციალისტური კავშირის ფუნქციონერი წევრებისაგან პირდაპირი არჩევნების გზით. მათ კომპენტენციაში შედის აღმასრულებელი სახელმწიფო ორგანოებისა და ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოების საქმიანობისადმი დაკვირვება და კონტროლი (75, გვ. 27), ისინი არსებობენ დამოუკიდებლად და არ არიან დამოკიდებული არაბთა სოციალისტურ კავშირსა და ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოების საბჭოებზე.

სახალხო საბჭოების საქმიანობის დამახასიათებელი ნიშანთვისებაა აგრეთვე ბრძოლა საქმის გაქიანურების, ბიუროკრატიზმის, კორუფციისა და აღმასრულებელ ადმინისტრაციულ ორგანოებში გადახრების წინააღმდეგ (78, გვ. 65).

მასების ჩაბმას ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოების — ადგილობრივი საბჭოების ორგანიზაციასა და საქმიანობაში, ქარტია განიხილავდა როგორც მათი პოლიტიკური აქტივობის შემდგომი ზრდის საუკეთესო საშუალებას. იგი ამ ორგანოებში ხედავდა ეროვნული ერთიანობის მიღწევის იარაღს. ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოების დემოკრატიზაციას ქარტია განიხილავდა როგორც მართვის მთელი სისტემის დემოკრატიზაციის შემადგენელ ნაწილს, როგორც საერთოდ დემოკრატიის განვითარებისა და განმტკიცების საშუალებას. „სახელმწიფო ხელისუფლება უნდა გადადიოდეს სახალხო ხელისუფლების ხელში, რადგანაც ისინი ყველაზე უფრო გრძნობენ ხალხის პრობლემებს და უფრო გაბედული არიან“ — განმარტვდა ადგილობრივი საბჭოების არსს ქარტია (78, გვ. 65).

საგულისხმოა აღინიშნოს, რომ არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში „დემოკრატია“ და „ადგილობრივი მმართველობა“ ერთი მთლიანი მცნება იყო. ჰეშმარიტ დემოკრატიას თან უნდა ახლდეს ადგილობრივი მმართველობის დემოკრატიზაცია, აღნიშნული იყო ქარტიაში.

ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოების ძირითადი პრინციპები. — ქარტიის მიხედვით, — არის ადგილობრივი ორგანოების სისტემის ცენტრალიზაცია და ხალხის მასების ძალების მობილიზაცია მემკვიდრეობით დესპოტური, ფეოდალური გავლენის წინააღმდეგ ბრძოლისათვის. ამასთან ერთად ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანიზაცია იწვევს მშრომელთა მთელი ძალ-ღონის გაერ-

თიანების საჭიროებას ეკონომიკური და პოლიტიკური განვითარების მომწიფებული ამოცანების განხორციელებისათვის. როგორც მითითებულია კანონში არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის ადგილობრივი მმართველობის შესახებ, აღნიშნული საბჭოები დასაქმებული არიან საყოველთაო დაწყებითი განათლებისა და მთლიანად განათლების, სამედიცინო მომსახურებისა და სოციალური უზრუნველყოფის, მომარაგებისა და საშინაო ვაჭრობის, ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის, კულტურული განვითარების, სახელმწიფო უშიშროების ორგანიზაციის და სხვა ეკონომიკური პრობლემების გადაწყვეტით.

შექმნილ პოლიტიკურ გარემოებათა გამო ქარტია პირდაპირ არ ეხებოდა საკითხს პოლიტიკურ პარტიათა საქმიანობის შესახებ. საჭმე ისაა, რომ, ერთი მხრივ, ეგვიპტის არაბულ რესპუბლიკაში მაშინ ძალაში იყო 1958 წლის 8 მარტის დეკრეტი ქვეყანაში პოლიტიკური პარტიების საქმიანობის აკრძალვის შესახებ, მეორე მხრივ, ქვეყნის პოლიტიკურ აზროვნებაში მაშინ სწამდათ, რომ ახალი ცხოვრებისათვის საბრძოლველად ხალხის მასების მობილიზებისათვის, რევოლუციურ გარდაქმნებში მასებზე დაყრდნობისათვის არ არის აუცილებელი პოლიტიკური პარტიის არსებობა. ამის შესახებ არაერთხელ თქმულა ოფიციალურ სამეცნიერო-თეორიულ და პოლიტიკურ გამოცემებში. მაგალითად, არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის ინტელიგენციის თეორიულ ჟურნალში „ალ-ქათიბში“ დოქტორი ისმაილ საბრი აბდალაჰი ასე წერდა პოლიტიკური პარტიების არსებობის თაობაზე: „შესაძლებელია ზოგიერთი ფიქრობს, რომ ხალხის მასებზე უშუალო დაყრდნობა ნიშნავს პოლიტიკური ორგანიზაციისა და სოციალისტური ავანგარდის პარტიის არსებობას, მაგრამ ეს უხეში შეცდომაა (ხაზგასმა ჩვენია — მ. ჭ.), რადგან პარტიის არსებობა მასების ხელმძღვანელობისათვის, სწორი გზით წარმართვისათვის და მასებში შეგნებულობის შეტანისათვის ისეთი მანკია, რომელიც სახელს უტეხს პოლიტიკური ორგანიზაციების არმქონე ჩვენს გამოცდილებას“ (113, № 49, 1965, გვ. 77).

მაგრამ ასეთი მდგომარეობის მიუხედავად, ქარტიაში მაინც ნათქვამია, თუმცა ირიბად, არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში ძლიერი პოლიტიკური პარტიის არსებობის აუცილებლობაზე. „საჭიროა აუცილებლად შეიქმნას ახალი პოლიტიკური აპარატი არა-

ბთა სოციალისტური კავშირის ჩარჩოებში“ (78, გვ. 65), ნათქვამია ქარტიაში.

ეს არის მითითება პოლიტიკური პარტიის შექმნის თაობაზე. ქარტიაში განმარტებულია „პოლიტიკური აპარატის“ ფუნქციები და ამოცანები. ქარტიის მიხედვით იგი „მოამზადებს პატიოსან ელემენტებს ხელმძღვანელობისათვის და წარმართავს მათ ძალ-ღონეს გარკვეული მიზნებისაკენ. იგი აგრეთვე ხელს შეუწყობს მასების რევოლუციური იმპულსების განვითარებას, დაეხმარება მათ მათი მოთხოვნების სწორი გადაწყვეტის ძიებაში“ (78, გვ. 65).

არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის პოლიტიკურ მოღვაწეებს არაერთხელ გამოუთქვამთ აზრი პოლიტიკური პარტიის, როგორც დემოკრატიის ძალზე საჭირო ელემენტის აუცილებლობაზე. 1964—1965 წლების მანძილზე მზადდებოდა აზრი ჯერ ორი, შემდეგ კი ერთი სოციალისტური პარტიის შექმნის შესახებ, მაგრამ ეს იდეები არ განხორციელებულა სხვადასხვა მიზეზით.

სახელმწიფო მმართველობის ნამდვილად დემოკრატიული მეთოდის შემოღებასა და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ფართო დემოკრატიის დანერგვას ქარტია ვარაუდობდა აგრეთვე პროფკავშირული საქმიანობის გამოცოცხლებისა და ფელაჰებს შორის კოოპერატიული ორგანიზაციების შექმნის გზით. ამასთან დაკავშირებით მასში აღნიშნული იყო, რომ „მრეწველობის, ვაჭრობისა და მომსახურებათა სფეროს მუშათა პროფკავშირები წარმოადგენენ ეროვნული ბრძოლის ხელმძღვანელობის ავანგარდს“, ხოლო „ფელაჰების კოოპერატივები... წარმოადგენენ დემოკრატიულ ორგანიზაციებს, რომლებსაც შესწევთ უნარი შეიქმნონ ფელაჰთა პრობლემები და გამოიწვიონ ამ პრობლემების გადაწყვეტის გზები“ (78, გვ. 66). საგულისხმოა აღინიშნოს, რომ 1964 წელს გამოიცა სახელმწიფო დეკრეტი № 62, რომელიც პროფკავშირულ ორგანიზაციებს ათავისუფლებდა სახელმწიფო ორგანოებში რეგისტრაციისაგან და აუქმებდა პროფკავშირის შესაქმნელად შრომის სპეციალური ბიუროს სანქციის მიღებას (71, გვ. 45. 58). იმავე დეკრეტით განსაზღვრული იყო პროფკავშირთა პრაქტიკული საქმიანობის მთავარი მიმართულებანი. არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის ოფიციალურ გამოცემებში მითითებულია, რომ „პროფკავშირები პასუხისმგებელი არიან პროფკავშირის წევრთა შეგნებულობის ამაღლებისათვის, მუშათა კვალიფიკაციის ამაღლების გზით წარმოების გა-

დიდებისათვის, მუშათა უფლებებისა და ინტერესების დაცვისათვის და ბოლოს პროფკავშირები უნდა იყვნენ დასაქმებული საყოფაცხოვრებო მომსახურების გაუმჯობესების საკითხებით“ (71, გვ. 13).

პროფკავშირთა როლის ასეთი განსაზღვრა ავიწროებს პროფკავშირთა საქმიანობის სარბიელს, მათ სამრეწველო საწარმოთა დანამატად აქცევს, ზღუდავს მათ პოლიტიკურ მუშაობას მასებში. მაგრამ ქარტიის გამოქვეყნების შემდეგ მიღებულმა დეკრეტმა მაინც დადებითი როლი შეასრულა პროფკავშირების მოღვაწეობის გამოცოცხლების საქმეში. მან გააუქმა ისეთი ანტიდემოკრატიული კანონი, რომელიც უფლებას აძლევდა შრომის მინისტრს დაენიშნა მუშათა პროფკავშირის თავმჯდომარე ან თვითნებურად დაეშალა პროფკავშირი. მანამდე ხშირი იყო შემთხვევა, როცა მუშათა პროფკავშირის თავმჯდომარედ სამოქალაქო ტანსაცმელში გადაცმული საიდუმლო პოლიციის ოფიცერი ინიშნებოდა. ახალი დეკრეტის მიღებას ამ მხრივ დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა.

ქარტია დემოკრატიას აღიარებდა როგორც რევოლუციურ გარდაქმნათა მნიშვნელოვან ბერკეტს. მასში მოცემული იყო კანონ-ზომიერი მითითება დემოკრატიის ისეთი მნიშვნელოვანი პრინციპების დაცვის აუცილებლობის შესახებ, როგორიც არის კოლექტიური ხელმძღვანელობა, კრიტიკა და თვითკრიტიკა. უნდა აღინიშნოს, რომ ისეთ შემთხვევაში, როცა არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში ჯერ კიდევ არ იყო დამყარებული ხალხის ნამდვილი ძალაუფლება, რამდენადმე აბსოლუტიზებული იყო კოლექტიური ხელმძღვანელობის მნიშვნელობა. ქარტიაში სამართლიანად არის აღნიშნული, რომ რევოლუციის გარდაქმნების პერიოდში აუცილებლად „უნდა იყოს უზრუნველყოფილი კოლექტიური ხელმძღვანელობა“ (78, გვ. 65), მასში დემოკრატიის არაა ძირითადად დაყვანილია კოლექტიურ ხელმძღვანელობამდე, რადგანაც ქარტიის განსაზღვრით კოლექტიური ხელმძღვანელობა არის „დემოკრატიის დადასტურება მისი ყველაზე მაღალი ფორმით“ (78, გვ. 65).

ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის პირობებში კოლექტიური ხელმძღვანელობის ასეთი ერთგვარი აბსოლუტიზაცია შეიძლება გავიგოთ და აეხსნათ ეგვიპტის პოლიტიკურ მოღვაწეთა გამოუცდელობით. ნასერსა და მასთან დაახლოებულ პირებს კარგად ესმოდათ, რომ ჩვენი საუკუნის, განსაკუთრებით ომისშემდგომ წლების ის-

ტორიული გამოცდილება, ადასტურებს ვ. ი. ლენინის მიერ „სახელმწიფო და რევოლუცია“-ში ყოველმხრივ დამუშავებულ თეორიას — პროლეტარული რევოლუციის მიერ ბურჟუაზიული სახელმწიფო მანქანის მსხვერვის შესახებ. — ამ თეორიას უნივერსალური მნიშვნელობა აქვს და იგი გარკვეულად მისაღებია აგრეთვე ეროვნული სახელმწიფო აპარატის შექმნისათვის ბრძოლაში. ამასთან ახალი სახელმწიფო აპარატის შექმნის დროს ნასერი და მისი მიმდევრები ჩქარობდნენ, მათ სურდათ გამოეყენებინათ სახელმწიფო აპარატის შექმნის ისეთი ფორმები, რომლისთვისაც ქვეყანა ჯერ კიდევ არც პოლიტიკურად და არც ეკონომიკურად მომწიფებული არ იყო.

ნასერი მართალი იყო, როდესაც ამბობდა, არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის ბურჟუაზიული სახელმწიფო მექანიზმსა და მონარქიული ეგვიპტის ძველ სახელმწიფო აპარატს შორის ბევრი რამ საერთო არისო. ეს განსაზღვრავდა კიდევ მის ერთნაირ დამოკიდებულებას ორივე სახის სახელმწიფო მანქანისადმი. ვ. ი. ლენინი ზაზგასმით აღნიშნავდა, რომ „ჩაგრული კლასის განთავისუფლება შეუძლებელია... სახელმწიფო ძალაუფლებას იმ აპარატის მოუსპობლადაც, რომელიც შექმნილია გაბატონებული კლასის მიერ“ (ვ. ი. ლენინი, თხზულებანი, ტ. 25, გვ. 474), მართვის ძველი აპარატის მსხვერვა არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში ზოგადეროვნული ამოცანების გადაწყვეტის მნიშვნელოვანი პირობა იყო.

მაგრამ ეგვიპტეში 1952 წლის რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ ძველი სახელმწიფო მექანიზმის დანგრევის ნაცვლად განხორციელდა მხოლოდ მისი ნაწილობრივი და ზედაპირული გარდაქმნა. ცხადია, ახალი ეგვიპტის წარმოშობამ მოითხოვა მთელი რიგი ახალი ორგანოების შექმნა. თუმცა არც ახალი ეროვნული ფორმა. არც სტრუქტურის ერთგვარი ცვლილება არ შეხებია აპარატის არსს, რომელიც თავისი ბუნებით მეტნაკლებად ხალხის მასების სოციალურ მისწრაფებათა წინააღმდეგ მიმართული დარჩა.

ნასერისა და მისი მთავრობის დამოკიდებულება სახელმწიფო აპარატის პრობლემისადმი უკანასკნელ წლებში (განსაკუთრებით 1962 წლიდან) სრულიად სხვანაირი იყო. ქარტიაში უარყოფილია ინსტრუმენტალისტური კონცეფცია ძველი მონარქისტული ეგვიპტისაგან მემკვიდრეობით მიღებული სახელმწიფო მექანიზმის პოლიტიკური ნეიტრალობის შესახებ. ქარტია იქიდან გამომდინარე-

ობს, რომ ძველი სახელმწიფო აპარატი არ შეიძლება გახდეს ძირეულ სოციალურ-ეკონომიურ გარდაქმნათა გატარების იარაღი, საზოგადოების განვითარების პროგრესული გზით წარმართვის საშუალება, რადგანაც იგი „...თითქმის მთლიანად უგულებელყოფდა სოციალურ ცვლილებათა აუცილებლობას“ (78, გვ. 33).

ყოველივე ამან გამოიწვია კოლექტიური ხელმძღვანელობის პრინციპებზე დაყრდნობილი სახელმწიფო აპარატის საქმიანობის ახალი ფორმის განსაზღვრა. მეორე მხრივ, არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში მოსახლეობის უმეტესობის პოლიტიკური ენერგიის განთავისუფლება პროგრესის ამოცანებს ემსახურება. ამის მიღწევა კი შესაძლებელია აქტიურ პოლიტიკურ საქმიანობაში მოსახლეობის ფართო მასების ჩაბმით, კოლექტიური ხელმძღვანელობის ფართოდ დანერგვის გზით. კოლექტიური ხელმძღვანელობის დროს ხალხის მასები მონაწილეობენ სახელმწიფოს მართვაში და სახელმწიფო აპარატის წარმატებისა თუ მარცხის გამო პასუხისმგებლობა ეკისრება არა მარტო სახელმწიფოს, არამედ ხალხის მასებსაც.

ზოგადსახელმწიფოებრივი ხასიათის უამრავი პრობლემიდან ყველაზე მთავარი პრობლემის არჩევაში შესაბამისი გამოცდილების უქონლობისას მთლიანად ამოცანების სწორად გაგება მწარმოშვა არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში კოლექტიური ხელმძღვანელობის პრინციპის ერთგვარი აბსოლუტიზაცია. ასეთ ნაჩქარევითობას ყოველთვის თან ახლავს იმის საშიშროება, რომ ამ პრინციპის ნაადრევმა დანერგვამ და თავზე ზემოდან მოხვევამ, როცა ხალხის მასები ჯერ კიდევ არ არიან მზად ამ ფორმის მისაღებად, შეიძლება გამოიწვიოს ამ პრინციპის დისკრედიტაცია, ხალხის მასებს შემდეგში შეუძლიათ არ მიიღონ იგი.

ბუნებრივია, რომ სახელმწიფოს მართვის ძველი ნორმების და ძველი აპარატის მსხვერვისა და მისი ახლით შეცვლის პროცესი განისაზღვრება კონკრეტული პირობებით. ამ პროცესს აქვს საკუთარი თავისებურებანი, რომელიც გამოიხატება ამ პროცესის ხანგრძლივობაში. ამის შესაბამისად ხდება თანდათანობითი, ხშირად შენელებული ცვლილებანი და ამ ცვლილებათა დაჩქარება შესაბამისი პირობების გარეშე შეუძლებელია.

ქართიაში კოლექტიური ხელმძღვანელობის პრინციპის არსის განმარტებასთან ერთად მოცემულია კრიტიკისა და თვითკრიტიკის არსისა და როლის დაწვრილებითი დახასიათება ქვეყნის შიგნით

რევოლუციურ გარდაქმნათა პროცესში. „კრიტიკა და თვითკრიტიკა... არიან თავისუფლების უმნიშვნელოვანესი გარანტიები“ (78, გვ. 66) განმარტავს ქარტია. ამასთან განმარტებულია, რომ კონსტრუქციული კრიტიკისა და გაბედული თვითკრიტიკის გამოყენება იძლევა „...მდგომარეობის გამოსწორების შესაძლებლობას“ და „წარმოდგენენ ჯანსაღ საფუძველზე ეროვნული სტრუქტურის შექმნის აუცილებელ გარანტიებს“ (78, გვ. 117).

დემოკრატიის მცნება არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში განმარტებულია როგორც სოციალური მცნება, იგი გაგებულია როგორც მშრომელი მასების სოციალური მდგომარეობის მთავარი საკითხების გადაწყვეტის საშუალება.

არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის ქარტია დემოკრატიის პოლიტიკური და სოციალურ ასპექტების ურთიერთდამოკიდებულებისა და ურთიერთკავშირის საკმაოდ ღრმა ანალიზით გამოირჩეოდა. ამასთან უნდა აღინიშნოს, რომ ქარტიაში წამოყენებული კონცეფცია სოციალური და პოლიტიკური დემოკრატიის თანაფარდობის შესახებ დიამეტრულად ეწინააღმდეგება დემოკრატიის ბურჟუაზიულ-რეფორმისტულ და სოციალ-დემოკრატიულ თეორიებსაც კი.

დემოკრატია გ. ა. ნასერისა და არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის პოლიტიკურ მოღვაწეთა წარმოდგენაში იყო არა ფორმალური, არამედ პრაქტიკული მცნება. იგი გაგებულია როგორც „...ხალხის სუვერენიტეტის დადასტურება და ძალაუფლების თავმოყრა მის ხელში. იგი ნიშნავს ამ ძალაუფლების წარმართვას ხალხის მისწრაფებათა განხორციელების ინტერესებისა“ (78, გვ. 52).

ქარტიაში იმის განსაზღვრასთან ერთად, რომ „დემოკრატია პოლიტიკური თავისუფლებაა, ხოლო სოციალიზმი — სოციალური თავისუფლება“ (78, გვ. 52), ხაზგასმულია, რომ ორივე ამ მცნების „ერთმანეთისაგან დაშორება შეუძლებელია. ორივე მათგანი არის სრული თავისუფლების ფრთები“ (78, გვ. 52) საჭიროა განსაკუთრებით აღინიშნოს საკითხის ასეთი დაყენება, რადგანაც იგი ადასტურებს მნიშვნელოვან თეორიულ და პრაქტიკულ დებულებას, რომ მხოლოდ სოციალიზმს შესწევს უნარი უზუნველყოს ნამდვილი დემოკრატიის სრული გარანტია.

დემოკრატიის არსის დახასიათებისას ქარტიაში შეიმჩნევა ცდა დემოკრატიის პოლიტიკური ასპექტის გახსნასთან ერთად გვიჩვენ-

ნოს მისი სოციალური შინაარსიც. მასში მითითებულია, რომ პოლიტიკური დემოკრატიის შინაარსი არ შეიძლება ჩამოშორებულ იქნეს სოციალური დემოკრატიისაგან, რომელიც მოწოდებულია იმისათვის, რომ მშრომელები გახადოს მოქალაქეები, რომლებიც განთავისუფლებული იქნებიან ექსპლუატაციის ყოველგვარი ფორმისაგან, რომ მათ შეეძლოთ ეროვნული სიმდიდრიდან სამართლიანი წილი მიიღონ და ისინი უზრუნველყოფილი იყვნენ ნომადულით (78, გვ. 62). უფრო მეტი, ქარტია მიუთითებს, რომ „...პოლიტიკური დემოკრატია ან თავისუფლება მის პოლიტიკურ ასპექტში არ წარმოადგენს არავითარ ფასეულობას ეკონომიკური დემოკრატიის ან თავისუფლების გარეშე მის სოციალურ ასპექტში“ (78, გვ. 56).

ქარტიის დებულებათა ანალიზი, რომლებიც გადაგვიშლიან დემოკრატიის არსს, საშუალებას გვაძლევს გამოვითქოთ დასკვნა, რომ დემოკრატიის სოციალურ-ეკონომიკური შინაარსის საფუძველი არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში არის ისეთი ეკონომიკური საძირკვლის შექმნა, რომელიც უზრუნველყოფდა „...სიუხვის უმაღლეს დონეს და მომსახურებათა ფართო ბაზას“ (78, გვ. 103), რათა ყოველივე ეს გამოყენებულ იქნას ხალხის მატერიალური და სულიერი მოთხოვნების დაკმაყოფილებისათვის.

ქვეყნის ზოგადდემოკრატიული ამოცანებიდან გამომდინარე ქარტიაში დაწვრილებით არის განხილული სოციალური დემოკრატიის ასპექტები, განმარტებულია იმ ღონისძიებათა ხასიათი, რომლებიც განსაზღვრავენ ნამდვილი დემოკრატიის ამ მხარეს.

უწინარეს ყოვლისა უნდა აღინიშნოს ის, რომ სოციალური თავისუფლების მნიშვნელოვან ნიშანთვისებად ქარტიას მიაჩნია „თანაბარი შესაძლებლობა ყველა მოქალაქისათვის“ (78, გვ. 103). ეს „თანაბარი შესაძლებლობანი“ გამოიხატება იმაში, რომ ყველა მოქალაქეს აქვს თანაბარი შრომის, ხელფასის, განათლების, სამედიცინო მომსახურების, მოხუცებულობისა და ავადმყოფობის გამო პენსიის მიღებისა და სხვ. უფლება. თანახმად ქარტიისა, ქალი მამაკაცის თანაბარუფლებიანი უნდა იყოს, მას უნდა ჰქონდეს რწმენის უფლება და ა. შ.

არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის ყველა მოქალაქისათვის სოციალური თანასწორობის ე. ი. თანაბარი დემოკრატიის საფუძველად ქარტიაში გამოცხადებულია შრომა (78, გვ. 105).

საგულისხმოა აღინიშნოს, რომ შრომის თანაბარი უფლებანი გამოცხადებულია არა მარტო პროპაგანდისტული თვალსაზრისით, არამედ დადასტურებულია საკანონმდებლო წესითაც. მაგალითად, 1964 წლის 24 მარტს მიღებული არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის დროებითი კონსტიტუციის 21-ე მუხლი იუწყება, რომ „შრომა არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში ყოველი შრომის-უნარიანი მოქალაქის უფლება, მოვალეობა და ღირსების საქმეა“ (109, 24. III. 1964).

დემოკრატიის გაფართოების საქმეს ემსახურება ქარტიის დებულება, რომელიც აცხადებს ყველა მოქალაქის თანაბარ უფლებებს განათლებაზე. მასში სამართლიანად არის მითითებული, რომ „განათლება არის ადამიანის თავისუფლების განმტკიცებისა და განდიდების საშუალება. იგი არის აგრეთვე ძალა, რომელიც კვებავეს ეგვიპტის შრომით ახალგაზრდობას“ (78, გვ. 103). ამ დებულებამ თავისი დადასტურება ჰპოვა არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის კონსტიტუციაში. „ყველა ეგვიპტელს აქვს განათლების უფლება, რომელიც გარანტირებულია სახელმწიფოს მიერ...“ და „განათლება ყველა სახელმწიფო სკოლასა და უნივერსიტეტში უფასოა“ მიუთითებენ კონსტიტუციის 38-ე და 39-ე მუხლები (109, 24. III. 1964). ხალხის ინტერესების შესაბამისი სრული დემოკრატიისა და მისწრაფების მაჩვენებელი იყო ქარტიის მითითება იმის შესახებ, რომ „დაზღვევა მოხუცებულობისა და ავადმყოფობის გამო უზრუნველყოფილ უნდა იქნეს ფართო მასშტაბით, რაც გამოიხატება იმათზე ზრუნვაში, ვინც თავისი როლი შეასრულა ეროვნულ ბრძოლაში“ (78, გვ. 104). უნდა აღინიშნოს, რომ ეს მეტად მწვავე სოციალური საკითხი იყო და არის ეგვიპტის სინამდვილეში და მისი დადებითად გადაწყვეტის მიზნით ამ ქვეყნის კონსტიტუციის მე-20 მუხლი იუწყება, რომ „სახელმწიფო უზრუნველყოფს მოსამსახურეებს სოციალური დაზღვევის ყველა სახეობით. ეგვიპტელებს აქვთ უფლება მიიღონ დახმარება მოხუცებულობის, ავადმყოფობის, ინვალიდობის ან უმუშევრობის გამო“ (109, 24. III. 1964).

ყოველივე ეს ადასტურებს იმას, რომ გ. ა. ნასერის მთავრობა თავის დროზე მიისწრაფოდა ისეთი დემოკრატიისა და ყველაზე სრულად შესაბამეობა ხალხის მასების ინტერესებთან.

ამგვარად სოციალური დემოკრატიის მცნებაში ქარტიამ შე-

იტანა ბურჟუაზიული იდეოლოგიებისათვის სრულიად უცნობი ნიშნები და ეს ახალი ნიშნები გაჩნდა მხოლოდ თანამედროვე პირობებში, არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში ხალხის მასების რევოლუციური ენერგიის მიერ დიდი გაქანების მიღების მეშვეობით. სიახლე გამოიხატება იმაში, რომ სოციალური დემოკრატია გაგებულია როგორც ხალხის მასების შემოქმედებითი ძალების გათავისუფლება, როგორც მთელი ხალხის მობილიზაცია საზოგადოების გარდაქმნისათვის, როგორც ფართო მასების ჩაბმა სახელმწიფოს პრაქტიკულ საქმიანობაში. ქარტიის განმარტებით, დემოკრატია წარმოადგენს ხალხის სასარგებლო სოციალური რეფორმების, მასობრივი მოქმედებისა და პოლიტიკური თავისებურების ერთიანობას.

დემოკრატიის ბურჟუაზიულ-რეფორმისტულ თეორიებს ეგვიპტის იდეოლოგებმა დაუპირისპირეს „დემოკრატიის ახალი რევოლუციური კონცეფცია“ (78, გვ. 48). ისინი ცდილობდნენ დემოკრატიის გაგებას ფორმის თვალსაზრისით კი არა, მისი არსის გაგებით მიდგომოდნენ. ეს განაპირობებდა დიქტატურასა და დემოკრატიას შორის არსებული კავშირის გაგებას, მათი ერთმანეთისადმი მეტაფიზიკური დაპირისპირების უარყოფას. მათი გაგებით, და ეს გაგება არ არის საფუძველს მოკლებული. დემოკრატიას თუნდაც ოდნავადაც არ შეუძლია გამოიწვიოს სახელმწიფოს შესუსტება, დააკარგვინოს სახელმწიფოს უნარი სწრაფად და დროულად მიაქციოს ყურადღება ცვალებად ვითარებას. ეს არის საფუძველი იმისა, რომ დემოკრატიის მათებურ გაგებაში პირველი ადგილი ნეგატიურ ასპექტს — პროტესტის გამოთქმის შესაძლებლობას კი არა, პოზიტიურ ასპექტს — ექსპლუატაციის მოსპობას, მასების მობილიზაციას, უჭირავს (76, გვ. 14).

არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში დემოკრატიის ასეთი გაგება განსხვავდება დემოკრატიის არსის რეფორმისტული გაგებისაგან. დემოკრატიის რეფორმისტული განმარტება — ეს არის ფორმალური პოლიტიკური დემოკრატიისაქენ მისწრაფება, თუმცა რეფორმისტები უარყოფენ, რომ ისინი მხოლოდ პოლიტიკური დემოკრატიის მომხრენი არიან და ამტკიცებენ, რომ სოციალურ დემოკრატიასაც უჭერენ მხარს. მიუხედავად ამ მტკიცებისა, ყოველთვის, როცა ცხოვრება აყენებს საზოგადოებრივ გარდაქმნათა პრობლემას, რეფორმისტები პირველ ადგილს უთმობენ ფორმალურ პო-

ლიტიკურ დემოკრატია. ავიწყდებათ ის, რომ პოლიტიკური დემოკრატია, როგორც ამის შესახებ ქარტიაშია ნათქვამი, სოციალურის გარეშე არაეფექტიანია.

ქარტიის მიხედვით, ნამდვილი დემოკრატია მაშინ არის, როდესაც სახელმწიფოს პოლიტიკა შეესაბამება ხალხის ინტერესებს, მის ნება-სურვილს და მისგან მხარდაჭერას პოულობს.

დემოკრატიის პრობლემის მნიშვნელოვან ნაწილად ქარტიას მიაჩნია ახალი სახელმწიფოს ისეთნაირი ორგანიზაცია, რომ იგი ხალხის მონაპოვრებს იცავდეს. დემოკრატია, — ხაზს უსვამს ქარტია, — არ უნდა მიგვიყვანოს სახელმწიფოს შესუსტებამდე, მისი უნარის დაკარგვამდე. მან სწრაფად და გადაჭრით მოახდინოს რეაგირება ვითარების შეცვლაზე. ქარტია გამოდის აგრეთვე ძალუფლების ზედმეტი ცენტრალიზაციის წინააღმდეგ, რადგან „...უმცირესობის მიერ ვრცელ უფლებამოსილებათა თავმოყრა უდავოდ იწვევს რეალური ძალაუფლების გადასვლას იმათ ხელში, ვინც არსებითად არ არის პასუხისმგებელი ხალხის წინაშე“ (78, გვ. 120).

პრეზიდენტ ნასერის დროს, განსაკუთრებით კი 60-იან წლებში არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში ახალი სახელმწიფოს ორგანიზაციის საკითხს დიდი ყურადღება ეთმობოდა, რადგან არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის პოლიტიკურ წრეებში ესმოდათ, რომ ახალი გზით წარმატებით წინსვლა მოითხოვს ბრძოლისუნარიანი და ეფექტიანი პოლიტიკური ორგანიზაციის შექმნას, რომელსაც უნარი შესწევს დაიცვას რევოლუციის მონაპოვარი, ჩაახშოს მტრული ელემენტების წინააღმდეგობა, სოციალურ პროგრესს რომ უშლიან ხელს. მოაწყოს და წარმართოს მასების შემოქმედებითი საქმიანობა ისეთი ახალი საზოგადოების ასაშენებლად, რომელმაც არ იცის ექსპლოატაცია, რომელშიც შრომა იქნება ადამიანების დაფასებისა და ღირსების ძირითადი საზომი, მშრომელები კი — თავიანთი ბედის სრული ბატონ-პატრონები იქნებიან. ასეთი პოლიტიკური ორგანიზაცია, უწინარეს ყოვლისა, არის სახელმწიფო.

ამასთან აქ მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ის გარემოება, რომ სახელმწიფო მექანიზმის შექმნა, რომელიც უპასუხებს ხალხის ინტერესებს, დაკავშირებულია სერიოზულ სიძნელეთა დაძლევისთან. ეგვიპტის პოლიტიკური წრეები ითვალისწინებდნენ

იმასაც, რომ ინგლისის კოლონიალიზმმა ეგვიპტეს მემკვიდრეობად დაუტოვა მართვის ისეთი სისტემა და ისეთი ადმინისტრაციული აპარატი, რომელსაც ვერ გამოიყენებდნენ დამოუკიდებელი და პროგრესული განვითარებისათვის. ეგვიპტეში ინგლისელთა ბატონობის პერიოდი როგორც ადგილობრივმა რეაქციულმა ძალებმა, ისე კოლონიურმა ხელისუფლებამ გამოიყენეს სახელმწიფოსა და პოლიტიკურ სისტემათა ისეთი ფორმების დასანერგად, რომლებიც მეტროპოლიის სახელმწიფო მანქანის სახესხვაობას წარმოადგენდნენ.

ამასთან დაკავშირებით, როგორც ეგვიპტის ისტორიის ცნობილი სპეციალისტი, პროფესორი შ. ისავი მიუთითებდა, ინგლისის სამეფოს კოლონიურ ხელისუფლებას, მიისწრაფოდა რა შეენარჩუნებინა ეგვიპტეში ინგლისის პოლიტიკური სისტემის მსგავსი პოლიტიკური და სამართლებრივი ინსტიტუტები, — არ განუხორციელებია რაიმე ცდა შარიათის, სასამართლოების, სოფლის სკოლების, ვაყების და სხვა მსგავსი დაწესებულებების განახლების. განათლების შემოღების ან ქვეყნის ისეთი ძირფესვიანად შემცვლელი რეფორმების გატარების მიზნით, რომლის მსგავსიც განახორციელა თურქეთში მ. ქემალმა. საერთოდ უცხოელი მმართველები-საგან არც იყო მოსალოდნელი ასეთი რეფორმების მოწყობის ცდა, — განმარტავდა შ. ისავი.

ეგვიპტის სამეცნიერო-პოლიტიკურ ლიტერატურაში ხაზგასმით არის აღნიშნული, რომ ახალმა სახელმწიფომ არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში ობიექტურად უნდა ასახოს არა ერთ-ერთი რომელიმე კლასის, არამედ ქვეყნის მოსახლეობის ფართო ფენების ინტერესები (12, გვ. 395). ამ დებულებას მხარს უჭერდნენ აგრეთვე ის წრეები, რომლებიც უშუალოდ წყვეტდნენ ახალი სახელმწიფო მექანიზმის შექმნის პრობლემებს. ეგვიპტის ერთადერთი პოლიტიკური ორგანიზაციის — არაბთა სოციალისტური კავშირის სამეცნიერო-პოლიტიკურ ჟურნალ „ატ-ტალიაში“ გამოქვეყნდა დოქტორ გამალ ალ-ყატიფის სტატია „სახელმწიფოს მცნება და როლი რევოლუციის სხვადასხვა ეტაპზე“, რომელშიც ხაზგასმულია, რომ სოციალურ-ეკონომიური ჩამორჩენილობის დაძლევისათვის რევოლუციური ბრძოლის პერიოდის სახელმწიფო არის „სოციალისტურ გარდაქმნათა სახელმწიფო“ (62, გვ. 88), რომლის არსიც იმაში მდგომარეობს, რომ ის არის „დ ე მ ო კ რ ა ტ ი უ ლ ი ს ო ც ი ა-

ლისტური სახელმწიფო, (ხაზგასმა ჩემია — ო. ქ.) რომელიც ეყრდნობა ხალხის შრომითი ძალების კავშირს. ეს კავშირი არის სოციალისტური კავშირის საფუძველი, რომელიც თავის მხრივ განასახიერებს ხალხის ძალაუფლებას და წარმართავს მის რევოლუციურ ენერგიას... ასეთი სახელმწიფოს ეკონომიური საფუძველია სოციალიზმი, რომელიც უარყოფს ექსპლუატაციას მისი ყოველგვარი ფორმით“. (62, გვ. 88).

მცნებაში „სოციალისტურ გარდაქმნათა სახელმწიფო“ იგულისხმება ეროვნული დემოკრატიის სახელმწიფო, „ე. ი. სახელმწიფო, რომელიც თანმიმდევრულად იცავს თავის პოლიტიკურ და ეკონომიურ დამოუკიდებლობას, იბრძვის იმპერიალიზმისა და მისი სამხედრო ბლოკების წინააღმდეგ, თავის ტერიტორიაზე სამხედრო ბაზების წინააღმდეგ; სახელმწიფო, რომელიც იბრძვის კოლონიალიზმის ახალი ფორმებისა და იმპერიალისტური კაპიტალის შეღწევის წინააღმდეგ; სახელმწიფო, რომელიც უარყოფს მართვის დიქტატორულ და დესპოტურ მეთოდებს; სახელმწიფო, რომელშიც ხალხისთვის უზრუნველყოფილია ფართო დემოკრატიული უფლებები, სიტყვის, პრესის, კრებების, დემონსტრაციების, პოლიტიკური პარტიებისა და საზოგადოებრივ ორგანიზაციათა შექმნის თავისუფლება, შესაძლებლობა გატარდეს აგრარული რეფორმა და სხვა დემოკრატიული და სოციალური გარდაქმნები და მიიღონ მონაწილეობა სახელმწიფო პოლიტიკის განსაზღვრაში“ (6 ბ, გვ. 67—68). სინამდვილეს არ შეესაბამება გამალ ალ-ყატიფის მოსაზრება იმის შესახებ, რომ სოციალისტურ გარდაქმნათა სახელმწიფო არის სოციალისტური სახელმწიფო. ამ დებულების არგუმენტირება იმით, რომ თუ კი ეროვნული დემოკრატიის სახელმწიფო მიზნად ისახავს საერთო დემოკრატიული ეროვნული ამოცანების სრულ გადაწყვეტას, მაშინ ეს სახელმწიფო სოციალისტურია, სწორი არ არის.

სოციალისტურ გარდაქმნათა სახელმწიფო თავისი დადებითი ფუნქციით ჯერ კიდევ არ არის სოციალისტური სახელმწიფო. რაში გამოიხატება მაინც ასეთი სახელმწიფოს არსი? დასახელებულ ნაშრომში ასევე მოცემულია ასეთი სახელმწიფოს არსის განსაზღვრის ცდა. ამასთან აღნიშნულია, რომ ეს ფორმა დამახასიათებელია ეგვიპტისათვის და წარმოიშვა როგორც ეგვიპტის სახელმწიფოს განვითარების მთელი წინამორბედი ეტაპის კანონზომიერი

შედგეი. სახელმწიფოები, რომლებიც იცავენ მსხვილ მიწათმფლობელთა და კაპიტალისტთა კლასების ინტერესებს, რეფორმების ეროვნული სახელმწიფო, ეკონომიური ორიენტირების სახელმწიფო — აი ის ფორმები, რომლებიც უპლოდნენ წინ სოციალისტურ გარდაქმნათა სახელმწიფოს, აღნიშნავს გ. ალ-ყატიფი (62, გვ. 88). გარდამავალი პერიოდის ამ სახელმწიფოებრივი ფორმის დამახასიათებელი არის არის მომავალში სოციალისტური საზოგადოების აგება.

ასეთი სახელმწიფოს პოლიტიკურ საფუძველს შეადგენს ერის ყველა ჯანსაღი ძალის გაერთიანება ერთიან ეროვნულ ფრონტში, რომლის კონკრეტულ ფორმად ეგვიპტის სინამდვილეში გვევლინება არაბთა სოციალისტური კავშირი. სოციალისტურ გარდაქმნათა სახელმწიფო, ხაზგასმით აღნიშნავს გ. ალ-ყატიფი. მოითხოვს „...ახალ პოლიტიკურ სისტემას და ასეთი სისტემა სოციალისტური კავშირი, რომელიც ადუღებებს როგორც ერთიან მთლიანს ხალხის შრომითს ძალებს, რომლებიც შედგებიან მუშებისა და გლეხებისაგან, ინტელიგენციის, ოფიცრებისა და ეროვნული ბურჟუაზიისაგან (62, გვ. 88). ასეთ სახელმწიფოში ხელმძღვანელ ძალად გამოცხადებულია „სახალხო ძალების კავშირი“ (62, გვ. 88). ამ კავშირს მოუწევს განამტკიცოს ხალხის ძალაუფლება და შეზღოვდომ „ნამდვილი სახელმწიფო ხელისუფლება გადასცეს სახალხო კავშირს, რომელს ავანგარდში მიაბიჯებენ მუშები და გლეხები“ (62, გვ. 88) სახალხო კავშირის სახელმწიფო ხელისუფლების კონკრეტულ ფორმად მოგვევლინება „სახალხო საბჭოები“ (62, გვ. 89), რომელსაც სახელმწიფო ძალაუფლება გადაეცემა.

არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში სახელმწიფოს ხასიათის ასეთ ინტერპრეტაციასთან დაკავშირებით სამეცნიერო და პოლიტიკურ წრეებში დიდი ინტერესით განიხილადნენ საკითხს მუშათა კლასის როლის შესახებ ახალ სახელმწიფოში. მუშათა კლასის როლის საჯაროდ განხილვის ინიციატორი არაბთა სოციალისტური კავშირის გაზეთის „ალ-გუმხურიას“ რედაქცია იყო. 1964 წელს მან მოაწყო სიმპოზიუმი თემაზე „მუშა სოციალიზმის გზაზე“, რომელშიც მონაწილეობდნენ როგორც რედაქციის, ისე მუშებისა და ინტელიგენციის წარმომადგენლები, მათ შორის პროფესორი. დოქტორი მუჰამედ ალ-ჰაფიფი, პროგრესულად განწყობილი მეცნიერი, ჟურნალ „ატ-ტალიას“ რედაქციის თანამშრომელი, რომელშიც აგ-

რეთვე მუშაობს ბევრი ეგვიპტელი მარქსისტი, ამავე გაზეთის მთავარი რედაქტორი ქამალ ელ-დინ ჰინაუი და სხვები.

სიმპოზიუმზე ფართო მხარდაჭერა ჰპოვა მ. ალ-ჰაფიფის თეზისმა „მუშები არიან ყველაზე რევოლუციური ძალა“ (110, 13, III. 1967). სიმპოზიუმზე გამოსვლისას მან აღნიშნა, რომ არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში პოლიტიკური ცხოვრების ძირითადი საკითხია „...ხალხის მშრომელი ძალების ან ხალხის კავშირი, ნამდვილი მონაწილეობა ქვეყნის მართვაში, რომლის დროსაც განისაზღვრება მუშათა როლი...“ (110, 13. III. 1964). ამასთან ერთად სიმპოზიუმზე წამოაყენეს დებულებები, რომლებიც აცნინებდნენ მუშათა როლს ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებაში. მაგალითად, მუშათა წრიდან გამოსულმა, პროფკავშირის ხელმძღვანელმა ასად რაგებმა, სიმპოზიუმზე განაცხადა: „მუშათა დიდი რიცხვი ფიქრობს, რომ მათი დღევანდელი მთავარი ამოცანაა შესრულონ მნიშვნელოვანი პოლიტიკური როლი. სრულებით არ არის სავალდებულო, რომ ყველა მუშა გახდეს პოლიტიკური ხელმძღვანელი. ამჟამად მათ მოეთხოვებათ წარმოებით დაინტერესება“ (110, 13. III. 1964).

ა. რაგების მიერ მუშათა როლის ასეთმა განსაზღვრამ მხარდაჭერა ვერ ჰპოვა სიმპოზიუმის მონაწილეთა შორის. მაგალითად, ეგვიპტის პროფკავშირთა ფედერაციის თავმჯდომარემ ა. ფახიმმა თავის გამოსვლაში აღნიშნა: „მე არ შემიძლია ვთქვა, რომ ყველაფრის საფუძველი წარმოება არის, როცა ჩემს გარშემო მომხდარი ამბები ეწინააღმდეგება საზოგადოების ინტერესებს“ (110, 13. III. 1964). მეორე მონაწილემ ალი ხუსნიმ განაცხადა: „მუშებს უნდა ჰქონდეთ ზოცემული პოლიტიკური მოღვაწეობის ფართო შესაძლებლობანი“ (110, 13. III. 1964). სიმპოზიუმზე ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებაში მუშათა კლასის როლზე ილაპარაკა აბდელ ბატლიამ. რომელმაც აღიარა, რომ „სოციალისტური საზოგადოების აგების საქმეში პოლიტიკური როლი ეკისრება მუშებს და ინტელიგენციას (110, 13. III. 1964).

სიმპოზიუმზე გამოსულთა უმრავლესობას მიაჩნდა, რომ მუშების მონაწილეობა სახელმწიფოს მართვაში აუცილებელია. „წარმოების გაფართოება შეუძლებელია ისე. თუ მუშებს სოციალისტური სახელმწიფოს საქმეების მართვის უფლებებს არ მივანიჭებთ“, — მიუთითებდა სიმპოზიუმის მონაწილე აბას სალახი (110, 13. III.

1964). საგულისხმოა აღინიშნოს, რომ მისი გამოსვლა გამოირჩეოდა მუშათა კლასის როლის კარგი გაგებით. „მუშათა სიმწიფე, მათი მზადყოფნა განაგონ ქვეყანა, შეიმუშაონ კანონები და წარმართონ სახელმწიფოს საქმიანობა, არის ყველაფრის საფუძველი... მხოლოდ მუშათა კლასს შეუძლია წინ აღუდგეს ბურჟუაზიულ კლასს... მუშებსა და გლეხებს აქვთ შესაძლებლობა მონაწილეობა მიიღონ საზოგადოების ფორმირებაში“ (110, 13. III. 1964). ამ თვალსაზრისით ოფიციალური მხარდაჭერის მიზნებს ემსახურებოდა სიმპოზიუმის მუშაობის მთელი მასალების გამოქვეყნება გავლენიან გაზეთ „ალ-გუმხურიაში“.

სოციალისტურ გარდაქმნათა სახელმწიფოს, როგორც მას არაბულ ლიტერატურაში უწოდებენ, ან არაკაპიტალისტური განვითარების სახელმწიფოს, ანდა სოციალისტური ორიენტაციის სახელმწიფოს (26 ა გვ. 199), აქვს თავისი როგორც პოლიტიკური, ისე ეკონომიკური საფუძველი. ეგვიპტეში ასეთი სახელმწიფოს პოლიტიკურ საფუძველს ახასიათებს კლასობრივი საფუძვლის თანდათანობითი გაფართოება, შექმნილ სახელმწიფოებრივ-სამართლებრივ ზედნაშენსქვეშ ახალი სოციალური ბაზისის ჩაყრა, ბრძოლა რეაქციის ძალებისა და იმ სიძნელეების წინააღმდეგ, რომლებიც გამოწვეულია ანტიკომუნისტური ცრურწმენებითა და ხელმძღვანელობის ნაწილის სუსტი თეორიული მომზადებით, კვალიფიციურად კადრების ნაკლებობით და სხვა (62, გვ. 89).

ასეთი სახელმწიფოს პოლიტიკური საფუძველი — ერის ჯანსაღი ძალების გაერთიანება, განაპირობებდა იმ მდგომარეობას, რომ ეგვიპტეში პრეზიდენტ ნასერის დროს შეიმჩნეოდა ასეთი სახელმწიფოს სამართლებრივი ფორმის სრულყოფის აუცილებლობის გაგება. გ. ალ-ჰაფიფი, როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, მიუთითებდა, რომ სახელმწიფოს ყველაზე ეფექტიანი ფორმაა სახალხო საბჭოები, ამასთან ერთად ხალხისათვის ეკონომიური ძალაუფლების გადაცემა.

აღიარებულია, რომ სახელმწიფო ძალაუფლება უნდა იყოს ძლიერი, მაგრამ ამავე დროს მითითებულია, რომ „...სახელმწიფო ძალაუფლების ცენტრალიზაციასა და ზედმეტად გადიდებას შეუძლია მიგვიყვანოს სახალხო-რევოლუციური პროცესიდან გადახრამდე. ამასთან დაკავშირებით ძალაუფლების კონცენტრაციას პიროვნებათა მცირე ჯგუფის ხელში მოპყვება მათ მიერ რევოლუცი-

ის ხელმძღვანელი ცენტრების ხელში ჩაგდება, რამაც შეიძლება მიგვიყვანოს ხალხის მასების იგნორირებამდე. ისიც მოსალოდნელია, რომ ყოველივე ამან შეიძლება გამოიწვიოს ბიუროკრატიის წარმოშობა, რომელიც ასეთ შემთხვევაში შეაღწევს სახელმწიფო აპარატში, ხოლო ეს უკანასკნელი შეიძლება გადაიქცეს მისი შემქმნელი საზოგადოების ზესაზოგადოებრივ აპარატად“. სწორედ ეს გარემოება „...წამოჭრის სახელმწიფო ძალაუფლების სახალხო საბჭოებისათვის თანდათანობითი გადაცემის ამოცანას“ (62, გვ. 89).

სახალხო საბჭოებისათვის სახელმწიფო ძალაუფლების გადაცემა ეგვიპტეში ნავარაუდევია იყო მოწყობილიყო ეტაპობრივად. კერძოდ, ორ ეტაპად.

პირველი ეტაპის მიზანი იყო მართვის ადგილობრივი ადმინისტრაციის ორგანიზაცია, ხოლო მეორე ეტაპისა — ხალხის ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანიზაცია (62, გვ. 89).

პირველი ეტაპი, როგორც გ. ალ-ყატიფი აღნიშნავს, დაიწყო 1960 წელს, როცა გამოვიდა კანონი ადგილობრივი ადმინისტრაციის შესახებ.

ამ კანონის მნიშვნელოვანი მომენტია ადგილობრივი მმართველობის შემოღება მუჰაფაზების (პროვინცია, ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეული) მიხედვით. მუჰაფიზას (გუბერნატორს) ნიშნავს რესპუბლიკის პრეზიდენტი რესპუბლიკური დეკრეტით. ამჟამად ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკაში 25 მუჰაფაზაა. მუჰაფიზის დემოკრატიზაციის მიზნით ყოველ მუჰაფაზაში იქმნება მუჰაფაზის საბჭო, რომელშიც შედიან: მუჰაფიზა, თანამდებობაზე დანიშნული საბჭოს წევრები, რომლებიც წარმოადგენენ განათლების, ფინანსთა, სოფლის მეურნეობის, ჯანმრთელობის დაცვის, შრომის, სოციალური საქმეების, მომარაგების, შინაგან საქმეთა, ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის სამინისტროებს. პირდაპირი არჩევნების გზით საბჭოში ოთხი წლით ირჩევენ წევრებს, რომლებიც წარმოადგენენ ცალკეულ ადმინისტრაციულ რაიონებს (2-დან 4 კაცამდე ყოველი რაიონიდან). ფარული კენჭისყრით ოთხი წლით ირჩევენ არაბთა სოციალისტური კავშირის წევრებს (არაუმეტეს ათი აქტიურა წევრისა) და ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის ეროვნული კრების დეპუტატებს მუჰაფაზიდან, მაგრამ არა უმეტეს 4 კაცისა. უნდა აღინიშნოს, რომ არჩეულ წევრთა რაოდენობა უნდა აღემატე-

ბოდეს დანიშნულ წევრთა რაოდენობას. თუ პირიქითაა, ასეთ შემთხვევაში ადმინისტრაციული წარმომადგენლობა 6 კაცამდე დიდდება.

ეგვიპტის ქალაქებში შექმნილია საქალაქო საბჭოები, რომელთა რაოდენობა 154-ია, ხოლო სოფლებში — სოფლის საბჭოები, რომელთა რაოდენობაც 1965 წლის დამდგენისათვის 1092 შეადგენდა (52, გვ. 17). სოფლის საბჭოები შესდგებოდა 150.000 წევრისაგან (52, გვ. 17).

მუჰაფაზებისა და მათი საბჭოების მუშაობის ხასიათზე ნათელ წარმოდგენას იძლევა ალექსანდრიის საგუბერნატოროს მუშაობის ანალიზი 1961—1965 წლებისათვის. ალექსანდრიის საგუბერნატოროს აპარატში არის დეპარტამენტები (განყოფილებები) კომუნალური მეურნეობისა და კეთილმოწყობის, განათლების, ჯანმრთელობის დაცვის, სოციალური საკითხების, მომარაგების, შრომის, სოფლის მეურნეობის, ვაკუუმის, ახალგაზრდობის საქმეების, ფინანსთა, უშიშროების, კულტურისა და პრესის, რომელთა სათავეში იდგნენ რესპუბლიკის შესაბამის სამინისტროთა მოადგილეები ალექსანდრიის საგუბერნატოროში. ამას გარდა არსებობს საწარმოო ხასიათის სამმართველოები: გაზისა და ელექტროფიკაციის, სამოქალაქო ტრანსპორტის, წყალთა მომარაგების, ალექსანდრიის ნავსადგურის, ტურისტულ ნაგებობათა მშენებლობებისა და ხორბლეული კულტურების საცავებისა (52, გვ. 17).

აპარატის მუშაობას ხელმძღვანელობს მუჰაფიზა (გუბერნატორი), რომელსაც ჰყავს ორი მოადგილე — გენერალური მდივანი და მისი მოადგილე, მაგრამ გუბერნატორის არყოფნისას მას ცვლის უშიშროების დეპარტამენტის დირექტორი.

შექმნილია აგრეთვე საგუბერნატოროს საბჭო, რომელიც შედგება 68 წევრისაგან:

— გუბერნატორი — თავმჯდომარე

— პირდაპირი არჩევნების გზით არჩეული წევრები (3—3 კაცი ყოველი ადმინისტრაციული რაიონიდან) — 36 კაცი.

— თანამდებობაზე დანიშნული წევრები, რომლებიც წარმოადგენენ ზემოთდასახელებულ სამინისტროებს — 21 კაცი.

— საბჭოში არჩეული არაბთა სოციალისტური კავშირის წევრები — 6 კაცი.

— წევრები, არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის ეროვნული კრების დეპუტატები ალექსანდრიისაგან — 4 კაცი (52, გვ. 24).

საგუბერნატოროს მუშაობაში საზოგადოებრიობის წარმომადგენელთა ჩაბმის მიზნით საგუბერნატორო საბჭოსთან შექმნილია დარგობრივი კომიტეტები (კომისიები): განათლების, კულტურისა და ეროვნული ორიენტაციის, ჯანმრთელობის დაცვის, კეთილმოწყობის, საბინაო მშენებლობის და კავშირგაბმულობის, კოოპერატივების, სოფლის მეურნეობის, ირიგაციისა და კუსტარული მრეწველობის საქმეების, ახალგაზრდობის საქმეების, სასურსათო საქონლით მომარაგების, საფინანსო საქმეების, ვაჭრობისა და ეკონომიკის, სოციალური საქმეების შრომისა და მუშათა საკითხების, საჩივრებისა და წინადადებების, სტატისტიკის, ტურიზმის საკითხების, კანონმდებლობის საკითხების, ადგილობრივი სამმართველოების საკითხების, მრეწველობისა და ელექტროენერგეტიკის განვითარების საკითხების და, ბოლოს, ქუჩებისათვის სახელეების მიმნიჭებელი კომიტეტი. (52, გვ. 25.)

ალექსანდრიის საგუბერნატორო საბჭო თავის სხდომას აწყობს 1—2-ჯერ თვეში. ოთხ წელიწადში 1961-დან 1964 წლამდე საბჭომ მოაწყო 51 სხდომა, რომელზეც მიიღეს 2431 გადაწყვეტილება საგუბერნატოროს ეკონომიკური და კულტურული ცხოვრების სხვადასხვა საკითხზე (52, გვ. 24).

ალექსანდრიის საგუბერნატორო საბჭოს მუშაობის მნიშვნელოვანი მომენტი იყო ალექსანდრიაში უმუშევრობის პრობლემის გადაწყვეტა. თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ საგუბერნატორო საბჭოს საქმიანობის დასაწყისში (1960 წლის დამლევს) ქალაქში ითვლებოდა დაახლოებით 139 ათასი უმუშევარი ან მოსახლეობის 9.2 პროცენტი (108,3, I, 1962), ეს პრობლემა ძალიან მწვავე იყო. ამ პრობლემის გადაწყვეტის მიზნით შეიქმნა უმუშევართა შრომითი მოწყობის ბიუროები, ხოლო საგუბერნატორო საბჭო გადაწყვეტილებით სამრეწველო საწარმოებს ავალებდა ამ ბიუროებში ყოველთვიურად წარედგინათ ცნობები ვაკანტურ ადგილებზე და მუშახელის საჭიროებაზე. ოფიციალური წყაროების მონაცემებით მარტო 1962 წელს შესაძლებელი გახდა სამუშაოზე დაახლოებით 31 341 უმუშევრის მოწყობა (52, გვ. 30).

უნდა აღინიშნოს, რომ საგუბერნატორო საბჭოს მიერ აქტუალური პრობლემის გადაწყვეტისათვის სასარგებლო მუშაო-

ბას ასრულებდნენ საბჭოსთან შექმნილი კომიტეტები. მაგალითად, კომიტეტებმა მარტო 1963 წელს საბჭოში შეიტანეს გადაწყვეტილებათა 557 პროექტი, ანედან 417 მიიღეს და შესრულდა (52, გვ. 24).

აქედან ჩანს, რომ საგუბერნატოროებში შემოღებულმა ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანიზაციის ახალმა სისტემამ გამართლა. თუმცა მას ნაკლოვანებებიც ჰქონდა. პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს ის, რომ ახალ ორგანიზაციას არ შეეძლო განთავისუფლებულიყო მუშაობის ბიუროკრატიული სტილისაგან, რაც გამოიხატა ალექსანდრიის საგუბერნატორო საბჭოს რიცხობრივი შემადგენლობის ზედმეტ გადიდებაში, დიდი რაოდენობით გადაწყვეტილებათა მიღებაში. 1961 წელს საბჭომ მიიღო 490 გადაწყვეტილება, ხოლო მომდევნო წელს 743, 1963 წელს — 757. და ა. შ. რაც, რა თქმა უნდა. ძალზე ბევრია თუ გავითვალისწინებთ, რომ ალექსანდრიის საგუბერნატორო იფარგლება მხოლოდ ქალაქ ალექსანდრიით, სადაც ცხოვრობდა იმ დროს სულ 1513 ათასი კაცი.

ადგილობრივი მმართველობის ახალი სისტემის დანერგვას თან ახლდა აგრეთვე ძალაუფლების ზედმეტი ცენტრალიზაცია. წერილი ოპერატიული საკითხების გადაწყვეტა ეგვიპტის ამა თუ იმ სახელმწიფო ორგანიზაციაში მოითხოვს ზემდგომი ხელმძღვანელობის აუცილებელ ჩარევას. რომლებმაც უნდა გადაწყვიტონ უფრო რთული საკითხები. მაგალითად, მას შემდეგ, რაც მოქალაქე კავშირგაბმულობის მინისტრის მოადგილისაგან მიიღებს ნებართვას ბინაში ტელეფონის დადგმაზე. იგი აგროვებს სხვადასხვა მოხელის 21 ხელმოწერას და ყოველივე ამას ისევ წარუდგენს მინისტრის მოადგილეს; ან ეგვიპტეში სხვა ქვეყნებიდან ჩამოსულმა უნდა შეაგროვოს სხვადასხვა საბაჟოს მოხელეთა 35 ხელმოწერა და შემდეგ მიიღებს გასვლის ნებართვას საბაჟოს უფროსისაგან.

ადგილობრივი ხელისუფლების ახალი სისტემის ამ ნეგატიურ მხარეს ამჩნევდნენ ეგვიპტეში. განმარტავდა რა სახელმწიფო ხელისუფლების არასრულყოფის მიზეზებს, ეგვიპტის თეორიული ჟურნალის ერთ-ერთი აქტიური თანამშრომელი მიშელ ჯამილი სემინარზე „აფრიკა: ეროვნული და სოციალური რევოლუცია“, რომელიც გაიმართა კაიროში 1966 წლის 24—29 ოქტომბერს. აღნიშნავდა: „ხელისუფლების სათავეში ახალი ხელმძღვანელობის მოსვლა, მისი ბატონობა სახელმწიფო აპარატზე ხშირად მასში იწვევს ცდუნებას გამოიყენოს ყველაზე იოლი გზა: თავს მოახვიოს გადაწყვეტი-

ლებანი ზემოდან, გამოიყენოს ადმინისტრაციული მეთოდები. ეს ტენდენცია განსაკუთრებით პოპულარულია იმ კლასებს შორის, რომლებიც იმყოფებიან კაპიტალისტური იდეოლოგიის გავლენის ქვეშ“ (90, № 3, 1967, გვ. 60). მ. ქამილის ეს აზრი სინამდვილეს ასახავს.

მეორე ეტაპი — სახელმწიფო ხელისუფლების გადაცემა სახალხო საბჭოებისათვის — უნდა მოჰყვეს მმართველობის ადგილობრივი ადმინისტრაციის ორგანიზაციის ეტაპს. მეორე ეტაპის ძირითადი შინაარსი ის არის, რომ „ეს ეტაპი საშუალებას იძლევა განხორციელდეს ქვემარტივი გარდაქმნები სახელმწიფო ხელისუფლების სახალხო საბჭოებისათვის გადაცემის მიზნით, განხორციელდეს დამაჯერებლად სახალხო საბჭოების ძალაუფლება სახელმწიფო ხელისუფლების აღმასრულებელ ორგანოებზე, განმტკიცდეს ის რევოლუციური ძალა, რომელსაც შესწევს უნარი მოსპოს დაბნეულობა ადმინისტრაციულ თუ აღმასრულებელ აპარატში“ (62, გვ. 90).

ამასთან დაკავშირებით 60-იანი წლების ეგვიპტის სამეცნიერო და პოლიტიკურ ლიტერატურაში დიდი ყურადღება ეთმობოდა სახალხო საბჭოების ხასიათისა და არსის განსაზღვრას. ასევე თვალნათლივ შეიმჩნეოდა ტენდენცია, რომელიც გვიჩვენებს, რომ ამ ქვეყანაში ბრძოლა მიმდინარეობდა ისეთი ტიპის სახელმწიფოსათვის, რომელიც ნამდვილად გამოხატავდა ხალხის მასების მისწრაფებებს, უზრუნველყოფდა მათ მონაწილეობას სახელმწიფო საქმეების მართვაში, ეკონომიკისა და საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვა დარგებში. ეგვიპტის პოლიტიკური წრეების გარკვეულ ნაწილს ესმოდა აგრეთვე ის, რომ ასეთი სახელმწიფო აღკვეთავს კაპიტალიზმის ზრდას და იმპერიალიზმის მხრივ ხელყოფას.

ასეთ ამოცანებს უსახავდნენ ეგვიპტელი მეცნიერები და იდეოლოგები სახალხო საბჭოებს. სახალხო საბჭოები, მათი განმარტებით (ამას უნდა დავეთანხმოთ) უზრუნველყოფენ „...რეაქციული კლასების გავლენის ლიკვიდაციას ისე, რომ ამ კლასებმა ვერ შეძლონ თავიანთი ინტერესებისათვის გამოიყენონ სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოები“ (66, გვ. 96).

ამ კონკრეტული პოლიტიკური ამოცანის დასახვასთან ერთად შეიმჩნეოდა სახალხო საბჭოების ეკონომიური არსის განსაზღვრის ცდაც. ეგვიპტის მმართველი წრეების წარმომადგენლებს შორის

მხარდაჭერას პოულობდა ის დებულება, რომ სახალხო საბჭოებს წინააღმდეგობა უნდა გაეწიათ რეაქციული ძალების საწარმოო ურთიერთობათა და იდეოლოგიის გადაქცევისათვის პოლიტიკურ ძალად, რომელმაც შეიძლება გავლენა მოახდინოს სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოებზე (66, გვ. 96). როგორ უნდა მიეღწიათ ასეთი მდგომარეობისათვის. ამაზეც იყო პასუხი გაცემული: ეგვიპტის საზოგადოებამ „...წარსულისაგან მემკვიდრეობით მიიღო ეკონომიური ჩამორჩენილობა, რომლის დროსაც გაბატონებული იყვნენ რეაქციული კლასების ბატონობის პერიოდის ეკონომიკური ურთიერთობანი და იდეოლოგიური შეხედულებანი. არ შეიძლება ყოველივე ამის ლიკვიდაცია მხოლოდ მსხვილ საწარმოთა ნაციონალიზაციის გზით, საჭიროა თანამედროვე წარმოების თანდათანობით მშენებლობა სოციალისტური ეკონომიკის შექმნის მაზნით“ (66, გვ. 96). აქ სავსებით სწორად არის მითითებული, რომ მხოლოდ სოციალისტური განვითარების გზით შეიძლება გადაწყდეს რეაქციული ძალების გავლენის ჩახშობის საკითხი და რომ მხოლოდ სოციალიზმის დროს შეუძლიათ სახალხო საბჭოებს შეასრულონ თავიანთი პოლიტიკური ფუნქციები.

ამასთან მითითებულია, რომ „...სახალხო საბჭოები უზრუნველყოფენ ისეთ ღრმა გარდაქმნებს, რომლებიც საშუალებას იძლევიან შედარებით მოკლე ვადებში მოხდეს წარსულისაგან მემკვიდრეობით მიღებული ჩამორჩენის კომპენსირება“ (66, გვ. 96).

ეგვიპტეში სახალხო საბჭოები ისეთი მდგომარეობის მიღწევის შესაძლებლობას იძლეოდნენ, რომ არა მარტო წარმოება ატარებდეს საზოგადოებრივ ხასიათს. არამედ განაწილების სისტემაც. სახალხო საბჭოების მნიშვნელობა, მითითებული იყო ფუად აღ-დაჰანის ნაშრომში საბჭოების არსის თაობაზედ, იმაში მდგომარეობს, რომ „სწრაფი ეკონომიური განვითარების შედეგები მხოლოდ ცალკეული ფენებისათვის კი არ იყოს სასარგებლო, ეკონომიკურ საქმიანობაში მათი მდგომარეობის გამო, არამედ ეს შედეგები მშრომელი ხალხის ყველა ძალის კუთვნილება გახდეს“ (66 გვ. 95).

სახალხო საბჭოების სოციალური არსი გამოიხატება იმაში, რომ მათ უნდა შეასრულონ გადამწყვეტი როლი „სოციალურ მომსახურებათა სფეროს გაფართოებასა და ამ ფორმის უნარიანობის გადიდებაში, ისე რომ იგი ხელმისაწვდომი იყოს ყველა მშრომელისათვის როგორც ქალაქში, ისე სოფლად“ (66, გვ. 96).

50—50-იანი წლების სახალხო საბჭოების მნიშვნელოვანი ამოცანა იყო მშრომელთა ჩაბმა წარმოებაში, რითაც სახალხო საბჭოებმა უნდა მიაღწიონ არა მარტო თვით წარმოების ამაღლებას, არამედ იმას, რომ „საწარმოო საქმიანობა გარკვეული დროის შემდეგ გადაიქცეს შემოქმედებით შრომად, რომელიც უნდა იყოს მიმართული მთელი საზოგადოების საერთო ამოცანების განხორციელებისაკენ“ (62, გვ. 96). აქ სწორად არის აღნიშნული, რომ სახალხო საბჭოები დასაქმებული უნდა იყვნენ მშრომელთა ისეთი სულისკვეთებით აღზრდილთ, რომ ისინი არ იყვნენ იზოლირებული საზოგადოებისაგან, რომ შრომაში ხედავდნენ არა მხოლოდ მატერიალურ მოთხოვნათა დაკმაყოფილების შესაძლებლობას, არამედ პოლიტიკურ ცხოვრებაში ჩაბმის გზას, საერთო ეროვნული ამოცანების გადაწყვეტის გზას, ქვეყანაში დემოკრატიის გაფართოებისათვის ბრძოლის საშუალებას.

სახალხო საბჭოების წინაშე დასმული ეს ამოცანა ძალზე მნიშვნელოვანია, თუ გავითვალისწინებთ იმ მდგომარეობას, რომ შრომის ხასიათის ასეთი განსაზღვრა, მისი როგორც არა მარტო ეკონომიკური კატეგორიის, არამედ მშრომელთა საზოგადოებრივი საქმიანობის ფორმის კვალიფიკაცია, ძალზე საჭირო და დროულია იყო ეგვიპტისათვის ისეთ სინამდვილეში, როცა „მშრომელთა დემოკრატია მოიცავს ცხოვრების ყველა ასპექტს, წარმოებიდან დაწყებული და როცა... საზოგადოებრივი სექტორის ბედი დამოკიდებულია წარმოებაში დემოკრატიაზე, რადგანაც სწორედ იგია მისი განვითარების საფუძველი“ (90, № 3, 1967 გვ. 61), — როგორც ამას მიუთითებდა არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის წარმომადგენელი კაიროს აღნიშნულ სემინარზე.

შემოქმედებითი შრომა და არა შრომის ვიწრო გაგება ის ძირითადი შინაარსია, რომელიც გამოიხატება მხოლოდ საწარმოო ამოცანების შესრულებაში; ის გულისხმობს მთლიანად წარმოების დემოკრატიზაციას, არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის გამოცდილება კი გვიჩვენებდა, რომ „წარმოების დემოკრატიზაცია გულისხმობს მართვაში მუშათა მონაწილეობას. ეს ვარაუდობს სახალხო კონტროლის დამყარებას, მშრომელთა მონაწილეობას საწარმოო გეგმების შემუშავებასა და შესრულებაში, აგრეთვე ყოველ ქარხანასა თუ ფაბრიკაში მუშათა ჩაბმას სახელმწიფოს მართვაში დემოკრატიულ საფუძველზე“ (90, № 3, 1967, გვ. 61).

სახალხო საბჭოების პოლიტიკური ფუნქციები განისაზღვრებოდა იმით, რომ ისინი „პასუხს აგებენ ქვეყნის განვითარებისათვის სოციალიზმის მიმართულებით“ (90, № 3, 1967, გვ. 103). აქედან გამომდინარე ადგილობრივი სახალხო საბჭოების წინაშე დგას ამოცანა სახელმწიფო ორგანოები დაუკავშირონ ხალხის მასებს, ჩააყენონ ისინი ხალხის საარსებო ინტერესების სამსახურში (90, № 3, 1967, გვ. 103).

სახალხო საბჭოების ძირითადი პოლიტიკური ასპექტი ის არის, რომ ისინი ცვლიან ძალაუფლების სოციალურ შინაარსს და ამ მიზნით ხელისუფლების ადგილობრივ ორგანოებს იცავენ მათზე ფეოდალურ და კაპიტალისტურ ურთიერთობათა გადმონაშთების გავლენისა და ზემოქმედებისაგან (66, გვ. 103). ამ ამოცანის რეალიზაციის მიზნით იქნა დადგენილი, რომ საბჭოს წევრთა რაოდენობის ნახევარი მუშები და გლეხები უნდა იყვნენ და სახალხო საბჭოების ყველა წევრი აუცილებლად უნდა იყოს ქვეყანაში ერთადერთი პოლიტიკური ორგანიზაციის — არაბთა სოციალისტური კავშირის წევრი (66 გვ. 98).

სახალხო საბჭოების პოლიტიკური ფუნქციის მნიშვნელოვანი მომენტი, როგორც ეს მითითებულია დასახელებულ ნაშრომში, არის ის, რომ მათ კარგად უნდა ესმოდეთ ხალხის მასების წინაშე მდგარი პრობლემები, უნდა შეეძლოთ ამ პრობლემების არსისა და ხასიათის გადმოცემა, მათი წარმოშობის მიზეზების განმარტება და ჩვენება (66 გვ. 98). მაგრამ ეს როდია მთავარი. სახალხო საბჭოებმა „... უნდა მიუთითონ ხალხის მასებში წარმოშობილი პრობლემების გადაწყვეტის გზები და საშუალებანი, ამასთან გამომდინარეობდნენ საზოგადოების განვითარებიდან სოციალიზმის მიმართულებით“ (66, გვ. 98). ამაში იყო სახალხო საბჭოების მთავარი პოლიტიკური ფუნქცია.

სახალხო საბჭოები, როგორც სოციალისტურ გარდაქმნათა სახელმწიფოს პოლიტიკური ფორმა, აქტიურად უნდა მონაწილეობდნენ განვითარების გენერალური ხაზის განსაზღვრაში. ეს ხაზი ხალხის რეალურ შესაძლებლობათა მოთხოვნებთან უნდა იყოს დაკავშირებული (66, გვ. 103). ამასთან საბჭოებმა უნდა მიაღწიონ დასახული ამოცანების განხორციელებას „...ადგილობრივი სახელმწიფო ორგანოების ისეთი ორგანიზაციით, რომ მათი საქმიანობა დაკავშირებული იყოს საერთო ამოცანებისა და მიზნების შესრუ-

ლებასთან“ (66, გვ. 103). სახალხო საბჭოების პოლიტიკური სიყვარის ერთ-ერთი მთავარი ამოცანა იყო გამომუშაედეს უნარი, რომ ისინი „წინ აღუდგნენ ყოველგვარ გადახრას, ამხილონ იგი მისი გამოვლენის ჩანასახშივე, არ დაელოდონ როდის გახდება ეს გადახრა სერიოზული საშიშროება“, — მითითებულია ფუად ად-დაჰანი: ნაშრომში (66, გვ. 103).

თავიანთი პოლიტიკური ფუნქციების შესრულების უზრუნველყოფას სახალხო საბჭოები შეძლებენ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ისინი დარაზმადვენ ხალხის მასებს სოციალისტური კანონების განხორციელებისათვის, განუმარტავენ მათ ამ კანონების არსს, აჩვენებენ როგორ შეესაბამებიან ეს კანონები მშრომელი მასებრ'ა ყველა ფენის პროგრესული ინტერესების სულისკვეთებას და მიაღწევენ იმას, რომ სოციალიზმის პრინციპებს ადგილობრივმა ადმინისტრაციამ პატივი სცეს (66, გვ. 103).

იმისათვის, რომ სახალხო საბჭოებმა შეასრულონ თავიანთი პოლიტიკური და ეკონომიკური ფუნქციება, რომ მათ შეძლონ სათავეში ჩაუდგნენ ბრძოლას ღრმა პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური გარდაქმნებისათვის, „ისინი უნდა იცნობდნენ სახელმწიფო ორგანოების საქმიანობას ქვეყნის ცხოვრების ყველა დარგში. ამასთან დაკავშირებით წარმოიშობა ხელისუფლების ადგილობრივ სახელმწიფო ორგანოებზე სრული სახალხო კონტროლის დაწესების აუცილებლობა“¹.

არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის შინაპოლიტიკური მდგომარეობის განმტკიცებისა და სტაბილიზაციის საკითხმა განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა 1967 წლის ივნისში ისრაელის აგრესიის შემდეგ. არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის სამხედრო დამარცხებამ ე.წ. „ექვსდღიან ომში“ გვიჩვენა, რომ არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის მთავრობა თავისი პოლიტიკის განხორციელებაში არ ემყარებოდა ხალხის მასებს, რომ ეგვიპტის საზოგადოების შიგნით თანდათან იქმნებოდა სამხედრო ბიუროკრატის, სამხედრო ბურჟუაზიის ახალი ფენა ან, როგორც ამაზე პროგრესული ეგვიპტელი ჟურნალისტები წერენ, „გაბურჟუებული სამხედროების კლასი“, რომელიც აქტიურად არ გამოდიოდა ღრმა

¹ ამაზე ილაპარაკა პრეზიდენტმა ნასერმა თავის გამოსვლაში ეროვნულ კრებაზე 23. XI. 1967 წ.

პოლიტიკურ და სოციალურ-ეკონომიკურ გარდაქმნათა განხორციელების მომხრედ, ფაქტიურად ამუხრუქებდა ქვეყნის შემდგომ განვითარებას პროგრესის გზაზე. სწორედ ამაზე მიუთითებდა პრეზიდენტი ნასერი არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის ეროვნულ კრებაზე თავის გამოსვლაში 1967 წლის 23 ნოემბერს. ზოგიერთმა ელემენტებმა "... ისარგებლეს შეიარაღებულ ძალებში პოლიტიკური მდგომარეობით... ამ ელემენტებმა შექმნეს ერთგვარი იზოლირებული ჯგუფი შეიარაღებულ ძალებში..." (ხაზგასმა ჩვენია — ო. ქ.), — განმარტავდა პრეზიდენტი ნასერი (109; 24 XI, 1967).

ასეთ პირობებში მწვავედ დადგა პოლიტიკურ გარდაქმნათა განხორციელებაში საზოგადოების ყველა ჯანსაღი ძალის ჩაბმის საკითხი. ამ ვითარებამ წარმოშვა — „30 მარტის პროგრამა“, რომელიც მიმართული იყო ხალხის მასების ინტერესების დასაცავად. და მემარჯვენე ძალების წინააღმდეგ საბრძოლველად. მემარჯვენე ძალების წარმომადგენლები (ზ. მ. ედ-დინი და მ. კაისუნი) მთავრობას მოუწოდებდნენ აგრესიის შედეგად შექმნილი ეკონომიური სიძნეეები გადაეწყვიტა მშრომელი მასების ისედაც მძიმე მატერიალური მდგომარეობის გაუარესების ხარჯზე (ფასების მომატება სასურსათო და ფართო მოხმარების საქონელზე, გადასახადების გაღება და ა. შ.) მათ სურდათ იძულებული გაეხდათ მთავრობა გადახრილიყო მარჯვნივ, აეღო პროდასავლური ორიენტაცია.

ექვსდღიან ომში დამარცხების შემდეგ არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის ხალხის მასებს ესმოდათ მათი რევოლუციური მონაპოვრების დაცვის მნიშვნელობა. ისინი მზად იყვნენ ებრძოლათ ეგვიპტის რევოლუციის შემდგომი გაღრმავებისათვის და ხელი შეეწყობათ ქვეყნის არაკაპიტალისტური განვითარებისათვის. ამასთან არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის შინაპოლიტიკურმა მდგომარეობამ, გამოწვეულმა იმით, რომ ხალხის მასებმა ერთსულოვნად, ყოველგვარი წინასწარი მომზადების გარეშე, სტიქიურად მხარი დაუჭირეს ნასერის საშინაო პოლიტიკას, ვინაიდან ეს პოლიტიკა მიმართული იყო ხალხის მასების პროგრესისაკენ მისწრაფების დასაქმყოფილებლად, აჩვენა პოლიტიკური ორგანიზაციის სისუსტე და ისიც, რომ არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის მთავრობა ზოგჯერ უგულვებელყოფდა ხალხის მასების მოთხოვნილებას მათი პოლიტიკური შემოქმედებითი ძალის ნებაზე მიშვების შესახებ.

არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის სახალხო მასებში არა-

საქმარისმა პოლიტიკურმა მუშაობამ ნათლად იჩინა თავი ისრაელის აგრესიის დღეებში. მაგრამ ამასთან ერთად ამ აგრესიის პერიოდში მკაფიოდ გამოვლინდა სახალხო მასების სურვილი — არ აეღოთ ხელი ქვეყნის საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში დაწყებული გარდაქმნების განხორციელებაზე. ამ მხრივ ნიშანდობლივია შემდეგი ფაქტი, როდესაც პრეზიდენტმა ნასერმა 1967 წლის 9 ივნისს მიტინგზე შეკრებილთ აცნობა გადაწყვეტილება თავის გადადგომის შესახებ, კაიროს ქუჩებში ასი ათასობით კაცი გამოვიდა (89, 31. VII. 1967). ეს სტიქიური გამოსვლა გადაიზარდა დიდ მასობრივ დემონსტრაციაში, რომელიც მოითხოვდა ქვეყნის პროგრესული განვითარების გაგრძელებას. როცა ამ სტიქიურ გამოსვლებს სათავეში ჩაუდგა არაბთა სოციალისტური კავშირი, იგი მძლავრ პოლიტიკურ ძალად გადაიქცა, რომელმაც არ მისცა ნება შინაგან რეაქციას საკუთარი ინტერესებისათვის გამოეყენებინა ისრაელის აგრესიის შედეგად შექმნილი სიძნელეები. 1967 წლის 10 ივნისი, კაიროში სატვირთო ავტომანქანებითა და მატარებლებით ჩამოდიოდნენ მუშები და მოსამსახურეები ალექსანდრიიდან, პორტ-საიდიდან, ისმაილიდან, მანსურიდან, დამიეტიდან, ფელაჰები სოფლებიდან (89, 31. VII. 1967) ეს უკვე ატარებდა მასების საყოველთაო მობილიზაციის ხასიათს აგრესიის წინააღმდეგ ქვეყნის განვითარებაში პროგრესული კურსის დასაცავად ბრძოლაში. დემონსტრაციებს მოჰქონდათ ლოზუნგები და პლაკატები: „ნასერი, მხოლოდ ნასერი!“, „რევოლუცია უნდა გაგრძელდეს!“, „ჩვენი სოციალისტური არჩევანი ურყევია!“ და სხვ. ყოველივე ამან განაპირობა ნასერის განზრახვა დაბრუნებოდა პოლიტიკურ საქმიანობას, რაც თავის მხრივ. შინაგანი რეაქციული ძალების ცდის — გამოეყენებინათ შინაგანი სიძნელეები თავიანთი ინტერესებისათვის — ჩაფუშვას ნიშნავდა.

ისრაელის აგრესიის შემდეგ არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში მოხდა კლასობრივი ძალების მკვეთრი გამოიჯნა. ქვეყნის პროგრესული ძალები — მუშები, ფელაჰები და რევოლუციურად განწყობილი ინტელიგენტები, რომლებსაც შეუერთდნენ აგრეთვე ახალგაზრდა წვრილ მიწათმფლობელთა და ბურჟუაზიულ ოჯახებიდან გამოსული ოფიცრებიც, — მტკიცედ დადგნენ ეგვიპტელი ხალხის რევოლუციური მონაპოვრების დასაცავად, მათ სწორად გაიგეს ომში დამარცხების მიზეზები. არაბთა გაერთიანებული რეს-

რესპუბლიკის არმიის საომარი წარუმატებლობის მიზეზებს ისინი ქვეყნის შიგნით არსებული წარსულის ისეთ მრავალრიცხოვან გადმონაშთებში ხედავდნენ, როგორიც იყო: ჩამორჩენილობა, არასაკმარისი ბრძოლა შინაგანი რეაქციული ძალების წინააღმდეგ. სუსტი პოლიტიკურ-აღმზრდელობითი მუშაობა ხალხის მასებსა და არმიაში, ხალხის დამრავლებელი ძლიერი პოლიტიკური ორგანიზაციის არარსებობა. რეაქციული ძალები, რომელსაც შეადგენენ უმალესი ოფიცრობა, მსხვილი და საშუალო ბურჟუაზიის წარმომადგენლები. მსხვილი მემამულეები, რომელთა გავლენასა და ძალას 1952 წლის აგრარულმა რეფორმამ ძირი გამოუთხარა, წარუმატებლობათა მიზეზებს მიაწერდნენ ქვეყნის განვითარების ახალ პროგრესულ კურსს. ისინი ამ მარცხს ხსნიდნენ იმით, რომ არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკა განვითარების არაქაპიტალისტური გზით მიემართებოდა.

ასეთ პირობებში არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის სინამდვილეში მწვავედ დადგა ახალი რეჟიმის სოციალური ბაზის შემდგომი გაფართოების საკითხი, ღრმა გარდაქმნათა პოლიტიკური ბაზის გაფართოებისა და საერთო ეროვნული ძირითადი პრობლემების გადაწყვეტისათვის საჭირო გახდა ახალი ძალების ჩაბმა. ეს შესაძლებლობას შექმნიდა ექვსდღიანი ომის შედეგად წარმოშობილი სიძნელებები მოკლე ვადაში დაეძლიათ.

ასეთ ცვლილებათა მოხდენის აუცილებლობას ხაზს უსვამდა აგრეთვე ის გარემოება, რომ არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის მრავალი ცნობილი მსხვილი პოლიტიკური და საზოგადოებრივი მოღვაწე. მაგალითად, მ. ხ. ჰეიკალი, რომელიც იმჟამად ძალზე გავლენიანი გზეთის „ალ-აჰრამის“ მთავარი რედაქტორი იყო, და სხვები ამ რთულ ვითარებაში იღუპრად დაიბნენ. ისინი აყენებდნენ პოლიტიკურად მაჯნე ლოზუნგებსა და დებულებებს. რომლებიც ხელს უშლიდნენ პროგრესული ძალების შემჭიდროებას. მ. ხ. ჰეიკალი თავის მორიგ სტატიაში წერდა. ექვსდღიანი ომის შემდგომ დავიწყებას უნდა მიეცეს სოციალური განსხვავებანი და ამის საფუძველზე მივალწითთ ეროვნულ ერთიანობასო. აქ ნათლად ჩანს ტენდენცია მოეხსნათ პასუხისმგებლობა ეგვიპტის უმაღლეს ოფიცრობისათვის ომში დამარცხების გამო. ასეთი აშკარად მცდარი პოზიციის წინააღმდეგ გამოვიდნენ პატრიოტები. მეორე დღესვე კაიროს მეორე გაზეთში გაჩნდა პროფესორ მ. ანისის სტატია, რომელ-

შიც სწორი პოზიციებიდან იყო განმარტებული ეროვნული ერთიანობის არსი და პრინციპები. ამასთან დაკავშირებით მ. ანისი წერდა: „...ეროვნული ერთიანობა ემყარება სამ პრინციპს. 1. ქვეყნის სოციალისტურ ხელმძღვანელობას; 2. არც ერთი ნაბიჯით უკან არსებითი სოციალური მონაპოვრებიდან, პირიქით, მათი შემდგომი გაფართოება; და 3. ეროვნულ მოქმედებათა ქარტიას, რომელიც ამ ერთიანობას განიხილავს როგორც „ხალხის მშრომელი ძალების“ ერთიანობას. ამ პრინციპების გარეშე ხალხი არ მიიღებს ერთიანობას“. (110. 22. VII. 1967).

ღრმა შინაპოლიტიკურ გარდაქმნათა დაჩქარება გამოწვეული იყო იმითაც, რომ არმია, რომელმაც თავისი ძირითადი ფუნქციების საზიანოდ, საკუთარ თავზე აიღო აგრეთვე პარტიისა და ადმინისტრაციის ფუნქციებიც, უსუსური აღმოჩნდა. ამან გამოიწვია ობიექტური სიძნელეები სახალხო პოლიტიკური ორგანიზაციის შექმნის საქმეში. ბევრი უმაღლესი ოფიცერი ეწინააღმდეგებოდა მის შექმნას, რადგანაც გრძნობდა, რომ დაკარგავდა რევოლუციის „ძირითადი ძალის“ (როგორც ისინი საკუთარ თავს უწოდებდნენ) მონოპოლიურ მდგომარეობას.

ამასთან აგრესიის შემდგომ პერიოდში ქვეყნის მშრომელმა მასებმა გვიჩვენეს, რომ ისინი მხარს უჭერდნენ არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში მიმდინარე პოლიტიკურ, სოციალურ-ეკონომიურ გარდაქმნათა შემდგომ გაღრმავებას, რომ ისინი უკმაყოფილონი იყვნენ ქვეყნის საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ და ეკონომიურ ცხოვრებაში მიმდინარე ცვლილებათა ნელი ტემპებით. გამოვლინდა აგრეთვე, რომ ამ პერიოდში პოლიტიკური მუშაობა ხალხის მასებს შორის თითქმის არ გაუმჯობესებულა და რომ რეაქციულმა ძალებმა შექმნილი მდგომარეობა უნარიანად გამოიყენეს თავიანთი პოლიტიკური ინტერესებისათვის. ამასთან დაკავშირებით დამახასიათებელია ქალაქ ჰელუანის — მსხვილი სამრეწველო ცენტრის მუშათა დეკაიროს სტუდენტთა დემონსტრაციები, რომლებიც მოეწყო 1968 წლის თებერვლის დამლევის. ამ დემონსტრაციათა საბაზი გახდა ლმობიერი განაჩენები, რომლებიც სამხედრო ტრიბუნალმა გამოუტანა არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის სამხედრო-საჰაერო ძალების ყოფილ სარდალს მაჰმუდ სიდკისა და სხვა დამნაშავეებს, ფაქტიურად, როგორც ამაზე სამართლიანად წერდა კაიროს გაზეთ „ალ-ახბარის“ მთავარი რედაქტორი, მაჰმუდ ამინ ალ-ალამი, „არას-

წორი იქნებოდა მუშათა და სტუდენტთა დემონსტრაციები აგვეხსნა როგორც რეაქცია სასამართლოს განაჩენზე... სინამდვილეში ეს დემონსტრაციები შარშანდელი 9 და 10 ივნისის სახალხო მოძრაობის გაგრძელებაა ისრაელის აგრესიის წინააღმდეგ, რევოლუციის ძლევამოსილი მოძრაობის მხარდასაჭერად... ეს გამოსვლები ასევე მოუწოდებდნენ რევოლუციის პოლიტიკურ ხელმძღვანელობას უფრო მკიდროდ გაერთიანებულიყო ხალხთან, პოლიტიკური და სოციალური პრობლემების გადაწყვეტის მიზნით, უფრო აქტიურად ემოქმედათ“ (108, 2. III. 1968).

სინამდვილეში ამ დემონსტრაციების დროს არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის ისტორიაში პირველად მოხდა აშკარა გამოსვლები ნასერის გაუბედავი პოლიტიკის წინააღმდეგ. დემონსტრანტები გამოდიოდნენ მოწოდებებით „გვეყოფა სიტყვები, გამალ (ე. ი. ნასერ — ო. ქ.) საჭიროა ბრძოლა, მოგვეცი იარაღი!“ ღ სხვა ისეთ პირობებში, როცა პოლიტიკურ მუშაობას მშრომელ მასებს შორის სათავეში არავინ ედგა, თებერვლის ამბები შინაგანმა რეაქციულმა ძალებმა „ძმები — მუსლიმანების“ გადარჩენილ წევრთა სახით თავიანთ სასარგებლოდ გამოიყენეს. ისინი აღვივებდნენ მსგავს უკმაყოფილებებს მუშათა შორის და მათ იყენებდნენ მთლიანად არსებული რეჟიმის წინააღმდეგ ბრძოლაში, როგორც ამის შესახებ აღნიშნავდა პრეზიდენტი ნასერი თავის გამოსვლაში ჰელუანში 1968 წლის 30 მარტს (109, 31. III. 1968).

ყოველივე ამან წარმოშვა მოქმედების ახალი პროგრამა, რომელიც პრეზიდენტმა ნასერმა წამოაყენა ეგვიპტელი ხალხისადმი თავის მიმართვაში 1968 წლის 30 მარტს. ეს პროგრამა — „30 მარტის პროგრამა“ მიზნად ისახავდა რევოლუციაში მშრომელთა როლის გაძლიერებას, მათ არსებული რეჟიმის ძირითად სოციალურ საყრდენად გადაქცევას, არაბთა სოციალისტური კავშირის განმტკიცებას და მისთვის სახელმწიფო ხელმძღვანელის ფუნქციების მიცემას. პროგრამა მოითხოვდა აგრეთვე სახელმწიფო აპარატის გაწმენდას რეაქციული და სხვა ელემენტებისაგან, რომლებიც პოლიტიკურ ნდობას არ იმსახურებდნენ.

„30 მარტის პროგრამის“ მთავარი საკითხი იყო მშრომელთა გადაქცევა რეჟიმის ძირითად სოციალურ საყრდენად და ძველი ხელმძღვანელების შეცვლა ხალხის წარმომადგენლებით. რადგანაც, — როგორც ამის შესახებ სწორად მიუთითებდა კაიროს გაზე-

თი „აღ-აპრამი“, — მათი „...საგრძნობი ნაწილი ჩამორჩა მოვლენათა განვითარებას და ფაქტიურად რევოლუციის ტვირთად გადაიქცა, თუმცა ისინი განაგრძობდნენ მართვას რევოლუციის სასელით“ (109, 16. III. 1968).

დასმული საკითხების გადაწყვეტის განსაკუთრებული მნიშვნელობა, უწინარეს ყოვლისა, იმით აიხსნებოდა, რომ ზოგიერთ ძველ ხელმძღვანელებს „სწამდათ ის, რომ მათ აქვთ ძალაუფლებისა და რევოლუციის მემკვიდრეობით მიღების უფლება. ზოგიერთი ძალაუფლებით დაბრმავებული თავის ხელისუფლებას კანონზე მაღლა აყენებდა. იმ ადამიანების ნაწილი, რომლებმაც ძალაუფლება მიიღეს. მას მატერიალური სარგებლობის მოსაპოვებლად პირდაპირ ან ირიბად იყენებდა. გამოჩნდნენ ისეთებიც, რომლებმაც რევოლუციური განვითარების რომელიღაც ეტაპზე ვერ შეძლეს მომხდარის გაგება და შეგნებულად თუ შეუგნებლად კონტრარევოლუციის ბანაკში აღმოჩნდა და რევოლუციის მიერ მასზე მინდობილ პოსტზე რჩებოდა“ (109, 16. III. 1968) განმარტავდა მთავრობის წრეებთან ახლო მყოფი ჟურნალისტი, არაბთა სოციალისტური კავშირის ცენტრალური კომიტეტის წევრი მ. ხ. ჰეიკალი.

„30 მარტის პროგრამა“ განმარტავდა, რომ ამ პრობლემის გადაწყვეტის საიმედო საშუალება უნდა გახდნენ სახალხო საბჭოები „...რომლებიც აწონასწორებენ და აკონტროლებენ ხელისუფლების ადგილობრივ ორგანოებს“ (109, 18. X. 1968). უნარი შესწევთ „გაათავსოვონ ხელისუფლების სათავეში მყოფი ადამიანების წრე, რათა ისინი გახდნენ მშრომელი ხალხის ძალებთან კავშირის ნამდვილი გამომხატველნი“ და უზრუნველყოფენ ისეთ მდგომარეობას, როცა „მართვა მინდობილი ექნებათ უნარიან და ნიჭიერ პიროვნებებს, რომელთა წამოყენებას შესძლებს ხალხის ენერგია“ (109, 16. III. 1968).

ახალ პროგრამაში ხაზგასმული იყო, რომ სახალხო საბჭოები წარმოადგენდნენ ხალხის სოციალისტურ მონაპოვრებს. უნდა შემუშავებულიყო ახალი კონსტიტუცია, რომელიც გამოაცხადებდა ხალხის ყველა მონაპოვრის დაცვას (109, 16. III. 1968). საგულისხმოა აღინიშნოს, რომ ეს პროგრამა ვარაუდობდა არა ბიუროკრატიულ და ზედმეტად ცენტრალიზებული სახელმწიფოს შექმნას, არამედ ისეთს. რომელშიც „რესპუბლიკის პრეზიდენტთან ერთად მინისტრთა საბჭო და სპეციალიზებული საბჭოები პასუხს აგებდნენ

ხელისუფლებისათვის, რათა განეხორციელებინათ მთავრობის ფუნქციები. ამასთან, გამოიყენებდნენ დეცენტრალიზაციის პრინციპს“ (109, 31. III. 1968).

სახალხო საბჭოებს არ ეძლეოდათ უფლება დამოუკიდებლად გადაეწყვიტათ მნიშვნელოვანი პოლიტიკური და ეკონომიკური საკითხები. სახალხო საბჭოები ეროვნულ კრებას კი არ ექვემდებარებიან, არამედ ხელისუფლების ადგილობრივი თვითმმართველობის სამინისტროს.

„30 მარტის პროგრამაში „მითითებულია, რომ არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში ახალი სახელმწიფოს მშენებლობის მიზნით საჭიროა სპეციალიზებული ეროვნული საბჭოების შექმნა: ეროვნული თავდაცვისა, ეროვნული ეკონომიკისა, სოციალური საკითხებისა და კულტურის საკითხებისა.

არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში სახალხო საბჭოების გადაწყვეტილებებს ამტკიცებს ადგილობრივი თვითმმართველობის სამინისტრო. მნიშვნელოვანი საკითხების გადაწყვეტის შესახებ წინადადებები სახალხო საბჭოს შეაქვს სამინისტროში. მას კი მინისტრთა საბჭოში, ამ უკანასკნელს კი — სპეციალიზებულ საბჭოში. ხოლო მერე ეროვნულ კრებაში. თავის მხრივ, ეროვნული კრება მოცემულ საკითხზე ამა თუ იმ გადაწყვეტილებას გზავნის პირდაპირ სამინისტროში, რომელსაც შემდეგ იგი დაჰყავს სახალხო საბჭომდე.

ამის მიუხედავად, სახალხო საბჭოებს შეუძლიათ დადებითი როლი შეასრულონ ქვეყნის მოსახლეობის სოციალური სტრუქტურის გარდაქმნაში, სახელმწიფოს მართვის საქმეში ხალხის შრომითი ძალების წარმომადგენლების ჩაბმაში და, ბოლოს, იმაში, რომ „რევოლუციის პოლიტიკური ხელმძღვანელობა უფრო მჭიდროდ გაერთიანდეს ხალხთან“. ე. ი. ხელი შეუწყოს მშრომელ მასებს გახდნენ არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის განვითარების პროგრესული ტენდენციის სოციალური საყრდენი. სახალხო საბჭოების დახმარებით უნდა მოხდეს ხელმძღვანელი ორგანოებისა და ქვეყნის კადრების განახლება.

საბჭოებს შეუძლიათ ადრე დაშვებული შეცდომების გამოსწორებაში დადებითი როლი შეასრულონ. საქმე ისაა, რომ 1962 წელს ეროვნულ მოქმედებათა ქარტიის მოწონების შემდეგ, ძველს დამატა ახალი ბიუროკრატია, რის გამოც კიდევ უფრო გადატვირ-

თული და რთული გახდა ადმინისტრაციული და მთავრობის აპარატი.

არაკაპიტალისტური გზით მიმავალ სახელმწიფოებში წამოიჭრება სახელმწიფოს მექანიზმის ყველა რგოლის, მათ შორის სახელმწიფო აპარატის განახლების აუცილებლობა. თავის დროზე ამაზე ლაპარაკობდა პრეზიდენტი ნასერი არაბული ქვეყნების ჟურნალისტთა მეორე კონფერენციაზე, რომელიც გაიმართა კაიროში 1968 წლის თებერვალში. თავის გამოსვლაში მან აღნიშნა: „ჩვენ გვყავდა ადამიანები, რომლებიც საკუთარ თავს თვლიდნენ მთავრობის ბუნებრივ მემკვიდრეებად იმის საფუძველზე, რომ რევოლუცია მოახდინა არმია 15 წლის წინათ და ამიტომ არიან რევოლუციის მემკვიდრენი. მაგრამ მათ დაავიწყდათ, რომ თუმცა რევოლუცია არმია მოახდინა, მაგრამ იგი ხალხისათვის მოხდა“. (109, 16. III. 1968) სახელმწიფო აპარატის განახლების აუცილებლობაზე პრეზიდენტმა ნასერმა პირდაპირ მიუთითა „30 მარტის პროგრამაში“.

1968 წლის მარტში პრეზიდენტმა ნასერმა გაანთავისუფლა ზოგიერთი მინისტრი (უმეტესად მემარჯვენე ტენდენციების მინისტრები, როგორებიც იყვნენ ვიცე-პრეზიდენტი ზ. მოჰი ელ-დინი, ეკონომიკისა და დაგეგმვის მინისტრი მ. კაისუნი და სხვები) და ახალ მინისტრებად დანიშნა ძირითადად მეცნიერი მუშაკები. მაგალითად, მთავრობის 26 მინისტრიდან 1968 წლის მარტში პრეზიდენტმა ნასერმა დაითხოვა 14 მინისტრი და მათ ადგილზე დანიშნა ახლები, მათ შორის 8 მეცნიერებათა დოქტორი. დოქტორი მურად ხილმი-აინშამსის უნივერსიტეტის დეკანი — განათლების მინისტრად დანიშნა, დოქტორი აბდელ აზიზ ჰიგაზი — იმავე უნივერსიტეტის კომერციული ფაკულტეტის დეკანი — ზაზინის მინისტრად, დოქტორი ასან მუსტაფა — იმავე უნივერსიტეტის საინჟინრო ფაკულტეტის პროფესორი — საბინაო მშენებლობის მინისტრად, დოქტორი მუჰამედ ბაქრ აჰმედი — კაიროს უნივერსიტეტის სოფლის მეურნეობის ფაკულტეტის დეკანი — მიწების ათვისების მინისტრად, დოქტორი აჰმედ მუსტაფა (ქიმიკი პირველი ეგვიპტელი პროფესორი) სამეცნიერო გამოკვლევათა მინისტრად, დოქტორი საფი ელ-დინი — კაიროს უნივერსიტეტის ფიზიკური გეოგრაფიის პროფესორი — ახალგაზრდობის საქმეთა მინისტრად (109, 19, 20, 21. III. 1968). და სხვა. ამასთან დაინიშნა მსხვილ სამრეწველო საწარმოთა

და კომპანიათა 178 ახალი დირექტორი, შეცვალეს უმაღლესი სახელმწიფო მოხელეები (109, 25 III. 1968).

არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის განვითარების ამ ეტაპზე ისახებოდა სახელმწიფო აპარატის არა „ეგვიპტიზაციის“ (ეს ეტაპი უკვე განვლილი იყო ქვეყანაში) არამედ ამ აპარატის სოციალური პროგრესის საქმისადმი ერთგული ადამიანებით დაკომპლექტების ამოცანა. არაბთა სოციალისტური კავშირის საყოველთაო-სახალხო ეროვნული კონგრესის პირველი სესიის გადაწყვეტილებებში (1968 წლის სექტემბერი), მითითებულია, რომ უნდა შემუშავდეს პოლიტიკური, ტექნიკური და ადმინისტრაციული კადრების მომზადების გეგმა. ამ კადრებს უნდა უნარი შესწევდეთ დაიპირონ საკომანდო პოსტები, რათა ისინი გახდნენ ავანგარდული ძალა სახელმწიფო აპარატსა და სხვადასხვა სახალხო ორგანიზაციაში (109, 22. IX. 1968). არაბთა სოციალისტური კავშირის მიერ ასეთი გადაწყვეტილების მიღება მიუთითებდა იმაზე, რომ ეგვიპტის ხელმძღვანელები 60-იან წლებში სულ უფრო მწვავედ გრძნობდნენ კარგად მომზადებული და რევოლუციის ერთგული კადრების (განსაკუთრებით მშრომელი სფეროდან) პოლიტიკური აღზრდის აუცილებლობას.

ამ პრობლემის განხორციელებისათვის გადადგმული პრაქტიკული ნაბიჯი იყო არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის საგუბერნატოროების აპარატებთან ადმინისტრაციული კადრების მომზადების განყოფილებათა შექმნა (52, გვ. 22). ჭერ კიდეც 1963 წელს ალექსანდრიის საგუბერნატორომ შექმნა ადმინისტრაციული კადრების მომზადების ცენტრი (52, გვ. 22). ამ ცენტრში მოსწავლეთათვის შემუშავდა სპეციალური სასწავლო პროგრამა, რომელიც ითვალისწინებდა მათ მიერ ეროვნულ მოქმედებათა ქართისა და არაბთა სოციალისტური კავშირის წესდების, კანონმდებლობის საფუძვლების, ადგილობრივი თვითმმართველობის პოლიტიკური პრინციპების, კულტურულ ურთიერთობათა და ინფორმაციის შესწავლას და ა. შ.

ცენტრმა შეიმუშავა აგრეთვე სპეციალური პროგრამა მუშებისა და მოსამსახურეთა მომზადებისათვის უშუალოდ საწარმოებსა და სამრეწველო კომპანიებში (52, გვ. 22). ამასთან კაიროსა და ალექსანდრიაში მუშაობდა სახელმწიფო დაწესებულებების, სამრეწველო კომპანიებისა და საწარმოთათვის ადმინისტრაციული მუ-

შაკების მოსამზადებელი სამი ინსტიტუტი, რომლებშიც სწავლობდა 200 სტუდენტამდე.

არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში სახელმწიფო აპარატის განახლება არ შეიძლება ჩაითვალოს ძველი კადრების ახლით შეცვლის უბრალო პროცესად. არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის ხელმძღვანელებმა და პოლიტიკურმა მოღვაწეებმა თუმცა დაგვიანებით, მაგრამ მაინც შეიგნეს, განსაკუთრებით ისრაელის აგრესიის შემდეგ, რომ შინაპოლიტიკური ცხოვრებისა და ეკონომიკის სფეროში დემოკრატიულ გარდაქმნათა განხორციელების შეფერხებამ შეიძლება შეაჩეროს საზოგადოებრივი პროგრესი, უკან გადასწიოს არაკაპიტალისტური განვითარების პერსპექტივა, უარყოფითი გავლენა მოახდინოს ხელისუფლების ხასიათზე, ხელი შეუწყოს ბრძოლის შედეგად დამყარებული პროგრესული რეჟიმის ლიკვიდაციას.

პროგრესულ რეჟიმს საშიშროებას უქმნიდნენ აშკარა და ფარული რეაქციონერები, რომლებსაც ახალმა რეჟიმმა იზოლაცია არ უყო. მათ შეეძლოთ უარეყოთ თავიანთი ძველი შეხედულებები და ახლებურად ემუშავათ, მაგრამ ეს ალტერნატივა არ მიიღეს. ისინი იყვნენ რა სახელმწიფო ადმინისტრაციულ დაწესებულებათა და ორგანიზაციათა, ეკონომიური საქმიანობის, უწყებების, სამრეწველო საწარმოთა მოხელეები თავიანთი ინტერესებისათვის იყენებდნენ დროებით ეკონომიურ სიძნეელებს, სპეციალისტებისა და გამოცდილი ადმინისტრატორების ნაკლებობას. ეს მოხელეები არ ერიდებოდნენ მოსყიდვასა და კორუპციებს. ასეთი ელემენტების წინააღმდეგ ბრძოლა იმ მომენტში არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში წინა პლანზე დააყენეს.

ზემოთხსენებული კაიროს სემინარზე, რომელიც მოეწყო თემაზე: „აფრიკა: ეროვნული და სოციალური რევოლუცია“, პროგრესული რეჟიმების დაცვისა და განმტკიცების საკითხმა მხარდაჭერა ჰპოვა და სემინარის მონაწილეებმა, მათ შორის არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის დელეგაციამ, იგი დაწერილებით განიხილეს. სემინარის მონაწილეები მივიდნენ ერთსულოვან დასკვნამდე, რომ პროგრესული რეჟიმების წარმატებები და მიღწევები განვითარების არაკაპიტალისტური გზით მიმავალ ქვეყნებში დიდ გავლენას ახდენენ რევოლუციური მოძრაობის აღმავლობაზე ეროვნული განთავისუფლების ზონის ქვეყნებში და ამიტომ ასეთი ქვეყ-

ნებისა და მათი პროგრესული რეჟიმების ყოველმხრივ განმტკიცება და დაცვა ერთ-ერთი პირველხარისხოვანი ამოცანაა.

დისკუსიაზე აღინიშნა, რომ პროგრესული რეჟიმების წინაშე წამოიჭრება მრავალრიცხოვანი რთული პრობლემა, რომელთაგან მთავარი, არის ჩამორჩენილობის დაძლევა, ხალხის მატერიალური და კულტურული დონის ამაღლება, პოლიტიკური ცხოვრების დემოკრატიზაცია, რაც აუცილებელია მშრომელი მასების პოტენციური ენერგიისა და ინიციატივის გამოვლენისათვის (90, № 1, 1967. გვ. 58).

არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის წარმომადგენელმა მიშელ ქამილმა პროგრესული რეჟიმების დაცვისა და განმტკიცების მთავარ პირობად დაასახელა განვითარების არაკაპიტალისტური გზით მიმავალი ქვეყნების მთავრობათა მიზანსწრაფული საქმიანობა ხალხის მასების ინტერესების დაცვისათვის. სემინარზე გამოსვლისას იგი მიუთითებდა: „ხალხი აბსტრაქციის გულისათვის როდი იბრძვის. ხალხისათვის ეროვნული დამოუკიდებლობა ნიშნავს არა ქარისაგან აფრიალებულ ალმებს. არა დელეგაციებს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციაში, არა საელჩოებს მსოფლიოს დედაქალაქებში... ეროვნული ბრძოლა მასების შეგნებაში მკიდროდ არის დაკავშირებული მიწასთან, შრომასთან, ცხოვრების პირობებთან. იგი მიმართულია იქითკენ. რომ ბოლო მოეღოს ჩამორჩენილობასა და უმუშევრობას, შიმშილსა და სიდუხჭირეს, ეროვნული ბრძოლა დაკავშირებულია განათლებასთან. პროგრესთან, ცხოვრების დონის ამაღლებასთან. უფლებების თანასწორობასთან, სიტყვისა და აზრის თავისუფლებასთან, თვითგამორკვევის უფლებასთან ქვეყნის პოლიტიკური ხალხის შემუშავებასა და განხორციელებაში მონაწილეობის გზით. დამოუკიდებელი მთავრობა თუ კი ვერ უზრუნველყოფს ყოველივე ამას, მაშინ ხალხი პასიური დარჩება და აღსდგება კიდევ მის წინააღმდეგ. იგი აღმოჩნდება მასებისაგან იზოლაციაში. რომელთაგან იკრებს იგი ძალას. მისი დამხობა ძნელი საქმე არ იქნება...“ (90, № 1. 1967. გვ. 58).

სემინარზე ეგვიპტის დელეგატები აღნიშნავენ. რომ ხელმძღვანელებს შორის გეხვდებიან ისეთებიც. რომლებიც გამოდიან თავიანთი ნება-სურვილის მასებზე თავზე მოხვევის ლოზუნგით. ეს ტენდენცია განსაკუთრებით პოპულარულია ინტელიგენციის გარკვეულ წრეებს შორის. არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში

ასეთი მანერა ტენდენციის არსებობას ამტკიცებს მ. ხ. ჰეიკალის სტატია, რომელიც მიემდვნა არაბთა სოციალისტური კავშირის საყოველთაო კონგრესის პირველ სესიას. ამ სტატიაში მ. ხ. ჰეიკალი გამოვიდა არაბთა სოციალისტური კავშირის ცენტრალურ კომიტეტში მუშათა და გლეხთა წარმომადგენლებისათვის ადგილების ნახვერის გამოყოფის წინააღმდეგ. იგი წერდა, ვინაიდან ცენტრალური კომიტეტი პოლიტიკური ორგანოა, ამ შემთხვევაში ცენტრალური კომიტეტის ფორმირება ზემოთ დასახელებული პრინციპით სავსებით მიუღებელია და ამტკიცებდა, რომ ინტელიგენციის წარმომადგენლებს შეუძლიათ მეტი სარგებლობის მოტანა, თუ ისინი იქნებიან უმეტესობა ცენტრალური კომიტეტის წევრებს შორის. ამ დებულებას ის ასე ხსნიდა: „...ინტელიგენციას შორის არიან ადამიანები, რომლებიც უფრო არიან ერთგული მუშათა და გლეხთა საქმისა, ვიდრე ბევრი მათგანი, ვინც მიწას ხნავს და ჩარხთან დგას“ (109, 13-IX. 1968).

მსგავს შეხედულებათა არსებობა, როგორც სემინარზე აღინიშნა, იწვევს წარსულისაგან მემკვიდრეობით მიღებულ სახელმწიფო აპარატის რადიკალური წმენდის აუცილებლობას.

არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის დელეგატები სემინარზე მოითხოვდნენ პროგრესული რეჟიმის დაცვის მიზნით საჭირო ზომების მიღებას. „წარმატებები და დამარცხება, — მიუთითებდა თავის გამოსვლაში მ. ქამილი, — დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად შეუძლიათ ხელისუფლების სათავეში მდგომ რევოლუციურ ძალებს გააერთიანონ და დარაზმონ მშრომელები, განუმარტონ მათ ის პრობლემები. რომლებიც წამოიჭრება პოლიტიკური დამოუკიდებლობის მიღწევისას, გააცნონ ეროვნული ეკონომიკის განვითარების ამოცანები, გულწრფელად უთხრან ხალხს ის სიძნელებები, რომელთა დაძლევა მოუწევთ, აღიარონ შეცდომები და ნეგატიური მხარეები. რომლებიც არსებობს წარმატებებთან და დადებით მოვლენებთან ერთად. საჭიროა ხალხის ნამდვილად დემოკრატიულ საფუძველზე დარაზმვა, რათა მას ჰქონდეს შესაძლებლობა მონაწილეობა მიიღოს ქვეყნის პოლიტიკისა და საკუთარი მომავლის განსაზღვრაში. მხოლოდ ასეთი გზით შეძლებს პროგრესული რეჟიმი წინ აღუდგეს მისი დამხობის ცდებს“ (90, № 3, 1967, გვ. 60).

მ. ქამილის აზრით „რევოლუციური ხელმძღვანელობა შეძლებს წარმატებით დაიცვას და განამტკიცოს თავისი რეჟიმი და აღ-

მოფხერას ოპოზიციური ძალები, თუ იგი შეასრულებს ორ ძირითად ამოცანას, სახელდობრ:

1. პოლიტიკური დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ გაათავისუფლებს ეროვნულ ეკონომიკას იმპერიალისტური ბატონობისაგან.

2. უზრუნველყოფს ნამდვილ დემოკრატიას მისი სოციალური და პოლიტიკური ასპექტების გათვალისწინებით (90, № 3, 1967, გვ. 60).

არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში განვითარების არაქაპიტალისტური გზის სახელმწიფოს განმტკიცების ძირითად პირობად თვლიდნენ რევოლუციურ გარდაქმნათა თანმიმდევრულ განხორციელებას და არა ძველი წესწყობილების „ავტომატურ ტრანსფორმაციას“ ახალი პროგრესული რეჟიმის მქონე სახელმწიფოში. რევოლუციურმა მთავრობებმა, აცხადებდნენ ეგვიპტის პოლიტიკური მოღვაწეები — „...საჭიროა განახორციელონ ხელისუფლება რევოლუციის ინტერესებისათვის. მათ უნდა გამოიყენონ მეტოდები, რომლებიც ყველაზე უფრო შეეფერება ქვეყნის კონკრეტულ პირობებს“ (90, № 2, 1967, გვ. 60), მაგრამ ამასთან საჭიროდ არ მიაჩნიათ ვიწრო ეროვნულ ჩარჩოებში ჩაკეტვა. სხვა ხალხების მიერ დაგროვილი გამოცდილების უარყოფა. ისინი მიუთითებდნენ, რომ „...არის ზოგიერთი საერთო მოთხოვნები, რომლებიც შემდეგში გამოიხატებიან: მკაცრი პარტიული კონტროლის დაწესება ყველა სახელმწიფო აპარატზე, უმაღლეს პოლიტიკურ ხელმძღვანელობასთან დაკავშირებული ორგანოების დახმარების გამოყენება, ფართო თანამშრომლობა მათთან, ვინც დასაქმებულია სახელმწიფო სექტორში, რეაქციული მტრული ელემენტების და იმ კლასობრივი ძალების იზოლაცია, რომლებიც ნდობას არ იმსახურებენ, კოლექტიური პასუხისმგებლობის სისტემის განმტკიცება. უარის თქმა პიროვნების კულტის იდეებზე, კაპიტალისტურ საზოგადოებაში არსებულ მოარულ თეორიებზე. საჭიროა დამყარდეს ერთი ძალაუფლება, სახელდობრ, მ შ რ ო მ ე ლ ი ხ ა ლ ხ ი ს ძ ა ლ ა უ ფ ლ ე ბ ა“ (90, № 2, 1967, გვ. 60) ხაზგასმა ჩვენია — ო. ქ.). და ეს საერთო მოთხოვნები, მათთვის აუცილებელი იყო.

50—60-იან წლებში პოლიტიკური აზრის განვითარება ეგვიპტეში ისე მიმდინარეობდა, რომ აღიარებული იყო ერის ყველა რე-

ვოლუციური და პატრიოტული ძალების დარაზმვის აუცილებლობა იმპერიალიზმისა და შინაგანი რეაქციის წინააღმდეგ ბრძოლის წარმატებისათვის. ერთიანობა ძალზე მნიშვნელოვანია იმპერიალისტურ სახელმწიფოთა წინააღმდეგ ბრძოლაში, რომლებიც ცდილობენ შეაჩერონ რევოლუციური განვითარება შეთქმულებებისა და საომარი აგრესიების მეშვეობით. დარაზმულობის მიღწევის მნიშვნელოვანი საშუალება, როგორც ამაზე მიუთითებდნენ ეგვიპტეში, არის ხალხის მომზადება იდეოლოგიური თვალსაზრისით, მათი მობილიზება ორგანიზებული ბრძოლისათვის.

ამასთან დაკავშირებით უმთავრეს ამოცანას წარმოადგენს მუშების, გლეხებისა და რევოლუციური ინტელიგენციის ერთიანობის განმტკიცება, საერთო პლატფორმის შექმნა ერთობლივი მოქმედებისა და ბრძოლისათვის, ფართო მასების ჩაბმა პოლიტიკური, სოციალური და ეკონომიური განვითარების პრობლემების გადაწყვეტაში. ეგვიპტელი მარქსისტი, დოქტორი ფუად მურსი არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის რევოლუციური გამოცდილების ანალიზისას მიუთითებდა, რომ „სწორედ რევოლუციის ახლანდელი ეტაპის, ფეოდალურ-კაპიტალისტური საზოგადოებიდან სოციალისტურზე გარდამავალი ეტაპის შინაარსი შეადგენს რევოლუციურ ბანაკში სხვადასხვა სოციალური ფენის — მუშების, გლეხების, ჯარისკაცების, რევოლუციური ინტელიგენციის წარმომადგენელთა. აგრეთვე ეროვნული ბურჟუაზიის ფართო ფენების გაერთიანების ობიექტურ საფუძველს, რომლებიც აღიარებენ განვითარების სოციალისტურ გზას და მონაწილეობენ წარმოების აღმავლობაში“ (90, № 2, 1967, გვ. 58).

არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ არაკაპიტალისტური განვითარების გაღრმავება შეუძლებელია მასების ფართო და აქტიური მონაწილეობის გარეშე სახელმწიფო საქმეების მართვაში, წარმოებასა და სხვა დარგებში, მათი პოლიტიკური ორგანიზაციის გარეშე. ეგვიპტელი მარქსისტი გაზალ ალ-ყატიფი აღნიშნავდა, რომ ყოველივე ამას შეიძლება მივაღწიოთ იმ შემთხვევაში, თუ ქვეყნის ხელმძღვანელებს შეუძლიათ და უნარი შესწევთ გააერთიანონ სოციალიზმი დემოკრატიასთან. შემდეგ იგი მიუთითებდა: „დემოკრატია დღეს საერთო ტერმინია. საექვოა აფრიკის დამოუკიდებელ ქვეყნებს შორის მოიძებნოს თუნდაც ერთი, რომლის კონსტიტუციაში არ იყოს შეტანი-

ლი დემოკრატიის, თანასწორობისა და ხალხთა სუვერენიტეტის ლოზუნგი. მაგრამ ძალზე ხშირად ეს ლოზუნგი არის მხოლოდ წილაბი ექსპლუატაციისა და უსამართლობისთვის. ამიტომ დემოკრატიის განსაზღვრისათვის საჭიროა გავარკვიოთ, ვის ხელშია ძალაუფლება სახელმწიფოში, ე. ი. ვუპასუხოთ კითხვაზე: ვისია დემოკრატია“ (90, № 2, 1967, გვ. 60).

კითხვაზე — „ვისია დემოკრატია“ — პასუხის გაცემა შეიძლება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ გამოვალთ დასკენიდან, რომ დემოკრატიის ხასიათი განისაზღვრება სახელმწიფო ხელისუფლების ხასიათით. მაგრამ თუ დოქტორ ფუად მურსის დასკვნას საფუძვლად მივიღებთ იმის თაობაზე, რომ არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში შექმნილია „...განსაკუთრებული ტიპის სახელმწიფო, რომელიც ემყარება მშრომელებს, რომელიც გამოხატავს არა რომელიმე გარკვეული კლასის ინტერესს, არამედ უფრო ხალხის ძალების ინტერესებს“ (90, № 2, 1967, გვ. 60), მაშინ ამ თეზისიდან გამომდინარეობს, რომ არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში დემოკრატია არის საყოველთაო-სახალხო, უკლასოც კი, რადგან არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკა, ფ. მურსის განსაზღვრით, „...ერთი კლასის კი არაა, რამდენიმე რევოლუციური კლასის სახელმწიფოა“ (90, № 2, 1967, გვ. 60).

თუმცა როგორც სახელმწიფო ხასიათის, ისე არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში დემოკრატიის ხასიათის ასეთი კვალიფიკაცია მთლად ზუსტი არ არის და არასწორიცაა. თვით დოქტორი ფუად მურსი, უპასუხებდა რა კითხვაზე: რომელი კლასი ასრულებს ლიდერის როლს არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში, ამბობდა „ხელმძღვანელი როლი ეკუთვნოდა სხვადასხვა კლასს. პროგრესული განვითარების პირველ ეტაპზე ეს როლი ეკუთვნოდა ეროვნულ ბურჟუაზიას. შემდგომ ეტაპზე, რომელიც ჯერ კიდევ არ დამთავრებულა არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში, ლიდერის როლს ასრულებენ უკვე წვრილი ბურჟუაზია და მისი იდეოლოგიები (ხაზგასმა ჩემია — ო. ქ.) რევოლუციური ინტელიგენციის სახით“. (90, № 2, 1967, გვ. 60). ნათელია, რომ თუ სახელმწიფო ძალაუფლების სადავეები წვრილი ბურჟუაზიის ხელშია, ასეთ შემთხვევაში სახელმწიფომ არ შეიძლება მიიღოს საყოველთაო-სახალხო სახელმწიფოს ფორმა, ხოლო დემოკრატიამ საყო-

ველთაო-სახალხო ხასიათი, რადგან თვით წვრილ ბურჟუაზიას თავისი პოლიტიკური და ეკონომიკური ბუნებით არ შეუძლია საკუთარ თავზე აილოს მუშათა და გლეხთა კლასების ინტერესების დაცვის მისია, იგი, უწინარეს ყოვლისა, იბრძვის თავისი კლასობრივი ინტერესებისათვის, რომლებიც, როგორც წესი, არ არიან იდენტურნი მშრომელი მასების ინტერესებისა, ეს უკანასკნელი კი არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის მოსახლეობის სოციალურ სტრუქტურაში საგრძნობ უმეტესობას შეადგენენ.

აქედან არ გამომდინარეობს წვრილი ბურჟუაზიის როლის უარყოფა დამოუკიდებელი განვითარების გზაზე დამდგარი ქვეყნების საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში. წვრილი ბურჟუაზია უფრო გაბედულად გამოდის იმპერალიზმის წინააღმდეგ, ვიდრე ბურჟუაზიის სხვა ფენები. მათ არ ეშინიათ ძალზე ენერგიულად ხელყონ არა მარტო მემამულურ-ფეოდალური საკუთრება, არამედ მსხვილი და საშუალო კაპიტალის საკუთრება. იმპერალიზმის მიერ უმკაცრესი ექსპლუატაცია, უცხოური მონოპოლისტური კაპიტალიზმის მიერ შინაგანი რეაქციული ძალების მხარდაჭერა და ამით მათი მკვეთრი დაპირისპირება ხალხთან, მისი უმძიმესი ეკონომიკური და პოლიტიკური მდგომარეობა, ყველა საზოგადოებრივი წინააღმდეგობის უკიდურესად გამწვავება, ყოველივე ეს, ერთად აღებული, წარმოშობს წვრილი ბურჟუაზიის ძირითადი ფენების მნიშვნელოვან რევოლუციურობას.

ამასთან არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის პოლიტიკურ წრეებში ესმით, რომ წინააღმდეგობანი წვრილი ბურჟუაზიის როგორც მსოფლმხედველობაში, ისე პოლიტიკურ ქცევებში რეალურია. არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის ცნობილი პოლიტიკური მოღვაწე ხალიდ მოჰი ედ-დინი კაიროს სემინარზე გამოსვლისას მიუთითებდა, რომ „კონფლიქტები და უთანხმოებანი რევოლუციონერებს შორის არანაკლებ საშიშია, ვიდრე მტრის შემოტევები“. (90, № 2, 1967, გვ. 58). პროლეტარიატის მაგალითი და მისი საკუთარი გამოცდილება თანდათან ხელს უწყობენ წვრილი ბურჟუაზიის ცალკეული ფენების დაახლოებას პროლეტარიატთან. ასეთი დაახლოება, როგორიც ამის თაობაზე კაიროს სემინარზე ხ. მოჰი ედ-დინი ამბობდა, ხდება ორი პირობის დაცვისას, პირველი, „აფრიკელმა მარქსისტებმა მეტი ძალდონე უნდა მოახმარონ, რომ

დაძლიონ პრაქტიკული და თეორიული უთანხმოებანი მათსა და არამარქსისტ სოციალისტებს შორის (ე. ი. წვრილი ბურჟუაზიის წარმომადგენლობასთან — ო. ქ.). დიდი ძალდონე უნდა მოახმარონ იმას, რომ უარყონ თავიანთი ეჭვები, რომლებიც ამუქებენ მათ ურთიერთობას სოციალიზმის მორწმუნე ლოიალურ რევოლუციურ ელემენტებთან“, და, მეორე, „თავის მხრივ არამარქსისტი სოციალისტების მოვალეობაა ანტიკომუნისტური პროპაგანდისა და პოლიტიკის გავლენის ამოძიკვა, რომ გალღვეს ყინული, რომელიც ზელ-ფებს უბორკავს მათ დამოკიდებულებას მარქსისტებთან და ამით მისცენ მაგალითი სხვა ეროვნულ ძალებს“ (90, № 2, 1967, გვ. 58).

ბ. მოჰი ედ-დინის ამ დასკვნას უნდა დავეთანხმოთ, რადგან ჩვენს დღეებში არსებობს ყველა რეალური წანამძღვრები ორი პირობის განხორციელებისათვის. უწინარეს ყოვლისა უნდა ითქვას, რომ სოციალურ-კლასობრივი სფერო მეცნიერული სოციალიზმის იდეების აღქმისათვის გაფართოვდა და დაშორდა მუშათა კლასის ფარგლებს. წარმოიშვა მეცნიერული სოციალიზმის წვრილი ბურჟუაზიის რევოლუციურ მოძრაობებთან შეერთების არა მარტო შესაძლებლობა, არამედ ჩნდება სულ უფრო მეტი ნიშანი იმისა, რომ ეს შეერთება გარკვეულად ხორციელდება პრაქტიკაში.

ახალგაზრდა სახელმწიფოებში წვრილ ბურჟუაზიას, მის იდეოლოგიას, მის საზოგადოებრივ ორგანიზაციებს და სახელმწიფო ძალაუფლებასაც კი მათი დამოუკიდებლობის მიუხედავად, არ შეუძლია თავიდან აიშორონ კლასის გაორებული ბუნება, რაც მათ დამოუკიდებლობას საბოლოო ანგარიშში შეფარდებითს ხდის. წვრილი ბურჟუაზია მერყეობს ბურჟუაზიასა და პროლეტარიატს შორის, კაპიტალიზმისა და სოციალიზმისაქენ მიმავალ გზებს შორის. ამასთან მერყეობის სივრცე აქ გაცილებით უფრო ფართოა, ზოლო მისი პერიოდი უფრო ხანგრძლივი.

წვრილი ბურჟუაზიის ცალკეულ ფენებს შორის განსაკუთრებით გამოირჩევა ინტელიგენცია, რომელსაც აქვს შედარებით მეტი დამოუკიდებლობა, ვიდრე განვითარებულ კაპიტალისტურ ქვეყნებში. უნდა ითქვას ისიც, რომ იგი წარმომადგენს იმ სფეროსაც, რომელშიც, უწინარეს ყოვლისა, აღწევენ პროგრესული იდეები. მასზე სრულიად კანონზომიერად ამყარებენ დიდ იმედებს

მესაქუთრის ფსიქოლოგიის თანდათანობით გაქრობისათვის ბრძოლაში, მშრომელის ფსიქოლოგიის სასარგებლოდ მთლიანად წერილობრივად მასაში.

ინტელიგენციას (რა თქმა უნდა, მის რევოლუციურ ნაწილს) ახალგაზრდა ქვეყნებში (განსაკუთრებით ეგვიპტის არაბულ რესპუბლიკაში) დიდად შეუძლია ხელი შეუწყოს მშრომელი მასების კლასობრივი და პოლიტიკური აქტივობის შემდგომ აღმავლობას. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, მშრომელთა რიგებში (უწინარეს ყოვლისა მუშათა კლასის რიგებში) იმ თეორიის შეტანის საქმეში, რომელიც მშრომელებს ესაჭიროება თავიანთი კლასობრივი ინტერესებისათვის ბრძოლაში. ინტელიგენცია (მისი რევოლუციური ნაწილი) თუ არ ასრულებს მშრომელთა მთავარი პოლიტიკური განმანათლებლის როლს, იგი გვევლინება როგორც ძალა, რომელიც ხელს უშლის მშრომელი მასების კლასობრივი თვითშეგნებისა და პოლიტიკური აქტივობის გამოვლიძების პრობლემის გადაწყვეტას. ზემოთ მითითებულ სიმპოზიუმზე აღინიშნა, რომ „მუშათა კლასი აქამდე ჯერ კიდევ იმყოფება ბურჟუაზიული კლასის იდეების ზემოქმედების ქვეშ და, რომ ეს უკანასკნელი მუშათა კლასს არ აძლევს ნამდვილ ადგილს ახალ საზოგადოებაში“ (110, 13. II. 1964). სიმპოზიუმის მონაწილეები ავითარებდნენ ამ აზრს და მიუთითებდნენ, რომ „მუშების უმეტესობა უკმაყოფილოა... და ისინი ვერ გრძნობენ იმ შესაძლებლობას, რომელიც საშუალებას მისცემს მათ, შეასრულონ თავიანთი როლი სხვა ჯგუფებთან ერთად“. (110, 13. II. 1964).

არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში პოლიტიკური აზროვნების ევოლუციამ რეფორმიდან კოლონიური წარსულის მემკვიდრეობის რევოლუციური მსხვერვის აუცილებლობის აღიარებამდე რთული გზა განვლო, რომელზეც გავლენა მოახდინეს როგორც საშინაო, ისე საგარეო ხასიათის ფაქტორებმა. რევოლუციური აზროვნების გამარჯვება ძალზე რთული პროცესია, რომელიც დროის ხანგრძლივ პერიოდს მოითხოვს. ამა თუ იმ ხალხის საკმაოდ ხანგრძლივი დროის მანძილზე უცხოური მონობის ქვეშ ყოფნამ განსაკუთრებით ძლიერი გავლენა მოახდინა ხალხის საზოგადოებრივ ფსიქოლოგიაზე.

უცხოელი კოლონიზატორების მიერ კოლონიური ხალხების

შეგნებაში ინერგებოდა აზრი, რომ პირველი — მისთვის ძალზე ძნელია. (თითქმის შეუძლებელიც) თავიდან მოიშოროს უცხოელთა ბატონობა და მეორე — ერთადერთი სწორი გადაწყვეტაა სხვადასხვა რეფორმის, სიახლეთა შემოღების გზით, რომლებიც არ ეხებიან კოლონიური ბატონობის ძირითად პრინციპებს, მიაღწიოს საკუთარი მძიმე მდგომარეობის გაუმჯობესებას. ასე რომ რეფორმიზმის, როგორც ბრძოლის ერთადერთი ფორმის აღქმის ღნიშვნელოვანი პირობები ყოფილ კოლონიურ ხალხებში საკმაოდ მკაფიოდ შეიმჩნევა და ეს პირობები თავის დაღს ასვამენ პილიტიკური აზრის განვითარებაზე, განსაკუთრებით პოლიტიკური დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ პირველ წლებში.

მაგრამ ამასთან ყოფილი კოლონიური ხალხის საზოგადოებრივ ფსიქოლოგიაზე გავლენას ახდენს სხვა არანაკლებ მნიშვნელოვანი ისეთი ფაქტორი, როგორიც არის სოციალისტური ქვეყნების ხალხთა გამოცდილება, ქვეყნებისა, რომლებშიც სწორედ რევოლუციის და არა რეფორმებისა და სიახლეთა შემოღების გზით მიაღწიეს ნამდვილ დამოუკიდებლობას და თავისუფლებას.

უკეთესი მომავლისათვის

უკანასკნელი წლების განმავლობაში მსოფლიოს პოლიტიკურ ასპარეზზე ძალთა ახალი განლაგება შეიქმნა. მშვიდობის, პროგრესისა და სოციალიზმის ძალების შემდგომი ზრდის და განმტკიცების, მათი დახმარებისა და მხარდაჭერის შედეგად არაბების ეროვნულ-განმათავისუფლებელმა მოძრაობამ საერთოდ, და ეგვიპტელი ხალხის ბრძოლამ კი კერძოდ, ეროვნული რევოლუციის გაღრმავებისათვის უფრო ფართო ხასიათი მიიღო.

ისრაელის სიონისტური მმართველი წრეების აგრესიამ არაბული ქვეყნების წინააღმდეგ, ერთი მხრივ, მეტად გაართულა ეროვნული რევოლუციის გაღრმავებისათვის ბრძოლის პროცესი, მაგრამ, მეორე მხრივ, ამ აგრესიამ თვალნათლივ დაანახვა ეროვნულ ძალებს მათი დარაზმულობისა და ერთიანობის აუცილებლობა, ცალკეულ არაბულ ქვეყნებს შორის მტკიცე სოლიდარობის დიდი მნიშვნელობა. ეს მნიშვნელოვანი მომენტი, ვინაიდან იმპერიალისტები და მათი ლაქიები — ისრაელი ექსტრემისტები ყველა ხერხს მიმართავენ იმის დასასაბუთებლად, რომ ცალკეული არაბული ქვეყნების ხალხებს საერთო ინტერესები არ გააჩნიათ, რომ მათი ერთობლივი მოქმედებაც შეუძლებელია, რომ არც მათი ეროვნული რევოლუციის გადაზრდაა მოსალოდნელი ღრმა სოციალურ რევოლუციაში და ამ მიზნით ისრაელის პროპაგანდა გარკვეულ ძირგამომთხრელ მუშაობას ეწევა არაბულ აღმოსავლეთში. არაბთა დარაზმულობას შეუძლია შეასრულოს დიდი როლი არაბთა ანტიიმპერიალისტურ ბრძოლაში საერთოდ, და კონკრეტულად კი, ეგვიპტელი ხალხის ბრძოლაში ეროვნული რევოლუციის გაღრმავებისათვის.

რთული მდგომარეობა, რომელიც შეიქმნა არაბულ აღმოსა-

ვლეთში თავისებურ უარყოფით გავლენას ახდენს ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის განვითარებაზე პროგრესისა და სოციალური გარდაქმნების გზით. ამჟამად ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის სინამდვილეში ჯერ კიდევ არ არის საბოლოოდ გადაწყვეტილი განვითარების კაპიტალისტური და არაკაპიტალისტური გზების კიბილის ბედი ამ უკანასკნელის სასარგებლოდ. ამ ორ ტენდენციებს შორის ფარულად და აშკარად მიმდინარეობს ბრძოლა, ხოლო კაპიტალიზმიდან სოციალიზმში გადასვლის ისტორიულად გარდუვალი კანონზომიერება, რაც ჩვენი ეპოქის ძირითად შინაარსს შეადგენს, მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს იმას, რომ ამ ქვეყანას შეუძლია ორიენტაცია აილოს სოციალიზმზე. ასეთი არჩევანის გაკეთება მარტო სუბიექტური ფაქტორებით, მხოლოდ იდეოლოგიური ხასიათის მოსაზრებებით მისი ახსნა არასწორი იქნებოდა. „მეცნიერული სოციალიზმი პროგრესის მიღწევის ყველაზე სწორი მეთოდების ძიების შესაფერისი ფორმაა. არც ერთ სხვა გზას არ ძალუძს განახორციელოს სასურველი პროგრესი ის, ვინც კაპიტალის მოქმედების თავისუფლების შენარჩუნებისაკენ მოუწოდებს და კაპიტალისტურ გზას პროგრესისაკენ მიმავალ გზად მიიჩნევს, სერიოზულ შეცდომას უშვებს... კაპიტალს არ შეუძლია წაგვიყვანოს ეკონომიური აღმავლობისაკენ“ (78, გვ. 73), — მითითებულია ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის ეროვნული მოქმედების ქარტიაში.

მაგრამ აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ისრაელის აგრესიის შედეგად არაბულ აღმოსავლეთში ისეთი ვითარება შეიქმნა, რომ ანტიიმპერიალისტურ ბრძოლაში წინსვლა შეუძლებელია არაბთა შორის ერთიანობის მიღწევის გარეშე. ეს მნიშვნელოვანი პრობლემაა, იგი საგარეო ფაქტორის ხასიათს ატარებს და გადაწყვეტის სტადიაში იმყოფება.

არაბთა ერთიანობის ლოზუნგი შემთხვევითი და ობიექტურად განუპირობებელი ლოზუნგი როდია. მრავალი ისტორიული, ეთნოგრაფიული, პოლიტიკური, ეკონომიური, ენობრივი ფაქტორი და ბოლოს, რაც მთავარია, დღევანდელ ვითარებაში ყველა არაბული ქვეყნის ბრძოლა იმპერიალიზმის წინააღმდეგ ქმნიან რეალურ საფუძველს არაბთა ერთიანობისათვის.

ისეთ პირობებში, როდესაც არაბული ქვეყნები თავიანთი სოციალ-ეკონომიკური და პოლიტიკური განვითარებით სხვადასხვა დო-

ნეზე იმყოფებიან, მათი ერთიანობის იდეოლოგია მხოლოდ არაბული ნაციონალიზმი შეიძლება გამხდარიყო. სუსტი კლასობრივი დიფერენციაცია და კლასობრივი თვითშეგნების ასევე დაბალი დონე განაპირობებს იმას, რომ იმ ხალხების ნაციონალიზმი, რომლებიც ადრე კოლონიურ ჩაგვრას განიცდიდნენ, აღმოცენდა როგორც კოლონიალიზმის იდეოლოგიის საწინააღმდეგო მიმდინარეობა, ამაზე მიუთითებდა ვ. ი. ლენინი, როდესაც აღნიშნავდა, რომ დამონებული ერის ნაციონალიზმში არის დამონების წინააღმდეგ მიმართული საერთო დემოკრატიული შინაარსი.

ასეთ შემთხვევაში დამონებული ერის ნაციონალიზმი იქითკენ არის მიმართული, რომ ამაღლდეს ერის როლი საკუთარი ბედის გადაწყვეტის საქმეში. ის ასევე ცდილობს გააქარწყლოს ბურჟუაზიულ იდეოლოგთა მტკიცება იმის შესახებ, თითქოს ყოფილი კოლონიური ქვეყნების ხალხებს ძალა არ შესწევთ დამოუკიდებლად ზიადიზონ ეკონომიკური და პოლიტიკური განვითარების, მეცნიერების, ტექნიკისა და კულტურის თანამედროვე დონეს კოლონიზატორების გარეშე.

ნაციონალიზმის იდეოლოგია განვითარებად ქვეყნებში, (განვითარების მომავალი გზის არჩევამდე). ისეთი ფაქტორია, რომელიც ხელს უწყობს განთავისუფლებული ხალხის ეროვნული თვითშეგნების აღორძინებას, შთაუწერავს სახალხო მასებს ეთნიკური და სულიერი სრულფასოვნების გრძნობას, ეხმარება მათ დაინახონ ეროვნული ისტორიის, კულტურის, ტრადიციების თვითმყოფადობა. მხარს უჭერს ხალხის ეროვნულ ღირსებას.

ნაციონალიზმის. როგორც იდეოლოგიური მიმდინარეობის ჩამოყალიბება გამოიწვია აგრეთვე სოციალური, ეკონომიკური და პოლიტიკური პრობლემების გადაწყვეტისათვის საჭირო ეროვნული დარაზმულობის მიღწევის აუცილებლობამ. ეს არაბული ნაციონალიზმის ფორმირების საფუძველიც არის.

არაბული ნაციონალიზმი, როგორც ანტიკოლონიური იდეოლოგია, აღმოცენდა გასული საუკუნის პირველ ნახევარში. პრეზიდენტი გამალ აბდელ ნასერი განმარტავდა რა არაბული ნაციონალიზმის არსს. აღნიშნავდა, რომ იგი „ძველი მიმდინარეობაა“, რომ ამ ნაციონალიზმის გავრცელების არეს შეადგენენ არაბული ქვეყნები.

არაბული ნაციონალიზმი ყველა არაბის გაერთიანებისაკენ მიმართული მიმდინარეობაა. ის გამოსახავს არაბულ ქვეყნებში შექმნილ ისტორიულ პირობებს და ამიტომ მისი ახსნა გარდამავალი ფაქტორებით შეუძლებელია.

XIX საუკუნის პირველ ნახევარში უცხოელთა ბატონობის უფლის ქვეშ მყოფი არაბები ცდილობდნენ ერთმანეთის ურთიერთგაგების კანკრეტული ფორმები გამოენახათ, რადგან გაერთიანებული ბრძოლის გარეშე თავისუფლების მოპოვება შეუძლებელი იყო. არაბთა ურთიერთდახლოების მთავარი მიზეზი ეს იყო, და არა ის, რომ ეგვიპტელმა და ამერიკელმა მისიონერებმა ფართოდ გაუღეს კარი ახალგაზრდა არაბებს, როგორც ამას ანტიციტებენ არაბული ნაციონალიზმის ბურჟუაზიული თეორეტიკოსები (36, გვ. 1—2).

თუმცა ზოგიერთი მათგანი ვერც იმას მალავს, რომ ნაციონალიზმის ძირითად მიზანს კოლონიალიზმის წინააღმდეგ და ეროვნული დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლა წარმოადგენდა. არაბული აღმოსავლეთის ქვეყნებსა და ევროპულ საბელწიფოებს შორის ურთიერთობის ისტორია „...ეს იყო დასავლეთის ცდა შემოეერთებინა არაბული ტერიტორიები კოლონიური იმპერიებისა და „გავლენის სფეროებისათვის“, ხოლო როცა ასეთმა ცდამ შედეგი ვერ გამოიღო, მან იმ არაბულ ქვეყნებს, რომელთაც დამოუკიდებლობა მოიპოვეს, თავს მოახეია კავშირების ბადე“ (42, გვ. 1) წერს ინგლისელი ჟურნალისტი ჯ. მარლოუ.

პირველი ნაბიჯები არაბთა დაახლოების მიზნით გადაიდგა 1840 წელს, როდესაც სირიაში ჩამოყალიბდა არაბ ლიტერატორთა საზოგადოება. (36, გვ. 2). 1857 წელს ამ საზოგადოებას შეუერთდა სირიის სამეცნიერო საზოგადოება და 1868 წელს ის ოფიციალურად ცნეს (36, გვ. 2). ამ საზოგადოებამ საფუძველი ჩაუყარა არაბთა ეროვნულ მოძრაობას, რომელიც საიდუმლო ორგანიზაციის ფორმით შეიქმნა 1875 წელს. ორგანიზაცია მოუწოდებდა ხალხთა მასებს თურქთა ბატონობისა და არაბული სამყაროს ცალკეულ ნაწილებად დაყოფის წინააღმდეგ ბრძოლისაკენ (36, გვ. 4).

ეს მოწოდებანი საფუძველად დაედო არაბთა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის პირველ ოფიციალურ განცხადებას არაბთა პოლიტიკური პროგრამის თაობაზე, რომელიც სირიის

(ლიბანთან კავშირში) დამოუკიდებლობას, ცენზურისა და აზრის თავისუფლად გამოთქმის აკრძალვის გაუქმებას, არაბული ენის ჰევეანის ოფიციალურ ენად აღიარებასა და სხვა მოთხოვნებს შეიცავდა (58, გვ. 160).

მეორე არაბული ეროვნული საზოგადოება შეიქმნა 1895 წელს პარიზში „არაბული სამშობლოს ლიგის“ (36, გვ. 5) სახელით. იგი მიზნად ისახავდა არაბთა ეროვნული თვითშეგნების გამოღვიძებას. ამგვარმა პროპაგანდამ მალე თავისი შედეგები გამოიღო, 1905 წელს იემენისა და ჰიჯაზის პროვინციებში თურქთა ბატონობის წინააღმდეგ შეიარაღებულმა აჯანყებამ იფეთქა, ხოლო 1906 წელს ლიგამ გამოაქვეყნა მანიფესტი, რომელიც მიმართული იყო დიდი სახელმწიფოებისადმი. მასში აღნიშნული იყო: „არაბებმა თავიანთი ეროვნული და ეთნიკური ერთგვაროვნობა შექმნეს, მათ ერთნაირი ისტორიული ბედი აქვთ და სურთ გამოეთიშონ თურქ-ოსმალებს, რათა შექმნან თავიანთი დამოუკიდებელი სახელმწიფო“. ეს მანიფესტი „...ტიგრისის ველიდან სუეცის ყელამდე, ხმელთაშუა ზღვიდან ომანის ზღვამდე“ არაბთა დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნას მოითხოვდა (36, გვ. 5).

1908—1915 წლების მანძილზე არაბთა ეროვნულ-განმათავისუფლებელმა მოძრაობამ უფრო ორგანიზებული ხასიათი მიიღო. 1908 წელს შეიქმნა ეროვნული საზოგადოება „თურქეთის არაბთა თემი“. ეს პირველი ლეგალური ორგანიზაცია იყო, რომელიც მიზნად ისახავდა თურქეთის იმპერიაში მცხოვრებ ყველა არაბის გაერთიანებას, განურჩევლად რელიგიისა და ეთნიკური წარმოშობისა, და არაბი ერისათვის ერთიანი სოციალურ-ეკონომიური პროგრამის შექმნას (36, გვ. 5).

მალე, 1909 წელს არაბმა ახალგაზრდებმა სტამბოლში შექმნეს „ლიტერატურული კლუბი“, რომელმაც თავისი ფილიალები გახსნა სირიისა და ერაყის ქალაქებში. კლუბის წევრები ავრცელებდნენ არაბული ნაციონალიზმის პრინციპებს, რომლებიც არაბთა განმათავისუფლებელი მოძრაობის იდეოლოგიად უნდა გამხდარიყო (79, გვ. 169).

ამ კლუბმა, რომელიც ძირითადადში საგანმანათლებლო და სალიტერატურო საქმიანობას ეწეოდა, არაბებს პოლიტიკური ორგანიზაციის შექმნის აუცილებლობა უკარნახა და 1912 წელს კაირო-

ში პირველი არაბული პოლიტიკური ორგანიზაცია შექმნა, რომელსაც „თურქეთის ადმინისტრაციის დეცენტრალიზაციის ასოციაცია“ ეწოდა (58, გვ. 171). მან აქტიური მუშაობა გაშალა. ერთი წლის შემდეგ ასოციაციის კომიტეტი კარგად ორგანიზებული და ავტორიტეტული ორგანო გახდა. მაგრამ ლიდერთა შორის არ იყო ერთიანობა ძირითადი ამოცანის საკითხში. ერთნი მოითხოვდნენ, რომ შექმნილიყო არაბეთის ნახევარკუნძულის მმართველთა კონფედერაცია, რომელიც არაბთა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ძირითად ბირთვად უნდა ქცეულიყო მომავალში, ხოლო მეორენი ეგვიპტე-სირიის გაერთიანებული სახელმწიფოს შექმნაზე ოცნებობდნენ (36, გვ. 7).

აღნიშნულ ორგანიზაციას მკიდრო კავშირი ჰქონდა დამყარებული პარიზსა და ბეირუტში მოქმედ სხვა ორ არაბულ ეროვნულ ორგანიზაციასთან. 1912 წელს პარიზში შეიქმნა „ახალგაზრდა არაბთა საზოგადოება“ (77, გვ. 127), რომელმაც განაცხადა, რომ მისი მთავარი მიზანია „არაბი ერის პროგრესისათვის ბრძოლა“ (36, გვ. 8). იგი პარიზში არაბული კონფერენციის მოწვევის ინიციატორად გამოვიდა.

მეორე არაბული ეროვნული ორგანიზაცია „რეფორმების კავშირი“, რომელიც ჩამოყალიბდა ბეირუტში 1912 წელსვე მიზნად ისახავდა არაბული ქვეყნების მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვებას რეფორმების გზით (36, გვ. 8). 1913 წელს ეს ორგანიზაცია შეუერთდა „ახალგაზრდა არაბთა საზოგადოებას“.

1913 წლის 18 ივლისს პარიზში გაიხსნა პირველი არაბული კონფერენცია. მას ესწრებოდნენ ყველა არაბული ეროვნული პოლიტიკური ორგანიზაციების წარმომადგენლები სირიიდან და ერაყიდან, ამერიკაში არაბული ემიგრაციისა და ევროპაში არაბთა თემის წარგზავნილები (36, გვ. 8).

კონფერენციაზე აღნიშნული აყო, რომ „არაბები ერთ ერს წარმოადგენენ, ისინი ერთი ხალხია, იმიტომ რომ მათ ერთი საერთო ენა აქვთ. ისინი ერთნაირი ეთნიკური წარმოშობისა არიან, მათ საერთო ისტორია, საერთო ტრადიციები და საერთო პოლიტიკური მისწრაფებანი აქვთ“ (36, გვ. 9).

კონფერენციამ მიიღო რეზოლუცია, რომელიც მოითხოვდა რადიკალური რეფორმების ჩატარებას, დეცენტრალიზებული რეჟიმის

მოწყობას არაბულ პროვინციებში, არაბული ენის ოფიციალურ ენად აღიარებას ყველა არაბულ პროვინციაში და სხვა (36, გვ. 10).

არაბული ეროვნებისადმი მიუთვნების საკითხმა დიდი კამათი გამოიწვია კონფერენციაზე: ზოგიერთის აზრით მთავარი იყო ეთნიკური წარმოშობა და არა მუსლიმანური რელიგია, ვინაიდან პოლიტიკური ერთიანობის შექმნა რელიგიის საფუძველზე ყოველთვის მარცხით მთავრდებოდა. (36, გვ. 10).

არაბული ნაციონალიზმის იდეოლოგიები არაბთა განმათავისუფლებელ მოძრაობას ამჟამადაც განიხილავენ არა როგორც მუსლიმანთა რელიგიურ მოძრაობას, არამედ როგორც არაბულ ენაზე მოლაპარაკე ხალხების პოლიტიკურ მოძრაობას.

სწორედ ამიტომ, რომ არაბულ ნაციონალიზმში ერთმანეთში შერწყმულია ეროვნული დამოუკიდებლობისა და არაბთა ერთიანობისაკენ მისწრაფება. „ყველა, ვინც კი ნათესაური ურთიერთობითაა დაკავშირებული რომელიმე არაბულ ქვეყანასთან და ლაპარაკობს არაბულ ენაზე, არაბია, მიუხედავად იმისა, როგორია სახელწოდება იმ არაბული ქვეყნისა, სადაც ის დაიბადა, როგორია მისი ოფიციალური ქვეშევრდომობა, არაბია, მიუხედავად იმისა, თუ რომელი რელიგია სწამს მას“ (51, გვ. 12), — აღნიშნავდა არაბული ნაციონალიზმის იდეოლოგი ს. ხუსარი. ავტორი განმარტავს რა არაბული ნაციონალიზმის შინაარსს, მიუთითებს, რომ „არაბიზმი მარტო მუსლიმანებისა და არაბეთის ნახევარკუნძულის მკვიდრთა დამახასიათებელი თავისებურება როდია, ის მოიცავს ყველას... ვინც კი ლაპარაკობს არაბულ ენაზე, სულ ერთია, ეგვიპტელია, კუვეიტელი, თუ მაროკოელი, მუსლიმანი თუ ქრისტიანი, სუნიტი თუ დრუზი, კათოლიკე, მართლმადიდებელი თუ პროტესტანტი...“ (51, გვ. 12). ს. ხუსარი სამართლიანად მიუთითებს, რომ ერთი არაბული ქვეყნის განთავისუფლებით დაინტერესებულია ყველა არაბული ქვეყანა, ვინაიდან „არაბები ერთ ერს წარმოადგენენ. ეგვიპტელები, ერაყელები, მალრიბელები ხალხებია, რომლებიც არაბული ერის ცალკეულ ნაწილებს შეადგენენ“ (51, გვ. 13).

არაბთა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის აღმოცენების წლებში მის იდეოლოგიურ საფუძველად არაბული ნაციონა-

ლიზმი იქცა, ეს სავესებით კანონზომიერი მოვლენაა, ვინაიდან ამ ნაციონალიზმში წამყვან როლს ასრულებდა ჩაგვრის წინააღმდეგ მიმართული საერთო დემოკრატიული შინაარსი, რომელიც გამოხატავდა ეროვნული დამოუკიდებლობისა და არაბული ქვეყნების ეკონომიკისა და კულტურის აყვავებისაკენ მისწრაფებას. ისეთ პირობებში, როდესაც არაბები შექმნილი ისტორიული ვითარების გამო შორს იყვნენ კლასობრივი შეგნების დონისაგან, ეროვნული თვითშეგნების გამოღვიძება საფუძვლად დაედო გამათავისუფლებელი მოძრაობის აღმავლობას. ნაციონალიზმი არაბულ ქვეყნებში განიხილება, ისეთ იდეოლოგიად, რომელიც „...წინსვლის მასტიმულირებელია, იწვევს იმ პირობების შეცვლას, რომელშიც არაბები ცხოვრობენ. ...მიჰყავს არაბები საბოლოო გამარჯვებამდე“ (68ა, გვ. 63).

არაბული ნაციონალიზმი ზოგიერთ არაბულ ქვეყანაში გაგებულია არა როგორც ნაციონალისტური ეგოიზმი, არამედ როგორც ანტიიმპერიალისტური ბრძოლის საშუალება. ცნობილი არაბი პროგრესული მწერალი და ფილოსოფოსი ჟორჟ ხანა წერდა, რომ ნაციონალიზმი არაბულ ქვეყნებში ისეა გაგებული, როგორც „...არაბული ქვეყნის დამოუკიდებლობა, თავის დაღწევა იმპერიალიზმის ბოროტმოქმედებისაგან.... არაბებს შორის ურთიერთგაგების საშუალება.... მათ შორის დაახლოების გზა... სხვადასხვა ქვეყანაში მცხოვრებ არაბთა პოზიტიური და სასარგებლო ურთიერთკავშირის დამყარება“ (67, გვ. 28).

არაბული ნაციონალიზმი ბურჟუაზიული ნაციონალიზმის უბრალო ნაირსახეობა როდია. მასში თავიდანვე სკარბობდა ჩაგვრის წინააღმდეგ მიმართული საერთო დემოკრატიული შინაარსი, რომელმაც, თავის მხრივ, განაპირობა არაბული ნაციონალიზმის ანტიიმპერიალისტურ, ანტიკოლონიურ საწყისებზე ფორმირება.

არაბული ნაციონალიზმის ანტიიმპერიალისტური და ანტიკოლონიური შინაარსი ნათლად გამოვლინდა საერთო არაბულ კონფერენციაზე, რომელიც მოწვეული იყო 1913 წლის 13. IX ქალ. იერუსალიმში (77. გვ. 139). კონფერენციის მუშაობაში სონაწილეობდნენ არაბული ქვეყნების სხვადასხვა ეროვნული ორგანიზაციების წარმომადგენლები. მან მიიღო არაბული ქარტია, რომელიც არაბულ ქვეყნებს მოუწოდებდა აუცილებლად გაერთიანებულიყვნენ სრული დამოუკიდებლობის მოპოვებისათვის.

1936 წლის 10 იანვარს დამასკოში შეიკრიბა არაბული კონფერენცია, რომელმაც არაბთა ერთიანობისათვის ბრძოლის ამოცანა დასაბა (77, გვ. 141). იმავე წლის სექტემბერში სირიაში ქალბლიდანში შეიკრიბა კიდევ ერთი არაბული კონფერენცია (77, გვ. 144), რომელიც ცალკეულ არაბულ ქვეყნებს შორის თანამშრომლობის განმტკიცების მიზნებს მიეძღვნა. იგივე საკითხი განიხილა 1938 წლის 11 ნოემბერს კაიროში მოწვეულმა არაბულმა საპარლამენტო-შორისო კონფერენციამ (77, გვ. 144).

ამ პერიოდიდან მოყოლებული არაბული ქვეყნების ერთიანი ფრონტის შექმნასა და არაბული ნაციონალიზმის იდეების ფაქტიურ რეალიზაციაში დიდ როლს ასრულებდა ეგვიპტე.

1939 წელს ეგვიპტელი პოლიტიკური მოღვაწეების ხელმძღვანელობით შეიქმნა ეგვიპტის, ერაყის, სირიისა და პალესტინის ახალგაზრდობის წარმომადგენელთა საზოგადოება, რომელიც არაბული ნაციონალიზმის იდეების პროპაგანდის მიზნით დიდ საქმეს აკეთებდა (77, გვ. 145). მან ჩამოაყალიბა კულტურის ცენტრი, რომელიც მეზობელ არაბულ ქვეყნებს შორის დაახლოების ამოცანებს ემსახურებოდა.

არაბების დარაზმულობის მიღწევის, ყველა არაბს შორის ურთიერთგაგებისა და მკიდრო თანამშრომლობის დამყარებისა და არაბული ნაციონალიზმის იდეების პრაქტიკულად განხორციელების საქმეში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა 1942 წლის მაისში კაიროში ჩამოყალიბებულმა საარაბთაშორისო ორგანიზაციამ „არაბული კავშირის ასოციაციამ“. ეს კავშირი მიზნად ისახავდა „არაბული სამყაროს ყველა ნაწილთან — ეგვიპტესთან, სუდანთან, ერაყთან, სირიასთან, ლიბანთან, პალესტინასთან, აღმოსავლეთ იორდანიასთან, საუდის არაბეთთან, იემენტან, ლიბიასთან, ალჟირთან და სხვა არაბულენოვან ქვეყნებთან ურთიერთობის განვითარებას, კავშირის განმტკიცებასა და მათი ინტერესებისა და უფლებების დაცვას“ (77, გვ. 145).

ეს იყო პირველი არაბული პოლიტიკური ორგანიზაცია, რომელმაც აღიარა, რომ ცალკეული არაბული ქვეყნის დამოუკიდებლობა არ იქნება სრული, თუ კი უცხოელთა ბატონობა გაგრძელდება ჩრდილოეთ აფრიკის არაბულ ქვეყნებში. ამ კავშირის დამსახურება იმაშიც მდგომარეობს, რომ ის გამოვიდა არაბული ქვეყნების ლიგის შექმნის ინიციატორად.

ომის შემდგომ წლებში არაბთა განმათავისუფლებელი მოძრაობა აღმავლობის გზით წავიდა და ასეთ ვითარებაში არაბული ნაციონალიზმის ძირითადმა ლოზუნგმა — არაბთა ერთიანობის იდეამ ფართო პოპულარობა მოიპოვა. აღმავლობის პერიოდში არაბთა ერთიანობის იდეამ არაბულ ქვეყნებს შორის სოლიდარობის ფორმა მიიღო.

არაბთა სოლიდარობას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა და აქვს ანტიიმპერიალისტურ ბრძოლაში. ეს ისეთი იარაღია, რომელსაც ძალა შესწევს ჩაფუშოს იმპერიალისტთა აგრესიული გეგმები. საკადრისი პასუხი გასცეს ნეოკოლონიალისტთა ცდას დაბრუნდნენ ისევ არაბულ აღმოსავლეთში.

თითოეულ არაბს ყველა არაბულ ქვეყანაში წამს, რომ ის ვერ იქნება თავისუფალი არაბულ მიწაზე, თუ კი მის მდგომარეობაში არ აღმოჩნდებიან სხვა არაბული ქვეყნების მოქალაქეებიც (80, გვ: II), ხოლო მეორე მხრივ, თვით იმპერიალისტურ სახელმწიფოთა პოლიტიკა არაბული ქვეყნების მიმართ არაბებს ერთიანობის აუცილებლობას უკარნახებს.

სოლიდარობა, როგორც ერთიანობის მიღწევის ეფექტური ფორმა, აღიარებულ იქნა არაბულ სახელმწიფოთა მეთაურების II კონფერენციაზეც, რომელიც შედგა ქალ. კასაბლანკაში 1965 წლის სექტემბერში. აქ მიღებულ იქნა არაბთა სოლიდარობის ქარტია. რომელშიც აღნიშნული იყო, რომ არაბულ სახელმწიფოთა მეთაურები ვალდებულებას კისრულობენ „...იბრძოლნ და მიაღწიონ კიდევ სოლიდარობას არაბულ საკითხებში“ (109, 18. IX. 1965)... ქარტიაში მინიშნებულია, რომ „...ყველა არაბულ სახელმწიფოთა თავისუფლების საქმე მთლიანი და განუყოფელია, რომ რომელიმე ერთი არაბული სახელმწიფოს თავისუფლების ხელყოფა სხვა არაბული სახელმწიფოს თავისუფლების ხელყოფაცაა“ (109, 18. IX. 1965).

დღეისათვის, არაბთა ერთიანობის პრობლემა არაბული ნაციონალიზმის ძირითად შინაარსს შეადგენს. ეს ერთიანობა არაბული ნაციონალიზმის გამოვლინების ძირითადი ფორმაა. აქედან გამომდინარე სწორი იქნებოდა გვეთქვა, რომ დღეს ტერმინი „არაბული ნაციონალიზმი“ შეიძლება თამამად შეიცვალოს ტერმინით „არაბთა ერთიანობა“.

არაბული ნაციონალიზმის ახლებური გაგება გამოწვეულია იმით, რომ არაბთა ერთობლივი მოქმედების პრაქტიკულად განხორციელების დროს დგება საკითხი როგორ შეერწყას არაბთა ერთიანობის პრობლემა იმ ცვლილებებს, რომელთაც ადგილი აქვს არაბულ ქვეყნებში, კერძოდ, როგორ იქნეს მიღწეული ერთიანობა ისეთ მონარქიულ სახელმწიფოებს შორის, როგორიცაა, ერთი მხრივ. საუდის არაბეთი, იორდანია, რომლებიც დასავლური ორიენტაციის გზით მიდიან და, მეორე მხრივ, ეგვიპტის არაბთა, სირიის არაბული და ალჟირის სახალხო დემოკრატიული რესპუბლიკები. სადაც ადგილი აქვს ან ჰქონდა მნიშვნელოვან სოციალ-ეკონომიურ და პოლიტიკურ ცვლილებებს.

ასეთი განსხვავებები ართულებენ არაბთა ძალების კონსოლიდაციას იმპერიალიზმის წინააღმდეგ ბრძოლაში. ქმნიან დამატებით სიძნელეებს და ხელს უშლიან ერთიანობის იდეის პოპულარიზაციას სახალხო მასებს შორის. არაბების ანტიიმპერიალისტურ საფუძველზე დარაზმვის მომხრენი, მათ შორის არაბული აღმოსავლეთის თვალსაჩინო პოლიტიკური მოღვაწეები ეძებენ ახალ ფორმებსა და გზებს, რომელთა მეოხებითაც შესაძლებელია შეინარჩუნონ თუნდაც ამჟამად არსებული არცთუ ისე მტკიცე და თანმიმდევრული ერთიანობა.

ასეთი ამოცანის არსებობა განაპირობებს იმას, რომ ეგვიპტე ამჟამად არ აყენებს არაბული ქვეყნების კონსტიტუციური ერთიანობის ან მათი ერთ სახელმწიფოში გაერთიანების საკითხს. არაბთა ერთიანობის იდეას ასე განმარტავდა ჯაიროს ერთ-ერთი გავლენიანი გაზეთი: „რევოლუცია არაბულ სამშობლოში ვერ მოიპოვებს დიდ მიღწევებს მანამდე, სანამ ის ბოლოს არ მოუღებს არაბულ სამყაროში არსებულ მეხუთე კოლონას, რომელიც არაბმა რეაქციონერებმა შექმნეს... მაშინ, როდესაც არაბთა რევოლუციური ძალები შეძლებენ მოსპონ რეაქციონერები, რევოლუციურ ძალებს მიეცემათ საშუალება გაერთიანდნენ...“ (110, 7. X. 1966).

მაგრამ არაბულ აღმოსავლეთში ისრაელის 1967 წლის აგრესიის შედეგად შექმნილი პოლიტიკური ვითარება და იმპერიალისტური ქვეყნების ზრიკები დღეს სხვაგვარ ტაქტიკურ ამოცანას აყენებს არაბების წინაშე; საქმე ისაა, რომ შექმნილი ვითარება მოითხოვს არაბთა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი რევოლუციის მხა-

რეზე დადგნენ ის ქვეყნებიც, რომელთა ხელმძღვანელებიც რამდენადმე დაკავშირებულნი არიან დასავლეთთან. ეს აუცილებელია იმისათვის, რომ არ მოხდეს განხეთქილება არაბთა სოლიდარობაში. რომელიც დღეისათვის ერთგვარ (თუმცა არათანამიმდევრულ) ანტიიმპერიალისტურ ძალას წარმოადგენს. ასეთი ტაქტიკა მოითხოვს, რომ შეტანილ იქნას ახალი მომენტები არაბული ნაციონალიზმის ძირითადი საკითხის — არაბთა ერთიანობის პრობლემის გაგებაში.

არაბულ აღმოსავლეთში შექმნილმა რთულმა ვითარებამ განაპირობა ორი მიმართულება არაბთა ერთიანობისათვის ბრძოლაში: რევოლუციურ-დემოკრატიული და ბურჟუაზიულ-ნაციონალისტური.

არაბთა ერთიანობის იდეის პრაქტიკული განხორციელების ძნელ, მაგრამ რეალურ გზას ირჩევს რევოლუციურ-დემოკრატიული მიმართულება, რომელიც ამ პრობლემის გადაჭრის საშუალებას იმპერიალიზმის ბატონობის წინააღმდეგ ფეოდალურ-შუასაუკუნოებრივი გადმონაშთების ლიკვიდაციისათვის თანმიმდევრულ ბრძოლაში ხედავს. არაკაპიტალისტური განვითარება, ხოლო პერსპექტივაში სოციალისტური მშენებლობა, ყველა არაბული ქვეყნის გაერთიანება დემოკრატიულ საწყისებზე ასევე აუცილებელი პირობაა არაბთა ერთიანობის მისაღწევად, განმარტავენ რევოლუციურ-დემოკრატიული მიმართულების მომხრენი. ეს მიმართულება მუშების, გლეხებისა და მოსახლეობის ფართო ფენების ინტერესებს გამოხატავს. იგი ერთიანობისათვის ბრძოლაში უარყოფს ძალდატანების მეთოდებს, შეთქმულებებისა და სახელმწიფო გადატრიალებების მოწყობას. ამ მიმართულების მომხრენი თვლიან, რომ არაბთა ერთიანობის პრობლემა არ შეიძლება გამოეყოს სოციალური პროგრესისათვის ბრძოლისა და სოციალისტურ ქვეყნებთან კავშირის განმტკიცების საქმეს.

ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის პრეზიდენტი გამალ აბდელ ნასერი ეროვნული მოქმედების ქარტიაში (1962 წ.) შეეცადა ახლებურად ჩამოეყალიბებინა არაბთა ერთიანობის მიზნები და ამოცანები. ქარტიის სპეციალურ განყოფილებაში სათაურით „არაბთა ერთიანობა“ მოცემულია არაბთა ერთიანობის მიღწევებისა და ნაკლოვანებების ანალიზი.

ქართიაში მითითებულია არაბთა ერთიანობის პრაქტიკული გადაწყვეტის კონკრეტული გზების თაობაზე. „ერთიანობა არ შეიძლება და არც უნდა იყოს ძალდატანებითი... ერთიანობის ზემოდან თავზე მოხვევა, რა ფორმითაც იგი არ უნდა ხორციელდებოდეს, ეწინააღმდეგება თვით ერთიანობის იდეას“ (78, გვ. 129). — აღნიშნულია ქართიაში. მასში ასევე მინიშნებულია, რომ „სიჩქარე ერთიანობის მიღწევის გზაზე, როგორც გამოცდილება გვიჩვენებს, ქმნის ეკონომიკური და სოციალური ხასიათის სიძნელეებს. რომელთაც ერთიანობის მოწინააღმდეგე ელემენტები გამოიყენებენ, რათა ამ იდეას მახვილი ჩასცენ ზურგში“ (78, გვ. 129).

არაბთა ერთიანობის მიღწევის ყველაზე რეალური ფორმა არის თითოეული არაბული ქვეყნის ბრძოლა თავისი დამოუკიდებლობისათვის. — ნათქვამია ქართიაში და ეს სავსებით სწორია „არაბული სამყაროს ყოველი ეროვნული მთავრობა, რომელიც გამო-სახავს თავისი ხალხის ნება-სურვილსა და ბრძოლას ეროვნული დამოუკიდებლობისათვის, ეს არის წინ გადადგმული ნაბიჯი ერთიანობისაკენ“ (78, გვ. 130) — მიუთითებს ქართია.

არა მარტო ქართია, არამედ ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის პრაქტიკული საქმიანობაც მიმართული იყო არაბთა ერთიანობის პრობლემის ფართო პროპაგანდისა და გადაწყვეტისაკენ. ამ მიმართულებით საინტერესოა გ. ა. ნასერის ინტერვიუ, რომელიც მან მისცა ლონდონის გაზეთ „ობსერვერს“ 1964 წლის ივლისში. კორესპონდენტის კითხვაზე, თუ რას გულისხმობს იგი არაბთა ერთიანობის ცნებაში, პრეზიდენტმა გ. ა. ნასერმა ასე უპასუხა: „ჩემი შეხედულება არაბთა ერთიანობაზე ძალზე მოქნილია, ჯერ ერთი, — არაბთა წინაშე მდგარი საშიშროების დროს ადგილი არ უნდა ჰქონდეს გათიშულობას. არაბები ერთად უნდა მოქმედებდნენ. ამასთან, ედვა კონსტიტუციური ერთიანობის შესახებ ამ შემთხვევაში არ არის ძირითადი, ვინაიდან კონსტიტუციური ერთიანობა რთული პროცესია. ის, ვინც ლაპარაკობს ნასერის მეთაურობით არაბული იმპერიის შესახებ. ზერელედ უდგება არაბთა ერთიანობის პრობლემის გადაწყვეტას. ნასერი იცოცხლებს კიდევ 10—15 წელს, ხოლო საკითხი არაბთა ერთიანობის შესახებ მუდმივია“ (100, 5. XII. 1964).

ამ ინტერვიუში გ. ა. ნასერი მიუთითებდა, რომ არაბული ერთიანობის პრობლემა მკიდროდ არის დაკავშირებული ცალკეული

არაბული ქვეყნების მიერ მათი განვითარების მომავლის გზის არჩევასთან და არაბთა ერთიანობის იდეის სწორ გაგებასთან.

თანამედროვე პირობებში შეუძლებელია ცალკეული არაბული ქვეყნების სახელმწიფოებრივი გაერთიანება იმის გამო, რომ ამ ქვეყნის განვითარების დონე სხვადასხვაგვარია, ასევე განსხვავებულია არაბული ქვეყნების დამოკიდებულება იმპერიალიზმთან. არაბული აღმოსავლეთის პოლიტიკურ ცხოვრებაში სულ უფრო დიდ მხარდაჭერას პოულობს აზრი იმის შესახებ, რომ შეხედულებებისა და აზრების ერთიანობა ეკონომიკისა და კულტურის ამა თუ იმ საკითხებზე არაბებს შორის თანამშრომლობის შენარჩუნებისა და მისი შემდგომი განმტკიცების შედარებით ხელმისაწვდომი ფორმაა. იგი ხელს უწყობს ერთიანობის მიღწევას. ამ მხრივ საინტერესოა „არაბთა კულტურული თანამშრომლობის ქარტია“, რომელიც მიიღეს 1964 წელს ბაღდადში.

აღნიშნული ქარტია მიუთითებს, რომ „...შეხედულებებისა და კულტურის ერთიანობა ის მნიშვნელოვანი საფუძველია, რომელსაც არაბთა ერთიანობა ეყრდნობა. არაბთა კულტურული ღირსების შენარჩუნება. მისი გადაცემა მომავალ თაობებისათვის და მისი მუდმივი განახლება უზრუნველყოფს არაბი ერის სოლიდარობას“ (108, 5. V. 1964).

დღეს არაბთა ერთიანობისათვის ბრძოლა პირველი რიგის საკითხია არაბულ აღმოსავლეთში. ის რეალურია. ასეთი ერთიანობის მიღწევა დღეს შესაძლებელია არაბული ქვეყნების პროგრესული ძალების ერთიანი ფრონტის შექმნით. არაბული ქვეყნების კომუნისტური პარტიების წარმომადგენელთა თათბირმა, რომელიც 1966 წლის აპრილში გაიმართა, აღნიშნა, რომ „არაბი ხალხების ბრძოლა დღეს, ისე, როგორც არასოდეს, მიუხედავად მათ შორის არსებული წინააღმდეგობებისა. მოითხოვს მთელი პროგრესული, პატრიოტული ძალების დარაზმულობას და არაბების ერთობლივ მოქმედებას იმ მიზნით, რომ იმპერიალისტებს საკადრისი პასუხი მიეზღოთ“ (107, 22.V. 1966. ბეირუთი).

არაბთა ერთიანობა სრულიადაც არ ნიშნავს ყველა არაბული ქვეყნის ერთ სახელმწიფოში გაერთიანებას, რასაც ასე თავგამოდებით ქადაგებენ დასავლეთის პროპაგანდისტული ორგანოები და აღმოსავლეთის რეაქციული წრეები. ერთიანობის ასეთი ვერსია მათ

ესაჭიროებათ არაბული ქვეყნების ხალხების დასაშინებლად პროვოკაციული დებულებით, რომ უფრო განვითარებული არაბული ქვეყანა შთანთქავს შედარებით სუსტს. მოვლენათა ასეთი მსვლელობა მათთვის მეტად ხელსაყრელია, ვინაიდან იმპერიალიზმისა და მათი აგენტურის გეგმები აგებულია არაბულ ქვეყნებსა და მათ ხალხებს შორის განხეთქილების შეტანის პრინციპზე. პრეზიდენტი ნასერი, განმარტავდა რა არაბთა ერთიანობის არსს, აღნიშნავდა, რომ არაბთა ერთიანობა არავითარ შემთხვევაში არ გულისხმობს ყველა არაბული ქვეყნის აუცილებელ კონსტიტუციურ ერთიანობას ერთი სახელმწიფოს ფარგლებში. თთხი სახელმწიფოს (ეგვიპტე, სირია, ერაყი და იორდანია) წარმომადგენელთა თათბირის გახსნისას 1969 წლის 1 სექტემბერს პრეზიდენტი ნასერი მიუთითებდა, რომ ამ თათბირში მარტო თთხი არაბული სახელმწიფოს წარმომადგენელთა მონაწილეობა სრულიადაც არ ნიშნავს, თითქოს აღნიშნულ ქვეყნებს რაღაც უპირატესობა გააჩნდეთ, რომ მათი როლი საერთო არაბულ ბრძოლაში თითქოსდა უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე სხვა არაბული ქვეყნებისა (109, 1. IX, 1969).

ცალკეული არაბული ქვეყნების პროგრესული ძალების მოქმედების ერთიანობა მნიშვნელოვანი ნაბიჯია არაბთა საყოველთაო ერთიანობისათვის ბრძოლის გზაზე. არაბული ქვეყნების დემოკრატ იურისტთა ასოციაციის 1967 წლის მარტის კონფერენციის გადაწყვეტილებამ, რომელშიც აღნიშნული იყო არაბთა რევოლუციური ძალების ერთობლივი მოქმედების აუცილებლობა, და ამ კონფერენციის არაბთა რევოლუციური ძალების საყოველთაო კავშირად გაერთიანების მოსამზადებელი კომიტეტის შექმნამ სერიოზულად შეაშფოთა ისრაელი აგრესორები და შეიძლება ერთგვარად კიდევ დააჩქარა აგრესიის დაწყება.

ანტიიმპერიალისტურ ბრძოლაში პროგრესული ძალების მობილიზაციისათვის რეალური პირობები არსებობს. ამ ძალების მობილიზება და ერთობლივი მოქმედება ბევრადაა დამოკიდებული იმ პოლიტიკური ძალების პოზიციებზე რომლებიც, ერთი მხრივ, ცალკეულ არაბულ ქვეყნებსა და, მეორე მხრივ, არაბული აღმოსავლეთის მასშტაბით მოქმედებენ. მათი პოზიციები ერთმანეთისგან ძალზე განსხვავდებიან.

სწორ პოლიტიკურ პოზიციებზე დგანან ის ეროვნული ძალები,

რომლებიც პროგრესული ერთიანი ფრონტის შექმნის ერთ-ერთ საფუძველს წარმოადგენენ. ისინი, აფასებენ რა მოვლენებს ობიექტურად, განუმარტავენ მასებს, რომ მშვიდობიან და პოლიტიკურ საშუალებებს, რომელთაც ძალუძთ ახლო აღმოსავლეთის კრიზისის გადაჭრა ომის გარეშე, არ ამოუწურავთ თავიანთი შესაძლებლობანი. მათ კარგად აქვთ შეგნებული, რომ იმპერიალისტურმა წრეებმა ახალი სამხედრო შეტაკება არაბულ ქვეყნებსა და ისრაელს შორის შეიძლება გამოიყენონ ახალი მსოფლიო ომის გასაჩაღებლად. ისინი ანსხვავებენ რა ერთმანეთისაგან ისრაელის ებრაელ ხალხს და ისრაელის მმართველ წრეებს, სამართლიანად აღნიშნავენ. რომ „ოა ებრაელი ხალხი, აჩამედ ამ ქვეყნის შოვინისტური და სიონისტური წრეები, რომლებიც მკიდროდ არიან დაკავშირებული უცხოეთის მსხვილ მონოპოლიებთან. წარმოადგენენ ახლო აღმოსავლეთში არსებული დაძაბულობის მთავარ მიზეზს.

მართალია, ზოგიერთმა არაბმა პოლიტიკურმა მოღვაწემ, მაგალითად აჰმედ შუქეირიმ (პალესტინის განთავისუფლების ორგანიზაციიდან) და სხვამ, წამოაყენა ისრაელის სახელმწიფოს მოსპობის ლოზუნგი. მაგრამ ასეთ ლოზუნგს ეგვიპტის მმართველ პოლიტიკურ წრეებში არასოდეს მხარდაუჭერა არ პქონია და იგი სერიოზულად არავის არც მიუღია. 1967 წლის სექტემბერში პრეზიდენტმა ნასერმა თავის ერთ-ერთ გამოსვლაში აღნიშნა, რომ ისრაელის განადგურების ლოზუნგი — ეს პროვოკაციული ლოზუნგი იყო, რომელიც რეაქციულმა არაბულმა წრეებმა წამოაყენეს და იმპერიალისტურმა პროპაგანდისტულმა მანქანამ კი აიტაცა და ფართოდ გაავრცელა არაბულ აღმოსავლეთში (109, 9. IX. 1967). კაიროს გავლენიანი ჟურნალის „ალ-მუსაუარის“ იმავე წლისა და იმავე თვის ნომერში ეგვიპტეში საკმაოდ გავლენიანი ჟურნალისტი ბახა ედ-დინი წერდა, რომ „არავინ მსოფლიოში, არც ჩვენი მეგობრები, არც მტრები და არც ნეიტრალები ისრაელის, როგორც სახელმწიფოს მოსპობის მომხრე არ არის... ისრაელის მოსპობის ლოზუნგის განხორციელება შეუძლებელია და ამ ლოზუნგის წამოყენებით მოიგო მხოლოდ ისრაელმა...“ (114, IX. 1967).

მტკიცე და თანმიმდევრულ პოლიტიკას ატარებენ არაბული აღმოსავლეთის ამ მნიშვნელოვანი პრობლემის გადაჭრის მიზნით არაბი კომუნისტები. არაბული აღმოსავლეთის ქვეყნების კომუნისტური პარტიების თათბირზე (1968 წ. ივლისი) აღინიშნა, რომ

„...1967 წლის ივნისის აგრესიის შემდგომმა პერიოდმა დაგვანახა, რომ პოლიტიკური ბრძოლის ფორმებმა და მეთოდებმა კი არ ამოსწურეს თავიანთი შესაძლებლობანი, არამედ მათ უკვე მოიტანეს და კიდევ შეუძლიათ მოუტანონ დიდი სარგებლობა არაბთა ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობას“.

არაბი კომუნისტები ამ თათბირზე სასტიკად აკრიტიკებდნენ მემარცხენე ავანტიურისტულ ტენდენციებს. ისინი აღნიშნავდნენ — გარკვეულმა ძალებმა არაბულ ქვეყნებში დაკარგეს უნარი სწორად განჭვრიტონ მომავალი, რადგან მათ აკლიათ საზოგადოებრივი განვითარების მეცნიერული ცოდნა. ამიტომ, — აღნიშნული იყო თათბირზე, — ხშირად ადგილი ჰქონდა ისეთი ლოზუნგების წამოყენებას, რომლებიც უარყოფდნენ ორგანიზებული მასობრივი ბრძოლის მნიშვნელობას. ფართო პოლიტიკური მოღვაწეობისა და ბრძოლის ყველა შესაძლებელი ფორმებისა და მეთოდების გამოყენების ალტერნატივად ისინი აცხადებდნენ მხოლოდ ერთ მეთოდს — სამხედრო ძალის გამოყენების მეთოდს. (107, 22. V. 1966, ბერუთი).

ასეთ პოზიციებზე დგანან მემარცხენე და ავანტიურისტული ელემენტები, რომელთაც დიდი ზიანი შეუძლიათ მიაყენონ ახლო აღმოსავლეთის კრიზისის სამართლიანი გადაჭრის საქმეს და უარყოფითად იმოქმედონ ანტიიმპერიალისტურ ძალთა შეკავშირებაზე.

ამ პოზიციებზე მდგარ პოლიტიკურ მოღვაწეთა რიცხვი ერთ-ფეროვანი როდია. მათ შორის ბევრია ისეთები, რომლებიც სცდებიან, რადგან არა აქვთ პოლიტიკური ბრძოლის გამოცდილება. ზოგიერთ შემთხვევაში ისინი ეროვნული აღორძინებისა და პროგრესის მომხრენი არიან. მათ შორის უნდა აღინიშნოს ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის ახალგაზრდობის ნაწილი. შინაგანი რეაქციული ძალების ნაშთები, თამაშობენ რა ახალგაზრდობის ეროვნულ გრძნობებზე, უნერგავენ მათ „ექვსდღიან ომში“ დამარცხებისათვის მხეცური შურისძიების გრძნობას და ცდილობენ გამოიყენონ ისინი თავიანთი ინტერესებისათვის. მაგალითად, 1968 წლის თებერვალში ქალაქების — კაიროს, ალექსანდრიისა და ალ-მანსურის სტუდენტი ახალგაზრდობის გამოყენება უნდოდათ რეაქციულ ელემენტებს ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის პროგრესული რეჟიმის დასამხობად. მაგრამ მთავრობამ ენერგიული ზომები მიიღო, ახალგაზრდობა დაარწმუნა მათი მოქმედების შეცდომაში. ამ ქალაქების სტუ-

დენტობამ უცხად შეიგნო, რომ მათ გამოყენებას ცდილობდნენ არსებული წესწყობილების მტრები და შეწყვიტა უწესრიგო გამოსვლები.

განსაკუთრებით საშიშია ის ავანტიურისტული ელემენტები, რომლებიც ახალი კონფლიქტის პროვოცირების საშუალებით ცდილობენ ძირი გამოუთხარონ პროგრესულ რეჟიმს ეგვიპტეში. მათ, როგორც წესი, მხარს უჭერენ იმპერიალისტური წრეები. ასეთ საშიშ ძალას წარმოადგენდა მარშალ ამერისა და ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის შინაგან საქმეთა ყოფილი მინისტრის აბას რადვანის ჯგუფი. რომელმაც გადაწყვიტა შეთქმულების მოწყობა პრეზიდენტ ნასერის წინააღმდეგ და ძალაუფლების ხელში აღება. ისინი აპირებდნენ მოეხდინათ კაპიტულაცია იმპერიალისტთა წინაშე და ფიქრობდნენ არსებული პროგრესული რეჟიმის დამხობას. ეს ჯგუფი დროზე იქნა გამოაშკარავებული და მოსპობილი.

ისევე, როგორც სხვა არაბულ ქვეყნებში, ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკაშიც გარკვეული გავლენით სარგებლობენ მემარჯვენე კაპიტულანტური ელემენტები, რომლებიც ეროვნული არსებობის აუცილებლობის ლოზუნგის საფარით ფაქტიურად უარყოფენ პროგრესული სოციალური გარდაქმნების ჩატარების აუცილებლობას. მათი პოზიცია ძალზე საშიშია, ვინაიდან იგი ამართლებს ამერიკის იმპერიალიზმთან ახლო კავშირსა და მორიგებას იმ მოტივით, თითქოს ახლო აღმოსავლეთის კონფლიქტის მოგვარების გასაღები ამერიკის მმართველი წრეების ხელთ იყოს.

ასეთ პოზიციაზე იდგნენ ეგვიპტის ყოფილი ვიცე-პრეზიდენტი ზაქარია მოჰი ელ-დინი, ეკონომიკის ყოფილი მინისტრი მ. კაი-სუნი და სხვები. ზაქარია მოჰი ელ-დინი კატეგორიულად მოიწოდებდა, რომ სასწრაფოდ აღედგინათ ქვეყნის მეურნეობაში კერძო სექტორი და მიეცათ მისთვის უპირატესობა სახელმწიფო სექტორთან შედარებით. ფინანსური ხასიათის სიძნელეების გადაწყვეტას ზ. მოჰი ელ-დინი და მისი თანამოაზრენი ფიქრობდნენ არსებული გადასახადების გადიდების გზით. ზაქარია მოჰი ელ-დინმა წამოაყენა დებულება, რომელიც გულისხმობდა დასავლეთთან და, პირველ რიგში, ამერიკის შეერთებულ შტატებთან პოლიტიკურ და ეკონომიურ დაახლოებას. ზაქარია მოჰი ელ-დინის ეს კაპიტულანტური პროგრამა მაშინ არ მიიღეს. 1968 წლის თებერვალში ზ. მოჰი ელ-

დინსა და მის თანამოაზრეებს, რომლებმაც გვერდი უქციეს რევოლუციას. ჩამოერთვათ ყოველგვარი თანამდებობანი და უფლებები. ამ დროს ეგვიპტის არაბულ რესპუბლიკაში ეროვნული ერთიანობის მიღწევა რეალური იყო იმიტომ, რომ აქ არსებობდნენ ამისათვის საჭირო ობიექტური და სუბიექტური პირობები. სუბიექტური პირობები არსებითად პოლიტიკური პირობებია. იმ კლასებისა და სოციალური ფენებისა, რომლებიც ეროვნულ ძალებს შეადგენენ, ინტერესებისა და ქვეყნის ეროვნული რევოლუციის გაღრმავების ამოცანების დამთხვევა სუბიექტური ფაქტორებია.

პატრიოტული ძალების ინტერესებს შეესაბამება ძველი სახელმწიფო აპარატის წმენდა რეაქციული და მოღალატე ელემენტებისაგან, ვინაიდან ასეთი ელემენტების არსებობა ხელს უწყობს ბიუროკრატიათ, კორუფციას, აძლიერებს ანტიდემოკრატიულ და ანტიხალხურ ტენდენციებს, შეიარაღებული ძალების დანაგვიანებას ძველი ოფიცრებითა და გენერლებით.

სწორედ იმ გარემოებამ, რომ სათანადო ყურადღება არ ექცეოდა ეროვნული ერთიანობის ამ სუბიექტური ფაქტორების მომზადებას. განაპირობა ის, რომ ეგვიპტის არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში აგრესიის დაწყებამდე ძირითადი და მნიშვნელოვანი სამხედრო სამეთაურო პოსტები ეკავათ საექვეო და მოღალატე ელემენტებს. სწორედ ისინი გადაიქცნენ „სამხედრო ბიუროკრატის“ ჩამოყალიბების საფუძვლად, ბიუროკრატიათ, რომელმაც სამარცხვინო როლი შეასრულა „ექვსდღიან ომში“.

„ექვსდღიან ომში“ არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის არმიის დამარცხება იმით იყო განპირობებული, რომ სათანადო მუშაობა არ ტარდებოდა ეროვნული ძალების ერთიანი მოქმედების მისაღწევად. გამოცხადდა რა ფორმალურად, რომ შექმნილია „ხალხის მშრომელი ძალების კავშირი, რომელშიც შედიან მუშები, გლეხები, ინტელიგენცია და არა ექსპლოატატორული კაპიტალის წარმომადგენლები“, სათანადო ყურადღება არ ექცეოდა იმას, რომ ამ კავშირის შიგნით ობიექტურად არსებობდა წინააღმდეგობა და რომ ეს წინააღმდეგობა ავტომატურად არ დაიძლეოდა.

„არაექსპლოატატორული კაპიტალის“ წარმომადგენლებმა და მათმა ბირთვმა, ე. წ. „სამხედრო ბურჟუაზიამ“ ფაქტიურად უღალატეს არა მარტო რევოლუციას. არამედ თავიანთ პირდაპირ სამ-

სახურებრივ მოვალეობას. მოღალატენი გენერლებისა და პოლკოვნიკების მუნდირებში „ექვსდღიან ომში“ სამშობლოს თავისუფლებისა და ტერიტორიალურ ხელუხლებლობას კი არ იცავდნენ, არამედ იმ პოლიტიკურ ვითარებას, რომელიც მათ მოქმედების თავისუფლებას აძლევდა, უფრო სწორად კი აღრმავებდნენ იმ შეცდომებს და ნაკლოვანებებს. რაც ქვეყანას გააჩნდა ეროვნული ერთიანობის მიღწევისათვის ბრძოლაში.

სწორედ ამიტომ „სამხედრო ბურჟუაზიის“ მოსპობა საომარი მოქმედების შეწყვეტის შემდეგ უცბად დაიწყო. 1967 წლის 10 ივნისს არმიიდან დათხოვნილ იქნა ათასამდე გენერალი და უფროსი ოფიცერი, დამნაშავეთა საქმეები სამხედრო ტრიბუნალებს გადაეცათ. ყოფილი მარშლის ამერის ხროვა დროზე იქნა ალაგმული.

ობიექტურობა მოითხოვს აღინიშნოს, რომ ბრძოლა შინაგანი ეროვნული ძალების დარაზმულობისა და მათი ერთიანობის მიღწევისათვის ფაქტიურად მხოლოდ ისრაელის აგრესიის შემდეგ დაიწყო.

შექმნილ ვითარებაში ღრმად შენიღბული ეგვიპტის რეაქციული რელიგიურ-პოლიტიკური ორგანიზაციის „ძმები ჰესლიმანების“ ლიდერებმა თავი წამოყვეს. ისინი გულმოდგინედ აწვადებდნენ კონტრრევოლუციურ გამოსვლას და ცდილობდნენ ისრაელის აგრესიის შედეგები თავიანთი მიზნებისათვის გამოეყენებინათ. მაგრამ რეაქციულ ძალთა ეს ცდაც ჩაიფუშა.

რეაქციის ხრიკების ჩაფუშვა ნათელი დადასტურებაა იმისა, თუ რაოდენ დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ეროვნულ ძალთა ერთიანობასა და დარაზმულობას. ერთიანობის განმტკიცების მიზნით პრეზიდენტმა ნასერმა 1968 წელს წინადადება წამოაყენა რეგულარულად (აგრესიის წინააღმდეგ ბრძოლის დამთავრებამდე) ეწყობოდეს უმაღლესი ეროვნული კონგრესი, ფაქტიურად არაბთა სოციალისტური კავშირის (ასკ) ყრილობა. ამ კონგრესსავე გადაეცა უმაღლესი პოლიტიკური ძალაუფლება ქვეყნებში.

პრეზიდენტ ნასერის წინადადება მოწონებულ იქნა. უმაღლესმა ეროვნულმა კონგრესმა დაიწყო საქმიანობა, რაც თავისთავად მოწმობდა პროგრესული ძალების გამარჯვებას. მასების მონაწილეობა ქვეყნის საშინაო და საგარეო პოლიტიკის პრინციპების შემუშავება-

ში კონგრესის დელეგატების საშუალებით ამიერიდან უფრო აქტიური გახდა. უმაღლესი ეროვნული კონგრესი თავის მუშაობაში სულ უფრო და უფრო ფართოდ იყენებდა დემოკრატიის პრინციპებს. კონგრესის სხდომების ანგარიშები, დელეგატთა გამოსვლები, მიღებული რეზოლუციები ფართოდ იბეჭდებოდა გაზეთებში, გადაიცემოდა რადიოთი და ტელევიზიით. კონგრესის დელეგატთა ნახევარზე მეტს მუშები და გლეხები შეადგენენ.

კონგრესის როლი იმდენად დიდი იყო, რომ ხელისუფლების ორგანოებს არ შეეძლოთ მიეღოთ და გაეტარებინათ რაიმე ღონისძიება, თუკი იგი კონგრესის მიერ მოწონებული არ იქნებოდა. უმაღლესი ეროვნული კონგრესის მუშაობის დაწყებამ კიდევ ერთი კარგი შედეგი გამოიღო — ძველი ეგვიპტური პოლიტიკური ბიუროკრატია თანდათან შეცვალა არაბთა სოციალისტური კავშირის „პოლიტიკურმა აპარატმა“, რომელიც მომზადდა ასკ ორგანიზაციებსა და სასწავლებლებში.

თვით არაბთა სოციალისტური კავშირი (ასკ) მასობრივ-პოლიტიკურ ორგანიზაციად იქცა. იგი ქვეყნის ანტიიმპერიალისტური პატრიოტული ძალებისაგან შედგებოდა და, შეიძლება ითქვას, ქვეყნის ეროვნული ფრონტის ნაირსახეობას წარმოადგენდა. ეს ორგანიზაცია შეიქმნა 1963 წელს და მასში წარმოდგენილი არიან გლეხები, მუშები, ჯარისკაცები, ინტელიგენცია და ეროვნული ბურჟუაზიის ზოგიერთი ფენა.

ასკ პოლიტიკურ პროგრამას ეროვნული მოქმედების ქარტია წარმოადგენდა. ეს დოკუმენტი 1962 წლის 30 ივნისს იქნა მიღებული. სახალხო ძალების ეროვნულ კონგრესზე. ქარტია კაპიტალისტური განვითარების გზის უარყოფასა და ეგვიპტის არაბთა გაერთიანებული რესპუბლიკის სოციალიზმის აშენებას ისახავს. ქარტია განმარტავს, რომ ეგვიპტეში სოციალიზმის მშენებლობა უნდა წარიმართოს ამ ქვეყნის კონკრეტული პირობების გათვალისწინებით.

არაბთა სოციალისტური კავშირის შექმნა გამოწვეული იყო ეგვიპტის ეროვნული დამოუკიდებლობის განმტკიცების, ღრმა სოციალურ-ეკონომიური გარდაქმნების შენარჩუნებისა და შემდგომი განვითარების აუცილებლობით. ამ კავშირის შექმნის წინაპირობა იყო ის ღონისძიებანი, რომლებიც 1961 წლის ივლისში ჩატარდა ეგვიპტეში იმპერიალისტური ბატონობის ლიკვიდაციის მიზნით.

ასე აქტუალური ამოცანებია ხალხის, მშრომელთა ფენების ინტერესების შესაბამისად დემოკრატიის განვითარება, იმპერიალისტური და რეაქციული წრეების შეთქმულების წინააღმდეგ ბრძოლა, ყველა იმ ძალების დარაზმვა, რომლებიც გულწრფელად ისწრაფვიან სოციალისტური გარდაქმნებისაკენ. ასე შიგნით შექმნილი იყო ავანგარდული პოლიტიკური პარტია („პოლიტიკური აპარატი“), რომელიც მოწოდებული იყო ეხელმძღვანელა ასე და მიმდინარე პროგრესული გარდაქმნებისათვის ქვეყანაში.

აგრესიამ და მისმა შედეგებმა დააჩქარეს ასე სრულყოფისათვის საჭირო ორგანიზაციული ღონისძიებების ჩატარება. ამჟამად ასე პირველადი ორგანიზაციები შექმნილია ყველა სამრეწველო საწარმოში, ტრანსპორტის, მშენებლობის, კავშირგაბმულობის, სავაჭრო, საფინანსო საწარმოებში, დაწესებულებებსა და აპარატებში, უმაღლეს სასწავლებლებსა და ჯანმრთელობის დაცვის დაწესებულებებში. ასევე შექმნილია არაბთა სოციალისტური კავშირის რაიონული, საქალაქო, პროვინციებისა და საგუბერნიო ორგანიზაციები განთავისუფლებული პარტიული მუშაკების ხელმძღვანელობით. ასე საგუბერნიო კომიტეტის აპარატი შედგება რამდენიმე განთავისუფლებული მუშაკისაგან, არჩეულია ამ კომიტეტის აღმასრულებელი ბიურო.

ასე აქტიური წევრების (რომლებიც სარგებლობენ ყველა საწესდებო უფლებებით) რაოდენობა 6,5 მლნ კაცს შეადგენს.

არაბთა სოციალისტური კავშირის უმაღლესი ორგანოა გენერალური ეროვნული კონგრესი (ყრილობა), რომელსაც 6 წლის ვადით ირჩევენ. წესდების მიხედვით ამ ორგანიზაციის ხელმძღვანელი ორგანოებია:

— ცენტრალური კომიტეტი, რომელიც აირჩიეს გენერალური კონგრესზე 1969 წელს 100 წევრისა და 50 კანდიდატის შემადგენლობით (არჩეულ წევრთა ნახევარი მუშები და გლეხებია).

— გენერალური სამდივნო, რომელსაც ირჩევენ ცვ წევრებისაგან.

— უმაღლესი აღმასრულებელი კომიტეტი, რომელიც ფაქტიურად პოლიტიკური ბიუროს ფუნქციებს ასრულებს.

ასე ჰყავს თავმჯდომარე და ამ თანამდებობაზე ამჟამად დამტკიცებულია პრეზიდენტი ანვარ სადათი.

თანდათანობით იზრდება უმაღლესი ეროვნული კონგრესის მნიშვნელობა ქვეყნის პოლიტიკურ და ეკონომიურ ცხოვრებაში. ამას მოწმობს კონგრესის მუშაობა 1968 წლის სექტემბერსა და 1970 წლის ივლისში. კონგრესის გახსნამდე 22 ივლისს ჩატარდა არაბთა სოციალისტური კავშირის ცენტრალური კომიტეტის სხდომა, რომელმაც განიხილა საკითხი ქვეყნის პოლიტიკური და სამხედრო მდგომარეობის შესახებ, ხოლო 23 ივლისს გაიხსნა გენერალური ეროვნული კონგრესის მეოთხე სესია, რომელზეც ვრცელი მოხსენებით გამოვიდა პრეზიდენტი ნასერი. კონგრესის მუშაობის ცენტრში იდგა ისრაელის აგრესიის შედეგების ლიკვიდაციისა და ახლო აღმოსავლეთის კრიზისის გადაჭრის გზების პოვნის საკითხები.

პრეზიდენტმა ნასერმა თავის მოხსენებაში აღნიშნა, რომ ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკა ეძებს გზებს კრიზისის მოსაგვარებლად და ამ მიზნით რესპუბლიკის მთავრობამ ინიციატივა გამოიჩინა — დათანხმდა დროებით (სამი თვის განმავლობაში) ცეცხლის შეწყვეტაზე და გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური მდივნის სპეციალური წარმომადგენლის ჰუნარ იარინგის მისიის განახლებაზე.

ამ საკითხზე კონგრესმა მიიღო სპეციალური დოკუმენტი, რომელშიც ხაზგასმულია, რომ ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის ამ მშვიდობის ინიციატივამ არ უნდა მოადუნოს ეგვიპტის სიტუხიზლე. მასში გამოთქმულია აგრეთვე საშიშროება იმისა, რომ აშშ შეუძლიათ ცეცხლის შეწყვეტა გამოიყენონ ისრაელის გასაძლიერებლად და ანტიამერიკული განწყობილების შესანელებლად არაბულ აღმოსავლეთში.

ამრიგად. ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკაში ერთიანობის მიღწევისათვის საჭირო სუბიექტური ფაქტორი ანუ პოლიტიკური პირობები არა მარტო მომწიფებული იყო, არამედ ნაყოფიერადაც კი მოქმედებდა.

ამასთან არსებობდა სოციალ-ეკონომიკური ფაქტორი ანუ ობიექტური პირობები, რომლებიც არსებითად განაპირობებენ ეროვნული ერთიანობის მიღწევას.

რა შეადგენს ობიექტური პირობების არსს? ეს, უპირველეს ყოვლისა, იმპერიალიზმის ბატონობის ეკონომიკური საფუძვლების აღმოფხვრაა, რაც პირველ რიგში უცხოელთა მონოპოლიების შეზ-

ლუდვით იწყება, ხოლო შემდგომ ქვეყნის ეკონომიკიდან მათი სრული განდევნით მთავრდება. ყოველივე ეს სამეურნეო ჩამორჩენილობის ლიკვიდაციისა და ეროვნული სამრეწველო წარმოების აღმავლობის საფუძველს შეადგენს.

ისტორიული გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ განვითარებადი ქვეყნის სამეურნეო ჩამორჩენილობის ლიკვიდაციის მიზნით აუცილებელია იმისი ეკონომიკური სტრუქტურის გარდაქმნა, მეურნეობის აღჭურვა თანამედროვე ტექნიკით, წარმოებაში მოწინავე ტექნოლოგიური პროცესებისა და მეთოდების დანერგვა და გამოყენება.

ეკონომიკური სტრუქტურის გარდაქმნის საფუძველს ინდუსტრიალიზაცია წარმოადგენს, რომელიც მარტო სახალხო მეურნეობის ცალკეული დარგების განვითარებას არ გულისხმობს. ინდუსტრიალიზაციის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ იგი წარმოებაში მეცნიერებისა და ტექნიკის უახლესი მიღწევების ფართოდ დანერგვასა და სახალხო მეურნეობის ხელახალ ყოველმხრივ ტექნიკურ აღჭურვას ითვალისწინებს. ფართო გაგებით, ეს ისეთი პროცესია, რომელიც სახალხო მეურნეობის ყველა ძირითად უბანს მოიცავს და მისი პრაქტიკულად განხორციელება ხანგრძლივ დროს მოითხოვს, უფრო ვიწრო გაგებით. ინდუსტრიალიზაცია, პირველ რიგში, ითვალისწინებს სახალხო მეურნეობის იმ დარგების უპირატეს განვითარებას ან მოდერნიზაციას, რომელთაც მოცემულ კონკრეტულ ისტორიულ ვითარებაში შეუძლიათ უზრუნველყონ თანამედროვე მეცნიერებისა და ტექნიკის მიღწევების სწრაფი ათვისება, შრომის ნაყოფიერების სწრაფი ზრდა.

ინდუსტრიალიზაციის პროცესი განვითარებად ქვეყნებში სერიოზულ სიძნელეებს და წინააღმდეგობებს აწყდება. საქმე ისაა, რომ ასეთი ქვეყნის მეურნეობა ძალზე სუსტი ტექნიკურ-ეკონომიკური მონაცემებით ხასიათდება, დაბალია წარმოების დონე, არაღმავლადიკადილებელია საწარმოო ძალების მდგომარეობა, სამრეწველო წარმოება ძალზე მსხვილ კაპიტალდაბანდებას, ნედლეულისა და სათბობის განუწყვეტელ მიწოდებასა და კვალიფიციური მუშახელის არსებობას მოითხოვს. ამას ემატება ის, რომ თანამედროვე სამეცნიერო-ტექნიკური რევოლუცია არა მარტო ართულებს ამ პრობლემების გადაწყვეტას, არამედ მოითხოვს გამოშვებული პროდუქციის მაღალ ხარისხს, წარმოების ინტენსიფიკაციას.

ყოველივე ამას ზედ ერთვისის გარემოებაც, რომ იმპერიალისტურ სახელმწიფოთა პოლიტიკა და განვითარებადი ქვეყნების შინაგანი რეაქციული ძალები ყოველნაირად ცდილობენ დაამუხრუჭონ ამ ქვეყნების მიერ ეკონომიკური დამოუკიდებლობის მოპოვება. ეკონომიკური და პოლიტიკური ღონისძიებების საშუალებით იმპერიალიზმი ცდილობს მოახდინოს განვითარებადი ქვეყნების ინდუსტრიალიზაციის პროცესის დეფორმირება. ისე წარმართოს ეს პროცესი, რომ მას არ მოჰყვეს სასურველი შედეგები. ყოველივე ამით ის ცდილობს დაარწმუნოს ახალგაზრდა სახელმწიფოები იმაში, თითქოს საკუთარ შინაგან ძალებზე დაყრდნობითა და მეგობრული ქვეყნების მხარდაჭერით შეუძლებელია ქვეყნის ეკონომიკური აღმავლობის მიღწევა.

მეორე ხერხი, რომლის საშუალებითაც იმპერიალიზმი ცდილობს განვითარებად ქვეყნებში მოახდინოს ინდუსტრიალიზაციის დისკრედიტიზაცია, იმაში მდგომარეობს, რომ მთელ თავის პროპაგანდისტულ მუშაობას იგი წარმართავს იქითკენ, რათა სამრეწველო აღმავლობის ტექნიკურ-ეკონომიურმა მხარემ დაჩრდილოს ამ პროცესის სოციალური შინაარსი.

ამ ხერხით იმპერიალიზმი ცდილობს მასები ჩამოაშოროს ინდუსტრიალიზაციისათვის ბრძოლის საქმეს, აქციოს ეს დიდი პროცესი უბრალო სამეურნეო ხასიათის პრობლემად. ცნობილია, რომ როგორი ტექნიკურ-ეკონომიური პრობლემები და სიძნელეებიც არ უნდა იდგეს ქვეყნის წინაშე, მათი დაძლევის შესაძლებლობანი და მასშტაბი დამოკიდებულია სოციალ-ეკონომიკურ ფაქტორებზე. ინდუსტრიალიზაციის მნიშვნელოვანი თავისებურება სწორედ ის არის, რომ ის, ტექნიკურ-ეკონომიკურ პროცესთან ერთად, სოციალ-ეკონომიკური პროცესიც არის. ინდუსტრიალიზაციას მოჰყვება ტექნიკური ჩამორჩენილობის ლიკვიდაცია, სახალხო მასების საერთო განათლების დონის ამაღლება, მათი სულიერი სამყაროს გამდიდრება, პოლიტიკური და საზოგადოებრივი აქტივობის ზრდა, მოკლედ, მთელი საზოგადოებრივი ურთიერთობის გარდაქმნა და გადახალისება.

ინდუსტრიალიზაციის კონკრეტული მეთოდები, იმ პრობლემების ხასიათი, რომელთა გადაწყვეტაც მას უხდება, დიდად არის დამოკიდებული იმ სოციალ-ეკონომიკურ პირობებზე, რომელთა

ფონზეც თვით ინდუსტრიალიზაცია ვითარდება. თავის მხრივ, ინდუსტრიალიზაციის ტემპები და შეთოდები საგრძნობლად განაპირობებენ მრავალ სოციალურ პროცესს: საზოგადოებაში მიმდინარე სოციალურ და კლასობრივ ძვრებს; პირველ რიგში კი თანაფარდობას მუშათა კლასსა და ბურჟუაზიას შორის. ინდუსტრიალიზაციის ტემპები და ფორმები ქმნიან იმ რეალურ პირობებს, რომლებიც საჭიროა მუშათა კლასის ჩამოყალიბებისა და დარაზმვისათვის, სოციალური პროგრესისათვის აუცილებელი მატერიალური ტექნიკური ბაზის შესაქმნელად.

ინდუსტრიალიზაცია მარტო ტექნიკურ-ეკონომიური პროცესი რომ იყოს, მაშინ ის ყველა ქვეყანაში ერთნაირად განვითარდებოდა და ყველგან ერთნაირი სოციალური შედეგი ექნებოდა. საქმე სწორედ ისაა, რომ კაპიტალიზმის დროს ინდუსტრიალიზაციას შედეგად მოაქვს კლასების დაპირისპირება, მათი დაუძლეველი პოლიზარიზაცია, ბურჟუაზიის გამდიდრება და მშრომელთა გაღატაკება, სოციალიზმის დროს კი — საზოგადოებრივი მეურნეობის განმტკიცება, ხალხთა მასების კეთილდღეობა.

ინდუსტრიალიზაციის საკითხებისადმი მარტო ტექნიკურ-ეკონომიკურ მიდგომას და ამ პროცესის სოციალური შინაარსის უგულებელყოფას შეიძლება მოჰყვეს ქვეყნის წინაშე მდგარი პრობლემის გადაწყვეტისადმი არასწორი მიდგომა.

განვითარებად ქვეყნებში ინდუსტრიალიზაცია რთული და ხანგრძლივი პროცესია, მაგრამ ამასთან იგი აჩქარებს საზოგადოების სოციალური სტრუქტურისა და მსოფლიო მეურნეობაში განვითარებადი ქვეყნების ადგილისა და როლის შეცვლას. იგი განვითარებადი ქვეყნების მსოფლიო მეურნეობის თანასწორუფლებიან ქვეყნად გარდაქმნას განაპირობებს. ბრძოლა ინდუსტრიალიზაციისათვის ახალგაზრდა ქვეყნებში ეკონომიკური დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის განუყოფელი ნაწილია და ამის გამო ობიექტურად ანტიიმპერიალისტური ხასიათის მატარებელია.

ბრძოლა ეროვნული მრეწველობის შექმნისათვის დამახასიათებელია განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკური პოლიტიკისათვის. ეს კი თავისთავად ობიექტური გარემოებით არის გამოწვეული. ისეთ პირობებში, როდესაც განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკა მთლიანად დამოკიდებული იყო სოფლის მეურნეობისა და სამრეწველო საქონლის იმპორტზე, ეროვნული სამრეწველო სექტორის

შექმნა არსებული ეკონომიკის გარდაქმნის ეფექტურ საშუალებად იქცა. ამის დამადასტურებელია ის, რომ 1960—1966 წლებში განვითარებად ქვეყნებში მრეწველობის ზრდის საშუალო წლიურმა ტემპმა შეადგინა 7,6%, მაშინ როდესაც ამავე პერიოდში სოფლის მეურნეობის ზრდის ტემპი 2,8% არ აღემატებოდა (93, I, 1962, გვ. 18).

სამრეწველო წარმოების აღმავლობის ყოველმხრივი მხარდაჭერა განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკური პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებაა. ისეთმა ღონისძიებებმა, როგორიცაა, პროტექციონიზმის შემოღება, ეროვნული კაპიტალის მხარდაჭერა და უცხოური კაპიტალის მოქმედების შეზღუდვა, აგრეთვე სახელმწიფო კაპიტალდბანდების ზრდა, განაპირობებს სამრეწველო წარმოების გაფართოებას.

ეკონომიკური ჩამორჩენილობის ლიკვიდაციისა და ეროვნული ინდუსტრიალიზაციისათვის ბრძოლამ დაარწმუნა განვითარებადი ქვეყნების პოლიტიკური ძალები, რომ სოციალ-ეკონომიკური ჩამორჩენილობის დასაძლევად აუცილებელია სახელმწიფოს ეკონომიკური ფუნქციის გაფართოება.

განვითარებადი ქვეყნების სოციალ-ეკონომიკური დონე ძალზე დაბალია, ამიტომ პირველ რიგში აუცილებელია დამოუკიდებელი ეროვნული ეკონომიკის შექმნა, მეურნეობის მონოკულტურული სტრუქტურის შეცვლა, წარმოების დრომოკმული ფორმების ლიკვიდაცია და სხვა. ამ ეკონომიკური პროგრამის განხორციელება მოითხოვს მსხვილ სოციალურ გარდაქმნებსაც: საკუთრებისადმი დამოკიდებულების შეცვლას, ისეთი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური პირობებისა და წანამძღვრების შექმნას, რომლებიც ხელს შეუწყობენ ეკონომიკურ აღმავლობას.

ასეთი მნიშვნელოვანი ამოცანების გადაწყვეტა ისტორიულად მოკლე დროში შესაძლებელია მხოლოდ მაშინ, თუ არსებობენ ორგანიზებული საზოგადოებრივი ძალები, რომელთაც შესწევთ უნარი უხელმძღვანელონ ეკონომიკური აღორძინების პროცესს და უზარუნველყოფონ მისი გამარჯვება.

ცნობილია, რომ თანამედროვე კაპიტალისტური ეკონომიკის შემოძრავებელი ძალა არის კერძო მეწარმეობა. აქ ბურჟუაზიის კლასი არის კაპიტალისტური დაგროვების, ეკონომიკის განახლების და სრულყოფის ძლიერი საშუალება. ისმის კითხვა — ეროვნ-

ნულ ბურჟუაზიას განვითარებად ქვეყნებში შეუძლია თუ არა მოკლე ვადაში შეასრულოს ანალოგიური ისტორიული მისია? ამ კითხვას მხოლოდ უარყოფითი პასუხი შეიძლება ჰქონდეს. ეროვნული ბურჟუაზია აქ სუსტია. მას ჯერ არ შეუძლია განახორციელოს კაპიტალის საჭირო დაგროვება, ვიწროა შინაგანი ბაზარი. სუსტადაა განვითარებული სასაქონლო ურთიერთობა. ეროვნული ბურჟუაზია ბევრად არის დამოკიდებული უცხოელ მონოპოლისტთა კაპიტალზე.

აღნიშნული ობიექტური ფაქტორები განაპირობებენ იმას, რომ ყველა განვითარებად ქვეყანაში რეალურ საზოგადოებრივ ძალად, ერთდერით სოციალურ ინსტიტუტად, რომელსაც შესწევს უნარი საფუძველი ჩაუყაროს ეროვნულ ეკონომიკას — ეს სახელმწიფოა, ამის დამადასტურებელია ის გარემოება, რომ განვითარებად ქვეყნებში სახელმწიფო ობიექტურად გვევლინება როგორც წარმოების საშუალებათა მსხვილი მფლობელი და ის წარმართავს ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებას. სახელმწიფოს ხელშია მოყრილი ეროვნული შემოსავლის ძირითადი მასა, ის გვევლინება როგორც კაპიტალის მსხვილი დამზადებელი და მუშახელის უმსხვილესი დამკვირვებელი.

ეს გარემოება მოითხოვს განვითარებადი ქვეყნების სახელმწიფოების ეკონომიკური ფუნქციის სრულყოფას და შემდგომ განვითარებას. „მესამე ზონის“ ქვეყნების სახელმწიფოთა ეკონომიკური ფუნქციის ადგილი ფუნქციების მთელ სისტემაში განპირობებულია იმით, შეუძლია თუ არა სახელმწიფოს პირდაპირი თუ არაპირდაპირი გზით ზეგავლენა მოახდინოს საზოგადოების ეკონომიკური ზღვანაშენის ფორმირებაზე. სახელმწიფოს ეკონომიკური ფუნქცია ეკონომიკურ სფეროში მანაგანი სუვერენიტეტის რეალიზაციის გამოვლინებაა.

სახელმწიფოს მოღვაწეობა განვითარებად ქვეყნებში განპირობებულია საზოგადოების სოციალური დანიშნულებით და კლასობრივი ბუნებით, ეს მოღვაწეობა ხასიათდება ფორმებისა და მეთოდების თვისობრივი სიახლით. იმისათვის, რათა კომპენსაცია გაუკეთდეს ეკონომიკური ბაზის ჩამორჩენილობას, სახელმწიფომ უნდა განახორციელოს ეკონომიკაში ფართო მასშტაბით ჩარევა, სახელმწიფო რეგულირებასა და კონტროლში ფართოდ ჩააბას მნიშვნელოვან

ნი სოციალური ძალები და ფაქტორები. ყოველივე ამან კი უნდა განსაზღვროს საკმაოდ ძლიერი სახელმწიფო სექტორის შექმნა.

ისტორიული გამოცდილება ამტკიცებს იმას, რომ ყველა ტიპის სახელმწიფოს ეკონომიკური ფუნქცია ორ ამოცანას წყვეტს: საერთო-სოციალურს (განვითარებადი ქვეყნებისათვის ეს იქნება საერთო-ეროვნული ამოცანა) და მეორე — კლასობრივს. ფუნქციის ეს ორივე დანიშნულება ორგანულ ერთიანობაში იმყოფება და საბოლოოდ სახელმწიფოს კლასობრივ არსს გამოხატავს: მაგრამ განვითარების ამა თუ იმ ეტაპზე სახელმწიფოს ეკონომიკურ ფუნქციაში უფრო მეტად გამოიკვეთება ან საერთო ნაციონალური ან კლასობრივი საწყისები. ანდა ეს, ორივე ერთად, გარკვეულ ურთიერთკავშირშია. განვითარებად ქვეყნებში ეს უკანასკნელი დებულება უფრო ნათლად შეინიშნება.

ეროვნულ-განმათავისუფლებელი რევოლუციის პირველ ეტაპზე, როდესაც ახალგაზრდა სახელმწიფოს წინაშე ეროვნული სუვერენიტეტის განმტკიცებისა და დამოუკიდებელი ეროვნული ეკონომიკის საფუძვლების შექმნის ამოცანა დგას, ეკონომიკური ფუნქციის საერთო-ეროვნული შინაარსი წინა პლანზე გამოდის და იგი ანტიკოლონიურ, ანტიიმპერიალისტურ ხასიათს ატარებს. ასეთი ხასიათი მნიშვნელოვნად განაპირობებს იმას, რომ განვითარებად ქვეყნებში ეროვნულ-განმათავისუფლებელი რევოლუციის გაღრმავების შედეგად ხელისუფლების სათავეში რევოლუციური დემოკრატია მოდის, ეს ქმნის შესაძლებლობას განვითარების არაკაპიტალისტურ გზაზე გადასვლისათვის. რევოლუციური დემოკრატია მჭიდროდ არის დაკავშირებული გლეხობასთან, ინტელიგენციასთან. ქალაქის წვრილ ბურჟუაზიასთან, მზარდ მუშათა კლასთან. ეს კი თავის მხრივ ხელს უწყობს სახელმწიფოს სოციალური ბაზის გაფართოებას და სახელმწიფოს კლასობრივი შინაარსი სულ უფრო და უფრო შეესაბამება ფართო სახალხო მასების ინტერესებს. ხოლო ყოველივე ეს განაპირობებს სახელმწიფოს ფუნქციის ანტიკაპიტალისტურ ხასიათს.

შემოთ აღნიშნული გარემოება ხელს უწყობს სახელმწიფოს ეკონომიკური ფუნქციის კლასობრივი დანიშნულების გამოკლინებას. ცნობილია, რომ ეკონომიკური ფუნქციის კლასობრივი დანიშნულება იმაში გამოიხატება, თუ საკუთრების ორი ძირითადი ფორმიდან (საზოგადოებრივი და კერძო), რომლის ჩამოყალიბებას უწყობს

იგი ხელს. სწორედ ამ შემთხვევაში სახელმწიფო სექტორის შექმნა განვითარებად ქვეყნებში ასრულებს გადამწყვეტ როლს, ვინაიდან იგი მოწოდებულია გადაჭრას საკუთრების საზოგადოებრივი ფორმის გაბატონების პრობლემა.

როგორც ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის მაგალითი ადასტურებს, სახელმწიფო საკუთრებაში წარმოებების, ფირმებისა და მეურნეობის მთელი დარგების გადასვლა, პირველ რიგში კი უცხოური კაპიტალის საკუთრების ნაციონალიზაცია, ეკონომიკურად და პოლიტიკურად უფრო საიმედოა ამ ქვეყნის ხალხის მიერ სახელმწიფო სექტორის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის შესაქმნელად.

/ პოლიტიკური ბრძოლა განვითარებად ქვეყნებში მიმართულია იმით, რომ შეიქმნას ისეთი ეკონომიკური სიტუაცია, რომელიც განაპირობებს ქვეყნის სრულ დამოუკიდებელ სამეურნეო ცხოვრებას მომავალში.

დამოუკიდებელი ეკონომიკის შექმნისათვის ბრძოლას ასევე განაპირობებს ორი ტენდენცია: პირველი, მუშათა კლასი და მისი მონათესავე სოციალური ფენები აქტიურ ბრძოლას ეწევიან განვითარების არაკაპიტალისტურ გზაზე გადასვლისათვის და მეორე, მზარდი საერთო-ეროვნული ძალები (მათ შორის ყველაზე აქტიურია მუშათა კლასი და მისი მონათესავე ფენები) უცხოური კაპიტალის საკუთრების ნაციონალიზაციას. ეროვნული მონოპოლიების მოქმედების შეზღუდვასა და თანმიმდევრული აგრარული რეფორმის გატარებას მოითხოვენ. ამ ძალების ზემოქმედების შედეგად განვითარებადი ქვეყნების მმართველი წრეები ეკონომიკურ სფეროში მთელ რიგ პროგრესულ ღონისძიებებს ატარებენ. ამასთან ეროვნული ბურჟუაზია ცდილობს ქვეყნის ტექნიკურ-ეკონომიკური რეკონსტრუქცია მოახდინოს. მაგრამ ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ეროვნული ბურჟუაზია ყოველივე ამის მიღწევისათვის უცხოურ კაპიტალსა და მემამულეებთან კომპრომისსაც არ ერიდება.

საგულისხმოა ის გარემოებაც, რომ ბრძოლა დამოუკიდებელი ეკონომიკის შექმნისათვის მსხვილი ბურჟუაზიისა და რეაქციული მემამულეების გააფთრებულ წინააღმდეგობას აწუდება, ვინაიდან ისინი ცდილობენ არავითარ შემთხვევაში არ დაუშვან, ან, უკიდურეს შემთხვევაში, ძალზე შეასუსტონ პროგრესული

სოციალ-ეკონომიკური გარდაქმნები და განვითარებადი ქვეყნის ანტიიმპერიალისტური საგარეო ეკონომიკური კურსი შეცვალონ პროიმპერიალისტურით.

განვითარებად ქვეყნებში სახელმწიფო სექტორის შექმნის ორი გზა არსებობს: პირველი — უცხოური კაპიტალის საკუთრების ნაციონალიზაცია, ეროვნული მსხვილი კერძო კაპიტალის მოქმედების ჯერ შეზღუდვა და მერე ნაციონალიზაცია და მეორე — ახალი საწარმოების მშენებლობა სახელმწიფო კაპიტალდაბანდების ხარჯზე. ამ ორი გზიდან ერთ-ერთის უპირატესად გამოყენება დამოკიდებულია მრავალ ფაქტორზე და პირველ რიგში კი იმაზე, თუ როგორია კლასობრივი ძალების განლაგება ქვეყნის შიგნით და მისი შინაპოლიტიკური მდგომარეობა. როგორც გამოცდილება გვიჩვენებს, ეროვნული რევოლუციის პირველ ეტაპზე უპირატესობა ენიჭება უცხოური კაპიტალის საკუთრების ნაციონალიზაციას და ამიტომ სწორედ ნაციონალიზაცია გამოდის ეროვნული სახელმწიფო სექტორის მყარ საფუძვლად, მაგრამ მხოლოდ საფუძვლად, ვინაიდან ახალი სახელმწიფო საწარმოების შექმნა არის სახელმწიფო სექტორის შემდგომი გაძლიერებისა და გაფართოების აუცილებელი პირობა.

მსხვილი კერძო კაპიტალის საკუთრების ნაციონალიზაციამ დიდი როლი შეასრულა ეგვიპტის სახელმწიფო სექტორის შექმნაში. უცხოური კაპიტალისა და ადგილობრივი კაპიტალისტების ბატონობის ეკონომიკური საფუძვლების აღმოფხვრისათვის ბრძოლა ეგვიპტეში სუეის არხის კომპანიის ნაციონალიზაციით დაიწყო. იგი გატარდა 1956 წლის 26 ივლისს. ამ ღონისძიებამ დააკანონა ნაციონალიზაციის აუცილებლობა. ნაციონალიზაციის შედეგად ეგვიპტემ მიიღო ყოველწლიურად 100—120 მილიონი დოლარის სუფთა შემოსავალი. ამას მოჰყვა მთავრობის მიერ უცხოური მონოპოლიების კაპიტალის სეკვესტრირება და ინგლისელი და ფრანგი მოქალაქეების კუთვნილი აქციების ეგვიპტელთა ხელში გადასვლა (შესყიდვის საშუალებით). აღნიშნულ კომპანიებსა და ფირმებში ეგვიპტის ეროვნული ბურჟუაზიის წარმომადგენლებმა დაიკავეს უცხოელთა ადგილები. პირველ ხანებში უცხოელთა კომპანიების მფლობელები ისევ ძველებურად ღებულობდნენ წილს კუთვნილი აქციებიდან, მაგრამ 27 თვის შემდეგ ინგლისელი და ფრანგი

აქციონერები იძულებული გახდნენ არაბებისათვის გადაეხადებინათ მთელი მმართველობა.

ამ დროისათვის მკვეთრად შემცირდა უცხო სახელმწიფოთა კაპიტალდაბანდებანი ეგვიპტის ეკონომიკაში. მაგალითად, 1958 წლისათვის საფრანგეთის კაპიტალდაბანდება ეგვიპტეში შეადგენდა 27,5 მლნ ეგვიპტურ გირვანქას, მათ შორის 10 მლნ ეგვ. გ. ეგვიპტეს გადაეცა, ხოლო 13 მლნ ყადაღადადებული იყო.

ასეთი ხასიათის ღონისძიებების გატარებიდან წლინახევრის შემდეგ უცხოელთა კაპიტალდაბანდებებმა ეგვიპტეში შეადგინეს მხოლოდ 34 მლნ ეგვიპტური გირვანქა, მაშინ როდესაც მარტო ეროვნული სამრეწველო-საფინანსო კომპანიებისა და ფირმების კაპიტალი შეადგენდა 260 მლნ ეგვ გირვანქას. შეიქმნა ეროვნული საინვენსტიციო ბანკები — ეგვიპტის სამრეწველო ბანკი და ბანკი „მისრი“. მალე ეგვიპტის მთავრობამ გამალ აბდელ ნასერის მეთაურობით მსხვილი და საშუალო მრეწველობის, ბანკების, სადაზღვევო კომპანიებისა და სავაჭრო ფირმების ნაციონალიზაცია გამოაცხადა. შეიქმნა რეალური პირობები სახელმწიფო სექტორის ჩამოყალიბებისათვის ისეთი აუცილებელი წინამძღვარის შესაქმნელად, როგორიც ეგვიპტის ეკონომიკის გენერალური ორგანიზაცია (ეგო) იყო. ეგო შეიქმნა 1957 წლის იანვარში, და საკმაოდ მნიშვნელოვანი ეკონომიკური ბერკეტი გახდა. იგი თავისი კაპიტალის 78% სამრეწველო წარმოების აღმავლობას ახმარდა.

ეგო პრივილეგირებული ეკონომიკური სახელმწიფო ორგანიზაცია იყო ეგვიპტის მატერიალურ ცხოვრებაში. მას უფლება ჰქონდა ეგვიპტის ტერიტორიაზე მყოფი ყველა სამრეწველო, სავაჭრო, სატრანსპორტო თუ მატერიალური დოკლათის წარმოებასთან დაკავშირებული სხვა კომპანიების აქციები შეეძინა. საგულისხმოა, რომ თუ კი ეგო ფლობდა რომელიმე კომპანიის აქციების 25%, მაშინ მას უფლება ეძლეოდა თავისი სურვილისამებრ დაენიშნა კომპანიის ხელმძღვანელი, ხოლო თუ მისი აქციები ამა თუ იმ კომპანიაში 20% არ აღემატებოდა, მაშინ მას გადამწყვეტი ხმა ჰქონდა და შეეძლო ვეტოს უფლება გამოეყენებინა ამ კომპანიის დირექტორების მიერ გადაწყვეტილებების მიღების დროს.

1960 წლის თებერვალში ნაციონალური ბანკისა და ბანკ „მისრის“ ნაციონალიზაციამ კიდევ უფრო გააძლიერა ეგვიპტის სახელ-

მწიფო სექტორი, ამან კი მშრომელ ხალხს დაანახვა, რომ აქ მიმდინარე სოციალ-ეკონომიკური გარდაქმნები გასცილდა ეროვნული ბურჟუაზიის ვიწრო კლასობრივ ინტერესებს. საგულისხმოა, რომ ნაციონალიზაციამდე მარტო ერთი 1958 წლის განმავლობაში ეროვნული ინტერესებისადმი „მისრ ბანკის“ მიერ მიყენებულმა ზარალმა 150 მლნ. ეგვ. გირვანქა შეადგინა (109, 6 III. 1960) იმაზე, თუ რაოდენ დიდია ეს თანხა, მიუთითებს ის, რომ 1958 წელს მთელმა სახელმწიფო კაპიტალდაბანდებამ მრეწველობაში მხოლოდ 114,3 მლნ. ეგვ. გ. შეადგინა (60, გვ. 354).

უფრო გვიან სახელმწიფომ ხელში აიღო ავტობუსებით მგზავრობა ქალ. კაიროში, ძირითადი მედიკამენტებითა და ქიმიური საქონლით ვაჭრობის საქმე. ეროვნულ კავშირს გადაეცა აგრეთვე გაზეთები და სტამბები, ხოლო წლის ბოლოსათვის გამოცხადდა ბელგიის ბანკის ეგვიპტური ფილიალის ნაციონალიზაცია (109, 27. VIII. 1963).

1961 წლის დასაწყისისათვის ამ ნაციონალიზაციის შედეგად შეიქმნა საყოველთაო ეგვიპტური სახელმწიფო ორგანიზაცია „მისრი“, რომელიც აერთიანებდა 40 სამრეწველო, საფინანსო, სავაჭრო და სხვა კომპანიებს. მარტო მასში შემავალ საფეიქრო კომბინატში ქალ. მახალათ ელ-ქუბრაში ამ დროისათვის მუშაობდა 20 ათასი მუშა (109, 9. IX. 1961).

ამ ფაქტების შედეგად ეგვიპტის სახელმწიფო სექტორის ხვედრითი წონა კიდევ უფრო გაიზარდა. 60-იანი წლების დასაწყისისათვის ეგვიპტის სინამდვილეში მოქმედებდა 16 მსხვილი სპეციალიზებული სახელმწიფო ორგანიზაცია (109, 24, VII. 22, VIII., 19. XII. 1961), რომლებიც 150-ზე მეტ მსხვილ სხვადასხვა სამრეწველო ფირმას აერთიანებდა.

მას შემდეგ, როცა ძირითადად დამთავრდა უცხოური კაპიტალის საკუთრების ნაციონალიზაცია, 1961 წლის მეორე ნახევარში ეგვიპტის მთავრობამ დაიწყო ჯერ ადგილობრივი მსხვილი კერძო კაპიტალის საკუთრებისა და მერე ნაწილობრივ საშუალო კაპიტალის საკუთრების, ქონების ნაციონალიზაცია.

ამ დროისათვის სახელმწიფო კონტროლს დაუკავშირდა მთლიანად ბამბით ვაჭრობა როგორც საშინაო ისე საგარეო ბაზარზე, საზღვაო-სანაოსნო კომპანიები, მთელი რიგი უცხოური ფირმების კომერციული მოღვაწეობა (109, 25. VI. 1961).

1961 წლის ივლისში ეგვიპტის მთავრობამ მიიღო მთელი რიგი კანონები, რომელსაც ეგვიპტეში „სოციალისტური კანონებს“ უწოდებენ. ეს კანონები ითვალისწინებენ 149 მსხვილი ადგილობრივი სამრეწველო კომბინატის მთლიან ნაციონალიზაციას. 91 სამრეწველო და სამიწათმოქმედო კომპანიებში სახელმწიფოს მონაწილეობა უნდა მიეღოს აქციათა 50% შეძენაში; 50 ათას ეკვ. გირვანქაზე მეტი ღირებულებით სამშენებლო სამუშაოების იჯარით აღება შეეძლოთ მხოლოდ სახელმწიფო და შერეულ (ნახევრად სახელმწიფო) ორგანიზაციებსა და კომპანიებს (73, გვ. 121—143).

ეს კანონები მარტო ეკონომიკური ხასიათის დეკრეტები როდი იყო, მათ ასევე გარკვეული სოციალური მნიშვნელობაც ჰქონდათ. საქმე ისაა, რომ ნაციონალიზებულ საწარმოებში ამ კანონების შესაბამისად მყარდებოდა შრომის ახალი კანონმდებლობა, რომელიც გარკვეულად მუშათა კლასის მატერიალური და უფლებრივი მდგომარეობის გაუმჯობესებისაკენ იყო ნომარტული. ამ კანონების თანახმად ნაციონალიზებული საწარმოების მუშებისათვის წესდებოდა ხელფასის გარანტირებული მინიმუმი, შეიღსათიანი სამუშაო დღე, მათ უფლება ჰქონდათ მიეღოთ საწარმოს მოგების გარკვეული ნაწილი და აერჩიათ თავიანთი წარმომადგენლები სამრეწველო საწარმოს გამგეობის საბჭოში (საბჭოს 9 წევრიდან 4 მუშა უნდა ყოფილიყო არჩეული) (73, გვ. 121—143). ამასთან ერთად ამ ღონისძიებებმა 28 ათას მუშას საშუალება მისცა მიეღო სამუშაო (109, 15. IV. 1961).

ამ კანონებმა განაპირობეს ეგვიპტის სახელმწიფო სექტორის შემდგომი გაფართოება და 1961 წლის ბოლოსათვის იგი თითქმის უკვე გადამწყვეტ როლს ასრულებდა ქვეყნის სამეურნეო აღმავლობის საქმეში. ამ დროისათვის ეგვიპტის სახელმწიფო სექტორი აერთიანებდა 797 საწარმოს, რომელშიც დასაქმებული იყო 296575 მუშა (98, ტ. XV, № 1—2, 1961, გვ. 56), მაშინ როდესაც მთელს ქვეყანაში 639 ათასი მუშა ითვლებოდა (109, 16. XII. 1961). საინტერესოა აღინიშნოს, რომ საწარმოები, რომლებშიც დასაქმებულია 1000-ზე მეტი მუშა, ეგვიპტის ეკონომიკის ძირითადი უბნებია, ისინი აწარმოებენ მთელი სამრეწველო პროდუქციის 72,6% და 120 ასეთ საწარმოში დასაქმებულია 194936 მუშა (98, ტ. XV, N 1—2, 1961, გვ. 55).

ეგვიპტის მთავრობის შემდგომმა ღონისძიებებმა, რომლებიც მიმართული იყო ადგილობრივი მსხვილი და საშუალო კაპიტალის ქონებას ნაციონალიზაციისაკენ, კიდევ უფრო განამტკიცეს სახელმწიფოს როლი ქვეყნის ეკონომიკაში. ყადაღა დაედო მსხვილი, ნაწილობრივ საშუალო ეროვნული კაპიტალის საკუთრებას. ყადაღადადებულთა შორის იყო ეგვიპტელი მილიონერების 201 სააქციონერო-სამრეწველო კომპანია (109, 13. XII. 1964) მთლიანად ეს შეეხო 54627 პიროვნებას (109, 8. II, 28. VIII. 1963), რომელთა შორის 47244 ფლობდა 1 მლნ ეგვიპტურ გირანქაზე მეტს (109, 8. II, 28. VIII. 1963).

სახელმწიფო სექტორის ასე გაფართოებამ მოითხოვა მისი სამართლებრივი სტატუსის გაფართოება და შეცვლა. შეიქმნა 45 სახელმწიფო საყოველთაო ორგანიზაცია, რომლებიც აერთიანებდნენ ეკონომიკის სხვადასხვა დარგების 438 კომპანიასა და ფირმას. ეგვიპტის მრეწველობის სამინისტროსთან შეიქმნა მინერალური რესურსების მომპოვებელი, კვების, საფეიქრო, ქიმიური მრეწველობის, საინჟინრო, ნავთობის, სამშენებლო მასალების, სარეწაო კოოპერაციის, ხელოსნობის 9 დარგობრივი სახელმწიფო ორგანიზაცია, რომელიც 167 კომპანიას აერთიანებდა.

1965 წლის სექტემბრის თვეში მიღებულ იქნა დებულება სახელმწიფო კომპანიების შესახებ. ამ დებულებაში აღნიშნული იყო, რომ კომპანია ეკონომიკური საწარმოა და მუშაობს სახელმწიფო გეგმით. თავისი მოგების 10% კომპანიამ ყოველწლიურად უნდა ჩარიცხოს სარეზერვო ფონდში, ხოლო 10% წარმოების გაფართოებას მოახმაროს. კომპანიის ყოველწლიური ანგარიში მისი მუშაობის შესახებ უნდა გამოქვეყნდეს ბიულეტენში, რომელსაც კომპანია გამოსცემს. კომპანიას ხელმძღვანელობისათვის ჰყავს ადმინისტრაციული საბჭო, რომელიც ცხრა წევრისაგან შედგება და მათში ოთხი მუშების წარმომადგენელია და არჩეულია მუშათა კრებებზე. ადმინისტრაციულ საბჭოში არჩეული მუშის საშუალოდ დათხოვნის უფლება კომპანიას არა აქვს. ადმინისტრაციული საბჭოს სხდომების გადაწყვეტილება (სხდომა თვეში ერთხელ უნდა ჩატარდეს) ხმის უმრავლესობით მიიღება, მაგრამ საბჭოს თავჯდომარის ხმა გადამწყვეტია.

სახელმწიფო კომპანიის მუშებს უფლება აქვთ მიიღონ ამ საწარმოს მოგების წილი. რესპუბლიკის პრეზიდენტს უფლება აქვს

ერთ კომპანიას მოუხსნას მოგების თანხის ნაწილი და გადასცეს იგი მეორეს, რომელსაც ნაკლები მოგება აქვს ან არარენტაბელურია, ხოლო ქვეყნის ეკონომიკისათვის მას დიდი მნიშვნელობა აქვს (109, 30. IX. 1965).

ყველა ზემოთ აღნიშნულმა ღონისძიებამ განაპირობა ეგვიპტის სახელმწიფო სექტორის წილის ზრდა ქვეყნის სამრეწველო პროდუქციაში. 60-იანი წლების დასასრულისათვის მან შეადგინა 68,3%. სახელმწიფო სექტორში სამრეწველო წარმოების ზრდის ტემპები ყოველწლიურად საშუალოდ 19,2 პროცენტით იზრდებოდა.

უკვე 70-იანი წლების დასაწყისში ეგვიპტის სახელმწიფო სექტორი აწარმოებდა ქვეყნის სამრეწველო პროდუქციის 80%-ს. ამავე პერიოდისათვის სახელმწიფო საკუთრებას შეადგენდა ქვეყნის მთელი საბანკო და სადაზღვევო სისტემა, საგარეო და საშინაო ვაჭრობა, მსხვილი მოიჯარადრე და სამშენებლო კომპანია, მსხვილი და საშუალო მრეწველობა. ასევე რკინიგზა, საზღვაო და საავიაციო ტრანსპორტი, კავშირგაბმულობა და მისი საწარმოები. სახელმწიფო სექტორი ეგვიპტის ეკონომიკურ განვითარებაში ძლიერი და განწყვეტი ფაქტორი გახდა.

ამრიგად, ნაციონალიზაცია ისტორიულად აუცილებელი იყო, ვინაიდან მან არამარტო ფეოდალების და მსხვილი ბურჟუაზიის. არამედ ნაწილობრივ საშუალო ბურჟუაზიის ეკონომიკური ძლიერება შეარყია. რამაც თავის მხრივ განაპირობა ამ ფენების პოლიტიკური კრაზი. ნაციონალიზაციამ და მთავრობის სხვა სოციალ-ეკონომიურმა ღონისძიებებმა პირობები შექმნეს ეგვიპტის სახალხო მკურნეობაში გეგმიური საწყისების შემოსაღებად. ქვეყნის ეკონომიკას მოაშორეს კერძო კაპიტალისტური ჯგუფების ანგარებიანი ინტერესები. შეზღუდეს ეროვნული შემოსავლის პარაზიტული ფლანგვა და უზრუნველჰყვეს წარმოების კონცენტრაცია, მათ ასევე ზეგავლენა მოახდინეს სოფლის მეურნეობაზე. ხელი შეუწყვეს სახელმწიფოსა და ინდივიდუალურ გლეხურ მეურნეობას შორის ახალი ურთიერთობის დამყარებას. წარმოების ძირითად საშუალებად ნაციონალიზაციამ განაპირობა ეგვიპტის საწარმოო ძალების შემდგომი განვითარება და დასახა კულტურული რევოლუციის განხორციელების შესაძლებლობანი.

ამასთან ნაციონალიზაციას ეგვიპტეში მთელი რიგი თავისებურებანი გააჩნდა. ის დაიწყო ანტიიმპერიალისტური, ანტიფეოდალუ-

რი რევოლუციის ეტაპზე; ნაციონალიზაცია ჩატარდა თანდათანობით და ძირითადად მშვიდობიანი გზით, ნაციონალიზაციის დროს გამოყენებულ იქნა უცხოელთა მფლობელობაში მყოფი საწარმოების როგორც უსასყიდლო ექსპროპრიაციის, ასევე ნაწილობრივი გამოსყიდვის მეთოდი; ნაციონალიზაციის პროცესის დროს შეიქმნა მთელი რიგი შერეული სახელმწიფო-კაპიტალისტური საწარმოები.

მას შემდეგ, რაც უცხოური კაპიტალისა და მსხვილი კერძო ადგილობრივი კაპიტალის საკუთრების ნაციონალიზაციის საშუალებით შეიქმნება სახელმწიფო სექტორის მყარი საფუძველი, განვითარებადი ქვეყნები ეძებენ უკვე შექმნილი ეკონომიკური ფუნდამენტის შემდგომი გაძლიერებისა და განმტკიცების ახალ ფორმებსა და მეთოდებს. სწორედ ამ შემთხვევაში წინა პლანზე გამოდის სახელმწიფო სექტორის განმტკიცების ისეთი ფორმა, როგორიცაა, ახალი საწარმოების მშენებლობა სახელმწიფო კაპიტალდაბანდების ხარჯზე.

ახალი საწარმოების შექმნა იმ ქვეყნებში, რომლებიც დაადგნენ არაკაპიტალისტური განვითარების გზას, ხელს უწყობს ქვეყნის ეკონომიკური ჩამორჩენილობის მოსპობას, რაც გენერალური ამოცანაა. იბრძვიან რა ამ საერთო-ეროვნული ამოცანის გადასაწყვეტად, განვითარებადი ქვეყნების სახელმწიფოები აშენებენ სამრეწველო საწარმოებს, ხსნიან ახალ ბანკებს, სადაზღვევო კომპანიებს, სავაჭრო საზოგადოებებს, აძლიერებენ ქვეყნის ელექტრიფიკაციას, ენერგეტიკულ პოტენციალს, ქმნიან ახალ საირიგაციო ქსელს და ა.შ.

სახელმწიფო სექტორში ახალი დარგების და საწარმოების შექმნა ინდუსტრიალიზაციის ფორპოსტია, ეკონომიკური ჩამორჩენილობასთან ბრძოლის დასაყრდენი პუნქტებია. ეკონომიკის ახალი დარგები და საწარმოები ფაქტიურად საშუალებათა დაგროვებას და განაწილებაზე საერთო-ეროვნული მასშტაბით სახელმწიფო კონტროლის დამყარების მატერიალური ბაზის როლს ასრულებენ. ასევე უნდა აღინიშნოს, რომ ახალი დარგები და საწარმოები ეს ის მძლავრი საშუალებაა, რომელსაც ძალუძს მედგარი წინააღმდეგობა გაუწიოს უცხოური მონოპოლისტების ცდას — თავიანთ ინტერესებს დაუმორჩილონ განვითარებადი ქვეყნების ინდუსტრიალიზაციის პროცესი.

ამ პერიოდის ეკვიპტის ვითარებისათვის დამახასიათებელი იყო მრეწველობისათვის განკუთვნილი სახელმწიფო ინვენსტიციის

ზრდა, რომელიც სახელმწიფო სექტორის მეშვეობით ხორციელდებოდა. სახსრები, რომლებიც განკუთვნილი იყო საქარხნო-საფაბრიკო მრეწველობისა და საწარმოო ინფრასტრუქტურის განვითარებისათვის, მხოლოდ სახელმწიფო სექტორში იგზავნებოდა. აქ სახელმწიფო ფლობს ყველა ძირითად საწარმოო სიმძლავრეებს მრეწველობაში. გაზეთ „პრავდის“ 1969 წლის 21 იანვრის ცნობით ეგვიპტის დამუშავების მრეწველობაში სახელმწიფო სექტორზე მოდის 80 პროცენტი.

ეგვიპტის სახელმწიფო მრეწველობა 60-იანი წლების ბოლოსათვის შემდეგი მონაცემებით ხასიათდებოდა: პირველი ხუთწლიანი გეგმის (1960—65 წლები) შესრულების დროს სამრეწველო წარმოება ყოველწლიურად იზრდებოდა 8,5% (90, № 5, 1969, გვ. 94). ამასთან ერთად მთელი სამრეწველო პროდუქციის ღირებულების ზრდამ შეადგინა 50%, ელექტროენერგიის — 129%, მშენებლობის — 97% (98, ტ. XIX, № 2, 1966, გვ. 155) და ა. შ. სამრეწველო წარმოების ზრდის ასეთი მნიშვნელოვანი ტემპი პირველ რიგში განპირობებულია მრეწველობისა და ენერგეტიკაში კაპიტალდაბანდების მაღალი დონით, ახალი ინდუსტრიული მშენებლობის ფართო გაქანებით. ისრაელის აგრესიამდე ეგვიპტის სახელმწიფო სექტორში ფართოდ განვითარდა მეტალურგია, მანქანათმშენებლობა, ელექტროენერგეტიკა, ქიმიური მრეწველობა და სხვა. სამრეწველო პროდუქციის საგრძნობ ნაწილს შეადგენენ ეგვიპტისათვის ისეთი ახალი ნაკეთობანი, როგორიცაა, ლითონმჭრელი ჩარხები, რკინიგზის ვაგონები, ავტომობილები, ფურცლოვანი ფოლადი, დიზელის ძრავები, ორთქლის დიდი ქვაბები, ტელევიზორები, რადიომიმღებები და სხვა.

ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის სახელმწიფო სექტორისათვის 1957 წლიდან დღემდე აშენდა 800 ახალი ფაბრიკა-ქარხნები: ხელუანის მეტალურგიული ქარხანა, ალექსანდრიის გემთმშენებელი, ასუანის მინერალური სასუქების, ალექსანდრიის ნავთობგადამამუშავებელი, საავიაციო, ავტომობილების, ველოსიპედების, რკინიგზის ვაგონების, ავტოსაბურავების, რადიომოწყობილობისა და ტელევიზორების, საოჯახო მაცივრების, საკერავი მანქანების, ფარმაცევტული და ქალაქის თანამედროვე ქარხნები, ანტიბიოტიკების დიდი საწარმო, სუეცის დიდი თბოელექტროსადგური და სხვ.

აპასთან უნდა აღინიშნოს, რომ ეგვიპტურმა კერძო სექტორმა მაკ შეინარჩუნა გარკვეული მდგომარეობა. მისი პოზიციები საგრძნობია სოფლის მეურნეობაში, შინაგან საცალო ვაჭრობაში, საბინაო მშენებლობაში, მომსახურების სფეროში. ახალი კერძო კაპიტალდაბანდებანი ამ დარგებში მცირდება, თუმცა 1957/68 წლიდან მოყოლებული კერძო სექტორის მიმართ სახელმწიფომ გარკვეული ლიბერალიზაცია გამოიჩინა. კერძო სექტორს ნება დაერთო მონაწილეობა მიიღოს მთელი რიგი საქონლის ექსპორტში, გააქტიურდეს შინაგაყიდვებში და სხვა. მაგალითად, ეგვიპტის ეროვნული კრების ეკონომიკურმა კომისიამ განიხილა საკითხი მსუბუქი მრეწველობისა და ექსპორტში კერძო სექტორის დამფინანსებელი სამრეწველო ბანკის გახნის შესახებ. ამავდროულად წინადადებით მიმართა ეგვიპტის მთავრობას, რომ ამ უკანასკნელს კერძო ინვესტირებისათვის შემოსავლის მინიმუმის გარანტია მიეცა (109. 12. IV. 1969). კერძო სექტორის შეზღუდვის შესუსტებამ ის გამოიწვია, რომ მისი პოზიციები ექსპორტში საგრძნობლად გაძლიერდა. თუ 1961—62 წლებში კერძო სექტორის ექსპორტის ღირებულება 7 მლნ ეგვ. გირვანქას შეადგენდა, 1967—68 წლებში მან უკვე 20 მლნ ეგვ. გირვანქა შეადგინა (109. 15. IV. 1969).

ისე როგორც უმეტესი განვითარებადი ქვეყნების, ასევე ეგვიპტის, სახელმწიფო სექტორში დიდი ხვედრითი წონა აქვს საწარმოო ინფრასტრუქტურის განვითარებისათვის საჭირო კაპიტალდაბანდებებს. საწარმოო ინფრასტრუქტურის დარგებია: ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის საშუალებანი. ელექტროენერგეტიკა, თბომეურნეობა, მიწების ირიგაცია და პელიორაცია. ასევე განათლებისა და ჯანმრთელობის დაცვის სისტემების განვითარება. კვალიფიციურებული სამეცნიერო და ტექნიკური კადრების მომზადება და სხვა. ყველა ეს კი აუცილებელია განვითარებადი ქვეყნების სამრეწველო აღმავლობისა და ინდუსტრიალიზაციისათვის.

ინფრასტრუქტურის განვითარება ეგვიპტეში გრძელდება და ის ზორციელდება ახალი სახელმწიფო კაპიტალდაბანდების ხარჯზე, რომელიც ზოგჯერ მთელი სახელმწიფო ინვესტიციის 50% შეადგენს. მაგალითად, 1960—66 წლებში ეგვიპტის მთავრობამ მთელი სახელმწიფო ინვესტიციის 50% ინფრასტრუქტურას დაუთმო (98, ტ. 19, № XII, 1966, გვ. 153).

ამრიგად, სახელმწიფო სექტორი არის ეკონომიკური კატეგორია. რომელიც განვითარებად ქვეყნებში ნიშნავს იმპერიალისტური მონოპოლიებისა და ადგილობრივი კერძო მსხვილი კაპიტალის საკუთრების ნაციონალიზაციას, კერძო-კაპიტალისტური სექტორის მოქმედების შეზღუდვას და მასზე კონტროლის დამყარებას. იგი კერძო წვრილ მეწარმოებას აძლევს ეროვნულ სახეს და ხელს უწყობს მის კოოპერირებას, აგრეთვე სახელმწიფოს აქტიურ მონაწილეობას შერეული კაპიტალის საწარმოებში და წარმოებასა და საექსპორტო პროდუქციის გასაღებაში სახელმწიფო კონტროლის საგანგებო ფორმების შემოღებას. სახელმწიფო სექტორის გარეშე შეუძლებელია მუშახელის დაქირავებაში ცენტრალიზებული კონტროლის დამყარება, წარმოების მართვაში მუშებისა და მოსამსახურეების წარმომადგენლების მონაწილეობის ნიღბა; საკრედიტო-ფინანსური სისტემის საშუალებით კერძო და სახელმწიფო სექტორებში შემოსავლის ისეთი გადანაწილება, რომელიც შეესაბამება ხალხის ინტერესებსა და აუმჯობესებს მშრომელების კეთილდღეობას.

ამ ამოცანების გადაწყვეტის მიზნით სახელმწიფო სექტორი მთელ რიგ კარდინალურ ღონისძიებებს ატარებს. მათ შორის აღსანიშნავია ისეთი ღონისძიებები. როგორიცაა: ეკონომიის მკაცრი რეჟიმის შემოღება; მოქმედი საწარმოების ხელახალი ტექნიკური შეიარაღება; წარმოების მასშტაბის გადიდება; მეზობელ ქვეყნებთან განვითარების პროგრამის კოორდინაცია; ისეთი ეროვნული მსხვილი წარმოების შექმნა, რომელსაც იმპერიალისტურ მონოპოლიებთან კონკურენცია შეუძლიათ; ახალი სამეურნეო კავშირების შექმნა; მუშების მატერიალური დაინტერესების ამაღლება; სახელმწიფო საწარმოებსა და ბიუჯეტს შორის ფინანსური ურთიერთობის სრულყოფა; სახელმწიფო საწარმოების ხელმძღვანელობის კვალიფიციური კადრებით უზრუნველყოფა; სახელმწიფო სექტორის საწარმოებისათვის სხვადასხვა შეღავათების შემოღება; სახელმწიფო საწარმოების ხელმძღვანელობის დემოკრატიზაცია და სხვა.

სახელმწიფო სექტორი არა მარტო ანტიიმპერიალისტურ, არამედ ანტიკაპიტალისტურ ხასიათსაც ატარებს. უნდა აღინიშნოს, რომ არსებული წინააღმდეგობანი სახელმწიფო და კერძო სექტორებს შორის არაანტაგონისტურიდან ანტაგონისტურში გადაი-

ზრდებიან, რაც თავისთავად სოციალური კონფლიქტებისა და საზოგადოებაში კლასობრივი ბრძოლის გააქტიურებას გამოიწვევს. ეს არის სახელმწიფო სექტორის დიდი პოლიტიკური არსი, „მესამე ზონის“ ქვეყნებში კლასობრივი ბრძოლის ობიექტური ეკონომიკური საფუძველი.

არანაკლები წინააღმდეგობები არსებობს თვით სახელმწიფო სექტორში. სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო პროლეტარიატი ცდილობს სახელმწიფო სექტორი წარმოების საერთო ეროვნული ფორმა, რომელიც ჯერ კიდევ საშუალებას აძლევს ეროვნულ და ბიუროკრატიულ ბურჟუაზიას ისარგებლოს ამ სექტორით, გადააქციოს წარმოების სოციალისტურ ფორმად.

ამ ორ წინააღმდეგობას სახელმწიფო სექტორი ისეთ საზღვრამდე მიჰყავს, რომლის იქითაც მომავალი განვითარების გზის არჩევა აბსტრაქტული, თეორიული საკითხიდან კონკრეტულ პრაქტიკულ საკითხად დგება.

სახელმწიფო სექტორის განვითარება პირდაპირ გავლენას ახდენს ზედნაშენზე, პირველ რიგში კი, სახელმწიფოს არსსა და ხასიათზე. სახელმწიფო სექტორის სოციალისტურ სექტორად გადაქცევასთან ერთად სახელმწიფოც სოციალისტურად გადაიქცევა. სახელმწიფო სექტორის მეურნეობის სოციალისტურ ფორმად გადაქცევის პროცესი რთული და ხანგრძლივია. ის სხვადასხვა განვითარებად ქვეყანაში სხვადასხვაგვარად წარიმართება, მაგრამ არსებობს საერთო პოლიტიკური და ეკონომიკური კანონზომიერებანი, რომლებიც სავალდებულო პირობა არის ყველასათვის. ამ სავალდებულო პირობებს განეკუთვნება: ა) პოლიტიკის დარგში — ეროვნული დემოკრატიის სახელმწიფოს ყოველმხრივი განვითარება და განმტკიცება ისე, რომ საერთო-დემოკრატიული რეფორმების იარაღიდან გადაიქცეს სოციალისტური გარდაქმნების საშუალებად. არაკაპიტალისტური განვითარების მტრებთან შეურიგებელი ბრძოლა, სახალხო რევოლუციურ შემოქმედებისათვის ფართო გასაქანის მიცემა და მისი სახელმწიფო და სამეურნეო მართვაში მონაწილეობის რეალური შესაძლებლობის უზრუნველყოფა, ბ) ეკონომიკის დარგში — სახელმწიფო სექტორის უპირატესი განვითარების მაღალი ტემპები და მისი ეკონომიკის განვითარების გადამწყვეტ ფაქტორად გადაქცევა, სახელმწიფო საწარ-

მოების მართვის დემოკრატიული პრინციპების ყოველმხრივი გან-
მტკიცება სამეურნეო ანგარიშზე გადასვლისა და მუშათა თვით-
მმართველობის მეშვეობით შრომის პროდუქტების განაწილების
სოციალისტურ წესზე გადასვლა, სახელმწიფო სექტორის განვი-
თარების საქმეში სოციალისტური ქვეყნების გამოცდილებისა და
დახმარების გამოყენება.

საერთო-ეროვნული დემოკრატიული ამოცანების არსს მარტო
ქვეყნის სამრეწველო განვითარება როდი შეადგენს. სახელმწიფოს
შემდგომი ეკონომიკური აღმავლობა, სოფლის საწარმოო ძაღე-
ბის განთავისუფლება ფეოდალური ურთიერთობის ნაშთების ბა-
ტონობისაგან და მათი თანამედროვე წარმოებაში ჩაბმა. გლეხობის
მძიმე მდგომარეობის გაუმჯობესება და სამრეწველო განვითარება
მოითხოვენ აგრარული გარდაქმნების გატარებას. სწორედ ამიტომ
აგრარული რეფორმა ეგვიპტეში იმ ძაღების საპროგრამო მო-
თხოვნად იქცა, რომელთაც რევოლუცია მოახდინეს.

კანონი მიწის რეფორმის შესახებ მიღებულ იქნა 1952 წლის
ივლისის რევოლუციიდან ორი თვის გასვლის შემდეგ. ამ კანონის
თანახმად, რომელიც ძალაში იმავე წლის 26 ოქტომბერს შევიდა,
მიწის კერძო საკუთრება განსაზღვრული იყო 200 ფედანით (1
ფედანი = 0,42 ჰექტარს). გარდა ამისა, მიწათმფლობელს უფღე-
ბა ჰქონდა 200 ფედანის გარდა, თავისი შვილებისათვის კიდევ 100
ფედანი დაეტოვებინა. ამრიგად, ფაქტიურად, ეგვიპტის მემამუ-
ლეთა აბსოლუტური უმრავლესობა 300 ფედან მიწას ფლობდა ამ
რეფორმის შემდეგ. 1958 წელს დადგენილი იქნა, რომ მიწის ერთ
მფლობელს უფღება აქვს სულ 300 ფედანი მიწა ჰქონდეს თავისი
ოჯახის ყველა წევრის ჩათვლით. უნდა აღინიშნოს, რომ მიწის
ასეთი ფართობი ეგვიპტის სინამდვილეში, მაშინ როდესაც წლის
ჯანწავლობაში ორი მოსავალი მოდის, ძალზე დიდია.

ამ კანონის გატარების შედეგად 1952—1962 წლებში მემამუ-
ლეებს ჩამოერთვათ სულ 845 ათასი ფედანი მიწა და აქედან 645
ათასი ფედანი გადაეცა. 223500 გლეხის ოჯახს (94, 8, 9 IX. 1962).
1961 წლამდე, ჩამორთმეული მიწების ღირებულების ანაზღაურე-
ბის მიზნით, მემამულეებს ეძლეოდათ კომპენსაცია, რომელიც
უდრიდა მიწის წლიურ გადასახადს გამრავლებულს სამოცდაათზე
და რომელიც მთავრობას უნდა გადაეხადა მემამულისათვის 40
წლის განმავლობაში. ერთი ფედანი ჩამორთმეული მიწის კომპენ-

საცია შეადგენდა 140—280 ეგვ. გირვანქას, მიწის ნაყოფიერების მიხედვით. თუ მხედველობაში მივიღებთ იმას, რომ ჩამორთმეული იყო 650 ათასამდე ფედანი, მაშინ ნათელი გახდება კომპენსაციის რაოდენობაც. გლეხებს მიწები უფასოდ კი არ ეძლეოდათ, არამედ მათ გარკვეული თანხის გადახდით უნდა გამოესყიდათ იგი. გამოსასყიდი თანხა 1961 წლამდე შეადგენდა მიწის საიჯარო გადასახადს. გამრავლებულს ათზე პლუს მწვანე ნარგავთა და ნაგებობათა ღირებულება. საშუალოდ ერთი ფედანი მიწის გამოსასყიდად გლეხი იხდიდა 150-დან 300 ეგვ. გირვანქას პლუს 15% აგრარულ რეფორმის ჩასატარებელი ხარჯების ასანაზღაურებლად 40 წლის განმავლობაში. ეს მძიმე გადასახადი იყო გლეხობისათვის.

1951 წლამდე გატარებული მიწის რეფორმის ძირითადი ნაკლი ის იყო, რომ ამ რეფორმის შედეგად თავიანთი პოზიციები გაიმყარეს გლეხობის შეძლებულმა ფენებმა. 1953—1961 წლებში იმ მიწების ფართობის რაოდენობა, რომელთაც ფლობდნენ შეძლებული გლეხები, გაიზარდა 10,9%-დან 13,9%-მდე. (10, გვ. 13).

1961 წლის ივლისის კანონებმა არსებითი ხასიათის ცვლილებები შეიტანეს აგრარულ რეფორმაში: უცხოელებს მათ მფლობელობაში მყოფი მიწები უნდა ჩამორთმეოდათ (ეს 150 ათასი ფედანს მისცემდა ეგვიპტელ ფელაქებს) მიწათმფლობელობის მაქსიმალური რაოდენობა მცირდებოდა 100 ფედანამდე მიწის ერთ მფლობელზე და ამდენსავე ოჯახის ყველა წევრზე. ეს ცვლილებები ითვალისწინებდა აგრეთვე მთელი იმ გამოსასყიდი თანხის 50 პროცენტით შემცირებას, რაც გლეხობას უნდა გადაეხადა. 1964 წლის გაზაფხულზე ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის მთავრობამ გლეხობა გაათავისუფლა დარჩენილი გამოსასყიდი თანხის 75 პროცენტის გადახდისაგან. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, გლეხობისათვის მეტად მძიმე გამოსასყიდი თანხა შემცირდა ორჯერ. ეს დიდი მნიშვნელობის ღონისძიება იყო, თუ მივიღებთ მხედველობაში იმას, რომ ის შეეხო 231 ათას კომლს. 1964 წლის მარტში ასევე გამოქვეყნდა დეკრეტი, რომლის ძალითაც მემამულეებს აღარ ეძლეოდათ არავითარი კომპენსაცია ჩამორთმეული მიწებისათვის და გაუქმდა იმ კომპენსაციის გადახდა, რომელიც მემამულეებს ადრე ეძლეოდათ. ამრიგად, მსხვილი მიწათმფლობელობის გაუქმება ხდებოდა პირდაპირი კონფისკაციის გზით ყოველგვარი ანაზღაურების გარეშე.

1964 წელი აგრარული გარდაქმნების გატარებაში მეტად მნიშვნელოვანი წელი იყო.

1966 წლისათვის მემამულეთათვის ჩამორთმეულ მიწების რაოდენობამ ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკაში შეადგინა 397 ათასი ჰექტარი ანუ მთელი სავარგულების 12,5%. აქედან, 308,8 ათასი ჰექტარი გადაეცა უმიწო და მცირემიწებიან გლეხებს, დანარჩენს სახელმწიფო იჯარით აძლევდა გლეხებს (109. 14. IX. 1967).

რეფორმის შედეგად არსებითი ცვლილებები მოხდა, მიწათმფლობელობის სტრუქტურაში და ამასთან ერთად ეგვიპტის სოფლის მთელ სოციალურ სტრუქტურაში, რაზეც ქვემოთმოყვანილი ცხრილი მიუთითებს:

ნიქათმფლობელობის სტრუქტურა რეფორმამდელ და
წის შემდგომ პერიოდში

სამფლობელობის ოდენობა (ჰექტარებში)	1952 წ. [CS, № 1. 1 ⁶¹ 1. გვ. 278]		1965 წ. [98, №1. 1 ⁶¹ 1. გვ. 278] [42. 1966, 1968. გვ. 18]	
	მფლობელთა რაოდენობა (ათასობით)	მიწის ფართობი (ჰექტარებში)	ნიქათმფლობელთა რაოდენობა (ათასობით)	მიწის ფართობი (ჰექტარებში)
2,1 ნაკლები	2641,8	832,5	3033,0	1551,4
2.2 — 8,2	126,0	436,1	140,7	433,0
8.3 — 21	22,4	272,8	24,9	323,0
21-ზე მეტი	11,2	853,6	12,4	357,0
ჯამ	2801,4	2495,0	3211,0	2714,4

თუკი მონარქიულ ეგვიპტეში ფეოდალთა კლასის ზედა ფენები (21 ჰექტარზე მეტი მიწების მფლობელები) შეადგენდნენ მოსახლეობის 0,4%-ს და ისინი ფლობდნენ მიწის ფონდის მესამედზე მეტს, ამჟამად მათი წილი მიწათმფლობელობაში შემცირდა ორჯერ და დარჩნენ მხოლოდ წვრილი და საშუალო მემამულეები. პრეზიდენტ ნასერის განცხადებით, ნაციონალიზაციისა და აგრარული რეფორმის ჩატარების შედეგად 100 ოჯახს, რომელთაც ხელთ ეპყრათ ეგვიპტის მთელი ეკონომიკა, ჩამოერთვა სიმდიდრე 1 მილიარდი ეგვ. გირვანქის ოდენობით.

მიწების გადანაწილების შედეგად 1968 წლისათვის 303.624 კომლმა, რომელიც 1,5 მლნ გლეხებს აერთიანებდა ან მთელი მო-

სახლეობის 10% შეადგენდა, მიიღო მიწის ნაკვეთები ფართობით 0,8-დან 2,1 ჰექტარამდე. მიწათმფლობელ გლეხთა რაოდენობა გაიზარდა 11%-ით, ხოლო იმ კომლთა რაოდენობამ, რომელთაც საერთოდ ისარგებლეს აგრარული რეფორმით, შეადგინა 350—400 ათასი.

აგრარული რეფორმა მარტო ეკონომიკური ღონისძიება როდი იყო, მას დიდი სოციალური და პოლიტიკური შედეგები მოჰყვა. ამ რეფორმამ შეარყია ფეოდალების პოლიტიკური ბატონობის ეკონომიური ბაზა და მოამზადა ნიადაგი ანტიფეოდალური რევოლუციის გაღრმავებისათვის. ეს იყო მისი მთავარი შედეგი.

აგრარულმა რეფორმამ პოლიტიკურად გამოავსწრაფა გლეხობა, უჩვენა მას, რომ შეუძლია მოითხოვოს თავისი მძიმე ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესება.

რეფორმის მნიშვნელოვანი სოციალ-ეკონომიკური შედეგი იყო მიწის საიჯარო გადასახადის ნორმის დადგენა. ადრე 1 ფედანე მიწის საიჯარო გადასახადი 40—50 ეგვიპტურ გირვანქას ან მოსავლის $\frac{3}{4}$ შეადგენდა. მთავრობამ 1963 წელს მიიღო სპეციალური დეკრეტი, რომლის მიხედვითაც იჯარით აღებულ მიწაზე მიღებული მოსავალი თანაბრად უნდა განაწილებულიყო მიწის პატრონსა და მოიჯარადრეს შორის. ან საიჯარო გადასახადი 15—18 ეგვიპტურ გირვანქას შეადგენდა, თუ შემამულებ დაარღვევდა ამ წესს, ის სასტიკად უნდა დასჯილიყო.

აგრარული რეფორმის გატარებისათვის საჭირო ღონისძიებებმა სათანადო პირობები შექმნა სასოფლო-სამეურნეო მუშების მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის. ეგვიპტის სოფელი მრავალრიცხოვან სოფლის პროლეტარიატს ითვლის. 1966 წლისათვის სასოფლო-სამეურნეო წარმოებას ყველა დარგებში (სარწყავი მეურნეობა, სადრენაჟო სამუშაოები, ნასვენნი და ყამირი მიწებისათვის, სამშენებლო სამუშაოები, მეთევზეობა და თევზის მოშენება და სხვა) დასაქმებული იყო 3 მლნ კაცამდე. სირთულეს ქმნის ის გარემოება, რომ სასოფლო-სამეურნეო მუშათა დიდი რაოდენობა მუდმივად უკრთ ადგილზე არ იმყოფება (22, გვ. 151).

ამ მხრივ საყურადღებო იყო პრეზიდენტ ნასერის 1959 წლის 5 აპრილის დეკრეტი № 91, რომელმაც პირველად ამ ქვეყნის ისტორიაში შემოიღო შრომის კანონები. ეს კანონები გავრცელდა სა-

სოფლო-სამეურნეო მუშებზეც. თუკი ამ კანონის გამოცემანდ სოფლის პროლეტარიატს აკრძალული ჰქონდა თავიანთი პროფკავშირების შექმნა, ეხლა კანონი უფლებას იძლეოდა შექმნილიყო მუდმივად მომუშავე სასოფლო-სამეურნეო მუშების პროფკავშირი და ამ ორგანიზაციის წევრად შესვლა შეეძლო ყველა ეგვიპტელს, რომელსაც 15 წელი შეუსრულდა (59, გვ. 23). 1964 წლის 21 მარტს მიღებულ იქნა შრომის ახალი კანონი № 62, რომელმაც კიდევ უფრო დააზუსტა სასოფლო-სამეურნეო მუშების უფლება-მოვალეობანი. ამ კანონის მიხედვით არამარტო მუდმივად მომუშავე სასოფლო-სამეურნეო მუშას ეძლეოდა პროფკავშირში გაერთიანების უფლება, არამედ საშოვარზე წასულებსაც. (109, 21. III. 1964).

ახალი კანონი ერთი სოფლის სასოფლო-სამეურნეო მუშების პროფკავშირების შექმნის უფლებას იძლევა იმ შემთხვევაში, თუკი აქ 30 მუშა ითვლება. ასევე ნებადართულია რამდენიმე სოფლის დასახლებული პუნქტის სასოფლო-სამეურნეო მუშების პროფკავშირის შექმნა, თუ აქ არანაკლებ 50 მუშა ითვლება. 1964 წლის ივნისისათვის ეგვიპტის სასოფლო-სამეურნეო მუშათა პროფკავშირები 40040 პირველად პროფკავშირულ ორგანიზაციას აერთიანებდნენ, (71, გვ. 66—67). იმავე წელს შეიქმნა ეგვიპტის სასოფლო-სამეურნეო მუშების საყოველთაო ფედერაცია, რომლის მიზანსაც შეადგენდა „სასოფლო-სამეურნეო მუშების პროფკავშირების განმტკიცება, რათა ამ პროფკავშირებს დიდი როლი შეესრულებინათ სოფლის მუშებსა და მუშახელის დამჭირავებელთა შორის ახალი ურთიერთობის დამყარებაში, გაეწიათ დახმარება თავიანთი წევრებისათვის, რომ შეესწავლათ სოციალიზმის პრინციპები და ღრმად გაეგოთ თავიანთი როლი ახალი საზოგადოების მშენებლობაში“ (71, გვ. 27).

1965 წელს კიდევ ერთი ახალი კანონი იქნა მიღებული, რომელიც ხელს უწყობდა სასოფლო-სამეურნეო პროლეტარიატის მატერიალური მდგომარეობის გაუმჯობესებას. ამ კანონით დადგინდა მუდმივი და დროებითი სასოფლო-სამეურნეო მუშების სოციალური დაზღვევა (109, 25. V. 1965). საგულისხმოა, რომ ეს კანონი მუდმივ სასოფლო-სამეურნეო მუშად თვლიდა ყველას, ვინც წელიწადში ექვს თვეს მუშაობდა. ასეთ მუშას 65 წლის ასაკის მიღწევის შემდეგ პენსიის მიღების უფლება მიეცა (109, 25. V. 1965).

გატარებული ღონისძიების შედეგად გარკვეულად გაუმჯობესდა სასოფლო-სამეურნეო პროლეტარიატის მატერიალური მდგომარეობა. მათზე გავრცელდა შრომითი კანონმდებლობა, ამაღლდა მათი ხელფასის მინიმუმი (7 პიასტრი რეფორმამდე, (109, 13. VIII. 1963). 18 პიასტრი რეფორმის შემდეგ), სამუშაო დღე განისაზღვრა შვიდი საათით, მათ მიეცათ უფლება შექმნან საკუთარი პროფკავშირი. სასოფლო-სამეურნეო მუშების რაოდენობა 1964 წლის ივლისისათვის შეადგენდა 3 მლნ კაცს, აქედან პროფკავშირებში გაერთიანებული იყო 350—400 ათასი კაცი.

ამით როდი დამთავრდა ღრმა სოციალური გარდაქმნების გატარება ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის სოფელში. არაბთა სოციალისტური კავშირის 1969 წლის ივლისში მოწვეულმა გენერალურმა ეროვნულმა კონგრესმა არსებითი ხასიათის ცვლილებები შეიტანა აგრარულ რეფორმაში. მან დაადგინა, შემოღებულ იქნეს მსხვილი მიწათმფლობელობის ახალი მაქსიმუმი—50 ფედანი, ნაცვლად 100 ფედანისა ერთ მიწათმფლობელზე და 100 ფედანი ოჯახის ყველა წევრზე და ახლად ათვისებული მიწების აუცილებელი გადაცემა სახელმწიფო ორგანიზაციებისათვის ამ მიწებზე სახელმწიფო მეურნეობების მოწყობის მიზნით.

აღნიშნულმა ღონისძიებამ მნიშვნელოვანწილად განაპირობა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის დიდი აღმავლობა ეგვიპტეში. აქ ქვეყნის სხვადასხვა სოციალური ძალები აქტიურად მონაწილეობენ ეროვნული რევოლუციის გაღრმავების პროცესში. მუშათა კლასს თანმიმდევრული და მტკიცე პოზიცია უკავია ახალგაზრდა ქვეყნის სრული სოციალური განთავისუფლებისათვის რევოლუციურ ბრძოლაში, ხოლო გლეხობამ, როგორც კლასმა, სწორად განსაზღვრა თავისი დამოკიდებულება ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობისადმი, მაგრამ ჯერ კიდევ მტკიცედ და ნათლად ვერ ჩამოაყალიბა თავისი პოზიცია.

გლეხობის თანმიმდევრული და მტკიცე პოზიცია კლასობრივი ბრძოლის მთავარი პრობლემაა ამ ქვეყანაში, ვინაიდან ეგვიპტის მოსახლეობის სოციალურ სტრუქტურაში გლეხობას დიდი ადგილი უჭირავს. სოფლის მეურნეობაში დასაქმებული ადამიანების ხვედრითი წონა შრომისუნარიან მოსახლეობაში ძალზე დიდია და ეგვიპტეში იგი შეადგენს 57%-ს (87, № II, 12, 1970). ყოვე-

ლივე ეს განაპირობებს იმას, რომ ეგვიპტეში მიმდინარე რევოლუციური პროცესის ცენტრალური საკითხი, როგორც ამას მუშათა და კომუნისტური პარტიების 1969 წლის მოსკოვის საერთაშორისო თათბირზე ლ. ი. ბრეჟნევი მიუთითებდა, გლეხობის პოზიციაა.

არსებობს ორი დიამეტრალურად საწინააღმდეგო შეხედულება გლეხობის სოციალიზმთან დამოკიდებულების საკითხში. პირველი შეხედულება იმაში მდგომარეობს, რომ გლეხობას მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეუძლია მიემხროს, სოციალიზმს, თუკი შეძლებს თავისი სოციალური გარემოთი განპირობებული მისთვის დამახასიათებელი პოზიციის დაძლევის და გახდება სოფლის ან ქალაქის დაქირავებული მუშა, მიიღებს პროლეტარიატის შეხედულებებს. ეს ტრადიციული სოციალ-დემოკრატიული შეხედულებაა. არსი შეხედულებისა იმაში მდგომარეობს, რომ დამტკიცდეს მცდარი დებულება — სოციალიზმისაკენ სელა ყოველთვის და ყოველგვარ ვითარებაში მხოლოდ და მხოლოდ განვითარებული კაპიტალიზმის სტადიის გავლითაა შესაძლებელი.

ამ თვალსაზრისის უპირისპირდება მეორე. ასევე ცალმხრივი კონცეფცია, რომლის თანახმადაც გლეხობა მთლიანად სოციალიზმის თანმიმდევრული და მტკიცე მომხრეა. ეს კონცეფცია გარკვეულ მხარდაჭერას პოულობს არაბული აღმოსავლეთისა და კერძოდ, ეგვიპტის ეროვნული დემოკრატიის დოქუმენტებში. ამ კონცეფციის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ ის წვლილი, რომელიც გლეხობას, როგორც ყველაზე მრავალრიცხოვან კლასს, შეაქვს ეროვნული დამოუკიდებლობის, მიწისა და სოციალური განთავისუფლებისათვის ბრძოლაში და ის რევოლუციურობა, რომელსაც იგი იჩენს ეროვნულ განმათავისუფლებელი მოძრაობის საერთოდემოკრატიულ ეტაპზე, მექანიკურად გადატანილია სხვა. უფრო მაღალ სოციალისტურ ეტაპზე. პრაქტიკულად ყოველივე ამის მიზანია დააქნინოს პროლეტარიატის, როგორც რევოლუციის ჰეგემონის როლი. წარმოადგინოს გლეხობა როგორც ავანგარდი პროლეტარიატისა და გლეხობის ერთობლივ ბრძოლაში.

მეორე კონცეფციას მრავალი ვარიანტი გააჩნია. ერთ-ერთი მათგანის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ პროლეტარიატი გაგებულია არა როგორც თვითმყოფადი დამოუკიდებელი საზოგადოებრივი კლასი, რომელსაც გარკვეული ადგილი უპირავეს საზოგა-

დოების ისტორიაში, არამედ როგორც ყველა ღარიბისა და ექსპლუატირებულთა ჯამი. ამ კონცეფციის მიხედვით პროლეტარიატში გულისხმობენ არა მარტო მუშებს, არამედ გლეხობას, წვრილბურჟუაზიულ ფენებს და ინტელიგენციასაც. ამ შემთხვევაში იმპერიალისტური ჩაგვრის ქვეშ მოქცეული ერები არსებითად განხილულია როგორც პროლეტარული ერები. ეს კონცეფცია არასწორი და მცდარია.

და ბოლოს არსებობს კიდევ ერთი მცდარი ვარიანტი, რომელიც დაკავშირებულია მაოიზმთან. ამ კონცეფციას აბსოლუტში აჰყავს გლეხთა შეიარაღებული ბრძოლის პარტიზანული და ზოგჯერ ანარქიული მეთოდებიც კი. თანახმად ამ „ვია თეორიისა“, „მსოფლიო ქალაქი“ (ე. ი. განვითარებული ქვეყნები და მისი მუშათა კლასი) გარშემორტყმულია „მსოფლიო სოფლით“ (ე. ი. განვითარებული ქვეყნებით, მისი გლეხობით), რომელიც ყველაზე რევოლუციური ძალაა და უზრუნველყოფს სოციალიზმის გამარჯვებას მსოფლიო მასშტაბით, მუშათა კლასის ჰეგემონიის გარეშე.

ისეთ პირობებში როდესაც „მესამე ზონის“ ახალგაზრდა ქვეყნებში ჯერ კიდევ არ არის მიღწეული გლეხობის მტკიცე და თანმიმდევრული პოზიცია ეროვნული რევოლუციის გაღრმავებისათვის ბრძოლაში, ძალზე მნიშვნელოვანია შეირჩეს გზები და ფორმები, რომელთა მეშვეობითაც შესაძლებელი გახდება გლეხობის დაჯაზმვა რევოლუციური სოციალ-ეკონომიკური გარდაქმნებისათვის, გლეხობის შეგნებული და ორგანიზებული გადასვლა ნამდვილ რევოლუციურ პოზიციებზე. ეს რთული და ხანგრძლივი პროცესია, მაგრამ ეხლა უკვე ნათელია ის გზები, რომელთა გამოყენებაც ამ მიმართულებით დადებით შედეგს იძლევა.

აქედან გამომდინარე, გლეხობის თანმიმდევრულ და მტკიცე რევოლუციურ პოზიციაზე გადასვლისათვის ბრძოლაში დიდი მნიშვნელობა აქვს სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებს კერძოდ, და კოოპერაციული მოძრაობის განვითარებას საერთოდ. კოოპერაციული მოძრაობის განვითარების აუცილებლობა იმითაა განპირობებული, რომ ახალგაზრდა სუვერენული სახელმწიფოები სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციას სხვა დემოკრატიული ხასიათის აგრარულ ღონისძიებებთან ერთად მარჯვედ იყენებენ სოფელში ღრმა სოციალ-ეკონომიკური გარდაქმნებისათვის.

აღნიშნულ ქვეყნებში სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციული მოძრაობის განვითარებას დიდად უწყობს ხელს საბჭოთა კავშირისა და სხვა სოციალისტური ქვეყნების გამოცდილება. ეს გამოცდილება ადასტურებს, რომ გლეხობის კოოპერირება საშუალებას იძლევა ბოლომდე იქნეს მიყვანილი სოფელში გატარებული ღრმა, ძირფესვიანი სოციალ-ეკონომიკური გარდაქმნები აგრარულ საკითხებში; იგი ქმნის ახალი საზოგადოების მშენებლობაში გლეხთა მრავალმილიონიანი მასების ჩაბმის შესაძლებლობას.

კოოპერაციული მოძრაობის განვითარება იმითაც არის მნიშვნელოვანი, რომ იგი დაქსაქსული და ერთმანეთისაგან იზოლირებული გლეხთა მასების ორგანიზებულობის საშუალებას იძლევა, აჩვენებს გლეხობას ერთობლივ მოქმედებას, ზრდის მათში კოლექტივიზმის გრძნობას და, რაც მთავარია, პროგრესულ პოლიტიკურ ძალებს ამით საშუალება ეძლევათ ზეგავლენა მოახდინონ გამანათვისუფლებელ მოძრაობაში გლეხობის პოზიციაზე. აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ ახალგაზრდა ქვეყნების სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივები რიგით კოოპერატორთა შეგნებაში მსხვილმემამულური მიწათმფლობელობის წინააღმდეგ ბრძოლის ერთ-ერთი ეფექტური საშუალებაა.

გლეხთა მოძრაობის განვითარებაში სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების პროგრესული მნიშვნელობის განსაზღვრისას ვ. ი. ლენინი აღნიშნავდა: „კოოპერატივები ხშირად აერთიანებდნენ უმთავრესად წვრილბურჟუაზიულ ელემენტებს, საშუალო გლეხობას, რომელიც მიისწრაფვოდა კოოპერაციულ მოძრაობაში თავისი წვრილბურჟუაზიული ინტერესებით ეხელმძღვანელნა. მაგრამ ეს კოოპერატივები აკეთებდნენ იმ საქმეს, რომელიც, უეჭველია, ავითარებდა მასების თვითმოქმედებას, და ეს არის მათი დიდი დამსახურება“ (5, გვ. 228—229).

ეროვნული განთავისუფლების ზონაში კოოპერაციული ორგანიზაციები სავსებით ემორჩილებიან კლასთა ბრძოლის კანონებს და არ წარმოადგენენ რაღაც „ზეკლასობრივ“, „კლასთაშორის“ ორგანიზაციებს, ასევე არ ატარებენ კლასობრივი ჰარმონიის ნიშნებს, როგორც ამას ქადაგებენ რევინიონისტები და მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატები.

სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივები მშრომელ გლეხობასა

და სოფლის ფეოდალურ-კაპიტალისტურ ფენებს შორის კლასობრივი ბრძოლის ასპარეზია. ამასთან დაკავშირებით კოოპერატივების როლისა და კომუნისტების ამ მასობრივ ორგანიზაციებში მუშაობის აუცილებლობის შეუფასებლობა ართულებს ისეთი მნიშვნელოვანი სოციალური პრობლემის გადაწყვეტას, როგორიცაა, მუშებსა და მშრომელთა გლეხობას შორის კავშირის დამყარება. რაც აუცილებელია ეროვნულ-განმათავისუფლებელი რევოლუციის ბოლომდე მიყვანის, კოლონიალიზმის ნაშთების აღმოფხვრისა და სოციალიზმისაკენ უფრო მიზანსწრაფული სვლისათვის.

ეროვნული რევოლუციის გაღრმავებისათვის მეტრძოლი ქვეყნების სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებში კომუნისტების მუშაობა აუცილებელია იმიტომაც, რომ ბურჟუაზია და დარჩენილი რეაქციული ძალები ცდილობენ კოოპერატივები თავიანთი ინტერესებისათვის გამოიყენონ. როგორც ვ. ი. ლენინი მიუთითებდა, ბურჟუაზია ისწრაფვის იქითკენ, რომ თავის მხარეზე მიიწიროს გლეხობა და ამ ამოცანის გადაწყვეტას გლეხობის სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებში ჩაბმით ცდილობს (6, გვ. 482—483). საშიშროებას ვ. ი. ლენინი იმაში ხედავდა, რომ ბურჟუაზიას სურს კოოპერატივები გამოიყენოს მუშათა კლასისაგან საშუალო და წვრილი გლეხობის ჩამოშორებისათვის, კოოპერაციის საშუალებით ის ცდილობს გლეხობამ მხარი დაუჭიროს იმ ბრძოლაში, რომელსაც ის ეწევა მუშებისა და პროლეტარიატის წინააღმდეგ. (6, გვ. 482—483).

ვ. ი. ლენინი, ააშკარავებდა რა კოოპერაციის ბურჟუაზიული იდეოლოგიების ფსევდო-თეორიებს, მიუთითებდა, რომ სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივის განვითარება სოფელში კლასობრივი ბრძოლის შენელებას კი არა, პირიქით, მის გამწვავებას ნიშნავს. ამასთან აღნიშნავდა, რომ გლეხობის კოოპერირების დროს ძლიერდება გლეხობის დიფერენცირება და ღრმავდება სოფლის სოციალური სტრუქტურის პოლარიზაციის პროცესი. ლენინი მიუთითებდა, რომ კაპიტალისტური საზოგადოების პირობებში კოოპერაცია გაბატონებული კლასის — ბურჟუაზიის ინტერესებს ემსახურება.

განვითარებად ქვეყნებში კოოპერაციას შეუძლია და მართებს კიდევ გამოვიდეს სოფლის მშრომელთა ინტერესების დამცველად. როგორც უცხოელთა მონოპოლიების, ასევე ადგილობრივი მემამუ-

ლევების წინააღმდეგ ბრძოლაში. კოოპერატივები ამაგრებენ გლეხობის პოზიციებს აგრარული გარდაქმნებისათვის ბრძოლაში. მაგრამ სწორი არ იქნებოდა გვეფიქრა, რომ კოოპერაციას ამ ქვეყნებში ძალუძს შეაჩეროს კაპიტალიზმის ეკონომიკური კანონების მოქმედება.

კოოპერატივებს იმ ქვეყნებში, რომლებიც ეხლახან დაადგნენ დამოუკიდებელი განვითარების გზას, დიდი მნიშვნელობა აქვთ ეროვნული ეკონომიკის განვითარებისათვის. არაკაპიტალისტური განვითარების პირობებში კოოპერატივები დიდ საშუალებას იძლევიან, როგორც სოფლის მეურნეობის, ისე ეკონომიკის სხვა დარგებშიც რადიკალური ცვლილებების ჩასატარებლად.

ახალგაზრდა ქვეყნებში სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის განვითარება სამი ძირითადი მიმართულებით მიმდინარეობს: პირველი, კოოპერაციის ორგანიზაციული ფორმების სრულყოფა, მეორე, მისი ფუნქციების განვითარება და მესამე, თვით კოოპერაციული საზოგადოებისა და მისი წევრების მოქმედების მასშტაბის გაფართოება. კოოპერაციული მოძრაობის განვითარება ამ ქვეყნებში კოოპერაციული საზოგადოების ფორმების აღმოცენების მტკიცე თანმიმდევრობით არ ხასიათდება. როგორც გამოცდილება გვიჩვენებს, მომსახურების სფეროში კოოპერაციული ორგანიზაციების ჩამოყალიბება ხშირად წინ უსწრებს წარმოებითი კოოპერატივების წარმოშობას.

ამჟამად განვითარებად ქვეყნებში შედარებით ფართოდაა გავრცელებული კოოპერაციული საზოგადოების შემდეგი ფორმები:

— გამსაღებელი კოოპერაციული საზოგადოებები. რომელთა ფუნქციებსაც შეადგენს ამ საზოგადოების წევრთა შრომით მოწეული სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის გასაღება. ზოგიერთ შემთხვევაში ასეთი ხასიათის მოღვაწეობასთან ერთად კოოპერატივები სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის გადამამუშავებასაც ეწევიან, ისინი ზოგჯერ გლეხებს წარმოებითი დანიშნულების საგნებითაც ამარაგებენ.

— შემსყიდველ-მომმარაგებელი კოოპერაციული საზოგადოებები. რომლებიც მრეწველობის მიერ გამოშვებული წარმოებითი ხასიათის საგნების (მინერალური სასუქები, საწვავი, შხამქი-

მიკატები, სათადარიგო ნაწილები და ა. შ.) შესყიდვას და მათ გლე-
ხობისათვის მიწოდებას ეწევიან.

საკრედიტო კოოპერაციული საზოგადოებების მიზანია ამ სა-
ზოგადოების წევრთა კრედიტით უზრუნველყოფა. ასეთი კოოპე-
რაციები განსაკუთრებით დამახასიათებელია იმ ქვეყნებისათვის,
სადაც საქონლის მწარმოებელი მასების ფინანსური მდგომარეო-
ბა ძალზე სავალალოა. თანამედროვე საკრედიტო კოოპერაციების
ომისწინა პერიოდის ამავე სახის კოოპერაციებისაგან განმასხვა-
ვებელი თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ თანამედროვე
საკრედიტო კოოპერატივი საფინანსო ოპერაციებს აწარმოებს
ეროვნული კაპიტალის ბაზაზე, მაშინ როდესაც. კოლონიურ პერი-
ოდში საკრედიტო კოოპერატივში მთავარ როლს უცხოური კაპი-
ტალი ასრულებდა.

სახელმწიფოს შეუძლია დიდი დახმარება გაუწიოს საკრედი-
ტო კოოპერაციებს. სახელმწიფო სექტორის გაფართოებასა და
გაძლიერებასთან ერთად საკრედიტო კოოპერატივის ფინანსური
მდგომარეობის განმტკიცების სათანადო პირობები იქმნება.

ასეთი კოოპერაციები არსებობს ეგვიპტეშიც. მათ 1952
წლამდე ძალზე უმნიშვნელო საკუთარი რესურსები ჰქონდათ. მაგ-
რამ აგრარული რეფორმის გატარების შემდეგ მნიშვნელოვნად გა-
იზარდა კრედიტის ოდენობა. მაგალითად, თუკი 1958 წელს ეს
თანხა შეადგენდა 16,4 მლნ ეგვიპტურ გირვანქას, 1960 წელს მან
37 მლნ შეადგინა (41. გვ. 24—26), ხოლო 1963 წელს 106 მლნ
გირვანქა, (109, 14. VII. 1964). კოოპერაციების ქსელის გაფართოე-
ბასა და განვითარებასთან ერთად გაძლიერდა მათი როლიც. თუკი
1933 წელს კოოპერატივების ანგარიშზე მოდიოდა ბანკის მიერ გა-
ცემული სესხის 5%, 1938 წ. —20%, 1949 წ. —29%, 1958 წ. —
50%, 1964 წელს მთელი სესხის 84% (41, გვ. 24—26)
კოოპერატივებზე მოდის. ასევე გაიზარდა კრედიტით მოსარგებლე
გლეხთა რაოდენობა. 1956 წელს კრედიტით სარგებლობდა 325
ათასი გლეხი, ხოლო 1963 წელს ასეთ გლეხთა რაოდენობამ 735
ათასს მიაღწია. (109, 7. 1. 1963). მომსახურების (სერვისის) კოოპე-
რაციებში თავიანთ წევრებს ამა თუ იმ სახის მომსახურებას უწე-
ვენ (ტექნიკის გამოყენებისათვის სპეციალისტების კონსულტაცია,
ტექნიკის რემონტი აგროტექნიკური, ზოოვეტერინარული მომსა-
ხურება და ა. შ.).

განვითარებად ქვეყნებში კოოპერაციული მოძრაობის განვითარების საკითხისადმი ოფიციალური წრეების ორგვარი მიღგომა შეინიშნება. ისინი ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან. მფარველობის პოლიტიკა ტარდება იმ კოოპერატივთა მიმართ, რომლებიც მიმოქცევის სფეროში მოღვაწეობენ საკრედიტო, სავაჭრო გამსაღებელ-მომმარაგებელი, ვინაიდან ისინი კაპიტალისტური წყობის ფარგლებს არ სცილდებიან, მის ნაწილს შეადგენენ.

რაც შეეხება მმართველი წრეების ოფიციალურ პოზიციას, ისინი პირველხარისხიდან მნიშვნელობას ანიჭებენ მოხმარების სფეროში მოქმედ კოოპერატივებს. ეს კოოპერატივები სასოფლო-სამეურნეო წარმოების აღმავლობის აუცილებელი პირობაა, — ჯაქრების, სპეკულანტების, მევახშეების წინააღმდეგ ბრძოლის ეფექტური საშუალებაა. და ბოლოს, მმართველი წრეები ასეთ კოოპერატივებში კლასობრივი წინააღმდეგობის შემცირების საშუალებას ხედავენ.

რამდენადმე სხვაგვარია პოზიცია წარმოებითი კოოპერაციის როლის შეფასების საქმეში. ასეთი სახის კოოპერაციის მოწინააღმდეგეთა რიცხვიც დიდია და მათ შორის სჭარბობენ ბურჟუაზიული კლასის წარმომადგენლები, ვინაიდან ისინი ამ კოოპერაციას განიხილავენ როგორც კერძო საკუთრების, კონკრეტულად კი მიწის ხელყოფის იარაღს: ასეთი კოოპერატივების ჩამოყალიბების საკითხების ირგვლივ გაცხარებული ბრძოლა მიმდინარეობს. მრავალ განვითარებად ქვეყანაში წარმოებითი კოოპერატივების შექმნა აგრარული რეფორმის საერთო პროგრამის შემადგენელი ნაწილია.

მიუხედავად ასეთი დიდი წინააღმდეგობისა, წარმოებითი კოოპერატივების შექმნის საკითხი არ არის მოხსნილი დღის წესრიგიდან, პირიქით, ცხოვრება ამტკიცებს მათი შექმნის აუცილებლობას.

ეგვიპტეში უკვე დაგროვილია სასოფლო-სამეურნეო წარმოებითი კოოპერატივების მუშაობის საკმაო გამოცდილება. აქ სამეფო ოჯახის წევრების მფლობელობაში მყოფ მიწებსა და მემამულეებისათვის ჩამორთმეულ მიწებზე იქმნებოდა წარმოებითი კოოპერატივები, რომელთაც „აგრარული რეფორმის ჩატარების გენერალური ორგანიზაციის კოოპერატივებს“ უწოდებენ; ამასთან

ერთად იქმნებოდა ყამირი მიწების ათვისების კოოპერატივები. 1952 წლის აგრარული რეფორმა რადიკალურ ხასიათს არ ატარებდა და კოოპერატივების ორგანიზაცია მიმდინარეობდა მიწის მფლობელობის ნახევრად ფეოდალური ფორმების შენარჩუნების პირობებში. ფელაპებს აიძულებენ შესულიყვნენ ისეთ კოოპერატივებში, სადაც მდიდარი გლეხები, სახელმწიფო ჩინოვნიკები მბრძანებლობდნენ. ეს სახელს უტეხდა თვით კოოპერაციულ მოძრაობას. 1959 წელს პრეზიდენტმა ნასერმა აგრარული რეფორმის სამინისტროს მოსთხოვა შეესუსტებინა კოოპერატივებისადმი კონტროლი, მიეცა მათთვის მეტი დამოუკიდებლობა და ამასთან ერთად აღნიშნა, რომ მთელი რიგი კოოპერატივების ხელმძღვანელობაში ბატონობენ კულაკები და მემამულეები. (85, 6, VIII. 1962).

1961 და 1964 წლების ეგვიპტის აგრარული რეფორმის ახალმა კანონებმა სხვა მიმართულება მისცეს სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების განვითარებას. ამ პერიოდიდან მოყოლებული კოოპერაციულ მოძრაობაში ვითარდება თვითმმართველობა.

მეურნეობის კოლექტიური წართვა ეგვიპტის კოოპერატივებში თავისებურ ხასიათს ატარებს. კოოპერატივების წევრებს საკუთრებაში რჩებათ მიწის ინდივიდუალური ნაკვეთები 2—5 ფედანის რაოდენობით. ამასთან, კოოპერატივი მისი წევრების პირად საკუთრებაში არსებულ მიწებს მანქანით ამუშავებს, ამარაგებს მათ თესლით, სასუქებით, აწვდის კრედიტს. თუ აღრე ეგვიპტე მსხვილ მიწათმფლობელთა და წვრილ მეურნეთა ქვეყანა იყო, ეხლა მიწას ფლობენ წვრილი მესაკუთრეები და მათი ფართობები ერთობლივად, დიდ უბნებად დაყოფილი მუშავდება.

1973 წლის ზაფხულისათვის ეგვიპტეში 4486 სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივი არსებობდა (108, 29. IX. 1973). აქედან 631 წარმოებითი ხასიათისა იყო (41, გვ. 26). ისინი აერთიანებდნენ 2.4 მილიონზე მეტ ფელაპს (108, 29. IX. 1973). წარმოებით კოოპერატივებში ფელაპების კოოპერირება განსაკუთრებით ფართოდ დაიწყო 1962 წლიდან. სოფლებში, სადაც შესაძლებელი იყო მეურნეობის კოლექტიური გაძღოლის ფორმის გამოყენება, ფელაპების მიწები გადააქციეს ერთ მთლიან სახნავ-სათეს ფართობად, რომელსაც ერთობლივი ძალით ამუშავებდნენ. მოსავალი, უფრო სწორად კი მოსავლის გასაღების შემდეგ მიღებული შემოსავალი. ნაწილდე-

ბოლა იმის მიხედვით, თუ ვინ რამდენი მიწის ნაკვეთი გააერთიანა საერთო ფართობში.

სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებთან სახელმწიფო აშენებს ე. წ. სოციალურ ცენტრს, რომელიც აერთიანებს სამედიცინო პუნქტს, პოლიკლინიკას და საავადმყოფოს, სამშობიარო სახლს, დაწყებით სკოლას, აგროტექნიკურ კურსებს. ეს ცენტრი ეწევა კულტურულ-საგანმანათლებლო და ფიზკულტურულ მუშაობას გლეხობაში. 1965 წლის დამდეგისათვის ეგვიპტეში არსებობდა 407 სოციალური ცენტრი ანუ სოციალური გაერთიანება, როგორც უწოდებენ მას ეგვიპტეში. ამ ცენტრს ჰქონდა 262 საავადმყოფო, 195 პოლიკლინიკა და 646 სამედიცინო პუნქტი, რომლებიც სოფლის მოსახლეობას ემსახურებოდნენ.

აღსანიშნავია ქ. დამიეტას მახლობლად მდებარე სოფელ რუდას სოციალური ცენტრის მუშაობა. 1964 წ. იგი მომსახურებას უწევდა რუდას გარდა კიდევ ორ სოფელს, სულ 9 ათასზე მეტ კაცს. ცენტრში მუშაობდა სამი ექიმი (შინაგანი, ოკულისტი და მეანი გინეკოლოგი). 12-საწოლიანი საავადმყოფო, 4 აგრონომი, სამედიცინო ლაბორატორია სამი მუშაკით, 6 მედლა და სხვა მუშაკები — 13 კაცი. სოციალური ცენტრს ჰქონდა საკუთარი ბიბლიოთეკა 1000-მდე წიგნითა და დიდი სამკითხველო დარბაზით, სადაც იდგა დიდუკრიანინი ტელევიზორი. მოწყობილი იყო სოფლის ბავშვების ნახატთა გამოფენა, პატარა ბოტანიკური და ზოოლოგიური გამოფენა, შექმნილი იყო სპორტული წრეები. მუშაობდა დაწყებითი სკოლა, რომელშიც სწავლობდა 230 მოსწავლე. იმატა წერაკითხვის მცოდნეთა რაოდენობამ. მაგალითად, თუ წინათ ამ სოფლის მცხოვრებლები თითქმის ყველა წერა-კითხვის უცოდინარი იყო, ეხლა მხოლოდ ღრმა მოხუცები დარჩნენ ასეთებად და მათი რაოდენობა კი მთელი მოსახლეობის 10—15% არ აღემატებოდა, გაიზარდა მოსავლიანობაც კარგი აგროტექნიკური ღონისძიებების გატარების შედეგად.

ამრიგად, ეგვიპტის სინამდვილეში სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივები ისეთ ფაქტორებად მოგვევლინენ, რომელთაც ძალა შესწევდათ შეესრულებინათ დიდი როლისაწარმოო ძალებს აღმავლობაში არა მარტო სოფლის მეურნეობაში, არამედ ეროვნული ეკონომიკის სხვა დარგებშიც. კოოპერატივების საშუალებით შეიძ-

ლება განხორციელდეს გლეხთა მრავალმილიონიანი მასის ჩაბმა საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში და, რაც მთავარია, სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივები შეიძლება გამოყენებულ იქნას როგორც გლეხთა მასობრივი საზოგადოებრივი ორგანიზაცია, რომელიც გარკვეულ წილად განაპირობებს სოფლის მეცხოვრებათა ძალების მობილიზაციას აგრარული გარდაქმნებისათვის, გლეხთა თვითშეგნების ამადლებისა და ფეოდალიზმის გადმონაშთების საბოლოო ლიკვიდაციისათვის.

ყოველივე ეს განაპირობებდა ეგვიპტეში სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების დემოკრატიზაციისა და არსებითად დემოკრატიული კოოპერაციული მოძრაობისათვის ბრძოლის აუცილებლობას.

აგრარულ ურთიერთობათა გარდაქმნის მიზნით დიდი სამუშაოები ჩატარდა აგრეთვე საირიგაციო სისტემის აღსადგენად და ახალი მიწავერი საირიგაციო ჰიდროტექნიკურ ნაგებობათა ასაშენებლად. ეგვიპტის მიწათმოქმედება მთლიანად დამოკიდებულია სავარგულების რწყვაზე და ახალი მიწების ათვისებაზე იმ რაიონებში, სადაც არსებობს საირიგაციო არხები. ამ თვალსაზრისით აფრიკის მატერიკზე ყველაზე გრანდიოზული ჰიდროტექნიკური ნაგებობაა ასუანის მაღლივი კაშხალი, რომელიც საბჭოთა კავშირის დახმარებით აიგო.

ასუანის მაღლივი კაშხალის აშენების შედეგად ქვეყანაში მნიშვნელოვანი ეკონომიური მოგება ნახა, ვინაიდან კაშხალი და წყალსაცავი საშუალებას იძლევა გაფართოვდეს სათესი ფართობი 1,3 მლნ. ფედანით. 700 ათასი ფედანი მიწა, აუზებში დაგროვილი წყლის ნაცვლად, ასუანის წყალსაცავიდან მომდინარე წყლით ირწყვება მთელი წლის განმავლობაში. ეს კი ერთი წლის განმავლობაში ორი და სამი მოსავლის აღების საშუალებას იძლევა. შეიძლება გაფართოვდეს ბრინჯის ნათესები. ეს კულტურა კი ეგვიპტის ექსპორტის ერთ-ერთი შემოსავლიანი წყაროა. ასევე უმჯობესდება ელექტროენერგიის წარმოება სოფლის მეურნეობისა და მრეწველობის საჭიროებისათვის (10 მლნ კილოვატსაათის რაოდენობით წელიწადში).

ასუანის კაშხალის მშენებლობის დამთავრების შემდეგ ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის ეროვნული შემოსავალი 234 მილიონი ეგვიპტური გირვანქით გაიზარდა.

ასუანის მაღლივი კაშხალის გრანდიოზულობაზე ნათლად ლაპარაკობს ზოგიერთი ტექნიკური მონაცემი. კაშხალის სიგრძე 3600 მეტრია, აქედან 520 მეტრი მდინარე ნილოსის კალაპოტზე მოდის, მისი სიგანე საძირკველში 980 მეტრია, ზემო ნაწილში — 40 მეტრი, ხოლო სიმაღლე 111 მეტრია და აქედან 85 მეტრი წყალქვეშაა მოქცეული. კაშხალი ქმნის წყალსაცავს, რომლის სიგრძე 500, ხოლო სიგანე 10 კილომეტრია და იტევს 157 მლრდ კუბ. მეტრ წყალს. აქედან ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკა ხმარობს 55 მლრდ კუბ. მეტრ წყალს, ხოლო სუდანი 18,5 მლრდ კუბ. მეტრს.

ასუანის კაშხალმა ახალი უდაბნო მიწების ათვისების მყარი საფუძველი შექმნა. საქმე ისაა, რომ ეგვიპტის მოსახლეობა ძალზე სწრაფად იზრდება, 2000 წლისათვის მისი რაოდენობა 77 მილიონ კაცს შეადგენს. ეს კი რთულ ამოცანებს აყენებს ეგვიპტის მთავრობის წინაშე, რომელთა შორისაც ყველაზე ურთულესია ქვეყნის სურსათით უზრუნველყოფა. მდგომარეობას ართულებს ისიც, რომ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ზრდას ამუხრუჭებს მიწათმოქმედებისათვის ფართობების უქმარისობა.

სწორედ ამიტომ აქ ერთ-ერთი მთავარი ამოცანაა უდაბნო მიწების ათვისება. ამ მიზნით აქ რამდენიმე პროექტი უკვე განხორციელდა, მათ შორის ახალი მიწების ისეთი დიდი მასივები იქნა ათვისებული, როგორიცაა, ახალი ველი, ვად ან-ნატრუნის ოაზისი. ფერმა „მეგობრობა“ ნუბარიის დასავლეთით და სხვა.

უდაბნოს ათვისების უდიდესი ჩანაფიქრი იყო ვადი ალ-ჯელიდის (ახალი ველი) პროექტი, რომელიც გამალ აბდელ ნასერმა 1958 წლის დეკემბერში საქვეყნოდ განაცხადა ქ. პორტ-საიდში. გამოსვლის დროს. ეს ველი ლიბიის ანუ დასავლეთის უდაბნოს სამხრეთში მდებარეობს, აქ მიწისქვეშა წყლების დიდი მარაგია. ოაზის ხარგაში ამ სტრიქონების ავტორს თვით უნახავს, როგორ ამოხეტქა კაბურღილიდან წყალმა და შადრევანს აფრქვევდა 15 მეტრის სიმაღლეზე. ეს ველი მოიცავს ხარგას, დახლას, ფარაფრას, ოაზისებს, რომელთა ფართობიც 13 მლნ. ფედანს უდრის. ამ ფართობიდან მხოლოდ 121 ათასი ფედანი მიწის ათვისება იყო გათვალისწინებული (44, ტ. V, 21. V. 1962, გვ. 3). ახლა აქ ცხოვრობს ათასობით გადმოსახლებული გლეხობა. ხარგა პატარა და მივიწყებული დაბიდან ამჟამად მწვანეში ჩაფლულ თანამედროვე ქალაქად იქცა.

გადმოსახლებული გლეხებისათვის ერაიანი პროექტით აქ აშენდა ახალი სოფლები „ბაღდადი“, „პალესტინა“, „ხართუმი“, „სანა“, „ჯიღდა“ და სხვები.

ამ პროინციის მოსახლეობა უკვე ასი ათას კაცს აღემატება. მუშაობს ირიგატორებისა და მექანიკოსების სასწავლო ცენტრი, შექმნილია მეფრინველეობის ფერმები. მაგრამ ახალმა ველმა ვერ გაამართლა ეგვიპტელი ფელაჰების იმედი. 1966 წლისათვის აღმოჩნდა, რომ ჰიდროგეოლოგები შეცდნენ, მათი გაანგარიშება, თითქოს მიწისქვეშა წყლები საკმარისი იყო ნახევარი მალიონი ფედანი მიწის 780 წლის განმავლობაში მოსარწყავად, მცდარი გამოდგა, ვინაიდან 300 ჰაბურლილის გაყვანის შემდეგ წყლის დებეტმა იკლო. ეგვიპტელებმა მიმართეს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სასოფლო-სამეურნეო და სურსათის ორგანიზაციას (ფაოს) დახმარებისათვის, რომ შეესწავლათ მდგომარეობა ახალ ველში. ფაოს ექსპერტებმა, რომელთა ბირთვსაც საბჭოთა სპეციალისტები შეადგენდნენ, დაადგინეს, რომ მიწისქვეშა წყლების არსებობის პირობებში მიწათმოქმედებისათვის გამოსადეგია მხოლოდ 300 ათასი ფედანი, ამასთან ერთად მათ დაადგინეს, რომ აქ არსებული წყლის რესურსები საკმარისია მხოლოდ 47,6 ათასი ფედანი მიწის მოსარწყავად და ისიც მარტო 50 წლის განმავლობაში.

ღვირაღლირებული საირიგაციო სისტემა ჰაბურლილების გამოყენებით მხოლოდ იმ შემთხვევაში იქნება რენტაბელური, თუ შეიქმნება მსხვილი მეურნეობა, რომელსაც ექნება მექანიზაცია და ეყოლება ტექნიკური კადრები. ასეთი საშუალება კი ჯერ არ არსებობს. უღელი კამეჩითა და მამაპაპური ხის გუთნით, რასაც აქ ფელაჰები იყენებენ, ახალი ველის ათვისება შეუძლებელია.

ათვისებული მიწებისადმი დიდ ინტერესს არც მსხვილი მემამულეები იჩენენ, ვინაიდან ეს მიწები სახსრების დიდ დაბანდებას მოითხოვს.

ვადი ან-ნატრუნი უდაბნო მიწების ათვისების მეორე რაიონია. მწვანე ოაზისი 750 კვადრატული კილომეტრის ფართობით კაირო-ალექსანდრიას უდაბნოზე გამავალი გზატკეცილის ახლოს მდებარეობს. ათი წლის განმავლობაში აქ ათვისებულია 5 ათასი ფედანი მიწა. რაც ეგვიპტის ირიგაციის მინისტრის აბუ ათას განცხადებით 8 მლნ ეგვიპტური გირვანქა დაჯდა. ამავე დროს სახელმწიფომ ახალი მიწების ექსპლუატაციისაგან მხოლოდ 2 მლნ ეგვი-

პტური გირვანქა მოგება მიიღო. პროექტით გათვალისწინებული იყო 10 ათასი ფედანის ათვისება და ხარჯებს მხოლოდ 3 მლნ გირვანქა უნდა შეედგინა (94 ა, ტ. V, 21. V. 1962, გვ. 3). ამ მიწების არარენტაბელურობა გამოწვეულია იმით, რომ ათვისებული მიწების დიდი რაოდენობა ირწყვება არტეზიული ჰეებით, რომელთა სიმძლავრეც აქ საკმარისი არ არის. ადგილობრივი მოსახლეობა დიდ ინტერესს არ იჩენს ახლად ათვისებული მიწების შესყიდვისადმი, 1974 წელს მთავრობამ მოაწყო მიწების საჯაროდ გაყიდვა: ერთი ფედანი მიწა 200 ეგვიპტურ გირვანქად იყიდებოდა.

ვადი ან-ნატრუნის ახალი მიწათმფლობელების უმრავლესობას ისეთი პირები შეადგენენ, რომელთაც არაფერი აქვთ საერთო სოფლის მეურნეობასთან. ინჟინერი კაიროდან, მექანიკური სახელოსნოს მეპატრონე, რესტორნის პატრონი და სხვები ყიდულობდნენ რა მიწებს, ცდილობდნენ ისე დაებანდებინათ კაპიტალი, რომ მიეღოთ დიდი მოგება, მაგრამ ელექტროენერგიის უკმარისობის გამო არტეზიული ჰეების დიდ რაოდენობას ვერ იყენებდნენ. ამ რაიონიდან 25 კმ დაშორებით ვადის ასუანიდან მიმავალი მაღალი ძაბვის ელექტროგადამცემი ხაზი, მაგრამ იმისათვის, რომ მოეწყოს ამ ხაზის განშტოება ვადი ან-ნატრუნში, საჭიროა 600 ათასი გირვანქა, რისი გამოყოფაც სახელმწიფოს არ შეუძლია. იმიტომ რომ სპეციალისტების ვარაუდით მიწისქვეშა წყლების ინტენსიურ ხარჯვას შეუძლია შექმნას ისეთი ვითარება, როგორსაც ადგილი აქვს ახალ ველში.

ვადი ან-ნატრუნიდან ალექსანდრიისაკენ მიმავალ გზაზე ტბა მარიუტის სანაპიროზე მდებარეობს მექანიზებული ფერმა „მეგობრობა“, რომელსაც 10 ათასი ფედანი ფართობი უკავია, პროექტით აქ უნდა აეთვისებინათ 50 ათასი ფედანი მიწა (94 ა, ტ. V, 21. V. 1962, გვ. 3). იგი 1964 წელს შეიქმნა. საბჭოთა კავშირმა ეგვიპტეს ამ ფერმისათვის საჩუქრად გადასცა სასოფლო-სამეურნეო და სამშენებლო ტექნიკა, ავტომობილები, ელექტროძრავები, წყლის ტუმბოები და სხვა. საბჭოთა საპროექტო ორგანიზაციებმა შეიმუშავეს პროექტი, რომელიც ითვალისწინებდა სარწყავი სისტემის მშენებლობას ავტომატიზებული წყალსაქაჩებით, სარემონტო მექანიკური ქარხნით, მეცხოველეობის კომპლექსით. მთელი ეს პროექტი დადგენილ ვადებში იქნა შესრულებული.

ამჟამად, თვით ეგვიპტელების აღიარებით, ფერმა „მეგობრო-

ბა“ სანიმუშო მეურნეობაა, რომელიც ორი წლით ადრე გათვალის-
წინებულ ვადაზე რენტაბელური გახდა. 1975 წელს მის
მიერ წარმოებული პროდუქციის რეალიზაციამ 400 ათასი ეგვიპ-
ტური გირვანქა შეადგინა, ხოლო სუფთა მოგებამ — 112 ათასი. ეს
ფერმა მთელ დასავლეთ ნუბარიაში მიწების ათვისების ცენტრად
არის ცნობილი. გეგმის მიხედვით აქ უნდა მომზადდეს ასათვისებ-
ლად 300 ათასი ფედანი მიწა, ჯერჯერობით ათვისებულია მხოლოდ
40 ათასი. 12 ათას ფედანზე გაშენებულია ვაზი. უდაბნო მიწების
ათვისების ტემპები ამ უკანასკნელ ხანს შემცირდა იმია გამო, რომ
ფერმის მთელი ძალები და სახსრები დაბანდებულია ნიადაგის გამ-
ლაშების წინააღმდეგ ბრძოლაში. ნიადაგის გამლაშების წინააღმდეგ
ბრძოლის საშუალებების შესასწავლად ეგვიპტის არაბთა რესპუბ-
ლიკის მთავრობამ ფაოს ექსპერტები მოიწვია. მათ განაცხადეს,
რომ მხოლოდ ათი წლის შემდეგ შეუძლიათ მისცენ კონკრეტული
რეკომენდაციები, მაშინ როდესაც ეგვიპტეში გაგზავნილმა საბჭო-
თა სპეციალისტებმა ურჩიეს კონკრეტული ღონისძიებების გატა-
რება და მათი პროექტით ფერმაში აშენდა არხი „ნური“, რომელიც
მიწებიდან გამონადენ მლაშე წყალს ჩაუშვებს ზღვაში.

ეგვიპტელი ირიგატორების ყურადღება ამჟამად მიმართულია
ნილოსის ველებისაკენ. ამ ველებში მიწისქვეშა წყლების მარაგი
აღმოჩენილია დასავლეთ უდაბნოს ოაზისებში. ზოგიერთ ოაზის-
ში მიწისქვეშა წყლის დებეტი ძალზე დიდია. ოაზის სივაში მრავ-
ლად არის წყალუხვი დიდი წყაროები. მაგრამ მათი გამოყენება
სხვა რაიონებისათვის შეუძლებელია იმის გამო, რომ ეს ოაზისი
უდაბნოში მდებარეობს და დასახელებულ რაიონებს მოშორებუ-
ლია 300-ზე მეტი კილომეტრით.

ნილოსის ველზე სავარგულების გაფართოება დაკავშირებულია
დიდ სიძნელებთან. ქალაქების ზრდისა და სამრეწველო საწარმო-
ების მშენებლობის გამო სულ უფრო და უფრო მცირდება ბაღე-
ბისა და პლანტაციების ფართობები. ირიგაციის სამინისტროს ცნო-
ბით 60-იან წლებში მშენებლობის ბუშმა შთანთქა ამავე პერიოდში
ათვისებული მიწების 2/3-ზე მეტი. ასეთი ტემპებით 25 წლის
შემდეგ სათესი ფართობი ნილოსის ველზე 1,5 მლნ ფედანით
შემცირდება.

სპეციალისტების გამოთვლით მდინარე ნილოსის წყალი სავ-
სებით საკმარისაა ახალი მიწების ასათვისებლად. მარტო ნასერის

ზელოვნური ტბის, რომელიც შეიქმნა ასუანის მაღლივი კაშხალის აშენების შედეგად, წყლის მარაგი 68 მლრდ კუბურ მეტრს შეადგენს, რაც 16,5 მლრდ კუბური მეტრით აღემატება ეგვიპტის მოთხოვნილებას.

ეგვიპტის მთავრობამ მიწების ათვისების კიდევ რამდენიმე პროექტი შეიმუშავა. როგორც კაიროს გაზეთები იტყობინებიან, ერთმა შვეიცარიულმა ფირმამ ნასერის ტბის წყლით ახალი ველის სამხრეთით მდებარე ტუშქას ღრმულის შევსების გეგმა შეადგინა. აღნიშნული გეგმის განხორციელება დიდ სახსრებს მოითხოვს, რაც ეგვიპტეს არ გააჩნია. მთავრობა დიდ იმედებს ამყარებს უცხოურ კრედიტებსა და სესხებზე. განვითარებისა და რეკონსტრუქციის საერთაშორისო ბანკმა უკვე რამდენიმე სესხი მისცა ეგვიპტეს მიწების ათვისებისათვის. მოლაპარაკება მიმდინარეობს ამ საკითხებზე გფრ, ჰოლანდიასთან, საფრანგეთთან, მაგრამ ჭერჭერობით ფაქტიურად მიწების ათვისების არცერთი უცხოური პროექტი უცხოელთა კაპიტალის დახმარებით არ განხორციელებულა.

ამავე დროს მდგომარეობა სოფლის მეურნეობაში ძალზე რთულია და უფრო და უფრო უარესდება. ქვეყანას უცხოეთიდან დიდი რაოდენობით შემოაქვს სურსათი, თუმცა არცთუ ისე შორეულ წარსულში ის საკუთარი წარმოების პროდუქტებით ირჩენდა თავს.

საერთოდ უნდა აღინიშნოს, რომ აგრარული რეფორმის გატარებამ, ახალი მიწების ათვისებამ, საირიგაციო სამუშაოებმა და სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების შექმნამ ერთგვარად გააუმჯობესეს სასოფლო-სამეურნეო კულტურების მოყვანის აგროტექნიკური დონე საერთოდ და შექმნეს პირობები სოფლის მეურნეობის პროდუქტების წარმოების გადიდებისათვის. რასაც ნათლად მიუთითებს ქვემოთ მოყვანილი ცხრილი:

სასოფლო-სამეურნეო წარმოება (20, გვ. 169, 171, 174)

(პ-ნ ტონებში)

სასოფლო-სამეურნეო კულტურები	1960წ.	1964წ.	1970წ.	1971წ.	1972წ.	1973წ.	1974წ.
ბამბა (ბოკკო)	0,47	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
ბრინჯი	1,5	1,8	2,6	—	—	2,6	2,5
ხორბალი	1,5	1,3	1,5	—	—	1,8	1,8
სიმინდი	1,7	2,1	2,4	—	—	2,4	2,8
შაქრის ლერწამი	4,5	6,0	7,0	—	—	7,0	7,1

საერთო ეროვნული დემოკრატიული ამოცანების ზოგიერთი პრობლემის გადაჭრა სრულიადაც არ ნიშნავს იმას, რომ ეს ამოცანები მთლიანად გადაწყვეტილია. მაგრამ მათი გადაჭრა იმით არის მნიშვნელოვანი, რომ ისინი ქმნიან რეალურ საფუძვლებს საერთო-ეროვნული დემოკრატიული ამოცანების იმ საკითხების მოსაგვარებლად, რომლებიც მოსახლეობის ფართო ფენების მატერიალური და კულტურული დონის ამაღლებისაკენ არიან მიმართული.

ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის მთავრობა დიდ ყურადღებას უთმობდა ხსენებული საკითხის მოგვარებას, ვინაიდან ეს განამტკიცებს მის ავტორიტეტს და, რაც მთავარია, ქმნის რეალურ სოციალურ ბაზას ახალი ძირფესვიანი გარდაქმნების გასატარებლად.

მრეწველობისა და სოფლის მეურნეობის აღმავლობის მიზნით გატარებულმა სოციალ-ეკონომიკური ხასიათის ღონისძიებებმა რეალური საფუძველი შექმნეს სახალხო მასების მატერიალური მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის. მაგრამ არსებული რეალური საფუძვლების განადღებაში მაინც დიდი სირთულეები და ზოგჯერ თითქმის დაუძლეველი წინააღმდეგობანი აღიმართება ხოლმე.

როდესაც საჭიროა ეგვიპტეში გატარებული სოციალური გარდაქმნებისა და ეკონომიკური რეფორმების გაანალიზება იმ კუთხით, თუ რა მოუტანეს ამ ღონისძიებებმა სახალხო მასებს, პირველ რიგში ყურადღება უნდა მიექცეს იმას, თუ როგორ გადაიჭრა ამ ქვეყნის სინამდვილეში სურსათის, საბინაო მშენებლობის, რეალური ხელფასის ზრდისა და სხვა პრობლემები, რომლებიც განაპირობებენ მთლიანად მშრომელი მასების მატერიალური კეთილდღეობის სათანადო ღონეს.

ეგვიპტის სინამდვილის რთული პრობლემა იყო და არის სასურსათო პრობლემა, ვინაიდან ის სისტემატურად მწვავედება ამ ბოლო წლებში და მისი გადაჭრა დაკავშირებულია ისეთი ურთულესი საკითხების გადაწყვეტასთან, როგორიცაა: დასამუშავებლად ვარგისი მიწების ფართობის შემდგომი ზრდის ძალზედ შეზღუდული შესაძლებლობანი და, მეორე, მოსახლეობის სწრაფი ზრდა.

მოსახლეობის სწრაფ ზრდას იწვევს მაღალი შობადობა, რომელიც ბევრად უსწრებს წინ სიკვდილიანობას. სიცოცხლის საშუა-

ლო ხანგრძლივობა უკანასკნელ ხანებში გაიზარდა 40 წლიდან 50 წლამდე.

მოსახლეობის სწრაფი ზრდა მთელ რიგ შემთხვევებში ართულებს მიწის საკითხის გადაჭრას, ვინაიდან ეგვიპტეში დასამუშავებლად გამოსადეგი მიწების ფონდი განსაზღვრულია, სწორედ ამის გამო მოსახლეობის ერთ სულზე მიწის რაოდენობა 0.15 ჰექტარიდან 1927 წელს, შემცირდა 0.09 ჰექტარამდე 1966 წელს. ამჟამად მიწათმოქმედების გაფართოების კარგი პერსპექტივებია იმის გამო, რომ ასუანის მაღლივი კაშხალის მშენებლობის დამთავრების შედეგად დამატებით გამოსადეგი გახდა კიდევ 1.300 ათასი ჰექტარი მიწა, მაგრამ საინტერესოა ერთი გარემოება. თუკი მოსახლეობის ზრდის ეხლანდელი ტემპები შენარჩუნებულ იქნება, მაშინ 10 წლის შემდეგ მოსახლეობა გაიზრდება კიდევ 8 მილიონი კაცით, რაც ხელს შეუშლის მოსახლეობის ერთ სულზე მიწის რაოდენობის ზრდას და ერთ სულზე ისევ 0,15 ჰექტარი მიწა მოვა (41, გვ. 7—8).

მოსახლეობის ზრდის უსწრაფესი ტემპები ართულებენ „მიწის შიმშილთან დაკავშირებულ“ პრობლემების გადაჭრას. მისი „...ერთ-ერთი უარყოფითი შედეგი იმაში მდგომარეობს, რომ ის მოსახლეობის ერთ სულზე შემოსავლის ზრდაზე და მომსახურების რაოდენობასა და ხასიათზე (განსაკუთრებით სამედიცინო და სხვ.) ნეგატიურ გავლენას ახდენს“ (109, 29. XI. 1970), სამართლიანად აღნიშნავდა გაზეთი „ალ-აპრამი“.

მოსახლეობის სწრაფი ზრდა, წერდა კაიროს გაზეთი „ალ-აპრამი“, „...მოითხოვს სახელმწიფოსა და მოქალაქეების თანამშრომლობას იმ მიზნით, რათა შეიქმნას მცირერიცხოვანი ოჯახები. ასეთი ოჯახების შექმნა სოციალ-ეკონომიკურ ამოცანად უნდა გამოცხადდეს, მეცნიერებისა და ტექნიკის საუკუნეში ეგვიპტის გადასვლის ძირითად და მთავარ პირობად უნდა იქცეს“ (109, 28. XI. 1970).

პრეზიდენტი ნასერი თავის საპირველმაისო გამოსვლაში კაიროში 1965 წელს ასე მიმართავდა ეგვიპტის მშრომელებს: „ჩვენ როგორ უზრუნველევთ სამუშაოთი თქვენი შვილები, მაშინ როდესაც ბევრ თქვენთაგანს 12, 10, 8 ან 7 შვილი ჰყავს. ათი შვილის მაგიერ რომ ორი, სამი ან ოთხი შვილი გყავდეთ, სრულიად საკმა-

რისია, წინააღმდეგ შემთხვევაში ჩვენ ვერ შევძლებთ უზარუნველ-
ვყოთ ისინი სამუშაოთი..." (94, 2. V. 1965).

როგორც ზემოთ მოყვანილი დებულებები გვიჩვენებენ კონ-
ტროლის დაწესება, შობადობის მაღალი დონის რეგულირება ეგ-
ვიპტის არაბთა რესპუბლიკის რთული სოციალური პრობლემაა.

ჯერ კიდევ 1953 წლის დასაწყისში შეიქმნა ხალხმოსახლეო-
ბის ეროვნული კომიტეტი სოციალურ საქმეთა მინისტრის მე-
თაურობით. ამ კომიტეტში შედიოდნენ სოფლის მეურნეობის, გა-
ნათლების, ჯანმრთელობის დაცვის, ფინანსთა მინისტრები, ეკონო-
მიკის, დემოგრაფიის, სოციოლოგიის, სტატისტიკისა და გინეკო-
ლოგიის ექსპერტი-სპეციალისტები. 1955 წლიდან ამ კომიტე-
ტის ხელმძღვანელობით მუშაობა დაიწყო პირველმა 8 კლინიკამ,
რომლებიც კონტროლს უწევდნენ შობადობას. ამ კლინიკების მუ-
შაობამ ნათელი გახადა, რომ შობადობის რეგულირება ეგვიპტისა-
თვის სოციალურად აუცილებელი იყო. საკითხის ფართო განხილვამ
ადგილობრივ საზოგადოებასა და ოფიციალურ წრეებში ნათელიყო,
რომ არსებობდა სერიოზული წინააღმდეგობანი და ურთიერთდა-
პირისპირებული მოსაზრებანი ამ პრობლემის ირგვლივ, განსაკუთ-
რებით კი მუსლიმანურ-რელიგიურ ლიდერებს შორის. ჯერ კიდევ
1937 წელს კაიროს უნივერსიტეტის პროფესორთა ერთმა ჯგუფმა
მუსლიმანური სამართლის გამოყენებით თეოლოგიური დასაბუ-
თება მისცა თეზისს იმის შესახებ, რომ განსაზღვრულ პირობებში
დასაშვებია შობადობაზე კონტროლის დაწესება.

1962 წლის მაისში ოჯახის წევრთა რაოდენობის განსაზღვრის
პრინციპი აღიარებულ იქნა ოფიციალურ სახელმწიფო პოლიტი-
კად. ამას წინ უსწრებდა ეგვიპტის მედიცინის ასოციაციის კონფე-
რენცია, რომელიც მიემდგნა ოჯახის წევრთა რაოდენობის ზრდის
დაგეგმვის სოციალური და სამედიცინო ასპექტების განხილვას.
კონფერენციამ დიდი გამოხმაურება პოვა საზოგადოებრიობაში.
პრეზიდენტი ნასერი 1962 წლის მაისში თავის ერთ-ერთ მოხსენე-
ბაში აღნიშნავდა, რომ მოსახლეობის სწრაფი ზრდა საგრძნობლად
აბრკოლებს წარმოების დონის შედარებით ეფექტური და ქმე-
დითი საშუალებების ამადლებისათვის ეგვიპტელი ხალხის ბრძო-
ლას. „...ოჯახის წევრთა რაოდენობის ზრდის შეზღუდვა იმის გამო,
რომ იზრდება მოსახლეობის საერთო რაოდენობა, ღირსია ისეთი

ლონისძიებების გატარებისა, რომელთაც თანამედროვე მეცნიერული საფუძვლები აქვთ“ (78, 15) — აღნიშნავდა პრეზიდენტი ნასერი.

მოსახლეობის სწრაფ ზრდას ეგვიპტეში განაპირობებს ის, რომ აქ ქალიშვილები ადრე (16 წლის ასაკში) ქორწინდებიან (109, 10. II. 1964). თუკი რევოლუციამდე ქალი შობდა 12—15 ბავშვს და აქედან ნახევარზე მეტი იღუპებოდა, ამჟამად თითქმის ყველა ახალშობილი თავს კარგად გრძნობს.

დიდი ამოცანები დგას ოჯახის წევრთა რაოდენობის ზრდის დაგეგმვის საქმეში, ე. წ. ოჯახის დაგეგმვის ცენტრების წინაშე. ისინი სამედიცინო კლინიკას წარმოადგენენ. ეგვიპტეში 68 ასეთი კლინიკა მუშაობს (109, 25. XI. 1972). რომელიც კონტროლს უწევს შობადობის დონეს. კაიროსა და ალექსანდრიის უნივერსიტეტებში გაშლილია კვლევითი სამუშაოები ხალხმოსახლეობის პრობლემების ირგვლივ. ამ სპეციალისტების გაანგარიშებით, 1980 წლისათვის ეგვიპტის მოსახლეობა 44 მილიონ კაცს შეადგენს და ამ რაოდენობის მოსახლეობის გამოკვება ეგვიპტის სოფლის მეურნეობას გაუჭირდება მიწების უქონლობის გამო.

ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის მოსახლეობის ნახევარზე ცოტა მეტი 20 წლამდე ასაკის ახალგაზრდობაა. ოფიციალური სტატისტიკით შრომისუნარიანი მოსახლეობის 57% დასაქმებულია სოფლის მეურნეობაში. ამ ციფრის სისწორეში შეიძლება ეჭვის შეტანაც, ვინაიდან სოფლის ბავშვები და ქალები არ არიან შეყვანილი ამ კატეგორიაში. ფაქტიურად სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულია მოსახლეობის 62% (46, გვ. 273).

უნდა აღინიშნოს, რომ ამჟამად ეგვიპტეში მოსახლეობის მიგრაციის პროცესი მიმდინარეობს.

მიგრაცია ეგვიპტის სინამდვილეში ხელს უშლის კადრის პროლეტარიატის ჩამოყალიბებას და იწვევს შრომისუნარიანი მოსახლეობის ენერგიის უნაყოფო ხარჯვას. მიგრაციის სისტემის მეორე უარყოფითი შედეგი იმაში მდგომარეობს, რომ სამუშაოს მუდმივი შეცვლის გამო მუშათა დიდი ნაწილი ვერ იძენს გარკვეულ კვალიფიკაციას. მუშახელის დენადობა აბრკოლებს მუშათა კლასის ორგანიზებას და კლასობრივი თვითშეგნების ამაღლებას.

დაქირავებით მომუშავე მიგრაციას უპირატესად უარყოფითი მხარეები აქვს, მაგრამ ამასთან ზოგიერთი დადებითი ნიშნებიც

გააჩნია. მიგრაციის საშუალებით მოსახლეობის დიდი ნაწილი თანდათანობით ეზიარება ქალაქურ ცხოვრებასა და სამრეწველო წარმოებას. ისინი დროებით მუშებად იქცევიან, რაც საშუალებას აძლევს მათ გაიგონ მუშათა კლასის შრომის და ცხოვრების პირობები. ეცნობიან პროლეტარულ იდეოლოგიას. ამ დანებებით ელემენტზე მიუთითებდა ვ. ი. ლენინი თავის ნაშრომში „კაპიტალიზმის განვითარება რუსეთში“, როდესაც წერდა: „მიწათმოქმედებიდან მოსახლეობის გამოცალკევებისა და მისი ქალაქში გადასვლის მსგავსად, არასამიწათმოქმედო გასვლა პროლეტარულ მოვლენას წარმოადგენს“ (ვ. ი. ლენინი თხზ. ტ. 3, გვ. 681—682).

მიგრაცია ძირითადად ურბანიზაციის სახით მცმდინარეობს. ეგზოტელი სპეციალისტები აღნიშნავენ, რომ „სოფლის მოსახლეობის დენადობა ქალაქისაკენ ყოველწლიურად იზრდება. 1907 წელს ეგვიპტის ქალაქებში ცხოვრობდა მთელი მოსახლეობის 19 პროცენტი, ხოლო 1966 წლისათვის 40 პროცენტი“ (108, 24. VIII. 1970) საგულისხმოა ისიც, რომ ქალაქის მოსახლეობის 36 პროცენტზე მეტი დაბადებულია სოფლებში (108, 24. VII. 1970).

მიუხედავად ეგვიპტელი ფელაპების მდგომარეობის ერთგვარი გაუმჯობესებისა, სოფლის მშრომელთა მდგომარეობა მაინც მძიმეა. ამ მხრივ საინტერესოა გაზეთ „ალ-აჰრამის“ ფურცლებზე 1965 წელს გამოქვეყნებული სტატია, რომელიც აღწერს გლეხების მდგომარეობას. გაზეთის ცნობით 100 ექსპერტი ეწვია 6 სოფელს და სოციოლოგიური გამოკითხვის მიზნით 203 კითხვა დაუსვა გლეხებს. ეს კითხვები ეხებოდა ფელაპების ცხოვრების ყველა მხარეს. კითხვებზე გაცემული პასუხების ანალიზმა აჩვენა, რომ სოფლის მოსახლეობიდან ქალები ყველაზე ცუდ მდგომარეობაში იმყოფებიან, მათი 99 პროცენტი არასდროს არ ყოფილა კინოში და არ უნახავთ ტელევიზორი (109, 10. II. 1965). № 151 კითხვაზე: როგორ გამოიყენეს წინა წლის მოსავლის. გაყიდვით მიღებული თანხა. დიდმა უმრავლესობამ უპასუხა, რომ ამ ფულით დაფარეს თავიანთი ვალეები (109, 10. II. 1965). ექსპერტების მიერ შეგროვებული ფაქტები ადასტურებენ, რომ გლეხობის სამედიცინო მომსახურება თითქმის არ არსებობს. ასევე უგულებელყოფილია სანიტარული სამსახური და არავითარი ზომები არ ტარდება ინფექციურ დაავადებათა წინააღმდეგ (109, 10. II. 1965).

ფელაპების მიმე მდგომარეობა ხელს უწყობს მათს გადასვლას ქალაქში იმ მიზნით, რომ აქ იშოვონ უკეთესი სამუშაო. ამ მიზეზით სოფლიდან ქალაქში წასულია მთელი მიგრირებული გლეხობის 40,7 პროცენტი (109, 10. II. 1965).

ეგვიპტელი სპეციალისტები იმ აზრისა არიან, რომ სოფლის მოსახლეობის ქალაქებში საცხოვრებლად გადასვლა დადებით შედეგებს იძლევა. ისინი სოფლის მოსახლეობის გადასვლას სამუშაოდ ისეთ განვითარებულ სამრეწველო ცენტრებში, როგორიცაა, ხელუანი, მახალათ ელ-ქუბრა, შუბრა ელ-ჰეიმი და სხვა, სამართლიანად თვლიან დადებით მოვლენად. მაგრამ როდესაც არ ხდება ამ პროცესის რეგულირება და ის თვითღინებაზეა მიშვებული, მაშინ მას არასასურველი შედეგები მოაქვს, სოფლიდან მამაკაცების წასვლას იწვევს და ამით მცირდება სოფლის მეურნეობისათვის საჭირო მუშახელის რაოდენობა. ეგვიპტეში წყაროები მიუთითებენ, რომ სოფელში მცხოვრებნი 15-დან 40 წლის ასაკში ტოვებენ სოფელს, ქალაქში მიდიან და ამის გამო სოფლის მეურნეობას აკლდება მუშახელის ყველაზე ნაყოფიერი ნაწილი. კაიროს ყოველკვირეული ჟურნალი „ალ-მუსაფირი“ მიუთითებდა, რომ უკანასკნელი ათი წლის მანძილზე მსხვილ ქალაქებში, პირველ რიგში კი კაიროში, სოფლებიდან გადასახლდა 5 მილიონამდე ახალგაზრდა. (114, 10. IX. 1970).

ჩქარი ტემპით მიმდინარე ურბანიზაცია პირველ რიგში ზიანს აყენებს კვების პროდუქტების, სურსათის წარმოების პრობლემის გადაჭრას. რომელიც ეგვიპტის სინამდვილეში ძალზე მწვავედ დგას. მიწის სიმცირეს თან ერთვის სოფლებიდან შრომისუნარიანი მამაკაცების წასვლა და ეს კი საბოლოო ჯამში ამცირებს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების საერთო მოცულობის ზრდის ტემპებს მოსახლეობის ერთ სულზე. ასევე მცირდება კვების პროდუქტების მოხმარება ერთ სულზე. თუკი 1964 წელს ერთ სულზე კვების პროდუქტების საშუალო წლიური მოხმარება შეადგენდა: ხორცი—19 კგ., თევზი—6 კგ., შაქარი—16 კგ., კვერცხი—18 ცალი, ბოსტნეული, ბალჩეული 103 კგ.. პურპროდუქტები 113 კგ., 1966 წლისათვის ეს მაჩვენებლები შემცირდა 13, 5, 15, 16, 100 კილოგრამამდე შესაბამისად. (110, 4. II. 1970; 74, გვ. 34—40).

მდგომარეობას ართულებს ისიც, რომ ეგვიპტეში ხელფასის საშუალო წლიური ზრდა ჩამორჩება სამომხმარებლო საქონელზე

ფასების ინდექსის საშუალო წლიურ ზრდას, ე. ი. ადგილი აქვს ისეთ მდგომარეობას, როდესაც სამომხმარებლო საქონელსა და მომსახურებაზე ფასების ზრდა წინ უსწრებს ნომინალური ხელფასის ზრდას, რაც უარყოფითად მოქმედებს მუშის შემოსავლის ბიუჯეტზე. მაგალითად, 1968 წელს ხელფასის საშუალო წლიურმა ზრდამ (პროცენტებში) შეადგინა 2,0, სამომხმარებლო საქონელზე ფასების ინდექსის ზრდა კი — 2,9 (90, № 1, 1969, გვ. 55).

უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ მეორე მსოფლიო ომის დაწყებიდან 1952 წლის რევოლუციამდე რეალური ხელფასი ეკვიპტეში უფრო დაბალი იყო, ვიდრე ომის წინა წლებში. სამრეწველო მუშებმა, მართალია, რამდენჯერმე მოახერხეს მიეღწიათ ნომინალური ხელფასის გადიდებისათვის, მაგრამ ეს გადიდება საგრძნობლად ჩამორჩებოდა ფასების ზრდას. რევოლუციის შემდგომ პირველ წლებში ასევე გრძელდებოდა ფასების ზრდა, განსაკუთრებით კვების პროდუქტებზე, მაგრამ მთავრობამ მაინც შეძლო შეეჩერებინა იგი. ნომინალური ხელფასის გადიდება უსწრებდა ფასების მომატებას, ამან კი გამოიწვია მუშების რეალური ხელფასის ზრდა, რომელიც უკვე 1955 წლისათვის გაიზარდა 30 %-ით. შემოსავალი მოსახლეობის ერთ სულზე გაიზარდა ერთნახევარჯერ. დადგენილია ხელფასის მინიმუმი დღეში 25 პიასტრი¹ სამრეწველო წარმოებების მუშებისათვის და 18 პიასტრი სასოფლო-სამეურნეო მუშებისათვის. მუშათა ფონდში გადაირიცხება სამრეწველო წარმოების წმინდა მოგების 25%, აქედან 10% ნაწილდება მუშებს შორის, მუშის ხელფასის წლიური ფონდის შესაბამისად, ხოლო დანარჩენი იხარჯება მუშათა კოლექტივის სოციალური საჭიროებებისათვის. არსებული წესის მიხედვით წლიური ხელფასი განისაზღვრება იმ თანხით, რასაც მუშა ლებულობს მთელი წლის განმავლობაში; ამ თანხას ემატება საზეგანაკვეთო და ფულადი ჯილდო. მუშის წლიურ ხელფასში არ ითვლება გაცდენების დროს მიღებული ხელფასი, ჯარიმის სახით დაკავებული ხელფასი, წამახალისებელი ჯილდოები. მოგება ნაწილდება ისე, რომ მუშა ლებულობს მისი წლიური ხელფასის 10%, მაგრამ არაუმეტეს 50 ეკვიპტური გირვანქისა (109, 27. XII. 1965).

ამას გარდა, მუშები ლებულობენ სხვადასხვა სახის პრემიებს.

¹ 100 პიასტრი უდრის 1 ეკვიპტურ გირვანქას, ხოლო ეს უქანასკნელი კი. 2 მან. 9 კაპ.

1963 წელს პრეზიდენტ ნასერის თანხმობით 4,5 მლნ გირვანქა იქნა განაწილებული ქვეყნის სამრეწველო საწარმოების მუშებსა და მოსამსახურეებს შორის, როგორც საწარმოო საჩუქარი. 650 ათასმა მუშამ მიიღო აღნიშნული თანხა, ე. ი. 7 გირვანქა თითოეულმა (108, 18. V. 1963).

ეგვიპტის მთავრობა ყურადღებას უთმობდა მუშათა ხელფასის თანდათანობით ზრდას. ამჟამად ხელფასის მინიმუმი შეადგენს 30 პიასტრს, მეტალურგიული მრეწველობის მუშათა ხელფასის მინიმუმი კი 50 პიასტრს (109, 23. II. 1970); ამასთან ერთად ამ დარგის მუშები ყოველდღიურად კომპანიის ხარჯზე უფასოდ სადილობენ, რისთვისაც კომპანია თითოეულ მუშაზე 25 პიასტრს იხდის (109, 2. X. 1965). ასეთივე უფასო სადილი შემოღებულია ალექსანდრიის ბამბის ფაბრიკებში, სადაც მუშების სადილისათვის აღმინისტრაცია იხდის 5 პიასტრს თითოეულ მუშაზე (108, 8. VIII. 1962).

1970—71 წ. ეგვიპტის მუშათა ხელფასი გაიზარდა, რომლის საშუალო თვიურმა რაოდენობამ შეადგინა 25,2 ეგვიპტური გირვანქა (108, 13. II. 1971), ეს მაშინ, როდესაც 1962 წლისათვის იგი მხოლოდ 13 ეგვიპტურ გირვანქას უდრიდა (98, ტ. XV, 1961, გვ. 57).

მიუხედავად ხელფასის ზრდისა, კიდევ არ არის მიღწეული ისეთი მდგომარეობა, რომ ეგვიპტელ მუშას თავისი ხელფასი ჰყოფნიდეს საარსებო მინიმუმის დასაკმაყოფილებლად. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ საარსებო მინიმუმის გამოთვლისას მხედველობაში არ არის მიღებული შრომის ინტენსიფიკაცია და საერთო პირობები, ის ხარჯები, რაც საჭიროა განათლებისათვის, მეურნეობისათვის, კულტურული გართობისათვის, ტრანსპორტის ხარჯები და სხვა. ამასთან არ არის გათვალისწინებული ის ახალი მოთხოვნილებანი, რასაც ცხოვრება უყენებს მუშებს. ალექსანდრიაში 1962 წელს ჯერ კიდევ იყო 170 ათასი მუშა, რომელთა ხელფასიც არ აღემატებოდა 3,6 ეგვ. გირვანქას თვეში (108, 25. II. 1962).

ეგვიპტის მშრომელთა ოჯახების ხარჯებს ვერ ფარავს მუშის ხელფასი. საქმეს ართულებს ის, რომ კვების პროდუქტები ძვირია და ხარჯების დიდი ნაწილი (ხელფასის 67%) სწორედ მათზე მოდის. შედარებით უკეთესი მდგომარეობაა ბინის ქირის საკითხში.

მშრომელთა ასეთი მძიმე მატერიალური მდგომარეობა 60-იან წლებში თანდათანობით იცვლებოდა შედარებით უკეთესობისაკენ. რეალური ხელფასის ზრდა მშრომელების შემოსავალსაც ზრდიდა და სათანადოდ იზრდებოდა მათი ოჯახებისათვის საჭირო ხარჯებიც. მარტო ერთი 1964 წლის განმავლობაში ეგვიპტის მშრომელთა ფულადი შემოსავალი გაიზარდა 25 მილიონი ეგვიპტური გირვანქით. მათ შორის 5 მილიონით მუშათა შორის წმინდა მოგების განაწილების ხარჯზე, 10 მილიონით ხელფასის ზრდის ხარჯზე, 4 მილიონით ერთდროული პრემიების ხარჯზე, 6 მილიონით საზეგანაქვეთოს გადახდის ხარჯზე (109, 2: X. 1965).

მშრომელი მოსახლეობის სოციალური პირობების გაუმჯობესების მიზნით არაბთა სოციალისტური კავშირის უმაღლესმა აღმასრულებელმა კომიტეტმა მიიღო დადგენილება ე. წ. შრომითი დანაზოგის ფონდის შექმნის შესახებ. იგი ასე იქმნება: მუშის ან მოსამსახურის თვიური ხელფასიდან სახელმწიფო ხაზინაში ავტომატურად გადაირიცხება მათი ერთი დღის ხელფასის ნახევარი (109, 14. VI. 1965). ამას გარდა, 7-საათიანი სამუშაო დღის შენარჩუნებით ნუშებს ნებაყოფლობით ერთი თვის განმავლობაში შეუძლიათ იმუშაონ რვა საათი ისე, რომ მათი ერთი საათის ხელფასი სახელმწიფო ხაზინაში ჩაირიცხება. ასევე შემცირდება 25 პროცენტით სამინისტროებისა და უწყებების წარმომადგენლობითი ხარჯები (109, 14. VI. 1965).

სათანადო ყურადღება ექცეოდა დაზღვევას უმუშევრობის დროს. 1965 წლის 1 ოქტომბრიდან მოქმედებს კანონი, რომლის თანახმადაც უმუშევარ მუშას საგუბერნატოროებთან შექმნილი სოციალური დაზღვევის ბიუროები (შექმნილია 400 ასეთი ბიურო) გადაუხდიან დახმარებას თექვსმეტი კვირის განმავლობაში. დახმარების თანხა უდრის უმუშევრის უკანასკნელ სამუშაოზე ხელფასის 50 პროცენტს. თუკი უმუშევარი აღრიცხვაზე არის ერთი წელი, მას ასეთი თანხა მიეცემა 16 კვირის განმავლობაში, ხოლო თუკი ის აღრიცხვაზეა სამი წელი, 28 კვირის განმავლობაში (109, 2. X. 1955). უმუშევართა დახმარების ფონდი იქმნება შემდეგნაირად: ყოველი მუშა ყოველთვიურად თავისი თვიური ხელფასის 10 პროცენტს იხდის, საწარმო გადაირიცხავს ამ ფონდში მუშათა ხელფასის ფონდის 23 პროცენტს, სახელმწიფო დოტაციის სახით აძლევს ამ ფონდს მთელი საჭირო თანხის 8% და მასვე შეაქვს ამ

ფონდში სახელმწიფო და კერძო სექტორების წარმომადგენლების მუშების ხელფასის ფონდის 1% (111, 6. IV. 1964).

ეგვიპტის ეკონომიკური განვითარების გეგმები მოსახლეობის შრომითი დასაქმების გარკვეულად გაუმჯობესების საშუალებას იძლეოდნენ. და ამას ხელს უწყობდა ის, რომ ეს გეგმები ასევე ითვალისწინებდნენ სამუშაო ძალის ზრდის ტემპებს. უმუშევრობა ქალაქებში შემცირდა 360 ათასიდან (1956 წელს) 118 ათასამდე (1962 წელს), მაგრამ თუკი ავიღებთ უმუშევრებს მთელი ქვეყნის მასშტაბით, მაშინ უმუშევართა რიცხვი თითქმის 1,5 მილიონ კაცს შეადგენდა, (7 ბ, გვ. 192). რაც თავისთავად ძალზე დიდია. უმუშევართა რიცხვს ზრდის ქვეყნის აგრარული გადამეტდასახლებულობა, რაც იმითაა გამოწვეული, რომ მიწათმოქმედებისათვის ვარგისი მიწების სიმცირის გამო სოფლის მოსახლეობა მთელი წლის განმავლობაში მთლიანად არ არის დაკავებული სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობით და ვერც ქალაქში პოულობს თავისი სამუშაო ძალის გამოყენებას. ეგვიპტელი ფელაჰი 1965 წელს 182, 1967 წელს 191 და 1970 წელს 198 დღე იყო დაკავებული მთელი წლის მანძილზე. უმუშევრობის ლიკვიდაციისათვის გარკვეული მუშაობა ტარდებოდა ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკაში. პრეზიდენტი ნასერი ხშირად აღნიშნავდა, რომ სოციალისტური საზოგადოება, რომლის აშენებისაკენ მიისწრაფვიან, ეგვიპტეში გულისხმობს შრომისუნარიანი მოსახლეობის სრულ დატვირთულობას (109, 26. XI. 1964).

ქვეყნის ინდუსტრიალიზაციამ შესაძლებელი გახადა მრავალი უმუშევრისა და მოქამაგირის დასაქმება ფაბრიკებსა და ქარხნებში, ახალ მშენებლობებზე. ამასთან სოციალურ საქმეთა სამინისტრომ სოფლებში შექმნა კუსტარული სარეწების ფართო ქსელი. ეგვიპტის ყოველი სოფლის 50 ოჯახი ჩაბმული იყო ქსელის საქმიანობაში. აქ ადგილობრივი ნედლეულის რესურსების ბაზაზე გლეხები ამზადებდნენ ქილობს, სხვადასხვა კუსტარულსა და ხელით ნაქსოვ ნაკეთობებს. ეს საშუალებას იძლეოდა გლეხის ოჯახის თვითური შემოსავალი გადიდებულიყო 4—5 ეგვიპტური გირვანქით (109, 6. XII. 1964). ასევე შექმნილი იყო ორი სასწავლო ცენტრი, სადაც გლეხები და სასოფლო-სამეურნეო მუშები სწავლობდნენ ტყავის დამუშავებას, ხალიჩების ქსოვას, მეფუტკრეობას, მეაბრეშუმეობას, მეთუნეობას, ავეჯის დამზადებას, საპნის ხარშვას და სხვა ხე-

ლობებს (109, 4. XII. 1965). მართო ერთი წლის განმავლობაში ეს ცენტრები დაამთავრა 35 ათასამდე კაცმა (109, 4. XII. 1965).

ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის მთავრობამ დადო შეთანხმება გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის შესაბამის ორგანოებთან იმის თაობაზე, რომ აქ შეიქმნას ე. წ. წვრილი წარმოების სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, რომელმაც უნდა შეიმუშაოს შრომითი და ნედლეულის რესურსების ეფექტურად გამოყენების პრაქტიკული ღონისძიებანი. ამასთან ერთად 1966 წლის იანვარში დაიწყო განხორციელება სპეციალური პროგრამისა, რომლის დასაფინანსებლად გამოიყო 18 მლნ ეგვიპტური გირვანქა და რომელიც გამიზნულია ხელოსნობისა და კუსტარული წარმოების წასახალისებლად ეგვიპტის პროვინციებში.

ყოველივე ზემოაღნიშნული დამახასიათებელი იყო ეგვიპტისათვის 60-იანი წლების მიწურულამდე. როგორც უკვე აღინიშნა, 1967 წლის ივნისის ისრაელის აგრესიამ შეაფერხა ეგვიპტის მსვლელობა პროგრესის გზით. საქმე ისაა, რომ აგრესიის წინააღმდეგ ბრძოლამ მოითხოვა ეგვიპტის ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ცხოვრებაში მრავალი ძირეული ცვლილების შეტანა. პოლიტიკურ ასპექტზე თუ ვილაპარაკებთ, მაშინ პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს, რომ საჭირო გახდა შინაგანი რეაქციული ძალების ისეთი მოქმედების ნეიტრალიზება, რომელიც მიზნად ისახავდა თავის მხარეზე სახალხო მასების გადმობირებას. ამ ამოცანის შესრულებას შეუდგა პრეზიდენტი გამალ აბდელ ნასერი და გარკვეული ნაბიჯებიც გადაიდგა 1967—1970 წლებში, მაგრამ მისმა მოულოდნელმა გარდაცვალებამ 1970 წლის სექტემბერში შეწყვიტა ამ მიმართებით დაწყებული მიზანშეწონილი და თანმიმდევრული მოქმედება. ახალი პრეზიდენტი ანვარ სადათი ღმობიერი აღმოჩნდა შინაგანი რეაქციული ძალების მიმართ, და ეს ღმობიერება იმითაც იყო გამოწვეული, რომ განსვენებულმა პრეზიდენტმა გ. ა. ნასერმა ვერ მოახერხა ისრაელის აგრესიით გამოწვეული ეგვიპტის ეკონომიკური მდგომარეობის სტაბილიზება. ანვარ სადათმა მიიღო მცდარი გადაწყვეტილება — ეკონომიკური პრობლემის მოგვარების მიზნით დათმობაზე წასულიყო იმ შინაგანი ძალების მიმართ, რომელთაც საკმაოდ ძლიერი ეკონომიკური ზურგი ჰქონდათ, თუნდაც ისინი რეაქციულ პოზიციებზე მდგარიყვნენ.

ცხოვრება უკარნახებდა ეგვიპტის მმართველ წრეებს ეკონო-

მიკურო პრობლემები გადაეჭრათ სამეურნეო მშენებლობის უკვე მიღწეული დადებითი გამოცდილების გამოყენებით. მაგრამ ანვარ სადათმა და მისმა მთავრობამ სულ სხვა გზა აირჩია. მათ გეზი დასავლეთზე აიღეს და ხელი შეუწყვეს ეგვიპტეში უცხოური კაპიტალის შეჭრას. 1971—1974 წლების მანძილზე მზადდებოდა ახალი ეკონომიკური კურსი, რომელსაც უნდა დაემთავრებინა ქვეყნის მეურნეობის ახალ საწყისებზე გადაყვანა. რა თქმა უნდა, ეს ახალი საწყისები არ უარყოფდა სოციალისტურ ორიენტაციას, მაგრამ ახალი საწყისების კონკრეტული ფორმები ძალზე საეკვოს ხდის ეგვიპტის მიერ ადრე დასახული ამოცანების გადაჭრის საქმეს.

ამ მხრივ საყურადღებოა 1974 წლის ივნისიდან 1975 წლის ივლისამდე ეგვიპტეში მიღებული კანონები არაბული და უცხოური კაპიტალდაბანდებების შესახებ. მათ დაამთავრეს გენერალური ორგანიზაციების ლიკვიდაცია და პრაქტიკული ნაბიჯები გადადგეს ეკონომიკური „ინფითახის“, („ლია კარების“) განხორციელების მიზნით (სიტყვა „ინფითახ“, არაბულად ნიშნავს — „იყო ლია“, „გაღებას“, „გახსნას“). ეკონომიკაში „ინფითახის“ შემოღება ეგვიპტის პრემიერ-მინისტრ მამდუხ სალემის განმარტებით ლიბერალიზაციის პოლიტიკას ნიშნავს და ეს ლიბერალიზაცია პირველ რიგში უპირატესობას ანიჭებს კერძო კაპიტალს, ფართო ასპარეზს უთმობს მას პრაქტიკული მოღვაწეობისათვის. „ორი საშიში ტენდენცია — სოციალისტური ღოზუნგებით გატაცება და ადმინისტრაციული რუტინა, მუშაობის კანცელარიული სტილი — ხელს უშლიდნენ ეკონომიკის ლიბერალიზაციას“ — აღნიშნავდა პრემიერ-მინისტრი (112, X, 1975).

„ინფითახი“ — „ლია კარების“ პოლიტიკის შემოღება ნიშნავს იმას, რომ ეგვიპტის ეკონომიკა მთლიანად უნდა გარდაიქმნას. უფრო დაწვრილებით ამ პოლიტიკის არსი გამოხატა მწერალმა ისხან აბდელ კუდდუსმა, რომელიც ასე განმარტავს ამ პოლიტიკის არსს: „ინფითახის“ ეპოქაში გადასვლის მიზნით მიღებულ ზომებს, როგორც ჩანს, არამარტო საწარმოო, არამედ უფრო მეტად პოლიტიკური ხასიათი აქვთ, ეს პოლიტიკა ნიშნავს სოციალიზმის გზიდან უკან დახევას და კაპიტალიზმის თავზე მოხვევას. ეს არის აშშ-თან დაახლოება და საბჭოთა კავშირის ბოიკოტი, კაპიტალის მფლობელთა ხელში სახელმწიფო ძალაუფლების გადასვლა და ხელისუფლებისგან მუშათა კლასისა და გლეხობის ჩამოშორება და ბოლოს, ეს

უცხოეთის მიერ ეკონომიკურ ოკუპაციას ნიშნავს“ (112. X, 1975).

1973 წლის ოქტომბრის ომით ფაქტიურად დაიწყო ახალი პერიოდი ეგვიპტის ეკონომიკურ ცხოვრებაში. „ოქტომბრის სამუშაო დოკუმენტში“ ჩამოყალიბებულია ამ ახალი პერიოდის მთავარი ამოცანა: „გატარდეს საშინაო და საგარეო „ინფითახი“, რომელიც გარანტიას მისცემს კაპიტალდაბანდებებს ჩვენი ეკონომიკის განვითარებაში“ (112. X. 1975).

ეგვიპტის ახლანდელი პრეზიდენტი თავის ერთ-ერთ ინტერვიუში აღნიშნავდა, რომ ეგვიპტეს მიზნად აქვს დასახული უკანასკნელი 15 წლის პრაქტიკული მოღვაწეობის შედეგების შეცვლა (112. X. 1975).

„ოქტომბრის სამუშაო დოკუმენტი“ განსაზღვრავს, რომ „ინფითახი“ ნიშნავს გარანტიის მიცემას კაპიტალდაბანდებისათვის. მაგრამ ისმის კითხვა ვის უნდა მიეცეს გარანტია და ვინ უნდა მისცეს იგი? იქვე განმარტებულია, რომ გარანტია მიეცემა როგორც ადგილობრივ, ასევე უცხოელ ინვესტიტორებს, უპირატესად კი ადგილობრივს. ეს არის იმის გარანტია, რომ არავითარი ეკონომიკური სანქციები არ იქნება მიღებული კაპიტალის „ეკონომიკური მოქმედების თავისუფლების“ საწინააღმდეგოდ და ამასთან დადგენილია არ არის ამ თავისუფლების საზღვრები. პრემიერ-მინისტრი მ. სალემი ასე განმარტავს ამ მდგომარეობას: „მთავარია ინვესტიციის სრული თავისუფლება. ყოველგვარი პირობა ეს ბოროტებაა, ხოლო ბოროტობა კი თვითიზოლაციას ნიშნავს“ (112. X. 1975). ეს განცხადება იმაზე მიუთითებს, რომ ამიერიდან ყოველგვარი ინვესტიცია მათ შორის უცხოურიც, აბსოლუტურად თავისუფალი უნდა იყოს შემზღუდველი პირობებისა და დაბრკოლებებისაგან. ეს ეგვიპტის ახალი ეკონომიკური პოლიტიკის მთავარი მომენტია.

რას გულისხმობენ ეგვიპტეში „შემზღუდველი პირობებისა და დაბრკოლებების“ და „თვითიზოლაციის“ ცნებაში? პირველ რიგში იმ ეკონომიკური სტრუქტურის შეცვლას, რომელიც ჩამოყალიბდა ეგვიპტიზაციითა და ნაციონალიზაციით, უცხოელთა კაპიტალის მოქმედების აკრძალვით, 60-იან წლებში ე. წ. „იელისის სოციალისტური კანონების“ გამოქვეყნებით.

ფაქტიურად „ინფითახი“ ადგილობრივ და უცხოურ კაპიტალს ნებას აძლევს გადაიქცეს მსხვილ კაპიტალად. შეეზარდოს სა-

ერთაშორისო კაპიტალს და ბოლოს ეს ნიშნავს ნება დაერთოს უცხოურ კაპიტალს ალიდგინოს თავისი დაკარგული პოზიციები ეგვიპტის ეკონომიკაში.

„ინფითახის“ პერიოდი დაიწყო 1974 წლის აენისიდან, როდესაც გამოქვეყნდა კანონი უცხოეთის ინვესტიციების შესახებ და რომელიც ნებას აძლევდა უცხოურ და არაბულ კერძო კაპიტალს ეკონომიკის ყველა დარგში ემოქმედათ. ამ კანონის შესაბამისად უცხოურ კაპიტალს გაეხსნა გზა მრეწველობაში, სამთომომპოვებელ სექტორში, ბანკებში, სადაზღვევო საქმეში შესაჭრელად. მას იმპორტის თავისუფლების საშუალება მიეცა. ეს დარგები ამ კანონის გამოცემამდე სრულიად ნაციონალიზებული იყო და სახელმწიფო სექტორს ემორჩილებოდნენ. ეკონომიკური აქტივობას განვითარების მიზნით უცხოურ კაპიტალს პოლიტიკური, ეკონომიკური, ფინანსური და საბაჟო შეღავათები მიეცა. უცხოური კაპიტალი განვითარების სახელმწიფო გეგმისაგან დამოუკიდებლად მოქმედებს და ნაციონალიზაციას არ ექვემდებარება. სახელმწიფო სექტორის ნაწილი კერძო სექტორად გარდაიქმნება და ამ უკანასკნელთან უცხოელი ინვესტიტორი თანამშრომლობს.

„ინფითახის“ პოლიტიკის გატარების შედეგად ეგვიპტის ეროვნულ ეკონომიკაში ამჟამად იქმნება უცხოური სექტორი, რომელიც განსხვავდება არამარტო სახელმწიფო სექტორისაგან, არამედ კერძო სექტორებისაგანაც. ეს უცხოური სექტორი სხვა არა არის რა. თუ არა კაპიტალისტური სექტორი, ვინაიდან ის მსოფლიო კაპიტალიზმის გაგრძელება და მისი განუყოფელი ნაწილია. ამ პოლიტიკის გატარების შედეგად უცხოელებს ნება დართეს შეეძინათ სოფლის მეურნეობისათვის ვარგისი მიწები, ხოლო საერთაშორისო ორგანიზაციები და კომპანიები, რომლებიც სუეცის არხის ზონის განვითარების გეგმების შესრულებაში მონაწილეობენ, გაათავისუფლეს გადასახადებისაგან (112, X. 1975).

უცხოური სექტორი შეტევაზე გადადის, რათა თავისი საერთაშორისო კავშირების მეშვეობით, სხვადასხვაგვარი ეკონომიკური აქტივობის მეოხებით, ფინანსური დახმარებით, ადგილობრივ კერძო კაპიტალთან და სახელმწიფო სექტორთან შეზრდით ეგვიპტის ეკონომიკაში გაბატონებული სექტორი გახდეს.

უცხოურ კაპიტალთან ერთად მოქმედების თავისუფლება მი-

ენიჭა ადგილობრივ კაპიტალს. მსხვილ ადგილობრივ კაპიტალს ყა-
დაღადადებული სიმდიდრე დაუბრუნეს. მან ოფიციალური უფლე-
ბა მიიღო ეგვიპტეში წარმოადგინოს უცხოური და საერთაშო-
რისო კაპიტალი, მოახდინოს იმპორტი ვალუტის გადარიცხვის
გარეშე. რაც ფაქტიურად ეროვნული სიმდიდრის უკანონო ფლა-
ნგვას ნიშნავს. ესლა მას უკვე უფლება აქვს საიმპორტო ოპერაცი-
ები მოახდინოს პარალელური სავალუტო ბაზრის მეშვეობით.
რაც იმას ნიშნავს, რომ უცხოური ვალუტა ეგვიპტეში შემოდის
უფრო მაღალი კურსით (ეგვიპტურ გირვანქასთან შედარებით),
ვიდრე დადგენილი ოფიციალური კურსი ითვალისწინებს. ერთი
წლის განმავლობაში (1974 წლის ივნისიდან) საიმპორტო საქონ-
ლის ლიცენზიები გაიცა 270 მლნ ეგვიპტური გირვანქის რაოდე-
ნობით (112, X. 1975), რაც რამდენადმე აღემატება წინა წლების
მანძილზე იმპორტირებული საქონლის ღირებულებას.

კერძო სექტორისათვის იმპორტის თავისუფლების მინიჭე-
ბა ხელს უწყობს სავაჭრო კაპიტალიზმის, განსაკუთრებით მსხვი-
ლი სავაჭრო კაპიტალის განვითარებას. მეორე ასეთივე ნაბიჯი იყო
საშინაო ვაჭრობაში სახელმწიფო სექტორის ზოგიერთი ორგანიზა-
ციის გაუქმება; „შავი ბაზრის“ გაფართოება და სამრეწველო სა-
ქონლის კონტრაბანდული გატანა და შემოტანა. 1974 წლის ივლის-
ში ეგვიპტის საგარეო ვაჭრობის სამინისტრომ გამოსცა ინსტრუქ-
ცია, რომელიც ნებას აძლევს ეგვიპტის მოქალაქეს ხუთი ათასი
ეგვიპტური გირვანქის ღირებულების ფართო მოხმარების საგნები,
მცირეგაბარიტიანი სამრეწველო მოწყობილობა და სამშენებლო
მასალები შემოიტანოს საზღვარგარეთიდან ინდივიდუალური წე-
სით. ამ ღონისძიებამ მოულოდნელი უარყოფითი შედეგი გამო-
იღო — მან კონტრაბანდისტთა მოქმედების აქტივიზაცია გამო-
იწვია.

აღნიშნული ღონისძიებანი გარკვეულად ამცირებენ სახელმწი-
ფო სექტორის მოცულობას, ასუსტებენ მის როლს ქვეყნის ეკონო-
მიკური აღმავლობის პროცესში. ერთ-ერთი ასეთი ღონისძიება გე-
ნერალური ორგანიზაციების ლიკვიდაცია იყო. გენერალური ორ-
განიზაციები ეს ისეთი ორგანოები იყვნენ, რომლებიც ეხმარებოდ-
ნენ მინისტრებს ეროვნული ეკონომიკის განვითარების საქმეში
მოეხდინათ სახელმწიფო სექტორის კომპანიების მოღვაწეობის კო-
ორდინაცია და შეესრულებინათ ტექნიკური კონტროლი. მათი უფ-

ლებამოსილებანი კომპანიების მიმართ ძალზე ფართო იყო. ისინი შონაწილეობდნენ საწარმოო გეგმების, წლიური ბიუჯეტების შედგენაში, შემოსავლისა და წაგების განსაზღვრაში, აგრეთვე მოგების იმ ნაწილის დადგენაში, რომელიც გადაეცემოდა სახელმწიფოს. გარდა ამისა, გენერალური ორგანიზაციები კონტროლს აწარმოებდნენ კომპანიების ადმინისტრაციული სტრუქტურის ცვლილებაზე და კომპანიების მოსამსახურეებს შორის თანამდებობების განაწილებაზე. ეს მნიშვნელოვანი ორგანოები 1975 წლის 26 VII კანონით გააუქმეს და ორი დღის შემდეგ სახალხო კრებამ ეს კანონი დაამტკიცა.

გენერალური ორგანიზაციების გაუქმება გატარდა იმ მიზნით, რომ შექმნილიყო სექტორების უმაღლესი საბჭოები, რომლებშიც არ შევიდოდნენ გენერალური კომპანიების წარმომადგენლები. საგულისხმოა ის გარემოებაც, რომ ამ საბჭოების მისია მხოლოდ რეკომენდაციებით უნდა ამოიწუროს. ეს საბჭოები განსაზღვრავენ სექტორების საერთო მიზნებს, ახდენენ მათი მოღვაწეობის კოორდინაციას და დაფინანსების ორგანიზაციას. საინტერესოა ის, რომ საბჭოების ყველა ფუნქცია ჩამოყალიბებულია ძალზე ზოგადად და გაურკვეველად. მათ არავითარი ურთიერთობა არა აქვთ გენერალური ორგანიზაციის საწარმოო გეგმის მოწონებასა თუ უარყოფასთან, წლიური ბიუჯეტის, შემოსავლისა და წაგების ანგარიშის დამტკიცებასთან.

ამრიგად, ფაქტიურად გადაიდგა ნაბიჯი იმ ორგანიზაციების ავტორიტეტის შესამცირებლად, რომლებიც საშუალებას აძლევდნენ სახელმწიფო სექტორის მთელ ეკონომიკურ მოქმედებაზე კონტროლი განეხორციელებინა. ყოველივე ეს კი განაპირობებს იმ დიდ გამოცდილებაზე ხელის ალებას, რომელიც დაგროვდა ეგვიპტეში 60-იანი წლების მანძილზე.

ეგვიპტის მთავრობამ ამის შესახებ განაცხადა: „ეკონომიკური „ინფითაზის“ ჩვენი პროგრამა მოითხოვს სახელმწიფო სექტორის საწარმოებს მიენიჭოთ თავისუფლება“ (112, X. 1976). მაგრამ ეგვიპტის მთავრობა არ ითვალისწინებს იმას, რომ ქვეყნის შიგნით ჯერ კიდევ ძლიერი გავლენით სარგებლობენ შინაგანი რეაქციული ძალები, რომლებიც ბიუროკრატიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის ლოზუნგით ფაქტიურად ათავისუფლებენ სამრეწველო კომპანიების

ადმინისტრაციებს ცენტრალური სახელმწიფო ორგანოების მიერ შემუშავებული გეგმის შესრულების მოვალეობისაგან. ბიუროკრატიზმის წინააღმდეგ ასეთ „ბრძოლას“ შედეგად შეუძლია მოიტანოს სახელმწიფო სექტორის, როგორც ეკონომიკურად დაბალანსებული განვითარების მძლავრი ბერკეტის შესუსტება.

სახელმწიფო სექტორის ავტორიტეტისა და გავლენის შერყევა შეუძლია იმ გარემოებასაც, რომ დიდი ცვლილებები განიცადა ამ სექტორში შემავალი კომპანიების ღირებულებითა და საბჭოთა, იმ გაგებით, რომ ღირებულებითა და საბჭოთა ეხლა კერძო სექტორის ექსპერტებიც შედიან.

ისეთ პირობებში, როდესაც ეგვიპტის მთავრობამ ნებისმიერ ეგვიპტელს ნება დართო შეისყიდოს სახელმწიფო სექტორის სამრეწველო და სავაჭრო კომპანიების აქციები, დებულება იმის შესახებ, რომ გენერალური ორგანიზაციების უფლება-მოსილება გადაეცეს კომპანიების მუშაობის საზოგადოებრივ საბჭოს, აშკარად მცდარია და ასუსტებს გენერალური ორგანიზაციების როლს. ასეთი მიდგომა ეკონომიკის დემოკრატიულ მართვას კი არ შეუწყობს ხელს, არამედ რეაქციულ ძალებს საშუალებას მისცემს გააძლიეროს თავისი გავლენა სახელმწიფო სექტორზეც. საქმე ასაა, რომ საზოგადოებრივი საბჭო ამტკიცებს კომპანიის საწარმოო გეგმის პროექტს; განსაზღვრავს მის წლიურ ბიუჯეტს და მოგებისა და წაგების რაოდენობას; მას უფლება აქვს შეცვალოს კომპანიის წესდება, გააუქმოს კიდევ ის და ნება დართოს მისი სახსრები გამოყენებულ იქნეს იმ მიზნებისათვის, რომელთაც არავითარი საერთო არა აქვთ კომპანიის მოღვაწეობასთან. მთავარი კი ის არის, რომ მუშაობის საზოგადოებრივი საბჭოს გადაწყვეტილება საბოლოოა. ამ გადაწყვეტილების ძალაში შესვლისათვის არ არის საჭირო მინისტრის დასტური, მინისტრს არა აქვს უფლება ამ გადაწყვეტილების წინააღმდეგ გამოვიდეს, ვინაიდან დებულებით მუშაობის საბჭოს გადაწყვეტილება მიღებულ უნდა იქნეს ხმის უმრავლესობით (2/3-მა ხმა უნდა მისცეს გადაწყვეტილების სასარგებლოდ).

ეკონომიკური განვითარების ასეთი დეცენტრალიზაცია მართებულია მხოლოდ მაშინ, როდესაც შინაგანი კლასობრივი წინააღმდეგობანი დაძლეულია და რეაქციული ძალები უკვე დათრგუნვლილი არიან. ასეთი პირობები კი ჯერ არ შექმნილა ეგვიპტის სინამ-

დვილეში და ამიტომ ასეთ დეცენტრალიზაციას შეიძლება მოჰყვეს უარყოფითი შედეგი. დღევანდელ ეგვიპტეში დეცენტრალიზაცია, ეგვიპტის ფინანსთა მინისტრის განცხადებით, „ნებისმიერი არაზნტაბელური სახელმწიფო საწარმოო ერთეულის, რომელიც ვერ ასრულებს მის წინაშე დაყენებულ ამოცანას, გაუქმების უფლებას იძლევა“. პრაქტიკულად ეს იმას ნიშნავს, რომ ამიერიდან ნებისმიერი სახელმწიფო კომპანია სახელმწიფო გეგმის გარეშე მოქმედებს და მისი არსებობის აუცილებელ პირობად მოგება რჩება. აქედან გამომდინარე, ამა თუ იმ კომპანიის პრაქტიკული მოღვაწეობის ძირითადი ამოცანა არის მოგება და არა წარმოების გაფართოება ან პროდუქციის ასორტიმენტის, ხარისხისა და რაოდენობის ზრდა. ახალი კანონის მიღება დღევანდელი ეგვიპტის სამეურნეო ხელმძღვანელობის მეთოდებს აშორებს სოციალისტური მეურნეობრივი ხელმძღვანელობის პრინციპებისაგან, იგი ქმნის საჭირო ნიადაგს კაპიტალისტური ქაოსური სამეურნეო კონკურენციის პრინციპების დანერგვისათვის.

„ინფითახის“ პოლიტიკა სახელმწიფო სექტორსაც ეხება. თუნდაც იმიტომ, რომ პრეზიდენტის რესპუბლიკური დეკრეტით გაუქმდა სპეციალიზებული ბანკები. სახელმწიფო და კერძო სექტორები უფლება მიეცათ თავისუფალი საქმიანი ურთიერთობა დაამყარონ ყველა ბანკთან, მათ შორის უცხოურსა და შერეულ ბანკებთანაც კი. ამას კი შეუძლია გამოიწვიოს ეკონომიკური და ფინანსური დაგეგმვის პრინციპების უარყოფა.

„ინფითახის“ პოლიტიკის ყოვლისმომცველ ხასიათზე მიუთითებს ისიც, რომ გამოიცა რესპუბლიკური დეკრეტი სახელმწიფო კომპანიების აქციების ნაწილის კერძო პირებისათვის მიყიდვის თაობაზე. საგულისხმოა, რომ ეს სახელმწიფოებრივი ღონისძიება გატარდა „მწარმოებელთა საზოგადოების“ შექმნის საფარით და სახელმწიფო კომპანიების აქციების გაყიდვა იწყება ლოზუნგით „საკუთრება მუშას“. ვინც კი ოდნავ მაინც იცნობს ეგვიპტის სინამდვილეს, მისთვის გასაგებია, თუ რაოდენ არასერიოზულია ასეთი განცხადება, ვინაიდან ეგვიპტელი მუშა, რომელსაც ხელფასი არ ჰყოფნის ოჯახის საარსებო მინიმალური ღონის დაკმაყოფილებისათვის, ვერასდროს ვერ შეიძენს თუნდაც ერთ აქციასაც კი. და მერე განა 2—3 აქცია მას უფლებას მისცემს

რომელიმე კომპანიის კაპიტალის მოზიარე გახდეს? ეს წარმოუდგენელია დღევანდელი ეგვიპტის სინამდვილეში.

ეგვიპტის ეროვნული ეკონომიკის სტრუქტურის შეცვლას, რომელსაც ადგილი აქვს ამ უკანასკნელ წლებში, შეუძლია საბოლოო ჯამში კაპიტალისტური საწარმოო ურთიერთობის განმტკიცება გამოიწვიოს.

ფაქტიურად ეგვიპტეში კაპიტალისტურ საწარმოო ურთიერთობებს არასდროს არ შეუწყვეტიათ თავიანთი არსებობა, 60-იან წლებში და 70-იანი წლების დასაწყისში ისინი ძალზე შეზღუდული იყვნენ და არსებობდა პირობები ახალი საწარმოო ურთიერთობების შექმნისათვის განსაკუთრებით სახელმწიფო სექტორში. ეს ახალი ურთიერთობანი არ იყვნენ არც კაპიტალისტური და არც სოციალისტური, ისინი გარდამავალ ხასიათს ატარებდნენ, შეეძლოთ გადაზრდა როგორც კაპიტალისტურში, ასევე სოციალისტურში. მათ შორის ბრძოლა მიმდინარეობდა და ამ პერიოდში ბრძოლის ბედი ხშირად სოციალისტურის სასარგებლოდ გადაიხრებოდა ხოლმე.

70-იანი წლების მეორე ნახევარში გარდამავალი საწარმოო ურთიერთობების სოციალისტურ ურთიერთობებში გადასვლის პროცესი საგრძნობლად შეჩერდა და, როგორც ზემოდ არის აღნიშნული, ერთგვარი პრიორიტეტი კაპიტალისტურ ურთიერთობებს მიენიჭა. თუმცა ეგვიპტის მმართველი წრეები ოფიციალურად აცხადებენ, რომ სოციალიზმისათვის ბრძოლის ლოზუნგი არ შეცვლილა და არც შეიცვლება, ფაქტიურად ამჟამად ეგვიპტეში მიმდინარეობს ისეთი პროცესი, რომელიც ხელს უწყობს ადრე უფლებათაყრილი კაპიტალიზმის გამოცოცხლებას. საქმე ისაა, რომ უკვე ერთგვარად ძლიერდება ეროვნული კაპიტალიზმი, რომელიც ცდილობს დაიბრუნოს თავისი პოზიციები საქმოსნობის სამყაროში, მრეწველობაში, ვაჭრობაში, სოფლის მეურნეობასა და საიჯარო მოღვაწეობაში. ახერხებს თავისი ინტერესებისათვის გამოიყენოს რევოლუციის მონაპოვარი, სარგებელი ნახოს ისეთ დარგებში, როგორიცაა, საიჯარო საქმე, საიმპორტო ოპერაციები, პროცენტგარეშე სესხის გაცემა, კოოპერაციული გასაღება.

ამასთან დაკავშირებით არ შეიძლება იმის მტკიცება, რომ შეიქმნა ახალი ბურჟუაზიული კლასი, მაგრამ გაბურჟუებული

ელიტა კი იძლევა თავისი აქტიური მოქმედების ნიშნებს. ვინაიდან მის ხელში საგრძნობი სიმდიდრეა თავმოყრილი.

საგულისხმოა ისიც, რომ უკანასკნელი წლების საშინაო ეკონომიკურმა პოლიტიკამ საშუალება მისცა მსხვილ ბურჟუაზიას ასპარეზზე გამოსულიყო, ფეხი მოეკიდებინა საიჯარო საქმესა და საბითუმო და საიმპორტო ვაჭრობაში. ეს ღარგები ადრეც სარგებლობდნენ სახელმწიფოსა და სახელმწიფო სექტორის მფარველობით და სწორედ ამის მეოხებით შეძლეს მსავიღმა მესაქუთრებმა დიდი მოგების მიღება და მათ ხელში დიდი სიმდიდრე აღმოჩნდა. მართო საბითუმო ვაჭრობამ, რომელიც თავმოყრილი იყო 219 კომერსანტის ხელში და 600 მლნ ეგვიპტური გირვანქის ბრუნვას ახდენდა, სუფთა მოგების სახით მიიღო 39 მლნ. ეკვ. გირვანქა (112. X, 1975). ამ გარემოებამ განაპირობა ის, რომ 1967 წლის ნოემბერში (109, 16. XI. 1967) მიღებულ იქნა დეკრეტი საბითუმო ვაჭრობის თანდათანობით ნაციონალიზაციის შესახებ, მაგრამ ისრაელის აგრესიამ, ხოლო შემდგომ პრეზიდენტ ნასერის გარდაცვალებამ და ანვარ სადათის მერყევემა პოლიტიკამ შეაფერხა ამ დეკრეტის ცხოვრებაში გატარება. საბითუმო ვაჭრობაში სახელმწიფო სექტორი უძლური აღმოჩნდა. ისეთი ძირითადი საქონლით ვაჭრობა, როგორიცაა, ხორბალი, სიმინდი, ქსოვილი, სიგარეტები და სხვა, ისევ კერძო საქმოსნების ხელში დარჩა. ანალოგიურ მდგომარეობას აქვს ადგილი საიჯარო მოღვაწეობაში, კერძო იჯარის 80%-ის ნაციონალიზაციის თაობაზე 1966 წლის დეკრეტი ძალაში არ შესულა (112. XII. 1975).

დაბოლოს, ეგვიპტის სინამდვილეში ისევ არსებობენ ძველი კლასების — ფეოდალებისა და მსხვილი კაპიტალისტების ძლიერი ნაშთები. მათ შემდგომ აღორძინებას ხელს უწყობს ისიც, რომ 1974 წელს გაუქმდა მათ ქონებაზე დადებული ყადაღა.

ამრიგად, ეგვიპტის საზოგადოების ბურჟუაზიული ელემენტები: საშუალო და მსხვილი ბურჟუაზია ამჟამად გარკვეული ეკონომიკური თავისუფლებით სარგებლობენ. საშუალო ბურჟუაზიას წერიალ მწარმოებლებსა და მსხვილ ბურჟუაზიას შორის გარდამავალი პოზიცია უკავია. მის ბაზას კერძო საკუთრება შეადგენს, ხოლო მოღვაწეობის სფეროს — სასაქონლო წარმოება. სწორედ ეს კლასი წარმოადგენს საშიშროებას ეგვიპტის ეროვნული რევოლუციის გაღრმავების საქმეში.

მსხვილი ბურჟუაზია ორი ელემენტისაგან შედგება: სავაჭრო-სავაზშოსა და ბიუროკრატიულისაგან. პირველ ელემენტს ეკუთვნის ფინანსისტები, მოიჯარადრეები, ექსპორტისა და იმპორტის, საბითუმო ვაჭრობის, სასტუმროების, რესტორნებისა და სხვა გასართობი დაწესებულებების მშენებლობის აგენტები. „ინფითახის“ პოლიტიკის შემოღების შედეგად სავაჭრო-სავაზშო კაპიტალს დიდი გასაქანი დაეთმო. მას განუსაზღვრელი უფლებები მიეცა ექსპორტისა და იმპორტის დარგში, ნება დაერთო დიდი მასშტაბის საიჯარო სამუშაოები შეასრულოს მშენებლობაში. რეკონსტრუქციის და მშენებლობის სამინისტროს საგანგებო რწმუნება მიეცა, მინისტრის პირად განკარგულებაში იყოფება 243 მლნ ეგვ. გირვანქის კაპიტალდაბანდების საშუალება (112, XII, 1975). ხოლო მინისტრის ლოზუნგია: „კონკურენციის პირობებში პიროვნების სრული თავისუფლების აღიარება“ ყოველივე ამის შედეგად კაპიტალდაბანდების დიდი ნაწილი აღმოჩნდა კერძო საიჯარო სექტორში. მაგალითად, კაპიტალდაბანდებამ მშენებლობაში შეადგინა 625 ეგვ. გირვანქა ან მთელი კაპიტალდაბანდების 57% (122, XII, 1975), ხოლო აქედან კერძო მოიჯარადრეების გარიგებათა ღირებულებამ 500 მლნ. ეგვ. გირვანქა შეადგინა (112, XII, 1975).

მსხვილი ბურჟუაზიის ბიუროკრატიულ ფენას შეადგენენ სახელმწიფო სექტორისა და სახელმწიფო დაწესებულებების მაღალი პოსტების ხელმძღვანელები, რომელთაც დიდი შემოსავალი აქვთ ხელფასის, პრემიებისა და სხვა დახმარებების სახით. გარდა ამისა, მათ შემოსავლის სხვა არაოფიციალური წყაროც გააჩნიათ საკომისიოს, საჩუქრებისა და ქრთამების სახით. საქმოსანთა სამყაროსთან მათი კავშირის მეშვეობით ისინი ბიუროკრატიული კაპიტალის წარმომადგენლები არიან, ხოლო თანამდებობრივი მდგომარეობის გამო მატერიალურ წარმოებასთან არ არიან დაკავშირებული. ეს კაპიტალი სავაჭრო, სავაზშო და ხშირად სამრეწველო ხასიათსაც კი ღებულობს. „ინფითახმა“ ამ ფენას დიდი უფლებები მისცა, მას შეუძლია სრულუფლებიანად წარმოადგინოს ეგვიპტეში უცხოური კაპიტალი, სახელმწიფო სექტორის კომპანიების ფინანსურ მოღვაწეობასა და მართვაში მიიღოს მონაწილეობა.

ამრიგად, სავაჭრო კაპიტალი ეგვიპტეში ამჟამად კაპიტალიზმის ხელახალი აღდგენის ერთ-ერთი ფაქტორია. მთავარი საშიშროება ის არის, რომ სავაჭრო კაპიტალი მოქმედებს არა წარმო-

ების, არამედ მოხმარების სფეროში. ის გარემოება, რომ მას არ აინტერესებს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პრობლემები, სავაჭრო კაპიტალს ეკონომიკური, პოლიტიკური და სოციალური ურთიერთობის საკითხებში რეაქციულ ძალად გადააქცევს.

კერძო საქმოსნობის ხვედრითი წონა ეგვიპტის საშინაო ეაპრობაში ძალზე დიდია. მაგალითად, სამომხმარებლო საქონლით ეაპრობაში საქონელბრუნვა შეადგენს 2 მლნ ეგვიპტურ გირვანქას და აქედან 73 პროცენტი კერძო მეწარმეებზე მოდის. მათი წილი სასურსათო პროდუქტებით ეაპრობაში უფრო მეტია: საბითუმო ეაპრობაში — 85% და საცალო ეაპრობაში 97,5 პროცენტს შეადგენს (112, XII, 1975 წ.). იმპორტის თავისუფლების შემოღებასთან დაკავშირებით საშინაო ეაპრობის მოცულობა კიდევ უფრო გაიზარდა. ეგვიპტის საშინაო ბაზარზე დიდი რაოდენობით შემოდის საქონელი მსოფლიოს ყველა ქვეყნიდან. გაიზარდა სატვირთო ავტომანქანების, საყოფაცხოვრებო ხასიათის ელექტრომწყობილობის, ელექტროაპარატურის, სასტამბო დანადგარების, საკერავი და საქსოვი მანქანების, საათების, არყისა და გამავრილგბელი წყლების შემოტანა. სწორედ ამ დარგში აშკარად ჩანს ადგილობრივი სამრეწველო ბურჟუაზიის კავშირი საერთაშორისო მონოპოლიებთან.

ეგვიპტის ადგილობრივი კაპიტალის ინტერესების შერწყმა უცხოური მონოპოლისტური კაპიტალის ინტერესებთან განაპირობებს იმას, რომ ეს ქვეყანა საერთაშორისო მონოპოლიების პროდუქციის გასაღების ცენტრი და ამ მონოპოლიების არაბულ აღმოსავლეთში შეღწევის ავანპოსტი ხდება. ეს ყოველივე ადგილობრივ სავაჭრო კაპიტალს თითქმის აურაცხელ მოგებას აძლევს. საინტერესოა ისიც, რომ სავაჭრო კაპიტალს მოგებას აძლევს ასევე სახელმწიფო სექტორის გაყვლეფა, წვრილი ეროვნული ბურჟუაზიის გაკოტრება და სხვა.

სავაჭრო კაპიტალის მომძლავრების საშიშროება კიდევ იმაში მდგომარეობს, რომ პარაზიტული ხასიათი არა მარტო მას გააჩნია, არამედ ის მთელ ადგილობრივ კაპიტალსაც პარაზიტულად აქცევს. ეგვიპტელი პროგრესული ეკონომისტები, განსაკუთრებით კი, მმარაგების ყოფილი მინისტრი, არაბთა სოციალისტური კავშირის მემარცხენე პლატფორმის წარმომადგენელი, ცნობილი ეკონომის-

ტი, მარქსისტი, პროფესორი ფუად მურსი, ჟურნალ „ატ-ტალინს“ 1975 წლის ოქტომბრის, ნოემბრისა და დეკემბრის ნომრებში დაბეჭდილ სტატიებში „ლია კრების პოლიტიკა და ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის ეკონომიკა“ აღნიშნავს, რომ ეგვიპტეში მოქმედ განვითარებად სამრეწველო კაპიტალს, რომელიც ნამდვილად გარკვეულ როლს ასრულებს მატერიალური წარმოების აღმავლობაში, განსაკუთრებით კი მაშინ, როდესაც მას აბანდებენ სახელმწიფო სექტორის გამგებლობაში მყოფ მსხვილი მრეწველობის დამხმარე დარგებში, ემუქრება პარაზიტულ კაპიტალად გადაქცევის საშიშროება. საქმე, ისაა, — განაგრძობს ფუად მურსი, რომ ზემოთაღნიშნული სამრეწველო კაპიტალი მოქმედებს იმ დარგებში, სადაც ბატონობს სავაჭრო კაპიტალი, ეს კი განაპირობებს იმას, რომ სამრეწველო კაპიტალი მატერიალური წარმოების ეკონომიური, ფინანსური და სოციალური პრობლემების გადაწყვეტისას ცდილობს მიიღოს ისეთივე მოგება, როგორსაც ღებულობს სავაჭრო კაპიტალი, რომელიც არ აწარმოებს მატერიალურ ფასეულობას. ყოველივე ამას, აღნიშნავს ფუად მურსი, შეუძლია სამრეწველო კაპიტალიც პარაზიტული გახადოს (112, XII. 1975).

ფ. მურსის განმარტებით (მისი განმარტება კი მხარდაჭერის ღირსია) ეგვიპტეში შემორჩენილი კაპიტალიზმის მსხვილი ნაშთები შეიძლება დახასიათდეს როგორც სავაჭრო, რეაქციული და ზედაფენური. ის სავაჭრო ხასიათს ატარებს, განმარტავს ფ. მურსი იმიტომ, რომ მოქმედებს რა ვაჭრობისა და მოხმარების სფეროში, ასრულებს მაკლერებისა და შუამავლების ოპერაციებს, მონაწილეობს კონტრაბანდასა და გარიგებაში, მზად არის ჩაატაროს სპეკულაციური ოპერაციები შავ ბაზარზე, სადაც იყიდება სახალხო მოხმარების საქონელი და სახელმწიფო სექტორში შექმნილი პროდუქცია (112, XII. 1975).

სამართლიანია ფ. მურსის ღებულება იმის შესახებ, რომ ეგვიპტეში სავაჭრო კაპიტალი საოცარი სისწრაფით გადადის ერთი სფეროდან მეორეში. ის აღნიშნავს, რომ ეგვიპტელი ბაყალი უცბად გადაიქცევა იმპორტული ტანსაცმლისა და ქსოვილის, მერე ასევე უცბად ელექტრომოწყობილობის ვაჭრად. ყველა შემთხვევაში მათ ერთი მიზანი ამოძრავებთ — მიიღონ მოგება ფასებში არსებული განსხვავებისაგან (112, XII. 1975).

ეგვიპტეში კაპიტალიზმის მსხვილი ნაშთები სავაჭრო კაპიტა-

ლია, მაგრამ მას ზედაფენური ხასიათი აქვს და ამიტომ ვერ იდგამს ფესვებს ეროვნულ ეკონომიკაში. მას არ აინტერესებს ეკონომიკის განვითარების პრობლემები, სოციალური საკითხები. ის არ არის დარწმუნებული თავის მომავალში, არ აშენებს ფაბრიკა-ქარხნებს, არ წყვეტს მუშახელის დასაქმების საკითხებს. მისთვის საკმარისია ჰქონდეს არც თუ ისე დიდი ბიურო, რომელიც კანონიერ თუ უკანონო მოგებას მოიტანს, განსაკუთრებით ეს ეხება სახელმწიფო სექტორსა და სახელმწიფოსთან გარიგების საკითხებს. მაგალითად, — განმარტავს ფ. მურსი, — სავაჭრო კაპიტალი ღებულობს საბანკო კრედიტებს, ე. ი. საზოგადოებრივ სახსრებს, საკუთარ სახსრებს კი ინახავს, უფროსილდება, რომ დაიცვას ყოველგვარი მოულოდნელობისაგან; ის არ უხდის გადასახადებს სახელმწიფოს, ყველა ზომას ღებულობს იმისათვის, რათა დამალოს თავისი ქონების ოდენობა. ზოგჯერ მონაწილეობს სახელმწიფო ეკონომიკური პროექტების დაფინანსებაში, მაგრამ ესეც მის მევახშურ ხასიათზე მიუთითებს, რადგან ის სახელმწიფო სექტორთან ოპერაციებს აწარმოებს ფაქტიურად როგორც უცხოური კაპიტალის წარმომადგენელი, სახელმწიფო სექტორსა და მომხმარებელს შორის შუამავლის როლს ასრულებს, ასეთსავე როლშია ის სახელმწიფო სექტორის ცალკეულ რგოლებს შორისაც. ის ყიდულობს ბამბის თესლს სახელმწიფო სექტორის ბამბის გამასუფთაებელი ქარხნებისაგან და მერე მას მიჰყიდის მცენარეული ზეთის გამომხდელ სახელმწიფო სექტორის ფაბრიკებს, ის შეისყიდის სახელმწიფო სექტორის ფაბრიკებში დამზადებულ ქსოვილს და მერე მას მიჰყიდის მეწვრილმანე ვაჭრებს, მომხმარებელს და სხვას, — აღნიშნავს ფ. მურსი (112. XII. 1975).

სავაჭრო კაპიტალი რეაქციულ როლს თამაშობს, ვინაიდან ის, თავისი პრივილეგიების დაცვის მიზნით, იცავს კაპიტალისტური განვითარების გზის შენარჩუნებას ეგვიპტეში. ის აერთიანებს ყველა ადგილობრივ კაპიტალისტურ ძალას და მოუწოდებს უცხოურ კაპიტალთან, ე. ი. მსოფლიო კაპიტალისტურ სისტემასთან კავშირისაკენ. ყოველივე ეს კი ეკონომიკური დამოუკიდებლობის დაკარგვის, უცხოური კაპიტალის ბატონობის აღდგენის ობიექტურ პირობებს ქმნის.

უკანასკნელ წლებში ეგვიპტის ეროვნული რევოლუციის სოციალური არსის გაღრმავებაზე უარყოფით გავლენას ახდენს სო-

ფლის ცხოვრებაში კაპიტალისტური ელემენტების შექრის პროცესის გაძლიერება. ეგვიპტის სოფელში კაპიტალისტური ელემენტები წარმოდგენილი არიან აგრარული ბურჟუაზიისა და ისეთი კაპიტალისტური ჯგუფების სახით, როგორებიც არიან სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციით, ქიმიური სასუქებითა და სხვა აგროტექნიკური იარაღებითა და საშუალებებით მოვაჭრენი, ტრაქტორების, ტრანსპორტის საშუალებათა იჯარით გამჭირავებლები და სხვა.

სოფლის ბურჟუაზიული ელემენტები ორი ჯგუფისაგან შედგება: სოციალური წარმოშობით ძველ ფეოდალურ კლასთან, მემამულეებთან დაკავშირებული მიწათმფლობელებისა და შეძლებულ გლეხთა ფენისაგან, რომელთა ეკონომიური მოქმედების შესაძლებლობაც „ინფითახის“ პოლიტიკის გატარებამ კიდევ უფრო გააძლიერა.

„ინფითახის“ პოლიტიკის გავრცელებამ სოფელზეც ერთგვარი თავისუფლება მიანიჭა სოფლის კაპიტალიზმს. ცნობილია, რომ ეგვიპტეში რევოლუციის შემდეგ მსხვილი მიწათმფლობელების ძალაუფლება შესუსტდა, მაგრამ კაპიტალისტური ტენდენციები. წვრილბურჟუაზიული. კერძომესაკუთრული სული ეგვიპტის სოფელში მძლავრად იგრძნობა და სწორედ ეს გარემოება ქმნის რეალურ შესაძლებლობას „ინფითახის“ პოლიტიკის გატარებისათვის. 1974 წელს ეგვიპტეში დაიწყო ათვისებული მიწების აუქციონით გაყიდვა. მყიდველი შეზღუდული აღმოჩნდა მხოლოდ ერთი პირობით, პირად მფლობელობაში არსებული მიწების რაოდენობა არ უნდა აღემატებოდეს 100 ფედანს. სწორედ ეს იძლევა საშუალებას განმტკიცდეს მიწათმფლობელობის კულაკური ინსტიტუტი, რაც კარგ გარემოს ქმნის სოფლად კაპიტალისტური ელემენტების აღორძინებისათვის.

„ინფითახის“ შესაბამისად, 1975 წელს მიღებულმა ახალმა კანონმა ცვლილებები შეიტანა მიწათმფლობელებსა და მოიჯარადრეებს შორის არსებულ ურთიერთობაში. ეს ცვლილებები ღარიბი გლეხებისათვის საზიანო გამოდგა. ახალი კანონის თანახმად, ამჟღად მიწის საიჯარო გადასახადი; მიწათმფლობელმა უფლება მიიღო აყაროს მოიჯარადრე იჯარით აღებული მიწიდან, თუკი ეს უკანასკნელი სასოფლო-სამეურნეო სეზონის გასვლიდან ორი თვის შემდეგ არ გადაიხდის საიჯარო გადასახადს; მიწისმფლობელსა და მოიჯარადრეებს შორის ფულადი ურთიერთობა შეიცვალა სა-

საქონლო ურთიერთობით, ე. ი. ნებადართული გახდა მოზიარეობა; ლიკვიდირებულ იქნა მიწის საღაო საკითხების გადამჭრელი სასოფლო კომიტეტები, მათი უფლებამოსილებანი გადაეცა ჩვეულებრივ სასამართლოებს. კომიტეტები უფრო ახლოს იდგნენ ფელაჰებთან. სწრაფად წყვეტდნენ საღაო საკითხებს და ამასთან ყველაფერ ამას უფასოდ აკეთებდნენ (112, X. 1975). ყველა ეს ცვლილება მძიმე ტვირთად აწევდა წვრილ მოიჯარადრეებს, რომელთა რაოდენობაც ეგვიპტეში 1,5 მლნ კაცს შეადგენს და რომლებიც იჯარით იღებენ 2,5 მლნ ფედან მიწას ან ეგვიპტის მთელი სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების 43 პროცენტს (112, X. 1975).

ზემოთ იყო აღნიშნული, რომ ეგვიპტის სინამდვილეში მიწის იმ ნაკვეთის ფართობი, რომელსაც ერთი კომლი მუშახელის დაქირავების გარეშე დაამუშავენ, არ უნდა აღემატებოდეს 5 ფედანს, ხოლო ამ ზღვარს ზევით მიწათმფლობელი უკვე კაპიტალისტურ ელემენტად უნდა ჩაითვალოს, რადგან ის აუცილებლად ქირაობს მუშახელს მიწის დამუშავებისათვის, ე. ი. ეწევა სხვისი შრომის ექსპლუატაციას, აღნიშნავს პროფესორი ფ. მურსი (112, XII, 1975) და ეს მისი მტკიცება სამართლიანია. 70-იანი წლების დასაწყისიდან ეგვიპტის სოფლის ცხოვრებაში ისეთი ძვრები იწყება, რომლებიც ობიექტურ და რეალურ პირობებს ქმნიან ამ ქვეყნის აგრარულ ურთიერთობებში კაპიტალისტური ელემენტების გაძლიერებისათვის. საქმე ისაა, რომ 1973 წლისათვის, ანვარ სადათის მთავრობის მიერ არასტაბილური ეკონომიური პოლიტიკის გატარების შედეგად, დაიწყო მიწათმფლობელობის სტრუქტურა. ამის შესახებაც ნათელ სურათს იძლევა ქვემოთ მოყვანილი, პროფესორ ფ. მურსის მიერ შედგენილი მიწათმფლობელობის სტრუქტურის ცხრილი (112, XII. 1975).

მიწის ნაკვეთის ოდენობა (ფედანებში)	მიწათმფლობელთა რაოდენობა (პროცენტებში)			მიწის ნაკვეთთა საერთო ოდენობა (პროცენტებში)		
	აგრარულ რეფორმადე	1965 წელს	1973 წელს	რეფორმამდე	1965 წელს	1973 წელს
5-ზე ნაკლები	94,3	94,5	85,6	35,4	57,1	26,1
5-დან 10-მდე	2,8	2,4	7,8	8,8	9,5	11,2
10-ზე მეტი	2,9	3,1	6,6	55,8	33,4	62,7

ეს ცხრილი მიუთითებს, რომ 1973 წლისათვის სოფელში მდგომარეობა სწრაფად გაუარესდა. ჯერ ერთი, რომ ადგილი აქვს ისედაც ღარიბი გლეხობის გაღატაკებას და უმიწოდ დარჩენას, როგორც ამას ცხრილი მიუთითებს, მაშინ როდესაც აგრარული რეფორმის შემდეგ მცირე ფართობის მფლობელი ფელაჰების რაოდენობა 1965 წლისათვის გაიზარდა და 1973 წლისათვის ისევ შემცირდა 8,5 პროცენტით. წვრილ მიწათმფლობელთა რაოდენობის შემცირებამ მათ მფლობელობაში მყოფი მიწის რაოდენობის შემცირებაც გამოიწვია. თუ კი ისინი რეფორმამდე მთელი მიწის 35,4 პროცენტს ფლობდნენ, 1965 წლისათვის ეს რიცხვი გაიზარდა 57,1 პროცენტამდე. 1973 წლისათვის კი 1965 წელთან შედარებით ორჯერ შემცირდა.

70-იანი წლების ეგვიპტის სოფლისათვის დამახასიათებელია კაპიტალისტური ელემენტის, შეძლებული გლეხობის, კულაკობის როგორც რიცხოვრების, ასევე მათ მფლობელობაში მყოფი მიწის ფართობების დიდი ზრდა. თუ კი რეფორმამდე მთელ მიწისმფლობელთა რაოდენობის 2,8 პროცენტს კულაკობა შეადგენდა, 1965 წლისათვის გ. ა. ნასერის მთავრობის მიერ გატარებული აგრარული პოლიტიკის შედეგად მათი რიცხვი 2,4 პროცენტამდე შემცირდა და გაიზარდა წვრილი მიწათმფლობელი ფელაჰების რიცხვი, ანვარ სადათის მთავრობამ კი ისეთი აგრარული „გარდაქმნები“ გაატარა, რომელთაც კულაკთა რიცხვი თითქმის 3-ჯერ გაზარდეს და 1973 წლისათვის მათ მთელ მიწისმფლობელთა 7.8 პროცენტი შეადგინეს.

მართალია, ეგვიპტის სოფლის სინამდვილეში ძირითადად მოსპობილია ფეოდალური ურთიერთობა, მაგრამ მის ადგილს თანდათან კაპიტალისტური ურთიერთობა იკავებს. განსხვავება ამ ორი სახის ურთიერთობას შორის დიდია, განსაკუთრებით ექსპლუატაციის საკითხებში. ფეოდალური ურთიერთობა ეყრდნობოდა მსხვილ მიწათმფლობელობას, რომელიც რენტას იძლეოდა საიჯარო გადასახადის ან მოზიარეობის სახით. ამას გარდა, ფეოდალური ურთიერთობანი ძლიერი იყო ბამბის წარმოებაში. სოფლის მეურნეობის კაპიტალისტური ფორმის საფუძველს შეადგენს კაპიტალი, რომელიც ასევე მიწისმფლობელობაშია გამოხატული. ამ შემთხვევაში კაპიტალი გამოყენებულია მოქმედების სამ სფეროში: პირველი — მიწის შესასყიდად. მეორე — კაპიტალი გამოყენებულია ტექნიკუ-

რი კულტურების მოყვანისათვის. სოფლის კაპიტალისტს საშინაო ბაზარი უფრო აინტერესებს, ვიდრე საგარეო, მას მოჰყავს, ბამბა, ხორბალი, ბრინჯი, ბოსტნეული, ხილი, ყვავილები, იგი მისდევს მესაქონლეობასა და მეფრინველეობას. მესამე — კაპიტალი გამოყენებულია მუშახელის დაქირავებისათვის, რომელსაც სოფლის ბურჟუაზია ფართოდ იყენებს. დაქირავებულ მუშათა რაოდენობა სოფელში განუწყვეტლივ იზრდება, რაც თავისთავად ეგვიპტის სოფლის საზოგადოების კლასობრივი დაყოფის აქტივიზაციას ნიშნავს. დაქირავებული შრომა ეგვიპტის სოფლის მთავარი განმასხვავებელი ნიშანია.

ეგვიპტეში ასევე არსებობს სოფლის კაპიტალიზმის განვითარების შემზღუდველი პირობები, რომელთა რეალურ ძალას წარმოადგენს სოფლის მეურნეობის გეგმიურ-კოოპერაციული რეჟიმი, რაც დაინერგა 60-იან წლებში. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, სოფლის ბურჟუაზიის მდგომარეობა მტკიცდება, სოფლის მშრომელების ექსპლუატატორთა ძალები ერთიანდებიან, ყოფილი ფეოდალთა თუ მსხვილი კაპიტალისტური მესაკუთრე, კულაკი თუ მევახშე. ვაჭარი თუ ჩაჩჩი, ყველა ერთი ფრონტით გამოდის ფელაჰების წინააღმდეგ. მათ მხარს უჭერენ სოფლის ხელისუფალნი, სახელმწიფო აპარატში, აგრარული რეფორმის სამმართველოში, კოოპერაციულ სექტორში მოკალათებული თანამზრახველები. ფელაჰები კი ისევ გმინავენ სასტიკი ექსპლუატაციის უღელქვეშ.

ზოგიერთი ეგვიპტელი ავტორის აზრით, ეგვიპტის სოფლის სინამდვილეში იყო დრო, როდესაც სოფლის ყოველი მცხოვრები ფელაჰად ითვლებოდა, მაშინ გლეხობა ფენებად დაყოფილი არ იყო, ხოლო ფეოდალსა და დღიურ მუშას შორის პრინციპული განსხვავება არ არსებობდა. ეს თეორია გამოყენებული იყო გლეხობის ფენებად დანაწევრების მისაჩქმალავად და სოფლად არსებულის კლასობრივი ბრძოლის სიმძაფრის შენელების დასადასტურებლად. ამჟამად გლეხად (ფელაჰად) ითვლება მხოლოდ სოფლის უღატაკეს მცხოვრებთა დიდი მასა. ეს იმას ნიშნავს, რომ გლეხობის რიგებში ფენებად დაყოფის განუწყვეტელი პროცესი მიმდინარეობს. გლეხობა გაიყო სოფლის ბურჟუაზიად და საკუთრივ გლეხებად, რომლებიც ერთმანეთისაგან იმით განსხვავდებიან, რომ ან თვითონ უწევენ ექსპლუატაციას სხვის შრომას, ან თვით განიცდიან კაპიტალისტურ ექსპლუატაციას.

ღარიბი გლეხობა თავის მხრივ დაუოფილა გლეხებად და სასოფლო-სამეურნეო მუშებად — მოჯამაგირეებად. გლეხია ის, ვინც ფლობს 5 ფედანზე არანაკლებ მიწას. ეს ყველაზე მრავალრიცხოვანი ფენაა, რომელიც თავის რიგებში ითვლის 3 მილიონ მიწის მესაკუთრეს. ისინი მიწათმოქმედებას მისდევენ, იყენებენ მხოლოდ საკუთარ შრომას, დღემდე სარგებლობენ პრიმიტიული შრომის იარაღებით.

წერილი მიწისმფლობელები და მოიჯარადრეები სოფლის ბურჟუაზიის მიერ ექსპლუატაციას განიცდიან განსაკუთრებით მიწის იჯარით აღებისა და სასაქონლო-ფულად ურთიერთობაში ჩაბმის დროს.

ყოველივე ეს აჩქარებს გლეხთა პაუპერიზაციის პროცესს. რასაც თან ახლავს ორი მოვლენა: სოფლის პროლეტარიატის რაოდენობრივი ზრდა და მოსახლეობის სოფლიდან ქალაქში მიგრაცია. სოფლის პროლეტარიატი — მოჯამაგირეები, სასოფლო-სამეურნეო მუშები მოკლებულნი არიან მიწის საკუთრებას.

ეგვიპტეში მიწათმოქმედებისათვის ვარგისი მიწების სიქცირე, მიწის ნაკვეთების განაწილებაში არსებული ნაკლოვანებანი, წარმოების კაპიტალისტური წესის ბატონობა — ყველაფერი ეს განაპირობებს სოფელში ღარიბთა არმიის ზრდას, ე. ი. ხელს უწყობს სასოფლო-სამეურნეო მუშების რაოდენობის ზრდას. დღეს ეგვიპტეში 8,7 მლნ მუშიდან 4,1 მლნ სასოფლო-სამეურნეო მუშაა (112, XII, 1975), აქედან 40 პროცენტს არა აქვს მუდმივი სამუშაო, რაც მიუთითებს სოფელში შრომის ნაყოფიერებისა და სასოფლო-სამეურნეო წარმოების დაბალ დონეზე, ეს დონე ვერ უზრუნველყოფს სამუშაოთა მზარდ მოსახლეობას. ეს გარემოება უფრო ნათელი გახდება, თუ შევადარებთ ერთმანეთს სოფლის მეურნეობასა და მრეწველობაში დასაქმებული მუშების შრომის ნაყოფიერებას. პირველი ერთი წლის განმავლობაში აწარმოებს 296 ეგვ. გირვანქის ღირებულების პროდუქციას, მეორე კი 2188 ეგვ. გირვანქის პროდუქციას (112, XII, 1975). ასევე დაბალია სასოფლო-სამეურნეო მუშის ხელფასი, რომლის საშუალო წლიური რაოდენობა III ეგვ. გირვანქას შეადგენს, ე. ი. ასეთი მუშის თვიური ხელფასი 4 ეგვ. გირვანქაზე ცოტა მეტია (112, XII, 1975).

დღეს ეგვიპტის სოფელში სასოფლო-სამეურნეო მუშები, მოჯამაგირეები ყველაზე დამონებული საზოგადოებრივი ფენაა. ისეთ

260

პირობებში, როდესაც ექსპლუატაციის ძველი ფეოდალური მეთოდების ნაშთები გადახლართულია კაპიტალისტური მეთოდების ნაშთებთან, ღარიბი გლეხობა, განსაკუთრებით არაფრისმქონე სასოფლო-სამეურნეო მუშები კაპიტალიზმის მტრებად გადაიქცევიან; ეს კი საბოლოოდ ობიექტურად ხელს უწყობს განვითარების პროგრესული გზის არჩევას, სოციალისტური ორიენტაციის აღებას.

ამრიგად, ყოველივე ზემოაღნიშნული არ ნიშნავს იმას, რომ ეგვიპტემ ხელი აიღო სოციალისტურ ორიენტაციაზე და ქვეყნის შიგნით მოიხპო ის დიდი მონაპოვარი, რაც ეგვიპტელმა ხალხმა მოიპოვა არაკაპიტალისტური განვითარების გზაზე. დღეს ეგვიპტის წინაშე დგას მთელი რიგი სირთულეები. ანეარ სადათმა და მისმა მთავრობამ მათი გადაწყვეტის არც თუ ისე სწორი ფორმები გამოძებნეს. ყველაფერი ეს მიუთითებს იმაზე, რომ არაკაპიტალისტური განვითარების გზა, რომელიც გაიარა ეგვიპტემ და, რომელიც უნდა გაიაროს, რთული იყო და რთულია ამჟამადაც. ამ გზაზე ჩავარდნები და შეცდომები იყო და იქნება, ეს გზა გრძელი და ძნელია, მაგრამ ამ გზით მსვლელობა ისტორიულად გარდუვალია და რომ ქვეყანამ იაროს ამ გზით, დამოკიდებული არ არის მარტო ეგვიპტის მმართველი წრეების ნება-სურვილზე; ამისათვის სხვა საშინაო და საგარეო ფაქტორები არსებობს, რომლებიც განაპირობებენ არაკაპიტალისტური გზით ქვეყნის მსვლელობას.

ეგვიპტის სახელმწიფოს განვითარების ახალი ეტაპი

ჩვენი საუკუნის 60-იან წლებში ეგვიპტის ეროვნული რევოლუცია ღრმა სოციალური გარდაქმნებისათვის ბრძოლის გაფართოებით ხასიათდებოდა. ეს კანონზომიერი მოვლენა იყო, ვინაიდან ამ ქვეყნის მიერ პოლიტიკური დამოუკიდებლობის მოპოვებას მალე მოჰყვება ძველი ეგვიპტური საზოგადოების სოციალ-ეკონომიკური ცხოვრების რევოლუციური შეცვლა. ყოველივე ამან თავის მხრივ განაპირობა ის, რომ ეგვიპტემ აზიისა და აფრიკის სხვა ახალგაზრდა ქვეყნებზე უფრო ადრე გადაწყვიტა დადგომოდა არაკაპიტალისტური განვითარების გზას.

სახელმწიფოს მართვაში მშრომელთა მონაწილეობის გაფართოებისა და მათი მდგომარეობის გაუმჯობესების, ბურჟუაზიის ძალისა და გავლენის შეზღუდვის ტენდენციები სხვა სოციალ-ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ნიშნებთან ერთად იმაზე მიუთითებენ, რომ აღნიშნულ პერიოდში ეგვიპტეს სოციალისტური ორიენტაციის სახელმწიფოს მრავალი დამახასიათებელი ნიშნები გააჩნდა. ამ სახელმწიფოს პოლიტიკურ საფუძველს არაბთა სოციალისტური კავშირი შეადგენდა.

სახელმწიფოს ასეთი პოლიტიკური საფუძველი განაპირობებდა მის ამოცანებსა და ფუნქციებს. ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკა, როგორც სუვერენული სახელმწიფო, თავის ძირითად ამოცანად „სოციალისტური საზოგადოების“, ექსპლუატაციისაგან თავისუფალი საზოგადოების აშენებას ისახავდა. ეს მისი სტრატეგიული ამოცანა იყო, უახლოესი ტაქტიკური ამოცანა კი იმაში მდგომა-

რეობდა, რომ მოკლე ვადაში დაემთავრებინა ანტიმპერიალისტური ეროვნულ-განმათავისუფლებელი რევოლუცია, ე. ი. საბოლოოდ აღმოეფხვრა იმპერიალიზმისა და ფეოდალიზმის საგრძნობლად ძლიერი ნაშთები, სახალხო მასების ინტერესების შესაბამისად გაეტარებინა რადიკალური გარდაქმნები, მომხდარიყო ქვეყნის ცხოვრების დემოკრატიზაცია. ტაქტიკური მიზნები, რომელთა განხორციელებაც შესაძლებელი იყო ეგვიპტის მაშინდელ პირობებში, საერთო-დემოკრატიული პროგრამის საზღვრებს არ იყვნენ გაცილებულნი. ამასთან ერთად უნდა აღინიშნოს, რომ კლასობრივი ბრძოლის ლოგიკა, რომლის პირობებში ხორციელდებოდა საერთო დემოკრატიული გარდაქმნები, და სოციალისტური იდეების უდიდესი პოპულარობა სახალხო მასებს შორის, უბაძგებდნენ რევოლუციურ დემოკრატებს წამოეყენებინათ და გადაეწყვიტათ სოციალისტური ხასიათის ზოგიერთი ცალკეული ამოცანები.

საერთო-დემოკრატიული გარდაქმნები და სოციალისტური ხასიათის ცალკეული ამოცანების გადაწყვეტა ხელს უწყობდნენ სოციალიზმის მშენებლობისათვის აუცილებელი მატერიალური და სოციალური წინამძღვრების მომზადებას. ცხადია, ყოველივე ეს არ აძლევდა ეგვიპტეში არსებულ საზოგადოებრივ წყობილებას სოციალისტურ ხასიათს. ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის აწ გარდაცვლილი პრეზიდენტი გამალ აბდელ ნასერი, ანალიზს უკეთებდა რა თავისი ქვეყნის რეალურ მდგომარეობას, თავის გამოსვლაში შიტიנגზე ქალ. პორტ-საიდში 1965 წლის დეკემბერში აღნიშნავდა: „არასწორი იქნებოდა გვეფიქრა, რომ არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში უკვე აშენდა სოციალისტური საზოგადოება. ჩვენ ვცხოვრობთ კაპიტალიზმიდან სოციალიზმში გადასვლის პერიოდში“ (109, 23. XII. 1965).

მართვის ძველი მონარქიულ-კოლონიური აპარატის მსხვრევის დამთავრება და ახალი ეროვნული სახელმწიფო აპარატის შექმნისათვის ბრძოლის წინშენელოვანი მიღწევები ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის ახალი გზით განვითარების მაჩვენებელი იყო.

ეგვიპტის ძველი სახელმწიფო მონარქიულ-კოლონიური აპარატის მიზანს ეგვიპტის მოსახლეობის მკაცრი პოლიტიკური დათრგუნვა და ეკონომიკური ძარცვა შეადგენდა. ეს განაპირობებდა მის სტრუქტურას, ორგანიზაციას, მოღვაწეობის მეთოდებსა და

კადრების შემადგენლობასაც. მართალია, 1952 წლამდე ეგვიპტეში ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის საერთო აღმავლობის შედეგად მართვის საკითხებში ერთგვარი რეფორმები ტარდებოდა, მაგრამ ყოველივე ეს ვერ შეცვლიდა მონარქიულ-კოლონიური აპარატის სისტემას.

1952 წლის რევოლუციის შემდეგ ძველი სახელმწიფო მართვის მანქანა კი არ დაიშსება, არამედ მოხდა მისი ზედაპირული რეკონსტრუქცია. მოისპო მონარქიულ-კოლონიური მართვის აპარატი, გატარდა კადრების ეგვიპტიზაცია და შეიქმნა ახალი ორგანოები ეროვნული სუვერენიტეტის, ზოგიერთი ატრიბუტის განსახორციელებლად. აღნიშნული ღონისძიებები, განსაკუთრებით პირველ ხანებში, ძველი სახელმწიფო აპარატის საფუძვლებს არ შეხებია. ამ რევოლუციის შემდეგ თითქმის ათი წელი გახდა საჭირო, რათა ეგვიპტის ეროვნული მთავრობა დარწმუნებულიყო ძველი აპარატის ძირფესვიანი მსხვერვის აუცილებლობაში.

ცნობილია, რომ ახალგაზრდა ქვეყნებში ძველი სახელმწიფო აპარატის ლიკვიდაციისა და გარდაქმნის პროცესი შედარებით ბევრ დროს მოითხოვს. ეს ხანგრძლიობა განპირობებულია იმით, რომ თვით პროცესი ხორციელდება თანდათანობით, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი რევოლუციის განვითარებასა და გაღრმავებასთან ერთად. ხანგრძლიობას იწვევდა აგრეთვე ეროვნული კვალიფიციური კადრების უკმარისობა, რაც თავის მხრივ კოლონიურ-მონარქიულ პერიოდში აღზრდილი, მეფისა და მდიდრების ინტერესების გამომხატველი მოხელეების სახელმწიფო აპარატიდან გაძევების საშუალებას არ იძლეოდა. მაგალითად, 1963 წლის ივლისში ეგვიპტეში ნაციონალიზებულ იქნა 700-დან მხოლოდ 276 კერძო და შერეული კომპანიები და ფირმები (73, 218, 221, 222).

თანდათან ქვეყნის ეკონომიკური და პოლიტიკური ცხოვრების ლოგიკამ აიძულა ეგვიპტის ხელმძღვანელები განემტკიცებინათ სახელმწიფო, გაენთავისუფლებინათ სახელმწიფო აპარატი ძველი გადაგვარებული ელემენტებისაგან. და პოლიტიკურ სარბიელზე გამოეყვანათ ახალი ადამიანები, ვინც სოციალ-ეკონომიკური და პოლიტიკური რევოლუციური გარდაქმნების ერთგული იყო. სწორედ ამიტომ ეგვიპტის პრეზიდენტმა გაშალ აბდელ ნასერმა 1961 წლის 22 ივლისს მიტინგზე კაიროში ასე განაცხადა: „ჩვენ უნდა ავაშენოთ ახალი საზოგადოება. და ახალი

სახელმწიფო... ჩვენ უნდა შევქმნათ ახალი დემოკრატია, ახალი სახელმწიფო ახალი პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური სისტემებით..“ (108, 23. VII. 1961).

ეგვიპტეში ეროვნული რევოლუციის გაღრმავების ობიექტური პირობები განსაზღვრავდნენ ძველი სახელმწიფო აპარატის მსხვერვისა და ახლის შექმნის თავისებურებას, რაც იმაში მდგომარეობდა, რომ ძველი სახელმწიფოებრივი დაწესებულებანი კი არ დაშალეს, არამედ დაიხოვეს მხოლოდ კადრის ზოგიერთი მოხელე. ხოლო დაწესებულებები კი საკანონმდებლო აქტების საფუძველზე თანდათანობით გარდაქმნეს და შემოიღეს მათი ორგანიზაციისა და მოქმედების ახალი პრინციპები. კვალიფიციურა ეროვნული კადრების ნაკლებობის გამო ისეთი მდგომარეობა შეიქმნა, რომ ეგვიპტის მთავრობა იძულებული გახდა კომპანიებისა და ფირმების ყოფილი მენეჯერები დაენიშნათ უკვე ნაციონალიზებული კომპანიებისა და ფირმების დირექტორთა საბჭოს პრეზიდენტად. ქალ. ალექსანდრიის ერთ-ერთი მსხვილი სავაჭრო-სამრეწველო კომპანიის დირექტორად მთავრობამ დანიშნა ყოფილი მილიონერი, თვით ამ კომპანიისა და სხვა ამგვარ ფირმათა ყოფილი მენეჯერები ა. ფარგალი.

უნდა აღინიშნოს, რომ ახალი ეროვნული კადრები, რომლებიც ეროვნული სახელმწიფო აპარატის ძირითად დასაყრდენ ბირთვს წარმოადგენდნენ თავისი სოციალური შემადგენლობით, ერთფეროვანი როლი იყვნენ. ეროვნული დამოუკიდებლობის პირველ წლებში ასეთი კადრების საგრძნობ ნაწილს ბურჟუაზიული და წვრილბურჟუაზიული ელემენტები შეადგენდნენ. იყენებდნენ რა თავიანთ სამსახურებრივ მდგომარეობას გამდიდრების მიზნებისათვის, ისინი ცდილობდნენ ახალ მმართველ კლასად გადაქცევას. გარკვეულ დრომდე ეგვიპტის ეროვნული ბურჟუაზია, როგორც მსხვილი, ისე საშუალო განსაკუთრებით, მხარს უჭერდა ნასერის მთავრობის რეფორმებს მხოლოდ იმიტომ, რომ ის მათში საკუთარი გამდიდრებისა და პოლიტიკური ამბოღების ტრამპლინსა და უცხოელ კონკურენტთა წინააღმდეგ ბრძოლის კარგ საშუალებას ხედავდა.

ასეთი მხარდაჭერის არც თუ ისე მართებულმა შეფასებამ განაპირობა ის, რომ ეგვიპტის მმართველი წრეები საკუთარი

ბურჟუაზიის მიმართ ერთგვარი ილუზიების გრძნობით განიმსჭვალნენ, ეროვნული ეკონომიკის აღმავლობისა და სახალხო მასების საარსებო დონის ამაღლებისათვის ბრძოლაში მათ ბურჟუაზიის აქტიურა მონაწილეობის იმედი ჰქონდათ. ამასთან ერთად მაშინ ჯერ კიდევ ეგვიპტის სახელმწიფოს არ ჰქონდა ჩამოყალიბებული მომავლის რამდენადმე გარკვეული პროგრამა. „50-იანი წლების დასასრულისათვის, — აღნიშნავდა ერთი ცნობილი ეგვიპტელი ჟურნალისტი საბჭოთა ზეცნიერთან საუბრის დროს, — ჩვენს პოლიტიკურსა და საზოგადოებრივ წრეებში გაცხოველებული დისკუსია მიმდინარეობდა ქვეყნის მომავალი განვითარების პრობლემების ირგვლივ. მრავალს მათ შორის ესმოდა, რომ კაპიტალიზმი არ იძლეოდა პრობლემების გადაჭრის საშუალებას, მაგრამ განვითარების გზის არჩევანში არ იყო გარკვეულობა: „არაბული სოციალიზმის“ მრავალრიცხოვან მომხრეებს ეკამათებოდნენ მარქსისტულ-ლენინური მსოფლმხედველობის მიმდევრები, რომლებიც სოციალიზმს უჭერდნენ მხარს, იყვნენ თხეთებიც, ვინც ფაბიანურსა და უტოპიურ სოციალიზმში ხედავდნენ ხსნას... ზოგიერთებს სახელმწიფო მართო ქვეყნის ზიგნით მიმდინარე ეკონომიკური პროცესების „რეგულატორის“ როლში წარმოედგინათ“ (90, № 7, 1964, გვ. 25—26).

ასეთი გაურკვევლობის პირობებში ქვეყნის ეკონომიკური და პოლიტიკური ცხოვრების ლოგიკამ აიძულა ეგვიპტის ხელმძღვანელები განემტკიცებინათ სახელმწიფო, გაეთავისუფლებინათ სახელმწიფო აპარატი ძველი გადაგვარებული ელემენტებისაგან. ეს აუცილებელი იყო ეგვიპტის არაკაპიტალისტური გზით განვითარებისათვის, იმიტომ რომ ამ დროს აშკარად იგრძნობოდა ისრაელის აგრესიით გამოწვეული ეკონომიკური სიძნელებები და ამის გამო ხალხთა მასების უკმაყოფილება. ეგვიპტეში ზემორჩენილი ახალი რეჟიმის მიმართ მტრულად განწყობილი ძველი სახელმწიფო აპარატის კადრები ცდილობდნენ აღნიშნული სიძნელებები თავიანთი მიზნებისათვის გამოეყენებინათ.

ეგვიპტეში ეროვნული რევოლუციის გაღრმავების ობიექტური პირობები განსაზღვრავდნენ ძველი სახელმწიფო აპარატის მსხვერველსა და ახლის შექმნის თავისებურებას, რაც იმაში მდგომარეობდა,

რომ ძველი სახელმწიფოებრივი დაწესებულებანი კი არ დაშალეს, არამედ დაითხოვეს კადრის ზოგიერთი ჩინოვნიკები, დაწესებულებები კი საკანონმდებლო აქტების საფუძველზე თანდათანობით გარდაქმნეს. შემოიღეს მათი ორგანიზაციისა და მოქმედების ახალი პრინციპები. ასე მოხდა არამარტო „საზოგადოებრივ მეურნეობის“ დაწესებულებებში, არამედ არმიასა და პოლიციაში, სასამართლოსა და სხვ. ადმინისტრაციულ ორგანოებში. ასეთი არათანმიმდევრული პოლიტიკა საშიშაა, რაც თვალნათლივ გამოვლინდა 1967 წლის ივნისში ეგვიპტისა და სხვა არაბული ქვეყნების წინააღმდეგ ისრაელის მიერ მოწყობილი აგრესიის შემდგომ პერიოდში.

ამ აგრესიის შედეგებმა ეგვიპტის მთავრობა და პრეზიდენტი გამალ აბდელ ნასერი დაარწმუნეს, რომ ახალი სახელმწიფო აპარატის შესაქმნელად ადრე მიღებული ზომები საკმარისი არ იყო.

დაშვებული შეცდომების გამოსწორების მიზნით პრეზიდენტმა გ. ა. ნასერმა 1968 წლის მარტის თვეში წამოაყენა ეგვიპტის სახელმწიფოს შემდგომი განვითარებისა და განმტკიცების ახალი პროგრამა. ე. წ. „30 მარტის პროგრამა“.

აღნიშნულ პროგრამაში ჩამოყალიბებულია ეგვიპტის სახელმწიფოს შინაგანი და საგარეო ფუნქციები და ამოცანები. გ. ა. ნასერი, მიუთითებდა რა სახელმწიფოს შინაგანი ფუნქციების არსის შესახებ, სავსებით სამართლიანად აღნიშნავდა, რომ ისინი პირველ რიგში კოლონიალიზმისა და ფეოდალიზმის ნაშთების საბოლოო ლიკვიდაციისაკენ არიან მიმართულნი. სახელმწიფოს ფუნქცია იქითკენაა გამიზნული, რომ რეაქციულ ძალებს არ მისცენ საშუალება ქვეყანა იმპერიალიზმს მიყიდონ (დათრგუნვის ფუნქცია) და უზრუნველყოფილ იქნეს ქვეყნის ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული პროგრესი (სამეურნეო-ორგანიზაციული და კულტურულ-ადმინისტრაციული ფუნქციები) (109, 31. III. 1968). პრეზიდენტი ასევე განმარტავდა ეგვიპტის სახელმწიფოს საგარეო ფუნქციებსაც და მიუთითებდა, რომ ეგვიპტის დაცვა იმპერიალიზმთან სამხედრო, ეკონომიკური და პოლიტიკური ხელყოფისაგან. სრული დამოუკიდებლობის მიღწევა, ბრძოლა მშვიდობიანი თანაარსებობისათვის და მშვიდობის განმტკიცებისათვის ამ ფუნქციების ძირითადი დანიშნულებაა. (109, 31. III. 1968).

საინტერესოა აღინიშნოს, რომ გ. ა. ნასერი სახელმწიფოს

ძლიერებას ხალხის მშრომელი ძალების ხელმძღვანელი როლის აღიარებასა და განმტკიცებაში ხელდადა. „ხალხის მშრომელი ძალების ხელმძღვანელი როლის აღიარება და დადასტურება, ამ ძალებისათვის ხელისუფლების მინიჭების უზრუნველყოფა ეროვნული მოღვაწეობის ყველა დარგში დემოკრატიული გზით, აი ამოცანა. რომელიც ეგვიპტის წინაშე დგას“. — აცხადებდა გ. ა. ნასერი (109, 31. III. 1968).

პრეზიდენტი გ. ა. ნასერი ახალი სახელმწიფოს ფუნქციებისა და ამოცანების მართო განმარტებით როდი კმაყოფილდებოდა, მან სავსებით სამართლიანად მოითხოვა აღნიშნული ფუნქციების და ამოცანების შესრულება კანონით ყოფილიყო სავალდებულო, ე. ი. მათ კანონის ძალა მისცენოდათ. ამიტომაც გ. ა. ნასერმა ახალი კონსტიტუციის საფუძვლად აღნიშნული ფუნქციები და ამოცანები დასახა (109, 31. III. 1968).

ეგვიპტის ახალი კონსტიტუცია საყოველთაო სახალხო რეფერენდუმის მიერ მოწონებულ იქნა 1971 წლის 11 სექტემბერს და ძალაში შევიდა იმავე დღიდან (109, 12. IX. 1971). იგი ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკას განსაზღვრავს, როგორც სახელმწიფოს დემოკრატიული სოციალისტური წყობილებით, რომელიც ხალხის მშრომელი ძალების კავშირს ეყრდნობა (109, 12. IX. 1971). აქედან გამომდინარეობს ის, რომ რეაქციულ ძალებს არ აქვთ უფლება ქვეყნის სხვა მიმართულებით განვითარებისათვის იბრძოლონ და ისიც, რომ რეაქციული ძალების დათრგუნვის ფუნქციაც კანონიერი და კონსტიტუციურია. დათრგუნვის ფუნქციის აქტუალობაზე მიუთითებს ისიც, რომ კონსტიტუციაში ცალკე თავითა და ცალკე მუხლითაა (VIII თავი, 184-ე მუხლი) მოხსენიებული პოლიცია და მისი ამოცანები. ძალზე საგულისხმოა ის გარემოებაც, რომ 1964 წლის კონსტიტუციისაგან განსხვავებით ახალი კონსტიტუცია პოლიციის უმაღლეს მეთაურად რესპუბლიკის პრეზიდენტს ასახელებს (109, 12. IX. 1971). ასევე ზუსტადაა განსაზღვრული კონსტიტუციაში დათრგუნვის სხვა საშუალებანიც: „სასამართლო ხელისუფალნი“, IV თავი, მუხლები 165—173, „უმაღლესი კონსტიტუციური სასამართლო“, I თავი, მუხლები 174—178, „გენერალური პროკურორი“, VI თავი, მუხლი 179 და სხვა.

სახელმწიფოს სამეურნეო-ორგანიზაციულ და კულტურულ-აღმზრდელობით ფუნქციებს. დიდი ადგილი აქვს დათმობილი ახალ კონსტიტუციაში. დაწერილებითაა წარმოდგენილი სახელმწიფოს სოციალური, მორალური და ეკონომიური საფუძვლები, განმარტებულია მოქალაქეთა თავისუფლების უფლებებისა და მოვალეობის არსი, მითითებულია კანონების სუვერენულობაზე, ახსნილია სახელმწიფოებრივი წყობილების სტრუქტურა, საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების თავისებურებანი, მთავრობის ამოცანები და მიზნები.

ყურადღებას იპყრობს ის, რომ ახალი მუდმივი კონსტიტუცია 1964 წლის დროებით კონსტიტუციასთან შედარებით გაცილებით სრულია და მას „30 მარტის პროგრამა“ უდევს საფუძვლად. ახალ კონსტიტუციაში, დროებითისაგან განსხვავებით, ზუსტადაა განსაზღვრული სახელმწიფოს სოციალური და მორალური საფუძვლების არსი. თუკი ადრინდელ კონსტიტუციაში ლაპარაკი იყო მხოლოდ „საზოგადოების სოციალურ ელემენტებზე“, (109. 24. III. 1964), ახალში საკუთარად 1 თავია მიძღვნილი სახელმწიფოს სოციალური და მორალური საფუძვლებისადმი. აღნიშნულია, რომ სახელმწიფო უზრუნველყოფს მოქალაქეების სოციალურ, კულტურულ მომსახურებას და ეს წარმოადგენს მის სოციალურ საფუძველს, (109, 12. IX. 1971) ხოლო ის, რომ შრომა კონსტიტუციით აღიარებულია როგორც მოქალაქეთა ღირსებისა და პატიოსნების საქმე და რომ შრომითი წარჩინება განსაკუთრებით პატივსაცემია (109, 12. IX. 1971), განაპირობებს სახელმწიფოს მორალურ საფუძველს.

როგორც ცნობილია, სოციალისტური ორიენტაციის სახელმწიფოს მიერ აღმზრდელობითი ფუნქციის შესრულებისას დიდი როლი ენიჭება მის იდეოლოგიურ მოღვაწეობას, რომლისთვისაც დამახასიათებელია გადასაწყვეტ ამოცანათა მრავალგვარობა და სირთულე. ამ ამოცანების ძირითადი მიზანი ისაა, რომ შეაჩეროს კაპიტალისტური წარმოებითი ურთიერთობის სტიქიური განვითარება, ხელი შეუწყოს სოციალისტური ბაზისისა და მისი შესაბამისი ზედნაშენის შექმნისათვის საჭირო ობიექტური და სუბიექტური წანამძღვრების შექმნას. ამ შემთხვევაში იდეოლოგიური მუშაობა მიმართულია სახელმწიფოს მიერ დასახული ამოცანების

შესასრულებლად მასების მობილიზაციისა და მათი პოტენციური შესაძლებლობის კონცენტრაციისაკენ, რისთვისაც აუცილებელია ამაღლდეს მშრომელების პოლიტიკური სიმწიფის დონე.

ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის, როგორც სოციალისტური ორიენტაციის სახელმწიფოს იდეოლოგიური მოღვაწეობა ეროვნულ რევოლუციაში სხვადასხვა კლასობრივი მდგომარეობისა და მსოფლმხედველობის სოციალური ძალების მონაწილეობის გამო რთულ პირობებში მიმდინარეობდა. მდგომარეობას აართულებდა ისიც, რომ საერთო ეროვნული ხასიათის გარდაქმნები გადახლართული იყო სოციალისტური ხასიათის ელემენტებთან.

ამიტომ ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკაში იდეოლოგიურ მუშაობას ორი რთული ამოცანის ერთდროული გადაწყვეტა უზღებოდა. პირველი ამოცანა მიზნად ისახავდა იმას, რომ ეროვნულ რევოლუციას არ ჩამოშორებოდა საზოგადოების დემოკრატიული ძალები. ებრძოლა ამ ძალების მიმხრობისა და მათი რევოლუციურობის გაღრმავებისათვის. მეორე ამოცანის მიზანი იყო პროპაგანდა გაწეოდა კარდინალური პოლიტიკური ცვლილებების იდეებს იმ საზოგადოებრივ ფენებში, რომლებიც თავიანთი ეკონომიკური მდგომარეობით მზად არიან სოციალიზმის იდეების მიღებისათვის.

ეგვიპტის ამ პერიოდის სახელმწიფოს იდეოლოგიური მოღვაწეობის მნიშვნელოვანი ამოცანა იყო აგრეთვე ის, რომ ფართო მასები ღრმად დაინტერესებულიყვნენ სახელმწიფოს ეკონომიკური განვითარებითა და ტექნიკური პროგრესით. ასევე აუცილებელი იყო მასების იდეურ-მორალურ და ფსიქოლოგიურ ცხოვრებაზე ზემოქმედება იმ მიზნით, რათა სახალხო მასებს გამომუშავებოდათ გარკვეული სოციალური განწყობილება, ენთუზიაზმი და რწმენა საკუთარი ძალებისადმი.

მასების ახალ სოციალ-ეკონომიკურ ურთიერთობაში ჩაბმის მიზნით ეგვიპტის სახელმწიფოს მიერ გაწეულ იდეოლოგიურ მოღვაწეობას აართულებდა ის გარემოება, რომ ამ პროცესს ყოველთვის თან არ ახლავს მშრომელების საარსებო დონის გაუმჯობესება. ეს უკანასკნელი კი აუცილებელია, ვინაიდან ვ. ი. ლენინი სამართლიანად მიუთითებდა, რომ მასები მოძრაობაში ჩაებმებიან, მასში ენერგიულ მონაწილეობას მიიღებენ, თავდადებებს, სიმტკიცეს და ერთგულებას გამოიჩენენ მხოლოდ მაშინ, როდესაც მათი

ეკონომიური მდგომარეობა გაუმჯობესდება (ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 18, გვ. 88).

მართალია, 60-იანი წლების ეგვიპტეში გარკვეულად შეიცვალა შრომის პირობები, გაიზარდა ხელფასი, მაგრამ ამ ღონისძიებებს ყოველთვის როდიმოკყევებოდა მშრომელთა ეკონომიური მდგომარეობის გაუმჯობესება. მაგალითად, 1971 წლის დასაწყისისათვის ეგვიპტის მუშის საშუალო თვიური ხელფასი 13 ეგვიპტური გირვანქიდან (1962 წელს), 25 ეგვიპტურ გირვანქამდე გაიზარდა (108, 13. II. 1971), მაგრამ ხელფასის ასეთ საგრძნობ ზრდას მუშის მატერიალური მდგომარეობის დიდი გაუმჯობესება არ მოჰყოლია. ამის შესახებ მითითებულია გ. ა. ნასერის გამოსვლაში არაბი სტუდენტების წინაშე მოსკოვში 1965 წლის 29 აგვისტოს (109, 30. VIII. 1965 წ.). საქმე ისაა, რომ 1963 წლიდან ასევე იზრდებოდა სასურსათო და სამრეწველო საქონლის ფასები. 1961 წელს 1 ოყა (1,2 კგ) ხორცი 20—25 პიასტრი ღირდა. 1 კგ. კარტოფილი 1—1,5 პიასტრი, პამიდორი 2—2,5 პიასტრი, ერთი წყვილი ფეხსაცმელი 2—2,5 გირვანქა, 1965 წლის ბოლოსათვის კი 1 კგ (და არა ოყა) ხორცის ფასმა 76 პიასტრამდე აიწია, კარტოფილის — 3—4 პიასტრამდე, პამიდურისა — 5 პიასტრამდე, ფეხსაცმლისა 3,5—4 (74, 12,52) გირვანქამდე და ა. შ. ეს გარემოება, რა თქმა უნდა, რამდენადმე ანელებდა იდეოლოგიური მუშაობის ეფექტურობას.

ეგვიპტის სახელმწიფოს იდეოლოგიური მოღვაწეობის მნიშვნელოვანი მიზანი იყო ხალხის შეხედულების შეცვლა სახელმწიფოს მიმართ, რომ მას იგი არ ჩაეთვალა მტრულ ძალად. ეს ამოცანა განსაკუთრებით აქტუალური იყო იმიტომაც, რომ ეგვიპტე, როგორც სოციალისტური ორიენტაციის სახელმწიფო, მაშინ თავისი განვითარების პირველ ნაბიჯებს დგამდა, მასები კი პოლიტიკური არარაობის სტადიიდან სახელმწიფო მართვაში მონაწილეობას ლეზულობდნენ. პრეზიდენტი გ. ა. ნასერი თავის გამოსვლაში 1966 წ. 16 მაისს ეროვნული კრების გაფართოებულ სხდომაზე ამასთან დაკავშირებით აღნიშნავდა: „მშრომელ ხალხს შეუძლია გადალახოს სიძნელეები, თუკი ის შეიარაღდება სოციალისტური შეგნებით. თუკი ის შეიგნებს, რომ მისი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება ეკონომიკური ბაზის მშენებლობის გარეშე შეუძლებელია. მას საერთო და კერძო, ინდივიდუალური და საზოგადოებრივი მოთხოვნილებანი გააჩნია, თუ მშრომელი ხალხი არ შეიგნებს ამ კეშმა-

რიტებას, არ მიიღებს მათ სახელმძღვანელოდ და წავა მარტო კერძო ინტერესების დაკმაყოფილების მიზნით, მაშინ ის ნებით თუ უნებლიეთ რეაქციისა და კოლონიალიზმის მიზნებს ემსახურება“. (109, 20. V. 1966).

მასების შეგნებულობის განუწყვეტელი ზრდისა და საზოგადოებრივი ცნობიერების გარდაქმნისათვის თანმიმდევრული ბრძოლა ეგვიპტის სახელმწიფოს იდეოლოგიური მოღვაწეობის ასევე მნიშვნელოვანი უბანი იყო. იდეოლოგიური მუშაობის მეშვეობით მასების შეგნებაში შეტანილი სახელმწიფოსათვის სასარგებლო პოლიტიკური, სამართლებრივი, ეთიკური, მორალური და სხვ. კონცეფციები და ნორმები მიმართულია იქითკენ, რათა შეიცვალოს საზოგადოებრივი ფსიქოლოგია, რომლის შემადგენელი ელემენტებია საზოგადოებრივი ზნეობა, ჩვეულებანი, ტრადიციები და შეხედულებანი.

ეს უდიდესი სირთულის ამოცანაა. ეგვიპტის რევოლუციის დიდი მოღვაწე გ. ა. ნასერი თავის ზემოხსენებულ გამოსვლაში, მიუთითებდა რა ეგვიპტელი ადამიანების ფსიქოლოგიის გარდაქმნის აუცილებლობაზე, აღნიშნავდა: „შეუძლებელია კაპიტალიზმიდან სოციალიზმზე გადასვლა ავტომატურად მოხდეს ორი, სამი თუნდაც ათი წლის განმავლობაში. რა არის სოციალიზმი? ეს ადამიანის მიერ ადამიანის ექსპლუატაციის ლიკვიდაციაა. საზოგადოების განვითარებისათვის საჭირო ისეთი პირობებისა და სტიმულების შექმნაა, რომლებიც საშუალებას იძლევიან, ადამიანებმა, როგორც ინდივიდებმა და საზოგადოებამ მთლიანად, შეძლონ გამოამუშავონ ყველა მატერიალური და სულიერი შესაძლებლობანი (109, 20. V. 1966).

ეგვიპტის სახელმწიფოს აღმზრდელობითი ფუნქცია იდეოლოგიური მოღვაწეობის საშუალებით აქტიურ იდეურ ბრძოლას ეწეოდა შინაგანი რეაქციის წინააღმდეგ, ააშკარავებდა რეაქციის მიზნებსა და მამოძრავებელ ძალებს. იბრძოდა არამარტო ნეგატიური ძალების დასათრგუნავად, არამედ იმ სოციალური ძალების ახლებურად აღსაზრდელად, რომელთაც მერყევი პოლიტიკური პოზიცია ეკიათ. ამ მხრივ საინტერესოა ის ფაქტი, რომ 1964 წლის აპრილში ეგვიპტის მთავრობამ გააუქმა 1954 წელს მიღებული კანონი ეგვიპტეში საგანგებო წესების შემოღების შესახებ და ამის შესაბამისად ციხიდან განთავისუფლებულ იქნა ყველა

პოლიტიკური პატიმარი, მათ შორის კომუნისტებიც, ყველა ისინი აღადგინეს სამუშაოზე და დაუნიშნეს ძველი ხელფასი (109, 30. VII. 1964).

დათრგუნვის ფუნქციასთან შედარებით აღმზრდელობითი ფუნქციის უპირატესობაზე, როდესაც საკითხი ეხება მერყევი ელემენტების აღზრდას, მიუთითებს ის, რომ მიუხედავად რთული ვითარებისა, რომელიც შეიქმნა ეგვიპტეში 1967 წლის ივნისის შემდეგ, ისრაელის აგრესიის შედეგად, პრეზიდენტმა გ. ა. ნასერმა 1967 წლის ნოემბერში მიიღო გადაწყვეტილება, საპატიმროებიდან გაენთავისუფლებინა ორგანიზაცია „ძმები მუსლიმანების“ ზოგიერთი წევრი, რომლებიც დააპატიმრეს 1965 წელს (109, 24. XI. 1967).

არაკაპიტალისტური გზით მიმავალი ახალგაზრდა სახელმწიფოებში სოციალ-ეკონომიკური და იდეოლოგიური ხასიათის რთულ ამოცანებს წყვეტენ, რომელთა შინაარსსაც გარდამავალი პერიოდის თავისებურებები უდევს საფუძვლად. ეროვნული რევოლუციის გაღრმავების პრაქტიკული პრობლემათა შორის დიდი ყურადღება ექცევა მოსახლეობის კულტურული დონის ამაღლებას, წერა-კითხვის უცოდინარობის ლიკვიდაციას და განათლებული ეროვნული კადრების მომზადებას. ეს სოციალური ხასიათის პრობლემაა, ვინაიდან ნიადაგს ამზადებს მომავალში სოციალისტურ რევოლუციაზე გადასვლისათვის.

არაკაპიტალისტური გზით მიმავალ ქვეყნებში განათლების წინაშე ორი ამოცანა დგას: მოზარდ თაობას მიეცეს განათლება, რომელიც ეროვნული განვითარების მოთხოვნებს შეესაბამება და ამასთან თანამედროვე ცოდნას ეზიაროს მოზრდილი მოსახლეობა, რომელსაც სკოლაში არასდროს არ უსწავლია.

ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკა იძლეოდა იმის საუკეთესო მაგალითს, თუ როგორ ხდება პრაქტიკაში ზემოთ აღნიშნული ორი პრობლემის გადაჭრა. ამ ქვეყნის სინამდვილეში თავისუფლების მოპოვების პირველ წლებში მთავარი ტენდენცია იყო განათლების განვითარება „სიგანეში“, ე. ი. მოსწავლეების რაოდენობისა და სასკოლო სისტემის სხვადასხვა საფეხურის დიდი და სწრაფი ზრდა. სწორედ ამან გამოიწვია ის, რომ, თუკი 1950 წელს დაწყებით სკოლაში (5—14 წლის ასაკი) მოსახლეობის მხოლოდ 26 პროცენტი იყო ჩაბმული, უკვე 1965 წელს ამ ასაკის 50 პროცენტი 18. ოზარ ჯაფაია

სწავლობდა, ხოლო საშუალო სკოლაში (15—19 წლის ასაკი) მხოლოდ 7 პროცენტი და 1965 წელს უკვე ამავე ასაკის 35 პროცენტი სწავლობდა (38, გვ. 30—31).

ეგვიპტეში საშუალო სკოლა სამი რგოლისაგან შედგება და სწავლების ხანგრძლივობა 12 წელია. დაწყებით სკოლაში მოსწავლეს 6 წელს სწავლობს, შემდეგ მას შეუძლია სწავლა გააგრძელოს მეორე რგოლში, ე. წ. მოსამზადებელ სკოლაში, სადაც სწავლის ხანგრძლივობა 4 წელია და ბოლოს კი მესამე რგოლში, ე. წ. მეორე საფეხურის სკოლაში სწავლების ორწლიანი კურსით. აქ დაწყებითი განათლების მიღება კანონით სავალდებულოა, მაგრამ ამ კანონის დარღვევისათვის ხშირ შემთხვევაში მშობლებს პასუხს არ სთხოვენ.

ეგვიპტის სინამდვილეში მოსწავლეთა რაოდენობა ეხლაც იზრდება, მაგრამ სასკოლო ასაკის ბავშვების დიდი რაოდენობა მაინც სკოლის გარეშე რჩება. ამას გარდა შეინიშნება ისიც, რომ სკოლებში გამოყენებული პედაგოგიური მეთოდები და ხერხები ჯერ კიდევ სრულად არ შეესაბამება თანამედროვე დიდაქტიკის მოთხოვნებს. არის შემთხვევები იმისა, რომ მოსწავლეებში დამოუკიდებელი აზროვნების უნარის გამომუშავების ნაცვლად სკოლებში შემოღებულია ფაქტების მექანიკური დამახსოვრების მეთოდი.

განვითარების არაკაპიტალისტური გზით მიმავალი ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკა დიდ ყურადღებას აქცევდა მიზანდასახულ რეოლოგიურ მუშაობას მოსწავლე-ახალგაზრდობას შორის. ახალგაზრდობის პრობლემა მეტად მნიშვნელოვანია ეგვიპტის ცხოვრებაში. სახელმწიფოს ჯერ კიდევ არ შეუძლია მთლიანად დააკმაყოფილოს ახალგაზრდობის სულიერი და მატერიალური მოთხოვნები, რაც ხშირად იწვევს მის უკმაყოფილებას. შინაგანი რეაქციული და იმპერიალისტური პროპაგანდა ამ უკმაყოფილების გამოყენებას ცდილობს თავის სასარგებლოდ.

ახალგაზრდობა რომ რეაქციული პროპაგანდის გავლენის ქვეშ არ მოექცეს, ამისათვის ბევრი რამ გაკეთდა მოზარდი თაობის აღზრდის საქმეში. დიდი წვლილი შეიტანეს ახალგაზრდობის მასობრივმა ორგანიზაციებმა. კერძოდ კი საშუალო სკოლების მოსწავლეთა კავშირმა და სოციალისტური ახალგაზრდობის ორგანიზაციამ. განათლების ყველა ოლქში (ეგვიპტე დაყოფილია განათლების ექვს ოლქად) შექმნილია მოსწავლეთა ორი კავშირი, ერთი —

გოგონებისა და მეორე — ვაჟებისა, ზოლო ოლქის მასშტაბით იქმნება ერთიანი ბიურო, რომელიც რესპუბლიკის მასშტაბით საშუალო სკოლის მოსწავლეთა გენერალურ კავშირს წარმოადგენს. სკოლისა და ოლქის მასშტაბით იქმნება მშობლების (მხოლოდ მამების მონაწილეობით) და მოსწავლეების საბჭო. კავშირების წევრობის ვადა ერთი სასწავლო წელია. მოსწავლეთა კავშირები შექმნილია კლასებშიც. აქ მოსწავლეები კავშირის თავმჯდომარეებსა და საბჭოს სამ წევრს ირჩევენ. სკოლის დირექტორი კლასის ხელმძღვანელად ისეთ მოსწავლედებს ნიშნავს, რომელიც ამავე დროს კავშირის საბჭოს ხელმძღვანელია.

მოსწავლეთა კავშირი წყვეტს ერთგვარ წვრილ სოციალურ საკითხებს (ვის გაეწიოს მატერიალური დახმარება, ვის შეუძინონ წიგნები, სასწავლო ნივთები და სხვა). ის ასევე განიხილავს მოსწავლეების ფიზკულტურულ, კულტურულ და სამხედრო აღზრდის საკითხებს.

გარდა ამისა კავშირი ისეთ მუშაობას ეწეოდა, რომელიც მოსწავლეებს უნერგავდა არაბული სამყაროს ისტორიის, ე. წ. არაბული სოციალიზმის საფუძვლების და პრეზიდენტ გ. ა. ნასერის ნაშრომების კარგად ცოდნას.

მოსწავლეთა კავშირის საქმიანობა იქითკენ არის მიმართული, რათა მოსწავლეებს გამოუმუშავდეთ დისციპლინიზებულობისა და გამგონობის, თავისი ძალისაღმე რწმენისა და პასუხისმგებლობის გრძნობა, ამასთან ეს კავშირი რელიგიური დოგმის ძლიერი გავლენის ქვეშ იმყოფება, რაზეც კავშირის წესდება მიუთითებს, რომ მოსწავლეთა კავშირმა ხელი უნდა შეუწყოს მოსწავლეების ისეთ-ნაირად აღზრდას, რომ ბედისა და ღმერთის მორჩილნი იყვნენ. საინტერესოა აღინიშნოს, რომ საშუალო სკოლის მოსწავლეთა კავშირმა 1963 წლის მარტის თვეში თავისი პირველი რესპუბლიკური ყრილობაც კი გამართა.

უმადლესი სასწავლებლების ახალგაზრდობა, როგორც წესი, გაერთიანებულია სოციალისტური ახალგაზრდობის ორგანიზაციაში, იგი დიდ საზოგადოებრივ სასარგებლო საქმეს ასრულებს. ახალგაზრდობა გამოჰყავს საირიგაციო, სამელიორაციო სამუშაოებზე, აკომპლექტებს სასოფლო-სამეურნეო კულტურების მავნებლებთან წინააღმდეგ მებრძოლ ბრიგადებს. ამასთან ამ ორგანიზაციის წევრები მოსახლეობაში აქტიურ კულტურულ-აღმზრდე-

ლობით მუშაობას ეწევიან, იბრძვიან წერა-კითხვის უცოდინარობის, ანტისანიტარიის წინააღმდეგ.

ეს ახალგაზრდული ორგანიზაცია 1965 წელს შეიქმნა. ორგანიზაციის წევრთა სამოც პროცენტს სტუდენტები და საშუალო სკოლის მოსწავლეები შეადგენენ. არჩეულია ორგანიზაციის ცენტრალური კომიტეტი 52 კაცის შემადგენლობით. ცენტრალურ კომიტეტს აპარატში 7 განთავისუფლებული მუშაკი ჰყავს. კომიტეტში შექმნილია განყოფილებები: სტუდენტი ახალგაზრდობის, კულტურის, საგარეო ურთიერთობის, ორგანიზაციული და ადმინისტრაციული. ორგანიზაცია 104 ათას ახალგაზრდას აერთიანებს, რომლებიც 6600 პირველად ორგანიზაციაში არიან გაერთიანებულნი. ამ ორგანიზაციის 216 წევრი არჩეულია არაბთა სოციალისტური კავშირის ეროვნულ კონგრესში, ხოლო 19 აღნიშნული კავშირის ცენტრალური კომიტეტის წევრია.

სოციალისტური ახალგაზრდობის ორგანიზაციის წესდებაში განსაზღვრულია მისი ამოცანები და მიზნები. მას ევალება პოლიტიკური ხელმძღვანელობის ახალი თაობის მომზადება, ახალგაზრდობის აქტიური მონაწილეობა ქვეყნის ეკონომიკურ ცხოვრებაში, რევოლუციის განვითარების უზრუნველყოფა და მისი პრინციპების გადაცემა თაობიდან თაობაზე.

ყოველივე ზემოთქმული საშუალებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ სწავლა-განათლების საქმეს ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკაში სათანადო ყურადღება ექცეოდა და მიღწევებიც საგრძნობი იყო, მაგრამ განათლების შინაარსის გაუმჯობესების პრობლემების გადაწყვეტის საქმეში ჯერ კიდევ არ შეიმჩნეოდა ისეთი ძვრები, რასაც ადგილი ჰქონდა თვით სკოლებისა და უმაღლესი სასწავლებლების ქსელის გაფართოებაში.

ამ მხრივ საგულისხმოა ეგვიპტის დაწყებითი განათლების დეპარტამენტის გენერალური დირექტორის მაჰმუდ რადვანის გამოსვლა განათლების პრობლემების კონფერენციაზე, რომელიც 1971 წლის იანვარში მოეწყო. მან მოიყვანა ციფრები, რომლებიც ადასტურებენ დაწყებითი სწავლების ცუდ ორგანიზაციას ეგვიპტეში.

მ. რადვანი კონფერენციაზე აღნიშნავდა, მიუხედავად იმისა, რომ 1952 წელთან შედარებით მოსწავლეთა რაოდენობა ორჯერ გაიზარდა და 1971 წლისათვის მათმა რაოდენობამ 4 მლნ შეადგი-

ნა, სასკოლო ასაკის ბავშვთა 32 პროცენტი სკოლაში არ დადის იმის განო, რომ სკოლებში არ არის საკმარისი ადგილი. ეგვიპტის ზოგიერთ სკოლაში, რომელიც გათვალისწინებულია 300 მოსწავლისათვის, სწავლობს 3000 ბავშვი. ასევე დისპროპორცია შეინიშნება სკოლების დაფინანსების საქმეში. 1970—71 წელს განათლების ხარჯებმა 107 მლნ ეგვიპტური გირვანქა შეადგინა, აქედან 87 პროცენტი მასწავლებელთა ხელფასს ხმარდება, ხოლო ახალი სკოლების მშენებლობას 8 მლნ ეგვ. გირვანქა, სახელმძღვანელოების გამოცემას კი 3,3 მლნ ეგვ. გირვანქა (114, 25, II. 1971), რაც სრულიად არ არის საკმარისი.

ეგვიპტის სახელმწიფოს აღმზრდელობით ფუნქციაში შედის ისეთი მნიშვნელოვანი საკითხი, როგორიცაა, სახელმწიფო აპარატისათვის ახალი კადრების მომზადება. ახალი სახელმწიფო აპარატის შექმნა პირველ რიგში გულისხმობს ძველი კადრების სახელმწიფოს მართვისაგან ჩამოშორებას და მათ შეცვლას ისეთი ადამიანებით, რომლებიც მზად არიან ცხოვრებაში გაატარონ სოციალისტური ორიენტაციის სახელმწიფოს პოლიტიკა და მიზნები.

ამ მიმართულებით ბევრი რამ გაკეთდა ეგვიპტის სინამდვილეში. მიღებულ იქნა ზომები კვალიფიკირებული ეროვნული სპეციალისტების კადრების მოსამზადებლად. შემოღებულ იქნა სახალხო განათლების ახალი სისტემა, რომლის მიხედვითაც სწავლა ყველა რგოლში უფასო იყო. შეიცვალა უმაღლესი სასწავლებლის მუშაობის პრინციპებიც, შემოიღეს უფასო სწავლება, მთელი რიგი ზომები გატარდა წერა-კითხვის უცოდინარობის ლიკვიდაციის მიზნით.

ეგვიპტეში მაღალი კვალიფიკაციის სპეციალისტების
მომზადების პროფესიული სტრუქტურა

60-იანი წლების დასაწყისში (38, გვ. 146—150)				60-იანი წლების შუა პერიოდი (104, გვ. 202—206—212—216)			
უმაღლესი სასწავლებლებში სტუდენტთა საერთო რაოდენობა (ათასებში)	მათ შორის			უმაღლესი სასწავლებლებში სტუდენტთა საერთო რაოდენობა (ათასებში)	მათ შორის		
	საბუნებისმეტყველო	საინჟინრო-ტექნიკური	სასოფლო-სამეურნეო		საბუნებისმეტყველო	საინჟინრო-ტექნიკური	სასოფლო-სამეურნეო
114609	11725	13140	8958	175245	9494	28438	22232

ზემოთ მოყვანილი ცხრილი მიუთითებს უმაღლესი განათლების დარგში ეგვიპტის მიერ მოპოვებულ მიღწევებზე.

ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკაში დიდი ყურადღება ექცევა უმაღლესი განათლების ორგანიზაციასაც. თუკი მიმდინარე საუკუნის 60-იანი წლების დასაწყისში აქ 115 ათასამდე სტუდენტი იყო, 1965 წლისათვის მათი რაოდენობა 175 ათასს აღემატებოდა, ამასთან მეტი ყურადღება დაეთმო ქვეყნის ეკონომიკური აღმავლობისათვის საჭირო სპეციალისტების მომზადებას. 1965 წელს ქვეყნის უმაღლესი სასწავლებლების საინჟინრო-ტექნიკურსა და სასოფლო-სამეურნეო ფაკულტეტებზე სწავლობდა 50 ათასზე მეტი სტუდენტი, მაშინ როდესაც 1960 წელს მათი რაოდენობა 23 ათასს არ აღემატებოდა (38, გვ. 98).

ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის მთავრობა მარტო იმას კი არა ცდილობდა, რომ გაზრდილიყო უმაღლესი განათლების მქონე სპეციალისტების რაოდენობა, არამედ იმასაც, რომ სწავლების დამთავრების შემდეგ ისინი სამუშაოთი უზრუნველი ყოფილიყვნენ. 1967 წლის თებერვალსა და აპრილში ამ საკითხების ირგვლივ რამდენიმე პრაქტიკული ხასიათის დადგენილება იქნა მიღებული; თანახმად ამ დადგენილებებისა, უმაღლეს სასწავლებლებში მიიღებიან მუშები, რომელთაც საშუალო ან საშუალო-ტექნიკური განათლება აქვთ და, რომელთაც რეკომენდაციას წარმოება გაუწევს (108, 27. II. 1967). უკვე 1968 წლის დასაწყისისათვის ამ ქვეყნის უმაღლეს სასწავლებელთა 24836 კურსდამთავრებულიდან სამუშაო მიიღო 10492-მა, ხოლო ამავე წლის აპრილისათვის კიდევ 12794 კურსდამთავრებულს მიეცა სამუშაო (82, № 11, 1968, გვ. 31).

1980 წლისათვის 1 მლნ. მოსახლეობაზე მეცნიერ მუშაკთა რიცხვმა უნდა შეადგინოს 600—700 კაცი, მაშინ როდესაც 1967 წელს ეს რიცხვი 250 უდრიდა. 1970 წ. დაიწყო ახალი უნივერსიტეტის მშენებლობა ქალ. მინაში. 1955 წლიდან ეგვიპტეში ტარდება ისეთი სახელმწიფოებრივი ღონისძიებანი, როგორიცაა, მეცნიერების, კულტურისა და ხელოვნების დღის ჩატარება (6 თებერვალს). ამ ღონისძიების დროს მთავრობა და ხალხი ზეიმს უმართავს ეროვნული ინტელიგენციის წარმომადგენლებს, მათ გადაეცემათ პრემიები, ჯილდოები, მედლები.

ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკა ცდილობს მიაწოდოს ახალგაზრდობას არამარტო აკადემიური ცოდნა, არამედ ზიარევის ის

პოლიტიკურ აზროვნებას, სწავლება შეუთავსოს პოლიტიკურ განათლებას, რაც ამ სახელმწიფოს იდეოლოგიური მოღვაწეობის მნიშვნელოვანი თავისებურებაა. ამ ქვეყანაში 1966 წლის შემოდგომაზე სპეციალურ ინსტიტუტებში, ბანაკებსა და სპეციალიზებულ სკოლებში მომზადება გაიარა 50 ათასმა ახალგაზრდამ. ამ პერიოდისათვის მთლიანად 500 ათასმა ახალგაზრდამ მოისმინა პირველი და მეორე საფეხურის პოლიტიკური დისციპლინების კურსი, რომელთაც ამ მიზნებისათვის სპეციალურად მომზადებული 200 პედაგოგი კითხულობდა (19, 108).

უნდა აღინიშნოს, რომ მთავრობას ყურადღების გარეშე არ დარჩა ის ეგვიპტელი სტუდენტები, რომელებიც უცხოეთის უმაღლეს სასწავლებლებში სწავლობენ. მთავრობამ ყველა ისინი 1966 წლის აგვისტოში ქ. ალექსანდრიაში შეკრიბა და მათთვის სპეციალურად იქნა წაკითხული ლექციები ეგვიპტეში ახალი ცხოვრების მშენებლობის პრობლემებზე. „ახალგაზრდობა და ბრძოლა“ ასეთი დევიზით ჩატარდა ეგვიპტეში ახალგაზრდობის ფესტივალი 1966 წელს.

გ. ა. ნასერის პრეზიდენტობის დროს ეგვიპტეში ასევე დიდი ყურადღება ეთმობოდა წერა-კითხვის უცოდინარობის ლიკვიდაციის საქმეს. ეს არა მარტო კულტურული ხასიათის ღონისძიება იყო, არამედ მას დიდი პოლიტიკური და სოციალური მნიშვნელობაც ჰქონდა, ვინაიდან ეგვიპტის სინამდვილეში 15 წლის ასაკზე მეტი მოსახლეობიდან მამაკაცების 70% და ქალების 86% წერა-კითხვის უცოდინარია (110, 6. III, 1971).

ამ მდგომარეობის გამოსწორების მიზნით შექმნილია წერა-კითხვის უცოდინარობის სალიკვიდაციო სკოლები, რომელთა სასწავლო გეგმები ითვალისწინებენ წერა-კითხვის, არითმეტიკისა და აქაური გაგებით ზოგადსაგანმანათლებლო საგნების (რელიგია, ნაციონალიზმი. სანიტარია და ჰიგიენა) შესწავლას (69, გვ. 40). ასეთი სკოლები ორსაფეხურიანია, რომლებიც განკუთვნილია 8-დან 15 წლამდე და 15-დან 40 წლამდე ასაკისათვის. პირველი საფეხურის სკოლაში სწავლება მიმდინარეობს 18 თვის განმავლობაში 1200 საათის რაოდენობით. მეორეში კი 9 თვის ხანგრძლივობით 600 საათის რაოდენობით. სკოლებში ორგანიზაცია დიდ თანხებს მოითხოვს. მაგალითად, პირველ საფეხურის სკოლაში ერთსაათიანი გაკვეთილი ერთ ჯგუფში სახელმწიფოს 2,4 ეგვიპტური

გირვანქა უჯდება, ხოლო მეორე საფეხურისაში 1,2 ეგვ. გირვანქა (34. გვ. 4—5). თუ გავითვალისწინებთ, რომ ასეთ სკოლათა რაოდენობა საჭიროა თითქმის 16—17 მილიონამდე კაცისათვის და ჯგუფებში კი გაერთიანებულია 30—35 კაცი, მაშინ ნათელი გახდება, რაოდენ დიდი სახსრებია საჭირო ამ პრობლემის გადასაწყვეტად.

საინტერესოა აღინიშნოს ისიც, რომ წერა-კითხვის უცოდინარობის წინააღმდეგ ბრძოლა აქ საკმაოდ მკაცრი ადმინისტრაციული ზომების გატარებით ხორციელდება. ქალ. ალექსანდრიის ასანთის ფაბრიკაში შექმნილია სკოლა, რომელიც 600 მუშას აერთიანებს. თუკი მუშა პირველად უმიზეზოდ გააცდენდა ერთ მეცადინეობას, მას ხელფასიდან უკავენდნენ 1 ეგვ. გირვანქას, მეორე შემთხვევაში კი 2 გირვანქას, ხოლო მესამე შემთხვევაში მას ითხოვდნენ ფაბრიკიდან, ისე რომ, მერე არც სხვაგან ღებულობდნენ სამუშაოდ.

უნდა აღინიშნოს, რომ მუშების განათლებისათვის ხარჯების სიმძიმე სულ სახელმწიფოს არ აწვებოდა, საწარმოებიც თავიანთი მოგებიდან გარკვეულ პროცენტს რიცხავდნენ განათლებისათვის. 1964 წლის ზაფხულში ეგვიპტის პროფკავშირების მესამე კონგრესზე მიღებულ იქნა დადგენილება, რომლის თანახმადაც იმ საწარმოებმა, სადაც შექმნილია მუშათა საბჭოები, თავიანთი მოვების ათი პროცენტი მუშების განათლების საქმეს უნდა მოახმარონ.

ეგვიპტეში ასევე შექმნილი იყო ადმინისტრაციული კადრების მომზადების სპეციალური ინსტიტუტები. კაიროსა და ალექსანდრიაში მუშაობდა სამი ასეთი ინსტიტუტი, სადაც ორი ათასზე მეტი სტუდენტი სწავლობდა (38, 149—150). ამ ინსტიტუტების მიზანია სახელმწიფო აპარატისათვის მაღალი კვალიფიკაციის მოხელეების მომზადება. ინსტიტუტები ამზადებენ საერთო ადმინისტრაციული ხელმძღვანელობის კადრებს, სპეციალისტებს ეკონომიკისა და დაფინანსების დარგში.

დიდი ყურადღება ეთმობოდა სახელმწიფო აპარატის მოსამსახურეების კვალიფიკაციის ამაღლების საქმესაც. ეგვიპტის 24 საგუბერნატოროში შექმნილი იყო კვალიფიკაციის ასამაღლებელი კურსები მოსამსახურეებისათვის, ამ კურსების გავლა წელიწადში ერთხელ სახელმწიფო აპარატის ყველა მოხელისათვის აუცილებელია. ამასთან ერთად დიდი ყურადღება ეთმობოდა სახელმწი-

ფო აპარატის მოსამსახურეთა ზელფასის სისტემის მოწესრიგებას, რაც მიზნად ისახავდა აგრეთვე კადრების გაბურჟუების თავიდან აცილებას. ამიტომ იყო, რომ სახელმწიფო აპარატის მოსამსახურეებისათვის შექმნილი იყო ზელფასის 16-საფეხორიანი სისტემა.

ეგვიპტის ახალი სახელმწიფო აპარატის ორგანიზაციისა და მოღვაწეობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრინციპია სახელმწიფოს მართვაში, ქვეყნის პოლიტიკის განსაზღვრასა და განხორციელებაში მშრომელი მასების მონაწილეობა. ამ მიზნით ეგვიპტეში შემოღებული იყო სახელმწიფო მართვის საქმეში მშრომელთა მონაწილეობის ისეთი ფორმა, როგორიცაა, სახელმწიფო. სამეურნეო და კულტურული მშენებლობის მნიშვნელოვანი საკითხების განხილვა სახალხო რეფერენდუმებზე, კონფერენციებზე, მასობრივი საზოგადოებრივი ორგანიზაციების კრებებზე. ამ მხრივ საყურადღებოა 1961 წლის დეკემბერში ეგვიპტის მთავრობის მიერ მიღებული დადგენილება 1962 წლის მაისში სახალხო ძალების ეროვნული კონგრესის ჩატარების შესახებ, რომელსაც უნდა მიეღო „ეროვნული მოქმედების ქარტია“, ე. ი. ქვეყნის ეკონომიკური, სოციალური და პოლიტიკური განვითარების პროგრამა. კონგრესის მუშაობაში მონაწილეობისათვის 1961 წლის დეკემბრიდან 1962 წლის აპრილამდე კრებებზე არჩეულ იქნა 1750 დელეგატი, უნდა აღინიშნოს. რომ არჩევნების დებულების შესაბამისად. რომელიც მთავრობის მიერ იყო დამტკიცებული, დელეგატთა ნახევარი მუშების და გლეხების წარმომადგენლები იყვნენ. ეროვნულ ქარტიის პროექტის შემუშავებაში, რომელიც ეროვნულ კონგრესს უნდა განეხილა 1962 წლის 21 მაისს, სახალხო მასების მონაწილეობის მიზნით კაიროს გაზეთმა „ალ-აჰრამმა“ 1962 წლის აპრილის თვეში მოაწყო საინტერესო დისკუსია. ამ დისკუსიის მონაწილეთა შორის, უმთავრესად მომავალი კონგრესის დელეგატთა შორის დაისვა ერთი საკითხი: რა სურთ იხილონ მათ ეროვნულ ქარტიაში? გაზეთის შეკითხვას უპასუხეს ფელაჰებმა მუშებმა, ინტელიგენციამ, ეროვნული ბურჟუაზიის წარმომადგენლებმა. დისკუსიამ კლასობრივი ხასიათი მიიღო.

მანუფიქტის პროვინციის ფელაჰებმა უპასუხეს: ქარტიაში აუცილებლად უნდა აღინიშნოს მოწილეობის ლიკვიდაციის აუცილებლობა, იჯარის სამართლიანი ნორმების დადგენა, მოჯამაგირეთა მდგომარეობის გაუმჯობესება, გლეხების სარწყავი წყლით დროუ-

ლი უზრუნველყოფა, სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების მხარდაჭერა სახელმწიფოს მხრივ და სხვ.

ამ დისკუსიაში მუშების მხრივ კაიროსა და ალექსანდრიის 20 დელეგატი მონაწილეობდა. მათ სურდათ, ქარტიაში აღნიშნულიყო მშრომელების უფლებების დაცვა. დადგენილიყო ეგვიპტის მუშების ხელფასის მინიმუმი. მუშები მოითხოვდნენ ასევე ქარტიაში შეეტანათ ისეთი მუხლები, რომლებშიც გათვალისწინებული იქნებოდა მუშებისა და მათი ოჯახის წევრების უფასო სამედიცინო დახმარება, უფასო სწავლა, რიგიანი პენსიის დანიშვნა და საწარმოო ტრავმატიზმის დროს დახმარების გაცემა.

ეროვნული მოქმედების ქარტიის პროექტის შემუშავების მიზნით მშრომელების შენიშვნები მთავრობამ გაითვალისწინა და 1962 წლის 21 მაისს პრეზიდენტი ნასერი „ეროვნული მოქმედების ქარტიის“ პროექტით წარსდგა 1750 დელეგატის წინაშე. როგორც უკვე ითქვა, კონგრესმა ეს ქარტია მიიღო.

სახელმწიფო საქმეებში მშრომელების მონაწილეობის პრინციპი ასევე ვრცელდება სამრეწველო საწარმოების მართვაში მუშების მონაწილეობაზეც. 1961 წელს ივლისის თვეში მიღებულ იქნა სახელმწიფო დეკრეტი, რომლის შესაბამისადაც სახელმწიფო სექტორის სამრეწველო საწარმოთა მართვის მიზნით იქმნებოდა ადმინისტრაციული საბჭო შვიდი კაცის შემადგენლობით, აქედან ორი უნდა ყოფილიყო მუშებისა და მოსამსახურეების წარმომადგენელი, რომელთაც მუშათა კრებებზე ირჩევენ (73, 264). 1963 წელს, ახალი დეკრეტით, ადმინისტრაციული საბჭოს რაოდენობა გაიზარდა 9 კაცამდე და მათ შორის ოთხი წევრი მუშა უნდა ყოფილიყო. ისინი ორი წლით მუშათა კრებაზე ფარული კენჭისყრით უნდა აერჩიათ (109, 17. X. 1963). საინტერესოა აღინიშნოს, რომ საწარმოს ხელმძღვანელს არ ჰქონდა უფლება ადმინისტრაციული საბჭოს წევრად არჩეული მუშა სამუშაოდან დაეთხოვა. ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის მუდმივ კონსტიტუციაში მუშათა ეს უფლება კანონით იყო გარანტირებული. კონსტიტუციის მეორე თავის 26-ე მუხლი მიუთითებს რომ „სახელმწიფო სექტორის სამრეწველო საწარმოების ადმინისტრაციულ საბჭოებში მუშებს თავიანთი წარმომადგენლები ჰყავთ“.

გარდა ამისა ეგვიპტეში ტარდებოდა მთელი რიგი მასობრივი ღონისძიებანი, რომლებიც მშრომელთა პოლიტიკური აქტივობის

ამაღლები სკენ იყო მიმართული. მაგალითად, აქ იმართება „გლეხობის დღე“, როგორც ეროვნული დღესასწაული. ამ დღეს მთელ ქვეყანაში ტარდება გლეხთა კრებები, რომლებზეც ფელაქები განიხილავენ 1952 წლის რევოლუციის შემდგომ წლებში სოფლის მეურნეობაში მოპოვებულ მიღწევებს და მათ წინაშე მდგარ ახალ ამოცანებს, სახავენ კონკრეტულ ღონისძიებებს სოფლის მეურნეობის აღმავლობის მიზნით. ეს ღონისძიებანი იქითკენაცაა მიმართული, რომ პროპაგანდა გაუწიონ სოფლის მეურნეობის განვითარების სახელმწიფო გეგმებს. დიდი სადღესასწაულო დემონსტრაცია იმართება ამ დღეს კაიროში, რომელშიც მონაწილეობს ქვეყნის ყველა რაიონიდან ჩამოსული ათასობით ფელაქი. ამ დღეს რკინიგზით მგზავრობის ტარიფი შემცირებულია 50 პროცენტით.

სახელმწიფო მშენებლობის პრაქტიკამ ეგვიპტეში გამოიმუშავა მასების სახელმწიფო მართვაში ისეთი ფორმები, რომლებიც უზრუნველყოფდნენ მოსახლეობის მონაწილეობას ყოველდღიურ მართვაში, ეს კი ხელს უწყობდა სახელმწიფო აპარატის შემდგომ დემოკრატიზაციის, მისი კავშირის განტკიცებას სახალხო მასებთან.

ეგვიპტის სამრეწველო საწარმოებში შექმნილია წამახალისებელი ფონდები, რომლებიც მუშებისა და მოსამსახურეების პრემიებისა და მათი სოციალური და კულტურული მოთხოვნების დაკმაყოფილებისათვის არის გათვალისწინებული. 1961 წლის № 111 დეკრეტით სამრეწველო საწარმოს მოგების ნაწილი (25 პროცენტი) მუშებისა და მოსამსახურეების ფონდში უნდა გადაირიცხოს. ასევე შემოღებულია მუშებს შორის საწარმოო შეჯიბრების სხვადასხვა ფორმა. გამოყენებულია ისეთი მეთოდებიც, როგორიცაა, ბრძოლა საუკეთესო საწარმოო მაჩვენებლების მქონე მოწინავე ადამიანების მიბაძვისათვის. 1964 წელს შემოიღეს მოწინავე მუშებისათვის სპეციალური ვიმპელების გადაცემა. ასევე დაწესდა, რომ ყოველი კვირის ბოლო დღის ორი სამუშაო საათის ხელფასი მუშებს სახელმწიფო ბიუჯეტში შეეტანათ და სხვ.

ამ პერიოდის ეგვიპტის ახალგაზრდა სახელმწიფოს წინაშე მდგარი ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ამოცანა იმაში მდგომარეობდა, რომ დაძლეულიყო უაჩყოფითი დამოკიდებულება შრომისადმი. კერძოდ კი ფიზიკური შრომისადმი, რომელსაც მოსახლეობის ერთი ნაწილი მონურ შრომასთან აიგივებს. პრეზიდენტი ნა-

სვრი თავის გამოსვლაში ეროვნული კრების გაფართოებულ სხდო-
მაზე 1965 წლის 16 მაისს, ლაპარაკობდა რა შრომისადმი ახალი და-
მოკიდებულების აღზრდის საკითხებზე, მიუთითებდა, რომ „მშრო-
მელ ხალხს შეუძლია დაძლიოს წინააღმდეგობანი მხოლოდ მაშინ,
თუკი ის შეიარაღდება სოციალისტური შეგნებით, თუ კი ის შეიგ-
ნებს, რომ მისი მოთხოვნილებანი შეიძლება დაკმაყოფილდეს
მხოლოდ და მხოლოდ შრომით, ეკონომიკური ბაზის შექმნით“ (109,
20. V. 1965).

ამ მიმართულებით ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკაში გაწეუ-
ლი იდეოლოგიური მუშაობის ეფექტურობა იმაში მდგომარეობდა,
რომ შრომისადმი ახალი დამოკიდებულების პროპაგანდა შეხამე-
ბული იყო სათანადო სოციალ-ეკონომიკურ გარდაქმნებთან, რაც
პროპაგანდას დამაჯერებელსა და ქმედითს ხასიათს აძლევდა. იდე-
ოლოგიური მუშაობის ასეთი შეხამება მრავალფეროვანი ფორმე-
ბის გამოყენების საშუალებას იძლეოდა. მრავალფეროვან ფორ-
მებში სოციალისტური ქვეყნების, პირველ რიგში კი საბჭოთა
კავშირის გამოცდილების გაზიარებაც იგულისხმებოდა. სოციალის-
ტური მეურნეობის, სოციალისტურ ქვეყნებში სახელმწიფოებრი-
ვი მშენებლობისა და მათი საგარეო პოლიტიკის გამოცდილების
პროპაგანდა ეგვიპტის სახელმწიფოს იდეოლოგიური მოღვაწეო-
ბის შემადგენელი ნაწილი იყო.

სოციალისტური გამოცდილების პროპაგანდა 60-იანი წლე-
ბის ეგვიპტეში ფაქტების უბრალო თხრობას როდი ნიშნავს. ფაქ-
ტებისა და მათი გამომწვევი სოციალ-ეკონომიკური პირობების გან-
მარტება სოციალისტური წარმოებითი ურთიერთობის ფონზე შეა-
დგენდა ამ პროპაგანდის მიზანს. ეგვიპტის პრესა და რადიო მუდ-
მივად აწვდიდა ინფორმაციას ეგვიპტელ ხალხს სსრ კავშირის სა-
ბინაო ცხოვრების მნიშვნელოვან ფაქტებზე, ესაუბრებოდა ჩვენს
მიღწევებზე მეცნიერების, ტექნიკის, კულტურისა და ხელოვნების
ყველა დარგში.

ამ მიზნით ეგვიპტეში ეწყობოდა სხვადასხვა სახის გამოფენე-
ბი, ჩვენი ხალხის ცხოვრების მნიშვნელოვანი თარიღების საზეი-
მო აღნიშვნა და სხვა. აქ ფართოდ აღინიშნა ვ. ი. ლენინის დაბა-
დების 100 წლისთავი.

ეგვიპტეში ფართოდ იყენებდნენ პროპაგანდის ისეთ ფორმებ-
საც, როგორიცაა, სხვადასხვა თემატური საღამოების, „მეგობრო-

ბის კვირეულის“ ჩატარება, მხატვრული კოლექტივების გაცვლა, კონცერტების მოწყობა და სხვ. 1965 წელს კაიროსა და ალექსანდრიაში ერთ თვის მანძილზე მოქმედებდა საბჭოთა გამოფენა „სსრ კავშირის როლი ასუანის მშენებლობაში“, სპექტაკლებს აძლევდა ნოვოსიბირსკის ოპერისა და ბალეტის სახელმწიფო თეატრი. კაიროს კონსერვატორიაში ეგვიპტის ეროვნული კადრების აღზრდის საქმეს ემსახურებოდნენ ქართველი მუსიკოსები, კონცერტებით გამოდიოდა აზერბაიჯანის ცეკვისა და სიმღერის სახელმწიფო ანსამბლი და სხვა. 1967 წელს ეგვიპტეში ჩატარდა, „საბჭოთა კავშირ-ეგვიპტის ახალგაზრდობის მეგობრობის კვირეული“ „საბჭოთა კინოფილმების კვირეული“ და სხვა.

სოციალისტური ქვეყნების ხალხების, პირველ რიგში კი საბჭოთა ხალხის ცხოვრების ეგვიპტელებისათვის უკეთ გაცნობისა და მათში სოციალისტური შეგნების შეტანის ამოცანებს ემსახურებოდა ეგვიპტის მთავრობის მიერ საბჭოთა კავშირთან დადებული პოლიტიკური, ეკონომიური, კულტურული და სამეცნიერო ხასიათის ხელშეკრულებანი.

ეგვიპტის სახელმწიფოს განვითარების ახალ ეტაპზე, მიუთითებდა ისიც, რომ მისი აღმზრდელობითი ფუნქცია, მისი იდეოლოგიური მოღვაწეობა მიმართული იყო კორუფციის, ბიუროკრატიზმის წინააღმდეგ ბრძოლისაკენ. „საზოგადოებრივ სექტორში არსებობს ნაკლოვანებანი, სირთულენი და ბიუროკრატიზმი და ჩვენ უნდა გამოვასწოროთ ეს ნაკლოვანებანი“ (109. 20. V. 1965), — მიუთითებდა პრეზიდენტი გ. ა. ნასერი. აღნიშნული ნაკლოვანებების გამოსწორების ერთ-ერთ საუკეთესო საშუალებას ეგვიპტის მთავრობა კრიტიკისა და თვითკრიტიკის ფართო გაშლაში ხედავდა. „როდესაც ჩვენ ვლაპარაკობთ, რომ დავაგროვეთ ღიდი გამოცდილება და მისი საშუალებით ბევრ რამეს მივაღწიეთ, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ჩვენს გამოცდილებას კრიტიკული თვალთ არ ვუყურებთ. ეს ასე არ არის. მე ვთვლი, რომ კრიტიკა ჩვენს გამოცდილებას სიცოცხლის უნარს ანიჭებს, ის გვაძლევს საშუალებას დავინახოთ ჩვენი ნაკლოვანებანი და ის წინააღმდეგობანი, რომელთა დაძლევაც მოგვიხდება. ჩვენ თვითონ უნდა გავაკრიტიკოთ ჩვენი თავი მანამ, სანამ სხვა ვინმე გავაკრიტიკებს“ (109, 20. V, 1965) აღნიშნავდა პრეზიდენტი გ. ა. ნასერი.

ეყრდნობოდა რა გ. ა. ნასერის ამ მითითებას, ეგვიპტის ეროვნ-

ნულმა კრებამ თავის 1965 წლის 14 დეკემბრის სხდომაზე მიიღო რეზოლუცია, რომელშიც აღნიშნული იყო „მთავრობამ პრესის ისეთი მიმართულებით წახალისების მიზნით უნდა მიიღოს ზომები, რომ ბეჭდვითმა სიტყვამ მოსახლეობას მოაწოდოს ინფორმაცია ეგვიპტეში სოციალიზმის მშენებლობის პროცესში წამოჭრილი უარყოფითი და ასევე, დადებითი მოვლენების თაობაზე“. (109, 15. XII. 1965), ხოლო კაიროს გავლენიანი ყურნალი „რუზ ალ-იუსეფი“ 1967 წერდა: „სახალხო მასებმა უნდა იცოდნენ სინამდვილე, როგორი მწარეც არ უნდა იყოს ის. ეს აუცილებელია იმისათვის, რომ მათ ნათლად და გარკვეულად წარმოიდგინონ ამა თუ იმ მოვლენის მასშტაბი და ის პასუხისმგებლობა, რომელიც მათ ეკისრებათ“ (111, 17. XI. 1967).

ეგვიპტის სახელმწიფოს განვითარების ახალი ეტაპის ძირითად ამოცანათა შორის ასევე დიდი ყურადღება ექცეოდა სახელმწიფო აპარატის ახალი სტრუქტურის შექმნას. ამ სტრუქტურის დამახასიათებელი თავისებურება ეროვნული ეკონომიკისა და კულტურის ხელმძღვანელი ორგანოების მნიშვნელობისა და ფუნქციის გაძლიერებასა და გაფართოებაში მდგომარეობდა. სწორედ ეს მიუთითებდა სახელმწიფო აპარატის ახალ როლზე.

ეგვიპტის მეურნეობაში სახელმწიფო სექტორის შექმნამ და გაფართოებამ, გეგმიური საწყისების შემოღებამ და სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკის რეგულირებამ საჭირო გახადა შეცვლილიყო ზოგიერთი ტრადიციული ორგანოს სტრუქტურა. ამ ცვლილებების დროს განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმო ისეთი სპეციალური სახელმწიფო ორგანოების შექმნას, რომლებსაც შეეძლოთ სახელმწიფოს მთელი ეკონომიური მოღვაწეობის წარმართვა და მისი კოორდინაცია. ამ ორგანოთა შორის მნიშვნელოვანია მგეგმავი ორგანოები, ვინაიდან ეგვიპტის „ეროვნული მოქმედების ქარტიაში“ მითითებულია, რომ „ქეშმარიტი სოციალური დაგეგმვა ყველა ეროვნული რესურსის მატერიალური, ბუნებრივი და ადამიანების გონივრულად გამოყენების ერთადერთი საშუალებაა“ (78, 151). ამ დებულებას იმეორებს ეგვიპტის ახალი კონსტიტუცია, რომლის 23-ე მუხლი მიუთითებს, რომ „ეროვნული ეკონომიკის ორგანიზაციას საფუძვლად უდევს განვითარების საერთო გეგმა“ (109, 12. IX. 1971).

საერთო-ეკონომიკური კოორდინაციის მიზნით ეგვიპტეში

შექმნილი იყო ისეთი საკონსულტაციო ორგანო, როგორცაა, ეროვნული ეკონომიკის საბჭო (109, 31. III. 1958). იგი მოწოდებულია დაეხმაროს სახელმწიფოს სახალხო მეურნეობის საერთო გეგმის, ეკონომიკური განვითარების საკითხებზე კანონებისა და ნორმატიული აქტების შემუშავებაში. ამ საბჭოს შემადგენლობაში შედიან ეკონომიკისა და საგარეო ვაჭრობის, დაგეგმვის, ფინანსების, ელექტროენერგიის, ტრანსპორტისა და კომუნიკაციების, ნავთობისა და მინერალური რესურსების, სოფლის მეურნეობის, ირიგაციის და სხვა მინისტრები. ასევე შექმნილია კულტურის საკითხების საბჭო — შესაბამისი მინისტრების შემადგენლობით და სოციალური საკითხების საბჭო, ჯანმრთელობის, განათლების, უმაღლესი განათლების, ვაკუუმების, იუსტიციის, ტურიზმის, სოციალურ საქმეთა და სხვა მინისტრები. აღნიშნული საბჭოები განიხილავენ ეკონომიკური და სოციალური განვითარების გეგმებს, სახავენ კონკრეტულ ღონისძიებებს მათ განსახორციელებლად და ახორციელებენ დარგობრივი სამინისტროების ნუშაობის კოორდინაციას.

ამრიგად, ნასერის დროინდელი ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკა ჯერ კიდევ არ იყო სოციალისტური სახელმწიფო, ვინაიდან იგი უახლოეს მიზნად არ ისახავდა ექსპლოატატორთა კლასების სრულ ლიკვიდაციას. მაგრამ იგი არ მიუკუთვნებოდა კაპიტალისტურ სახელმწიფოთა ჯგუფს, ვინაიდან მათგან განსხვავებით ჯერ კიდევ იბრძოდა კაპიტალიზმის წინააღმდეგ. მისი მოქმედება ანტიიმპერიალისტური იყო როგორც საშინაო, ისე საგარეო პოლიტიკის დარგში.

**საგარეო-ეკონომიური ურთიერთობა
სოციალიზმის ქვეყნებთან
ეკვიპტის სამეურნეო აღმავლობის
უზენიშნელობის პირობა**

ინტერნაციონალიზმის პრინციპი, რომელიც საფუძვლად უდევს სოციალისტური ქვეყნების ურთიერთობას, მარტო ერთმანეთში თანამშრომლობის ჩარჩოებით არ არის განსაზღვრული. სოციალისტური ქვეყნების საგარეო პოლიტიკა მსოფლიო სოციალიზმისა და ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ობიექტურად აუცილებელი დაახლოებიდან გამომდინარეობს. სოციალისტური ქვეყნების მიერ განვითარებადი ქვეყნების მხარდაჭერა განპირობებულია სოციალიზმის ბუნებით, სოციალისტურ საზოგადოებაში გაბატონებული მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიით. სწორედ ეს გარემოება განსაზღვრავს იმას, რომ დღეს, როდესაც განვითარებადი ქვეყნების მთავარი ამოცანა ჩამორჩენილობის ლიკვიდაციაში, სიცოცხლისუნარიანი მრავალდარგოვანი ეროვნული მეურნეობის შექმნაში მდგომარეობს, სოციალისტური ქვეყნები აფართოებენ თავიანთ თანამშრომლობას ამ ქვეყნებთან მატერიალური წარმოების სფეროში, აძლიერებენ მათდამი ეკონომიკურ დახმარებასა და სამეცნიერო-ტექნიკურ თანამშრომლობას.

განმარტავდა რა ჩვენი პარტიის პოლიტიკას განვითარებადი ქვეყნების მიმართ, სკკპ ცკ-ის გენერალური მდივანი ამხ. ლ. ი. ბრეჟნევი თავის მოხსენებაში სკკპ XXV ყრილობაზე ასე აღნიშნავდა: „ჩვენი პარტია უჭერდა და კვლავაც დაუჭერს მხარს ხალხებს, რომლებიც თავისუფლებისათვის იბრძვიან. ამასთან საბჭოთა კავშირი არავითარ სარგებელს არ ეძებს, არ ნადირობს კონცესიებ-

ზე, არ ეტანება პოლიტიკურ ბატონობასა და სამხედრო ბაზებს...” (6, გვ. 16).

განვითარებადი ქვეყნებისათვის დღეს უკვე ნათელია, რომ მჭიდრო ეკონომიკური თანამშრომლობა სოციალისტურ ქვეყნებთან, ახალი ცხოვრების მშენებლობაში სოციალისტური ქვეყნების უმდიდრესი გამოცდილების გამოყენება ის უმნიშვნელოვანესი წინამძღვარია, რომელიც ხელს უწყობს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის თანამედროვე ეტაპის რთული ამოცანების გადაწყვეტას.

„მესამე სამყაროს“ ქვეყნებთან სოციალიზმის ქვეყნების თანამშრომლობა აძლიერებს განვითარებადი ქვეყნების ანტიიმპერიალისტურ პოზიციებს, ხელს უწყობს მათი ეკონომიკის აღმავლობას. ამასთან თვით სოციალისტური ქვეყნებისათვისაც შრომის საერთაშორისო დანაწილების უპირატესობის გამოყენების საშუალებას აფართოებს. სოციალისტური სამყაროს მიერ მხარეების სუვერენულობისა და თანასწორობის პრინციპების დაცვა, საშინაო საქმეებში ჩაურევლობა და ურთიერთსარგებლობა, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ძმური მხარდაჭერა სოციალისტურსა და განვითარებად ქვეყნებს შორის სამეურნეო კავშირის გაფართოების ურთიერთდინამიკურსა წარმოშობს. „საბჭოთა კავშირის დამოკიდებულება განვითარებად ქვეყნებში მიმდინარე რთული პროცესებისადმი ნათელი და გარკვეულია. საბჭოთა კავშირი არ ერევა სხვა ქვეყნებისა და ხალხების საშინაო საქმეებში. პატივი სცეს თითოეული ხალხის, თითოეული ქვეყნის იმ წმიდათაწმიდა უფლებას, რომ თვითონ აირჩიოს განვითარების გზა, ლენინური საგარეო პოლიტიკის ურყევი პრინციპია. მაგრამ არ ემაღავთ ჩვენს შეხედულებებს. განვითარებად ქვეყნებში, ისე, როგორც ყველგან, ჩვენ პროგრესის, დემოკრატიისა და ეროვნული დამოუკიდებლობის ძალების მხარეზე ვართ და მათ ისე ვექცევით, როგორც მეგობრებსა და თანამებრძოლებს“ (6, გვ. 16). აღნიშნავდა ამხ. ლ. ი. ბრეჟნევი სკკპ XXV ყრილობაზე.

სოციალისტური ქვეყნების თანამშრომლობა განვითარებად ქვეყნებთან თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობის კანონზომიერებაა. ვ. ი. ლენინი მიუთითებდა გამარჯვებული პროლეტარიატისა და ეროვნული ჩაგვრის, იმპერიალიზმის წინააღმდეგ

მებრძოლი ხალხების თანამშრომლობის ობიექტური აუცილებლობის თაობაზე. მსოფლიო სოციალიზმისა და ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის თანამშრომლობის რეალურ საფუძველს მათი მიზნების ერთობა წარმოადგენს. ამ მიზნების ერთობის ძირითადი ნიშნებია:

— ანტიიმპერიალისტური ფრონტის გაძლიერება, კოლონიური და იმპერიალისტური ჩაგვრის საბოლოო ლიკვიდაცია;

— განვითარებადი ქვეყნების ჩამორჩენილობის დაძლევა, მათი გადაქცევა მაღალგანვითარებულ დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ; ხალხის მასების საარსებო დონის ამაღლება;

— ქვეყნებს შორის თანასწორუფლებიანი თანამშრომლობის დამყარება, ადამიანთა საზოგადოების პროგრესის უზრუნველყოფა. ყოველივე ეს კი სოციალიზმისა და განვითარებად ქვეყნებს შორის მჭიდრო თანამშრომლობის ობიექტურ საფუძველს შეადგენს.

განვითარებადი ქვეყნების თანამედროვე ეტაპის ყველაზე აქტუალურ ამოცანას მათი ეკონომიური ჩამორჩენილობის დაძლევა წარმოადგენს. ამ პრობლემის გადაწყვეტისას უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებს მათი მრავალმხრივი ურთიერთობა სოციალისტურ ქვეყნებთან და პირველ რიგში კი ეკონომიკური თანამშრომლობა. ეკონომიკური დახმარება, რომელსაც სოციალისტური ქვეყნები უწევენ განვითარებად ქვეყნებს, მიმართულია ამ უკანასკნელთა მიერ დამოუკიდებელი ეკონომიკური მოქმედების მოპოვებისაკენ. ასეთი დახმარების მნიშვნელობის ღრმა გაგების მიზნით აუცილებელია გაირკვეს „დამოუკიდებელი ეკონომიკური მოქმედების“ არსი.

განვითარებადი ქვეყნების არსებობის პირველ წლებში ტერმინი „დამოუკიდებელი ეკონომიკური მოქმედება“ გულისხმობდა განთავისუფლებული ქვეყნების იმპერიალიზმზე პირდაპირი ეკონომიკური დამოკიდებულების ლიკვიდაციას, თანასწორუფლებიან ეკონომიკური ურთიერთობის დამყარებასა და დამოუკიდებელი ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებას. განვითარებადი ქვეყნების წინსვლამ ამ გზით დაამტკიცა, რომ მათ წინაშე მდგარი ეკონომიკური პრობლემების გადაწყვეტა არ განისაზღვრება მარტო კონკრეტული მონოპოლიებისაგან პირდაპირი დამოკიდებულების ლიკვიდაციით, რომ მსოფლიო ბაზრის ფარგლებში ნაკლებად განვითარებუ-

ლი ქვეყნების ეკონომიკური უთანასწორობა, რომელიც სასაქონლო წარმოების კანონებს ეყრდნობა, მაინც დარჩება მაშინაც კი, თუ სრულიად მოისპობა არათანასწორუფლებიანი ეკონომიკური კავშირები. ასეთ პირობებში „ეკონომიკური დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის“ ლოზუნგის გაუბრალოება, მისი მარტივად გაგება სწორად დაიყენება „საკუთარ ფეხზე დგომის“, „საკუთარ ძალებზე დაყრდნობის“ სხვადასხვაგვარ თეორიამდე, რომელთაც არც თუ მცირე ზიანის მოტანა შეუძლიათ ახალგაზრდა ქვეყნებისათვის.

არსებობს საკმაოდ გავრცელებული აზრი იმის თაობაზე, რომ დამოუკიდებელი ეკონომიკური მოქმედების პრობლემა განხილულ უნდა იქნეს ორ ასპექტში — საშინაო და საგარეო ასპექტებში. საშინაო ასპექტის არსი ახსნილია იმპერიალისტური მონოპოლიების მიერ განვითარებადი ქვეყნის პირდაპირი ექსპლუატაციის ლიკვიდაციით, ქვეყნის ეკონომიკაზე, მის რესურსებსა და სიმდიდრეზე, წარმოებასა და განაწილებაზე სრული ეროვნული სუვერენიტეტის დამყარებით. ამავე დროს ნაგარაუდევია, რომ ამ ამოცანის გადაწყვეტა დაკავშირებულია ქვეყნის საშინაო, სოციალური და პოლიტიკური ძალების განლაგებასთან.

საგარეო ასპექტი გულისხმობს სხვა ქვეყნებთან ეკონომიკური ურთიერთობის ისეთი სისტემის დამყარებას, რომელიც გამორიცხავდა მსოფლიო ბაზარზე იმპერიალისტური ქვეყნების მიერ განვითარებადი ქვეყნების ექსპლუატაციის საშუალებას და მოსპობდა განვითარებადი ქვეყნების არათანასწორუფლებიან ეკონომიკურ ურთიერთობას ეკონომიკურად მაღალგანვითარებულ ქვეყნებთან. ამასთან იგულისხმება, რომ ეს ასპექტი დაკავშირებულია მსოფლიო სარბიელზე კლასობრივი ძალების განლაგებასთან და ამ პრობლემის გადაწყვეტისათვის აუცილებელია ან მსოფლიო კაპიტალისტური მეურნეობიდან გამოსვლა ან ეკონომიკური განვითარების მაღალი დონის მიღწევა.

დამოუკიდებელი ეკონომიკური მოქმედების პრობლემის ასეთი დაყოფა საშინაო და საგარეო ასპექტებად არც ისე ზუსტად გამოხატავს სინამდვილეს. უცხოური მონოპოლიების ბატონობის ლიკვიდაცია და ეკონომიკაზე ეროვნული სუვერენიტეტის დამყარება განა იმპერიალიზმის ძალებთან, ე. ი. საგარეო ძალებთან ბრძოლას არ ნიშნავს? და ამიტომ ეს განა არ შეიძლება განხილულ იქნეს, როგორც წმინდა საშინაო პრობლემა? ამასთან მსო-

ფლიო კაპიტალისტური მეურნეობიდან „გამოსვლის“ საკითხი საგარეო ფაქტორებზე ნაკლებად როდია დამოკიდებული საშინაო ფაქტორებზე; მთავარი ის არის, რომ ასეთი დაყოფის დროს შეუმჩნეველი რჩება პრობლემის უფრო არსებითი დაყოფა ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ასპექტებად. „ეკონომიკური დამოუკიდებლობის“ ტერმინი ამ დროს აერთიანებს „დამოუკიდებელი ეკონომიკური მოქმედებისა“ და „დამოუკიდებელი ეკონომიკური პოლიტიკის“ ცნებებს.

არსებითად განვითარებადი ქვეყნების შიგნით უცხოური მონოპოლიების მოღვაწეობის, ისევე როგორც მსოფლიო ბაზარზე არსებული არათანასწორუფლებიანი ეკონომიკური ურთიერთობის ლიკვიდაცია, ეროვნულ ეკონომიკაზე სუვერენიტეტის დამყარება და განვითარებადი ქვეყნის სამეურნეო საქმეებში ჩარევის ცდის აღკვეთა — ყველა ეს მომენტი საფუძვლით ჩართულია „დამოუკიდებელი ეკონომიკური პოლიტიკის“ ცნებაში.

განვითარებადი ქვეყნების ისტორიული გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ ზემოთ მითითებული პრობლემების გადაჭრა შესაძლებელია ისტორიულად მოკლე ვადაში, მაგრამ ეს დღის წესრიგიდან არ მოხსნის ისეთ საკითხს, როგორიცაა, ეკონომიკურად უთანაბრო მდგომარეობის ლიკვიდაცია და აქედან გამომდინარე განვითარებული კაპიტალისტური ქვეყნების მიერ განვითარებადი ქვეყნების ექსპლუატაცია. ამისათვის საჭიროა საერთო ეკონომიკური აღმავლობის დაჩქარება და შრომის ნაყოფიერების ზრდა, რაც თავის მხრივ ძალზე ხანგრძლივ ისტორიულ პერიოდს მოითხოვს.

ცხადია, რომ აუცილებელია განსხვავდეს ერთმანეთისაგან განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკური არათანასწორუფლებიანობა და ეკონომიკური უთანაბრობა მსოფლიო სამეურნეო კავშირების სისტემაში. პირველის არსი ეკონომიკურ დისკრიმინაციაში მდგომარეობს და იმპერიალისტური პოლიტიკის შეგნებული მოქმედების შედეგია, ხოლო მეორე ობიექტური, ისტორიულად რეალური პირობებიდან გამომდინარეობს.

ეს გარემოება განსაკუთრებული ხაზგასმის ღირსია, ვინაიდან ეკონომიკური და პოლიტიკური ასპექტების აღრევა ქმნის შთაბეჭდილებას, თითქოსდა ეკონომიკური სიძნელეები შეიძლება დაძლეულ იქნეს მარტო პოლიტიკური საშუალებებით.

თანამედროვე სამყაროში, ორი სოციალ-პოლიტიკური სის-

ტემის ურთიერთბრძოლისა და მძაფრი იმპერიალისტური წინააღმდეგობების განვითარების პროცესებზე სოციალისტური თანამეგობრობის გავლენის ზრდის პირობებში განვითარებადი ქვეყნებისათვის რეალური შესაძლებლობა წარმოიშვა, რომ მათ გაატარონ დამოუკიდებელი ეკონომიკური პოლიტიკა, რომელიც თავისთავად დამოუკიდებელი ეკონომიკური მოქმედების მძლავრ საშუალებას წარმოადგენს. ასეთი პოლიტიკის გატარება პირდაპირ დამოკიდებულია საშინაო და საგარეო პოლიტიკურ ფაქტორებზე და პირველ რიგში კი მსოფლიო სოციალისტური სისტემის მხარდაჭერაზე (8, გვ. 477).

დღევანდელ ეპოქაში არსებობს მრავალი ფორმა, რომლებიც სოციალისტური ქვეყნების მიერ თავისუფალი განვითარების გზაზე ახლახან დამდგარი ქვეყნების მხარდაჭერას პრაქტიკულად გამოხატავენ. ეს ფორმებია სავაჭრო თანამშრომლობა, სავაჭრო-ეკონომიკური კავშირები, საწარმოო და სამეცნიერო-ტექნიკური თანამშრომლობა, კულტურული კავშირები, დახმარება სამხედრო მიზნებისათვის და სხვა.

სოციალისტურსა და განვითარებად ქვეყნებს შორის ეკონომიკური ურთიერთობის დროს სწრაფად ფართოვდება საგარეო ვაჭრობის მოცულობა, იზრდება იმ კრედიტების, საწარმოო კომპლექტებისა და მოწყობილობების რაოდენობა, რომელთაც სოციალისტური ქვეყნები აძლევენ განვითარებად ქვეყნებს ეროვნული ეკონომიკის მშენებლობისათვის. სოციალიზმის ქვეყნები სულ უფრო და უფრო მეტი რაოდენობით აგზავნიან თავიანთ სპეციალისტებს განვითარებად ქვეყნებში, დიდი რაოდენობით ლეზულობენ განვითარებადი ქვეყნების ახალგაზრდებს უმაღლესი ტექნიკური თუ სხვა განათლების მისაღებად.

სოციალისტური ქვეყნები, პირველ რიგში კი საბჭოთა კავშირი, განვითარებად ქვეყნებთან ეკონომიკური ურთიერთობის მრავალგვარ ფორმას იყენებენ. ფინანსიური დახმარების ერთ-ერთი ფორმაა საბჭოთა ქვეყნის მიერ კრედიტების გაცემა სხვადასხვა პირობით. საბჭოთა კრედიტების მიცემის ყველაზე გავრცელებული ფორმაა კრედიტების გაცემა წლიურად 2,5% გადასახადის გადახდით 12 წლის მანძილზე.

სულ უფრო და უფრო ფართო გავრცელებას პოულობს კომერციული სესხი, რომელიც გაიცემა 8 წლამდე ვადით 2,5-დან 4%

გადასახადით. კრედიტის ეს ფორმა ხელსაყრელია მომხმარებლისათვის, მაშინ, როდესაც საქმე ეხება ისეთი წარმოების აგებას, რომელიც მალე იძლევა ანაზღაურებას. საინტერესოა ისიც, რომ მომხმარებლები მიღებულ კრედიტს მყარი ვალუტით კი არ იხდიან, არამედ ტრადიციული საქონლის ექსპორტით.

ფინანსური დახმარების აღნიშნული ფორმების გარდა არსებობს ე. წ. „უხილავი დახმარება“, ლაპარაკია ლიცენზიებსა და პატენტებზე. როდესაც საბჭოთა კავშირი განვითარებად ქვეყნებთან ხელშეკრულებას დებს რომელიმე საწარმოს აშენების თაობაზე, ამ შემთხვევაში ჩვენი ქვეყანა უფასოდ გადასცემს ტექნოლოგიური პროცესების პატენტებსა და ლიცენზიებს. ეროვნული ეკონომიკის განვითარების საქმეში ასეთი წვლილი ძალზე საგრძნობია იმიტომ, რომ როდესაც დასავლეთის ქვეყნები ყიდიან თავიანთ საწარმოებს, მაშინ ტექნოლოგიური პროცესისა და ტექნიკური დოკუმენტაციის ღირებულება მთელი თანხის 15—20% შეადგენს.

მრავალგვაროა საბჭოთა კავშირის ეკონომიკური დახმარების პრაქტიკის ფორმები სამუშაოთა წარმოების საშუალებით. შედარებით გავრცელებულია ისეთი ფორმა, როდესაც საბჭოთა ორგანიზაციები აწარმოებენ ძიებასა და პროექტირებას, იმ მოწყობილობებისა და მასალების მიწოდებას, რომლებიც ადგილობრივ ბაზარზე არ იშოვება. მშენებლობის, მონტაჟისა და გამართვის მიზნებისათვის იგზავნიებიან საბჭოთა სპეციალისტები, რომელთა პირდაპირი მოვალეობაა გამოცდილების გადაცემა და ადგილობრივი მუშათა კადრების მომზადება. ამასთან ერთად, საბჭოთა სპეციალისტები არ ასრულებენ ადმინისტრაციულ ფუნქციებს, მხოლოდ კონსულტანტები არიან და თვით ასრულებენ ყველაზე რთულ სამუშაოებს. ასე იყო ასუანის მაღლივი კაშხალის მშენებლობისას. აქ მთავარ საბჭოთა ექსპერტს არ ჰქონდა ადმინისტრაციული ფუნქციები და ეგვიპტელები თვით ასრულებდნენ ამ ფუნქციებს საბჭოთა სპეციალისტების კონსულტაციით.

პრაქტიკაში იყენებენ ასევე სხვა ფორმას — გაფართოებულ ტექნიკურ დახმარებას, რომლის არსიც იმაში მდგომარეობს, რომ საბჭოთა ორგანიზაციები გზავნიან კვალიფიციურ მუშებს სპეციალური და სამონტაჟო სამუშაოების შესასრულებლად. მაგალითად, სუეცში თბოელექტროცენტრალის მონტაჟის დროს სამონ-

ტაყო სამუშაოები შეასრულეს საბჭოთა მუშებმა საბჭოთა ინჟინრების ხელმძღვანელობით.

არსებობს ასევე სამუშაოების წარმოების შერეული ფორმა, რომლის დროსაც საბჭოთა მხარე სამუშაოთა მხოლოდ ნაწილს ასრულებს საიჯარო წესით. ასეთი ფორმის მაგალითი იყო ასუანის მაღლივი კაშხალის მშენებლობა. ამ მშენებლობაზე ტექნიკურად რთული სამუშაოები შესრულდა საბჭოთა სპეციალისტების ხელმძღვანელობით ხარისხის გარანტიით.

უდიდესი მნიშვნელობა აქვს სოციალისტური ქვეყნების ეკონომიკურ თანამშრომლობას განვითარებად ქვეყნებთან, ვინაიდან ეს განაპირობებს განვითარებად ქვეყნებში ისეთი ამოცანების გადაწყვეტას, როგორიცაა, „...მრეწველობის განვითარებაში სიმძიმის ცენტრის გადატანა სახელმწიფო სექტორზე, ფეოდალური მიწათმფლობელობის ლიკვიდაცია, უცხოეთის საწარმოთა ნაციონალიზაცია, რომლის მიზანია ახალგაზრდა სახელმწიფოთა ეფექტიანი სუვერენიტეტის დამყარება საკუთარ ბუნებრივ რესურსებზე, საკუთარი კადრების შექმნა“ — როგორც ამას აღნიშნავდა XXV ყრილობაზე ამხ. ლ. ი. ბრეჟნევი. (6*, გვ. 15).

ეგვიპტის ეკონომიკის აღმავლობის ერთადერთი გადაწყვეტი პირობა ამ ქვეყნის სახელმწიფო სექტორის შემდგომ განმტკიცებასა და გაფართოებაში მდგომარეობს. ამ ამოცანის პრაქტიკულად გადაჭრის რეალური საშუალება კი სოციალიზმის მსოფლიო სისტემის ქვეყნებთან ეგვიპტის ეკონომიკური ურთიერთობის დაწყებაში ვლინდება.

ეკონომიკური და სამეცნიერო-ტექნიკური ურთიერთობა სოციალიზმის ქვეყნებთან ხელს უწყობს ეგვიპტის სახელმწიფოს ეკონომიკური ფუნქციის სრულად განხორციელებას, რომლის არსიც იმაში მდგომარეობს, რომ პირდაპირი თუ არაპირდაპირი გზით მიიღოს მონაწილეობა ახალი საწარმოო ურთიერთობის ჩამოყალიბებაში, ქვეყნის საწარმოო ძალების ხასიათის გარდაქმნაში. ეს კი განსაზღვრავს სახელმწიფო სექტორის ფუნქციასაც.

სახელმწიფო სექტორი კი თავის მხრივ, სულ უფრო და უფრო გადაწყვეტს როლს ასრულებს ეგვიპტის საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობის გარდაქმნაში. ამ გარდაქმნის შინაარსი ახალი სახელმწიფოებრივი მშენებლობის მიზნებისათვის საჭირო საერთაშორისო თანამშრომლობის სხვადასხვა ფორმის განვითარებასა და

საგარეო ვაჭრობისა და საგარეო კრედიტების სფეროში მონაწილეობის გაფართოებაში გამოიხატება.

აფრიკის ახალგაზრდა განვითარებად ქვეყნებსა და სოციალისტურ სახელმწიფოებს შორის უანგარო ეკონომიკური თანამშრომლობის მეტად ნათელ და დამაჯერებელ მაგალითს ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკა წარმოადგენს. ეკონომიკური ურთიერთდახმარების საბჭოში შემავალი სოციალიზმის ქვეყნები ეგვიპტეს მრავალნაირ დახმარებას უწევენ ეკონომიკის განვითარების საქმეში, მონაწილეობენ მთელი რიგი მნიშვნელოვანი ობიექტების მშენებლობაში. მათ შორის ისეთი ობიექტების შექმნაში, როგორცაა, მსხვილი მეტალურგიული, მანქანათმშენებელი, ნავთობგადამამუშავებელი, ქიმიური ქარხნები, ელექტროსადგურები. კვების, საფეიქრო და ფარმაცევტული ფაბრიკები, გემთსამშენები, სასწავლო ცენტრები, სასოფლო-სამეურნეო ობიექტები.

ეგვიპტის სახელმწიფო სექტორის განვითარებამ დადებითად იმოქმედა ამ ქვეყნის ეკონომიკური თანამშრომლობის გაფართოებაზე. მაგრამ ამასთან უნდა აღინიშნოს, რომ ეგვიპტის სახელმწიფო აპარატში ჯერ კიდევ შემორჩენილი ბურჟუაზიული სულისკვეთება არ გამორიცხავს ეგვიპტის ეკონომიკაში უცხოური მონოპოლისტური კაპიტალის შეღწევას, რისთვისაც, როგორც წესი, იყენებენ საერთაშორისო და შინაგან პოლიტიკურ ვითარებას.

1956 წლის სუეცის აგრესიის შემდეგ, რომლის დროსაც რელიეფურად გამოიხატა განვითარებადი ქვეყნების მიმართ იმპერიალისტური პოლიტიკის არსი, ეკონომიკური და პოლიტიკური კავშირი დასავლეთთან შეიზღუდა, სოციალისტურ ქვეყნებთან კი სწრაფად გაიზარდა. პირუქუ მოხდა 1959 წელს, როდესაც ეგვიპტეში გაჩაღდა ანტიკომუნისტური პროპაგანდა, გაფართოვდა ურთიერთობა გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკასთან და ამერიკის შეერთებულ შტატებთან, რაც ამ უკანასკნელთა მიერ ეგვიპტისათვის ახალი დიდი კრედიტების მიცემაში გამოიხატა.

დასავლეთის სახელმწიფოების მიერ ეგვიპტის ეკონომიკის განვითარებისათვის კრედიტების გამოყოფას გარკვეული მნიშვნელობა აქვს. საბჭოთა კავშირ-ეგვიპტის ეკონომიკური თანამშრომლობა აიძულებს დასავლეთის ქვეყნებს უფრო ხელსაყრელი პირობებით მისცენ ეგვიპტეს კრედიტი.

გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის მიერ მოწყობილობის

მიწოდების ხარჯით და დასავლეთ გერმანელი ტექნიკური სპეციალისტების დახმარებით ეგვიპტეში აშენდა ხელუანის მეტალურგიული ქარხნის პირველი რიგი, ზარაფხანა კაიროში, კაიროს ელექტროსადგური, ქიმიური სასუქების ქარხანა ასუანში, ეაგონმშენებელი და საავტომობილო ქარხნები ხელუანში, დოკი ალექსანდრიაში და სხვ.

ეგვიპტეს საკმაოდ მჭიდრო ეკონომიკური კავშირი აქვს იტალიასთან (94, 4. IV. 1961) უკანასკნელ წლებში გაფართოვდა ეგვიპტის ეკონომიკური კავშირი საფრანგეთთან.

ამგვარად, დასავლეთის კაპიტალი ამა თუ იმ რაოდენობით მონაწილეობდა ეგვიპტის ეკონომიკის სხვადასხვა დარგში.

სოციალისტური ქვეყნების ეკონომიკური დახმარება ეგვიპტისადმი წლების განმავლობაში იზრდებოდა. მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ განვითარებადმა ქვეყნებმა უარი უნდა განაცხადონ იმპერიალისტური ქვეყნების ეკონომიკურ დახმარებაზე და ის მთლიანად უნდა შეიცვალოს სოციალისტური ქვეყნების დახმარებით. საკითხის ასე დაყენებისათვის არსებობს საფუძველი. სოციალისტურ ქვეყნებს არც ამჟამად და არც ახლო მომავალში არ შეუძლიათ განვითარებად ქვეყნებს იმ ოდენობით გაუწიონ დახმარება, რაც აუცილებელია მათი ჩამორჩენილი ეკონომიკის აღმავლობისათვის. განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკური ჩამორჩენილობა იმპერიალისტთა კოლონური პოლიტიკით არის გამოწვეული და ეს გარემოება განაპირობებს იმას, რომ არ არსებობს არავითარი საფუძველი იმპერიალისტური სახელმწიფოების განვითარებადი ქვეყნებისადმი დახმარებიდან განთავისუფლებისათვის. ობიექტურად სწორია. რომ მსხვილ კაპიტალისტურ სახელმწიფოებს დაეკისროთ პასუხისმგებლობა ახალგაზრდა სახელმწიფოებში კოლონიალიზმის ნაშთების ლიკვიდაციისათვის.

განვითარებადი ქვეყნებისადმი კაპიტალისტური სახელმწიფოების დახმარების უფრო ფართოდ გამოყენების ობიექტურ საფუძველს ქმნის ისიც, რომ მსოფლიო სოციალისტური სისტემის ძლიერება და სოციალისტური ქვეყნების ეკონომიკური დახმარება იზრდება. ამ ფაქტორმა რამდენადმე მოსპო კაპიტალისტური ქვეყნების მონოპოლია ეკონომიკური დახმარების გაწევის საქმეში და ახალგაზრდა დამოუკიდებელ სახელმწიფოებს შეუძლიათ დახმარების მიზნით მიმართონ სოციალისტურ ქვეყნებს. ასეთი მდგომარეობა

იძულებს კაპიტალისტურ ქვეყნებს გარკვეული ხასიათის ეკონომიურ თუ პოლიტიკურ დათმობაზე წავიდნენ დახმარებაზე შეთანხმების დროს. ამასთან განვითარებად ქვეყნებს კაპიტალისტური სახელმწიფოებიდან დახმარების მიღებას უადვილებს თვით იმპერიალისტურ სახელმწიფოებს შორის არსებული წინააღმდეგობანი. მართალია, განვითარებული კაპიტალისტური ქვეყნების მიზნება, მიპართულნი „მესამე სამყაროს“ ქვეყნებისაკენ, ერთმანეთისაგან ძალზე არ განსხვავდებიან, მაგრამ თითოეულ კაპიტალისტურ ქვეყანას თავისი საკუთარი ამოცანები გააჩნია და ეს წარმოშობს მათ შორის წინააღმდეგობებს.

ნიშანდობლივია ასევე ამ შემთხვევაში დემოკრატიული მოძრაობა განვითარებულ კაპიტალისტურ ქვეყნებში. იმპერიალისტური ქვეყნების საზოგადოებრივ აზრზე პროგრესული ძალების გავლენა ძლიერდება კლასობრივი ბრძოლის გამწვავების შედეგად. მთავრობებს უკვე არ შეუძლიათ ეს არ მიიღონ მხედველობაში და მთელ რიგ შემთხვევებში იძულებულნიც კი არიან გაითვალისწინონ დემოკრატიული მოძრაობის პოზიციები. უკანასკნელ ხანებში განვითარებულ კაპიტალისტურ ქვეყნებში სხვადასხვა დემოკრატიული მოძრაობანი მოითხოვენ მთავრობისაგან უფრო მეტი ეფექტური დახმარება გაუწიონ „მესამე სამყაროს“ ქვეყნებს.

დასავლეთის ბლოკის ქვეყნების ეკონომიკური დახმარების საერთო შეფასების დროს დავიწყებას არ უნდა მიეცეს განვითარებადი ქვეყნების დრამატული მდგომარეობა. შიმშილის, საფინანსო რესურსების უკმარისობის, ქრონიკულად პასიური საგარეო ვაჭრობის ბალანსის, ელემენტარული სოციალური პრობლემების გადაუჭრელობის შემთხვევებში განვითარებადი ქვეყნები ზოგჯერ იძულებულნი არიან მიმართონ დასავლეთის ქვეყნებს დახმარებისათვის, იმ დროსაც კი, როდესაც ამ დახმარების პირობები ლაზავენ მათ ეროვნულ სუვერენიტეტს და პოლიტიკურ დაწოლას ითვალისწინებენ.

მხედველობაშია მისაღები ის გარემოებაც, რომ იმპერიალისტური დახმარების არასაკმარისი ეფექტურობისა და მისი პოლიტიკური შედეგების ობიექტურ მხილებასთან ერთად უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ეს დახმარება გარკვეულ როლს ასრულებს განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკურ აღმავლობაში.

ამასთან ერთად ის გარემოება, რომ იმპერიალისტური დახმა-

რება ხელს უწყობს განვითარებადი ქვეყნის ეკონომიკაში კერძო კაპიტალის პოზიციების გაძლიერებას და ეს კი იწვევს საშუალო და წვრილი მწარმოებლების სიმპათიას, ზოგჯერ აიძულებს ამ ქვეყნების მთავრობებს მიიღონ კაპიტალისტური ქვეყნების დახმარება იმიტომ, რომ არ დაკარგოს დასაყრდენი სოციალური ძალა.

ამრიგად, ამა თუ იმ განვითარებადი ქვეყნის მიერ კაპიტალისტური სამყაროდან ეკონომიკური დახმარების მიღების, ამ ქვეყნის მთელი პოლიტიკური და სოციალ-ეკონომიკური პირობებისა და სინამდვილის ღრმა შესწავლის გარეშე შეუძლებელია გავიგოთ რატომ იღებს ესა თუ ის დამოუკიდებელი ქვეყანა დასავლეთის ორიენტაციას.

სსრკ ეკონომიკური თანამშრომლობა განვითარებად ქვეყნებთან მათი პროგრესული განვითარების მიზნებს ემსახურება. საბჭოთა ეკონომიკური დახმარებით უნდა შეიქმნას ეკონომიკის ის დარგები, რომლებიც მატერიალურ საფუძველს შექმნიან სოციალისტური განვითარებისათვის მომავალში.

საბჭოთა კავშირის კრედიტები, მიცემული ეგვიპტისათვის სახელმწიფო სექტორის სამრეწველო ობიექტის მშენებლობისაკენ იყო გამიზნული. 157,6 მლნ მანეთის საბჭოთა კრედიტიდან, რომელიც მიეცა ეგვიპტეს ეკონომიკური და ტექნიკური თანამშრომლობის 1958 წლის 29 იანვრის ხელშეკრულებით, 150.2 მლნ მანეთი (95%) გამიზნული იყო სამრეწველო განვითარების მიზნებისათვის (14, 122—123).

საბჭოთა კავშირის ეკონომიკური დახმარების უპირატესობაში დღეს ეჭვი არავის შეაქვს. აშშ ჩიკაგოს უნივერსიტეტის პროფესორი მ. ფრიდმანი წიგნში „აშშ და განვითარებადი ქვეყნები“ ასე წერს: „თუმცა ამ დახმარებას (ლაპარაკია აშშ დახმარებაზე — ო. ქ.) ძალუძს შეგვიძინოს ჩვენ დროებითი მოკავშირეები, საბოლოო ჯამში ეს დახმარება აუცილებლად შეაჩერებს (განვითარებადი ქვეყნების — ო. ქ.) ეკონომიკურ განვითარებას და ხელს შეუწყობს კომუნიზმის ტრიუმფს“, (39, გვ. 25), ხოლო კაიროს გავლენიანი ყოველკვირეული ჟურნალი „როზ-ალ-იუსუფი“ კი ასე აცხადებდა: „თუ კი ჩვენ დღეს შეგვიძლია ვებრძოლოთ აგრესორს და ვემზადოთ ჩვენი მიწების განთავისუფლებისათვის, ეს იმიტომ, რომ ამ საქმეში დიდ როლს ასრულებს საბჭოთა დახმარება“ (111, 15, XI. 1974).

როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, სოციალისტური ქვეყნების მიერ ეგვიპტისათვის მიცემული კრედიტი ამ ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების დაფინანსებაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს. 1969 წლისათვის სოციალისტური ქვეყნების მიერ ეგვიპტის ეკონომიკური განვითარების მიზნებისათვის მიცემულმა კრედიტებმა 718 მლნ ეგვიპტური გირვანქა შეადგინეს. რაც ეგვიპტის მიერ სულ მიღებული უცხოური კრედიტის 45% უდრის (83, გვ. 19).

პირველი ხუთწლიანი გეგმის პერიოდში სოციალისტური ქვეყნების კრედიტების ხარჯზე ფინანსდებოდა ეგვიპტის მრეწველობაში მთელი კაპიტალდაბანდების 25,7%, ხოლო მათი წილი ქვეყნის სამრეწველო ინვესტიციის საგარეო დაფინანსებაში 56,3% შეადგენდა (90 ა, № 1, 1969, 121). შემდგომ წლებში სოციალისტური ქვეყნების კრედიტების როლი ისევ ისე მნიშვნელოვანი რჩებოდა. თუკი 1968 წლის 1 ივნისისათვის ეგვიპტემ მიიღო სოციალისტური ქვეყნებიდან 1 მილიარდი მანეთის კრედიტები (15, გვ. 16—17), იმავე წლის ბოლოსათვის ასეთი კრედიტების რაოდენობა 1,5 მილიარდ მანეთს შეადგენდა (29, გვ. 83).

1965 წლისათვის ეგვიპტის მიერ სოციალისტური ქვეყნებიდან მიღებული კრედიტებიდან—4.5 მილიარდი მანეთიდან—3,5 მილიარდი მანეთი ანუ 77% საბჭოთა კრედიტებზე მოდიოდა (32, გვ. 142). ქვემოთ მოყვანილ ცხრილში ნაჩვენებია საბჭოთა კავშირის მიერ ეგვიპტისათვის კრედიტების მიწოდების დინამიკა (29, გვ. 260; 14 გვ. 120—121, 33, გვ. 72; 13, გვ. 145):

1964 წ. (I.VII)	189 მლნ ეგვიპ. გირვანქა	ანუ	395 010 000 მ
1965 (V)	339 " " "		702 000 000 "
1966 (ბოლო)	358,4 " "		743 000 000 "
1967 (ბოლო)	407,7 " "		850 063 000 "

საბჭოთა კავშირი 1946 წლიდან 1975 წლის 1 იანვრისათვის ეგვიპტეს ეკონომიკურ და ტექნიკურ დახმარებას უწევდა 148 სამრეწველო ობიექტის მშენებლობაში, აქედან 86 უკვე შესულია ექსპლუატაციაში (25, გვ. 74 i).

ყველაზე უფრო ვრცლად და მრავალმხრივად ეს დახმარება მრეწველობის დარგში ხორციელდება, რაც თავისთავად ეგვიპტის

ინდუსტრიალიზაციის პრობლემის მნიშვნელობით არის გაპირობებული. მაგალითად, სსრ კავშირის ეგვიპტისადმი ეკონომიკური და ტექნიკური დახმარების მთელი მოცულობის 98,6% ამ ქვეყნის მრეწველობისა და ენერგეტიკის აღმავლობისაქენ არის მიმართული (33, გვ. 71) ეგვიპტის მრეწველობის განვითარების მიზნებისათვის საბჭოთა კავშირის მიერ გამოყოფილი კრედიტები 1968 წლისათვის ასე ნაწილდებოდა მრეწველობის დარგების მიხედვით: (%-ში მთელ კრედიტებთან შედარებით (33, გვ. 71).

მეტალურგიული მრეწველობა	—44,5
ენერგეტიკა	—39,3
მანქანათმშენებლობა და ლითონ-	
დამმუშავებელი მრეწველობა	— 9,5
ნავთობგადამამუშავებელი და ქვა-	
ნახშირის მრეწველობა	— 4,1
ქიმიური და ფარმაცევტული	
მრეწველობა	— 1,2
სულ	—95,6
რსუბუქი, კიების მრეწველობა და	
სხვა დარგები	— 1,4

საინტერესოა ის გარემოებაც, რომ სოციალისტური ქვეყნების და პირველ რიგში კი სსრკ ეკონომიკური და ტექნიკური თანამშრომლობა ეგვიპტესთან ამ ქვეყნის ინდუსტრიალიზაციის, ახალი, პროგრესული ტექნიკისა და ტექნოლოგიის დანერგვის ერთ-ერთი გადამწყვეტი ფაქტორია. სოციალისტური ქვეყნების დახმარებით პირველად ეგვიპტის ისტორიაში აშენებული საწარმოები 100 პროცენტით უზარუნველყოფენ მეტალურგიული კოქსის, აგლომერატის, ნაქედი ფოლადის, შემდგომი ელექტროდების, ალუმინის კაბელის, თუჯის სხმულების, ლითონმკრელი ჩარხების და სხვათა გამოშვებას. ასუანის მაღლივი კაშხალის 2100 მეგავატის სიმძლავრის ჰიდროელექტროსადგური მთელი ელექტროენერგიის 58,5% გამოუშვებს, სუეცა და ალექსანდრიაში სსრკ და ჩსსრ დახმარებით აგებული ნავთობგადამამუშავებელი ქარხნების წილი ამ ქვეყანაში ნავთობის მთელი გადამამუშავების 32,3% უდრის. ანტიბიოტიკების ფარმაცევტული ქარხანა, რომელიც აშენდა სსრკ დახმარებით, ამ

მედიკამენტების 40% უშვებს. საბჭოთა კავშირის დახმარებით ქ. ალექსანდრიაში აშენებული ნავსაშენი 50 ათასი ტონა დედვეით, აქ აშენებული გემების 50 პროცენტს გამოუშვებს. ქ. ბენხაში ჩვენი ქვეყნის დახმარებით აშენებული რადიოქარხანა ერთი წლის განმავლობაში უშვებს 100 ათას რადიომიმღებს და 40 ათას ტელევიზორს, რაც აქ გაკეთებული რადიომიმღებებისა და ტელევიზორების 20% უდრის.

ეგვიპტის ეროვნული ეკონომიკის განვითარებაში სოციალისტური ქვეყნების წვლილი მარტო კრედიტებისა და აშენებული ობიექტების რაოდენობით არ გამოიხატება, მნიშვნელოვანია ამ წვლილის თვისობრივი მხარე, რომელიც იმაში მდგომარეობს, რომ ეს დახმარება დიდ გავლენას ახდენს ეროვნულ ეკონომიკაში საწარმოო კავშირების სისტემაზე, ხელს უწყობს მრეწველობაში სერიოზული დისპროპორციების არსებობის ლიკვიდაციას. სოციალისტური ქვეყნების დახმარებით ეგვიპტეს საშუალება ეძლევა დაძლიოს ეს დისპროპორცია იმით, რომ შეიქმნას ისეთი სამრეწველო საწარმოები, რომელნიც თანდათანობით განვითარების საშუალებით პირობებს ქმნიან მრეწველობის სპეციალიზაციისა და კოოპერირებისათვის. ეგვიპტისათვის სოციალისტურ ქვეყნებთან ეკონომიკური და ტექნიკური თანამშრომლობა — ეს ისეთი დადებითი ფაქტორია, რომელსაც ძალუძს კომპენსირება გაუკეთოს ეროვნული ეკონომიკის ოპტიმალური სტრუქტურის ფორმირებისათვის აუცილებელი შინაგანი ძალების არასაკმარისი ეფექტიანობას.

ამ მხრივ მნიშვნელოვანი იყო საბჭოთა კავშირის დახმარება ასუან-კაიროს, ასუან-ალექსანდრიისა და ასუან-ათ-თაპრიის მაღალა დაბვის 500-კილოვატიანი 2500 კმ სიგრძის ელექტროგადამცემი ხაზის მშენებლობაში. ამ ხაზების ექსპლუატაციაში გადაცემით გადაწყდა სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო ობიექტებისათვის ელექტროენერგიის მიწოდების პრობლემა. როგორც კაიროს პრესა აღნიშნავდა, „ასუანის კაშხალის შექმნის ერთ-ერთი დიდი მნიშვნელობა იმაში მდგომარეობს, რომ ელექტრობა მოვა ყოველ ეგვიპტურ სოფელში და ეს კი ახალ სიცოცხლეს შეიტანს ეგვიპტის სოფელში, მოიტანს აქ კულტურასა და ძირფესვიანად შეცვლის მოსახლეობის ცხოვრების ხასიათს“ (113^ა, 6 .II. 1967).

ელექტროფიკაცირებული იქნება ეგვიპტის 4200 სოფელი და 15 სხვა დასახლებული პუნქტი, სულ 18 მილიონი მშრომელი მიიღებს

განათებასა და ენერგიას. (85, 12. V. 1966). ეგვიპტის პრესა სამართლიანად აღნიშნავს სსრ კავშირის უდიდეს დამსახურებას ქვეყნის ელექტრიფიკაციის საქმეში. კაიროს გავლენიანი გაზეთი „ალ-გუმ-ხურია“ წერდა: „ეგვიპტეს დიდი განსაცდელის გადატანა მოუხდა — დასავლეთის ქვეყნები ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის წინააღმდეგ აწყობდნენ პოლიტიკურ, ეკონომიურ და სამხედრო ლაშქრობებს. მაგრამ სსრკ უნაგარო დახმარების შედეგად ეგვიპტელმა ხალხმა შეძლო განეხორციელებინა ისეთი გიგანტის მშენებლობა, როგორიც არის ასუანის კაშხალი“ (110, 9. XI. 1967).

მაღალი ძაბვის ელექტროგადამცემმა ხაზმა ეგვიპტის გაერთიანებული ენერგეტიკული სისტემის შექმნა განაპირობა. ეს სისტემა ელექტროენერგიას აწვდის ქვეყნის მთელ ძირითად ტერიტორიას, რომელსაც ენერგიის რამდენადმე მნიშვნელოვანი რესურსები არ გააჩნია და, რომელიც ახალი მსხვილი ინდუსტრიული და აგარულ-სამრეწველო კომპლექსებისა და საწარმოების შექმნის ხელსაყრელ ბაზას წარმოადგენს. ამ სისტემის შექმნით, ეგვიპტელი ეკონომისტების გამოთვლით, ეგვიპტე ყოველწლიურად 234 მლნ ეგ. გირვანქა სუფთა მოგებას მიიღებს და უცხოური ვალუტით 100 მლნ ეგვიპტურ გირვანქას დაზოგავს (89, 13. V. 1966). ასე, მაგალითად, მხოლოდ ამ ხაზის მშენებლობის დამთავრების შემდეგ დადგა საკითხი სოფლების ელექტრიფიკაციის შესახებ. ეგვიპტელთა ოცნება ელექტრიფიკაციის შესახებ სინამდვილეს დაუახლოვდა. როდესაც 1971 წლის იანვარში ასუანში მაღლივი კაშხალის მშენებლობის დამთავრების დღესასწაულზე გამოცხადდა, რომ საბჭოთა მთავრობამ გადაწყვიტა დაეხმაროს ეგვიპტეს სოფლების ელექტრიფიკირებაში და ამასთან ამ სამუშაოების ვადა 10 წლიდან 5 წლამდე შეამციროს. (110, 17. I. 1971). საბჭოთა კავშირმა ვალდებულება აიღო ელექტრიფიკაციისათვის საჭირო 120 მლნ ეგვ. გირვანქიდან გაიღოს 70 მლნ ეგვ. გირვანქა და 5446 დასახლებული პუნქტიდან 3500 სოფლის ელექტრიფიკაცია მოეხდინა (110, 17, I. 1971).

ელექტრიფიკაციის ძველი პროექტი ითვალისწინებდა მხოლოდ 4 ათასი მსხვილი სოფლის განათებას, 1446 სოფელი კი რჩებოდა ელექტროგანათების გარეშე. არსებითი განსხვავება ძველსა და ახალ პროექტებს შორის იმაში მდგომარეობს, რომ პირველი ითვალისწინებდა სოფლების მხოლოდ რამდენიმე მთავარი ქუჩის

განათებას, მაშინ როდესაც მეორე ვარაუდობს ყველა ქუჩისა და ყველა სახლის განათებას და ასევე ყველა სოფელში სამრეწველო ობიექტის დიდი რაოდენობის შექმნას. უკანასკნელი გარემოება სოფლის ცხოვრებაში ნამდვილ გადატრიალებას გამოიწვევს, ვინაიდან ელექტრობის საშუალებით ამოქმედდება სოფლად არსებული პატარა ქარხნებისა და სახელოსნოების დანადგარები, საირიგაციო ტექნიკა, რაც ეგვიპტელ ფელაჰს საშუალებას მისცემს ცხოვროს თანამედროვე ცხოვრებით. ამ მხრივ საყურადღებოა ინგლისელი მკვლევარის ჯ. სიკისის საუბარი ერთ ეგვიპტელ ფელაჰთან, რომელიც მას მოხსენიებული აქვს თავის ნაშრომში „ქვემო ეგვიპტე. რევოლუციური მიმოხილვა“: „ეგვიპტეში არ არსებობს საკმარისი რაოდენობით ქარხნები, რათა გლეხთა მასებმა სამუშაო იშოვონ. ლაპარაკი ამ პრობლემის გადაჭრის მიზნით ლაპარაკად რჩება. არსებობს ამ პრობლემის გადაჭრის გზებიც. უნდა გადაიჭრას აგრარული საკითხი. ჩვენ ვცდილობთ ეს გავაკეთოთ, მაგრამ ძალზე ნელი ტემპით... ესლა ხომ მიხვდით, რატომ მოვბრუნდით პირისპირ რუსეთისაკენ...“ (50, გვ. 145).

საბჭოთა მთავრობის ამ გადაწყვეტილებამ გაააქტურა ეგვიპტელი ფელაჰები. სოფლებში შეიქმნა ელექტრიფიკაციის კომიტეტი. გლეხების შრომითა და საკუთარი სახსრებით ელექტრიფიკირებულია უკვე 277 სოფელი. ზოგიერთ სოფელში ელექტრიფიკაციის კომიტეტები არაბთა სოციალისტური კავშირის პირველადი ორგანიზაციების ბაზაზე შეიქმნა.

საბჭოთა კავშირისა და სხვა სოციალისტურ ქვეყნებთან განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკური თანამშრომლობის გაფართოება მოსვენებას უყარგავს იმპერიალისტურ ქვეყნებს. საქმე ისაა, რომ მსხვილი კაპიტალისტური ქვეყნების „დახმარების“ სისტემას საკმაოდ შეელახა ავტორიტეტი განვითარებად ქვეყნებში. ინგლისელი მონოპოლისტებისა და რეკონსტრუქციისა და აღდგენის საერთაშორისო ბანკის ხელმძღვანელთა უარმა ეგვიპტისათვის კრედიტის მრცემაზე ასუანის მაღლაკი კაშხალის მშენებლობისათვის 1958 წელს, ნათლად აჩვენა არაბებს დასავლური „დახმარების“ არსი. და სწორედ იმ მიზნით, რომ სოციალისტურმა ქვეყნებმაც უარი განაცხადონ განვითარებად ქვეყნებთან თანამშრომლობაზე, ამ უკანასკნელთა სუსტი ეკონომიკური მდგომარეობის გამო, ბურჟუაზიული ეკონომისტები ეგონებენ სხვა და სხვა „არგუმენტებს“, რო-

მელთა საფუძველსაც ძველი ანტიკომუნისტური დოქტრინები და კონცეფციები წარმოადგენენ. მაშინ როდესაც იმპერიალისტებს სასურველი შედეგი ვერ მოუტანეს ისეთმა მითებმა, როგორიცაა, „კომუნისტური საშიშროება“, „წითელი მუქარა“, „სსრ კავშირის მისწრაფება მსოფლიო ბატონობისაკენ“ და სხვები, რომლებიც ასე გამოხატეს ამერიკელმა ეკონომისტებმა ე. გულმენმა და ჰ. შვარცმა: დასავლეთმა უნდა გამოიყენოს ყველა შესაძლებლობა, რათა აჩვენოს განვითარებადი აზია-აფრიკის ეროვნული მოძრაობების ხელმძღვანელების ის საშიშროება, რომელთა წინაშეც ისინი დგანან, თუკი ახალგაზრდა ქვეყნები დიდ იმედებს დაამყარებენ საბჭოთა მხარდაჭერაზე (40, გვ. 486). დასავლეთის ეკონომისტებმა ასევე სხვა „არგუმენტები“ წამოაყენეს. კერძოდ, ის, რომ სოციალისტური ქვეყნების ეკონომიკური თანამშრომლობა განვითარებად ქვეყნებთან არ არის ეფექტური, ვინაიდან აზიისა და აფრიკის ქვეყნებში მუშებისა და წვრილი მწარმოებლების შემოსავლის შემცირება ერთ-ერთი საშუალებაა მათი შრომის ნაყოფიერების ზრდითა და წარმოების განვითარებით დაინტერესებისათვის. ეს ასეა იმიტომ, რომ აღმოსავლეთისა და სამხრეთის ხალხების ცხოვრების მანერა არ ემორჩილება საყოველთაოდ მიღებული მატერიალური სტიმულების ზემოქმედებას. ეს ხალხები, — აღნიშნავენ ისინი, — ხელფასის მომატებას შრომითი აქტივობის დაქვეითებით, ხოლო ხელფასის დაქვეითებას შრომითი აქტივობის ამაღლებით უპასუხებენ (92, გვ. 305).

ასეთი სიტუაციის დროს, აღნიშნავენ ისინი, სოციალისტური ქვეყნების დახმარება განვითარებადი ქვეყნებისადმი მოკლებულია ყოველგვარ აზრს და ამიტომაც ეს დახმარება წყალში უმიზნოდ გადაყრილი მილიონებია. მაგრამ ასე როდი მსჯელობენ თვით განვითარებადი ქვეყნების ლიდერები. პრეზიდენტი გ. ა. ნასერი ამის თაობაზე წერდა: „იმპერიალიზმისა და ჩამორჩენილობის წინააღმდეგ მიმართული აზიისა და აფრიკის ეროვნული რევოლუციური მოძრაობა, რომელიც თანამედროვეობის დამახასიათებელი ნიშანია, განსაკუთრებით მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ ღირსშესანიშნავ პერიოდში მოპოვებული თავისი გამარჯვებებით საგრძნობლად დავალებულია საბჭოთა კავშირის არსებობის და ძლიერების წინაშე. საბჭოთა კავშირი იმპერიალიზმის ალაგმვისა და ეროვნული რევოლუციის ძალებისათვის ისეთი განსაკუთრებით

ხელსაყრელი პირობების შექმნის რეალური ფაქტორია, რომლებიც ამ ძალებს საშუალებას აძლევს დამოუკიდებლობისა და პროგრესისათვის ბრძოლაში ფართო მასშტაბის ეფექტური როლი შეასრულონ“. (26, გვ. 627).

აფასებდა რა საბჭოთა კავშირისა და ეგვიპტეს შორის თანამშრომლობის მნიშვნელობას, სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარე ამხ. ა. ნ. კოსიგინი ეგვიპტის სახალხო კრების სხდომაზე თავის გამოსვლის დროს 1966 წლის მაისში ასე აღნიშნავდა: ეს თანამშრომლობა „... სულ უფრო და უფრო სცილდება სახელმწიფოებს შორის ჩვეულებრივი ფორმალური ურთიერთობის ჩარჩოებს. სინამდვილეში საბჭოთა და არაბი მუშების და სპეციალისტების ერთობლივი შრომა ასუანის კაშხალის მშენებლობაზე ეს მარტო ეკონომიკური შეთანხმების შესრულება როდია, არამედ იმპერიალისტური ძალების წინაშე, რომლებიც ცდილობენ შეაჩერონ ახალგაზრდა სახელმწიფოების ეროვნული ეკონომიკის განმტკიცება, ჩვენი ხალხების სოლიდარობის გამოვლინებაა“. (89, 18. V. 1966).

სოციალისტური და განვითარებადი ქვეყნები დაინტერესებული არიან თავიანთი ეკონომიკური კავშირების მაღალეფექტურობის მიღწევით. თანამშრომლობის ეფექტურობა არა მარტო ეკონომიკური, არამედ სოციალური ფაქტორების ურთიერთმოქმედების შედეგია. ამიტომ აქ არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს კაპიტალური დაბანდების ეფექტურობის ფორმულა, რომელიც გამოყენებულია ამა თუ იმ ქვეყანაში, ვინაიდან თანამშრომლობის მიზნები უფრო ფართოა, ვიდრე, დავუშვათ, მშენებლობის კონკრეტული ამოცანები.

თანამშრომლობა ხელს უწყობს იმ საერთო ამოცანების გადაწყვეტას, რომლებიც განპირობებულია იმპერიალიზმის წინააღმდეგ მათელო სოციალიზმისა და ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ბრძოლით. ამასთან იგი თითოეული მონაწილე მხარის კონკრეტულ ამოცანებსაც უზასუხებს. ამიტომ თითოეული მონაწილის ხარჯისა და ენერგიის გაწევის ყოველმხრივი აღრიცხვა საშუალებას აძლევს სწორად შეფასდეს თანამშრომლობის ეფექტურობა.

ამრიგად, დახმარების მოცულობაზე მარტო ასიგნების რაოდენობით მსჯელობა არ შეიძლება. დახმარების შეფასების ობიექ-

ტური კრიტერიუმი შეიძლება იყოს ამ დახმარების ზემოქმედება დახმარების ობიექტი ქვეყნის საწარმოო ძალების განვითარებაზე, მის სოციალურ და ეკონომიკურ პროგრესზე.

მრავალმხრივი ეკონომიკური თანამშრომლობის დროს შეუძლებელია ამ თანამშრომლობის ეფექტურობის შეფასების რაღაც უნივერსალური მაჩვენებლის გამოხატვა. მრეწველობის დარგში თანამშრომლობის ეფექტურობა უნდა შეფასდეს ისეთი მაჩვენებლებით, როგორიცაა, სიმძლავრეების, პროდუქციის ძირითადი სახეების გამოშვების, დასაქმებულთა რაოდენობის, სოციალიზმის ქვეყნების დახმარებით შექმნილი საწარმოების ხარჯზე საერთო პროდუქციისა და ეროვნული შემოსავლის ზრდა. სოფლის მეურნეობის განვითარების საკითხებში თანამშრომლობის ეფექტურობა შეიძლება შეფასდეს ისეთი მაჩვენებლებით, როგორიცაა, მიწათმოქმედებისათვის ვარგისი და სარწყავი მიწების ფართობების ზრდა, მოსავლიანობის გადიდება, სოციალისტური სახელმწიფოების დახმარებით გატარებული ღონისძიებების შედეგად სოფლის მეურნეობის პროდუქტების საერთო წარმოების ზრდა და ა. შ.

თუ ამ მაჩვენებლების გათვალისწინებით შევაფასებთ საბჭოთა კავშირისა და ეგვიპტის ეკონომიკურ თანამშრომლობას. მაშინ შეიძლება დავასკვნათ, რომ იგი ძალზე ეფექტური და სასარგებლოა ეგვიპტისათვის. მარტო ასუანის მაღლივი კაშხალის აგება საბჭოთა კავშირის დახმარებით დამატებლად მიუთითებს ამაზე. კაშხალმა ეგვიპტეს, როგორც აღვნიშნეთ, მისცა 33 მლრდ ებუ-რი მეტრი წყალი 840 ათასი ჰექტარი მიწის მოსარწყავად. კაშხალის ბაზაზე აშენდა უდიდესი 2.1 მლნ კილოვატის სიმძლავრის ჰიდროელექტროსადგური, მანვე მისცა საშუალება ეგვიპტეს 1964 წელს თავიდან აეცილებინა გამანადგურებელი წყალდიდობა. ხოლო 1965 წელს მოსავალი გადაერჩინა საშინელი გვალვებისაგან.

ამ ღონისძიებათა შედეგად ეგვიპტეს ელექტრიფიკაციის საშუალება მიეცა, უკვე მწყობრში ჩადგა 2,5 ათასი კილომეტრი სიგრძის მაღალი ძაბვის ელექტროგადამცემი ხაზი, რომელმაც მრეწველობის ახალი დარგების შექმნის რეალური პირობები შექმნა. აშენდა ნავ დამავის ალუმინის კომბინატი. ასუანის რკინის მდინის ბაზაზე შეიქმნა ელექტრომეტალურგიული ბაზა. საერთოდ ეს ჰიდროენერგეტიკული კომპლექსი, ეგვიპტელი ეკონომისტების გა-

მოთვლით, ქვეყანას აძლევს ყოველწლიურად 234 მლნ. ეგვ. გირვანქის მოგებას (82, II, 1965, II). ე. ი. რევოლუციამდელი ეგვიპტის ეროვნული შემოსავლის თითქმის ნახევარს, და 100 მლნ. ეგვ. გირვანქას უზოგავს უცხოური ვალუტით (82, № 11, 1965, II).

ეგვიპტეში საბჭოთა კავშირის დახმარებით აგებული ობიექტების ექსპლუატაციაში გადაცემით ამ ქვეყანაში ელექტროენერგიის წარმოება გაიზარდა 2,5-ჯერ, ფოლადის — 4,5-ჯერ. ეგვიპტელი სპეციალისტების გამოთვლით, საბჭოთა კავშირის დახმარებით აგებული რიგი წარმოების ათვისებით ეგვიპტე ამცირებს სამრეწველო მოწყობილობის იმპორტს, რაც საშუალებას აძლევს მას დაზოგოს ყოველწლიურად 250 მლნ ეგვ. გირვანქა (86, № 5, 1969 105—111).

უნდა აღინიშნოს, რომ ეგვიპტის ენერგეტიკის განვითარებაში საგრძნობი წვლილი შეაქვთ სხვა სოციალისტურ ქვეყნებსაც. ჩეხოსლოვაკიამ მოწყობილობანი დაამზადა ასუანის ჰიდროელექტროსადგურისათვის, უნგრეთი მონაწილეობდა ალ-ტაბინში თბოელექტროსადგურის მშენებლობაში, ხოლო გერმანიის დემოკრატიულმა რესპუბლიკამ 60 ენერგეტიკული ობიექტისათვის მოწყობილობა მიაწოდა ეგვიპტეს.

საბჭოთა კავშირ-ეგვიპტის ეკონომიკური თანამშრომლობის ეფექტურობის მაჩვენებელია ეგვიპტის აგრარულ ეკონომიკაზე ინდუსტრიული შეტევის პოლიტიკის განხორციელება. ამ თვალსაზრისით უნდა აღინიშნოს ხელუანის სამრეწველო კომპლექსი, რომელიც აერთიანებს მთელ რიგ მსხვილ საწარმოებს, მეტალურგიულ და კოქსქიმიურ ქარხნებს, აგლომერაციულ ფაბრიკას, ელექტროშემდუღებელ ქარხანას. აგლომერაციული ფაბრიკა, რომელიც ათას ტონა რკინის მადანს ამდიდრებს დღე-ღამის განმავლობაში, უკვე დიდი ხანია პროდუქციას იძლევა. 1964 წელს დამთავრდა კოქსქიმიური და ნაჭედობის ქარხნების მშენებლობა. აქ ეხლა მუშაობს ეგვიპტელი სპეციალისტების 2000-იანი კოლექტივი, რომელთა შორისაც მრავლად არიან საბჭოთა ინჟინრებისა და ტექნიკოსების მიერ მომზადებული სპეციალისტები. კოქსქიმიური ქარხანა აწარმოებს წელიწადში 280 ათას ტონა კოქსს, ეს კი მთლიანად აკმაყოფილებს ეგვიპტის მოთხოვნილებას ამ მასალაზე (110, 6 II. 1967). ჯანსაყუთრებით მნიშვნელოვანია ეგვიპტისათვის ხელუანის მეტალურგიული კომპლექსი. ადრე, 60-იანი წლების დასაწყისში, აქ

დასავლეთ გერმანიის დახმარებით (ფირმა „დემავის“ მონაწილეობით) აშენდა მეტალურგიული ქარხანა, რომელიც იმ დროისათვის გიგანტად იყო მიჩნეული. ქარხანას ორი ბრძმედის ლუმელი და სამი კონვერტერი ჰქონდა. ქარხნის ძირფესვიანი რეკონსტრუქცია მოხდა საბჭოთა კავშირის დახმარებით. აქ აშენდა ორი ახალი მძლავრი ბრძმედის ლუმელი, სამი ახალი კონვერტერი ფოლადის განუწყვეტელი ჩამოსხმით, კოქსის ახალი ბატარიები, აგლომბირიკის ოთხი ახალი ხაზი, საგლინავი და სხვა საამქროები.

ძველი ქარხანა დამატებითი რეკონსტრუქციის შემდეგ იძლეოდა 250 ათას ტონა თუქსა და 270 ათას ტონა ფოლადს, ხოლო სსრ კავშირის დახმარებით რეკონსტრუირებული ახალი კომბინატი იძლევა 1500 ათას ტონა თუქსა და 1200 ათას ტონა ფოლადს. (89, 22. IV.1972).

ეგვიპტის ფერადი და შავი მეტალურგიის განვითარებაში მონაწილეობენ სხვა სოციალისტური ქვეყნებიც. ჩეხოსლოვაკიამ ეგვიპტეს მიაწოდა ფოლადჩამომსხმელი და ფერადი ლითონების საგლინავი ქარხნების მოწყობილობა, რევერსიული საგლინავი დგანი და სხვა. გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის დახმარებით აშენდა მომთუთიებელი ქარხანა. პოლონურმა ფირმებმა ეგვიპტეში მსხვილი ალუმინის ქარხნის (40 000 ტ. ალუმინის წარმოება წელიწადში), ტყვიისა და ელექტროლიზური თუთიის ქარხნების მშენებლობაში მიიღეს მონაწილეობა. ამ მიზნებისათვის პოლონეთმა ეგვიპტეს 19 მლნ დოლარის სესხი მისცა, ხოლო ეგვიპტეს პოლონეთისათვის ალუმინი უნდა მიეწოდებინა.

ეგვიპტისათვის ძალზე მნიშვნელოვანი იყო ინდუსტრიის ძარღვის — მანქანათმშენებლობის შექმნაში დახმარება. ეკონომიკური ურთიერთდახმარების საბჭოში შემაჯალი ქვეყნების დახმარებით ეგვიპტეში უკვე აშენებულია მანქანათმშენებლობისა და ლითონდამამუშავებელი მრეწველობის 29 საწარმო. უნგრეთი ეგვიპტეს აწვდის მოწყობილობას ხელსაწყოთმშენებელი ქარხნისათვის; გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკა 1979 წლამდე მიაწვდის მოწყობილობას წყლის ტუმბოებისა და ტრანსფორმატორების ქარხნებისათვის; პოლონეთი ააშენებს საკრელი ინსტრუმენტების ქარხანას; ჩეხოსლოვაკია — ველოსიპედებისა და მოტოციკლეტების ქარხანას, საბჭოთა კავშირის დახმარებით აქ, როგორც აღვნიშნეთ, აშენდა ნაქედობის ქარხანა, რომელიც აღჭურვილია ყვე-

ლაზე უახლესი ტექნიკით და უშვებს აუცილებელ დეტალებს ეგვიპტის ვაგონმშენებელი, გემთმშენებელი და ეროვნული მრეწველობის სხვა დარგებისათვის. საბჭოეთის დახმარებით ხელუანში მოეწყო ლითონმჭრელი დაზგების წარმოება, რომელიც წელიწადში 725 ასეთ დაზგას უშვებს (109, 17. V. 1966), ამჟამად ხელუანის სამრეწველო კომპლექსი იმდენ პროდუქციას უშვებს, რამდენსაც მთელი რევოლუციამდელი ეგვიპტე აწარმოებდა (89, 17. V. 1966). ხელუანის სამრეწველო კომპლექსის შექმნაში უნგრეთმაც დიდი წვლილი შეიტანა. მისი დახმარებით აქ აშენდა აფრიკაში ყველაზე დიდი რკინიგზის ხიდი, რომლის სიგრძეა 812 მეტრი და რომელიც ძალზე აიაფებს რკინის მადნისა და მასალების მიწოდებას ხელუანისათვის.

სოციალისტურ ქვეყნებთან ეგვიპტის ეკონომიკური თანამშრომლობის ეფექტურობის მაჩვენებელი იყო სამრეწველო მშენებლობების სიმრავლე ეგვიპტეში. ქ. ალექსანდრიაში 1965 წელს ექსპლუატაციაში შევიდა აფრიკის კონტინენტზე უდიდესი გემთსაშენი ქარხანა, რომელიც 10 ათასი ტონა წყალწყვის გემებს გამოუშვებს. აქვე საბჭოთა კავშირის დახმარებით 1962 წ. აშენდა ნავთობის პირველადი გადამუშავების ქარხანა, სუეცში — ნავთობ-გადამამუშავებელი, 1966 წელს კი საპოხი ზეთების ქარხნები.

პოლონეთმა ეგვიპტეს მიაწოდა მოწყობილობანი და მასალები 26 მსხვილი ნავთობსაცავისათვის.

ეგვიპტის ქიმიურმა მრეწველობამ შემდგომ განვითარებას მიაღწია ხელუანის კოქსქიმიური ქარხნის თანმხლები პროდუქტების გამოყენების ხარჯზე. ხელუანის კომბინატის ბაზაზე პოლონეთის სახალხო რესპუბლიკის დახმარებით აშენდა საღებავებისა და ჰიდროგენიზაციური ქარხნები, ფორმალდეჰიდების, ფისისა და მცენარეთა დაცვისათვის საჭირო საშუალებების ფაბრიკები. საბჭოთა კავშირმა აქ ააშენა სულფიდირებული ქლორის ქარხანა.

ეგვიპტეში სამშენებლო მასალების წარმოების შესაძლებლობანი საგრძნობლად გაიზარდა მას შემდეგ, რაც აქ ჩეხოსლოვაკიის დახმარებით აშენდა დღე-ღამეში 700 ტონა წარმადობის ცემენტის ქარხანა.

როგორც ზემოთ მოყვანილი ფაქტები გვიჩვენებენ, საბჭოთა კავშირის დახმარება ეგვიპტისადმი აშენებული ქარხნების, კაშხა-

ლების, ფაბრიკების, ჰიდროელექტროსადგურების რაოდენობით გამოიხატება, მაშინ როდესაც იმპერიალისტთა „დახმარება“ განვითარებადი ქვეყნებისადმი დოლარებით არის გამოხატული და დოლართა ეს რაოდენობა საშუალებას იძლევა სწრაფად იქნეს გამოთვლილი დივიდენდების ის ჯამი, რომელიც ამ „დახმარებას“ მოჰყვება.

საბჭოთა კავშირთან ეგვიპტის ეკონომიკური ურთიერთობა ადგილობრივი საწარმოო ძალების აღმავლობის მძლავრი ფაქტორია. პირველი ხუთწლიანი გეგმის შესრულების პროცესში (1960/61—1964/65 წწ.) საბჭოთა კრედიტებმა კაპიტალდაბანდების საერთო ჯამის 15%, ხოლო უცხოური ფინანსიური დახმარების მთელ მოცულობაში 33% შეადგინა (18, გვ. 104). ამ დახმარების შედეგად ეგვიპტის სამრეწველო პროდუქციის ზრდამ 1960—65 წლებში 7,5% შეადგინა, მაშინ როდესაც განვითარებად ქვეყნებში მთლიანად 4,4% არ აღემატებოდა (18, გვ. 104), ხოლო 1967 წლისათვის ეგვიპტის სამრეწველო წარმოება იზრდებოდა 15 პროცენტით (7*, გვ. 108). როგორც აღენიშნეთ, სოციალისტური ქვეყნების კრედიტები ეგვიპტის ფინანსიური რესურსების შევსების მნიშვნელოვანი წყარო იყო. მიუხედავად იმისა, რომ ამ წყაროების ხვედრითი წონა ბიუჯეტის დეფიციტის შევსებაში იზრდებოდა, ისინი მაინც ვერ აკმაყოფილებდნენ უცხოური კრედიტების მიღებაზე ქვეყნის მოთხოვნილებას. ამის მიზეზებია ის, რომ ეგვიპტემ დაკარგა განვითარებული ქვეყნების მრეწველობისათვის ისეთი ნედლეულის მიმწოდებლის ფუნქცია. როგორიც არის ბამბა, ვინაიდან ხელოვნური და სინთეტიკური ბოჭკოს წარმოება იზრდება; ეს კი ამცირებს უცხოური ვალუტის შემოტანას ქვეყანაში; მეორე — ეკონომიკური განვითარების პროგრამის რეალიზაციისათვის საჭირო იმპორტული შესაძლებლობის შეზღუდულობა, მწვავე სასურსათო კრიზისი ქვეყანაში. სწორედ ამიტომ ეგვიპტე იძულებულია გააფართოოს სურსათის იმპორტი საწარმოო დანიშნულების საქონლის შემცირების ხარჯზე. უნდა აღინიშნოს, რომ უკანასკნელ წლებში აქ სასურსათო საქონლის შემოტანას მოუწია მთელი იმპორტის ღირებულების 30% (96).

ამჟამად ეგვიპტე ისეთ მდგომარეობაში იმყოფება, რომ იგი უკვე უნდა შეუდგეს თავისი მოვალეობის შესრულებას — ვალის გადახდასა და მიღებული სესხების პროცენტების დაფარვას. სწო-

რედ ამიტომ მწვავედ დგას საკითხი გამოინახოს უცხოური ვალუტა საგარეო ვალების დასაფარავად. ზოგიერთი მონაცემით ვალის გადახდა და მისი პროცენტების დაფარვა მთელი მტკიცე ვალუტის შემოსავლის 20% მოითხოვს. 1966 წელს ფულად გადასახადებს ამ დარგში ამავე წლის განმავლობაში მიღებული უცხოური დახმარების თითქმის ნახევარი მოუწია (13, 161). მდგომარეობას ართულებს ისიც, რომ ქვეყნის სავალუტო რეზერვებიც თითქმის ამოწურულია. 1965 წლისათვის ეგვიპტეს მთელი იმ ვალუტის $\frac{1}{4}$ და $\frac{1}{3}$ გააჩნდა, რაც საჭირო იყო ქვეყნის ეკონომიკის ყველა დარგში მაქსიმალური წარმოების მიზნებისათვის (13, 161). 1969 წელს ეგვიპტეში ვარაუდობდნენ, რომ უცხოური ვალუტის შემოსავალი 310 მლნ ეგვ. გირვანქას შეადგენდა, მაშინ როდესაც ქვეყნის სავალუტო მოთხოვნები დაახლოებით 543 მლნ ეგვ. გირვანქა იყო (13, 161).

1967 წლის ივნისამდე ეგვიპტეში უცხოური ვალუტის შემოსავლის ძირითად წყაროს ბამბის ექსპორტი, ტურიზმი და სუეცის არხის ექსპლუატაცია შეადგენდა, ექსპორტი (პირველ რიგში ბამბის) — უცხოური ვალუტის ძირითადი წყარო იყო. 1966/67 წლებში ექსპორტის მოგებამ 417,2 მლნ ეგვ. გირვანქა შეადგინა, აქედან თავისუფალი ვალუტით 205 მლნ (109, გვ. 27. II. 1966).

ეგვიპტე დიდ იმედებს ამყარებდა ნავთობის ექსპორტზე. ნავთობის საბადოების აღმოჩენამ სუეცის ყურეში 60-იანი წლების დასაწყისში ეგვიპტეს შესაძლებლობა მისცა რამდენიმე წლის შემდეგ ნავთობი უცხოურ ბაზაზე გაეყიდა. 1967 წელს გათვალისწინებული იყო 16 მლნ ტ. ნავთობის მოპოვება, რაც საშუალებას იძლეოდა, გაეტანა 40 მლნ. ღირებულებით ნავთობი. (99, გვ. 40).

ეგვიპტის უცხოური ვალუტის შემოსავლის მნიშვნელოვანი წყარო 1967 წლის შუა რიცხვებისათვის იყო ტურიზმი. თუ 1962 წლისათვის ტურისტების მომსახურებამ ეგვიპტეს მისცა 17 მლნ ეგვ. გირვანქა, შემოსავალი 1966 წლისათვის 54 მლნ გირვანქამდე გაიზარდა (109, 14. XII. 1967). უცხოური ვალუტის შემოსავლის მნიშვნელოვანი წყარო იყო სუეცის არხის ექსპლუატაცია, რომელიც ყოველწლიურად 100—120 მლნ ეგვ. გირვანქა შემოსავალს იძლეოდა. საერთოდ სუეცის არხის, ტურიზმისა და ექსპორტის წილად მოდიოდა მთელი უცხოური ვალუტის შემოსავლის 60 პროცენტი (93).

1967 წლის ივნისის აგრესიამ ეგვიპტის წინააღმდეგ ჩაშალა ამ ქვეყნის ეკონომიკური აღმავლობის გეგმები. შექმნილი სიტუაციის გამო ეგვიპტის მთავრობა იძულებული გახდა გადაესინჯა ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობა. საომარმა მოქმედებამ სხვა გარემოებებთან ერთად დიდი ზარალი მიაყენა ქვეყანას, ხოლო საომარი მოქმედებისათვის საჭირო ხარჯებმა ისედაც გამოფიტული ეკონომიკა უფრო მეტად გააღატაკა. მთავარი მაინც ის იყო, რომ ეგვიპტემ საესეებით დაკარგა მტკიცე ვალუტის შემოსავლის წყაროები.

ქვეყნის ისედაც მძიმე ეკონომიკურ მდგომარეობას ართულებდა ის გარემოებაც, რომ 1966 წლიდან აშშ ეგვიპტეს შეუწყვიტეს (კანონი № 480-ით) ადგილობრივი ვალუტის ხარჯზე მარცვლეულის მიწოდება. ამ კანონით 1954-დან 1964 წლამდე ეგვიპტემ მიიღო 9 მლნ. ტონამდე მარცვალი (84, გვ. 58—61). ამ დახმარების მნიშვნელობა ეგვიპტისათვის გასაგები იქნება, თუკი ზემოთ მოყვანილ ციფრს შევადარებთ ეგვიპტის მარცვლის ეროვნულ წარმოებას 1966 წლისათვის — 1.4 მლნ ტონას.

სასურსათო საქონლის მიწოდების შეწყვეტას აშშ მთავრობა პოლიტიკური დაწოლის მიზნებისათვის იყენებდა. სწორედ ამ მიზნით იყო განპირობებული 1966 წელს ეგვიპტისათვის მარცვლეულის მიწოდების შეწყვეტა. რომელმაც ეგვიპტე შიმშილის საშიშროების წინაშე დააყენა. მაგრამ სწორედ ამ მომენტში თავი იჩინა საბჭოთა კავშირის ეგვიპტესთან ეკონომიკური თანამშრომლობის უპირატესობამ და სსრკ-მ ეგვიპტეს მიაწოდა მარცვლეული, რამაც ეგვიპტეს შეუმსუბუქა მძიმე მდგომარეობა და მან შეძლო გამკლავებოდა იმპერიალისტურ დაწოლას. 1967 წელს ეგვიპტეს სასურსათო პროდუქტების იმპორტისათვის 100 მლნ დოლარის გადახდა მოუწია (24, 107), რასაც ადრე ადგილობრივი ვალუტით იხდიდა.

ასეთ რთულ პირობებში ეგვიპტის მთავრობა ეძებს გზებსა და მეთოდებს, რომელთა საშუალებითაც მოხერხდება ქვეყნის ეკონომიკის სტაბილურობა. ახალი გზებისა და მეთოდების ძებნის პროცესში ეგვიპტის ახლანდელი ხელმძღვანელობა პრეზიდენტ ანვარ სადათის მეთაურობით უშვებს სერიოზულ შეცდომებს, რომლებიც საგრძნობ გავლენას ახდენენ ეგვიპტის სოციალ-ეკონომიკურა

ბაზისის შეცვლაზე იმ მიმართულებით, რომ უფრო გააქტიურდეს კერძო კაპიტალის მოქმედების სფერო ქვეყნის შიგნით.

1975 წლის ივლისში ეგვიპტის ახალი მთავრობის მეთაურის მაჰმუდ სალემის (პოლიტიკის ყოფილი გენერლის) წარდგინებით მიღებულ იქნა კანონი დარგობრივი გენერალური ორგანიზაციებისა, რომლებიც აერთიანებდნენ ამა თუ იმ დარგის სახელმწიფო სექტორის კომპანიებს და კოორდინირებას უწევდნენ მათ მოქმედებას დათხოვნის შესახებ. გენერალური ორგანიზაციების მთავარ ფუნქციებს შეადგენდა კომპანიების ბიუჯეტების დაგეგმვა და მათი საწარმოო გეგმების შესრულების კონტროლი. ამ კანონის თანახმად ეს ფუნქციები გადაეცათ მეპაიეთა საზოგადოებრივ საბჭოებს. ამაში თავისთავად ცუდი არაფერია, მაგრამ, თუ მხედველობაში მიღებული იქნება ის, რომ მთავრობამ ნება დართო სახელმწიფო კომპანიების აქციები გაეყიდა და ისინი შეეძინა კერძო პირებს, მაშინ გამოდის, რომ კერძო კაპიტალის ნებისმიერ წარმომადგენელს შეუძლია შეიძინოს აქციების პაკეტი, შევიდეს მეპაიეთა საბჭოში და ამგვარად მონაწილეობა მიიღოს სახელმწიფო საწარმოო ერთეულის მართვაში. მართალია, კერძო პირებს ნება ეძლევათ არა უმეტეს 10 ათასი ეგვ. გირვანქის ღირებულების აქციები შეიძინოს, მაგრამ თუ მხედველობაში მივიღებთ, რომ ეგვიპტეში ფართოდ არის გავრცელებული მოსყიდული პიროვნების გამოყენება, მაშინ მსხვილ საქმოსნებს შეუძლიათ გვერდი აუარონ ამ დაბრკოლებას.

გენერალური ორგანიზაციების დათხოვნა ჩაფიქრებული იყო როგორც კომპანიების დამოუკიდებლობის გაძლიერების საშუალება საწარმოო საკითხების გადაწყვეტისას. შეიძლება ეს ასეც იყოს, მაგრამ ყოველივე ამას სახელმწიფო სექტორის მოღვაწეობაში სტიქიურობის ელემენტი შეაქვს. ამ ღონისძიებების გატარებით ასევე გათვალისწინებული იყო სახელმწიფო აპარატის შემცირება და მისი შენახვისათვის საჭირო ხარჯების შეზღუდვა. ბიუროკრატია ეგვიპტის საზოგადოების უბედურებაა და არ არის გასაკვირი, რომ მთავრობა იბრძვის მის წინააღმდეგ. მაგრამ ამ ღონისძიებებმა ვერ შეძლეს ეფექტური ბრძოლა რუტინის, საქმის გაკიანურებისა და ბიუროკრატიაში წინააღმდეგ საერთოდ, ვინაიდან გაუქმებული გენერალური ორგანიზაციების შტატები უკლებლივ გადაეცა კომპანიების ისედაც უზომოდ გაბერილ შტატებს.

ეგვიპტის მთავრობის მეორე ღონისძიება ამ მიმართულებით

გამოიხატა საექსპორტო-საიმპორტო ოპერაციების ახალი წესის შემოღებაში, რომელთაც ფაქტიურად გააუქმეს საგარეო ვაჭრობის სახელმწიფო მონოპოლია. კერძო სექტორის სახელმწიფო სექტორის თანაბრად უფლება მიეცა მონაწილეობა მიიღოს წარმოების იარაღებისა და ნედლეულის იმპორტში იმ 18 სახის საქონლის გარდა, რომელთაც სტრატეგიული მნიშვნელობა აქვთ. კერძო პირებს ნება ეძლევათ საბაჟო შეზღუდვის გარეშე ერთდროულად შემოიტანონ არა უმეტეს 10 ათასი ეგვ. გირვანქის ღირებულების საქონელი. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ეს ოპერაციები ეროვნული ბანკის გარეშე შესრულდება, რაც თავისთავად შექმნის შუამავალთა მთელ მასას, ხელს შეუწყობს „შავი ბაზრის“ წარმოქმნას, ეგვიპტის საგარეო ბურჟუაზიის პარაზიტული ფენების გამდიდრებას. ამ სისტემის გაღრმავების მიზნით 1975 წლის ნოემბერში გაუქმდა სპეციალიზებული კომისიები, რომლებიც იმპორტის ლიცენზიებს გაცემდნენ და გამოცხადდა „კერძო და სახელმწიფო სექტორების კომპანიების თავისუფალი კონკურენცია ქვეყნის მოთხოვნილების დაკმაყოფილების მიზნით“.

ზემოაღნიშნული ღონისძიების გატარების შედეგად სახელმწიფო ასიგნობანი კერძო სექტორის განვითარების მიზნით 30 პროცენტით გაიზარდა. კერძო სამრეწველო საწარმოების მიერ გამოშვებული პროდუქცია ერთი წლის მანძილზე გაიზარდა 110 ეგვ. გირვანქით და უკვე 600 მლნ ეგვ. გირვანქა შეადგინა. უნდა აღინიშნოს, რომ გაიზარდა არა მარტო კერძო სექტორის მიერ გამოშვებული პროდუქცია, არამედ ამ სექტორის ზრდის ტემპებმა 1975 წლისათვის 6 პროცენტით გადააჭარბა სახელმწიფო სექტორის ზრდის ტემპებს (37. გვ. 12). ეგვიპტის პრესის ცნობით 1975 წლის ექვსი თვის განმავლობაში კერძო საწარმოს მშენებლობისათვის გამოიყო 32,3 მლნ ეგვიპტური გირვანქა, მაშინ როდესაც მთელი 1971 წლის მანძილზე სულ 6,9 მლნ. ეგვიპტური გირვანქა დაიხარჯა ასეთი სახის საწარმოების აშენებისათვის (109, 10. XII. 1975).

ეგვიპტის ბურჟუაზიის ხელახალ აღზევებაზე მიუთითებს ის, რომ ის ეხლა კაპიტალს აბანდებს ისეთ დარგებში, რომელთაც ადრე გაუზრდოდა, განსაკუთრებით იგრძნობა მისი მისწრაფება განამტკიცოს თავისი პოზიციები მძიმე მრეწველობაში. კაიროს პრესის ცნობით, კერძო საწარმოების ნახევარზე მეტი, რომელთა აშე-

ნების ნებაც დართო მთავრობამ 1975 წელს, მოდის მანქანათმშენებლობაზე, მეტალურგიაზე, ქიმიურ, ელექტროტექნიკურ მრეწველობაზე და სხვა ინდუსტრიულ დარგებზე. მართალია, ეს წვრილი საწარმოებია. მათ არ შეუძლიათ კონკურენცია გაუწიონ სახელმწიფო საწარმოებს, მაგრამ კერძო კაპიტალის დაშვებას იმ დარგებში, რომელთაც მთლიანად კონტროლს უწევდა სახელმწიფო, და ეგვიპტის ბურჟუაზიის მზადყოფნას დააბანდოს კაპიტალი ინდუსტრიულ დარგებში, რაც მისთვის ადრე უჩვეულო იყო, შეუძლია ზეგავლენა იქონიოს ეგვიპტის მრეწველობაში სოციალური ძალების გადაჯგუფებაზე.

ანვარ სადათის ასეთმა ეკონომიკურმა პოლიტიკამ საგრძნობი შედეგათები მიანიჭა არა მარტო ქალაქის, არამედ სოფლის ბურჟუაზიასაც, რომელსაც ეგვიპტის ხელმძღვანელობა მნიშვნელოვან ძალად თვლის და ცდილობს გამოიყენოს იგი ახალი ეკონომიკური პოლიტიკის გატარების მიზნებისათვის. ეგვიპტეში მიიღეს ახალი კანონი მიწის ნაკვეთების იჯარის თაობაზე, რომელიც ითვალისწინებს საიჯარო გადასახადის 20—25 პროცენტით გადიდებას. ამ კანონის შესაბამისად გაუქმებულია საკამათო საკითხების გადამწყვეტი სოფლის კომიტეტები, რომლებიც აგრარული რეფორმის დასაწყისიდანვე არსებობდნენ. კანონმა უფლება მისცა მიწათმფლობელს შეწყვიტოს მოიჯარადრესთან კონტაქტი და მოთხოვოს მას აიყაროს მიწიდან, თუკი ეს უკანასკნელი ორ თვეზე მეტი დროის განმავლობაში არ გადაიხდის საიჯარო გადასახადს. ამ კანონის მიღება ახსნილი იყო იმით, რომ თითქოს გაიზარდა შრომის ნაყოფიერება სოფელში და სოფლის მეურნეობის პროდუქტებზე ფასების ზრდის საფუძველზე თითქოს იზრდება ფელაქების შემოსავალიც, რაც სინამდვილეს არ შეეფერება.

კერძო სექტორი ვაჭრობაში არავითარ ყუარღლებას არ აქცევს მთავრობის განკარგულებებსა და მოწოდებებს თავი შეიკავოს ძირითად საქონელზე ფასების მომატებისაგან. კაიროს გაზეთებში ყოველკვირეულად ქვეყნდება ბოსტნეულსა და ხილზე მაქსიმალური ფასების ზღვარი, მაგრამ არავინ ასრულებს მას. გასული წლის ბოლოს გაზეთების ფურცლებზე ცხარე კამათი გაიშალა ხორცზე ფასების ზრდის თაობაზე. მთავრობამ მოსთხოვა ყასბებს ხორცზე მცირედი ფასის დაკლება, მაგრამ ეს არავინ ყურად არ იღო, უფრო მეტიც, ხორცი საერთოდ გაქრა ბაზრებში.

ეკონომიკური პრობლემების მთელმა სიმწვავემ თავი იჩინა 1976 წლის პირველ კვარტალში. ეგვიპტეში დღეს არ მალავენ, რომ „ქვეყნის ეკონომიკა ჩიხში მოექცა“. შინაგანი დაგროვების ფონდები წარმოების მოცულობის დაბალი დონისა და მზარდი მოხმარების გამო თითქმის არარაობამდგა დაყვანილი. ეს აიძულებს მთავრობას აპრობატორების დაგეგმვის დროს მთლიანად დაეყრდნოს ფინანსების საგარეო წყაროებს, ასეთ გზას კი არ ძალუძს ეკონომიკის გაჯანსაღება. ფინანსების დარგში ასეთი მდგომარეობა აიძულებს მთავრობას შეამციროს ან მთლიანად გააუქმოს მოსახლეობისათვის აუცილებელი სასურსათო პროდუქტებისა და სამრეწველო საქონლის ფასების სტაბილიზებისათვის საჭირო სახელმწიფო სუბსიდიების გამოყოფა, რასაც ავტომატურად მოყვება ფასების არნახული ზრდა და, რომელსაც სახელმწიფო კონტროლს ვერ გაუწევს. ყველაფერ ამას კი შეუძლია გამოიწვიოს მასების უკმაყოფილების ზრდა.

თ ა ვ ი VIII

თანამედროვე ეგვიპტის ლიტერატურისა და სელოვნების ზოგიერთი პრობლემის თავისებურებათა შესახებ

ეგვიპტის ლიტერატურის განვითარების ზოგიერთ თავისებურებათა შესახებ

დღეს არაბულ აღმოსავლეთში თხუთმეტი არაბული სახელმწიფოა და იმის მტკიცებამ, რომ რეალურად არსებობს ერთიანი არაბული ლიტერატურა. შეიძლება ეკვი გამოიწვიოს. მაგრამ სინამდვილეში ეს ასე როდია. ისეთი რეალური ფაქტორები, როგორიცაა, არაბული ქვეყნების ერთიანობის მუდმივმოქმედი ტენდენცია. თავისუფლებისათვის ბრძოლის საერთო ამოცანები, — ერთი მხრივ, და მკიდრო კულტურული თანამშრომლობა, საერთო კულტურული ტრადიციები და ასევე საერთო ლიტერატურული ენა, — მეორე მხრივ, ასრულებენ გამაერთიანებელ მისიას. ამიტომ არის, რომ თვით არაბები თანამედროვე ერთიან არაბულ ლიტერატურაზე უფრო ხშირად ლაპარაკობენ, ვიდრე ეგვიპტის, ლიბანის, ერაყის ან სირიის მწერლობაზე.

ის გარემოება, რომ არაბული სახელმწიფოები სოციალ-ეკონომიკური და პოლიტიკური განვითარების სხვადასხვა დონეზე დგანან. თავისთავად განაპირობებს ცალკეული არაბული ქვეყნების არათანაბარ წვლილს არაბული ლიტერატურის განვითარებაში.

თანამედროვე არაბული ლიტერატურის განვითარების ისტორიაში, რომელიც თითქმის ას წელიწადს ითვლის, შედარებით მნიშვნელოვან როლს ასრულებდნენ ეგვიპტე, სირია და ლიბანი. ჩვე-

ნი საუკუნის ოციანი წლების ბოლოს ამ ქვეყნებს შეემატა ერაყი, ხოლო მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ სხვა არაბული ქვეყნებიც.

დღევანდელი არაბული ლიტერატურის შექმნისათვის აუცილებელია გავითვალისწინოთ მისი განვითარების ზოგიერთი თავისებურება, რომელიც საკვებით განსხვავდება ახალი დროის ევროპული ლიტერატურის ნიშანთვისებებისაგან. საქმე ის არის, რომ არაბული ლიტერატურა მთელი თავისი ისტორიის მანძილზე დამოუკიდებლობისა და ეროვნული კულტურის აღორძინებისათვის მებრძოლი კოლონიური და ნახევრად კოლონიური ქვეყნების მწერლობას წარმოადგენდა.

მეორე თავისებურება, რომელმაც დაღი დაასვა ახალ არაბულ ლიტერატურას, ამ მწერლობაში თითქმის ერთდროულად წარმოშობილი სხვადასხვა მიმართულებანია.

შუა საუკუნეების პერიოდის კლასიკური არაბული ლიტერატურისაგან განსხვავებით ახალი და უახლესი პერიოდის ლიტერატურას ახალი არაბული ლიტერატურა ეწოდება. მისი ჩამოყალიბება გასული საუკუნის ორმოციან წლებში იწყება.

სწორედ ახალმა არაბულმა ლიტერატურამ იკისრა არაბთა ეროვნული თვითშეგნების გრძნობის გამოღვიძების დიდი მისია. ამ მხრივ საყურადღებოა 1840 წელს სირიაში შექმნილი არაბ ლიტერატორთა საზოგადოება, რომელიც კლასიკური არაბული ენისა და ლიტერატურის შესწავლას ისახავდა მიზნად, და არსებითად კი ქადაგებდა არაბთა გაერთიანების აუცილებლობას კოლონიზატორთა წინააღმდეგ ბრძოლაში.

ეს ის პერიოდია, როდესაც აუცილებელი გახდა ყველა არაბის გაერთიანება ეროვნული დამოუკიდებლობის მოპოვებისათვის. ბრძოლა ეროვნული თვითგამორკვევისათვის იმით იყო გამოწვეული, რომ არაბული სამყარო უცხოელთა ბატონობის — თურქ-ოსმალთა ფეოდალების, ინგლისელი და ფრანგი კოლონიზატორების უღელქვეშ გმინავდა. ეს იყო ეროვნული მოძრაობის აღმავლობის ძირითადი მიზეზი და არა ის, რომ ნაპოლეონის ექსპედიციის შედეგად ეგვიპტეში შემოიჭრა დასავლეთის იდეები. რომ ევროპელ და ამერიკელ მისიონერთა სკოლებმა ფართოდ გაუღეს კარი არაბ ახალგაზრდობას, როგორც ამას ამტკიცებენ ევროპელი იდეოლოგები.

XX საუკუნის დასაწყისში ფრანგი განმანათლებლების გავლენ-

ნის ქვეშ მყოფი არაბი განმანათლებლების მეთაურობით ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა აღმავალი გზით მიდიოდა და ამ საქმეში დიდ როლს ასრულებდა ახალი არაბული ლიტერატურა.

არაბი განმათავისუფლებლების (მათ აბსოლუტურ უმრავლესობას მწერლები შეადგენდნენ) აქტიური პოლიტიკური მოღვაწეობის შედეგად 1913 წლის 18 ივლისს პარიზში გაიხსნა პირველი არაბული კონფერენცია, რომლის მუშაობაში დიდი ადგილი დაეთმო არაბული ნაციონალიზმის ცალკეული პრობლემისა და მათ შორის მწერლობის აღორძინების საკითხებს. ვინაიდან კონფერენციის მუშაობა დასავლური ორიენტაციის გზით წავიდა, საკითხის გადაჭრა იმით დამთავრდა, რომ მან დაადასტურა მხოლოდ არაბული ენის სახელმწიფო ენად აღიარების მიზანშეწონილობა. საინტერესოა აღინიშნოს, რომ არაბული ნაციონალიზმის პრობლემის განხილვისას ეგვიპტელმა განმანათლებელმა და ამ კონფერენციის თავმჯდომარემ აბად ალ-ჰამიდ აზ-ზახრავიმ აღნიშნა, რომ არაბთა პოლიტიკური ერთიანობის მიღწევის ყოველი ცდა რელიგიის საფუძველზე კრახით მთავრდებოდაო.

საერთოდ უნდა ითქვას, რომ ახალ არაბულ ლიტერატურას გარკვეულად ეტყობა არაბული ნაციონალიზმის გავლენა, რომელშიც, როგორც ზემოთ იყო, აღნიშნული, ეროვნული დამოუკიდებლობის მისწრაფება შერწყმულია არაბული ქვეყნების ერთიანობის იდეასთან. ამან განაპირობა ის, რომ ახალი არაბული ლიტერატურისა და არაბთა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის მიმართულებას ჩასახვის პირველსავე წლებიდან არაბული ნაციონალიზმი განსაზღვრავდა. ეს საცესებით კანონზომიერი მოვლენაა, ვინაიდან ვ. ი. ლენინი გვასწავლის, რომ დამონებული ერების ნაციონალიზმში არის თავისუფლების მოპოვებისაკენ მიმართული საერთო-დემოკრატიული შინაარსი.

საქმე ისაა, რომ ახალმა არაბულმა ლიტერატურამ არაბული ნაციონალიზმი შეითვისა იმიტომ, რომ ამ ნაციონალიზმს განსაზღვრავს მისი ანტიიმპერიალისტური შინაარსი.

არაბული ნაციონალიზმის ანტიიმპერიალისტური მიმართულებით წარმართვის საქმეში დიდი როლი შეასრულეს არაბულმა კონფერენციებმა, რომლებიც არაბული კულტურის აღორძინების პრობლემებსაც იხილავდნენ. ამ იდეოლოგიის ანტიიმპერიალისტურმა მიმართულებამ განსაზღვრა ახალი არაბული ლიტერატურის

ანტიიმპერიალისტური ხასიათიც, მისი დემოკრატიული არაი და ის, რომ არაბული მწერლობის შედარებით ნაყოფიერი ძეგლებური ტრადიციები, რომლებიც თავს იჩენდნენ ხასიათების გახსნაში. კომპოზიციებსა და სტილისტურ ხერხებში, ვითარდებოდნენ ახალი ეპოქის მოთხოვნილებათა შესაბამისად.

ახალი არაბული ლიტერატურის აღორძინებასთან ერთად ფეხი აიდგა ეგვიპტის ლიტერატურამაც. ეგვიპტეში ნაპოლეონის ექსპედიციის დამარცხების შემდეგ (1798—1801 წლები) აქ ფაქტიურად ოსმალეთის იმპერიისაგან დამოუკიდებელი სახელმწიფო შეიქმნა მუჰამედ ალის მეთაურობით. ამან ხელი შეუწყო ქვეყნის ეკონომიკურ და კულტურულ აღმავლობას. გასული საუკუნის პირველი სამი ათეული წლის განმავლობაში ეგვიპტეში შეიქმნა სახელმწიფო სკოლების ქსელი, დაიწყო წიგნების ბეჭდვა (1827 წლიდან), არაბულ ენაზე პირველი გაზეთის „ალ-ვაკაი ალ-მისრიას“ („ეგვიპტის ამბები“) გამოცემა |

ამავე პერიოდში დაიწყო პირველი ეგვიპტელი განმანათლებლების მოღვაწეობაც. მათ შორის გამოირჩეოდა რიფათ-ბეი ატ-ტახტავი, რომელმაც ტრადიციული განათლება მუსლიმანურ სასულიერო უნივერსიტეტში „ალ-აზჰარში“ მიიღო, ხოლო ევროპული — საფრანგეთში. სწორედ მან აზიარა ეგვიპტელები საფრანგეთის ბურჟუაზიული რევოლუციის იდეებს. |

60-იან წლებში ეგვიპტეში სწრაფად ვითარდება პრესა, გამოდის გაზეთი „ვადი ან-ნილ“ („ნილოსის ველი“), რომელიც პოლიტიკურ საკითხებთან ერთად დიდ ყურადღებას უთმობდა ლიტერატურასაც. ცნობილი განმანათლებლები იბრაჰიმ ალ-მუვაილიხი და ოსმან ჯალალი კაიროში აარსებენ ყოველკვირეულ გაზეთს „ნუშაათ ალ-აფჰარ“ („აზრების გასეირნება“); გამოსვლას იწყებს პედაგოგიური ჟურნალი „რაუდათ ალ-მადარის“ („სკოლის ბაღი“). რომლის რედაქტორიც იყო ეგვიპტის პირველი ეროვნული ბიბლიოთეკის დამაარსებელი ალი მუბარაქ ატ-ტახტავი.

70-იანი წლები კიდევ უფრო ნაყოფიერი გამოდგა. 1875 წელს ალექსანდრიაში დაარსდა ყოველდღიური გაზეთი „ალ-აჰრამი“ („პირამიდები“), რომელიც დღესაც გამოდის და ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის ნახევრადოფიციალურია. ასეთ მძლავრ კულტურულ აღორძინებას ზღვარი დაუდო ევროპული კაპიტალის შემოჭრამ

ეგვიპტეში, რამაც იგი კაბალურ მდგომარეობაში ჩააყენა, 80-იანი წლების დასაწყისისათვის კი ინგლისის კოლონიად აქცია.

1881—1882 წელს ეგვიპტელმა ხალხმა ხმა აიმაღლა ინგლისელთა ბატონობის წინააღმდეგ. ეგვიპტის არმიის პოლკოვნიკის არაბი-ფაშას ხელმძღვანელობით იფეთქა დიდმა აჯანყებამ, რომელიც ცეცხლითა და მახვილით ჩაახშეს ინგლისელმა კოლონიზატორებმა.

არაბი-ფაშას აჯანყებამ დიდი გავლენა მოახდინა ეგვიპტის ლიტერატურაზე. ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის ამოცანებმა განსაზღვრეს XIX საუკუნის დასასრულისა და ჩვენი საუკუნის დასაწყისის ლიტერატურული ნაწარმოებების როგორც შინაარსი, ისე ფორმები. პირველ ხანებში ძირითადი პროზაული ჟანრი პოლიტიკური სტატიები იყო. აღორძინების პერიოდის მოღვაწეების—ჯემალ ად-დინი ალ-აფლანის, მუჰამედ აბდოს, ადიბ ისხაკის და სხვათა მგზნებარე პოლიტიკური პამფლეტები, მიმართული კოლონიზატორების ბატონობის წინააღმდეგ, აღსავსე იყო თავისუფლებისა და სოციალური პროგრესისათვის ბრძოლის პათოსით. მიუხედავად იმისა, რომ იმ დროის პოლიტიკური სტატიები გართმეული პროზით იწერებოდა და მათი ენა რამდენადმე არქაული იყო, ისინი მაინც პოლიტიკური პუბლიცისტიკის უბადლო ნიმუშებად რჩებიან.

მეოცე საუკუნის დასაწყისამდე მხატვრული ლიტერატურა ეგვიპტეში წარმოდგენილი იყო პირველ რიგში პოეზიით, რომლის აღორძინებაშიც დიდი წვლილი მიუძღვის მაჰმუდ სამი ალ-ბარუდის (1837—1904). არაბი — ფაშას აჯანყების პერიოდში ალ-ბარუდი გამოჩნდა როგორც დიდი ეროვნული პოეტი, ეგვიპტელი ხალხის ოცნებებისა და ფიქრების გამომხატველი. ის აჯანყების უშუალო მონაწილე იყო და თავის ლექსებში უცხოელ კოლონიზატორთა წინააღმდეგ ბრძოლისაკენ მოუწოდებდა ხალხს:

„უკაცურობის ქვეყანაში ვით გაძლოს კაცმა?

სახლიც არ ვარგა, დამცირების გრძნობის მომგვრელი!...“—წერდა ის ერთ თავის კასიდაში.

მეოცე საუკუნის დასაწყისში სამწერლო ასპარეზზე გამოდის „ნილოსის პოეტი“ ჰაფიზ იბრაჰიმი (1871—1932). სუდანის წინააღმდეგ მოწყობილი ეგვიპტის სამხედრო ექსპედიციის უშუალო მონაწილე ოფიცერი თვით რწმუნდება ადამიანთა დამონების

უსამართლობაში და ამისათვის მას არმიიდან აძევებენ. ჰაფიზ იბრაჰიმი ამიერიდან მთლიანად პოეზიას მიენდო, იბრძვის თავისი ხალხის თავისუფლებისათვის.

დიდია ეგვიპტის „პოეტთა ამირას“ აჰმედ შაჰკის (1869—1932) როლი ეგვიპტის პოეზიის განვითარებაში. ის მეოცე საუკუნის გარიჟრაჟზე გამოდის სამწერლო ასპარეზზე და მის შემოქმედებას თავიდანვე გასდევს თავისუფლებისათვის ბრძოლის პათოსი. ა. შაჰკი ასე მიმართავს ინგლისელ ლორდს კრომერს, რომელიც სისხლაში ახშობდა ეგვიპტელი ხალხის ბრძოლას დამოუკიდებლობისათვის:

„ეგვიპტის მიწა შენ ვინ მოგცა ასე სამართად,
არვის არ ჰკითხო განჩინება, არვის არ ენდო“

აჰმედ შაჰკის 1915 წელს სამშობლოდან აძევებენ, იგი ესპანეთში მიდის. მშობლიური ქვეყნიდან სამი წლით მოშორებამ კიდევ უფრო გააღრმავა მისი პატრიოტული გრძნობები. სამშობლოში დაბრუნებამ, მაშინ როდესაც ეგვიპტეში მწიფდებოდა პირობები 1919—21 წლების ეროვნული რევოლუციისათვის, ა. შაჰკის საშუალება მისცა არაბული საზოგადოების ეროვნულ აღიარებულ პოეტი გამხდარიყო.

პოეტთა ამ პლეადას განეკუთვნება ხალილ მუტრანი (1872—1949), რომელიც კარგად იცნობდა და სათანადოდ აფასებდა ფრანგულ და ინგლისურ პოეზიას. მთელი მისი შემოქმედება მიმართული იყო ახალი თემატიკის ძიებისაკენ. ხ. მუტრანი აქტიური მონაწილე იყო ლიტერატურაში იმ ჯგუფისა, რომელიც მიზნად ისახავდა ახალგაზრდა თაობის გაერთიანებას ეპოქის სოციალურ-ლიტერატურული რეფორმისათვის ბრძოლაში. ეს ჯგუფი მხოლოდ პოლიტიკური თავისუფლების მოპოვებით არ კმაყოფილდებოდა. მას სურდა ეგვიპტეს შესაფერისი ადგილი დაეკავებინა მსოფლიოში. ამ მიმართულების მიმდევარნი ნაციონალიზმის იდეებით იყვნენ გატაცებულნი, მაგრამ ამასთან აღიარებდნენ დასავლეთში განათლების მიღების აუცილებლობას. გამოსავალს კრიტიკული, მდგომარეობიდან ისინი ძველისაკენ აუცილებელ დაბრუნებაში კი არ ხედავდნენ, როგორც ლიტერატურის არქაისტ-კონსერვატორები ფიქრობდნენ, არამედ ფართო განათლებისა და რეფორმების პროცესში. ამან განაპირობა ის, რომ ამ მიმდინარეობამ თანდათან მტკი-

ცელ შეითვისა დასავლური რეფორმიზმის იდეები და გვერდი აუარა რევოლუციური ბრძოლის გზას.

მეოცე საუკუნის დასაწყისის ეგვიპტური მწერლობისათვის დამახასიათებელი იყო უცხოელთა ბატონობისაგან თავისუფალი სამშობლოს ხილვის დიდი სურვილი, მაგრამ იგრძნობოდა, რომ მაშინდელ პირობებში ეგვიპტელები უძლურნი იყვნენ რამე ელონათ ამ მიმართულებით. სწორედ ამან განაპირობა ის, რომ მწერლებმა მიმართეს ისტორიული რომანის ჟანრს, რომლის საშუალებითაც ისინი ცდილობდნენ ეჩვენებინათ არაბთა წარსულ ღღესა ბრწყინვალეობა და ამით აემაღლებინათ ეგვიპტელებში პატრიოტული გრძნობები.

ამ ჟანრის შექმნაში დიდი დამსახურება მიუძღვის ჯურჯ ზეიდანს (1861—1914). მისი მრავალრიცხოვანი რომანები, რომლებიც ეგვიპტის ისტორიიდან ნასესხებ თემებზე იყო შექმნილი, ხელიდან ხელში გადადიოდა არა მარტო ეგვიპტესა და მთელს არაბულ სამყაროში, არამედ მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაშიც. ამ მხრივ საინტერესოა მისი რომანი „ეგვიპტელი ქალი არმანოსა“. დიდია ჯურჯ ზეიდანის დამსახურება, როგორც არაბული ლიტერატურის ისტორიის მკვლევარისა. მან შექმნა ოთხტომიანი კაპიტალური ნაშრომი „არაბულენოვანი ლიტერატურის ისტორია“, რომელიც მოიცავს არაბული ლიტერატურის ისტორიას უძველესი დროიდან, ე. წ. „წარმართობის საუკუნიდან“ („عصر الجاهلية“) მეოცე საუკუნის დასაწყისამდე. ეს ნაშრომი კაიროს უნივერსიტეტის დოქტორმა შავკი დაიფმა გამოსცა 1957 წელს და დღეს უკვე ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობას წარმოადგენს. ამ სტრიქონების ავტორის საშუალება მიეცა ხანგრძლივი ძებნის შემდეგ აღნიშნული ოთხტომეული შეეძინა კაიროში ბუკინისტებისაგან 1963 წელს.

ჯ. ზეიდანის გზას მიჰყვა მეორე ეგვიპტელი მწერალი მუჰამედ ალ-მუვაილიხი (1868—1939), რომელმაც 1912 წელს გამოაქვეყნა რომანი „ისა იბნ ზიშამის მოთხრობა“. სხვა არაბ განმანათლებელთა მსგავსად მ. ალ-მუვაილიხის შემოქმედებაში შერწყმულია არაბული და ევროპული კულტურის ელემენტები. ის აბსოლუტიზმისა და უცხოელთა ბატონობის წინააღმდეგ ილაშქრებდა. დიდი წვლილი მიუძღვის მას აგრეთვე ძველი არაბული ეროვნული კულტურის და განსაკუთრებით კლასიკური არაბული

ლიტერატურის, კერძოდ, შუასაუკუნეების პოეტის აბულ-ალი ალ-მაარის შემოქმედების შესწავლაში.

ალ-მუვაილიხის „ისა იზნ ხაშამის მოთხრობა“ მკაცრი სოციალური სატირაა მეოცე საუკუნის დასაწყისის ეგვიპტის საზოგადოების ყოფიერებასა და ზნეობაზე. ავტორი თამამად ააშკარავებს იმდროინდელი საზოგადოების სოციალურ უსამართლობას, სასტიკად და უღმობლად ამათრახებს ბიუროკრატიზმს, მეჭრთამეობას, სიძუნწეს, სარკასტულად დასცინის დასაელური კულტურის ბრმა თაყვანისცემას. „ვისაც სურს ემსახუროს სამშობლოს, — აცხადებს ავტორი აღნიშნულ მოთხრობაში, — მან უნდა თავი დააღწიოს მთავრობის ბორკილებს“. ეს ნაწარმოები არაბული ლიტერატურის აღორძინების მწვერვალია და ის კლასიკური პერიოდის შედევრებს უტოლდება.

მეოცე საუკუნის პირველი ათწლეული ეგვიპტეში ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის აღმავლობით აღინიშნა, რასაც გარკვეულად ხელი შეუწყო დენშავაის „საქმემ“, რომელიც შეთხზეს ინგლისელმა კოლონიზატორებმა. 1906 წლის ივნისში ინგლისელმა ოფიცერებმა დენშავაიში მტკნოდებზე ნადირობისას გათელეს ნათესები, დაწვეს ერთი ფელაჰის ოჯახი, დაქრეს გლეხის ქალი, თოფები დაუშინეს გლეხებს. ფელაჰები ხელკეტებით იცავდნენ თავს. ერთი ოფიცერი გაიქცა და გზაში გარდაიცვალა მზის დაკვრისაგან, ხოლო ფელაჰები დაადანაშაულეს ოფიცრის მკვლელობაში. ამ საბაბით ინგლისელებმა ჩამოაწრჩეს ოთხი ფელაჰი, ცხრა კი კატორღაში გაგზავნეს. ეგვიპტე ააღელვა ამ უკანონობამ. მთელ ქვეყანას გადაუარა მიტინგებისა და დემონსტრაციების ტალღამ.

ამ მოვლენას ფართოდ გამოეხმაურნენ ეგვიპტელი მწერლები. პოეტმა ჰაფიზ იბრაჰიმმა ლექსები უძღვნა უდანაშაულოდ დასჯილ ფელაჰებს. პატრიოტულად განწყობილმა ბურჟუაზიულმა ინტელიგენციამ თავისი პოლიტიკური პარტია კი შექმნა, რომელსაც სათავეში ჩაუდგა ცნობილი განმანათლებელი მუსტაფა ქამილი (1874—1908). მ. ქამილის მოღვაწეობა მიმართული იყო ეგვიპტური კულტურის აღორძინებისაკენ, მის მგზნებარე პოლიტიკურ სტატიებსა და ნარკვევებზე იზრდებოდნენ ეგვიპტის კულტურის მოღვაწეების მთელი თაობები.

მ. ქამილის თანამებრძოლი იყო ყასემ ამინი (1865—1908),

რომელმაც ეგვიპტის ლიტერატურაში დაამკვიდრა ეგვიპტელი ქალის ემანსიპაციისათვის ბრძოლის თემა.

დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის გავლენით 1919—1921 წლებში ეგვიპტეში იფეთქა ანტიიმპერიალისტურმა რევოლუციამ, რომელმაც თავის მხრივ დიდი გავლენა იქონია რეალისტური ლიტერატურის განვითარებაზე. მწერალმა-რეალისტებმა თავიანთი ბრძოლის მიზნად ქვეყნის ეროვნული განთავისუფლება და ეროვნული კულტურის აღორძინება დაისახეს, მათვე შექმნეს ე. წ. „მოდერნისტული სკოლა“. როგორც ამ სკოლის სახელი გვიჩვენებს (თანამედროვე მოდერნისტულ მიმდინარეობასთან მას საერთო არაფერი აქვს), მას საფუძვლად ედო იმდროინდელი ევროპული კულტურის აღიარება და ძველი და ახალი არაბული ლიტერატურის ბაზაზე ამ კულტურის მიღწევათა გამოყენება ეროვნული არაბული ლიტერატურის აღორძინებისათვის.

გამოდირდნენ რა ლიტერატურაში რომანტიზმის წინააღმდეგ, ამ სკოლის მიმდევრებმა შექმნეს მწერლობის ახალი ჟანრი „ეგვიპტური ნოველა“ — პატარა მოთხრობები, სადაც აღწერილია უბრალო ადამიანების ცხოვრება და ყურადღება არის გამახვილებული კაპიტალისტური საზოგადოების უკუღმართობაზე. 1919—1930 წლები ეგვიპტეში „ეროვნული აღორძინების“ წლებადაა ცნობილი. სწორედ ამ დროს შეიქმნა ნაწარმოებები, რომლებიც დამაჯერებლად გვიხატავენ ფელაჰებისა და უბრალო მოხელეების ცხოვრებას.

მოდერნისტული მიმართულების რეალისტურ მიმდინარეობასთან დაახლოებაში დიდი როლი შეასრულეს მწერლებმა მუჰამედ ჰუსეინ ჰეიქალმა და ტახა ჰუსეინმა. პირველის მოთხრობამ „ზეინაბმა“ და მეორის ორმა არაბულმა და ფრანგულმა დისერტაციამ ახალი სკოლის მანიფესტის როლი შეასრულეს. მოთხრობა „ზეინაბში“ პირველად აისახა ეგვიპტელი ფელაჰის ცხოვრება. შემთხვევითი როდია ის გარემოება, რომ ავტორმა „ეგვიპტელი ფელაჰის“ ფსევდონიმით გამოაქვეყნა ეს ნაწარმოები. მოთხრობაში დამაჯერებლად არის აღწერილი ეგვიპტური სოფლის ცხოვრება, თუმცა იგრძნობა რბილი და რამდენადმე სენტიმენტალური ტონი. ასევე დიდია სობობისა და სასულიერო „ალ-აზჰარის“ უნივერსიტეტის აღზრდილის უსინათლო ტახა ჰუსეინის როლი, რომლის პირველმა ნაშრომებმა გზა გაუკაფეს თანამედროვე ის-

ტორიულ-ლიტერატურულ მეთოდებსა და ლიტერატურული კრიტიკის პრინციპებს.

თანამედროვე არაბული ლიტერატურის კორიფე ტახა ჰუსეინი დაიბადა 1889 წელს. მწერლის ბედი თავიდანვე ტრაგიკულად წარიმართა. ისევე, როგორც მრავალი ათასი ფელაჰის ბავშვი, იგიც მსხვერპლი გახდა ეგვიპტეში გავრცელებული თვალის დაავადებისა: სამი წლის ბავშვი სამუდამოდ დაბრმავდა. უსინათლო ბიჭი დაწყებით მუსლიმანურ სკოლაში „ქუთაბში“ მიაბარეს, რათა მომავალში ყურანის მოქადაგე გამხდარიყო. ნიჭიერი ბიჭუნა სწავლას დაეწაფა. როგორც კი შეუსრულდა ცამეტი წელი, კაიროს გაემგზავრა მუსლიმანური ღვთისმეტყველების უნივერსიტეტ „ალ-აზჰარში“ „მეცნიერების საძებნელად“.

„ალ-აზჰარში“ იმ დროს სწავლების ტრადიციულ-დოგმატური შუასაუკუნოვანი სისტემა მეფობდა, მაგრამ კლასიკური არაბული ენის შესწავლისათვის აქ საკმაოდ პირობები იყო შექმნილი, ტახა ჰუსეინმა ეს კარგად გამოიყენა, თუმცა „ალ-აზჰარის“ კედლებში გამეფებული სქოლასტიკური სული მასში ზიზლს იწვევდა, მან შეიგნო, რომ საჭირო იყო სხვაგან ეძებნა მეცნიერება და გადავიდა იმ დროს ახლად გახსნილ კაიროს უნივერსიტეტში.

ამის შესახებ მწერალი მოგვითხრობს ავტობიოგრაფიული ხასიათის ლიტერატურულ ნაწარმოებში „დღეები“ („ალ-აიამ“), რომლის პირველი ნაწილი 1929 წელს, მეორე კი 1939 წელს გამოიცა. ეს მოთხრობა თანამედროვეთა აღტაცებას იწვევდა მხატვრული წარმოსახვით, განსაკუთრებული და განუმეორებელი სტილით. სადაც აზრების სიცხადე და მოქნილობა შეხამებულია ბგერათა მომაჯადოებელ ჰარმონიასთან. ყოველივე ეს ამ მოთხრობებს არაბული ლიტერატურის მარგალიტად აქცევს.

ტახა ჰუსეინი ამ ნაწარმოების გამოქვეყნებისას ეგვიპტეში უკვე კარგად ცნობილი მწერალი იყო. ის პირველი ეგვიპტელი იყო, რომელმაც დოქტორის სამეცნიერო ხარისხი მიიღო კაიროს უნივერსიტეტში. 1920 წელს, მას შემდეგ რაც სორბონში მეორე სადოქტორო დისერტაცია დაიცვა ფრანგულ ენაზე, ტახა ჰუსეინი დაუბრუნდა ეგვიპტეს. აქ ის ნაყოფიერად მუშაობს როგორც ისტორიკოსი და ლიტერატურისმცოდნე. მისი ბევრი გაბედული, კრიტიკული შეხედულებები ჩამოყალიბებულია წიგნში „ისლამადელი პოეზია“ (1926 წ.).

1943 წელს ტახა ჰუსეინი აქვეყნებს თავის მეორე მოთხრობას — „ს ა ვ ა თ ი ს ძ ა ხ ი ლ ი“ („დღუა ალ-კარაუან“), რომელიც გაკლენთილია კაცთმოყვარეობის იდეებით. ჰეიქალის კეთილშობილი და სუსტი ვპირისაგან განსხვავებით ტახა ჰუსეინის გმირი მტკიცე ნებისყოფისაა. ეს ნაწარმოები თავისი მხატვრული ღირებულებით ავტორის პირველი მოთხრობის ტოლფასოვანია. ტახა ჰუსეინის ამ ნაწარმოებთა სტილი იმდენად მიმზიდველია, რომ მას ბევრი მიმდევარი გაუჩნდა. მისმა შემოქმედებამ დიდი ინტერესი გამოიწვია არა მარტო ეგვიპტეში, არამედ მთელ მსოფლიოში. მისი „დღევები“ ითარგმნა რუსულ, ინგლისურ, ფრანგულ, ჩინურსა და ძველ ებრაულ ენებზე.

ტახა ჰუსეინმა დიდი როლი შეასრულა არაბული ბელეტრისტიკის განვითარების საქმეში. მისმა რომანებმა: „პოეტი“, „უბედურების ხე“, „სავათის ძახილი“ და სხვები, ალეგორიამ „შაჰრაზადის სიზმრები“, აფორიზმების, იგავების, ნარკვევების, სტატიების, ჩანაწერებისა და მოთხრობების კრებულებმა „წამებულნი დედამიწაზე“ ეგვიპტის პროზა დიდების შარავანდელით შემოსეს.

უნდა აღინიშნოს, რომ ტახა ჰუსეინის შემოქმედების გვიანდელი პერიოდის ნაწარმოებებმა დაკარგეს ის მომხიბვლელობა, რომელიც მის ადრინდელ შემოქმედებას ახასიათებდა. შეიძლება ეს იმანაც გამოიწვია, რომ ჩვენი საუქუნის ოცდაათიან წლებში ეგვიპტის ლიტერატურისა და კულტურის განვითარებაზე, რომელიც 1919—1921 წლების რევოლუციის შემდეგ დაიწყო, უარყოფითი გავლენა მოახდინა სილკი-ფაშას რეაქციულმა დიქტატურამ (1930—1934 წწ.), რომელიც ნახევრადფეოდალური მიწათმფლობელობისა და მსხვილი რეაქციული კომპრადორული ბურჟუაზიის ინტერესებს გამოხატავდა.

ასეთ ვითარებაში წინა პლანზე გამოდის ეგვიპტელი მწერლები, რომლებიც ფრანგული და ინგლისური ლიტერატურის გავლენას განიცდიდნენ. აკადემიკოს ი. კრაჩკოვსკის აღნიშვნით ისინი მიზნად ისახავდნენ სპეციფიკური ეგვიპტური კულტურის შექმნას. ამ მიზნით ისინი ცდილობდნენ არაბულა მასალის საფუძველზე გადაეშუშაებინათ ევროპული ელემენტი და ამგვარად მიეღოთ ერთიანი არაბულ-მუსლიმანური კულტურა. ისინი საერთოფროვნულ აღორძინებას, აზრების რევოლუციასთან ერთად, ლიტერატურულ აღორძინებაში ხედავდნენ მარტო. ფილოსოფოსი მანსურ

ფაზში, ლიტერატურის ისტორიის სპეციალისტი ალი ამინი. არაბული ლიტერატურის თეორიის პროფესორი აჰმედ დაიფი, რომელმაც ფრანგ ლიტერატორ ფრანსუა ბონჟანთან ერთად გამოუშვა ფრანგულ ენაზე ტრილოგია „მანსური“ — „ალ-აზჰარი“ — „შეიხი აბო ეგვიპტელი“ (1924—1939 წწ.) და რომელიც თავის დროზე, როგორც აკადემიკოსი ი. კრაჩკოვსკი აღნიშნავდა, მ. გორკის გავლენას განიცდიდა, ფრანგული და ინგლისური ლიტერატურის დიდი გავლენის ქვეშ იმყოფებოდნენ, პროპაგანდას უწევდნენ ეგვიპტეში რ. შატობრიანს, ე. რუსოს, ა. მიუსეს, ვ. ჰიუგოს, ა. ფრანსისა და სხვებს. უ. შექსპირი, ჩ. დიკენსი, პ. უელსი, ბ. შოუ და სხვები დიდ გამოხმაურებას პოულობდნენ აბას მაჰმუდ ალ-აკადის, იბრაჰიმ ალ-კადრი ალ-მაზინის შემოქმედებაში. ალ-აკადი თავისუფლების ქეშმარიტ გამოხატულებად ლიტერატურასა და ხელოვნებას თვლიდა და მათ ძირითად ამოცანას უბრალო დროსტარებაში კი არ ხედავდა, არამედ ადამიანების მსოფლმხედველობის გაფართოებაში. ალ-მაზინი რეალისტი იყო. მისი რომანი „ეჟურნალისტი იბრაჰიმი“ (1931 წ.) ლიტერატურული ღირსების გარდა იმითაც გამოირჩეოდა, რომ შასში დამაჯერებლად იყო აღწერილი იმდროინდელი ეგვიპტის ცხოვრება.

ამავე პერიოდში პირველად ეგვიპტის ლიტერატურაში წარმოიშვა მიმდინარეობა „მემარცხენე თანაჰედროვე“, რომლის ყველაზე თვალსაჩინო წარმომადგენელი იყო კობტი სალამე მუსა. იგი ხანგრძლივი დროის მანძილზე რედაქტორობდა კაიროს გავლენიან ეჟურნალს „ალ-ჰილალს“. სალამე მუსა ფაბიანური ტიპის დემოკრატიული სოციალიზმის მიმდევარი იყო, მან დიდი ხანი დაჰყო ინგლისში და პ. უელსისა და ბ. შოუს გავლენა განიცადა. სწორედ მან პირველმა არაბულ აღმოსავლეთში გამოაქვეყნა სტატია სოციალიზმის შესახებ. სალამე მუსას ამ სტატიის გავლენის შედეგად 1915 წელს ეგვიპტეში, პირველად ამ ქვეყნის ისტორიაში, გამოვიდა პუბლიცისტური წიგნი სათაურით „სოციალისტური მიმდინარეობის ისტორია“, რომლის ავტორიც მწერალი მუსტაფა ალ-მანსური იყო. ამ წიგნში არაბულ ენაზე აქლერდა აქამდე არაბებისათვის ისეთი უცნობი სიტყვები, როგორიც იყო: კაპიტალი, ექსპლუატაცია, კლასობრივი წინააღმდეგობანი, კერძო საკუთრების მოსპობა და სხვა. ამ წიგნის ღირსება ისიც იყო, რომ ალ-მანსურმა არაბებს გააცნო კ. მარქსის ნაშრომები.

ს. მუსა პირველ რიგში პუბლიცისტი და სოციოლოგია. იგი წერდა ნარკვევებს, რომლებიც გამიზნული იყო სოციალიზმის იდეების გავრცელებისათვის. თავის ნაწერებში იგი არ უარყოფდა, რომ იბრძოდა წარსულის მძიმე ხვედრისაგან ქვეყნის განთავისუფლებისათვის და თვლიდა, რომ ეგვიპტე, როგორც დამოუკიდებელი სახელმწიფო, ეგვიპტელები კი დამოუკიდებელი ერი, თავისი ტრადიციებით უძველეს დროიდან ევროპასთან (საბერძნეთი, რომი) უფრო იყვნენ დაკავშირებული, ვიდრე არაბულ სამყაროსთან.

ს. მუსა რუსული ლიტერატურის, განსაკუთრებით კი თ. დოსტოევსკის, ერთგვარ გავლენასაც განიცდიდა. მან არაბულად თარგმნა თ. დოსტოევსკი (დასავლური თარგმანების საშუალებით).

აღნიშნულ მიმდინარეობას მხარს უჭერდა დოქტორი შაბლი შუმეილიც, რომლის მსოფლმხედველობაც ჩ. დარვინის ევოლუციური მოძღვრების გავლენის ქვეშ იმყოფებოდა.

„მემარცხენე თანამედროვე“ მიმდინარეობის ლიტერატორთა და საზოგადო მოღვაწეთა პროგრესული აზროვნების ჩამოყალიბებაში გარკვეული წვლილი შეიტანა ინგლისში ემიგრაციაში მცხოვრებმა რევოლუციონერმა, შემდგომში საბჭოთა აკადემიკოსმა თ. ა. როტშტეინმა, რომელიც 1907 წლიდან მთელი რიგი წლების განმავლობაში კაიროს გაზეთ „ალ-ლივას“ („დროშა“) ლონდონელი კორესპონდენტი იყო და ეგვიპტის ახალგაზრდობის II კონგრესში (იგი ქენევაში შედგა) მონაწილეობდა. თავის პუბლიკაციებში თ. ა. როტშტეინი, განსაკუთრებით წიგნში „ეგვიპტის გალატაკება“ (1910 წ.) მარქსისტული პოზიციებიდან ააშკარავებდა ინგლისელ იმპერიალისტთა კოლონიურ პოლიტიკას ეგვიპტეში.

მიუხედავად რეაქციის მოძალებისა, უახლესი პერიოდის ეგვიპტურ მწერლობაში მძლავრად იჩინა თავი რეალისტურმა ტენდენციებმა, რომლებიც რელიეფურად შეინიშნება მაჰმუდ თეიმურისა და ტაუფიკ ალ-ხაკიმის შემოქმედებაში.

მაჰმუდ თეიმური უფროსი თაობის მწერალთა ერთ-ერთი უნიჭიერესი წარმომადგენელია. მისი შემოქმედების ხასიათის გაგებისათვის შეიძლება საკმარისი იყოს თუნდაც ის, რომ თავისი ნოველების ერთ-ერთი კრებული მან ასე დაასათაურა „რასაც თვალე-ბი ხედავენ“. ამ ნაწარმოებში ავტორი ცდილობს ასახოს „ეგვიპტის ცხოვრება და ეგვიპტის სული“, შექმნას „ორიგინალური ეგვიპტური სკოლა“, რომელთა გმირებიც ეგვიპტელები იქნებიან

თავიანთი ეროვნული ხასიათებითა და სულიერი სამყაროთი. სწორედ ამ მისწრაფებამ განსაზღვრა მაჰმუდ თეიმურის, როგორც მწერლის სახე.

ავტორი მწარედ, ზოგჯერ კი სარკასტულადაც აკრიტიკებს იმდროინდელი ეგვიპტის საზოგადოებას. ასე მაგალითად, ნოველაში „სიკვდილის კომედია“ ის აჩვენებს მდიდრების უსულგულობას, რომლებიც მომავლადეი მეგობრის თვალწინ ინაწილებენ მის ქონებას. უფრო ხშირად მაჰმუდ თეიმური აღწერს ეგვიპტელთა ყოველდღიურ ცხოვრებას. მაშინ მისი ხმა ოდნავ სევდიანია, სადღაც იგრძნობა შხამგარეული ირონია. („შეიზი ჯუმა“, „მოგზაურები“ და სხვ.).

მაჰმუდ თეიმურის კრიტიკული ალღო ეგვიპტელთა ცხოვრების ღრმა კუნჭულებს სწვდება, მაგრამ ამხელს რა საზოგადოების მანკიერ მხარეებსა და ნაკლოვანებებს, არ ცდილობს უარყოფითი მოვლენების მიზეზები ახსნას. ცხოვრებისეულ კოლიზიებს ავტორი, როგორც წესი, მორალურ-ეთიკურ პლანზე აღწერს.

მ. თეიმურის შემოქმედებაში განსაკუთრებით 30-იან წლებში იგრძნობა ერთგვარი დაბნეულობა, პროგრესული განვითარების რწმენის დაკარგვა, პესიმიზმი, იმდროისათვის მოდური ლოზუნგით — „ხელოვნება ხელოვნებისათვის“ გატაცება. შეინიშნება ასევე სიმბოლიზმის ელემენტებიც.

მეორე მსოფლიო ომის წლებში მრავალი ეგვიპტელი მწერალი მემარჯვენე პოზიციებზე გადავიდა. ისინი ასე თუ ისე დაკავშირებული იყვნენ მმართველ წრეებთან, თუმცა ყოველთვის როდი იწონებდნენ რეაქციული მთავრობის ღონისძიებებს. ამასთან. ისინი ვერ ხედავდნენ ძალას. რომელიც წინ აღუდგებოდა რეაქციას. ამიტომ იჩინა მათში თავი სინაჰდელისაგან გაქცევამ. იმის ცდამ. რომ ჩაიეტონ „სპილოს ძვლის კოშკში“, საკუთარი ინტიმური განცდების ნაჭუჭში. ბურჟუაზიულ ლიტერატორებს შორის გავრცელება ჰპოვა დეკადენტურმა თეორიებმა. ამ თეორიის მძლავრ გავლენას ვერ ასცდა ვერც მ. თეიმური. ის წერს სიმბოლურ ნაწარმოებებს „ეშმაკის ქალიშვილი“ (1944 წ.), „კლუოპატრა ხან-ხალილას ბაზარში“ (1946 წ.) და სხვა.

მ. თეიმურთან ერთად სამწერლო ასპარეზზე გამოდის ნიკიერი ნოველისტი და დრამატურგი ტაუფიკ ალ-ხაკიმი. უკვე 1935 წელს საბჭოთა კავშირში გამოიცა მისი ტრილოგიის „სულის დაბ-

რუნების“ ნაწილი. ამ ნაწარმოებში ტაუფიკ ალ-ხაკიმი გვიხატავს ეგვიპტელთა ეროვნული მოძრაობის აღმავლობის სურათს. მწერლის ერთ-ერთი საუკეთესო ნაწარმოებია „პროვინციელი გამომძიებლის ჩანაწერები“, სადაც რეალისტურადაა აღწერილი 30-იანი წლების ეგვიპტის პროვინციის ცხოვრება.

ტაუფიკ ალ-ხაკიმს არაბულ აღმოსავლეთში „მშფოთვარე სულის მწერალს“ უწოდებენ. მართლაც მის შემოქმედებაში საოცრად არის გადახლართული რეალისტური და სიმბოლისტური ტენდენციები. იგი სხვადასხვა ჟანრში მუშაობს. დრამა და კომედია. რომანი და მოთხრობა. ნოველა და ნარკვევი, იგავები და ანეკდოტები, აფორიზმები და ნაკვესები მისი ლიტერატურული არსენალის იარაღებია.

ავტორის სტილშიც იგრძნობა ეგვიპტური და დასავლეთევროპული მანერების აღრევა. ნოველაში „ლატარია“, რომელიც საოცრად გამკილავი იუმორითაა დაწერილი, იგრძნობა ფრანგული და არაბული ლიტერატურული ხერხების გავლენა. ეს ნოველა დასაწყისში რამდენადმე მოპასანის ნოველებს წააგავს. მოქმედება წყნარად ვითარდება, შედარებანი მოულოდნელია, წმინდა აღმოსავლური. ზოგჯერ აღმოსავლეთი უფრო გამოკვეთილად იგრძნობა, სადაც ჩართული ისტორიაც ჩნდება პარალელური სიუჟეტით. ეს მეტად ორიგინალური ნაწარმოებია, სადაც ძველი ლიტერატურული ტრადიციები შეხამებულია თანამედროვეობასთან.

მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ წლებში, განსაკუთრებით კი 1952 წლის ეგვიპტის რევოლუციის შემდეგ, ტ. ალ-ხაკიმი გარკვეულად გაემიჯნა თავის ძველ სიმბოლისტურ პოზიციებს. ამ მხრივ საინტერესოა კაიროში 1959 წელს გამოცემულ ნაშრომში „ცხოვრების ლიტერატურაში“ გამოქვეყნებული ტ. ალ-ხაკიმის სტატია „ცხოვრების პრაქტიკა ახალი ლიტერატურის წყაროა“. იგი ამ სტატიაში, განსაზღვრავს რა ახალი ლიტერატურის ამოცანებს, წერს: „ახალი ლიტერატურის ძირითადი ღირსება მის პრაქტიკულ ცხოვრებასთან კავშირში მდგომარეობს. იგი უნდა იყოს ცხოველმყოფელი ქმედითი ელემენტი იმ ეპოქისა, რომელსაც ის ასახავს, იმ საზოგადოებისა ან წრისა, რომელსაც ის აღწერს, იმ მოვლენებისა, რომლებსაც ის მიმართავს“.

ტ. ალ-ხაკიმი ამჯერად ეგვიპტის ლიტერატურის წმინდა ეროვნულობის დამცველადაც გვევლინება, ამიტომაც, რომ იგი წერს:

„ახალი ლიტერატურა წარსულის მოვლენებზე მექანიკურად კი არ რეაგირებს. ის წარსულ დღეებს ახალ სულს შთაბერავს, ძველ სხეულს ახალ თავს მოარგებს“. მწერალი მრავალგზის უსვამს ხაზს თავის ძირითად დებულებას მხატვრული ლიტერატურის ცხოვრებასთან კავშირის აუცილებლობის შესახებ და წერს: „ახალი ლიტერატურა, ჩემი წარმოდგენით, თვით ცხოვრების პრაქტიკიდან, ფაბრიკაში მუშის, ბრძოლაში ჯარისკაცის, ყანაში გლეხის, ყველა ადამიანის, რომელმაც გაიარა მორალური და იდეური განვითარების სხვადასხვა საფეხური, გრძნობებიდან და აღქმიდან უნდა გამომდინარეობდეს“.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ეგვიპტის ლიტერატურაში სარკინო ბრძოლი თვისებრივი ცვლილებები მოხდა. საბჭოთა კავშირის გამარჯვებამ ფაშიზმთან ბრძოლაში და მსოფლიო სოციალისტური სისტემის შექმნამ არაბ ხალხებს იმპერიალისტური ჩაგვრისაგან განთავისუფლებისათვის ბრძოლის რწმენა ჩაუენერგა და დასაბამი დაუდო ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ახალ აღმავლობას.

თვით ეროვნული ბრძოლის აღმავლობის პერიოდში ჩამოყალიბდა პროგრესული ინტელიგენციის კადრები. ეგვიპტელ ლიტერატორთა რიგებს შეემატა ახალგაზრდა მწერლების დიდი რაზმი, რომელიც მუშათა კლასის, გლეხობისა და წვრილი ბურჟუაზიის ინტერესებს გამოხატავდა. ამის შემდეგ ეგვიპტის ლიტერატურაში გამოიკვეთა განვითარების ორი მიმართულება — რევოლუციური და კონსერვატიული.

რევოლუციური მიმდინარეობის წარმომადგენლები მწერლის მისიას მხატვრულ ნაწარმოებებში ხალხის ოცნების — ეროვნული ჯანთავისუფლებისათვის, სოციალური უთანასწორობის წინააღმდეგ და მშვიდობისათვის სახალხო მასების ბრძოლის ასახვაში ხედავდნენ. მათ წამოაყენეს ლოზუნგი „რეალიზმი და ხალხურობა“, ისინი „მიზანდასახული ლიტერატურის“ მომხრედ გამოდიოდნენ, მხატვრული სიტყვის ახალ ფორმებსა და ხერხებს ეძებდნენ.

50-იან წლებში ლიტერატურის განვითარების ამ ორი მიმართულების ბრძოლა ღია პოლემიკაში გადაიზარდა და ცნობილი გახდა როგორც „კამათი მოხუცებსა და ახალგაზრდებს შორის“.

მწერალ-დემოკრატთა პოზიცია პროგრესული საზოგადოების მხარდაჭერით სარგებლობდა. მათ კონსერვატორებთან დიდი

ბრძოლის გადატანა მოუხდათ. პირველ ხანებში ბევრ ახალგაზრდა მწერალს არ ჰყოფნიდა ოსტატობა, მათი ნაწარმოებები ხშირად დეკლარაციული იყო, რიტორიკის იერი დაჰკრავდა. კონსერვატიული მიმდინარეობის მომხრენი ცდილობდნენ ახალგაზრდა მწერლებთან თავიანთი წინააღმდეგობის ნამდვილი შინაარსი შეენილბათ თითქოსდა მარტოოდენ ესთეტიკური პრობლემების ირგვლივ კამათით. სინამდვილეში ეს იყო კლასობრივი წინააღმდეგობანი.

სულ მალე კონსერვატორებს ხელიდან გამოეცალათ პროფესიონალური მოუმწიფებლობის არგუმენტიც. ახალგაზრდა ავტორების მრავალმა ნაწარმოებმა გაუძლო დროის გამოცდას, შერჩა ლიტერატურულ ფრონტს. ისეთი პროზაიკოსები და პოეტები როგორებიც არიან: აბდარაჰმან აშ-შარკავი, იუსუფ იდრისი, აბდარაჰმან ალ-ხამისი, მუჰამედ სიდკი, სალაჰ ას-სავი და სხვები სულ მალე სახელმწიფოებრივი მწერლები გახდნენ.

ეგვიპტის ახალგაზრდა დემოკრატიული ლიტერატურა გაიზარდა და მომძლავრდა, მისმა ძირითადმა მიმართულებამ არაბულ ლიტერატურულ კრიტიკაში „ახალი რეალიზმის“ სახელწოდება მიიღო. რა თქმა უნდა, ასევე ვითარდებოდა კრიტიკული რეალიზმის მიმართულებაც.

50-იან წლებში მნიშვნელოვნად გავრცელდა რომანტიზმიც, რომლის მიმდევრებიც შეიძლება ორ ჯგუფად გაიყოს: პირველ ჯგუფს შეადგენენ მწერლები, რომლებიც თავიანთ შემოქმედებაში ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის რომანტიკას ასახავენ, ჰუმანიზმისა და თანამედროვეობის თემებს მიმართავენ. ამ ჯგუფს ეკუთვნის იუსუფ ას-სიბაი, ისხან აბდ ალ-კუდუსი და სხვები. მეორე ჯგუფში შედიან მწერლები, რომლებიც ეგვიპტურ ლიტერატურაში კონსერვატიული ხაზის გამგრძელებლად გვევლინებიან. მათი ნაწარმოებები ინდივიდუალიზმის სულითაა გაჟღენთილი, როგორც წესი, სასიყვარულო ინტრიგებზეა აგებული და ობიექტელთა გემოვნებას შეესატყვისება.

ამ პერიოდშიც ნოველა გამოდის როგორც ძირითადი ჟანრი. ეს სრულიად კანონზომიერი მოვლენაა, ვინაიდან პუბლიცისტურ ნარკვევებთან ერთად ნოველა თანამედროვე ეგვიპტის პროზის ოპერატიული და შედარებით დამუშავებული ჟანრია.

ნოველებს, რომლებშიც აღწერილია ხალხის ბრძოლა ეროვნული დამოუკიდებლობისათვის, ეგვიპტის თანამედროვე ლიტერატურა-

რაში თვალსაჩინო ადგილი უჭირავთ. მაგალითად, აბდარაჰმან აშ-შარკავი თავისი ნოველების კრებულში „ბრძოლის ველი“ („არდ ალ-მაყრაჟა“) ცდილობს შექმნას მრავალი ათეული წლის მანძილზე ეგვიპტელი ხალხის ბრძოლის სურათი და ამით ხაზი გაუსვას მის მნიშვნელობას. უნდა აღინიშნოს, რომ აქ გმირები ცალკეულად, იზოლირებულად კი არ მოქმედებენ, არამედ მთელ ხალხთან ერთად იბრძვიან. საერთოდ არაბულ ლიტერატურაში ბევრი როდია ისეთი ნაწარმოები, რომლებშიც ასახულია ეგვიპტელი მშრომელების დიდი როლი ეროვნული დამოუკიდებლობის მოპოვებისათვის ბრძოლაში.

ყურადღებას იქცევს ნოველისტი მუჰამედ სიდკი (დაიბადა 1927 წელს), რომელიც პროლეტარული წარმოშობისაა. მწერლის ნაწარმოებებში დახატული მუშათა სახეები ღრმად ცხოვრებისეული და დამაჯერებელია. მ. სიდკის ნაწარმოებებმა დასაბამი მისცეს ეგვიპტის პროლეტარიატზე ნამდვილი მხატვრული ლიტერატურის შექმნას. მის მოთხრობაში „ამინა“ აღწერილია უბრალო მუშის ოჯახი. იგი პროფკავშირული მოძრაობის აქტივისტია და ამის გამო ხშირად უმუშევარი რჩება. მისი მეუღლე სუსტი ქალია, მობეზრდა მას ასეთი ცხოვრება, მზადაა დატოვოს ქმარი და ექმნოს სამუშაო. ეს თითქმის გადაწყვიტა კიდეც, მაგრამ ავტორი ამინას ციხის კარებთან მიიყვანს, რათა ქმარს გაჰყრებოთ ნაშოვნი გროშებით შეძენილი საკმელი შეუგზავნოს.

მოთხრობები მუშათა ცხოვრებაზე ეგვიპტური ლიტერატურისათვის უცხო ხილი როდია. 30-იან წლებში ნაგიბ მახფუზმა დაწერა ნოველა „შიმშილი“, სადაც აღწერილია წინააღმდეგობა გამძლარ კაპიტალისტსა და მშვიერ მუშას შორის.

თანამედროვე ეგვიპტის ლიტერატურის დავაჟკაცებაზე მიუთითებს რომანის ჟანრის განვითარება. ამ მხრივ დიდია ნაგიბ მახფუზის (დაიბადა 1911 წ.) დამსახურება. არაბულ სამყაროში ძნელად შეხვდები ადამიანს, რომ არ უყვარდეს ნაგიბ მახფუზის წიგნები. მისი შემოქმედება შეადგენს მთელი თანამედროვე არაბული ლიტერატურის მნიშვნელოვან ნაწილს და ამიტომ მწერლის ყოველი ახალი ნაწარმოები მთელი მოვლენაა არა მარტო ეგვიპტის ლიტერატურულ ცხოვრებაში, არამედ სხვა არაბულ ქვეყნებშიც. არცერთი არაბი მწერლის შემოქმედება არ განხილულა და გაანალიზებულია ისე დაწვრილებით, როგორც ნ. მახფუზისა.

უკანასკნელ დრომდე არაბულ ლიტერატურისმცოდნეობაში მეფობდა აზრი, თითქოს ნ. მახფუზი ეგვიპტის წვრილი ბურჟუაზი-ის ყოფაცხოვრების აღმწერელია. მისი შემოქმედების გვირგვინად ითვლებოდა ტრილოგია „ბეინ ალ-კასრეინ“ („ორ სასახლეს შუა“, 1950—1950 წწ.), რომელსაც არაბი კრიტიკოსები თომას მანის „ბუდენბროკებს“ ან გოლსუორსის „ფორსაიტების საგას“ ადარებდნენ. მაგრამ 60-იანი წლების დასაწყისში მოთხრობის „ლისუნ ვა ქილაბუნ“ („ქურდი და ძაღლები“ 1926 წ.) გამოქვეყნების შემდეგ ეგვიპტის ლიტერატურული პრესა აჭრელდა მტკიცებით, რომ ნ. მახფუზის შემოქმედებაში დაიწყო ახალი მიმართულება. კრიტიკოსები გაურკვევლობაში ჩაეარდნენ. თუ აქამდე ნ. მახფუზის შემოქმედება არაერთგზის იყო განხილული, ხოლო მისი გმირები და ის სოციალური არე, რომელმაც ეს გმირები წარმოშვა ღრმად შესწავლილი, ეხლა კი ყველაფერი გარკვეული გახდა. წვირლმანებითა და მოქმედი პირებით გადატვირთული, რთული და სქელტანიანი რომანის ნაცვლად — მოკლე მოთხრობა ერთი სიუჟეტურა ხაზით და ერთი გმირით. ტრადიციული რეალისტური მანერის ნაცვლად პირობითობისა და სიმბოლიზმისაკენ ლტოლვა, ცდა იმისა, ბევრი ითქვას ქვეტექსტის მეშვეობით — აი რა ახასიათებს ამ მოთხრობას, და ბოლოს კი ის, რომ ამჟერად ნ. მახფუზის გმირი მდაბიო წრიდანაა, ქურდია, რომელსაც ავტორი არა მარტო თანაუგრძნობს, არამედ ბურჟუაზიული საზოგადოების ბრალმდებლის როლსაც აკუთვნებს. ყოველივე ეს საგონებელში აგდებდა კრიტიკოსებს. კრიტიკოსების აზრი ამ მოთხრობის ირგვლივ ურთიერთსაწინააღმდეგოა. ერთნი ამ მოთხრობას „განგსტერული“ ლიტერატურის ჟანრს მიაკუთვნებდნენ. მეორენი მასში „აღმზრდელობითი“ ხასიათის ელემენტებს ხედავდნენ და ფიქრობდნენ, რომ ის მიმართული იყო იქითკენ, რათა ახალგაზრდობა აცდენოდა მავნე ფილოსოფიურ აზრებს. მესამენი ამ მოთხრობას მელოდრამად სთვლიდნენ, მეოთხენი ისაზღვრებოდნენ ავტორის „ღრმა პოეტური სტილის“ შექებით. დაბოლოს, ისეთებიც კი გამოჩნდნენ. რომლებიც სასტიკად კიცხავდნენ ნ. მახფუზის შემოქმედებაში ახალ მიმართულებას, მასში დასავლეთის თანამედროვე მოდერნისტული ლიტერატურის „ზრმა აყოლასა და რეალიზმის პრინციპებისადმი ღალატსაც“ ხედავდნენ. ერთი სიტყვით, ნ. მახფუზის არც ერთ ნაწარმოებს, გარდა

„ქურდისა და ძაღლებისა“, არაობიექტური და აშკარად მტრული კრიტიკის ასეთი ქარიშხალი არ გამოუწვევია.

რა თქმა უნდა, ნ. მახფუზის მიერ ფორმის ნოვატორულ ძიებას არ გამოუწვევია ალიაქოთი. უნდა გვახსოვდეს, რომ თავისი შინაარსით ღრმად სოციალური მოთხოვნა „ქურდი და ძაღლები“ 1952 წლის რევოლუციის შედეგად ეგვიპტის საზოგადოებაში მომხდარი ცვლილებების კრიტიკულად გააზრების ერთადერთი ცდა იყო.

ეგვიპტე ელოდებოდა განახლებას, 1952 წლის რევოლუციის ლოგიკურ გაგრძელებას და ეგვიპტელ ხალხს არ სურდა შუა გზაზე გაჩერება. ბუნებრივია, რომ ასეთ ვითარებაში ისეთ პეშმარიტ პატრიოტს, როგორიც ნაგიბ მახფუზი იყო, არ შეეძლო არ გაეზიარებინა თავისი ხალხის გულისტკივილი რევოლუციის მომავალი ბედის ბრძოლის თაობაზე. ამ გულისტკივილის გამოხატვა იყო მოთხოვნა „ქურდი და ძაღლები“. ამ მოთხოვნაში აღწერილია ეგვიპტის საზოგადოების გარდამავალი პერიოდი და დამაჯერებლადაა მოთხოვნილი იმის შესახებ, რომ თვით ნ. მახფუზი რევოლუციის შემდეგ არ შეურიგდა ბურჟუაზიულ საზოგადოებას, მის მორალსა და იდეალებს, მის „ძაღლურ“ კანონებს, რომლებიც ამცირებენ ადამიანურ ღირსებებს და დანაშაულობისაკენ უბიძგებდნენ მას. ამიტომ არ შეიძლება დავეთანხმოთ იმ ეგვიპტელ კრიტიკოსებს, რომლებიც ნ. მახფუზის ცალსწამებენ იმაში, რომ მწერალმა უღალატა „თავის თავს“ და „განუდგა რეალისტურ ტრადიციებს“, პირიქით, ამ ნაწარმოებში ავტორმა დაამტკიცა კრიტიკული რეალიზმისა და ლიტერატურის პუმანისტური ტრადიციებისადმი თავისი ერთგულება.

შემთხვევითი არაა, რომ მას მთავარ გმირად პროფესიონალი ქურდი გამოჰყავს. აჩვენებს რა ამ გმირის მიერ გაგებული ბურჟუაზიულ საზოგადოებას, „ძაღლების სამყაროს“ ავტორი მიდის ერთგვარად პარადოქსალურ დასკვნამდე—ჩამოყალიბებული დამნაშავე გამოდის ადამიანების შეურაცხყოფელი იდეალებისათვის შურისმაძიებლად. მის გმირს საიდს, ქურდსა და მკვლელს, უფრო ჯანსაღი და სუფთა მორალი აქვს, ვიდრე მას, ვინაც იმდროინდელ ეგვიპტეში მეტი ძალაუფლება ჰქონდა, ვინც მილიონობით ადამიანის ღირსებას ხელყოფდა და ფარისევლურად მსჯელობდა წესიერებისა და პატიოსნების შესახებ.

ეგვიპტის უახლეს ლიტერატურაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს პროზაიკოსი და დრამატურგი, განათლებით ექიმი იუსუფ იდრისი. ის მხატვრული სიტყვის ნამდვილად პროგრესული ოსტატია. მას უყვარს თავისი ხალხი, ტკივა ხალხის სატყივარი, ახარებს ხალხის სიხარული. ი. იდრისის გმირები უბრალო ღარიბი ადამიანები არიან: გლეხები, მძღოლები, მექანიკოსები, ქუჩაში ხელზე მოვაჭრენი, სოფლის ღარიბი მასწავლებლები და სხვა.

ი. იდრისი თავის გმირებს შეულამაზებლად გვიხატავს ისე, როგორებიც არიან სინამდვილეში, თავიანთი ღირსებებითა და ნაკლოვანებებით, ზოგჯერ სასაცილო თვისებებით; ზოგჯერ ისინი უხეშები არიან, გაუთლელებიც, ზოგჯერ კი ბავშვით მიაშიტები და მორჩილად მიმდობლები, შრომისმოყვარენი და ზარმაცები, მოხერხებულები და სათნოები. მაგრამ ისინი ყოველთვის მოქმედებენ, გასაგებია მათი ბრძოლა და ამიტომ ავტორიც პატარა ცოდვებს შეუნდობს მათ, ადამიანურად უყვარს ისინი.

სხვაგვარი ხდება ი. იდრისი, როდესაც შეძლებულებს და ეგვიპტის ინტელიგენციის იმ ნაწილის ცხოვრებას აღწერს, რომლებსაც ფული და ქონება ღმერთად გაუხდიათ, ყველაზე ძვირფასსაც კი სიმდიდრის მოსაპოვებლად ცვლიან. ის აპატიებს ცოდვებს საბრალო ენისმიმტან აბდელ ალის, პროვინციელი პოლიციელის შაბრავის მხარეზეა, დიდი სიყვარულითა და თანაგრძნობით ხატავს ქიმიის მასწავლებლის ხიფნი ეფენდის სახეს, აღტაცებულია ფაზკულტურის ახალგაზრდა მასწავლებლით, რომელიც ბავშვებს უნერგავს ადამიანებისადმი ნდობას (მოთხრობა „პირველი ვარჯიში“). მაგრამ არაფერს აპატიებს მდიდარ მემამულეებს, ცნობილ ვეჟილებსა და ექიმებს, პოლიციის მაღალ ჩინოვნიკებს. თუ მოთხრობაში „თვალის ერთი გადავლებით“ ავტორმა ვეჟილი დახატა მსუბუქი ირონიით, მეორე მოთხრობაში „მეოთხე პაციენტი“ ექიმ არისტოკრატ მიზანის მწვავე სარკაზმით აფერადებს, დასცინის მას. მოთხრობაში „არ არის დამნაშავე“ იგი სასტიკად ილაშქრებს ნარკომანი ექიმისა და პოლიციელის წინააღმდეგ, რომლებმაც ციხეში ჩააგდეს ჰაშიმის ხმარებისათვის საბრალო გლეხი.

ი. იდრისი თამამად ამხელს იმ საზოგადოების მანკიერ მხარეებს, რომელშიც ის ცხოვრობს. იბრძვის ხალხთა სიღატაკის, უფროსების თვითნებობის, თვალთმაქცობის, სისასტიკისა და მომხვეჭე-

ლობის წინააღმდეგ. ამასთან ის თავისი ხალხის შვილია, მასში ძლიერია პატრიოტიზმის გრძნობა.

ეგვიპტის თანამედროვე ლიტერატურამ მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ წლებში დიდი და რთული გზა გაიარა. გაიზარდა არამარტო მისი მხატვრული ღირსება, არამედ იგი გამდიდრდა ახალი სოციალური, ეროვნული და ჰუმანისტური იდეებით. ახალი ლიტერატურის მიღწევები განპირობებულია იმითაც, რომ გაიზარდა მისი პოპულარობა, რადგან ის შეგნებულად და დამაჯერებლად აღწერს თანამედროვეობის საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ მოვლენებს. დიდი მნიშვნელობა აქვს იმასაც, რომ მწერლობაში მოვიდნენ პროგრესული მეცნიერული თეორიით შეიარაღებული ახალი ადამიანები.

ეს სრულებით არ ნიშნავს იმას, რომ ეგვიპტის თანამედროვე ლიტერატურაში მოისპო ძველი მიმდინარეობანი, რომლებიც რეაქციული დაჯგუფების ინტერესებს გამოხატავენ. ერთი დღითაც არ შეჩერებულა ბრძოლა ძველს, ჩამორჩენილსა და მოწინავე, რევოლუციურ მიმდინარეობებს შორის, რაც ლიტერატურული პოლემიკის სახით გამოვლინდება ხოლმე. ამ ბრძოლაში, როგორც ზემოთ იყო ნაჩვენები, დიდ გამარჯვებებს აღწევს რეალისტური მიმდინარეობა.

ამგვარად, ეგვიპტეში არაბული ლიტერატურის თანამედროვე მდგომარეობა ხასიათდება შემდეგი ძირითადი თავისებურებებით: არსებობს რამდენიმე ლიტერატურული სკოლა, რომლებიც თავისებურად ასახავენ ახალ სოციალურ სინამდვილეს, გაბატონებულია რეალისტური მიმდინარეობა, რომელიც საზოგადოებაში მიმდინარე რევოლუციურ მოძრაობას ასახავს და ხალხთა წარმომადგენლების ეროვნული განთავისუფლებისათვის საზოგადოებრივი და სოციალური წყობის ცვლილებებისათვის ბრძოლას აღწერს, იგრძნობა ნეგატივიზმის, საზოგადოებრივი იზოლაციის და ვიწრო ინდივიდუალისტური პრობლემების გამომხატველი ლიტერატურის. დაცემა, მხატვრული ფორმების სიმწიფე პოეზიის, პროზის, დრამატურგიისა და სხვა დარგებში. ახალი მაღალმხატვრული ნაწარმოებების შექმნა მოწმობს ახალი, პროგრესული ლიტერატურის მიერ სულ უფრო მნიშვნელოვანი პოზიციების დაპყრობას.

ხალხის გასაცნობად მარტო მისი ქვეყნის ხილვა როდია საკმარისი, უნდა ეზიარო მის კულტურას, შეიგრძნო იმ შემოქმედებითი ცეცხლის სიბოძო, რომელსაც აქაური ადამიანების გულემა გამოსცემენ. ერთობ ძნელია უცხად ჩასწვდე ყოველივე იმას, რასაც მარტო წიგნების კითხვით ვერ გაიგებ. არც საუბარია საკმარისი ტკბილმოუბართან, რომ მიხვდე ხალხის მიზანსწრაფვას. უნდა იცხოვრო იქ, ღღენიადაგ აკვირდებოდე ყოველივე იმას, რასაც აკეთებს მუშა თუ გლეხი, ინჟინერი თუ აგრონომი, ექიმი თუ მასწავლებელი, ოფიცერი თუ ჯარისკაცი, ყველა, ვისაც კი უყვარს თავისი ერი. მაგრამ ერთ რამეს კი ძალუძს მოგვცეს ხალხის ცხოვრების სწორი გაგების უტყუარი გასაღები — ეს არის მონუმენტური ხელოვნება კერძოდ, მხატვრობა კი, საერთოდ.

როცა ჩემს ერთ თანამოსაუბრე ეგვიპტელს ვკითხე, რა ვიღონო, რომ რაც შეიძლება მალე გავიგო თქვენი ხალხის გულისწადილი და ნათლად დავრწმუნდე, თუ როგორ სწყურია ეგვიპტელ უბრალო ადამიანს თავისუფლება ან როგორ სურს ბრძოლა უკეთესი მომავლისათვის-მეთქი? მან ასე მომიგო:

— წადი, მეგობარო, კაიროს უნივერსიტეტისაკენ: მის წინ მდებარე ბაღში დგას დიდებული მონუმენტი „ეგვიპტე იღვიძებს“, დააკვირდი მას და ალბათ ბევრ რამეს მიხვდებო.

არც დავეჭვებულვარ მისი რჩევის სისწორეში. ახლოს არც კი ვიყავი მისული, რომ შორიდან მოკვარი თვალი რაღაც უზარმაზარს, მასთან ახლოს მისვლისას კი გრანდიოზული რამ წარმოემსახა თვალწინ.

ამაყ მონუმენტს „ეგვიპტე იღვიძებს“ ასუანის წითელი გრანიტის ვეებერთელა ლოდისგან გამოკვეთილი სფინქსი და ეროვნულ კაბა მაღაიეში გამოწყობილი ეგვიპტელი ქალის ფიგურა განასახიერებს. ცალი ხელით ქალი დაყრდნობია სფინქსის თავს, მეორეთი კი ამაყად იშორებს მანდილს, რომელიც საუკუნეების მანძილზე ფარავდა მის სახეს. სფინქსი — ეგვიპტის უძველესი სიმბოლო — თავის ძლიერ წინა თათებს დაყრდნობია. ცდილობს წელში გაიმართოს, თავი ამაყად აღუმართავს ზევით. ეგვიპტელი გლეხის ქალი გაშლილი და ამაყი სახით გამოსახავს ქვეყნის შემოქმედებით ძალას, ეგვიპტის თავისუფალ მომავალს. ის განასახიერებს

აგრეთვე თვით ეგვიპტეს (არაბულად ეგვიპტეს „მისრი“ ეწოდება, ხოლო ეს სიტყვა მდებარებითი სქესისაა) და მეორე მხრივ, აუწყებს მნახელს, რომ ეგვიპტელი ქალი თავისუფლდება შუასაუკუნეობრივი ადამ-წესებისაგან, საზოგადოების სრულუფლებიანი წევრი ხდება, ემეება ახალი ცხოვრების ფერხულში.

დიდხანს შეეცურებდი მართლაცდა ამ საოცარ ქმნილებას და ვერ დამერწმუნებინა თავი იმაში, რომ ეს გიგანტი ადამიანის პატარა ხელებმა გამოკვეთა. ამ მონუმენტმა მაგრძნობინა, რომ ბრძოლა უკეთესი მომავლისათვის — ეს არის ეგვიპტელი ხალხის სანუკიარი ოცნება.

ამ დიდებული ქმნილების ავტორი ასევე დიდი მოქანდაკე მაჰმუდ მუხთარია. იგი დაიბადა 1891 წელს ღარიბ ეგვიპტურ სოფელ თუნბარაში, რომელიც სამრეწველო ქალაქის მახალათ ალ-ქუბრას მახლობლად მდებარეობს. მ. მუხთარის ცხოვრებამ გაპარტახებულ სოფელში განაპირობა მისი დიდი სიყვარული და პატივისცემა მშრომელი ხალხისადმი, მათი ტანჯვისა და უბედურების თანაგრძნობა, რასაც მ. მუხთარი მთელი თავისი სიცოცხლის მანძილზე სასოებით გულში ატარებდა. 1902 წელს მ. მუხთარი კაიროში გადმოდის საცხოვრებლად და 1908 წელს შედის კაიროს კაზმული (სახვითი) ხელოვნების კოლეჯში. კოლეჯის დამთავრების შემდეგ 1914 წელს მას, როგორც ბრწყინვალე ნიჭის პატრონს, სახელმწიფოს ხარჯზე გზავნიან პარიზში, სადაც ის ბონაპარტის ე. წ. კაზმული (სახვითი) ხელოვნების სკოლაში (სამხატვრო აკადემიაში) ცნობილი ფრანგი მოქანდაკის კუტანის ხელმძღვანელობით ეუფლება თავის ჯადოსნურ ხელოვნებას. აქვე გაეცნო ის როდენსა და მის შემოქმედებას, რომელმაც ბევრი რამ სასარგებლო მისცა ჩვენს სასიქადულო იაკობ ნიკოლაძეს.

პირველმა მსოფლიო ომმა ახალგაზრდა მოქანდაკე დიდი ხნით მოწყვეტა სამშობლოს, მაგრამ ხელოვანის სული და გული მშობლიური ეგვიპტის ცხოვრებასა და ისტორიასთან იყო დაკავშირებული. როდესაც ეგვიპტეში ფართოდ გაიშალა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა მ. მუხთარი მხურვალედ გამოეხმაურა მას. იგი ახლოს გაეცნო იმ მოძრაობის ლიდერებს, რომლებიც პარიზში ჩამოდიოდნენ ევროპის კონფერენციებზე და მოითხოვდნენ ეგვიპტის დამოუკიდებლობას. სწორედ ამ პერიოდში, 1919 წელს, დაებადა სკულპტურული კომპოზიციის „ეგვიპტე იღვიძებს“ შექმნის

იღეა. ეს ის პერიოდი იყო, როდესაც ეგვიპტეში 1919—1921 წლების რევოლუცია აღმავლობის გზაზე მიდიოდა, ეგვიპტელი ხალხი იარაღით ხელში იბრძოდა ინგლისელ კოლონიზატორთა წინააღმდეგ. მართალია, ეს რევოლუცია კრახით დამთავრდა, მაგრამ მ. მუხთარს თავის ხალხთან ერთად სწამდა, რომ ქვეყანა მოიპოვებდა თავისუფლებას. თავის ნაწარმოებებში, რომლებიც ეგვიპტის ისტორიის შავბნელ პერიოდში შეიქმნა, მ. მუხთარი ქადაგებდა დიდ ოპტიმიზმს. ამტკიცებდა, რომ უძველესი და ნიჭიერი ეგვიპტელი ხალხი შიალწვედა სრულ თავისუფლებას, შექმნიდა ბედნიერ მომავალს.

სკულპტურის პროექტი პარიზის მხატვრულ გამოფენაზე იქნა გამოტანილი 1920 წელს და ევროპის ხელოვნებათმცოდნეთა დიდი შეფასება დაიმსახურა. იმავე წელს მ. მუხთარი კაიროში დაბრუნდა და ხალხი მას დიდი აღფრთოვანებით შეხვდა. 1928 წელს „ეგვიპტე იღვიძებს“ დაიდგა იქ, სადაც ის დღეს აღმართულია ასე ამაყად და მედიდურად.

თავის შემოქმედებაში მ. მუხთარი ხაზს უსვამდა იმ გარემოებას, რომ მხატვარი მოვალეა ხელოვნების ენით გადმოსცეს პატრიოტული გრძნობები, ის დიდი პროცესები, რომლებიც ცხოვრებაში მიმდინარეობენ და ეს ყველაფერი ეროვნული სულით უნდა იყოს გაჟღენთილი. ის თავის შემოქმედებაში ჰარბად იყენებდა ძველი ეგვიპტური ხელოვნების მოტივებს. ძველი ეგვიპტური პლასტიკა მას იზიდავდა ფორმების ნაირსახეობით, ლაკონიურობით, მონუმენტურობით. ძველი კლასიკური ფორმებითაა შექმნილი ქანდაკებანი „იზიდა“, „წყალზე“, „საჩივარი“, „ხამსინი“¹. მაგრამ ძველი ნიმუშები მას მექანიკურად არ გადმოუღია, მან ძველს ახალი სული შთაბერა და ამიტომ მის მიერ შექმნილი სახეები რეალისტური და თანამედროვეა.

დიდხანს ვერ ეშორებოდი კაზმული ხელოვნების ალექსანდრიის მუზეუმში მ. მუხთარის ნამუშევრებს. გული სინანულით მევსებოდა, როდესაც ვუყურებდი ქალის პატარა ფიგურას, რომელსაც სახეზე ღრმა სასოწარკვეთა აღბეჭდვოდა, სევდისაგან თავი დაეხარა მუხლებზე („მწუხარება“). როდენი მწუხარება, რა-

¹ ქვიშ-ან ქარს, რომელიც 55 დღის განმავლობაში უბერავს ეგვიპტეში, არაბულად „ხამსინი“ ეწოდება, თვით ეს სიტყვა ორმოცდაათს ნიშნავს.

ოდენი სევდა ჩანდა მის ლამაზ სახეზე. მაგრამ სულ სხვა სამყაროში ვხვდებოდი ქანდაკება „მწყემსის“ ხილვით. გრძელ ტანსაცმელში გამოწყობილი მწყემსის მაღალ და ვაჟკაცურ ფიგურას თავი ამაყად აღუმართავს ზევით და მხრებზე გრძელი კომბალი გაუდვია. მიუხედავად იმისა, რომ ეს ქანდაკება მცირე ზომისაა, იგი რაღაც დიდი ძალის მოზღვავენას აგრძნობინებს ადამიანს. სიცოცხლის სიყვარულის მთელი სიმფონიაა ორი პატარა ქანდაკება — „გლეხის ქალი ნილოსის წყლის მოსატანად“ და „მდინარის ნაპირზე“ (მარმარილო). ადამიანების სიყვარულისადმი მიძღვნილი ოდაა მისი ქანდაკება „იდილია“.

მ. მუხთარი ჭეშმარიტი მხატვარი-ჰუმანისტი იყო, მისმა საუკეთესო ნაწარმოებებმა დიდი გავლენა იქონიეს ეგვიპტური ქანდაკების განვითარებაზე. აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ მ. მუხთარმა მეოცე საუკუნის გარიჟრაჟზე პირველმა წამოიწყო საუკუნეთა მანძილზე მივიწყებული ეგვიპტური ქანდაკების განვითარება. ამასთან, თითქმის 25 წლის მანძილზე იგი ერთადერთი მოქანდაკე იყო ეგვიპტეში, რომელმაც შეძლო არა მარტო ახალი თემები და უნარებით გაემდიდრებინა ეგვიპტის სახვითი ხელოვნება, არამედ შესანიშნავი ნაწარმოებებითაც დაემშვენებინა იგი. ეს ნაწარმოებები ეპოქის საერთო მხატვრული კულტურის სიმალლეზე დგანან. ისინი რეალიზმის პრინციპებს ამკვიდრებდნენ ეგვიპტურ ხელოვნებაში და ნაყოფიერ ნიადაგს ამზადებდნენ მისი შემდგომი წინსვლისა და განვითარებისათვის. სწორედ ამიტომ მ. მუხთარი გვევლინება როგორც დიდი ოსტატი, ახალი ეგვიპტური რეალისტური ქანდაკების შემქმნელი. აღსანიშნავია აგრეთვე ის არსებითი ხასიათის გარემოებაც, რომ მ. მუხთარის შემოქმედების თემატიკას ძირითად ნაციონალური სინამდვილე შეადგენდა.

მ. მუხთარის ტრადიციებს აგრძელებენ თანამედროვე ეგვიპტის მოქანდაკენი. მათ მრავალი საინტერესო ნაწარმოები წარმოადგინეს ხმელთაშუა ზღვის ქვეყნების მხატვართა გამოფენაზე (ბინალის უწოდებენ მას ეგვიპტეში), რომელიც ორჯერ ჩატარდა ქალაქ ალექსანდრიაში 1961 წლის 14. XII 1962 წ. 31 მარტამდე და 1963 წლის 12. XII 1964 წლის 31 მარტამდე. ამ სტრიქონების ავტორს საშუალება ჰქონდა დაეთვალიერებინა გამოფენის ექსპონატები და შეესწავლა ისინი შეძლებისდაგვარად.

პირველ გამოფენაზე აშკარად იგრძნობოდა რეალისტური ტენდენ-

ცია ეგვიპტელი მხატვრების შემოქმედებაში. მათ ნაწარმოებებში ჩანდა შესანიშნავი რეალისტური ოსტატობა, მეტად ემოციური და ღრმა იდეური შინაარსის შემცველი მხატვრული წარმოსახვა. ამ მხრივ საინტერესოა სამირ რაღიმ იბრაჰიმის რელიეფი „სოციალისტური სულისკვეთება“ (თაბაშირი), რომელიც ყურადღებას იქცევდა შესრულების ოსტატობით, ღრმა შინაარსითა და თემის დამაჯერებლობით. ავტორს რეალისტური მხატვრული სერხებით აქვს გადაწყვეტილი ის უდავო დებულება, რომ ახალი ცხოვრების შექმნა მუშებისა და გლეხების ერთიანი შრომითა და ბრძოლითაა მხოლოდ შესაძლებელი.

დიდ სიხარულს, გამოწვეულს ღრმა სოციალ-ეკონომიური გარდაქმნებით, რომლებიც 60-იან წლებში ტარდებოდა ეგვიპტეში, დამაჯერებლად და მაღალმხატვრულ დონეზე გადმოსცემს მეორე ეგვიპტელი მოქანდაკის ჰასან ჰეშმათის ქანდაკება „ფელაჰის ოჯახი“ (თაბაშირი). ამ ნაწარმოებმა 1961 წელს რომის საერთაშორისო გამოფენაზე დიპლომი მიიღო. ეს პირველი შემთხვევაა ეგვიპტის სახვითი ხელოვნების ისტორიაში, როდესაც მამაკაცისა და ქალის პორტრეტები ერთად მოცემული. საქმე ისაა, რომ მუსლიმანური რელიგია კრძალავს ქალის გამოჩენასაც კი მამაკაცთა შორის, რომ აღარაფერი ვთქვათ იმაზე, ქალებს უფლებაც კი არა აქვს მეჩეთში შესვლისა და მამაკაცთან ლაპარაკისა. ეს ქანდაკება საინტერესოა იმ მხრივაც, რომ იგი ეხმაურება ისეთი რთული პრობლემის გადაჭრას ეგვიპტის სინამდვილეში, როგორიცაა, შობადობის ძალზე სწრაფი ზრდის შეჩერების პრობლემა. ეგვიპტელის ოჯახი მრავალრიცხოვანია. როგორც წესი, ოჯახში 5-ზე მეტი ბავშვია, ამ ქანდაკებაში კი დედას ერთი პატარა უჭირავს ხელში, მეორეს კი მამის მზარუნელი ხელი ეალერსება თავზე. ქანდაკება სიხარულის გრძნობას აღუძრავს მნახველს და ხაზს უსვამს იმასაც, რომ ოჯახური ბედნიერების საწინდარი შრომა და სიყვარულია.

რეალისტური ხელოვნების ხერხებითაა შესრულებული აჰმედ ოსმანის დიდი ქანდაკება — არაბი პოეტების მამამთავრის აჰმედ შაუკის ძეგლი (მარმარილო). სკულპტურულ შტრიხთა სიძქუნწე, ხასიათების გახსნის უნატიფესი ხერხები, ღრმა გააზრება და ხალხის მომავალზე ფიქრით გამოწვეული ტკბილი სევდა ახასიათებს ამ ძლიერ და მიზნოვან ქანდაკებას. თვით აჰმედ ოსმანი ნიჭიერი ფერმწერიცაა. მისი ტილოები დიდი სიყვარულით გადმოცემენ ეგვიპ-

ტის უბრალო მშრომელი ადამიანებისადმი სიყვარულსა და პატივისცემას: „მეთევზე“, „მეთევზეთა ბაზარი ალექსანდრიაში“ და სხვა მრავალი საინტერესო და მხატვრულად სრულყოფილი ტილოები მიუძღვნა აჰმედ ოსმანმა ამ თემატიკას. ა. ოსმანი ასევე ცნობილი პედაგოგია ეგვიპტეში. იგი ალექსანდრიის კაზნული ხელოვნების კოლეჯის დეკანი, კარგად იცნობს რუსულ კლასიკურ მხატვრობას და საბჭოთა სახვითი ხელოვნების გამოჩენილ წარმომადგენელთა ნამუშევრებსაც. მისი ცალკეული ნამუშევრების რეპროდუქციები დაბეჭდილი იყო ერთ-ერთ საბჭოთა ჟურნალში.

სოციალურ თემებზე აგებული ნამუშევრები აღნიშნულ გამოფენებზე მრავლად იყო წარმოდგენილი და, როგორც წესი, ასეთი ნაწარმოების ავტორები იყვნენ ისინი, ვინც შემოქმედებით სარბიელზე ეგვიპტის 1952 წლის რევოლუციის შედეგად გამოვიდნენ. ე. ი. ადამიანები, რომელთაც მთელი თავიანთი საქმიანობა ანტიიმპერიალისტური და ანტიფეოდალური რევოლუციის გაღრმავების საქმეს დაუკავშირეს. ყურადღებას იპყრობდა სახვითი ხელოვნების ის ნიუშებო, რომლებიც დამაჯერებლად და მხატვრულად საინტერესო ფორმებით გადმოსცემდნენ უბრალო ხალხის ცხოვრებას, მათ მძიმე მდგომარეობას და ამასთან ერთად მათ სულიერ სიმტკიცეს, მათ რწმენას უკეთესი მომავლისა. ამ კატეგორიის შემოქმედთა ნამუშევრებში იგრძნობოდა ნამდვილი რეალიზმის ენით მეტყველების ცდა. მათი შემოქმედებითი უნარი ადამიანის, ცხოვრების, ზუნების ტიპიური თვისებების მხატვრული განზოგადოებისა და მხატვრული სიმართლის წარმოსახვისკენ იყო მიმართული. მრავალნაირი იყო მათი მხატვრული ხერხების არსენალი. არც ერთი ნამუშევარი არ იყო ფერადობის ერთი შეგრძნებით, ერთი შეხამებით შემოფარგლული. იგრძნობოდა, რომ ეს ხელოვანნი თემის გამოსახვის შესწავლის საფუძველზე ქმნიდნენ თავიანთ ნაწარმოებებს. თემისათვის წინასწარ კი არ ადგენდნენ ფერებს, ტონებსა და გამებს, არამედ თემა უკარნახებდა მათ მხატვრული ხერხებისა და ტექნიკის ამა თუ იმ ფორმასა და მეთოდს. მათი ნამუშევრები მოწმობენ იმას, რომ მათთვის ამოსავალ წერტილს, შემოქმედებითი ძიების წყაროს ცხოვრება, სინამდვილე, პირველადი მასალის შესწავლა, ღრმა იდეური და მხატვრული აღქმა შეადგენდა. ამასთან უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგიერთ შემთხვევაში ესა თუ ის შემოქმედი რჩებოდა სინამდვი-

ლის ტყვეობაში, იფარგლებოდა თემატიკის ემპირიული მონაცემებით, რაც უკარგავდა მათ ნაწარმოებებს კოლორიტს, იჩრდილებოდა მთელი მხატვრული ფორმა.

ალექსანდრიის კაზმული ხელოვნების კოლეჯის მასწავლებლის მარიამ აბდელ ყალიმის გრავიურას ტყავზე „საზამთროს გამყიდველი“ დიდძალი მნახველი ჰყავდა. შავი ტყავის ფონზე ვერცხლისფერი საღებავით გამოსახული იყო ნუბიელი ჭაბუკი, რომელიც საზამთროებით დატვირთულ ურემში გაბმულ სახედარს მიუძღოდა წინ. ჭაბუკის სახეზე სევდა იკითხებოდა, იგრძნობოდა, რომ იმის გამოთვლით იყო დაკავებული, თუ რამდენ პიასტრს მოიგებდა საზამთროების გაყიდვით, რათა საქონლის პატრონსაც გასწორებოდა და ცოტა რამ მასაც დარჩენოდა. ეგვიპტეში ასეთი წესია: თუკი დღის განმავლობაში არ გაჰყიდის მეწვრილმანე საქონელს, მეორე დღეს მას არავინ არაფერს არ მისცემს გასაყიდად და მშვიერი დარჩება. აი, ეს ტრაგედია იკითხებოდა ჭაბუკის სახეზე და თითქოს სახედარიც გრძნობდა მისი პატრონის გულისტკივილს, თავი ჩაეჭინდრა, მოკლე და აუჩქარებელი ნაბიჯებით მილასლასებდა. ამასთან ჭაბუკის თვალებში თითქოს იმედის პატარა ნაპერწკალიც ჩანდა, ფართოდ გახელილი თვალები და მიზანდასახული მზერა სწორედ ამაზე მიუთითებდა.

განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია ამჟამად ეგვიპტეში პოპულარული მოქანდაკე გამალ ას-საგინი, რომელიც ძირითადად სპილენძზე, ბრინჯაოსა და ხეზე მუშაობს. ას-საგინს განსაკუთრებით უყვარს ჭედური რელიეფი, რომელიც, როგორც ცნობილია. მოთხოვს ოსტატის დიდ ხელმარჯვეობას, სიზუსტესა და გულმოდგინებას. მის ნაწარმოებებში გამოირჩევა რელიეფური კომპოზიცია „ნილოსი“, რომელშიც ეს მდინარე — ეგვიპტის სასიცოცხლო არტერია — გამოსახულია მამაკაცის უშველებელი ფიგურით. ნილოსი ასე გამოისახებოდა ჯერ კიდევ ელინიზმის დროიდან. ას-საგინის მრავალი ნაწარმოები ეგვიპტელი ხალხის დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის თემებს მიეძღვნა. რელიეფ „ბორკილებში“ ეგვიპტე გამოსახულია ფელაჰად, რომელსაც ტანჯავს მონობა. რელიეფ „გველში“ ეს საშინელი ქმნილება, რომელიც განასახიერებს ბოროტებას, გამოყენებულია ეგვიპტელი ხალხის მტრების გამოსახვისათვის. რელიეფი „ომი და მშვიდობა დედამიწასა და ცას შორის“ მიმართულია ინგლისელ კოლონიზატორთა წინააღმდეგ. აქ აღბეჭ-

დიდი არიან მინდვრად მომუშავე ფელაპები, ზღვაში მყოფი მეთევზეთა ნაგები. ამ შრომით იდილიას არღვევს ციდან მოპიკირე თვითმფრინავი, რომელიც დედამიწაზე ბომბებს ჰყრის. დიდი პოპულარობით სარგებლობს ას-საგინის რელიეფი „თავისუფლება“, რომელიც სპილენძზეა შესრულებული. მასზე გამოსახულია ადამიანი, დიდი წვალებით რომ გლეჯს რკინის ხლართებს ფანჯარაზე და ათავისუფლებს მტრედს.

გამალ ას-საგინი არამართო მოქანდაკეა, არამედ სახვითი ხელოვნების თეორიის კარგი სპეციალისტიცაა. მისი აზრით „ხელოვნება ვალდებულია გადმოსცეს ხალხის გრძნობები და ყური დაუგდოს პატიოსანი და გულთა ადამიანების გულისცემას, მხოლოდ ამ შემთხვევაში იქცევა ეგვიპტელი მხატვრების შემოქმედება ნამდვილ ეროვნულ შემოქმედებად. მაშინ ადგილი არ ექნება ყალბ ნოვატორობას, არც კლასიკურობის გულუბრყვილო გადამღერებას“.

ახალ ცხოვრებას საქმიანად ეხმაურება ეგვიპტის ფერწერა.

ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის დღევანდელ პერიოდის მხატვართა დიდი რაოდენობა როდი მიდის წყნარი და უშფოთველი შემოქმედების გზით. მათ ნამუშევრებში ზოგჯერ იგრძნობა ნაზი და წყნარი მელოდირი გამებით ზედმეტი გატაცება, მაგრამ მხატვრები ისწრაფვიან მკვეთრი, ნაირმეტყველი, მღელვარე და ინტენსიური ტონალობისაკენ... ლამაზი და სისხლსავსე, მდიდარი და ემოციური, მახვილი და ლაკონიური მონაცემებითაა შექმნილი ამ პერიოდის ნაწარმოებთა უმრავლესობა, რომელთა განსაკუთრებულ ღირსებას მეტად ნათელი და შთამბეჭდავი პლასტიკური სახვითი ენა წარმოადგენს. აქ მკიდროდ არის შერწყმული ფერწერის მხატვრულ-ემოციური ელერადობა და გამომხატველობითი უნარი, ძალა.

ამ მხრივ საინტერესოა მუჰამედ ნაგის მიერ შესრულებული „ეგვიპტის აღორძინება“, რომელიც რესპუბლიკის ეროვნული კრების (პარლამენტის) დიდ დარბაზშია გამოკიდებული. კომპოზიციის სიძლიერე, მხატვრის დიდი ოსტატობა იგრძნობა მისი ხილვისას. ამ სურათში მ. ნაგი გვევლინება როგორც ფერთა ნამდვილი მესაიდუმლე, როგორც შემოქმედი და ოსტატი. ის ბრწყინვალედ ფლობს სინამდვილის ფერწერითი აღქმის, შემოქმედებითი აღტყინებისა და განზოგადოების პოეტური წამროსახვის რეალის-

ტურ ოსტატობას. ამ სურათშიც, ისე როგორც ყოველთვის, ლამაზი და მოხდენილი გლეხის ქალი განასახიერებს მთელს ეგვიპტეს, ხარკამეჩშებულ ურემზე დგას იგი, თავზე შუის სხივთა კონა ადგას. ხარკამეჩს მიუძღვის შიშველი პატარა ბიჭი, რომელიც ეგვიპტის მომავალს განასახიერებს. მთელი ხალხი გამოსულა ამ ქალის მისასალმებლად, ყველას სახეზე ღიმილი და ბედნიერებაა აღბეჭდილი, ხოლო ლამაზი და ახალგაზრდა დედა თავის ჩვილ ბავშვს აწვდის ქალს (რომელიც ეგვიპტეს განასახიერებს), რათა მან მისხვერპლად მიიღოს იგი, თუკი ეს ქვეყანას ბედნიერებას მოუტანს. მღუმარე მუჩრებოდრი ამ საოცარ ქმნილებას და ჩემს გონებაში კინოფირის სისწრაფით გარბოდნენ მოგონებანი 60-იანი წლების ეგვიპტის სინამდვილიდან. გამახსენდა ერთი ეპიზოდი ჩემი მოგზაურობიდან ქალ. დამიეტის მიდამოებში. აქ, სოფელ რუდაში. საუბარო მქონდა ფელაჰებთან ბამბის პლანტაციებში და ერთმა მოხუცმა მოთხრა: როცა იცი, შენს შრომას სხვისთვისაც ბედნიერება მოაქვს, ეს ძალას გმატებს და სიძნელეებსაც ადვილად გადალახავო. ეს მოგონებაა. მე და მ. ნაგის ტილო ვიყავით იმ წუთს მარტო და უხილავი ძაფები გაიბა ჩვენს შორის. ალბათ მ. ნაგის უბრალო ეგვიპტელთა მოსაზრება ასაზრდოებდა, როდესაც შემოქმედებითი ცეცხლით იწვოდა ამ ნაწარმოებზე მუშაობისას, დავრწმუნდი, რომ მან ეს კომპოზიცია ცხოვრებიდან აიღო, ეს არ იყო მარტოდენ ფანტაზიის ნაყოფი.

ღრმა შთაბეჭდილებას სტოვებს ჰასან სულეიმანის ნამუშევარი, „კალოობა“. ეს შრომის ჰიმნია, ფელაჰს რომ უმღერის ოდას. თავარა შუის ქვეშ ფელაჰი პურს ლეწავს კალოზე. ძველისძველი კვერი, ვიწრო წრე და მის ირგვლივ თავბრუდამხვევად ტრიალი როდი აშინებს ფელაჰს. ჰასან სულეიმანის ამ ქმნილების მასშტაბურობა გაგრძნობინებს, რომ ფელაჰი გაჯა ამ პატარა წრიდან, დაიპყრობს ვრცელ და თვალუწვდენელ ველებს, რომელიც გარს ერტყმის მას. ვუყურებდი ამ სურათს და მაგონდებოდა ჩვენი საამაყო გიგო გაბაშვილის „კალოობა“. მართალია, გ. გაბაშვილის სურათი უფრო მეტყველია, უფრო ნაზი, მიმზიდველი და დამაჯერებელია, მაგრამ ორთავეს ერთი რამ აქვთ საერთო — სიყვარული უბრალო ადამიანებისადმი, პატივისცემა მათი და რწმენა მათი ღირსი მომავლისა.

სახვითი ხელოვნების უფროსი თაობის შემოქმედებაში არსე-

ზულმა რეალისტურმა მოტივებმა ფართო გასაქანი ჰპოვეს ეგვიპტის ახალგაზრდა ხელოვანთა შემოქმედებაში. უკვე ტენდენციები კი არა, მიმართულება ჩანდა ზემოაღნიშნულ გამოფენებზე გამოტანილ ნამუშევრებში. ქამილ მუსტაფა მუჰამედმა, რომელიც კანზული ხელოვნების ალექსანდრიის კოლეჯის ფერწერის განყოფილების დეკანია, გამოფენაზე წარმოადგინა ტილო „ბოძის თონე“ (ზეთი), რომელიც დიდი დამაჯერებლობით გადმოსცემს ქალიშვილის სულიერ ტანჯვას. ბოძის თონეში, სადაც ის მუშაობს, დიდი რაოდენობით ცხვება პური, მას კი შპშილით სული ამოსდის. ეს სურათი დიდი პროტესტია იმ საშინელი ტრადიციის საწინააღმდეგოდ, რომელიც ღღესაც არსებობს ეგვიპტეში და რომელიც იმაში მდგომარეობს, რომ თუკი ვინმეს სულ მცირეოდენი შეძლება გააჩნია, მას აუცილებლად უნდა ჰყავდეს ხელზე მოსამსახურე გოგო ან ბიჭი. არსი ამ ტრადიციისა, ცხადია, ადამიანის მიერ ადამიანის ექსპლოატაციაა და სწორედ ამას ებრძვის ქ. მ. მუჰამედი მხატვრის ელმით. ამავე თემაზეა შექმნილი სამირ აბდელ რიზკის ტილო „უკანა კარი“ (ზეთი). მოსამსახურეთათვის განკუთვნილი უკანა კარის ვიწრო კიბეზე ადის მოახლე ქალი, რომლის სახეზეც სევდაა აღბეჭდილი. იქვე, იმავე კიბეზე, მძიმე ტვირთით ძლივს მიზობლავს წელში მოხრილი საცოდავის სახით კიდევ ერთ მსახური და მოახლე ქალის ასვლას ელოდება.

ამ სევდის მომგვრელ სურათებს როდი ჰქონდათ დაპყრობილი მთელი გამოფენა. ალექსანდრიის სახვითი ხელოვნების მუზეუმის დარბაზებში გამოფენილი იყო სურათები, რომლებიც ეგვიპტეში მიმდინარე სოციალურ-ეკონომიურ ძვრებს ეხმაურებოდნენ. ქემალ ნაჯიბის „ნაციონალიზაციით გამოწვეული სიხარული“ (ზეთი), მალიქ აბუ ან-ნასრის „აღორძინება“ (ზეთი), აბდელ ფათაჰ ჰეიქალის „მადლივი კაშხალი“ (ზეთი), ქემალ ას-სარაჟის „ახალგაზრდა ქალი“ (ზეთი), ევა ქარაჟიას „ხალხური სიმღერა“ (ზეთი), რამადან აბდელ რაჰმანის „მაგდა და იბრაჰიმი და მათი ცხენი“ და სხვები გამოსახვენ ახალი მაჯისცემას ეგვიპტის სინამდვილეში.

ქემალ ნაჯიბის ნამუშევარი დამაჯერებლად, სათანადო მხატვრული ხერხებით გადმოსცემს იმ სახალხო სიხარულს, რაც ეგვიპტელთათვის მათი ეროვნული სიმდიდრის დაბრუნების მიზნით გატარებულმა ღონისძიებებმა გამოიწვიეს. თავისებური, სტილიზებული

ლი მანერით დახატული ორი ქალის სახე ღიმილითაა გაბადრული, რაც სუეცის არხის ნაციონალიზაციამ გამოიწვია. ავტორი ამ ნამუშევარში ხაზს უსვამს იმას, რომ სუეცის არხის ნაციონალიზაცია ეგვიპტელებისათვის იყო არა მარტო არხის დაბრუნება, არამედ ეროვნული დოვლათის წყარო: პური და ხორცა, ბამბა და ტანსაცმელი. სიხარული და ბედნიერება — აი რა მოიტანა ნაციონალიზაციამ.

მალიქ აბუ ან-ნასრი ეგვიპტის აღორძინებას ხედავს ზომავალი თაობის კარგად აღზრდაში, სწავლა-განათლების სწორ მოწყობაში. ბედნიერ დედას ორი გოგონა მიჰყავს სკოლაში და განა ეს აღორძინებაზე არ მიუთითებს, მაშინ როდესაც სულ რაღაც თხუთმეტიოდე წლის წინათ უბრალო ადამიანების შვილებს სკოლაში სიარულზე მხოლოდ ოცნება შეეძლოთ.

ამავე თემას მიეძღვნა ქემალ ას-სარაჯის ტილო „ახალგაზრდა ქალი“. ეგვიპტელი ქალიშვილი ღრმად მოაზროვნე თვალებით, სერიოზული და ლამაზი სახით, ხელში წიგნებით ეგვიპტის მომავლის სიმბოლოაო, — გვეუბნება ავტორი თავის ნაწარმოებში. საერთო სიხარულისა და ახალი ცხოვრების ამსახველია ევა ქარაჯიასა და რამადან აბდელ რახმანის ტილოები. ვის ემღერება თუ არა მხიარულსა და ბედნიერს? და ევა ქარაჯიაც თავის ნამუშევარში ამღერებს. უბრალო სოფლის ადამიანებს, რომელთაც ვერასგზით ვერ აამღერებ, თუკი გულით არ ემღერებათ. რ. ა. რახმანი ბავშვების მხიარულების აღწერით ცდილობს გადმოსცეს მთელი ეგვიპტელი ხალხის სიხარული, გამოწვეული ახალი ცხოვრებით.

დიდ თემას მიუძღვნა თავისი ნამუშევარი „მალლივი კაშხალი“ აბდელ ფათაჰ ჰეიქალმა. ასუანის მალლივი კაშხალი ეგვიპტელი ხალხის ოცნება იყო და რა გასაკვირია, რომ ამ თემის მხატვრული გამოსახვისათვის მხატვარმა გაიმეტოს თავისი შემოქმედებითი ცეცხლის ნაწილი, პროფესიული ოსტატობითა და პოეტური შემართებით უმღეროს იმას, რასაც ბედნიერება მოაქვს ერისათვის. სიმბოლურია, რომ ა. ფ. ჰეიქალი მზის ამოსვლას სწორედ ასუანის მალლივი კაშხალის მხრიდან ელოდება. მალლივი კაშხალი, მართლაც, ერთ-ერთი გიგანტია, რაც ეგვიპტელ ხალხს შეუქმნია. პირამიდების აგება, როდესაც არ იყო ტექნიკური საშუალებანი, სუეცის არხის გათხრა მხოლოდ ბარებიტა და წერაქვებით მართლაც საოცრება იყო იმ დროისათვის, მაგრამ თანამედროვე სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის

ეპოქაში რთული მანქანა-დანადგარების მართვა, უზუსტესი სამუშაოების ჩატარება სათანადოდ მომზადებული კადრების უყოლობის პირობებში, მართლაც ხალხის დიდ თავდადებასა და მაღალი პასუხისმგებლობის გრძნობებზე მიუთითებს. სწორედ ამან აამღერა ა. ფ. ჰეიქალი, როცა ქმნიდა აღნიშნულ ნაწარმოებს.

ამ სტრიქონების ავტორს საშუალება ჰქონდა, საკმაოდ დაწვრილებით და დიდი ხნის განმავლობაში დაეთვალეირებინა ეს გიგანტური მშენებლობა. მზის ამოსვლას სწორედ ასუანიდან ელოდება ეგვიპტე თუნდაც იმიტომ, რომ მაღლივი კაშხალი ჰქეტავს ნილოსს, ქმნის უზარმაზარ წყალსაცავს, რომლის წყალიც დამატებით რწყავს ადრე მიწათმოქმედებისათვის გამოუსადეგარ მიწებს, საზრდოს აძლევს ეგვიპტელებს.

ყოველივე ეს ზრდის ა. ფ. ჰეიქალის ნამუშევრის შემეცნებით და პრაქტიკულ ღირებულებას, რომ არაფერი ვთქვათ მხატვრის მაღალ ოსტატობასა და შემოქმედებითი სრულყოფის შესახებ.

სამართლიანობა მოითხოვს აღინიშნოს, რომ რეალისტურ მიმდინარეობას ეგვიპტის სახვით ხელოვნებაში ჯერ კიდევ ვერ განუდევნია სხვადასხვა მოდერნისტული მიმდინარეობანი. სამწუხაროა ის, რომ ამ ვაიჰიმართულებებს ხელოვნებაში ზოგჯერ ხარკს უხდის ისიც კი, ვინც თითქოსდა მტკიცედ დგას რეალისტურ პოზიციებზე. ძნელი დასაჯერებელია, რომ ზემოთ ხსენებული მხატვარი მარიამ აბდელ ყალიმი, რომელმაც ასე დამაჯერებლად დახატა საზამთროს გამყიდველი ბიჭის სახე, მეორე ნაწარმოებში „ავტომანქანა“ გვევლინება, როგორც იმპრესიონისტული მიმდინარეობის წარმომადგენელი. ამ ნაწარმოებში არ არის იდეა, არ არის სიუჟეტი. არ არის შეკრული კომპოზიცია და რაღაც უაზრო პირობითობაა გაბატონებული. ხოლო მაჰმუდ ხილმის ნაწარმოები „ადგილი № 81“ საერთოდ ყოველგვარ აზრს მოკლებული ქმნილებაა. ფართო ტილოზე საღებავებია მხოლოდ მრავლად მიცხებული, მყვირალა ფერები განლაგებულია ერთმანეთზე გადაბმულ კვადრატებზე. აი, რა შეადგენს ამ ნაწარმოების „კომპოზიციას“.

როდესაც ვათვალეირებდი ბინალის მეორე გამოფენას 1964 წლის მარტში, უცბად შევიჩერდი ერთი სურათის წინ, რომელიც შავ ფერში იყო შესრულებული. ტილოზე დახატული იყო სამუსიკო ნოტები და ამ ნოტებზე კი ზემოდან ავტორს დაეხატა მუსიკალური ინსტრუმენტების ნაწილები. ეს ყველაფერი ქაოსურად იყო გან-

ლაგებული ტილოზე. ძნელი არ იყო მიხვედრა იმისა, რომ ეს მუსიკასთან იყო დაკავშირებული, მაგრამ ვერც კი წარმომდგენია, რომ ეგვიპტეში დიდად ცნობილ მხატვარს, რეალისტური მიმდინარეობის შესანიშნავ წარმომადგენელს სეიფ ვანლის თურმე ამ სურათით უნდოდა ეთქვა ვაგნერის მუსიკის შესახებ. არა, იქ არ ჩანდა ვაგნერის მუსიკა. იქნებ ავტორი რ. ვაგნერის გმირულ მუსიკას და სულისკვეთებას მართა სამგლოვიარო მელოდიებში ხედავს, ვინაიდან სურათი შავი საღებავითაა შესრულებული!

შემთხვევით იქვე სურათის ავტორს სეიფ ვანლის შეეხვდი. მივესალმეთ ერთმანეთს და საუბარი გავებით გამოფენაზე მიღებულ შთაბეჭდილებებზე. მივხვდი, რომ სეიფ ვანლის სურდა მის სურათზე მეთქვა რამე. მე კი ვლუმდი. ველარ მოითმინა და მკითხა, როგორ შთაბეჭდილებას ახდენდა მისი ეს უკანასკნელი ნამუშევარი. მე კითხვას კითხვით ვუპასუხე — თუ არა წარწერით, როგორ უნდა გაიგოს მნახველმა, რომ ეს რ. ვაგნერის მუსიკაა.

ს. ვანლი მიხვდა, რომ ალტაცებაში ვერ მომიყვანა ამ ნამუშევარმა და თითქოსდა თავის მართლებების მიზნით აღნიშნა, რომ ასეთი ხელოვნება არ არის მისი სულის ამოძახილი, მაგრამ ეს იმიტომ გააკეთა, რათა არავინ თქვას, რომ ჩამორჩა თანამედროვეობას. ვერ დავეთანხმე თანამოსაუბრეს იმაში, რომ მიზანი ყოველთვის ამართლებს მის მისაღწევად გამოყენებულ ხერხებს და გზას.

ბინალის მეორე გამოფენაზე წარმოდგენილი ეგვიპტური ნაწარმოებები მკვეთრად განსხვავდებოდნენ პირველი გამოფენის ექსპონატებისაგან. თუკი პირველ გამოფენაზე წარმოდგენილი 237 ნამუშევრიდან მხოლოდ 10—15 იყო სხვადასხვა მოდერნისტული მიმდინარეობისა, მეორე გამოფენის 172 ექსპონატიდან თითქმის ნახევარზე მეტი წმინდაწყლის იმპრესიონისტული ხასიათისა იყო

საერთოდ ეგვიპტელი მხატვრებისათვის დამახასიათებელია ცდა იმისა, რომ მხატვრულ აღქმის ძველ ფორმებს ახალი სული შთაბერონ. თანამედროვე თემებზე შექმნილი მათ ნაწარმოებთა დიდი ზმრავლესობა შექმნილია ძველი ეგვიპტური და შუაასაუკუნეობრივი არაბული ხელოვნების ტრადიციების გამოყენებით. განსაკუთრებით იგრძნობა ძველი ეგვიპტური ხელოვნების ნიმუშებისადმი მიბაძვა ქანდაკებაში, ზეითთ ფერწერის ტექნიკა არ იყო ცნობილი შუაასაუკუნეობრივი არაბული ხელოვნებისათვის და ამიტომ ეგვიპტელი მხატვრები ფერწერის ხელოვნების შესწავლისას დასავლეთის

ხელოვნებას ბაძვდნენ. ცნობილია, რომ XX საუკუნის დასაწყისში ევროპაში შეიქმნა სხვადასხვა ფორმალისტური მიმართულებანი მხატვრობაში და ამიტომ გასაკვირიც არ არის, რომ ზოგიერთი ადგილობრივი მხატვრის შემოქმედებას ატყვია აღნიშნული მიმართულებების გავლენა. ამასთან ნათლად შეიმჩნევა ისიც, რომ სახვითი ხელოვნების მრავალი წარმომადგენელი თანდათანობით, საკმაოდ ხანგრძლივი სულიერი გარდაქმნების შემდეგ გაბედულად აღგება რეალისტური ხელოვნების გზას.

მავნებური კინო ღამოუბნებელი განვითარების გზაზე

აღაშინანი, კაიროს რომელიმე კინოთეატრის წინ რომ აღმოჩნდება, მის ყურადღებას რეკლამის საოცარი მრავალფეროვანება მიიპყრობს. სარეკლამო ფარზე შავი საღებავით დახატული ამა თუ იმ კინოფილმის გმირი, რომელიც სევდისა და ღრმა განცდებისაგან ძალზე შორსაა, მაინც დააფიქრებს მნახველს. შავი ფერი ალბათ იმაზე მიუთითებს, რომ ეგვიპტის კანონ მწუხარებით აღსავსე და მძიმე გზა გაიარა.

გასული საუკუნის 90-იან წლებში კინომ მიიპყრო ეგვიპტელთა ყურადღება. ინგლისელმა კოლონიზატორებმა დროულად შენიშნეს ეს მისწრაფება და შეეცადნენ თავიანთი მიზნებისათვის გამოეყენებინათ დაბეჩავებული ქვეყნის ხალხის ეს ლტოლვა, პირამიდების ქვეყანაში კოლონიური ხელისუფლების განმტკიცებისაკენ წარემართათ იგი. ზოგიერთი კულტურული ღონისძიების გატარებით უნდოდათ ხალხის გული მოეგოთ. ამიტომ ამავე პერიოდში პარიზში შემოღებული ლიუმერისეული ფილმების ჩვენება სასწრაფოდ იქნა გადმოღებული ქალაქ ალექსანდრიაში და აქ 1896 წელს გაიხსნა ეგვიპტეში პირველი 400-ადგილიანი კინოთეატრი.

ეგვიპტის ინტელიგენციას დიდი და მწვავე შემოქმედებითი ბრძოლის გადატანა მოუხდა ეროვნული კინემატოგრაფიის შექმნისათვის. პირველი მხატვრული მუნიჯი ფილმები „უფსკრულის პირას“ (1917), „მოწყვეტილი ვარდი“ (1918) და სხვა, რომლებიც ეგვიპტურ სინამდვილეს ასახავდნენ, გადაღებულ იქნა უცხოელების მიერ. უცხოელ მსახიობთა მონაწილეობით. ამას მოჰყვა ის, რომ უცხოელმა კინოსაქმოსნებმა ალექსანდრიაში ხელთ იგდეს კინოს წარ-

მოება. იტალიელმა ფოტოგრაფმა უმბერტო უორედმა ჩამოაყალიბა ეგვიპტე-იტალიის კინოკომპანია, რომელსაც რომის ბანკი აფინანსებდა.

მაგრამ ვინაიდან ეს კომპანია იღებდა კინოფილმებს უცხოურ სიუჟეტებზე, უცხოელ კინოვარსკლავთა მონაწილეობით, ხალხმა არ მიიღო ის. სულ მალე, 1919 წელს ეს კომპანია გაკოტრდა.

ჩამდენიმე წელი დასჭირდა ეგვიპტის ეროვნული კინოს საფუძვლის ჩაყარას. 1926 წელს კაიროსა და ალექსანდრიაში ლიბანელმა არაბებმა ძმებმა იბრაჰიმ და ბადრ ლამებმა შექმნეს კინომოყვარულთა კლუბი. სულ მალე მათ დაიწყეს თავიანთი ფილმების „უდაბნოში“, „ტრაგედია პირამიდებთან“ და სხვების გადაღება, რომლებიც თავიანთი დასავლური წინამორბედისაგან იმით გამოირჩეოდნენ, რომ ფილმებში მონაწილეობდნენ არაბები, ეკრანზე ნამდვილად ეგვიპტური პეიზაჟები კიაფობდნენ.

ეგვიპტის ეროვნული კინოს დაბადების დღედ 1927 წელი ითვლება. ამ წელს ეგვიპტეში ჩამოვიდა თურქი მწერალი ვედად ორლი, როგორც გერმანიის კინოკომპანიის „მარკოსის“ წარმომადგენელი და შეუდგა ისლამის რელიგიის დამაარსებლის მუჰამედის შესახებ ფილმის გადაღებას. მუჰამედის როლის შესრულება მან დრამის ცნობილ ეგვიპტელ მსახიობს იუსუფ ვახაბს მიანდო. ამ ფილმის გადაღებისათვის ორლი ალ-აზჰარის უმაღლესმა რელიგიურმა უნივერსიტეტმა შარიათის სამართალში მისცა (არსებული ტრადიციის მიხედვით მუსლიმანურ რელიგიასთან დაკავშირებულ ყველა კანონიკურ საკითხს განაგებს კაიროს „ალ-აზჰარის“ უნივერსიტეტი. აღნიშნული რელიგიის ზოგიერთი პრობლემის განმარტებისა და ახსნის უფლება მხოლოდ ამ უნივერსიტეტს აქვს. უნივერსიტეტის შეიხი ითვლება მუსლიმანური რელიგიის უმაღლეს მსახურად), მაგრამ იმის გამო, რომ ვ. ორლის მხარს უჭერდა საზოგადოებრივი აზრი, იგი გაამართლეს.

სულ მალე, ჩვენი საუკუნის 20-იან წლების მიწურულში, გამოჩნდნენ ეგვიპტელი კინორეჟისორები, რომლებიც კარგად იცნობდნენ ადგილობრივ სინამდვილეს. ვალად ყარაფი, მუჰამედ ქერიმა პირველი ეგვიპტელი რეჟისორები იყვნენ.

ვალად ყარაფი საკმაოდ ენერგიული სცენარისტი, რეჟისორი და კინოსაქმოსანი იყო. სულ მოკლე ხანში მან ათობით მუნიციპალიტეტში შექმნა. მუჰამედ ქერიმმა საკმაოდ კარგი პროფესიული განათლე-

ბა მიიღო, ის მონაწილეობდა იტალიასა და გერმანიაში შექმნილ ფილმებში, მას იცნობდა ისეთი ცნობილი რეჟისორი, როგორიც იყო ფრანც ლანგი. მ. ქერიშმა ხელი მოჰკიდა ეგვიპტური მწერლების ნაწარმოებთა ეკრანიზაციას, კერძოდ, მან გადაიღო ფილმი მ. ჰეიქალის რომანის „ზეინაბის“ მიხედვით. სწორედ ამ ფილმმა დასაბამი მისცა ახალ ხელოვნებას, ხელი შეუწყო ეგვიპტური კინოს სახალხო აღიარებას.

ხელოვანთა ამ მედგარმა ბრძოლამ სასურველი შედეგი გამოიღო. უკვე 30-იანი წლების დასაწყისისათვის გამოჩნდა ეგვიპტური ხმოვანი კინო. კინორეჟისორმა იუსუფ ვახაბმა განახორციელა პრესის „მდიდრების ბავშვები“ (1931 წ.) თეატრალური დადგმის ეკრანიზაცია. ფილმმა დიდი მოწონება დაიმსახურა. ეს იყო პირველი ფილმი, რომელშიც არაბული ენა ეკრანზე ამეტყველდა. მალე ამას მოჰყვა ეგვიპტური ვოკალური ფილმები: მ. ქერიშის „თეთრი ვარდი“, რომელშიც მონაწილეობდა ცნობილი ეგვიპტელი კომპოზიტორი და მომღერალი აბდელ ვახაბი.

საინტერესოა ის გარემოებაც, რომ ეგვიპტის ეროვნული კინემატოგრაფის ახალი მიმართულების წინააღმდეგ ბრძოლაში ინგლისელმა კოლონიზატორებმა მოხერხებულად გამოიყენეს ეგვიპტის რეაქციული წრეები. მაგალითად: აბდელ ვახაბის ფილმი „თეთრი ვარდი“ აკრძალულ იქნა თვით ეგვიპტის ხელმწიფის ფარუკის მიერ, მანვე წაუყენა ფილმს ბრალდება, რომ ეს ფილმი პაროდიაა რელიგიასა და ერზე, ციტირებაა ყურანისა და ბიბლიისა; მუსლიმანური კანონმდებლობა „შარიათი“ კი კრძალავს ყურანის ციტირებას არარელიგიურ ლიტერატურაში, განსაკუთრებით ხელოვნების ყველა დარგში; ფილმი ეგვიპტის ერის გაშარყებული სურათია, შეიცავს კომუნისტურ პროპაგანდას და მიმართულია ხელმწიფის ძალაუფლების წინააღმდეგ.

ამ ფილმს მოჰყვა ფილმი „ვედადი“, რომელიც გადაიღო გერმანელმა რეჟისორმა ფრიც კრამპმა ახალგაზრდა სცენარისტის ახმედ ბადრაჰანის სცენარის მიხედვით. ფილმში მთავარ როლს ასრულებდა ცნობილი ეგვიპტელი მომღერალი ქალი უმმ ქალსუმი.

ახმედ ვახაბის („თეთრი ვარდი“, „სიყვარულის იარაღი“, „გაუმარჯოს სიყვარულს“, „ბედნიერი დღე“, „მე ანგელოზი არა ვარ“ და სხვები), ფარიდ ალ-ყარტაშის („არ ძალმიძს“, „არ მინდა დავქორწინდე“, „ჩემი სიყვარულის სიმღერა“ და სხვები) და მუჰა-

მედ ფავზის ფილმებში ეგვიპტის ვოკალურმა ფილმებმა საბოლოო გამარჯვება მოიპოვეს. ამ ფილმებში გამოვლინდა ეგვიპტის ეროვნული კულტურის თავისებურება. ცნობილი კომპოზიტორებისა და მომღერლების შემოქმედებითა მოღვაწეობამ კინოში დიდად შეუწყო ხელი ეგვიპტის ეროვნული მუსიკის აღმავლობას.

ეგვიპტეში გაბატონებულმა ინგლისელმა კოლონიზატორებმა ჩვენი საუკუნის 30-იანი წლებისათვის შეცვალეს კოლონიური მართვის ტაქტიკა. თუ პირველ ხანებში ინგლისელი კოლონიური ხელისუფალნი მხარს უჭერდნენ ეგვიპტური კულტურის აღმავლობას (მხოლოდ იმ მიზნით, რომ კულტურის აღმავლობისაქენ ეგვიპტელი ხალხის ეს მისწრაფება გამოეყენებინათ თავიანთი კოლონიური რეჟიმის განმტკიცების მიზნებისათვის), აღნიშნული პერიოდისათვის ისინი სხვა პოზიციებზე გადავიდნენ: მათ ამ მისწრაფების ჩახშობის ტაქტიკა აირჩიეს: განსაკუთრებით გააძლიერეს ცენზურა, რომელიც საშუალებას არ იძლეოდა, აღმავლობის გზაზე მდგარი ეგვიპტის ეროვნული კინო შეხებოდა თანამედროვეობის აქტუალურ პრობლემებს.

სწორედ ამიტომ კინოფილმებში მთავარ გმირებად გამოყვანილი იყვნენ ისეთი ადამიანები, რომლებიც მოწყვეტილნი იყვნენ ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობასა და მის იდეებს, ცხოვრობდნენ პირადი ცხოვრებით, იყვნენ საკუთარი, ვიწრო იდეალებით გატაცებული. მაგალითად, ე. წ. კინოტრაგედიებში, რომელთა დადგმებსაც თეატრიდან მოსული რეჟისორები — იუსუფ ვახაბი, ამერ გამინი და სხვები ანხორციელებდნენ, კინოფილმის სიუჟეტის განვითარებას განსაზღვრავდა ფატუმი, ე. ი. ბედისწერით, „ღვთის ნებით“ წინასწარ განსაზღვრული, „განგების“ მიერ მოვლენილი უბედურება, ჭირ-ვარამი და უკუღმართობანი, რომლებიც თავს ატყდებოდნენ გმირებს, და არა მოქმედების მსვლელობა. ასეთი იყო ფილმები „შურისგების დრო“, „ღარიბთა შვილნი“, „სისხლიანი გზა“, „ადამიანი, რომელსაც არ სძინავს“ და სხვები. სწორედ ამიტომ იყო, რომ ასეთ ფილმებში მსახიობებიც პრინციპით: ერთნი — სიკეთის მატარებელნი, მეორენი კი — ბოროტებისა, მკვეთრად განსხვავდებოდნენ ერთმანეთისაგან.

მეორე მსოფლიო ომის წინა წლებში საკმაოდ გაიზარდა კინოფილმების გამოშვება. ამ პერიოდისათვის ეგვიპტე საკმაოდ მნიშვნელოვან პოლიტიკურ როლს ასრულებდა მუსლიმანურ აღმოსავ-

ლეთში, რაც მოითხოვდა, თავის მხრივ, ეგვიპტის კულტურული წვლილის გადიდებას არაბული კინოხელოვნების შექმნაში. ამან განაპირობა რამდენიმე ეროვნული კინოსტუდიის შექმნა ეგვიპტეში. კაიროელმა საქმოსანმა და მლიონერმა თალათ ხარბმა ჩამოაყალიბა ეროვნული კინოსტუდია „სტუდო მისრა“, მას მოჰყვა სხვა ეგვიპტური კინოსტუდიები: „რამზესი“, „ლამა“, „ნასიბიანი“. როზლებიც ყოველწლიურად ჩვიდმეტ ახალ ფილმს იღებდნენ. 1929 წლისათვის კინოთეატრების რაოდენობა ეგვიპტეში 130-დან 250-მდე გაიზარდა.

ეროვნული კინოხელოვნების აღმავლობას მიეტმასნა მავნე ტენდენცია—ფრანგული და ამერიკული ფილმების დიდი ზეგავლენა. ბულვარული მწერლობის სიუჟეტები, უბედურებათა, ბოროტნიკმედების, მკვლევლობებისა და თვითმკვლევლობების, მორალური აღვირაზსნილობისა და სხვა ამორალურ მოქმედებათა მთელი ჯაჭვი იყო გაბმული ამ პერიოდის ეგვიპტურ სალონურ კინოტრაგედიებში. „დასჯა“ — რეჟისორ ბარაქათის გადაღება, „ქალის აღსარება“ — პახან ალ-ემას, გარყვნილი ქალის სახე ფილმებში „ას-სასუტაში“, „გაზელ ალ-ბანათში“ და „სადღესასწაულო ღამეში“ განსაზღვრავდნენ იმდროინდელი ეგვიპტური ფილმების ხასიათს. კინოეკრანებზე ასეთი გმირების ჩვენებამ ბოლო მოუღო იმ კეთილშობილურ ჰანგებს, რომლებიც ჟღერდნენ პირველ ეგვიპტურ მუნჯსა და ხმოვან ფილმებში. ამ ახალ ფილმებში მუსლიმანი ქალის ემანსიპაციისა და ცხოვრების დიდ პროგრესულ გზაზე გამოსვლის მოტივები არ ჩანდნენ, პირიქით, ისინი მოუწოდებდნენ საწინააღმდეგოს, ქადაგებდნენ, რომ ქალებისათვის მოქალაქეობრივი უფლებების მინიჭება საშიშია სოციალურად და მორალურადაც. სწორედ ამაში ჩანდა მათი რეაქციულობა.

რეაქციულობის დიდი ესვა ამავე პერიოდის სხვა კინოფილმებსაც, რომელთა უმრავლესობაც მოწყვეტილი იყო თანამედროვეობას, ასახავდა, რომელიღაც უცნობ სამყაროს. გამოფიტულს გრძნობებისაგან და მიმართულს ჰუმანური და კეთილშობილური განცდებისა და მისწრაფებების უღიმამო გაკილვისაკენ.

აღნიშნული პერიოდის ეგვიპტური ფილმები განიცდიდნენ აშკარა პოლიეულდიზაციას. სხვათაშორის ეს ტერმინი პოგონილი როდია. თვით ეგვიპტელი კინოკრიტიკოსები (ქ. ალ-ტალმასანი და

სხვ.) პირდაპირ მიუთითებენ, რომ ამ დროს აღგილი ჰქონდა „არა-
ბული ფილმების პოლიეუდიზაციას“. სწორედ ამაზე წერდა ქ. ატ-
ტალმასანი: „სიტყვა პოლიეუდიზაციას რამდენიმე მნიშვნელო-
ბა აქვს. ფრაზა „ზეილმა ნახა პოლიეუდიზირებული ფილ-
მი“ შეიძლება ასე გავიგოთ, რომ მან ნახა არაბული ფილ-
მი, რომლის შექმნაც პოლიეუდის ფილმების გავლენითაა ნაკარნა-
ხევი“.

ქ. ატ-ტალმასანი სამართლიანად აღნიშნავს, რომ პოლიეუდი-
ზაცია, როგორც ინფექცია ისე მოედო ეგვიპტური კინოხელოვნების
ყველა უბანს, აქტიორთა ჩაცმულობას, დეკორაციებს და მერე—
განაგრძობს ავტორი — „იპყრობს ეგვიპტური ფილმის სიუჟეტ-
საც. ამის შედეგად ეგვიპტური ფილმის პერსონაჟები ამერიკელე-
ბად გადაიქცევიან, მართალია, ისინი გამოწყობილი არიან ეროვ-
ნულ ტანსაცმელში, მაგრამ აშკარად იგრძნობა კავბოის ქუდი, ამ-
ერიკული კრელი პერანგი“.

ეროვნული ფილმების ბედისადმი ასეთმა მიდგომამ განაპირო-
ბა, — აღნიშნავს ავტორი — ის, რომ პოლიეუდიზაციამ მოიცვა
ეგვიპტური კინემატოგრაფის ყველა მხარე და, რაც მთავარია, ეგ-
ვიპტური ფილმების 75% ეროვნული კინოხელოვნების ტრაგედიის
მაჩვენებელია. სწორედ, ამიტომ იყო, რომ იმ პერიოდში კაიროს
სტუდიებში გადაღებულ ფილმებში თითქმის არ ჩანდა ეგვიპტური
ხასიათი, უფრო სწორად არაბული ხასიათი, რომელიც ახასიათებს
არაბული აღმოსავლეთის ხალხებს. ზოგიერთ ფილმში არაბული მხო-
ლოდ ენა დარჩა, მაგრამ ეს ენაც დამახინჯებულია. „მე თვითონ,
წერს ქ. ატ-ტალმასანი, არ ვისურვებდი ამგვარად მოვექცეულიყავი.
ჩვენი ფილმების პოლიეუდიზაცია სულიერი კოლონიზაციისა და
იდეური შემოსევის ერთ-ერთი ფორმაა, რომლის მიზანიცაა „შე-
უმჩნევლად, თანდათანობით მომზადდეს ჩვენს რიგებში „მეხუთე
კოლონა“.

ეროვნულ კინოხელოვნებაში დამკვიდრებულმა ამ რეაქციულმა
ქანრმა ერთგვარი, არც თუ ისე ძლიერი, მაგრამ მაინც საგრძნობი
გამოხმაურება ჰპოვა მთელ არაბულ აღმოსავლეთში. იმატა ეგვიპ-
ტურ კინოფილმებზე მოთხოვნილებამ სხვა არაბულ ქვეყნებშიც.
1945 წლისათვის ეგვიპტურ ფილმებს უჩვენებდნენ სუდანის, ერი-
ტრეის, აზრინიის, ირანის, ერაყის, სირიისა და ლიბანის 431 კინო-
თეატრში, სადაც 37 მილიონამდე ადამიანმა ნახა ისინი. ამასთან

1945—46 წლებში 338 ეგვიპტური ფილმი იქნა შესყიდული ინდოეთის, ინდონეზიის, ეკვატორული აფრიკის, ტუნისის, ალჟირისა და სხვა ქვეყნების მიერ. სულ 1,350 მილიონ ეგვიპტურ გირვანქად ღირებული ფილმები იქნა ექსპორტირებული ეგვიპტის მიერ. საინტერესოა ის გარემოებაც, რომ ამერიკული და ფრანგული ბულვარული ფილმები არ იბრძოდნენ ეგვიპტური ფილმების საკონკურენციოდ არაბულ აღმოსავლეთში, ვინაიდან ეს უკანასკნელნი კარგად ასრულებდნენ ამერიკული თუ დასავლური ფილმების პროპაგანდისტის როლს დედამიწის ამ რაიონში, რაც არ ეწინააღმდეგებოდა ამერიკელ და ფრანგ კინოსაქმოსანთა ინტერესებს. ასე, ახლო აღმოსავლეთში ეგვიპტურ ფილმებზე მოდიოდა ამ რაიონში შემავალი ქვეყნების კინომპორტის 45 პროცენტზე მეტი, მაშინ როდესაც 1939 წლისათვის 5 პროცენტს არ აღემატებოდა.

მეორე მსოფლიო ომის დამთავრებამ, ფაშიზმზე საბჭოთა ხალხის გამარჯვებამ და ამის შედეგად ეროვნული-განმათავისუფლებელი მოძრაობის აღმავლობამ ეგვიპტურ კინოს პროგრესული გზით განვითარებაზე დიდი ზემოქმედება მოახდინა ამის ნათელი დადასტურებაა ქამალ სელიმის ფილმი „ალ-აზიმა“. ეს იყო პირველი ეროვნული ფილმი, რომელიც ასახავდა საშუალო ფენის ეგვიპტელის ცხოვრებას, მძაფრი სოციალური ეპიზოდების თხრობით, ყოველგვარი პომპეზურობისა და მოჩვენებითობის გარეშე. მასში მოთხრობილი იყო კომერციული ფაქულტეტის კურსდამთავრებულის ბედი, რომელმაც ვერ იპოვა თავისი ცოდნისა და შრომის გამოყენების საშუალება საკუთარ სამშობლოში.

ომისშემდგომი წლების ეგვიპტური კინოხელოვნების განვითარებაში დიდი წვლილი შეიტანა კინოსარბიელზე გამოსულმა ახალმა თაობამ — აბდელ აზიზმა, ჰაქიმ ჰაფიზმა, აბას ქამილმა, ქამილ ატ-ტალმასანმა. მათ შექმნეს ისეთი თვალსაჩინო კინოფიურები, როგორიცაა: „ღღეები და ღამეები“, „სიმახინჯე და სილამაზე“, „ფატიმა, მარიკა და რაშელი“, „ქიადიბი“ და სხვა. ახალი თაობის კინოხელოვანთა შორის გამოირჩევა ქამილ ატ-ტალმასანი, როგორც ნიჭიერი კინორეჟისორი და საკმაოდ ძლიერი კინოთეორეტიკოსი.

1957 წელს ქ. ატ-ტალმასანმა გამოაქვეყნა ნაშრომი „ამერიკული ფილმები ეგვიპტელთა თვალით“. ქამილ ატ-ტალმასანი თავის ამ ნაშრომში დიდ ადგილს უთმობს ჰოლივუდის ფილმების კრიტიკულ განხილვას, რაზედაც ზემოთ გვქონდა ლაპარაკი.

ქ. ატ-ტალმასანი როდი წარმოადგენს ერთადერთ კინოხელოვანს, რომელმაც ხმა აიმაღლა ჰოლივუდიზაციის წინააღმდეგ. ცხოვრილი ეგვიპტელი პუბლიცისტი აჰმედ ბახა-ედ-დინი ამავე დროს მიუთითებდა ეგვიპტის ეროვნული იდეოლოგიის დაცვის აუცილებლობაზე. ის წერდა: „ეგვიპტის მთავრობამ ბრძნული გადაწყვეტილება მიიღო ეროვნული მრეწველობის უცხოური კონკურენციისაგან დაცვის მიზნით. მან გააღიდა საბაჟო გადასახადები... მაგრამ როდისღა დავიცავთ ჩვენს ეროვნულ იდეოლოგიას? ყოველი ეგვიპტელი მოქალაქე, რომელიც კოსტიუმს იკერავს ინგლისური ან ამერიკული ქსოვილისაგან, ერთი გირვანქით მეტს იხდის, ვიდრე ეგვიპტურ ქსოვილის შესაძენად საჭირო, არსებითად ამით ეგვიპტელი არც თუ ისე ბევრს დაკარგავს. მაგრამ ყველა ეს, ვისი თავიც გამოტენილია ინგლისური ან ამერიკული იდეებით, ჩვენთვის სამუდამოდ დაკარგულია“.

მართლაც ეს ასეა. ჩემი ეგვიპტეში ხანგრძლივად ყოფნის დროს, არაერთხელ წამიკითხავს კაიროსა და ალექსანდრიის გაზეთებში, ხშირადაც მინახავს, თუ როგორ ითრევდა თავისი გავლენის ქვეშ ახალგაზრდობას ესა თუ ის ამერიკული ფილმი, რომელსაც იქ აჩვენებდნენ. ასე მაგალითად, იქაური გაზეთები ხშირად იუწყებოდნენ იმის თაობაზე, როგორ გახდა 22 წლის ახალგაზრდა ქურდი, ჯიბგირი, ორმა მოზარდმა როგორ გააუპატიურა გოგონა, მცირეწლოვან ხულიგანთა ჯგუფი როგორ შეიჭრა ბარში და იქ დამსწრეთ სროლა აუტეხა. სასამართლოზე ისინი აღნიშნავდნენ, ასე იმიტომ მოიქცნენ, რომ ამერიკული კინოფილმების გმირებს ბაძავდნენ.

ამერიკული ფილმების ჩვენებამ ეგვიპტეში ომის შემდგომ წლებში ფართო ხასიათი მიიღო. 1952 წლამდე ეგვიპტის კინობაზარზე მეტობდა ამერიკული კინოფილმები. ამავე წელს მიღებულ იქნა კანონი, რომელიც განსაზღვრავდა უცხოური ფილმების იმპორტს, რამაც სასურველი შედეგიც გამოიღო. 1950 წელს ეგვიპტეში შემოტანილი იყო 405 ამერიკული და ინგლისური ფილმი, ხოლო 1953 წლისათვის ასეთი ფილმების შემოტანა შემცირდა 300-მდე, ასევე შემცირდა იტალიური ფილმების შემოტანაც 40-დან 13-მდე. მაგრამ ეს კანონი მაინც ვერ იცავდა ეგვიპტის ეროვნულ ფილმს უცხოური ფილმების შემოტენისაგან.

ასეთი მოვლენის წინააღმდეგ სასტიკად გაილაშქრეს ეგვიპტელ-

მა კინომოდერნიზმმა. ქ. ატ-ტალმასანის კოლეგამ ფატხი ხალილმა 1959 წელს კაიროში გამოსცა წიგნი „არაბული კულტურის დაცვისათვის“, რომელშიც გამოაშკარავებული იყო აშშ-ის არაბულ აღმოსავლეთში იდეოლოგიური ექსპანსიის ნამდვილი მიზნები. ის აღნიშნავდა, რომ კინო ამ მიმართულებით დიდ როლს ასრულებდა, ვინაიდან ეგვიპტის სანახაობით დაწესებულებათა 70 პროცენტს კინოთეატრები წარმოადგენენ და 1958 წელს 48 მილიონი მნახველი ჰყავდა ამ კინოფილმებს, რომელთა დიდი უმრავლესობა ამერიკული იყო. ავტორს ამ ნაშრომში მოჰყავს ციფრი, რომელიც მოწმობს, რომ ამავე პერიოდისათვის ეგვიპტეში ყოველწლიურად შემოჰქონდათ ასზე მეტი უცხოური ფილმი — უფრო მეტიც, 1960—1966 წლების განმავლობაშიც კი ეგვიპტის სინამდვილეში ჯერ კიდევ იყო კინოთეატრები, რომლებშიც მხოლოდ ამერიკულ ფილმებს აჩვენებდნენ—ასეთები იყვნენ თანამედროვე ტექნიკით აღჭურვილი კინოთეატრები „მეტრო“, „ამირი“, „რადიო“ და სხვები ქალ. ალექსანდრიაში.

ეგვიპტის 1952 წლის რევოლუციამ საგრძნობლად შეარყია ამერიკული და უცხოური ფილმების საერთო რეპუტაცია ეგვიპტეში, მძლავრი ბიძგი მიეცა ეროვნული კინოს აღმავლობას. 1954 წლისათვის ეგვიპტის ყველა 8 კინოსტუდიამ („მისირი“, „ლამა“, „ნასიბიანი“, „ალ-აჰრამი“, „ხარაბა“, „გალალი“, „ნახასი“ და „რამი“) ეგვიპტის კინემატოგრაფიის ისტორიისათვის უჩვეულო კინოფილმების რაოდენობა — 84 ფილმი გადაიღო. შემდგომში კინომრეწველობა უშეგებდა 50—60 კინოფილმს ყოველწლიურად. ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის კინემატოგრაფიას ამჟამად აფრიკის კონტინენტზე პირველი, აზიაში კი მესამე ადგილი (ინდოეთისა და იაპონიის შემდეგ) უჭირავს ფილმების გამოშვების რაოდენობით.

ეგვიპტის ეროვნული კინოს განვითარების ისტორიაში თვალსაჩინო ადგილი უჭირავს ისტორიული შინაარსის კინოფილმებს. თუ 1952 წლამდე გადაღებული ფილმების („ლაგინი“ — 1939 წ.) მთავარი მიზანი მეფისადმი ერთგულების გრძნობის აღზრდა იყო, სულ სხვა ხასიათი მიეცა ომისშემდგომი წლების ამ ჟანრის ფილმებს. ამ პერიოდში აჰმედ ბადრახანისა და ტოჯი მისერის მიერ „ათას ერთი ღამის მოტივებზე“ გადაღებული ორი ფილმი, ძველი ლეგენდის „ანტარა და აბლის“ ეკრანიზაცია ნიაზი მუსტაფას მიერ და

სხვა ისტორიული ჟანრის ფილმები, მართალია, მიმართული იყო შორეული წარსულისაკენ, მაგრამ აღადგენდნენ ეკრანზე ლეგენდარული გმირების საქმიანობას, აჩვენებდნენ არაბული კულტურის სიდიადეს, აღვივებდნენ პატრიოტულ გრძნობებს, მოუწოდებდნენ იმპერიალიზმის წინააღმდეგ ბრძოლისაკენ.

ისტორიული ჟანრის კინოფილმების განვითარებას მოჰყვა თანამედროვე ცხოვრების ამსახველი პატრიოტული შინაარსის კინოფილმები. პალესტინის ომის შემდეგ (1948 წ.) გადაღებულ იქნა ფილმი „ნადია“, ინგლისელთა საოკუპაციო ჯარების წინააღმდეგ ეგვიპტელ პარტიზანთა ბრძოლას სუეცის არხის ზონაში მიეძღვნა ფილმები „მუსტაფა ქამილი“, „ძირს იმპერიალიზმი“. საინტერესოა ამ უკანასკნელი ფილმის ბედი. რეჟისორმა ჰუსეინ სიდკიმ ეს ფილმი დიდი პატრიოტული გრძნობით გადაიღო. ფილმის მთავარი გმირი — ეგვიპტელი პატრიოტი — გაზეთის ფურცლებზე ხშირად ამხელს ინგლისელ იმპერიალისტებს და მერე იარაღით ხელში იბრძვის ინგლისელთა წინააღმდეგ სუეცის არხის ზონაში. მიუხედავად იმისა, რომ ამ ფილმში არ იყო ეგვიპტის ხელმწიფის ფარუქის კრიტიკა, იგი აიკრძალა მონარქის მიერ და ეკრანზე გამოვიდა ფარუქის ხელისუფლების დამხობის შემდეგ. ასევე აკრძალულ იქნა რეჟისორ ქამალ სალახის ფილმი „სანატრელი ოცნება“, რომელშიც ასახული იყო სტუდენტთა პატრიოტული მოძრაობა.

ამ ჟანრის ყველაზე გრანდიოზული ფილმია „სალაჰ-ედ-დინი“. ფილმის გადაღებისათვის რამდენიმე წლის განმავლობაში ემზადებოდა რეჟისორი ნურ ად-დინ ზულფიკარი, მაგრამ მან ვერ დაასრულა მისი გადაღება. რეჟისორმა იუსეფ შახინმა განახორციელა მისი ჩანაფიქრი 60-იან წლებში.

1952 წლის 23 ივლისის ეგვიპტის რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ ახალი ეტაპი დაიწყო ეგვიპტური კინოს ისტორიაში. „ჩვენ მოვითხოვთ, — აღნიშნული იყო რევოლუციური მთავრობის მოწოდებაში, — ინტელექტუალურ სცენარებს, რომელთაც მნახველებისათვის შემეცნებითი ღირებულებაც ექნება. ყველა ახალ ფილმს სოციალური, კულტურული და დოკუმენტური მნიშვნელობა უნდა ჰქონდეს. ისეთი ფილმები არ უნდა გამოვიდეს, რომელთა შინაარსიც მარტო ცეკვებითა და სიმღერებით განისაზღვრება. ჩვენ წინააღმდეგი არა ვართ ფილმებისა, სადაც ცეკვაც არის და მუსიკაც,

მაგრამ ყოველივე გამართლებული უნდა იყოს სიუჟეტის მსგელ-
ლობით. და ბოლოს მოვითხოვთ. რომ კინემატოგრაფი სახალხო
მასების განათლების ქმედითი საშუალება გახდეს“.

1956 წელს 28 ოქტომბერს პრეზიდენტმა ნასერმა გამოსცა დე-
კრეტი, რომლის თანახმადაც კინოთეატრების მფლობელნი ვალდე-
ბული იყვნენ ყოველი თვის განსაზღვრულ დღეებში ეჩვენებინათ
ეგვიპტური ფილმები. კინოხელოვანთა წახალისების მიზნით იმავე
წელს შემოღებულ იქნა ფულადი პრემიები. 1963 წელს ეგვიპტის
მთავრობამ თავის კონტროლს დაუქვემდებარა კინოფილმების წარ-
მოება, მიღებულ იქნა კინოს წარმოების განვითარების ხუთ-
წლიანი გეგმა, რომელიც ითვალისწინებდა ყოველწლიურად 60
სრულმეტრაჟიანი და 100 მოკლემეტრაჟიანი ფილმის გადაღებას.
კაიროს მახლობლად აშენდა კინოსტუდიის დიდი კომპლექსი, რო-
მელიც ამავე დროს კინემატოგრაფიის უმაღლესი ინსტიტუტის
ტექნიკური ბაზაცაა. ინსტიტუტი ამზადებს კინოხელოვანთა კად-
რებს. უნდა აღინიშნოს, რომ აქ საბჭოთა კინოს გამოცდილებასაც
სწავლობდნენ.

მხოლოდ 1952 წლის რევოლუციის შემდეგ გახდა შესაძლებე-
ლი ისეთი ფილმების გადაღება, რომლებიც ეგვიპტის ეროვნულ-
განმათავისუფლებელ მოძრაობას ასახავდნენ. შეიძლება დასახელე-
ბულ იქნეს მთელი რიგი ფილმები, რომლებიც დამაჯერებლად აჩ-
ვენებენ ეგვიპტის პოლიტიკური ცხოვრების განახლებისათვის
ბრძოლას. ასეთი ფილმებია „ღმერთი ჩვენთანაა“ (ფატენ ალ-ჰამა-
მასა და აჰმედ ჰამდის მონაწილეობით), რეჟისორ ნურ ად-დინ
ზულფიკარის ფილმი „დამიბრუნე სიცოცხლე“ ცნობილი ეგვიპ-
ტელი მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის იუსეფ ას-სიბაის სცენა-
რის მიხედვით. ასეთ ფილმთა შორის საინტერესოა რეჟისორ სალამ
აბუ-სეიფის ფილმი „30-იანი წლების კაირო“ ამავე რეჟისორის,
ალი ალ-ზარქანისა და ვაფია ხაირის სცენარი ნაგიფ მახფუზის მი-
ხედვით და რეჟისორ ჰუსეინ ქამალის — „ფოსტის უფროსი“ დუ-
ნია ალ-ზაზას და საბრი მუსას სცენარი იაჰია ხაყის მოთხრობის
მიხედვით.

30-იანი წლების კაიროს, როდესაც ეგვიპტელების წიაღში
მწიფდებოდა რევოლუცია, როდესაც იზრდებოდნენ და იწრთობო-
დნენ ადამიანები, რომელთაც უნდა მოეხდინათ რევოლუცია, აჩ-

ვენებს სალაპ აბუ-სეიფის ფილმი... ქუჩა კაიროს ცნობილი უნივერსიტეტის წინ და ამ გზაზე მომავალი სამი მეგობარი — აჰმადი, ალი და მახგუბი. ეს მარტო გასეირნება როდია ამ ქუჩაზე, რეჟისორი მნახველებს აცნობს გმირებს. მართლაც, სანამ ეს სამი მეგობარი უნივერსიტეტიდან საერთო საცხოვრებელში მოვა, ისინი ბევრ რამეს აცნობენ მნახველებს თავიანთ შესახებ. ცნობილი ხდება, რომ აჰმადი ყბედი, მშინარა და იაფფასიანი ღიძების მოყვარულაა. ის პატარა სტატიებს წერს ჟურნალებში და ყოველნაირად ცდილობს მეგობრებიც დაიყოლიოს ასეთსავე საქმიანობაზე. ალი ღიდად გატაცებულია ფილოსოფოს-პუმანისტებისა და ქვეყნის განახლების იდეებით. ის ყველაფერ ამაზე ალტაცებით ლაპარაკობს და მეგობრების დაცინვას, მათ უკმაყოფილებასაც კი იწვევს. მარტო მესამე, მახგუბი დუმს, მოლუშულია და ცდილობს დამალოს თავისი მერყეობა: მიემხროს მათ, ვისაც აწუხებს ქვეყნის მომავალი, თუ საკუთარი ბედისა და კარიერის მოწყობას მოკიდოს ხელი.

ამ ადამიანების ისტორია შეადგენს ფილმის სიუჟეტურ საფუძველს. შინაარსობლივად ერთმანეთთან დაკავშირებული არიან ალისა და მახგუბის სახეები. მათ ორთავეს ერთი ღარიბი და მრავალშვილიანი ოჯახის ქალიშვილი იხსანი უყვართ. იხსანი ალის თანაუგრძნობს, ეს კი მახგუბში ეპკვს იწვევს. ქალიშვილი ალის პიროვნებაში ხედავს ადამიანს, რომელიც მზადაა ემსახუროს ხალხს, მაგრამ მას ყოველთვის როდი მოსწონს ალის გრძელი და ზოგჯერ მისთვის გაუგებარი საუბარი, თუმცა ის ალის ყურადღებითა და პატივისცემით უსმენს. ალი, რომელიც ღრმად გაერკვა იმაში, თუ რას მოუტანს მის ხალხს პოლიტიკური ცვლილებანი, ვერ მიხვდა გუმანოთ, თუ რა მოსდის იხსანს.

იხსანი კი იტანჯება და იცით რატომ? ის დაჰყვა მშობლების დაჟინებით მოთხოვნას — ცოლად გაჰყვეს მდიდარ მოხუცს, მას ეცოდება ალი, არ უნდა მისი დაკარგვა, მაგრამ მდიდარი მოხუცის ცოლობა საშუალებას მისცემს დაეხმაროს თავის პატარა დებსა და ძმებს, მათ არ მოუხდებათ მათხოვრობა. ლუკმაპურის თხოვნა, წაწალი.

მალე მახგუბის წინაშეც რთული მატერიალური პრობლემა წამოიჭრება მამის ლოგინად ჩავარდნის გამო. სწორედ ამ დროს საკითხი არჩევანზე დადგა: მახგუბის ნათესავი, რომელსაც რაღაც

პოსტი უჭირავს სამინისტროს კანცელარიაში, სთავაზობს მას ცოლად შეერთოს თავისი უფროსის საყვარელი, რაც საშუალებას მისცემს მახგუბს თანამდებობა მიიღოს კანცელარიაში. ის ღრმად განიცდის ყოველივე ამას და ბოლოს თანხმდება. ქორწინების ცერემონიის ღრის ირკვევა, რომ მისი ცოლი ზდება იხსანი, რომელიც მას ფარულად ასე უყვარდა და რომელიც თითქოს გათხოვდა კიდეც: მახგუბი გრძნობს, რომ მან არა მარტო ცოლი შეერთო, არამედ ვალდებულია ნება დართოს თავისი ცოლის ყოვლისშემძლე საყვარელს ეწვიოს ხოლმე მის ცოლს. აი, რა გზით უნდა მოიპოვოს მან ყოვლისშემძლე შეფის მფარველობა და მზრუნველობა.

მისწრაფებამ, რომ სინამდვილე განხილულ იქნას ისტორიულ და მორალურ ასპექტში, მიუხედავად მთავარი კონფლიქტისა და ცალკეული თემების ლოკალური და ზოგჯერ მელოდრამატიული ხერხებით გახსნისა, თემის აქტუალობამ, სოციალური ქლერადობის თანადროულობამ, და სახალხო მასების იმპერიალიზმისა და კოლონიალიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის მოწოდებამ ეს ფილმი გამოაჩინა სხვა ეროვნული კინოფილმებისაგან.

„30-იანი წლების კაირო“, აღწერს რა ეგვიპტის დედაქალაქში გამეფებულ სიტუაციას, რომელმაც განაპირობა 1952 წლის რევოლუცია, ერთი და იგივე სოციალური წრის, დაახლოებით ერთი და იგივე შეხედულებებისა და ერთი თაობის წარმომადგენლების ბედის გადაწყვეტის სამ ვარიანტს იძლევა.

მთავარი კი ის არის, რომ ფილმში მკვეთრადაა გამოკვეთილი ადამიანის სახე, რომელიც ოცნებობს განახლებულ სამშობლოზე, ცდილობს კიდეც გააკეთოს რამე ქვეყნის საკეთილდღეოდ. კარგი ტენდენციის გვერდით შეინიშნება ისიც, რომ ფილმს აზის იმდროინდელი საზოგადოებრივი აზრის დაღი. საქმე ისაა, რომ ასეთი ადამიანი (ალი ამ ფილმში) ზოგჯერ განყენებული იდევით საზრდოობს, მას არ ძალუძს ირგვლივ მიმოიხედოს, ეძებოს თანამოაზრენი. ის ერთია, მარტოა თავისი განცდებითა და ფიქრებით. ეს დადებითი ვარიანტია შედარებით.

მეორე ვარიანტი ამ ფილმის მიხედვით ადამიანების ბედის გადაწყვეტისა მოცემულია აჰმადის სახით — ესაა უპრინციპობა და მლიქვნელობა, ავადმყოფური შიში საკუთარი ბედის მიმართ. მაგრამ ყოველივე ეს ღალატსა და ვერაგობაში არ გადადის, თუმცა მხოლოდ სრული შემთხვევითობის გამო. მესამე ვარიანტს მახგუ-

ბი განაზოტელებს. აქ წინა პლანზე ეგოიზმი და შურია წამო-
წეული. მახგუბი მორალურად ეცემა არა იმიტომ, რომ იგი „გაჰი-
რვებამ აიძულა“ (რაც ასე დამახასიათებელი იყო მელოდრამისე-
ული კინემატოგრაფისათვის), არამედ იმიტომ, რომ მის ბუნებაში
მოცემული იყო უფერული და უწმინდური ცხოვრების წინამძღ-
ვები.

საინტერესოა მეორე ეგვიპტური ფილმის „ფოსტის უფროსის“
დასაწყისი. თითქოს შთაბეჭდილება იქმნება, რომ ეს ეგვიპტის სოფ-
ლის ცხოვრების სერიოზული სოციალური სურათია, მაგრამ ფილ-
მის ბოლოში მნახველი რწმუნდება, რომ ამ ფილმსაც აზის ეკრა-
ნული მელოდრამის დაღი.

ერთ მივიწყებულ სოფელში კაიროდან ჩამოდის ფოსტის ახა-
ლი უფროსი. მართალია, მან მიაღწია სამსახურებრივ დაწინაურებას,
მაგრამ სიხარულს როდი განიცდის. სოფელში ის სევდამ მოიცვა.

რას წარმოადგენს სოფელი? ეს თავიდანვე ნაჩვენებია ფილმ-
ში. ქალაქიდან ჩამოსული ფოსტის უფროსი სოფლის მამასახლისის
საცხოვრებლად მიჰყავს სახლში, რომელიც ობობას ქსელითაა და-
ფარული. აქ მას ხვდება ზარმაცი და უხამსი მსახური სამიდა. სახლს,
სადაც ფოსტის უფროსი ცხოვრობს, მალე თავს დაესხმიან ადგი-
ლობრივი მამაკაცები იმიტომ, რომ მათ გაიგეს „ქალაქელს“ ეს-
ტუმრა „მათი“ მოცეკვავე ქალი.

ფოსტის ახალი უფროსი აბას ხუსეინი თავიდანვე საბრძოლვე-
ლადაა განწყობილი. ის სოფელში ჩამოვიდა წესრიგის დასამყა-
რებლად. მას სურს წინაღუდგეს ინტრიგებსა და სოფლის თითქმის
ველურ ჩვევებს. მას აფრთხილებენ, რომ ეს შეუძლებელია, რომ
ამისათვის საჭიროა უდიდესი ნებისყოფა და ძალა, და რომ შეუძ-
ლებელია ასეთ ვითარებაში ადამიანი არ მიეძალოს ალკოჰოლს. ფო-
სტის ახალი უფროსი ვერ უძლებს ყოველივე ამას. მართალია, ის
არ გალოთდება, როგორც მისი წინამორბედი, მაგრამ პოულობს სხვა
გზას — ხსნის და კითხულობს სოფლის მკვიდრთა წერილებს. ამ
დროიდან მთელი მისი ყურადღება, სამწუხაროდ, ფილმის ავტორთა
ყურადღებაც, გადატანილია ჯამილისა და ხალილის ლირიკულ ის-
ტორიაზე. ამან კი განაპირობა ის, რომ ფილმის მეორე ნახევარს ჩა-
მოსცილდა სოციალური მოტივები, რითაც ფილმმა მთლიანად წა-
აგო. მიუხედავად ამისა, ფილმში მაინც იგრძნობა ავტორების აქ-

ტიური მისწრაფება იქითკენ, რომ კინოხელოვნების ნაწარმოები გასაგები გახდეს მაყურებელთა ფართო მასებისათვის, რომ კინოფილმი ელაპარაკებოდეს ხალხს რთულ და მნიშვნელოვან პრობლემებზე, იბრძოდეს შთამომავლობით გადმოცემული დახავსებული წესწყობილების წინააღმდეგ. სამწუხაროა, რომ ფილმის ავტორები ბოლომდე ვერ იცავენ ამ ხაზს.

მნიშვნელოვანი მიღწევები მოიპოვეს ეგვიპტელმა კინოხელოვანებმა ახალი კინოკომედიების შექმნაშიც. კომედია „წურბელამ“, რომელიც დადგა სალახ აბუსეირმა, დიდი მოწონება დაიმსახურა 1956 წელს კანის კინოფესტივალზე. ასევე საყურადღებოა კომედია „ცოლი № 13“, რომელიც გადაიღო ეგვიპტური კინოს ორმა უძველესმა მოღვაწემ ალი ალ-მაქრანიმ და რეჟისორმა აბდელ ვახაბმა.

რევოლუციის შემდგომი წლების ეგვიპტურ კინოხელოვნებაში აშკარად იგრძნობა ზოგადსაქაობრიო ჰუმანური თემების მოზღვაება. ამ მხრივ დიდი ყურადღება ექცევა ქალთა ემანსიპაციის საკითხებს. ასეთ თემას მიეძღვნა რეჟისორ ნურ ად-დინ ზულფიკარის ფილმები: „შეხვედრა ბედნიერებასთან“ (მთავარ როლში ეგვიპტის კინოვარსკვლავი ფატენ ალ-ჰამამა და აჰმედ ჰამდი), „უცნობი ქალი“ (ორ სერიად), აგრეთვე რეჟისორ სეიფ ად-დინ შაექათის ფილმები: „სამოთხის ჩიტუნები“, „ორ გზას შორის“, „სიყვარული და ცრემლი“.

ამავე თემას მიმართავს კაიროს კინოსტუდიებში საყოფაცხოვრებო დრამა. ასეთია ეგვიპტის ერთ-ერთი საუკეთესო სურათი „ფრინველის მოძახილი“, რომელიც დადგა რეჟისორმა ბარაქათმა ცნობილი ეგვიპტელი მწერლის და მეცნიერის ტახა ზუსეინის მოთხრობის მიხედვით. ფილმის გმირ ქალს, ამინას, რომელიც ვერ მოტეხა ბედის სიმუხთლემ, თამაშობს ფატენ ალ-ჰამამა.

ეგვიპტის კოლონიური ჩაგვრისაგან განთავისუფლების შემდეგ შესაძლებელი გახდა ქვეყნის სოციალური განახლების პრობლემებზე კინოფილმების გადაღება. ამავე დროს გამოჩნდა ეკრანზე ფილმებიც, რომლებიც მოუთხრობენ ეგვიპტელი გლეხების (ფელაჰების) სევამწარე ცხოვრებაზე. პირველი სამი ფილმი, რომლებიც მიეძღვნა ამ უკანასკნელ თემას, ეკრანზე გამოვიდა ეროვნული რევოლუციის პირველსავე წლებში. ეს იყო პირველი ცდა საზღვარგარეთული აღმოსავლეთის კინემატოგრაფიაში. ეს ფილმებია „შენი ოფლით მო-

წეული“, „საოცრება“ და „ჯოჯოხეთის ცა“ (საბჭოთა ეკრანზე უჩვენებდნენ სათაურით „ბრძოლა ველზე“). ეს უკანასკნელი ფილმი აღინიშნა ახალგაზრდა დამღვემელის იუსუფ შახინის საინტერესო რეჟისურით. აქ ფაქიზად იყო ასახული ფელაპების ყოფაცხოვრება, ხოლო მსახიობები ფატენ ალ-ჰამამა, ომარ აშ-შარიფი და ფერიდ შავკი გამოირჩეოდნენ შესრულების მაღალი ოსტატობით, გმირთა სახეების დამაჯერებელი გახსნით, უშუალოდითა და ფსიქოლოგიური სიზუსტით.

1965 წელს ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკის კინემატოგრაფიამ დიდი მიღწევები მოიპოვა. ფილმ „გზას“ (კაიროს სტუდია) შვეიცარიაში დიდი ოქროს პრიზი მიეკუთვნა, ხოლო ფილმმა „მოლაღატე ქალი“ ბეირუთის კინოფესტივალზე სენსაცია გამოიწვია. საერთოდ ეგვიპტური კინოფილმები არც ოუ ისე იშვიათად იხვეჭდნენ დიდ სახელსა და აღიარებას საერთაშორისო ფესტივალებზე.

ეგვიპტური ფილმი „ამღვრეული წყალი“ მონაწილეობდა 1956 წელს გორკში ჩატარებულ კინოფესტივალში, ხოლო იმავე წლის ბერლინის ფესტივალში უჩვენეს ფილმი „დაკარგული ახალგაზრდობა“. მეტად კარგი შთაბეჭდილება დატოვა 1957 წლის კარლოვი ვარის კინოს საერთაშორისო ფესტივალზე წარმოდგენილმა ეგვიპტურმა ფილმმა „მეოცნებე, ქვეყანა“. ვენის, ბრიუსელის, კარლოვი ვარის, ბერლინის, სან-სებასტიანისა და მოსკოვის საერთაშორისო ფესტივალებზე წარმატებით უჩვენებდნენ ეგვიპტურ ფილმებს „ქალი ჩემი ცხოვრებისა“, „კაიროს სადგური“, „დამიბრუნე გული“, „ჩვენი მწვანე მიწა“, „ეს არის სიყვარული“, „ქალის სასახლე“, „სინათლე წყვილიდში“ და სხვები, ხოლო 1961 წლის მოსკოვის კინოს საერთაშორისო ფესტივალზე ეგვიპტურმა ფილმმა „სიკვდილი სიცოცხლეს შორის“ დიდი აღიარება მოიპოვა.

ეგვიპტის კინემატოგრაფისტები დიდ ყურადღებას უთმობენ სხვა არაბული ქვეყნების კინომუშაკებთან მეგობრული კავშირის განმტკიცებას. 1967 წელს მათ ლიბანელ კოლეგებთან ერთად შექმნეს ფილმები „სიხარული“ და „ელ-აინ?“ („საიდან“), ერაყელებთან ერთად ფილმი „მამაკაცი“, ხოლო იორდანელ კინემატოგრაფისტებთან ერთად ფილმი „ერთი პეშვი სილა“.

ეგვიპტის ეროვნული მუზეუმი

ყველა ხალხს აქვს რაღაც საამაყო, ფაქიზად რომ გამოხატავს ეროვნულ გრძნობასა და მის დიდ წვლილს მსოფლიო ცივილიზაციაში: კაპიტოლიუმის ნანგრევები და ათენის აკროპოლი, კართაგენი და ბაბილონის ბაღები, სამარყანდი და ინდური ბუდას ძეგლები, ჩინური კედელი და ინდიელთა გიგანტური ქანდაკებანი, ჯვარი და სვეტიცხოველი, გარნი და ზეართნოცი, მოსკოვის კრემლი და რუსული სუზღალი და სხვა მრავალი მსოფლიო ცივილიზაციის ხელთუქმნელი შედევრებია. მათი შესწავლა ამდიდრებს ადამიანთა სულიერ სამყაროს, ნათელს ხდის იმას, რომ ადამიანის გენიას არა აქვს საზღვარი, მისი შემოქმედებითი ფანტაზიაც ისევე უსაზღვროა, მაგრამ ყოველივე ამის ერთად თავმოყრა შეუძლებელია. სწორედ ის, რომ ეგვიპტის ეროვნულ მუზეუმში თავმოყრილია ამ ქვეყნის სიძველეთა დიდი უმრავლესობა, უფლებას აძლევს ეგვიპტელს იამაყოს ამ მუზეუმით.

აქ თავმოყრილია ძველი ეგვიპტის მაღალი ცივილიზაციის უნიკალური ძეგლები. ეს მუზეუმი მდებარეობს კაიროს ყველაზე ხალხმრავალ და ლამაზ ქუჩაზე კასრ ან-ნილზე. დიდი თალიანი შენობა, რომელიც აგებულია გასულ საუკუნის ბოლოს მ. დურონიანის პროექტით ბაროკოს სტილზე, ეგვიპტოლოგიის ერთადერთი უდიდესი მუზეუმია. სიძველეთა შეგროვება ეგვიპტეში გასული საუკუნის დასაწყისის დამთხვა. 1799 წლის ივლისში, ნაპოლეონის ეგვიპტეში სამხედრო ექსპედიციის დროს, მდინარე ნილოსის დასავლეთი ტოტის (რაშიდის ანუ როზეტას) მარცხენა ნაპირზე გამაგრებული ფორტის სენ-ჟიულიენის მშენებლობისათვის საჭირო მიწის სამუშაოების შესრულებისას ახალგაზრდა ფრანგმა ინჟინერმა პიერ ბუშარმა აღმოაჩინა შავი ბაზალტის ფილა. ფილის ზედაპირზე სამი წარწერა აღმოჩნდა.

ამ ფილამ, რომელიც ცნობილია როზეტის ქვის სახელით, და ამჟამად ბრიტანეთის მუზეუმში ინახება, დიდი როლი შეასრულა მეცნიერების ისტორიაში. როზეტის წარწერები გადაღებულ იქნა და ევროპაში გაიგზავნა, მის შესწავლას შეუდგნენ მეცნიერები. მართლაც როზეტის ქვა იქცა იმ საშუალებად, რომლის მეოხებითაც შესაძლებელი გახდა გაშიფრულიყო ეგვიპტური დამწერლობა და ფარდა ახლოდა ეგვიპტის ისტორიის ათასწლოვან საიდუმ-

ლოებას. დიდია ამ საქმეში ფრანგი ორიენტალისტის ჟან ფრანსუა შამპოლიონის ღვაწლი, რომელმაც 1821 წლისათვის გაშიფრა როზეტის ქვა და, საერთოდ, ეგვიპტური დამწერლობა. აქედან მოყოლებული უფრო გაიზარდა ინტერესი ეგვიპტის კულტურისადმი, ყურადღება ეგვიპტური სიძველეების შეგროვებისადმი, რაშიც დიდი ღვაწლი მიუძღვის ფრანგ არქეოლოგ ოგიუსტ მარიეტს. 1858 წელს იგი დაინიშნა სიძველეთა დაცვის სამსახურის პირველ დირექტორად, ეს ის ო. მარიეტია, რომელიც მისი დიდი დამსახურებისათვის ძველ ეგვიპტურ სარკოფაგში დაკრძალეს.

ეგვიპტის ეროვნულ მუზეუმს დაუქავშირა თავისი სიცოცხლე მეორე ფრანგმა მეცნიერმა გასტონ გასპერომ, იგი ო. მარიეტის შემდეგ დაინიშნა ამ მუზეუმის დირექტორად, ანუ „ეგვიპტის სიძველეთა მზრუნველად“, როგორც ეს იყო მიღებული მაშინდელ ეგვიპტეში.

ეგვიპტის სიძველენი ამ ქვეყნის ბედუკუდმართობის გამო მიმოფანტულია მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში. ლუვრში, ბრიტანეთის, მეტროპოლიტენის (ნიუ-იორკი), ტურინის, ბერლინის, ჩიკაგოს, ფლორენციის მუზეუმებში. ეგვიპტელი მეცნიერების გამოთვლით ამერიკის ხელოვნების მუზეუმ მეტროპოლიტენში ინახება დაახლოებით 100 ათასი ძველი ეგვიპტური ნაკეთობა, პარიზის ლუვრში — 80 ათასამდე. ეგვიპტური სიძველეების ორგანიზებული ძარცვა ჯვაროსნული ლაშქრობების დროიდან დაიწყო. მხოლოდ გასული საუკუნის ბოლოს იქნა მიღებული ზომები სიძველეთა დასაცავად. მიღებული კანონმდებლობის თანახმად უცხოელებს უფლება ეძლეოდათ გაეტანათ მხოლოდ მათ მიერ ნაპოვნი განძეულობის ნახევარი. კანონი, რომელიც 1912 წელს იქნა მიღებული, და ეხლაც მოქმედებს, კრძალავს ეგვიპტიდან ისეთი უნიკალური არქეოლოგიური მასალის გატანას, რომელთა მსგავსი არ მოიპოვება ეგვიპტის მუზეუმში.

კაიროში ეროვნულ მუზეუმში რომ შედიხარ, რაღაც გრანდიოზულობის გრძნობა გეუფლება. სასიამოვნო განცდას იწვევს დიდი დარბაზის — ატრიუმის სიღრმეში მდგარი გრანიტის ორი გიგანტური ქანდაკება: ამენჰოტეფ III-ისა და მისი მეუღლის დედოფალ ტიას ქანდაკებანი. ისინი ერთმანეთის გვერდით სხედან მაღალ სავარძელზე, ხელები მუხლებზე უწყევიათ ამენჰოტეფს პატარა წინსაფარი აქვს გულმკერდზე ჩამოფა-

რებული, თავზე გვირგვინი ადგას. ტიას თავზე გრძელწაწნავებიანი პარიკი აქვს ჩამოცმული, კაბა ტანზე შემოტმასნია და მხოლოდ ფეხის თითები, აქვს შიშველი. მიუხედავად იმისა, რომ ისინი ტრადიციულ პოზაში არიან გამოსახული, მათი საზეიმო განწყობილება და სილიაღე გიზიდავს. მოქანდაკეებმა შეძლეს გამოეკვეთათ ამენპოტეფისა და ტიას ინდივიდუალობა, შეექმნათ ჭკვიანი და მგრძნობიარე ადამიანების სახეები.

მეორე ქანდაკება ამენპოტეფ III გამოხატავს ქვემო ეგვიპტის გვირგვინით. ფარაონს საზეიმო სამოსი აქვს მოსხმული. კისერს დიდი ყელსაკიდი, წინამხარს დიდი სამაჯური უმშვენებს. თვალის ნაზი ოვალური პრილი, ოდნავ წაგრძელებული ნიკაბი და აზუეკილი ცხვირი მის სახეს მკვეთრ ინდივიდუალობას ანიჭებს.

ამენპოტეფ III პერიოდის ხელოვნება მუზეუმში წარმოდგენილია მრავალი სხვადასხვაგვარი ნაწარმოებით: რელიეფი და მოხატულობა, ღმერთების პატარა ქანდაკებანი, მხატვრული ხელოსნობის ნაკეთობანი. ეს ძეგლები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან დანიშნულებისა და შესრულების ტექნიკის მიხედვით. ყველა მათგანს ახასიათებს მხატვრული აღქმის სინათლე, შესრულების დიდი ოსტატობა, ყოველი ხაზის, ყოველი დეტალის სიფაქიზე.

მხოლოდ ამენპოტეფ III შვილის ამენპოტეფ IV ეხნატონის-დროინდელმა ძეგლებმა, მათმა უსაზღვრო დეკორატიულობამ და საგნების სინატიფემ ტუტანჰამონის აკლდამიდან დაჩრდილეს ამენპოტეფ III დროინდელი ხელოვნება.

ამენპოტეფ IV დროინდელი ძეგლების გაცნობა იწყება მუზეუმის იმ ნაწილით, სადაც გამოფენილია ახეტატონის სასახლის იატაკის მოხატულობანი. ერთ-ერთი ფრაგმენტი ლაქაშებიდან აფრენილ იხვს გამოსახავს, მეორე — ლაღად მოკუნტრუშე ხბოებს. ეს მოხატულობა, რომელიც მცხუნეარე მზით განათებული ქვეყნის გამოღვიძებას გულისხმობს, ძველი ეგვიპტური პოეზიის გამოხმაურებაა. აჩვენებს იმას, თუ როგორ უყვართ ეგვიპტელებს ბუნება, როგორ ნატიფად, პოეტურად ესმით მათ იგი.

ყურადღებას იქცევს ახეტატონის ტაძრის რელიეფი, რომელზეც გამოსახულია ეხნატონი, მისი მეუღლე ნეფერტიტი და მათი ქალიშვილი, მათ ხელი მზისკენ აღუპყრიათ. ეს რელიეფი ეხნატონის სხვა ქანდაკებებიდან იმით გამოირჩევა, რომ აქ ფარაონი, როგორც ყოველთვის, გამოსახულია არა როგორც გაბედული მხედართ-

მთავარი, და კარგი მონადირე, არამედ როგორც ნაზი მეუღლე და მოსიყვარულე მამა. მიმართავს რა ღმერთს, ის ეფიციება, რომ ზედნიერია დედოფლითა და ბავშვებით და შესთხოვს მას ღლეგრძელობა მხანიჭოს მეფის დიდ მეუღლეს. ეს რელიეფი ძალზე ლირიკულია. მასში ხაზია გასმული ფიგურებისა და სახეების ავადმყოფურ გამომეტყველებათ. მეცნიერებმა დოკუმენტურად დაამტკიცეს, რომ ეხნატონი მართლაც ავადმყოფი იყო. მაგრამ რატომ გამოიყურებოდა ავადმყოფურად ნეფერტიტი და მისი ქალიშვილი მერიტატონი? საქმე ისაა, რომ ქველი ეგვიპტის ზელოვნებაში არსებობდა ტრადიცია, რომლის თანახმადაც ფარაონის სახის ნაკეთების დამახასიათებელი შტრიხები გადაჰქონდათ მისი მახლობლების სახის გამოკეთისას.

ეხნატონის დროს მოქანდაკენი დიდ ყურადღებას უთმობდნენ ნატურის შესწავლას. მუზეუმში დაცულია თაბაშირის ნიღბები, რომლებიც ადამიანების სახეებიდან იყო აღებული, მონახაზები, თავის, ფეხების მოდელები და სხვა.

ამ პერიოდის ნამუშევრებიდან ყურადღებას იპყრობს ეროვნულ მუზეუმში დაცული არცთუ ისე დიდი სიმადლის (33 სანტიმეტრი) დედოფალ ნეფერტიტის თავის ქანდაკება, რომელიც ქეაქვიმიდანაა გამოძერწილი. ნეფერტიტს თავზე მოხვეული აქვს მანდილი, რომელიც შუბლსაც უფარავს, მანდილის ორი ბოლო დედოფალს ყურებს უფარავს. ქვის ზედაპირზე შემორჩენილია საღებავის კვალი. როგორც ყელის არაპროპორციული სისქე მოწმობს, და რაც განსხვავდება ნეფერტიტის სხვა ქანდაკებებისაგან, ის დამთავრებული არ უნდა იყოს.

გარდა ამ ქანდაკებისა კიდევ არსებობს ნეფერტიტის ორი ძალზე მიშვიდველი და ლამაზი პორტრეტი, მაგრამ ისინი ეგვიპტის საზღვრებს გარედ აღმოჩნდნენ ბედის უკუღმართობის წყალობით. დღესაც ეგვიპტე, აი უკვე რამდენიმე წელია, დაჟინებით მოითხოვს ნეფერტიტის პორტრეტის დაბრუნებას, მაგრამ უშედეგოდ. „რა თქმა უნდა, ჩვენ გვსიამოვნებს, რომ ჩვენს ისტორიულ ფასეულობას ასე გულმოდგინედ იცავენ დასავლეთის მუზეუმში, მაგრამ ეს განძეული ეგვიპტელ ხალხს ეკუთვნის და ისინი ამ ხალხთან უნდა ინახებოდეს“. — განაცხადა პენრი რიადმა, კაიროს მუზეუმის დირექტორმა.

ნეფერტიტის ეს ორი პორტრეტი ქველი ეგვიპტური ხელოვნე-

ბის შედეგებია და მისი ფასი მხოლოდ ფარაონ ტუტანჰამონის გან-
ქეულობის ფასს თუ შეედრება. დიდი პოპულარობა მოიპოვა და
ესლაც ძვირფასია ნეფერტიტის თავის ქანდაკება, რომელიც თეთრი
ქვაქვიშიდან არის გამოძერწილი. მას ლურჯი ტიარა ამშვენებს, რო-
მელსაც კრელი არშია აქვს.

ნეფერტიტი დღევანდელი ეგვიპტური ოქრომჭედლობის ყველა-
ზე პოპულარული და ლამაზი თემაა.

ნაპოვნი ძეგლებური ტექსტების მიხედვით ნეფერტიტი ეგ-
ვიპტის ერთ-ერთი გამოჩენილი ქალი ყოფილა, მისი ბედი დღესაც
ამოუხსნელი გამოცანაა. რა მოუვიდა მას ფარაონ ეხნატონის სიკვ-
დილის შემდეგ, უცნობია. არ არის ნაპოვნი მისი სამარხი და არც
მისი მუმი.

ეგვიპტის ეროვნულ მუზეუმში დიდი ადგილი უჭირავს ეხნა-
ტონის მემკვიდრის ტუტანჰამონის აკლდამის ძეგლებს. ეს აკლდამა
ნაპოვნი იქნა 1922 წლის ნოემბერში ნილოსის ნაპირზე, ე. წ. მე-
ფეთა ველზე, სადაც იმყოფებოდა ფარაონთა აკლდამები. სამარხის
პოვნამდე არაფერი იყო ცნობილი ახალგაზრდა ფარაონ ტუტანჰა-
მონის შესახებ.

ტუტანჰამონის აკლდამა იპოვეს ინგლისელმა არქეოლოგებმა
ჰოვარდ კარტერმა და ლორდმა კარნარვონმა. XX საუკუნის დასაწყ-
ისში, მეფეთა ველზე, კლდის ძირას მალულ საცავეში აღმოაჩინეს
ქაშანურის თასი, რომელზეც ეწერა ტუტანჰამონის სახელი, ხოლო
კლდეში ამოკვეთილ გამოქვაბულში იპოვეს თავდაცული თიხის
ჭურჭლები, სადაც ასევე მოხსენიებული იყო ტუტანჰამონის სახე-
ლი. ამ ნაპოვნმა ნივთებმა მეცნიერებს აფიქრებინა, რომ აქვე ახ-
ლოს სადღაც ფარაონის აკლდამა უნდა ყოფილიყო. 1915 წელს და-
იწყო არქეოლოგიური გათხრები და 1922 წლის 3 ნოემბერს მიაგ-
ნეს ფარაონის სამარხს.

აკლდამის შესასვლელში იდგა ორი მცველი ქანდაკება. მათი
ფიგურები შავი ხისგანაა გამოკვეთილი, ბარძაყებზე ოქროს ფარ-
თო ფეშტამალები აფარიათ, თავზე ოქროს თავსაყრავები აქვთ წაყ-
რული, თეთრი პასტითა და ალუბასტრით ინკუსტრირებული თვალე-
ბი უბრწყინავთ. სამარხს საკანში იდგა მთლიანი ყვითელი კვარცი-
ტის ლოდისაგან გამოკვეთილი სარკოფაგი. მასში კიდევ ერთი სარ-
კოფაგი იდგა გარედან ფურცლოვანი ოქროთი შემოჭედილი, ლურ-
ჯი ლილა-ქვითა და ფერადი პასტით დამშვენებული. ამ სარკოფაგს

ადამიანის ფიგურა ჰქონდა, რომელსაც ხელთ კვერთხი და მათ-
რახი ეპყრა. ეს ტუტანჰამონს ჰგავდა. ამ სამარხში აღმოჩნდა ერთ-
მანეთში ჩადგმული შვიდი სარკოფაგი. ბოლო — მერვე სარკოფაგი
გაკეთებული იყო ბაჯაღლო ოქროსაგან, რომელშიც ტუტანჰამონის
მუშია ესვენა. მუშიას სახეს უფარავდა ოქროს ჰედურობა. რომე-
ლიც ახალგაზრდა ფარაონის პორტრეტს წარმოადგენს. ყველა ეს
სარკოფაგი (გარდა ალექსანდრიისა) და იქ ნაპოვნი უამრავი ნივთი
დღეს კაიროს ეროვნულ მუზეუმს ამშვენებენ და მათ რვა დარბა-
ზი უჭირავთ.

მუზეუმში გამოფენილია ტუტანჰამონის აკლდამიდან ამოღე-
ბული ავეჯი და ჭურჭლეულობა, საიუველირო ნაკეთობანი, იარა-
ღი, ეტლი, ხომალდების მოდელები. ყველაფერი განცვიფრებას იწ-
ვევს ფორმათა მრავალნაირობითა და დეკორირების უზადო სილა-
მანით.

განსაკუთრებით საინტერესოა ფარაონ ტუტანჰამონის ქანდაკე-
ბანი. მათ შორის ერთადერთია მსოფლიოში ტუტანჰამონის ოქროს
ქანდაკება, სადაც ის შავი ხისაგან გამოკვეთილ ლეოპარდზე დგას.
საოცრად ლამაზია და მიმზიდველი შავი ხისა და ოქროს შეხამება.
ასევე პოეტურია თვრამეტი წლის ფარაონის თავის ქანდაკება, ეი-
ნიან სახეზე ავადმყოფური ღიმილი დასთამაშებს, შორს იმზირე-
ბიან მისი დიდრონი, ფართოდ გახედილი თვალები.

მუზეუმში გამოფენილია აგრეთვე ავეჯი ტუტანჰამონის სამარ-
ხიდან. აქ მნახელი დიდის ყურადღებით ათვალიერებს ფარაონის
სამ დასაკრძალავ საწოლს, რომლებიც ლომების, ძროხებისა და ჰი-
პოპოტამების ფიგურებზე დგანან. ლაშქრობისას ფარაონს თან
დაჰქონდა დასაკეცი საწოლი, რომელიც ლომების თათებზე იდგა.
აკლდამაში ჩატანებული სკამებიც ხისგანაა გაკეთებული, ისინი
მაღალ ფეხებზე დგანან, რომლებიც ლომის ტორებს განასახიერე-
ბენ. მათ აეურული ჩუქურთმები ამშვენებთ.

სულ სხვაგვარია მრავალრიცხოვანი ზანდუკები და კოლოფე-
ბი, რომლებიც ტუტანჰამონისთვის ჩაუტანებიათ საფლავში. ერთ
დიდ კოლოფს, რომელიც გაკეთებულია კედრისაგან, სახლის ფორმა
აქვს, მისი კედლები მოჩუქურთმებულია, ინკუსტრირებული სპილოს
ძვლით და იეროგლიფური წარწერა აქვს. საგრავერო ხელოვნე-
ბის ბრწყინვალე ნიმუშია ოქროს ყუთი, რომელზეც გამოსახულია
ფარაონი და დედოფალი ანხესენამონი, ორივენი გარეულ იხვებ-

ზე ნადირობენ პაპირუსის ბარდებში. ფარაონი დაბალ ტაბურეტზე ზის, მის ფერხთით დედოფალს მოუკალათებია, ის ჭერ კიდევ ნორჩია, ნაზი და ლამაზი სახე აქვს. დედოფალს მოსავეს გამკვირვალე ქსოვილის კაბა, რომელიც სუროსავით შემოტმანსნია მის პატარა ტანს. ის სიყვარულით უსვამს ხელს ფარაონის მუხლებს. უყურებთ ამ სურათს და არ გჯერათ, რომ ამ პატარა და უსუსურმა ქალმა როგორი გასაოცარი ძალა და ნებისყოფა გამოავლინა ხელისუფლების შესანარჩუნებლად ტუტანჰამონის სიკვდილის შემდეგ.

ტუტანჰამონს არ ჰყავდა კანონიერი მემკვიდრე, ანხესენამონი თუ მეორედ გათხოვდებოდა, მისი ქმარი ეგვიპტის ფარაონი გახდებოდა. ტუტანჰამონის გარდაცვალებასა და დაკრძალვას შორის ორი თვის გავლის შემდეგ (ასეთი ტრადიცია არსებობდა ძველ ეგვიპტეში) დედოფალმა მიმართა ხეთების მეფეს თხოვნით: ხეთების ერთ-ერთი უფლისწული გამოეგზავნა მისთვის ქმრად, მაგრამ ხეთების მეფემ ყურად არ იღო ანხესენამონის თხოვნა.

შემორჩენილია ტუტანჰამონის კიდევ ერთი გამოსახულება. იგი ხისგანაა გამოკვეთილი და გადაკრული აქვს ფურცლოვანი ოქრო.

მუზეუმში გამოფენილია ტუტანჰამონის ორთვლიანი ეტლები; ეტლებს დასაჯდომი ადგილი არა აქვთ, ფარაონი მგზავრობისას ფეხზე იდგა. ეტლის ძირი ტყავის ღვედებითაა დაწნული, ხოლო ხის ნაწილები დაფარულია ფურცლოვანი ოქროთი და ინკუსტირებულია ფერადი პასტებით. ეტლების გვერდით ტუტანჰამონის საფლავში ნაპოვნი ხის გემების რამდენიმე მოდელია გამოფენილი.

მნახველს აჯადოებს მუზეუმში გამოფენილი იარაღები — ხანჯლები, ხმლები, შუბები, რომლებიც ასევე ტუტანჰამონის აკლდამაში იპოვეს. დიდ ინტერესს იწვევს ოქროს ხანჯალი, რომლის ტარსაც დიდი მარგალიტის თვალი ამშვენებს. ოქროს ქარქაშზე გამოსახულია რთული კომპოზიცია: მოკუნტრუშე ხბო, ძაღლი, რომელიც ხარს კბენს, ლომი, რომელიც ქურციკს ფატრავს. ზემო ორნამენტი სპირალურია.

მნახველს სიმდიდრის ზღაპრულ სამოთხეში ჰგონია თავი, ტუტანჰამონის აკლდამაში აღმოჩენილ საიუველირო ნაკეთობებს რომ ეცნობა. აქ გამოფენილია: სამაჯურები, 10 სამკერდე მორთულობა — პექტორალები. ულამაზესია პექტორალი, რომლის შუაგულ-

ში ფრთიანი სკარაბეა არის ჩასმული. სკარაბეას ტანი გამჭვირვალე პატიოსანი თვისისაგანაა გაკეთებული, ხოლო ფრთები შემკულია მრავალფეროვანი მინანქრით. საიუველირო ოსტატობის ბრწყინვალე ნიმუშია სამკერდე შორთულობა ტუტანჰამონის გამოსახულებით. იგი ზის სადღესასწაულო ეტლში, რომელშიც ორი ულამაზესი ბედაურია შებმული. ქალღმერთი—გველი იცავს ფარაონს, ქალღმერთი — ძეგა აწვდის მას სიცოცხლის ნიშანს.

ტუტანჰამონის აკლდამის განძეულობა ეგვიპტის ეროვნული მუზეუმის სიამაყეა. მისი მნიშვნელობა იმაში მდგომარეობს, რომ იგი ნათელ წარმოდგენას იძლევა ძველი ეგვიპტის ხელოვნების შესახებ. ასევე მნიშვნელოვანია ე. წ. გვიანი პერიოდის (XI—IV ძვ. წ.) მხატვრული ძეგლები, რომლებიც 30-იანი წლების მანძილზე იქნა აღმოჩენილი ნილოსის დელტაში, ფრანგი პროფესორის პიერ მონტეს მიერ. აქ იპოვეს ფარაონების ნეკროპოლი ექვსი აკლდამით. მათი გათხრის დროს აღმოჩნდა ოქროსა და ვერცხლის სარკოფაგები, პორტრეტული ნიღბები, საიუველირო ნაკეთობანი, ჭურჭლეულობა.

დიდად საინტერესო და მრავალგვარია ნივთები XXII დინასტიის ფარაონის ფსუსენენის აკლდამიდან. ამ ფარაონის სარკოფაგი სუფთა ვერცხლისაგან არის გაკეთებული და იგი ზუსტად შეესაბამება მისი სხეულის ფიგურას. სარკოფაგის ზედა სახურავი დაფარულია ჭედურობით. ფარაონის ნიღაბი სუფთა ოქროსია, თვალები ინკუსტრირებულია ობსიდიანით. აქვეა გამოფენილი ალექსანდრის ჭურჭლეულობა, ოქროსა და ვერცხლის თასები. საუცხოოა ლურჯი ლოტოსის ყვავილის ფორმის ვერცხლის თასი, მეორე თასი ჩამოსხმულია ბაჭადლო ოქროსაგან. მისი სახელური ლოტოსის გაშლილ ყვავილს ჰგავს.

ამ პერიოდის ყველა ნაკეთობა დაფარულია ჭედურობით ან გრავირებული მოხატულობით. ორნამენტების ხაზები განსაკუთრებით მკაფიოა, მოხატულობა ნაზი და ფაქიზია. მათ თითქმის არაფერი აქვთ საერთო ტუტანჰამონის პერიოდის ნაკეთობებთან. კარბობს ალექსანდრის. ყელსაკიდები, რომლებიც ფარაონ ფსუსენენს ეკუთვნოდა, ძალზედ მდიდრულია.

საინტერესოა ოქროს ფიალა, რომელსაც იეროგლიფური წარწერა აქვს შემოვლებული ირგვლივ. მაღალი ლარნაკები, დოქები, მაღალყელიანი ჭურჭლები, ბირთვისებური ფიალები, — ყველაფე-

რი ეს გაკეთებულია დიდი გემოვნებითა და მხატვრობით, შემკულია კედურობით.

მუზეუმის ასი დარბაზი და მრავალრიცხოვანი საწყობები სავსეა ექსპონატებით. ქანდაკებანი, რელიეფები და მოსატულობანი, მხატვრული ხელოსნების ნაკეთობანი, უძვირფასესი უძველესი დოკუმენტები, რომელთა შორის მრავალს უდიდესი ისტორიული მნიშვნელობა აქვს, საოცრად საინტერესოს ხდიან ამ ეროვნულ მუზეუმს.

განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ფარაონ ნარმერის ლოდისაგან გამოკვეთილი ცნობილი ფილა, რომელიც დაფარულია რელიეფური გამოსახულებით. ეს ფილა გაერთიანებული ეგვიპტის პირველი ძეგლი და ქვეყნის ისტორიის დასაწყისის ქვის მატთანაა. ეგვიპტური დამწერლობის ერთ-ერთი უძველესი ნიმუშია.

ეგვიპტის მუზეუმის ერთ-ერთი ცნობილი ძეგლია ქანდაკება ფარაონ ხეფრენის პირამიდიდან. ფარაონი აქ გამოყვანილია როგორც განუსაზღვრელი ძალის მფლობელი და მბრძანებელი. ნახევრად ადამიანი და ნახევრად ღმერთი. ეს ისეთი უნიკალური ქმნილებაა, რომ არც ერთი, თუნდაც ყველაზე საუკეთესო რეპროდუქციას არ ძალუძს გადმოსცეს ამ ქანდაკების არაჩვეულებრივი გამოსახელობა.

ერთი ნაკლი შეინიშნება, როდესაც კაიროს ეროვნული მუზეუმის ექსპონატებს საგულდაგულოდ დაუკვირდება ადამიანი, ძნელია ამა თუ იმ ძეგლის ერთ მთლიანობაში წარმოდგენა, რაც იმითაა გამოწვეული, რომ XIX საუკუნეში არქეოლოგები და ცალკეული „იღბლიანი“ განმამაძიებელნი საოცრად უღმობლად ექცეოდნენ ძველ ძეგლებს, ხშირად აკლდამებიდან ამოკვეთდნენ ხოლმე კედლის ნაწილებს, რომლებზეც გამოსახული იყო რაიმე საგულისხმო, ან ცალკეული დეტალები და მიჰქონდათ ისინი მუზეუმებში.

მაგალითად, ძველ პირამიდებში ფარაონთა სამარხებს უზარმაზარი მონოლითური ლოდისაგან გამოკვეთილი უშველებელი კარები ჰქონდათ. მათ „ცრუ კარები“ ეწოდებათ, ვინაიდან ისინი აკლდამაში შესასვლელად არ იყვნენ განსრახულნი და ყრუდ იყვნენ ამოგმანული. ეგვიპტელთა წარმოდგენით, სწორედ ამ კარებიდან შედიოდა სამარხში მიცვალებულის სული. ასეთი კარი იყო, მაგალითად, ატეტის აკლდამის კარი, რომელსაც ღრმა ნიშა ჰქონდა დატანებული ფარაონის ქანდაკების დასადგმელად. გათხრებისას ამ კარის ზოგი ნაწილი ამოკვეთეს და მუზეუმში წამოიღეს, დანარჩენი

ნაწილები კი ადგილზე დარჩა, მოუვლელობისაგან დაზიანდა და დაკარგა თავისი დიდი მნიშვნელობა. ასეთ დამახინჩებულ ძეგლებს, სამწუხაროდ, მრავლად შეხვდებით მუზეუმში.

საერთოდ ძველი ეგვიპტური ქანდაკებისათვის დამახასიათებელია მისწრაფება იქითკენ, რომ ზუსტად იქნეს გადმოცემული ადამიანის ხასიათი. ამ მხრივ ძალზე საინტერესოა ფარაონ სენუსერთ III სამმეტრიანი ქანდაკება, რომელიც გამოძერწილია წითელი გრანიტის მთლიანი ლოდისაგან. ფარაონი გამოსახულია სიარულის დროს, მას მოკლე წინსაფარი აქვს ჩამოფარებული. თავზე მალა-ლი სამეფო გვირგვინი ადგას.

სენუსერთის თავი გამოძერწილია საოცრად მეტყველად, გრაფიკული დაძაბულობითაა გადმოცემული ღაწვები, წარბების რკალი და ნიკაპი. ღრმად ჩაძირული თვალები, მკაცრი წარბები, პირის სწორი ჭრილი ლაპარაკობს ამ ფარაონის მკაცრ ხასიათზე, მის ურყევ ნებისყოფაზე.

ძველი ეგვიპტური ხელოვნების ძეგლები, რომლებიც წარმოდგენილია ღღეს კაიროს ეროვნულ მუზეუმში, მიუთითებენ იმაზე, რომ აქ ადგილი ჰქონდა ქალის სილამაზის პოეტიზირებას, თვით საყოფაცხოვრებო ხასიათის მოვლენების პოეტურ აღქმას და გადმოცემას. მესამე ათასწლეულის დასასრულის ქვაზე ამოკვეთილ რელიეფზე გამოსახულია ახალგაზრდა ქალი, მას გრძელი კაბა აცვია, რომელიც ვერ უფარავს ნაზ მხრებსა და ფაქიზ ხელებს. ქალს ყელი შემეკული აქვს ძვირფასი თვლებით. ხელში სარკე უქირავს და კეკლუცად იყურება მასში.

ეგვიპტელი მხატვრები მრავალ სკულპტურულ კომპოზიციასაც კი ქმნიდნენ უბრალო ადამიანების ცხოვრების გადმოსაცემად, საყოფაცხოვრებო ხასიათის მოვლენების აღსაწერად. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ყველაფერ ამას რელიგიურ-მაგიური ხასიათი ჰქონდა. ამ უბრალო ადამიანების ცხოვრების გამოსახვა არავითარ შემთხვევაში არ იყო ნაკარნახევი მაშინ არსებული სოციალური უთანასწორობით, ამ პერიოდისათვის ჯერ კიდევ შეუძლებელი იყო კლასობრივი დიფერენცირების გრძნობის გაგება.

მუზეუმის რამდენიმე დარბაზში გამოფენილია სკულპტურული კომპოზიციები, რომელთაც ერთი-ორი კვადრატული მეტრი ფართობი უკავიათ. აქ გამოსახული არიან მწყემსები, რომლებიც საქონლის ჯოგს მიერეკებიან, მეომართა რაზმები, ხენისა და ლეწვის

სცენები, საფეიქრო სახელოსნოები, ლუდის სახდელეები, საფუნთუ-
შეები, ნავეები ნიჩბოსნებით და სხვა ფიგურები.

სახლაკლდამებისა და ღმერთების სახლტაძრებისაგან განსხვა-
ვებით, რომლებიც ქვეებისაგან შენდებოდა, უბრალო ადამიანის
საცხოვრებელი სახლების ასაშენებლად გამოყენებულიყო თიხა და
ხე-ტყე. ამ გარემოებაზე მიუთითებს შემორჩენილი ქვაზე ამოკვეთი-
ლი რამდენიმე გამოსახულება პატარა სახლებისა, რომლებიც ეგვიპ-
ტელთა გაგებით, საიქიოში მიცვალებულთა სულის სასუფეველი იქ-
ნებოდა. სახლები ერთსართულიანია, ნაგებობანი ეზოშია განლაგე-
ბული, ზოგ ოთახს თაღური გადახურვა ჰქონდა, სოფლის ადგილებ-
ში საქონლის სადგომი და ჰირნახულის შესანახი საცხოვრებელ
ოთახებთან ერთად იყო განლაგებული.

ამრიგად ზოგადად მიმოვიხილეთ მსოფლიო ცივილიზაციის დი-
დი კერის — ეგვიპტის ეროვნული მუზეუმის უნიკალური ექსპონა-
ტები. მარტო ექსპონატების ჩამოთვლას ასეული ფურცელი დას-
ჭირდება და ამის გამო ყურადღება მხოლოდ უკეთესთა შორის სა-
უკეთესოზე გავამახვილეთ.

პოლიტიკა

ჩვენი საუკუნის 50—60-იანი წლების მანძილზე ეგვიპტემ რთული, წინააღმდეგობებით სავსე გზა განვლო, მაგრამ მიუხედავად ამისა, დიდი გამარჯვება იქნა მოპოვებული. ორმა გარემოებამ: პირველი, სოციალისტურ ორიენტაციაზე კურსის აღებამ, რაც თავისთავად განპირობებული იყო სახალხო მასების მხარდაჭერითა და გარკვეული დარაზმულობით, და, მეორე, ეგვიპტის განვითარებული, მოწინავე ეკონომიკისა და კულტურის, მოსახლეობის მაღალი საარსებო დონის მქონე სახელმწიფოდ გადაქცევისათვის აუცილებელი ღრმა სოციალ-ეკონომიკური გარდაქმნების გატარებამ, უზრუნველყვეს ეს გამარჯვება.

ეგვიპტელი ხალხის მიერ მოპოვებულ ამ გამარჯვებას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა თვით ამ ქვეყნისათვის და არაბთა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობისათვის საერთოდ.

თვით ეგვიპტის სახალხო მასებისათვის ეს გამარჯვება დიდი სოციალ-ეკონომიკური უღრადობის მოვლენა იყო, რომლის არსიციმაში გამოიხატებოდა, რომ 50—60-იანი წლების მანძილზე გარდაქმნები მიმართული იყო ფეოდალური სისტემის, ქალაქსა და სოფელში მსხვილი კერძო საკუთრების ლიკვიდაციისა და პოლიტიკური სარბიელიდან მსხვილი მესაკუთრეების განდევნისაკენ; ძალაუფლების საფუძვლად მოსახლეობის მშრომელი ძალების კავშირის აღიარებისაკენ; მშრომელთა ინტერესების შესაბამისად ეკონომიკური განვითარებისათვის სახელმწიფო სექტორის შექმნისაკენ; ეროვნული ეკონომიკის დამოუკიდებელი განვითარებისათვის აუცილებელი წინამძღვრების შექმნისაკენ; მშრომელი მასების მძიმე მატერიალური მდგომარეობის გაუმჯობესებისაკენ.

ამ დიდი გამარჯვების პოლიტიკური არსი კი იმაში მდგომარეობდა, რომ გატარებული გარდაქმნები გამოიწველი იყო მიღწეული ეროვნული სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის განმტკიცები-

სათვის აუცილებელი ატრიბუტების სრულყოფისაყენ; დემოკრატიული ინსტიტუტების შემოღებასა და მათი საზოგადოებრივ ცხოვრებაში დანერგვისაყენ; მტკიცე და თანმიმდევრული ანტიიმპერიალისტური საშინაო და საგარეო პოლიტიკის გატარებისაყენ; პროგრესულ სამყაროსთან მეგობრული ურთიერთობის დამყარებისაყენ; წინათ უფლებააყრილი სახალხო მასების პოლიტიკური აქტივობის ამაღლებისაყენ.

აღნიშნულ პერიოდში ეგვიპტის მთავრობის მიერ საშინაო და საგარეო პოლიტიკის გატარება, რომელიც მიმართული იყო სოციალისტური ორიენტაციის კურსით მსვლელობის განმტკიცებისაყენ, არავითარ შემთხვევაში არ იყო გამოწვეული მარტო პრეზიდენტ ნასერის სუბიექტური მოსაზრებით (თუმცა ამ გარემოებასაც გარკვეული მნიშვნელობა ჰქონდა). ჩვენი საუკუნის 50—60-იანი წლების მანძილზე ეგვიპტეში მომხდარი ღრმა ცვლილებების მეცნიერული გაგებისათვის აუცილებელია აღმოსავლეთის ქვეყნების რევოლუციონათა თავისებურებების ახსნა და განმარტება.

აღმოსავლეთი დღეს რევოლუციონათა სარბიელია და მათი სპეციფიურობა, ჩვენი საუკუნის პირველი ნახევრის აღმოსავლეთის რევოლუციებისაგან განსხვავებით, ის არის, რომ ისინი ბურჟუაზიულ-ზედაპირული შეცვლისათვის კი არ ამზადებენ ნიადაგს, არამედ ღრმა სოციალ-ეკონომიკური და პოლიტიკური გარდაქმნების მომზადებას. მათი პროგრესულობა ისიც, რომ მათ პოტენციას შეუძლია აღმოსავლეთის ხალხების სოციალიზმამდე მიყვანა.

აღმოსავლეთის რევოლუციონათა კაპიტალიზმს კი არ უკაფავს გზას, ბურჟუაზიულ-დემოკრატიულ რეფორმებს კი არ სთავაზობს ხალხებს, არამედ რევოლუციური დემოკრატიის ფორმით ძირს უთხრის კაპიტალიზმს, გზას უკაფავს სოციალისტურ რევოლუციონათს მომავალში. ვ. ი. ლენინი გვასწავლიდა, რომ ამა თუ იმ ქვეყანაში თუ ჯერ კიდევ არ შექმნილა ობიექტური და სუბიექტური პირობები მუშათა კლასის მიერ პრეკემონის როლის ხელში აღებისათვის და თუკი ამასთან ერთად რევოლუციური დემოკრატია ახორციელებს სოციალური პროგრესის არაკაპიტალისტურ პროგრამას — ეს აღმოსავლეთის რევოლუციონათს, მეცნიერული სოციალიზმის დიდი მონაპოვარია, ეს ახლაც კაპიტალიზმის წინააღმდეგ მიმართული მსოფლიო რევოლუციური პროცესის გარდაუვალი გარდაუვალების მანიშნებელია.

აღმოსავლეთის რევოლუციონათს თავისებურება ის არის, რომ მი-

სი მომწიფება, მომზადება და გამარჯვება ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ლოზუნგით მებრძოლ ხალხებს გარკვეულად უადვილებს ამა თუ იმ ფორმით სოციალიზმისათვის ბრძოლას.

დღევანდელი აღმოსავლეთის რევოლუციათა პოტენციური შესაძლებლობა, რომ იგი არაკაპიტალისტური განვითარების გზით სოციალისტურში გადაიზარდოს, სრულებითაც არ ნიშნავს ამ შესაძლებლობის ავტომატურ რეალიზაციას და მის აუცილებელ აღსრულებას მოკლე ისტორიულ ვადაში. აღმოსავლეთის რევოლუციათა გადაზრდა სოციალისტურში, ისე როგორც ყოფილი კოლონიებისა და დამონებული ხალხების არაკაპიტალისტური გზით განვითარება, მსოფლიო რევოლუციური პროცესისაგან იზოლირებულად არ ხდება: აქ მოქმედებს ორი ძირითადი ფაქტორი — საშინაო და საგარეო.

საგარეო ფაქტორის არსი გამოიხატება მსოფლიო სოციალისტური სისტემის არსებობით. მას ობიექტური ხასიათი აქვს. ამ ფაქტორში მოცემულია ის სოციალ-ეკონომიკური და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური პირობები, რომლებიც ჯერ კიდევ არ მომწიფებულან თვით განთავისუფლებულ ქვეყნებში ამ უკანასკნელთა სოციალ-ეკონომიკური და პოლიტიკური სტრუქტურის განუვითარებლობის გამო და რომელთა გარეშეც არაკაპიტალისტურ გზაზე გადასვლა და ამ გზით შემდგომი განვითარება შეუძლებელია.

მეორე მეტად მნიშვნელოვანი საშინაო ფაქტორი გადამწყვეტია აღმოსავლეთის რევოლუციის გამარჯვებით დაგვირგვინებისათვის. იგი ვლინდება ქვეყნის შიგნით რევოლუციური სიტუაციის მომწიფებით. მის შემადგენელ ნაწილთა შორის ასევე მნიშვნელოვანია სუბიექტური მომენტი. ე. ი. იმპერიალიზმის მონობისაგან განთავისუფლებულ ქვეყანაში არსებობდნენ საკმარისად ორგანიზებული და მიზანდასახული პოლიტიკური ძალები და მათ უნარი უნდა შესწევდეთ გამოხატონ მშრომელი ფენების ინტერესები, სათავეში ჩაუდგნენ რევოლუციას, მიიყვანონ ის გამარჯვებამდე და შემდეგ შეინარჩუნონ ეს გამარჯვება.

ვინ შეიძლება მოველინოს ასეთ ძალად აღმოსავლეთის რევოლუციურად განწყობილ ქვეყნებს? რევოლუციური დემოკრატია, რომელიც თავისთავად პოლიტიკური ბრძოლის პროცესში იწრთობა, ორგანიზაციულად ყალიბდება და თავისი განვითარების წინაპაპიტალისტურ ან ადრეკაპიტალისტურ სტადიაზე იმყოფება. ეს ძა-

ლა გამოხატავს მშრომელთა სხვადასხვა ფენის ანტიიმპერიალისტურ, ანტიფეოდალურ, დემოკრატიულ და სოციალისტურ იდეალებსა და მისწრაფებებს.

აღმოსავლეთის ქვეყნების რევოლუციური დემოკრატიის თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ მას შეუძლია რევოლუციური გადატრიალება მოახდინოს სახალხო მასების უშუალო მონაწილეობის გარეშე (ამაზე მიუთითებს ეგვიპტის 1952 წლის რევოლუციის მაგალითი), მაგრამ ასეთი გადატრიალების გაღრმავება, სახელმწიფოს პოლიტიკური ხასიათის განსაზღვრა შეუძლებელია სახალხო მასების მხარდაჭერის გარეშე. ეს მხარდაჭერა ეროვნულ-დემოკრატიული რეჟიმის პროგრესული განვითარების აუცილებელი პირობაა.

რევოლუციური დემოკრატიის ფორმირება განპირობებულია იმით, რომ განთავისუფლებულ ქვეყნებში ცხოვრების მიერ პროგრესული პოლიტიკური ამოცანების წინა რიგზე წამოწევა (მსოფლიო განმთავისუფლებელი მოძრაობის განვითარების ზემოქმედების გამო) წინ უსწრებს სოციალური დიფერენციაციის შინაგან პროცესს, მუშათა კლასის ფორმირებას. ამასთან რევოლუციური დემოკრატიის ფორმირებას ხელს უწყობს ისიც, რომ ევროპისა და აშშ ბურჟუაზიის ფორმირების მაგალითზე აღმოსავლეთმა დაკარგა რწმენა ბურჟუაზიისადმი. ეს კი ამაღლებს რევოლუციურ დემოკრატთა ავტორიტეტს, რომელთა შესახებაც ვ. ი. ლენინი აღნიშნავდა, რომ რევოლუციური დემოკრატები სუბიექტურად სოციალისტები არიან, რადგან ისინი დამოწმებისა და ექსპლოატაციის წინააღმდეგნი არიან (ვ. ი. ლენინი. თხზ., ტ. 18, გვ. 186).

აღმოსავლეთის რევოლუცია განსხვავდება იმითაც, რომ აღმოსავლეთის ქვეყნების ისტორიული განვითარების გამო რევოლუციურმა დემოკრატიამ აქ გარკვეული მასშტაბით უნდა გადაწყვიტოს ის ამოცანები, რომელთაც განვითარებულ ქვეყნებში ეროვნული ბურჟუაზია წყვეტდა და ნაწილობრივ ის ამოცანებიც, რომელთა გადაწყვეტაც ამ ქვეყნებში პროლეტარიატის ხვედრი იყო. რევოლუციური დემოკრატების სოციალური სახე, მათი პოლიტიკური მისწრაფებანი და იდეალები იმდენად მათი სოციალური წარმოშობით არ არის განსაზღვრული, რამდენადაც პოლიტიკურ ბრძოლაში, განმთავისუფლებელ ომებში მათი მონაწილეობით.

აღმოსავლეთის ქვეყნების სამრეწველო-ტექნიკური რევოლუ-

ციის წინააღმდეგობებით სავსე პროცესებში თანდათანობით ჩაბმას, მაშინ როდესაც მეცნიერება უშუალო საწარმოო ძალა ხდება, მოსდევს ის, რომ მზარდი მეცნიერული და ინჟინერ-ტექნიკური ინტელიგენცია, განსაკუთრებით მისი საშუალო და დაბალი ფენები, მოსამსახურეები, ადმინისტრაციულ-ტექნიკური შრომის სხვა წარმომადგენლები, აუცილებლად ჩართულნი აღმოჩნდებიან მათთვის ახალი კლასობრივი წინააღმდეგობებისა და სოციალ-პოლიტიკური მოძრაობების სფეროში. იქ, სადაც თავმოყრილია სახელმწიფო დაწესებულებები და სამსახურები, უმაღლესი სასწავლებლები, დიდი სამრეწველო საწარმოები, პოლიტიკური და კულტურული მოღვაწეობის ცენტრები, სულ უფრო და უფრო აქტიურად იშლება ექსპლოატატორული და კაპიტალისტური ურთიერთობის, რეაქციული ძალების წინააღმდეგ მასობრივი ბრძოლა. ასეთ მოძრაობაში სულ უფრო აქტიურად მონაწილეობს არმიის ახალგაზრდა, დაბალი ოფიცრობა, რომელიც სოციალური წარმოშობით არ არის დაკავშირებული მდიდარ სოციალურ წრეებთან.

ყოველივე ეს რეალური ბაზაა რევოლუციური დემოკრატიის ჩამოყალიბებისათვის, რომელიც პრინციპში წვრილბურჟუაზიული წარმოშობის არის და მას საზოგადოებაში გარდამავალი მდგომარეობა უქირავს. ეს გარემოება არსებით გავლენას ახდენს მის პოლიტიკაზე. რევოლუციური დემოკრატიის მრავალი წარმომადგენლისათვის, ისე როგორც წვრილბურჟუაზიული რევოლუციონერებისათვის, დამახასიათებელია ზოგიერთი უარყოფითი მხარე, რომელსაც ვ. ი. ლენინის განსაზღვრით ახასიათებს ერთი წინააღმდეგობიდან მეორეში უეცარი გადასვლა და არათანმიმდევრულობა, ზოგიერთ პრინციპულ საკითხში მერყეობა და ა. შ. ამასთან აღსანიშნავია, რომ მსოფლიო რევოლუციური პროცესის განვითარების თანაშემწეოდ მდგომარეობა, კერძოდ, სოციალიზმის მსოფლიო განვითარების გადამწყვეტ ფაქტორად გადაქცევა, მარქსისტულ-ლენინური იდეების ფართო გავრცელება, საერთაშორისო კომუნისტური მოძრაობის ძალისა და ავტორიტეტის საგრძნობი ზრდა დიდ გავლენას ახდენს რევოლუციურ დემოკრატიაზე და რეალურს ხდის მისთვის ჩვეული უარყოფითი მომენტების დაძლევა.

საზოგადოებრივი პროგრესისა და სოციალიზმისათვის ბრძოლაში აღმოსავლეთის რევოლუციური დემოკრატიის პოზიციების განმტკიცებას ხელი შეუწყობს იმ გარემოებამაც, რომ მემარჯვენე

სოციალ-დემოკრატიამ, მისმა რეფორმისტულმა არსმა კრაზი განიცადა აღმოსავლეთში.

ევროპული რეფორმიზმის იმპორტი არაბულ აღმოსავლეთში შეუძლებელი აღმოჩნდა. ეგვიპტის ყოფილმა პრეზიდენტმა გამალ აბდელ ნასერმა თავის ნაშრომში „ეროვნული მოქმედების ქარტია“ დამაჯერებლად გამოხატა რეფორმიზმისადმი არაბთა დამოკიდებულება. ამ დოკუმენტში დაწერილებით არის გაანალიზებული რეფორმიზმის მაგნე არსი და რევოლუციურ გარდაქმნათა აუცილებლობა.

სოციალ-დემოკრატიის ცდა — სათავეში ჩასდგომოდა აღმოსავლეთის ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობას, მტკიცე პოზიციები დაეპყრო სახელმწიფო ძალაუფლების განსამტკიცებლად, 60-იანი წლების პირველსავე ნახევარში მარცხით დამთავრდა. რეფორმიზმის საწინააღმდეგოდ, კოლონიური ნაშთების რევოლუციური მსხვერვის აუცილებლობის აღიარებამ საკმაოდ ძლიერ მოიკიდა ფეხი აღმოსავლეთის ხალხების პოლიტიკურ ცხოვრებაში.

აღმოსავლეთის რევოლუციის გამარჯვებაში დიდი როლი შეასრულა რევოლუციურმა დემოკრატიამ, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ სოციალიზმის მშენებლობაზე გადასვლა შესაძლებელია ეროვნული მუშათა კლასის გარეშე, მისი აქტიური წამყვანი როლის გარეშე ამ მშენებლობაში. უნდა აღინიშნოს, რომ მთელი რიგი დამოუკიდებელი ქვეყნებისა და მათ შორის ეგვიპტის მიერ სოციალისტური ორიენტაციის არჩევის ისტორიული კანონზომიერება არავითარ შემთხვევაში არ ნიშნავდა სოციალისტური ორიენტაციის არჩევისა და სოციალიზმის, როგორც სოციალ-დემოკრატიული ფორმაციის თანატოლობას. ეკონომიკური და სოციალური სტრუქტურის მხრივ ჩამორჩენილი ქვეყნები სოციალიზმს მხოლოდ არაკაპიტალისტური განვითარების ეტაპის გავლით მიაღწევენ. ამ ეტაპის აუცილებლობა ის ობიექტური კანონზომიერებაა, რომელიც განპირობებულია იმით, რომ აქ ჯერ კიდევ არ არსებობს სოციალიზმის მშენებლობის მატერიალურ-ტექნიკური და სოციალ-პოლიტიკური ბაზა, რომლის შექმნაც გარდუვალია და დიდ დროს მოითხოვს.

აღმოსავლეთის ძირითადი პრობლემა, ისე როგორც ყოველი რევოლუციის უმნიშვნელოვანესი პრობლემა, არის სახელმწიფოს საკითხი. ბურჟუაზიული და ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული რევო-

ლუციები წარსულში და ჩვენი ეპოქის სოციალისტური რევოლუციები ადასტურებენ მარქსიზმ-ლენინიზმის ამ დებულებას. ამ მოსაზრებას ასევე ამტკიცებს ეგვიპტის 1952 წლის ეროვნულ-განმათავისუფლებელი რევოლუცია.

თანამედროვე ეროვნულ-დემოკრატიული მოძრაობებისათვის, რომელთაც სოციალისტური ორიენტაცია აირჩიეს, გადამწყვეტია ქვეყნის განვითარებისა და სახელმწიფოს საკითხი. სოციალისტური ორიენტაციის, როგორც აღმოსავლეთის ახალგაზრდა ქვეყნების პროგრესული ტენდენციის აღმოცენება ხდება ეროვნულ-განმათავისუფლებელი რევოლუციის სოციალური მომენტის გაღრმავების პროცესში. თანამედროვე პირობებში სოციალისტური ორიენტაციის სახელმწიფოს შექმნისა და განვითარების პრობლემებს აქტუალური თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს.

რა სახელმწიფოებრივი ფორმით ვლინდება სოციალისტური ორიენტაციის ქვეყანა?

სოციალისტური ორიენტაციის ქვეყნის პოლიტიკური და სამართლებრივი ფორმაა ეროვნული დემოკრატიის სახელმწიფო, რომელიც მარქსისტულ ლიტერატურაში განსაზღვრულია როგორც დამოუკიდებელი, პროგრესული სოციალ-ეკონომიკური განვითარებით დაინტერესებული პროლეტარიატის, ნახევრად პროლეტარული და არაპროლეტარული მშრომელთა სოციალური ჯგუფებისა და ფენების რევოლუციურ-დემოკრატიული დიქტატურა. ეროვნული დემოკრატიის სახელმწიფო ან სოციალისტური ორიენტაციის სახელმწიფო თანამედროვეობის ახალი მოვლენაა. მისი შექმნა სახავს განთავისუფლებული ქვეყნების საზოგადოებრივი განვითარების პერსპექტივებს, რომლებიც მიმართული არიან ამ ქვეყნების ხალხების ექსპლუატაციისაგან, სიღატაკისა და დამონებისაგან განთავისუფლებისაკენ.

აღმოსავლეთის სახელმწიფოს სოციალისტური ორიენტაციის გზითა და ეროვნული დემოკრატიის სახელმწიფოს ფორმით განვითარება რთული და ძნელი პროცესია, რამდენადაც ასეთი განვითარების დროს უნდა გადაწყდეს ისეთი საკითხი, როგორიც არის: ამ ქვეყნებში სოციალიზმის მშენებლობისათვის საჭირო მატერიალური და სოციალ-კულტურული წინამძღვრების შექმნა, რაც თავისთავად ძალზე რთული პროცესია, რადგან იმპერიალიზმის ბატონობის შედეგად ეკონომიკური განვითარების თვალსაზრისით ხშირად ქვეყნე-

ბი მთელი საუკუნით ჩამორჩებიან. მრავალ მათგანს ჯერ კიდევ ჯერ მოუშორებია ფეოდალური, ზოგჯერ კი გვაროვნულ-ტომობრივი ურთიერთობის დამახასიათებელი ატრიბუტები. თანამედროვე მრეწველობის კერები აქ დეფორმირებული სახით ვითარდება. ყველა ის სოციალური სტრუქტურა, რომელიც სხვადასხვა საზოგადოებრივ ეკონომიკური ფორმაციის ნიშნებს ატარებს, ერთმანეთში ისეა გაღხლართული, რომ მრავალგვარ ერთმანეთის საწინააღმდეგო სოციალ-ეკონომიკურ და კლასობრივ ტენდენციას ქმნის და ამიტომაც აქ სოციალისტური ორიენტაციის გზა ფიანდაზებით კი არ არის მოფენილი, არამედ მისთვის დამახასიათებელია განვითარების ღრმა კრიზისები და შესაძლებელია დროებითი მარცხიც კი.

ზოგიერთ ქვეყანაში, კერძოდ, ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკაში. რეაქციული ძალები, ეყრდნობიან რა იმპერიალიზმის მხარდაჭერასა და მარჯვენა იყენებენ შექმნილი ეკონომიკური ხასიათის სიძნელეებს თავიანთი ანტისოციალისტური მიზნებისათვის, ცდილობენ შეაჩერონ არაქაპიტალისტური განვითარება. ეგვიპტეში შეინიშნება ისეთი ტენდენციები, რომლებიც მიმართულნი არიან სოციალისტური ორიენტაციის წინააღმდეგ, აქ ბურჟუაზიული ორიენტაცია ერთგვარ უპირატესობას აღწევს და სოციალისტური ორიენტაცია ზოგჯერ პრობურჟუაზიული პოლიტიკით იფარება.

აღმოსავლეთის სოციალისტური ორიენტაციის (ეროვნული დემოკრატიის) სახელმწიფოების განვითარების სიძნელეები განპირობებულია იმითაც, რომ დემოკრატიული კლასებისა და მოსახლეობის ფენების ბლოკი, რომლის ინტერესების შესაბამისადაც ხორციელდება სახელმწიფო ძალაუფლება, შინაგანი წინააღმდეგობრივი ხასიათის მატარებელია. საქმე ისაა, რომ ეს ბლოკი მართო ისეთი კავშირის ფორმა კი არ არის, რომლის დროსაც ინტერესების ერთიანობის საფუძველზე წყდება საერთო-დემოკრატიული, საერთო-ეროვნული ამოცანები, არამედ ამასთან ერთად ამ ბლოკის ჩარჩოებში თანმიმდევრულად რევოლუციური, დემოკრატიული ძალები იბრძვიან იმ ძალების წინააღმდეგ, რომლებიც ექსპლუატატორთა ინტერესებს გამოხატავენ, ეროვნული ბურჟუაზიის იმ ფენების წინააღმდეგ, რომლებიც მხოლოდ გარკვეული დროის მანძილზე უკერძო მხარს ანტიფეოდალურ ან ანტიიმპერიალისტურ გარდაქმნებს და საზოგადოებრივი ცხოვრების სოციალისტური ორიენტაციის მატარებელი არ არიან. დემოკრატიულ ბლოკში შემაჯავლი მშრომე-

ლებისა და არამშრომელი ფენების საბოლოო ინტერესები ერთმანეთს არ ემთხვევიან, ისინი დიამეტრიულად ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან. მშრომელები მიისწრაფვიან სოციალიზმისაკენ, რადიკალური ბურჟუაზიული ელემენტები კი ცდილობენ ბლოკში მათი მონაწილეობა თავიანთი ინტერესებისათვის გამოიყენონ, შეზღუდონ, დაამუხრუჭონ ანტიკაპიტალისტური გარდაქმნების სოციალური გაქანება, ხალხები წაიყვანონ თავიანთი დამოუკიდებელი ბურჟუაზიული სახელმწიფოს შექმნის გზით. სწორედ ამიტომ ეროვნული დემოკრატიის მარცხნივ ევოლუციასა და რევოლუციური დემოკრატიის შექმნასთან ერთად შეინიშნება ამ სახელმწიფოს ევოლუცია მარჯვნივ.

აღმოსავლეთის სოციალისტური ორიენტაციის ქვეყნებში შექმნილი ვითარება არ ნიშნავს, რომ ხელისუფლების კლასობრივ ხასიათზე მსჯელობისას სრულიად უგულებელყოფილი იქნეს ეროვნული ბურჟუაზია. უფრო სწორია აღინიშნოს, რომ ბურჟუაზია მოკლებულია პოლიტიკური ძალაუფლების მონოპოლიას. ასეთ შემთხვევაში სწორი იქნებოდა იმის მტკიცება, რომ ეროვნული დემოკრატიის სახელმწიფოში ბოლო მოედო ეროვნული ბურჟუაზიის ჰეგემონიას. მაგრამ თვით ბურჟუაზიას ბოლო არ მოღებია და ჯერჯერობით ეს არ შეიძლება მოხდეს.

ეროვნული დემოკრატიის სახელმწიფო თავისი კლასობრივი ბუნებით, თავისი მიმართულებით არც ისტორიულად და არც ლოგიკურად არ ეწინააღმდეგება პროლეტარიატის დიქტატურას, როგორც მუშათა კლასისა და მისი მოკავშირე მშრომელების ხელისუფლებას. ასეთ სახელმწიფოში, თუ იქ მუშათა კლასი არ არის, საბოლოოდ უაღიბდება ეს კლასი, ხოლო თუ იგი სუსტია, ამ შემთხვევაში მისი როლი საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ძლიერდება. ეს პროცესები ბურჟუაზიულ საფუძვლებზე კი არა, ანტიკაპიტალისტურ საფუძველზე მიმდინარეობს, თუმცა ბურჟუაზიული ელემენტები (ნათი მისწრაფებით კაპიტალის დაგროვებისაკენ) და წვრილბურჟუაზიული სტიქიის დაწოლა ამ პროცესს გააფთრებულ წინააღმდეგობას უწევს.

სოციალისტური ორიენტაციისაკენ, ეროვნული დემოკრატიის სახელმწიფოს შექმნისაკენ მიმართული აღმოსავლეთის რევოლუცია ისტორიულად განპირობებულია. იმით, რომ არაკაპიტალისტური გზით განვითარების პერსპექტივა შეუძლებელი იქნებოდა, ჯერ ერთ

ქვეყანაში, შემდეგ კი მთელ რიგ კაპიტალისტურ ქვეყნებში რომ არ განმტკიცებულიყო მუშათა კლასის ხელისუფლება. დიდი ოქტომბრის გამარჯვებამ, ხოლო შემდეგ სოციალისტური თანამეგობრობის შექმნამ მკვეთრად შეცვალა მსოფლიო ძალების განლაგება. მეორე მხრივ, ახლა, როცა ჩვენი ეპოქის დამახასიათებელი ნიშანია კაპიტალიზმიდან სოციალიზმზე გადასვლა, ამა თუ იმ აღმოსავლეთის ხალხისა და ქვეყნის არაკაპიტალისტურ განვითარებაზე გადასვლისათვის სავალდებულო არ არის, რომ უცადონ, თუ როდის შეიქმნება მომწიფებული კაპიტალისტური საზოგადოება ყველა იმ ობიექტური და სუბიექტური წანამძღვრებით, რაც აუცილებელია მუშათა კლასის სოციალიზმზე გადასვლისათვის.

ამასთან დაკავშირებით საინტერესოა აღინიშნოს, რომ აღმოსავლეთის რევოლუციის თეორიის დოქტრინორები ამტკიცებენ, რომ იმ ქვეყანაში, სადაც მუშათა კლასი არ ახორციელებს უშუალო ხელმძღვანელობას, სადაც ის არ დგას ხელისუფლების სათავეში, შეუძლებელია რევოლუციის საერთო-დემოკრატიული, ანტიიმპერიალისტური გარდაქმნების გატარება. ამის მტკიცება ყოველგვარ საფუძველს მოკლებულია, მათი პოზიცია გულისხმობს, რომ ანგარიში არ გაეწიოს ეროვნული დემოკრატიის რევოლუციურ შესაძლებლობას და მსოფლიო სოციალისტური სისტემის ავანგარდულ როლს, იგნორირებულ იქნას ნახევრად პროლეტარული, არაპროლეტარული მშრომელი მასების როლი სოციალურ პროგრესში. ყოველივე ეს კი საბოლოოდ მიმართულია მშრომელთა პასიურობისაკენ, რომ ხალხებმა მშვიდად უცადონ, თუ როდის შეიქმნება აღმოსავლეთის ქვეყნებში, სადაც ჯერ პროლეტარიატი არ ჩამოყალიბებულა, ეროვნული ინდუსტრია, საკუთარი პროლეტარიატი და ვიდრე პროლეტარიატი ხელმძღვანელი ძალა არ გახდება, ძალუფლებას არ მოიპოვებს. ასეთი მომენტის დადგომამდე კი, ვინაიდან რევოლუციურ დემოკრატებს არ შეუძლიათ ბრძოლა იმპერიალიზმთან, ფეოდალიზმთან და ადგილობრივ კაპიტალიზმთან, უნდა „ისწავლონ კაპიტალიზმისაგან“, რომელიც ადრე თუ გვიან მაინც შექმნის სოციალისტური რევოლუციისათვის საჭირო წანამძღვრებს. ეს პოზიცია, რომელიც გზას უხშობს მასების რევოლუციურ ძალებს, მაგნე და მცდარია, მას საერთო არაფერი აქვს მეცნიერულ სოციალიზმთან.

სოციალისტური ორიენტაციის ცნებაში გამოხატულია, რომ: მეცნიერული სოციალიზმის სრულ შესაბამისად ხალხებს, რომლე-

ბიც ჩამორჩებიან ეკონომიური განვითარების თვალსაზრისით, შეუძლიათ სოციალიზმს მიაღწიონ კაპიტალიზმის გვერდის ავლით. აღმოსავლეთის ქვეყნების სოციალიზმისაკენ სვლა საერთო-დემოკრატიული, ანტიიმპერიალისტური და ანტიფეოდალური გარდაქმნების ეტაპს გავლით, რომელთაც თან ახლავს უცხოური, კომპრადორული და ეროვნული ბურჟუაზიის მსხვილი კაპიტალისტური მფლობელობის ლიკვიდაცია, შესაძლებელია პროლეტარულ და ნახევრად პროლეტარულ მშრომელ მასებზე დაყრდნობით, მაშინაც კი, როდესაც ჯერ კიდევ მოპოვებული არ არის მუშათა კლასის უშუალო ხელმძღვანელობა; სოციალისტური განვითარების არჩევანის გადაწყვეტილების მიღებისათვის, კაპიტალისტური ორიენტაციიდან გამოსვლისა და სოციალიზმისაკენ მსვლელობის დაწყების მომენტისათვის აღმოსავლეთის ქვეყნებში შექმნილია ხელსაყრელი ობიექტური და სუბიექტური, საშინაო და საგარეო პირობები. ასეთი მოძრაობა კანონზომიერი და პერსპექტიულია; ამა თუ იმ ქვეყანაში სოციალისტური ორიენტაციისაკენ მსვლელობის ხელმძღვანელობა თუმცა ჯერ კიდევ არ არის მარქსისტულ-ლენინური, მაგრამ ამ ხელმძღვანელობას გააჩნია არა მარტო ანტიიმპერიალისტური, არამედ აშკარად გამოხატული ანტიკაპიტალისტური პოტენცია, რომლის პრაქტიკულად გამოყენებაც ისტორიულად და ლოგიკურად მოითხოვს ამ ხელმძღვანელობის თანდათანობით დაახლოებას მეცნიერულ სოციალიზმთან; აღმოსავლეთში სოციალიზმის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზისა და მისი შესაბამისი სოციალური სტრუქტურის შექმნა, კაპიტალიზმის გვერდით ავლით ან კაპიტალიზმის განვითარების არსებითად შეკვეცით, ხანგრძლივი, რთული და ძნელი პროცესია, რომელაც მოაზრავს მეცნიერული სოციალიზმის პრინციპების გამოყენებას.

ამრიგად, ეროვნული დემოკრატიის სახელმწიფო მოწოდებულა გადაწყვიტოს ანტიიმპერიალისტური, ანტიფეოდალური, დემოკრატიული რევოლუციის ამოცანები: მოსპოს უცხოური მონოპოლიების ბატონობა, განამტკიცოს ქვეყნის ეკონომიკური და პოლიტიკური დამოუკიდებლობა ყოველმხრივ განავითაროს და განამტკიცოს ეკონომიკის სახელმწიფო სექტორი, უზრუნველყოს ხალხის ფართო დემოკრატიული უფლებები და მისი რეალური მონაწილეობა სახელმწიფო პოლიტიკის განსაზღვრაში, გაატაროს აგრარული გარდაქმნა და მიაღწიოს მოსახლეობის საარსებო დონის ამაღლებას.

მაშასადამე, ეროვნული დემოკრატიის (სოციალისტური ორიენტაციის) სახელმწიფო ძირფესვიანად განსხვავდება ჩვეულებრივ ბურჟუაზიული სახელმწიფოსაგან, ხოლო სახალხო დემოკრატიის სახელმწიფოსაგან განსხვავებით (ეს მშრომელთა სახელმწიფოა, სადაც ხელმძღვანელ როლს მუშათა კლასი ასრულებს), იგი არის დემოკრატიული ძალების უფრო ფართო კოალიცია, სადაც მუშათა კლასს ჯერ კიდევ არ შეუძლია ხელმძღვანელი როლის შესრულება. მიუხედავად იმისა, რომ აქ მუშათა კლასი მცირერიცხოვანია, სოციალური პროგრესისათვის ბრძოლაში იგი ისწრაფვის თავის გარშემო შემოიკრიბოს ფართო სახალხო მასები და თანდათანობით პოულობს დიდ გავლენას, წინ მიდის წარმმართველი ძალის ფუნქციების მიღწევის მიზნით. ასეთი სახელმწიფო აგვირგვინებს ახალი ტიპის ეროვნულ-განმათავისუფლებელ, დემოკრატიულ რევოლუციას, რომელსაც ქვეყანა გადაჰყავს არაკაპიტალისტური განვითარების გზაზე.

აღმოსავლეთის რევოლუციურმა დემოკრატებმა, არაკაპიტალისტური განვითარების იდეოლოგებმა ამ ბოლო დროს გარკვეული ნაბიჯი გადადგეს მეცნიერული სოციალიზმის მიმართულებით, მაგრამ მათი სოციალიზმის „ეროვნული ტიპის“ თეორიების გაიგივება მეცნიერულ სოციალიზმთან სწორი არ არის. სოციალისტური ორიენტაციის ქვეყნების ლიდერები, რევოლუციური დემოკრატები ძირითად იდეოლოგიურ საკითხებში ჯერ კიდევ არ გასცილებიან წვრილბურჟუაზიულ იდეოლოგიას, თუმცა გარკვეულად შეინიშნება წინსვლა მარქსიზმისაკენ მიახლოების მიზნით. ამ გარემოებას არ უარყოფენ თვით რევოლუციური დემოკრატები. გამალ აბდელ ნასერი 1962 წლის 30 მაისს თავის გამოსვლაში სახალხო ძალების ეროვნულ კონგრესზე აღნიშნავდა, რომ ეგვიპტის იდეოლოგიას ხუთი ძირითადი ნიშანი განასხვავებდა მარქსიზმ-ლენინიზმისაგან (რელიგიის აღიარება; პროლეტარიატის დიქტატურის უარყოფა; მიწის ნაციონალიზაციის უარყოფა; კერძო საკუთრების შენარჩუნება და ბურჟუაზიის მიმართ თავისებური პოლიტიკა), ხოლო ოთხი წლის შემდეგ მან ასე განაცხადა: „მარქსიზმი თუკი პირობითად 20 პუნქტისაგან იქნება ჩამოყალიბებული, მე მზადა ვარ 18 პუნქტზე ხელი მოვაწერო. ორად ორი პუნქტი, რომელიც ჯერ კიდევ (ხაზგასმა ჩემია ო. ქ.) გვაშორებს მარქსიზმისაგან, ეს რელიგიისთან დამოკიდებულება და პროლეტარიატის დიქტატურის საკითხია“ (90 ა, № 3, 1972, გვ. 85).

აღმოსავლეთის რევოლუციურ-დემოკრატიულმა კონცეფციებმა გარკვეული ნაბიჯი გადადგეს საზოგადოებრივი განვითარების მატერიალისტური ანალიზის საქმეში. მათი მიღწევა ამ მიმართულებით იმაში მდგომარეობს, რომ მტკიცეა მათი უარყოფითი დამოკიდებულება იმპერიალიზმისა და კოლონიალიზმისადმი, ამ შემთხვევაში ისინი ფართოდ იყენებენ მარქსისტულ დებულებებს.

საგრძნობი დადებითი ძვრები შეინიშნება რევოლუციური დემოკრატიების პოზიციაში კლასობრივი ბრძოლისა და აქედან გამომდინარე სოციალიზმის, როგორც საზოგადოებრივი წყობილების, მისი მიღწევებისა და ახალი საზოგადოების შექმნის ძირითადი კლასობრივი ძალების გაგების საკითხებში. მაგალითად, 60-იანი წლების ეგვიპტელი რევოლუციური დემოკრატები ყოფილი პრეზიდენტის გამალ აბდელ ნასერის მეთაურობით, აღიარებდნენ, რომ სოციალიზმი — კლასობრივი პოლიტიკური ცნებაა, რომ სოციალიზმი გარკვეული ეკონომიკური მაჩვენებლების მექანიკური შედეგი არ არის და არ დაიყვანება აქამდე. ისინი აცხადებდნენ, რომ ეკონომიკური დონე — სოციალიზმის წანამძღვარია და არა მისი შინაარსი, რომ სოციალიზმის არსი წარმოების ძირითად საშუალებათა განსაზოგადოებაში, გშრომელთა ხელისუფლების დამყარებაში მდგომარეობს.

ამ სწორ პოზიციებთან ერთად აღმოსავლეთის რევოლუციური დემოკრატები შეცდომებსაც უშვებენ, რომელიც იმაში მდგომარეობს, რომ ცდილობენ ქვეყანაში სოციალური პროცესების განვითარება დააჩქარონ მხოლოდ და მხოლოდ პოლიტიკური მეთოდებით, ანგარიშს არ უწევენ რა ეკონომიკური განვითარების მოთხოვნილებებს, ცდილობენ სასწრაფოდ ბოლო მოუღონ შერეულ ეკონომიკას, სახელმწიფოს ხელში თავი მოუყარონ მთელ ეკონომიკურ რესურსებს. მართალია, რევოლუციურ დემოკრატებს შეუძლიათ ულმობელი ბრძოლა გამოუცხადონ კერძო ინიციატივას, კერძო სექტორს, გაატარონ ნაციონალიზაცია, მაგრამ ისინი ვერ ითვალისწინებენ, რომ ეკონომიკური პოტენციალის სისუსტის დროს, მაშინ, როდესაც მათ არ გააჩნიათ ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირების გამოცდილება, ყველაფერ ამას შედეგად მოაქვს სოფელსა და ქალაქს შორის, მსოფლიო ბაზრისა და კონკრეტულ ქვეყანას შორის ეკონომიკური კავშირის დარღვევა, სიძნელეები მომარაგებასა და გასაღებაში, წარმოების შეკვეცა და საბოლოო ჯამში ეს ყველაფერი ხელს უშლის სოციალიზმისაკენ მსვლელობას.

კლასობრივი ბრძოლის საკითხების პრინციპში სწორი გაგება განაპირობებს იმას, რომ რევოლუციური დემოკრატიები ხალხს, მშრომელ ფენებს განიხილავენ არა მარტო როგორც განსაცდელში მყოფ მასას, რომელიც თანაგრძნობას იმსახურებს და სიბრალულს იწვევს, არამედ როგორც ისტორიის შემოქმედს. ამ მხრივ საინტერესოა პოზიცია ეგვიპტელი დემოკრატებისა, რომლებიც „ხალხს რევოლუციის ჰემმარიტ შემოქმედად“ აცხადებენ, როგორც ეს აღნიშნულია ეგვიპტის „ეროვნული მოქმედების ქარტიაში“.

რევოლუციური დემოკრატიის იდეური მოძღვრებები ამჟამად როგორც ქვეყნის შიგნით, ასევე საერთო-ისტორიულ ასპექტში, კლასობრივი ბრძოლის არსებობიდან გამომდინარეობენ. რევოლუციურ-დემოკრატიული პარტიების დოკუმენტებში, რევოლუციურ-დემოკრატიების გამოსვლებში აღიარებულია საზოგადოების კლასობრივი ხასიათი და კლასების არსებობა, ხოლო კლასობრივი ბრძოლა განხილულია როგორც ქვეყნის განვითარების ობიექტური რეალობა. ეგვიპტის ეროვნული ქარტია კლასებს შორის ბრძოლას „გარდუვალად და აუცილებლად“ აცხადებს და ამტკიცებს, რომ „შეუძლებელია კლასთა ბრძოლის იგნორირება და უარყოფა, დასაშვებია, რომ ეს ბრძოლა მწვავე ხასიათსაც მიიღებს“. ეგვიპტის ყოფილი პრეზიდენტი გ. ა. ნასერი 1968 წლის მარტში ქალ. ხელუანის მუშების წინაშე გამოსვლის დროს აღნიშნავდა, „ჩვენ უნდა გვახსოვდეს, რომ იქ, სადაც რევოლუციაა, აუცილებლად არის კონტრრევოლუცია“ (109,4. III 1968).

განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია ისიც, რომ კლასობრივი ბრძოლის ცნებაში რევოლუციური დემოკრატიები ხშირად სხვა არსს გულისხმობენ, ვიდრე მარქსისტები. მრავალი მათგანისათვის კლასობრივი ბრძოლის აღიარება არ არის მათი იდეოლოგიური მრწამსის ორგანული ნაწილი და მოქმედების პროგრამა. მრავალ შემთხვევაში ყოველივე ამას კონიუნქტურულ-პოლიტიკური ხასიათი აქვს. ეს აღიარება არ ეყრდნობა კლასების წარმოქმნის მეცნიერულ სოციალურ-ეკონომიკურ ანალიზს. საზოგადოების კლასებად დაყოფის მიზეზად მრავალი რევოლუციური დემოკრატი ძირითადად თელის განაწილების სისტემაში ადამიანთა მდგომარეობას, მათი შემოსავლის დონესა და სიმდიდრის რაოდენობას და არა ადამიანთა ადგილს წარმოების სფეროში. ასეთი შეხედულება პრაქტიკულად რევოლუციურ-დემოკრატი კლასობრივი ბრძოლისა და სო-

ციალიზმის მშენებლობის კლასობრივ საკითხებზე შეხედულებების გნოსეოლოგიურ-მეთოდოლოგიურ საფუძველს წარმოადგენს.

რევოლუციური დემოკრატიის პოლიტიკური კონცეფციების თეორიული საფუძვლები საერთოდ დაუმუშავებელია. ამიტომ არის, რომ მათი ფილოსოფიურ-მსოფლმხედველობითი ნაწილი დამოკიდებულია მეცნიერულ სოციალიზმს, შეინიშნება მატერიალიზმისა და დიალექტიკის მხოლოდ დეკლარაციული აღიარება. რევოლუციურ-დემოკრატიული კონცეფციების მიერ ფილოსოფიური მატერიალიზმის მთლიანი, ან ნაწილობრივი მიუღებლობა განპირობებულია რელიგიისადმი მათი დამოკიდებულებით. ეს კონცეფციები თავიანთ ერთ-ერთ ძირითად ამოცანად თვლიან რელიგიურობის პრინციპის დაცვას, ხაზს უსვამენ რელიგიასთან არა მარტო თავიანთ შესაბამისობას, არამედ მჭიდრო, განუყრელ კავშირს მასთან. ამასთან, საყურადღებოა, რომ ეს კონცეფციები ზოგჯერ თავს ესხმიან ათეისტურ პრინციპებს, მატერიალიზმს.

ქალმოსავლეთის რევოლუციური დემოკრატიის ლიდერებს რელიგიის საკითხებში ორჭოფული პოზიცია უკავიათ. არაბული სამყაროს რევოლუციურ-დემოკრატიულ ლიდერებს არაერთხელ განუცხადებიათ, რომ ისინი არა მარტო ისლამის ერთგულნი არიან, არამედ ისლამი მათი იდეური მრწამსის მნიშვნელოვანი წყაროა. ეგვიპტის 1971 წლის კონსტიტუციის 1-ლი მუხლი განმარტავს, რომ „ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკა — სოციალისტური დემოკრატიული წყობილების სახელმწიფოა, რომელიც ემყარება ხალხის შრომითი ძალების კავშირს“. მე-2 მუხლი კი ისლამს სახელმწიფო რელიგიად აცხადებს და განმარტავს, რომ ისლამის პრინციპებს უნდა შეესაბამებოდეს ქვეყნის კანონმდებლობაც (109, 8. IX—1971).

ამასთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ რევოლუციური დემოკრატიების პოზიცია ამ საკითხში განხილულ უნდა იქნეს იმ გარემოს გათვალისწინებით, რომელშიც ისინი მოქმედებენ, რელიგიური წარმოდგენების იმ დიდი ძალისა და გავრცელების მხედველობაში მიღებით, რომელიც მათ სამოქმედო ასპარეზზე ხვდებათ. სოციალ-ეკონომიური ჩამოაჩენილობა, განსაზღვრულ პერიოდებში რელიგიის გამოყენება მასებისათვის გასაგები ანტიკოლონიური იდეების გამოსახატავად და ამასთან დაკავშირებით რელიგიისა და სასულიერო პირთა პრესტიჟის ერთგვარი ამაღლება მასების თვალში

გასაგებს ხდის ამ მოვლენას. ამ გარემოებას იყენებენ არა მარტო რეაქციული, არამედ პროგრესული ძალებიც.

სექტანტობა იქნებოდა რელიგიის საკითხებში რევოლუციური დემოკრატიების პოზიციის გამო გაკეთდეს გლობალური დასკვნა მათი კონცეფციების რეაქციულობის შესახებ. ასეთი მიდგომა, რაც ეხება რელიგიას, ურევს ერთმანეთში ფორმისა და შინაარსის საკითხს. ერთია, როდესაც რელიგია გამოყენებულია რეაქციულ-კონსერვატული ურთიერთობების შენარჩუნებისა და განმტკიცების მიზნით და მეორე, როდესაც მხედველობაშია მისაღები მოსახლეობის ღრმა რელიგიური რწმენა, სასულიერო პირების მყარი პოზიციები და როდესაც პროგრესული იდეები და რევოლუციური პოლიტიკური კურსი ზოგჯერ ამა თუ იმ ოდენობით მოცემულია რელიგიური საფარით, ფორმალურად არგუმენტირებულია რელიგიური მტკიცებით. ამიტომ შესაძლებელია იმის მტკიცებაც, რომ რევოლუციური დემოკრატიების მრავალი დებულებანი, უპირველეს ყოვლისა, ტაქტიკური ხასიათის მატარებელნი არიან.

ასეთი პოზიცია ნაკარნახევია იმ კანონზომიერი მისწრაფებით, რომ უზრუნველყოფილ იქნეს მათთვის ფართო სახალხო მხარდაჭერა, გამოაცალონ ბურჟუაზიას ასეთი შესაძლებლობა.

ამასთან დაკავშირებით საგულისხმოა ის გარემოებაც, რომ რევოლუციური-დემოკრატიის ლიდერები გადაქრით ილაშქრებენ რეაქციის ინტერესებისა და ხალხების სოციალიზმისაკენ მისწრაფების ჩახშობის მიზნებისათვის რელიგიის გამოყენების წინააღმდეგ. ინდოეთის ჟურნალის „ბლიტისადმი“ მოცემულ ინტერვიუში 1966 წლის მაისში გ. ა. ნასერმა სასტიკად დაგმო პროიმპერიალისტური ძალების გეგმები, რათა ისლამი „დაემახინჯებინათ“ თავისუფლებისა და სუვერენიტეტის, სოციალური განვითარებისა და განმათავისუფლებელი მოძრაობის, ხალხის რევოლუციური მიზნების წინააღმდეგ მოწყობილი ფეოდალურ-კოლონიური შეთქმულებისათვის რელიგიური საფარის მოძებნის მიზნით“.

რევოლუციური დემოკრატიების რელიგიასთან დამოკიდებულება მათ მიერ წამოყენებული სოციალიზმის კონცეფციის ყველაზე სუსტი და ადვილად მოწყვლადი მხარეა.

აღმოსავლეთის რევოლუციური დემოკრატიების იდეოლოგიურ მოძღვრებებში დიდი ადგილი ეთმობა სოციალიზმისათვის ბრძოლისა და მომავალი სოციალისტური სახელმწიფოს ფორმების თეორი-

ულ არგუმენტაციასა და დამუშავებას. ეყრდნობიან რა ადრე დამო-
ნებულ ქვეყნებში სოციალური დიფერენციაციის სისუსტეს, ისი-
ნი ხშირად უარყოფენ რომელიმე კლასის წამყვან როლს სოციალიზ-
მის მშენებლობაში, ან პროგრესულ პროცესებში გამოყოფენ გლე-
ხობის, წვრილი მწარმოებლის როლს. ეგვიპტის არაბთა სოციალის-
ტური კავშირის ხელმძღვანელები და იდეოლოგები სოციალიზმის
მშენებლობის კლასობრივ გზად მიიჩნევენ ხალხის შრომით ძა-
ლებს — გლეხებს, მუშებს, ჯარისკაცებს, ინტელიგენციასა და ერო-
ვნულ ბურჟუაზიას. ეს დებულება შეტანილია ეროვნული მოქმე-
დების ქარტიამიც.

აღნიშნული დებულებანი, ცხადია, არ შეესაბამებიან მარქსიზმ-
ლენინიზმს, მაგრამ უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ რევოლუციური დე-
მოკრატიის იდეოლოგიაში სწორი დებულებების შედგენისათვის კა-
რი არ არის დახურული. ასეთი პროცესი შეინიშნება არაბთა რევო-
ლუციურ დემოკრატიაში. გ. ა. ნასერი 1968 წლის მარტში ხელუანის
მუშათა მასობრივ მიტინგზე გამოსვლის დროს აღნიშნავდა, რომ
„მუშები გლეხებთან ერთად რევოლუციის მთავარ ძალას წარმოად-
გენენ“. (109, 3, III 1968).

მუშათა კლასის როლის შეფასებაში ამ საგრძნობ დადებით
ძვრებს დიდი მნიშვნელობა აქვს რევოლუციური დემოკრატიის იდე-
ოლოგიაში შემდგომი პოზიციური ცვლილებების შეტანის თვალ-
საზრისით.

ამასთან აღსანიშნავია ისიც, თუ როგორი შინაარსი ეძლევა
თვით „მუშის“ ცნებას. მაგალითად, ის გარემოება, რომ ეგვიპტის
რევოლუციური დემოკრატები სწორად არ განმარტავენ ექსპლუა-
ტაციის გამომწვევ მიზეზებს, არ უკავშირებენ ექსპლუატაციას კერ-
ძო საკუთრებას და ამის გამო მისი არსებობის საფუძველს ხელავენ
მხოლოდ კერძო საკუთრების უზომო, უკონტროლო ზრდაში, ხო-
ლო ექსპლუატაციის მოსპობის საშუალებას კი ამ საკუთრების ზო-
მის შეზღუდვაში, მუშებისათვის სამართლიანი ხელფასის მიცემასა
და მოგებაში მათს მონაწილეობაში, განაპირობებს თვით „მუშისა“
და „გლეხის“ ცნების არასწორ განსაზღვრას. ადგილობრივი რევო-
ლუციური დემოკრატიის იდეოლოგების განმარტებით მუშად ით-
ვლება ყველა. „დაწყებული პრეზიდენტიდან და დამთავრებული
უბრალო მუშით, ვინც თავისი ხელფასით არსებობს“. ამას შემდეგ
დაემატა ორი ნიშანი, ერთი ის, რომ მუშა უნდა იყოს პროფკავში-

რის წევრი და მეორე არ უნდა იყენებდეს დაქირავებულ მუშახელს, ხოლო გლეხის კატეგორიას განეკუთვნება ყველა, ვინც ცხოვრობს სოფელში, რაიმე კავშირი აქვს სოფლის მეურნეობასთან და არ ფლობს 10 ფედანზე მეტ მიწას.

ინტერესს იწვევს აღმოსავლეთის რევოლუციური დემოკრატიების სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკური მოძღვრება. მისი არსი ის არის, რომ ბურჟუაზიული სახელმწიფოს ყველა ფორმა, განსაკუთრებით კი ბურჟუაზიული პარლამენტარიზმი უარყოფილია და კურსი აღებულია ისეთი სახალხო სახელმწიფოს შექმნისაკენ, რომელიც დაეყრდნობა მშრომელ მასებს და მოწოდებულია გახდეს სოციალური და ეკონომიური გარდაქმნების იარაღი. ამასთან, რევოლუციური დემოკრატიის მოძღვრებანი ასეთ საკითხებში ხშირად არ ეთანხმებიან პროლეტარიატის დიქტატურის შესახებ თეზისს. ეგვიპტელი რევოლუციური დემოკრატები აღიარებენ, რომ პროლეტარიატის დიქტატურის მომხრეები არ სცდებიან და ეს მოძღვრება კანონზომიერია, მაგრამ ეგვიპტისათვის იგი მიუღებელია და ამასთან ერთად აცხადებენ, რომ ისინი ეგვიპტეში წინააღმდეგი არიან ყოველგვარი დიქტატურისა.

ამის მიზეზი ის არის, რომ რევოლუციურ დემოკრატებს არ ესმით ან ცუდად ესმით პროლეტარიატის დიქტატურის არსი. მათი ცოდნა ამ საკითხზე ბურჟუაზიულ პროპაგანდას ემყარება და ამიტომ ისინი პროლეტარიატის დიქტატურის არსს ამ სახელმწიფო ფორმის მხოლოდ დამთრგუნველ ფუნქციამდე დაიყვანენ, ხაზს უსვამენ რა თითქოს ასეთი დიქტატურა მოწოდებულია ფიზიკურად გაანადგუროს მთელი სოციალური ფენები, იყოს სისხლისმღვრელი ბრძოლის ასპარეზი.

საერთოდ რევოლუციური დემოკრატიების მიერ აღიარებული სოციალისტური კონცეფციების არსი იმაში მდგომარეობს, რომ იგი ანტიიმპერიალისტურია. ვინაიდან თეზისი იმის შესახებ, რომ იმპერიალიზმი განთავისუფლების და სოციალური პროგრესის მთავარი ბტერია და გადამწყვეტი ბრძოლა მის წინააღმდეგ აუცილებელია, ასეთი კონცეფციების ძირითადი საფუძველია.

რევოლუციური დემოკრატიზმი პირდაპირ აყენებს საკითხს ხალხის როლის შესახებ ისტორიული განვითარების პროცესში და სოციალისტური საზოგადოების აშენებაში. ის გულწრფელად თანაუგრძნობს მშრომელ და ექსპლუატირებულ მასებს, ღარწმუნებუ-

ლოა მათ სამართლიანობაში, მომწიფებული სოციალ-ეკონომიური და პოლიტიკური პრობლემების რევოლუციური მეთოდებით გადაწყვეტის მომხრეა.

რევოლუციურ დემოკრატიზმს აშკარად ეტყობა მეცნიერული სოციალიზმის ძლიერი ზეგავლენა. მისი მიდგომა მრავალი მნიშვნელოვანი საკითხისადმი კლასობრივია იმ თვალთახედვით, რომ მუშების, გლეხების, მშრომელი მასების ინტერესებს გამოხატავს.

მას წვრილბურჟუაზიული დადიც აზის: იცავს წვრილი მესაკუთრის ინტერესებს და აშკარად გამოდის მსხვილი და საშუალო კაპიტალის წინააღმდეგ. წვრილბურჟუაზიული რევოლუციონარიზმი მას საშუალებას არ აძლევს პირდაპირ და მთლიანად აღიაროს კლასობრივი ბრძოლის გარდუვალობა.

რევოლუციური დემოკრატიის იდეურ-პოლიტიკური მრწამსი თავისუფალი არ არის ხალხოსნური იდეებისაგან, განსაკუთრებით გლეხობის საკითხებზე მსჯელობისას. ამ დოქტრინებში საგრძნობია რელიგიური მსოფლმხედველობის ელემენტები, რომლებიც, მართალია, ტაქტიკური თვალსაზრისით გამოყენებულია პროგრესული იდეების გავრცელებისათვის, მაგრამ მაინც უარყოფითად მოქმედებს ამ კონცეფციების მეცნიერული სოციალიზმის საფუძველზე საბოლოოდ გადასვლის საქმეზე.

რევოლუციური დემოკრატიის გარკვეულ წრეებს კომუნისტების მიმართ „პოლიტიკური ეჭვიანობის“ თავისებური შეხედულებანი გააჩნიათ, რაც სუფთა ამბიციური ხასიათისაა და იმაში გამოიხატება, რომ მათ თავიანთი თავი „ნამდვილ“ სოციალისტურ ძალად მიაჩნიათ. ამასთან ცდილობენ ამ გარემოებამ საერთაშორისო აღიარება ჰპოვოს, განსაკუთრებით კი საერთაშორისო კომუნისტური მოძრაობის მხრივ და როდესაც ეს ასე არ ხდება, მაშინ ისინი მარქსისტებთან მჭიდრო კონტაქტების დამყარებას გულცივად ხვდებიან.

ასეთია ის პრობლემები და ვითარება, რომელიც თანამედროვე აღმოსავლეთსა და მის რევოლუციებს ახასიათებს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ვ. ი. ლენინი. კომუნისტური ინტერნაციონალის მეორე კონგრესი. თბ., ტ. 31.
2. ვ. ი. ლენინი. მარქსიზმის კარიკატურისა და „იმპერიალისტური ეკონომიზმის“ შესახებ თბ., ტ. 23.
3. ვ. ი. ლენინი. მოხსენება აღმოსავლეთის ხალხთა კომუნისტური ორგანიზაციების სრულიად რუსეთის II ყრილობაზე 1919 წ. 22 ნოემბერს თბ., ტ. 30.
4. ვ. ი. ლენინი. სასურსათო გადასახადის შესახებ, თბ., ტ. 32;
5. ვ. ი. ლენინი სიტყვა მოსკოვის ცენტრალური მეშათა კოოპერატივის რწმუნებულთა კრებაზე 1918 წ. 26 ნოემბერს, თბ., ტ. 28.
6. ვ. ი. ლენინი. სოფლის ღარიბებს, თბ., ტ. 6.
- 6ა. ლ. ი. ბრეჟნევი. სკკპ ცენტრალური კომიტეტის ანგარიში და მორიგი ამოცანები საშინაო და საგარეო პოლიტიკის დარგში. მოხსენება სკკპ XXV ყარლობას 1976 წლის 24 თებერვალს თბ., 1976.
- 6ბ. «Программные документы борьбы за мир, демократию и социализм». Документы совещаний представителей коммунистических и рабочих партий, состоявшихся в Москве в ноябре, 1957 г., в Бухаресте в июне 1960 г., в Москве в ноябре 1960 г., М., 1964.
7. Авиغدор. об основных этапах развития Египетской компартии, — «Революционный Восток», № 6, 1934.
- 7ა. «Валютно-финансовые отношения развивающихся стран», М., 1971.
- 7ბ. Гатауллин М. Ф., Экономика ОАР на новом пути. М., 1966.
8. «Зарубежный Восток и современность», т. II, М., 1974.
9. Жуков Е. М., О некоторых вопросах национально-освободительного движения в странах Востока. — «Строительство коммунизма — дело миллионов людей труда», М., 1959.
10. Иванова М. П. Сельское хозяйство ОАР, М., 1970.
11. «К событиям в Китае», М., 1967.
12. «Классы и классовая борьба в развивающихся странах», т. 3, М., 1968
13. Лукшинова Л. И., Государственные финансы ОАР. М., 1971.
14. Матюхин И. С., ОАР. Экономика и внешняя торговля, М., 1966.
15. «Мировой социализм и развивающиеся страны», М., 1969.
16. Надаб, Подъем стачечной борьбы в Египте и национальный реформистский вафд, — «Революционный Восток» № 5, 1934, М.
17. «Некапиталистический путь развития стран Африки», М., 1967.

18. Ну хов ич Э. С., Экономическое сотрудничество и маневры антикоммунистов. М., 1969.
19. О н а н Э. С., Идеологическая деятельность независимых государств Африки. М., 1971.
20. «Предварительные данные о развитии экономики стран социализма и капитализма в 1974 г.». ЦСУ СССР, М., 1975.
21. «Программные документы коммунистической партий Востока». М., 1934.
22. «Сельскохозяйственные рабочие в странах Азии и Африки». М.,
23. С к о р о в Г. Е., Развивающиеся страны: образование, занятость, экономический рост, М., 1971.
24. С м и р н о в В. В., Роль внешних факторов в экономическом развитии стран «Третьего мира», М., 1975.
25. Социалистические страны и страны капитализма» (статистический сборник), М., 1975.
26. «СССР и страны Африки 1946—1962. Документы и материалы». М., 1963, т. II.
27. С т а р у ш е н к о Г. В., Нация и государство в освободившихся странах. М., 1967.
- 27а. «Стратегия и тактика Коминтерна в национально-колониальной революции». М., 1934.
28. «Труды Московского института востоковедения», вып. 7. М., 1953.
29. У ш а к о в а Н. А., АРЕ: сотрудничество со странами социализма. М., 1974.
30. Ш а м и А., Коммунистическая партия Египта, М.—Л., 1929.
31. «VI конгресс коминтерна». Стенографический отчет, вып. 4, 5, 6. М.—Л., 1929.
32. «Экономические проблемы развивающихся стран». М., 1968.
33. «Экономическое сотрудничество СССР со странами Африки». М., 1968.
34. „A Statement on the Ministry of Education plan for combating illiteracy in UAR“, May 1964. Cairo.
35. Abdel Meguid el-Abd. „Thesis on development of human resources in developing countries with special emphasis on vocational training“, Cairo, 1965.
36. Anabtawi M. F. Arab unity in terms of law. Hague, 1963.
37. Becker A. f., Hanssen B., Kerr M. The Economics and Politics of the Middle East. N. Y., 1975.
38. Boktor A. The Development and Expansion of Education in UAR. Cairo, 1963.
39. Ranis (ed). The United States and Developing Economies. N. Y. 1964.

40. Elliot N. Goodman B., The Soviet Design for a World State. N. Y., 1960.
41. Hassan Abdalah. UAR agriculture. Cairo, 1965.
42. Laqueur W. Communism and nationalism in the Middle East., London, 1957.
43. Marlow J. Arab Nationalism and British Imperialism. L., 1961.
44. MEN. Weekly review of World and Arab Affairs, vol. V, May 21, 1962.
- 44a. The United States and Developing Economies. R. n'is (ed). N. Y. 1964.
45. „The Revolution thirteen years 1952—1965“, Cairo, 1965.
- 46—47. Said Marrei. Agrarian Reform in Egypt. Cairo, 1957.
48. „Statistical Handbook 1952—1965 the Egypt“, Cairo, 1966.
49. „Statistical Handbook 1952—1967 the Egypt“, Cairo, 1968.
50. Sykes John. Down Egypt a revolutionary observed. L., 1965.
51. أبو خلدون ، ساطع الحصرى العروبة أولا ، بيروت ، ١٩٦١
52. «الاسكندرية الحكم المحلى ١٩٦٤ — ١٩٦١»
53. «الاتحاد القوى تنظيمته و اغراضه القاهرة» ، ١٩٥٩
برهان غزال ، الاتحاد القومى تنظيمته و اغراضه وغده المنتظر ، دمشق ، ١٩٦٠.
54. برنامج الحزب الشيوعى المصرى المتحد نوفمبر ١٩٥٧.
55. بعض مسائل الفكرية و التنظيمية التى تواجه احزب التقرير
للجنة المركزية الحزب الشيوعى المصرى مارس ١٩٦٠.
56. البيان عن اجتماع اللجنة المركزية الحزب الشيوعى المصرى
مارس ١٩٦٠
57. تاريخ العالم العربى فى العصر الحديث ، القاهرة ١٩٦٠.
58. تشريع العمل، الاسكندرية ١٩٦٠
59. «الجمهورية العربية المتحدة ١٩٥٩» القاهرة ، ١٩٦٠.
60. جمل عبد الناصر ، فلسفة الثورة ، القاهرة ، ١٩٦٠.
61. جمل الطيفى ، مفهوم ودور الدولة خلا المرحل الثورة فى
مجلة «الطلعة» يوليو ١٩٦٠ ، القاهرة
62. الحزب الشيوعى المصرى المكتب السياسى حول الاتحاد
القومى رض على انوار سادت ، بغداد ، ١٩٥٨
63. حول الاتحاد القومى و الجهة القومية بيان الحزب الشيوعى المصرى
المتحد ، القاهرة ، مايو ١٩٥٨

- 65 حول عمل الانشقاق معاد للحزب بيان للجنة المركزية للحزب
الشيوعي المصري ٢٦ يوليو ١٩٥٨
- 66 فؤد الدهان المبلسى الشعبية ادات الثورة المجتددة فى مجلة
«الطلبة» يوليو ١٩٦٥، القاهرة، ١٩٦٦.
- 67 الدكتور جرج خنا ، خواطر حول الجمهورية العربية المتحدة
بيروت ، ١٩٥٨
- 68 دكتور راشيد البراوى ومحمد حمزة عليشى ، التطور الاقتصاد
فى مصر فى العاصر الحديث ، القاهرة . ١٩٤٦٠.
- 69 دليل العمل فى تنظيم و توصيل برنامج محوى ألامية و
تعليم الكبار الاسكندرية ، ١٩٦٤
- 69٠ الدكتور محمد مجذوب الجمهورية العربية المتحدة
بيروت ، ١٩٥٨
- 70 السجل الذهبى المعرض الصناعى والزراعى الرابع الاسكندرية ،
١٩٦٤.
- 71 عزت عبد النبى النقابات فى المجتمع الاشتراكية ، الاسكندرية ،
١٩٦٤.
- 72 فؤد الشعب جمهوريتنا ، القاهرة ، ١٩٦٤.
- 72٠ قرارات الحزب الشيوعي المصري للجنة المركزية ، مارس ١٩٦٩
- 73 القوانين الاشتراكية ، القاهرة ، ١٩٦٤.
- 74 مجلة الغرفة التجارية الاسكندرية عدد ٢٣٠ ١٩٦٢.
- 75 مجلة المصرية للعلوم الياسية عدد خاص الادارة المحلية ٢٢ يلىو ١٩٦٤
- 76 محمد الحفيفى مفهوم ، طريق الديمقراطية فى الميثاق فى
مجلة «الطلبة» فبراير ، ١٩٦٠.
- 77 محمد كامل ، عربيتنا ، القاهرة ، ١٩٦٤.
- 78 الميثاق قدمه الرئيس جمال عبد الناصر الى المؤتمر الوطنى
القمى الشعبية ، القاهرة ، ١٩٦٥.
- 79 امين سعيد ، وطن العربى ، القاهرة ، ١٩٤٠.

პრესის მასალები

80. უკრბ. „საქართველოს კომუნისტი“, № 9, 1976 წ.

81. გზ. „კომუნისტი“.

82. «Азия и Африка сегодня».

83. «Бики», М., 1970, Приложение № 5.
84. «Бики», М., 1967, Приложение № 2.
85. «Известия», М.
86. «Международная жизнь».
87. «Мировая экономика и международные отношения». М.
88. «Партийная жизнь».
89. «Правда».
90. «Проблемы мира и социализма».
- 90а. «Народы Азии и Африки»
91. «Революционный Восток».
92. "The American Political Science Reviews", June, 1962.
93. "Africa report".
94. "The Egyption gazette".
95. "The Middle East economist", № 9, September, 1962.
96. "The Middle East Economic Digest", 29, 1, 1968.
97. "The Monthly Economic Review", № 4, L., 1968.
98. "The National Bank of Egypt. Economic Bulletin",
99. "Quarterly economic reviews", № 1, 1967.
100. "The Observer".
101. "The Times".
102. "Twenty centure".
103. "Yearbook of Labour Statistics", 1965.
104. "UNESCO. Statistical abstract, 1968.
105. "L'Unita".
106. "World news".

- 107 «الاخبار» (بيروت)
- 108 «الاخبار» (القاهرة)
- 109 «الاهرام» (القاهرة)
- 110 «الجمهورية» (القاهرة)
- 111 «روز اليوسف» (القاهرة)
- 112 «الطلبة» (القاهرة)
- 113 «الكاتب» (القاهرة)
- 113а «المساء» (القاهرة)
- 114 «المصور» (القاهرة)
- 114а «المجلة المصرية للعلوم السياسية عدد خاص ٢٢ يوليو، ١٩٦٤» (القاهرة)
- 115 «الوحدة» (دمشق)
- 116 «وحدة الشعب» (القاهرة)
- 117 «الاتحاد الشعب» (القاهرة)
- 118 «الاتحاد المصر» (الاسكندرية)

შ ი ნ ა ა რ ს ი

შ ე ს ა ვ ა ლ ი	3
თ ა ვ ი I. ეგვიპტის ისტორიის მნიშვნელოვანი ეტაპები	11
თ ა ვ ი II. ეგვიპტელ მარქსისტთა ორგანიზაციული და იდეური ერთიანობისათვის ბრძოლის ისტორიიდან	37
თ ა ვ ი III. ეგვიპტე და არაბთა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის თანამედროვე პრობლემები	86
თ ა ვ ი IV. პოლიტიკური აზრის ევოლუცია არაბთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში და ეროვნულ მოქმედებათა ქარტია	116
თ ა ვ ი V. უცეცხვი მომავლისათვის	170
თ ა ვ ი VI. ეგვიპტის სახელმწიფოს განვითარების ახალი ეტაპი	262
თ ა ვ ი VII. საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობა სოციალიზმის ქვეყნებთან ეგვიპტის სამეურნეო აღმავლობის უმნიშვნელოვანესი პირობაა	288
თ ა ვ ი VIII. თანამედროვე ეგვიპტის ლიტერატურისა და ხელოვნების ზოგიერთი პრობლემის თავისებურებათა შესახებ	318
ბ ო ლ ო ს ი ტ ყ ვ ა	380

ОМАР ШАЛВОВИЧ ҚАДЖАЯ

Е Г И П Е Т

На пути борьбы

(На грузинском языке)

Издательство «Сабчота Сакартвело»

Тбилиси, Марджанишвили, 5

1977